Universidad de Deusto
Biblioteca

Landesbibliothek Oldenburg

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

PSALMI DAVIDIS,

VVLGATA EDITIONE,

CALENDARIO HEBRÆO, SYRO, GRÆCO, LATINO, HYMNIS, argumentis, & commentarijs genuinum & primarium Psalmorum sensum, Hebraïsmósque breuiter aperientibus,

A G. GENEBRARDO THEOLOGO Parisiensi, diuinarum Hebraïcarúmque literarum professore Regio instructi.

PACULTAD DE TEOLOGIA Univ. de Deusto BILBAO
BIBLIOTECA SOCIORUM JESU PROVINCIÆ TOLETANÆ
BIBLIOTECA COMPLUTENSIS SOCIETATIS JESU

PARISIIS,
Oliua Petri L'Huillier, via Iacobea.
M. D. LXXXI.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Es del Colegio de Bilbao

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD SANCTISSIMVM
PATREM GREGORIVM DECIMVM
TERTIVM TOTIVS ECCLESIÆ
Principem, Pontificémque Maximum G.
GENEBRARDI Theologi Parisiensis, Diuinarum Hebraïcarumq; literarũ Professoris
Regij, in suos Psalmorum Commentarios,

PRÆFATIO.

DIVINITVS *factum arbitror, Pater sanctissime atque optime, vt sepositis cæteris Scripturæ libris à Septuaginta interpretib⁹ olim conuersis, Ecclesia illorum duntaxat Psalmos & in vsum receperit, & aliorũ omnium, quæ multę vtique fuere ad Diui vsque Hieronymi tempora, versionibus commodissimè anteposuerit. Nam hi non modo puriores & incorruptiores in hoc diuino opere, diuina prouidentia, se præstiterunt, verum etiam posteris omnibus,*

cùm rectius vertendi, tum sanctius Spiritus sancti mentem concipiẽdi viam rationemque præclusére. Quin & excelluerunt pietatis ignibus, mysteriorum representatione, sententiarum pondere, intellectuum acumine, interpretationis veritate. Vt enim fortassis concesserim nonnulla quædam in eis reperiri, quæ fidelius, facilius, commodius, addam etiam rectius, ab ipsis quidẽ, vel forsan ab alijs reddi potuerint, vt nihil est omni ex parte beatum & perfectum, maximè in tanta sacrorum oraculorum profunditate & altitudine, ad quam etiam ipse Isaac, deinde prophetæ caligauerunt & cum regio propheta diuinorum vatum principe hac orationis formula sibi precandum putauerunt, Reuela »oculos meos, & intuebor mirabilia de »lege tua: at si conferantur cum creberrimis & maximis aliorum, præsertim recẽtiorum interpretum, erratis, pauciſſima continent, vel menda vel peccata, cáq; nõ tanti facienda, quin debeant ipsi superiore

loco sẽper existere, ac multis gradibus istos antecedere, qui Hebraïcam veritatem & fidem in eorũ dedecus, falsa quadam ducti persuasione (vt temerarium est, miniméque sanum hoc hominum genus) ostẽtare non desinunt. In quo se ab ea ipsa longè alieniſſimos linguarum peritis, doctíſque, qui quidem non sint nouitatis, diuersarũque partium oestro perciti, disertius clariúsque demonstrare non possunt. Proinde inuidos, maleuolos, superbos, indoctos soleo istiusmodi homines & frequenter dicere, & non ineptè, mea quidem sententia, appellare. Etenim inuident tot, tantis, támque vetustis & præclaris viris in media Hebræorum schola natis, educatis, auctis, instructis ac informatis propriæ natiuæque linguæ peritiam, quam tamen sibi in puerili & peregrino sciolorum ludo glorioſiſſimè, ne dicam absurdè & impudenter, audent arrogare. Maleuolentia & odij liuore veteres illos persecuntur, quos prospiciunt summam apud omnes, etiam

Apostolos, qui ipsorum verba, integrósque versuũ tum ambitus tum circumscriptiones, nõ modo sentẽtias, libenter vsurpant ac proferunt, authoritatem semper adeptos: nec animaduertũt paucos næuos minus sufficere ad eleuandam detrahendámque de Ecclesia, Sanctorum existimationem, in hoc præsertim interpretandarum scripturarũ genere, in quo quemadmodum Deus est incomprehensibilis, ita & eius verbum plenè perfectéque nequit comprehendi, quantumuis quis ingenio, eruditione, intelligendi facultate & copia, atque adeo gratia diuina polleat. Quanta autem est superbia cuncta velle cõprehensione modulóque mentis suæ metiri; quãtum supercilium è tenui atque perexiguo ingenij sui captu de probatis per tot sæcula scriptoribus iudicium ferre; denique quã inconsultum audáxque facinus, quicquid in eis nescitur, neu capitur aut intelligitur, tanquam insciтè dictum aut versum improbare, mutare, corrigere, reijcere; In-

doctos verò miserè esse oportet, qui non eos percipiunt in paucis duntaxat locis, ijsque obscuriorib⁹ & spinosioribus de industria se inuoluisse, seque potius insinuasse, quàm clarè & definitè expressisse, ne eorum locorũ interpretationis ac sensuum, prout sanè cuique videretur, liberum iudicium & intelligentiam adimerent, quam variam & multiplicem in archetypo esse sentiebãt: ne pluribus præclaris sententijs, in quas Hebraïca interdum & referuntur & accipiuntur, vt fit in scriptis reconditioribus, quicquam decerperent, ne denique ad primigeniam linguam, vnde certior lõgè atque exploratior sumi potest explanatio, studiosiores non allicerent, quæ in alienam transfusa & quasi percolata de ingenito sibi succo & splendore, déque vi & varietate solet plurimũ amittere. Tam enim est ampla, tam augusta diuinæ vocis maiestas, tam sæpe copiosa diuinæ ibi locutionis fæcunditas, vt vel vnico verbulo multiplicem intelligentiam, ac vnamquamque

pijs animis ſuauiſſimam complectatur & pariat. Sed interim tamen aſperrimis illis locis ſenſum cõmodiſſimũ attulerunt Septuaginta noſtri Seniores, quem & Hebræa verborum ſententiarúmque comprehenſio, contextus, ſermonis ductus facilè dilucidéque patitur, & Rabbini aliqui, præcipuè veteres, adhibuerũt, ſequutíque ſunt, atq; plena manu cõplexi. Cuius rei iudices nõ omnino inepti eſſe poſſumus, cum ætatis magnam partem in Hebraïcis diſcendis docendíſque conſumpſerimus, & regij illarũ literarum profeſſoris perſonã, vt non Catholicis erudiendis idoneam, vt qui nõ niſi robuſtiſſimo opimóque cibo paſcantur, at certè aduerſarijs, qui ne lac quidem poſſunt præ infantia concoquere, formidabilem, denos iam annos in hoc doctiſſimorum Pariſienſis academiæ theatro ſuſtineamus. Vtinam eadem puritate illos in reliquos veteris teſtamẽti codices haberemus. Idem profecto, opinor, de ipſis non ſolum cenſeremus, quos & fidiſſimos interpretes & ſanctiſſimos Prophetas ſuſcipimus, veneramur, colimus, verum etiam Sancta Dei Eccleſia hoc ipſum præſcriberet, quam idcirco oportuit D. Hieronymi verſionem, veterrimam illam quidem, ſi ad hæc noſtra reſpicimus tempora, ſin ad Aegyptia, nouam certè, vt & eam appellat inſcribítque D. Gregorius, vnus è tuis tui fauſti nominis, Beatiſſime Pater, in Romana ſede maioribus, vt archetypo, è quo eruditè ab eodẽ Hieronymo ſumpta eſt, pulcherrimè congruentem & fide reliquas ſuperãtem, in eorum locum ſufficere, ac legendam omnibus Chriſtianorum Latini orbis Eccleſijs diuinitus proponere. De iſtius corruptelę labíſque cauſa, & mẽdarũ, quę in cęteris, extra Pſalmos, 70 interpretũ libris obrepſêre, in promptu nihil habeo dicere. Putarim tamen Ptolomęis Aegypti regibus, Antiochis Syrię Iudeæque tyrannis, Demetrijs mundi Philoſophis, intra trecentos plus minus ante Seruatorem noſtrum annos, temporis vetu-

Universidad de Deusto

ſtatem ſitu, carie, blattis, tineis, ob cõtemptum fortaſſis etiã ſacrarũ rerum, gẽtibus vel ante inauditarũ, vel nõ valde placentium, prima exempla exediſſe, tranſcribẽtium deinc oſcitantiam eadem ipſa tranſformaſſe atque adeo deformaſſe, ſciolorum corrigere conãtium audaciã temeritatémque vitiaſſe & peruertiſſe, hominũ deinceps, & quidẽ veræ religionis & nominis, non tam ſtudioſè & auide illos, vt Pſalmos, verſantium in manibus, incogitantiã atque ſegnitiem menda illa non curaſſe, rémque eam totam, vt fert ſæpe hominum ſocordia, prorſum neglexiſſe. Noſtrum verò Pſalmorum opus, quoniam maximo ſtudio & fructu publicè priuatimq; terebatur, legebatur, cantabatur ab omnibus pietatis cultoribus, partim humana induſtria & conſilio, partim diuina virgula conſeruatum eſſe incorruptius. Quod ex eo perſpicimus, quoniam ſententiam primæui fontis, è quo manauit, optimè, vt docui, ac efficaciſſimè, quãquam nõ ſemper ad

literam, complectitur. Septuaginta enim non tam ad verbũ, quàm ad ſenſum conuerterunt, & (quod itidem Ritius de D. Hieronymo ſcribit) plerunque verborum proprietatẽ, peculiarémque dictionum ſignificationem & naturam deſeruerũt, vt magis ſenſui, mẽtique ſcriptoris ſui primarij intenderent. Quocirca vix hic vllum eorum locum reperio, cuius ſententiam non ferat etiã Hebræa litera, & aliquis è præſtãtioribus illis veteris academiæ doctoribus, quos Rabbinos appellant, non afferat. Vt mirer recentiores potius laborauiſſe de eis reijciendis, mutandis, diſpungendis, corrigendis, quàm intelligendis, appendẽdis, percipiendis: prius cogitauiſſe de noua editione condenda, quàm de hac vetere per Hebræas diſciplinas, Hebræos Rabbinos, ac interpretes, maximè veteres, tum & Hebraïſmos, nempe Hebræorum dicendi modos & formulas, pernoſcenda. Multo honeſtius atque laudabilius ſui luminis tenuitatem & ingenij ſtuporem accu-

ſaſſent cum Euripide de ſcriptis Heracliti auctoris planè obſcuri ita apud Laërtium loquente,

ἃ μὲν συνῆκα γενναῖα, ὁ ἰμαι δὲ, ἃ μὴ συνῆκα.

Quæ intellexi præclara ſunt, opinor autem & quæ non intellexi.

Hunc enim ingenui animi candorem hi, qui verè ſunt pij, & ingenui ſolent in probatis aliorum operibus afferre, quemadmodum Auguſtinus, alicubi referens ſe, quæ intelligit ſacris in voluminibus, inſignia preſtantiáque omnia agnoſcere, ſuſcipere, comprobare, cætera, quæ minus intelligit, adorare, colere, venerari; & ſancti illi Epiſcopi apud Sozomenum Iuliani Apoſtatæ temerariũ iſtud de libris Apollinarij aduerſus Græcos philoſophos dictum, quo eos quidem libros ſtultè improbabat, in eum ipſum elegãter retorquẽtes, ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως, εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, *hoc eſt (vt relicta colluſione rem ipſam enucleemus) legiſti quidẽ, ſed nõ intellexiſti. Nã ſi intellexiſſes, neque deluſiſſes neque damnaſſes. Cuiuſmodi temeritatis reos teneri hæreſum omnium temporum, & maximè noſtræ tempeſtatis anteſignanos & ſectatores, vt noſtris hominibus oſtenderem, ſimúlque veram & genuinam Pſalmographi mentem aperirem, prætermiſſis allegorijs, quæ hîc alioqui, vt in cæteris diuinis paginis, ſanctiſſimæ ſunt ac dulciſſimæ, lucubratiunculã hãc inſtitui, eãque, beatiſſime Pater, ad tuos poſtes appẽdere, ac in tuo ſacrato nomine apparere volui, non modo vt plus dignitatis illa cõſequatur, verũ etiam vt Chriſti hoſtes, quibus propter Diui Petri cathedram & virtutem diſplices, vehementius vram, item vt ſi inſtitutum hoc meum tuę ſanctitati allubeſcit, illam deinceps interpretandi docendique viam & rationẽ in reliquos Scripturæ, præſertim veteris libros ſeruem ac ſequar, quò homines nouitatum cupidi, potiſſimùm aduerſarij noſtri, inſtitutionis piæ & veteris, veterũque Eccleſiæ librorum & doctorum profani contaminato-*

res intelligant, ac si quid sanę mentis habent, planè perspiciant, sese in eo, in quo aliquid esse, quin & plurimùm valere se putant, prorsus nihil esse, séque frustra bellum nostræ editioni indicere, tandémque ipsam pernoscant per omnia pulcherrimè suo archetypo congruere, aut certe longè minus ab ipso discrepare, quàm recentiorum quorumlibet versiones, istorum presertim, qui hac nostra memoria sese vulgo eo nomine plurimũ efferunt ac ostẽtant: & eadem opera admoneantur vti linguis non tam ad condendas nouationes, quàm ad comprehendenda discendáq; sanctissima antiquorum monimẽta, locósque in eis inuolutiores illarũ linguarũ beneficio euoluẽdos. Linguarum enim fateor cognitionẽ esse necessariam, seorsum in Sacrarum literarum studio, ad multarũ sanè rerum prestantissimarum & maximarum notitiam, adeo vt me cum D. Hieronymo contentionis persuasionisve nostrorũ quorundam egregios illos fontes tum Hebręos

tum Græcos, vnde precipua nostrę religionis manarunt capita, vel arguentium, vel pro nihilo aut minimo putantiũ, valde pudeat. Etenim deprauatæ religionis & hæreseos homines illos aduersum se legunt, & Catholicus illorum cognitione orbatus, quid pro se sit aut faciat, minus intelligit. Tua vnius auctoritas, Sanctissime Pater, cuius iudicio sto, cuiúsque censuræ me meáque omnia in perpetuum subijcio, libẽtérque submitto, me ad tantæ molis perficiũdum opus & negotiũ permouere potest, quod vt velis faxísque, te omnibus precib⁹ ac votis precor obtestórque & imploro, ne videlicet in vanum pergam tantum temporis & laboris spatiũ percurrere, ac vt ea potestate, qua vulgatã Ecclesiæ editionem pręmunis, fulcis & firmas aduersus inuerecũdos Gnosticorũ impetus, & oppugnationes, nos, nostráque editionẽ illam illustrãtia & è fontibus explanantia, aut etiam confirmantia tueâre ac defendas, in fidẽque tuam manúmque sanctissimam reci-

pias. Obsecro Deum Opt. Max. eiusque filium dominũ nostrum, vt tuæ imprimis sanctitati Spiritus sui sancti dona & largiãtur semper affatim & perpetuent: præbeant dein Tertuliani nostri optata, nempe vitam diuturnam, principatum fœlicem, domum semper tutam, senatũ fidelem, populum probum, fortes exercitus contra Turcas, & alios crucis inimicos, Ecclesiam quietam & pacatam, tempora pura, quæque à sectis longissimè absint & hæresibus, ab omníque Christianæ Reip. cui tu vnus præes, detrimento secura & integra. Postremo venturi sæculi fructum tibi præstent, voluptatémque illam æternam, ad quam omnes pij aspirant ac tendunt. Atque ita hic mihi, Sanctiss. Pater tuos Apostolicos pedes animo & cogitatione deosculari liceat ex vrbe Parisiorũ, calendis Februarij, anni 1581.

CHRISTIANÆ PIETATIS STVDIOSO.

NOVISSIMVM Theomori Bezæ propũdium metua causa impulit, Christiane Lector, ad hoc diuinissimũ opus commẽtariolis illustrandum. Istum enim, vt illud tibi è manibus eriperet, ínque eius locum suas quisquilias sufficeret, præfati nõ puduit Græcũ, proindéque Latinũ è Græcis representatũ malè ex Hebræo fuisse conuersum, deinde nunquam adhuc eo, quo decuit, fructu publicè ac priuatim fuisse lectum & cantatum ab vllis Christianis cætibus: Prætereà non modo aberratum in eo fuisse à genuina auctoris sententia, verum etiam de eruendo aliquo commodo sensu frustra fuisse à doctissimis desudatum. Denique consectandarum allegoriarum studio, vt reliquos etiam veteris testamenti libros, ita Psalmos misertimè fuisse contaminatos. Quoniam igitur hæc sunt quatuor Bezanæ reprehensionis capita, vt ea in re dissimulẽ D. Augustinum cæterósque diuinos interpretes impudẽtissimè ac sceleratissimè vituperatos, expono simplicem & genuinum literæ sensum, quem iste propter idiotismorum & disciplinarum necessariarum ignorationẽ commodum erui posse inficiatur. Doceo nostros interpretes, (Nam fuére Septuaginta duo, vt habet Aristeas illius historię Græcus auctor oculatus, nẽpe ex quáque tribu seni) Hebraïco fonti conuenienter vertisse, in obscurioribus locis relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo sententiam expressisse, Hebraïsmorum, Syriacismorum, Arabismorum, antiquæ poësis & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur benè accommodata sententiæ explicatio, vbi eruditis est singularis atque eximia. Postremo esse sacrilegæ temeritatis prius damnare veterũ sapientiam, quàm intelligere. Istum autẽ atque istiusmodi nebulones, vt ad hunc modũ iudicarent, multa fefellerunt. Primùm, quia Septuaginta non semper vertunt ad verbũ

sed in locis obscurioribus ad sensum, adeo vt ei vehementius intenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant, circa quam nimis anxiè languentes sæpe veritatem & consequentiam sententiæ, si verborum, literarúmque aucupia, vt cum Ciceron loquar, spectentur, videntur amittere. Secũdo, quia nõ semper amplectuntur Masoretarum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, versuum membrorúmque distinctiones. Nam nec necesse est sequi eos in omnibus, quippe qui ea nonnunquam sine iudicio affigunt, quæ secundum vetustiorum lectionem correcta præstantiorem & Spiritu sancto digniorem intelligentiam prębent, & ad recentiorum Rabbinorum interpretationẽ examinata etiam aliud canunt, quàm isti existiment. Quin & Ben Aser & Ben Nephtali, Masoretarum principes in se iurati noluerunt, dum inter se sæpiusculè dissentientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alij interdum alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros 70. interpretes superiores esse septingentis annis minimùm, vt idcirco non communicatis consilijs potuerint nonnunquam aliter, & quidem rectius, distinguere vel pungere. Alioqui non solet esse in vocabulis siue thematis & radicibus differentia, cum hoc duntaxat occurrat, vt finis præcedentis versus, per Masoretas debeat referri ad sequẽtis caput atque principium. Verùm hæc non immutant sententiam, in scriptis præsertim poëticis, in quibus ratione metri, non sententiæ notularum istarum fit expressio. Tertio, secuti sunt modum interpretandi apud se vsitatum, vt nonnulla obiter inserèrent de suo, quæ initiatis mysteria Religionis indicarent, aliqua etiam ad perspicuitatem submutarent, alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, Sic Onkelos, Sic Akibá, Sic R. Ioseph cæcus. Quarto, egerunt multis locis prophetas, diuinorúmque hominum, non modo interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum videntur maximè ab Hebraïco dissentire, tum maximè consentiant, quod isti Spiritu Sancto exuti nequeunt cernere. Quinto, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recentibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes

vocabulorum Syriacorum, Arabicorũ, Persicorum, collusiones, morum & institutorum traditiones &c. Postremo nostri hi veteres interpretes, quia examinãtur expenduntúrque ex vno Kimhi & paucissimis alijs, quibus perpetuò honorificum visum fuit à superioribus dissidere, vt famam apud posteros sibi conciliarent, ab istis male audiunt, qui nouitijs duntaxat delectãtur. Atqui illi sæpe dormiunt, magisque sunt grammatici, quàm Theologi, præsertim R. Kimhi, qui proinde à Iudęis negligitur, & tantum habetur pro, Medacdec .i. grammatico, etiam si κατ' ἐξοχὴν apud istos male quidem feriatos interpreres intelligatur *Doctus* nomine. In istorum enim annotationibus *Doctus inter Hebræos*, est Kimhi, qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem & sententiam & Theologiam pertinet. Hos autem vnos isti legũt, siue quia alios, vtpote obscuriores & abstrusiores nõ intelligũt, siue quia his contenti sunt, quos vident, suo ingenio congruenter, longissimè à receptis Maiorũ interpretationibus discedere. Quod autẽ ab vtrisque etiã, id est, veteribus interpretib⁹ & recẽtibus Beza abest longius, ac indoctè atque præposterè, versu simul ac prosa Psalmos nouissimè expresserit, non est valde mirandum. Nam nihil scit Hebraïcè, vt ipse ingenuè agnoscit, dum non fontem Hebraïcum, non suam ex Hebræis, sed Henrici Molleri versionem secutum se ait. Eam autem quorsum cæteris anteposuerit, ipse videat. Certè de eo probè censere non potest, quoniam è veritate Hebraïca harum rerum iudicium pendet, non ex linguæ imperitorum opinione, censura, voluntate. Itaque quæ aliquando ea lingua balbutit, habet è dictatis quorumdam esurientiũ grãmaticulorum, qui ita Geneuæ eam docẽt, vt & ipsi doctoribus opus habeant, vel è versionibus Molleri, Campensis & aliorum, vel ex annotationibus Pagnino & Vatablo affictis, vnde hoc ei sæpe contingit, quod de istius furfuris hominibus alicubi scripsit Hieronymus, vt alienis videns oculis, cuiusque interpretis errorem saniori intelligentiæ anteponat. Quin & mirabilius est, cur Spiritus Sancti expers, citra quem interpretatio Scripturarum planè friget, & Theologiæ rudis, quæ ad iudicandum de expositionum puritate requiritur, & lingua primaria exutus, quã ne ipse quidem negauerit ad suum consilium necessariam,

ausus sit negotium istud suscipere, præsertim post diuinissimos illos Poëtas Ariam Montanum, Mattheum Toscanum, rebus omnibus ad tantum opus perficiendum ornatos. Et cum hi è Dauide Hebræo Dauidem Latinum luculentè fecerint, non eos viderit suis luminibus obfuturos, atque homines alicuius nasi esse prælaturos versus ex Hebræo. i. de fonte, eósque planè Horatianos & Virgilianos versibus profani, veternosi, iámque cõfecti Poëtę è Molleri riuo, vtcunque antiquam & eruditam poësim redolẽtibus. Accedit, quòd ad fulciendam carminis sui ruinam apta pariter & inepta rapit attonitus, quemadmodum Poëtis quibusdã Lucianus exprobrat. In quo itẽ belle habet, quòd non tantum Gallicas suas cantilenas damnat damnandásque præfatur, addita ioculari excusatione δευτέρᾳ φρονοῦσι σοφώτερος, qua eos nõ solum Grece tidet, qui sua cauia Gallicè, etiam vsque ad ignes & gladios insaniuerunt, extremóque supplicio affici voluerunt, verum etiam suum magistrum, per quem nouissime profecit & sua Gallica peruerti è reddita cognouit, ingratus discipulus flagellat, atque ita in lucem edit, vt tanti laboris & iudicij palmam ad se vnum rapiat. Nam & cum se paululum immutare, & interdum emollire profitetur. Quasi verò siue benè siuè male verterit Mollerus Hebraïcæ gnarus, à Beza eius linguæ ignaro corrigi recẽseriue debeat, aut iussè possit. Quî deinceps nobis certò constare poterit Bezam in proxima Latinorum suorum editione à se ipso non discessurum, neque de illis idem facturum, quod nunc de suis Gallicis, vt si alter Mollerus exoriatur, qui ipsi videatur rectius interpretari, non ipsum suorum istorum pudeat, quæ vsque adeo interim extollit, vt præ illis cæteras interpretationes in manibus hominum hactenus sine fructu versatas dicat, cum præsertim ingenio sit ad hæresim & nato & facto, id est, instabili ac incerto, è nescitẽtibus ea, de quibus affirmat, è semper discentibus & nunquam ad scientiam peruenientibus, vt de istiusmodi pronuntiat Apostolus. Apage ergo Bellua! Meliora verba de sanctis & doctis viris, quæso. Sed nec possum non conqueri, quòd illuc nouos & peregrinos Deos inducat, nec Deum Dauidis, sed Iouẽ Gentilitũ perpetuo inuocet cum Castalione à se alioqui oppugnato. Se fortasse tuebitur, quod non Iouem, sed Iouam & sine crasi Iehouã, vt à suo hoste Castalione differre videatur, nominet. Atqui nihil aut minimum interest in nominibus proprijs Iehosua, an Iosua, Virgilium in Vergilium, dicas scribasve, Poplicolam an Publicolam, Sillam an Sullam. Vnus enim idem semper significatur. Deinde vnde manare potuit Iouę vocabulũ in istam inuocationẽ, *Ioua exaudi nos*, nisi à Ioue finitimo nomine, cum *Iouа*, siue *Iehoua* neque sit vocabulum Christianum, neque Iudaïcũ, quibus duobus populis Deus verus duntaxat suis nominibus innotuit. Nos Christiani à nullis Apostolis & patribus didicimus Deum vnquam sic fuisse appellatum, etiam si Dionysius, Hieronymus, Theodoritus, Rabanus Maurus, Ioachimus Abbas, & infiniti alij integros libros de Dei nominib⁹ Latinè Græcèque scripserint, ac Hebraïcas voces suis sonis expressetint. Iudæi ad hunc vsque diem inficiantur se vllum huius prolationis habere diuinum vocabulum, detestantur item profanationem istorum, qui Deum ista nuncupatione afficiunt. Nam hoc (inquiunt) non latuisset, cum omnes nostros maiores, tum minores vniuersos, præsertim R. Mosem Ægyptium, R. Ioseph, R. Albonem, R. Iacob, R. Mosem authorem Maiemonim, R. Abraham Abben Ezram, Lyranum, Paulum Burgensem, Ritium, Felicem è Iudaïsmo ad Christum conuersos, quorum alij de cunctis Dei nominibus Hebraïcis, alij de Shem hammephoras, quod iste in Iehouã transformat, ex professo opuscula, Syntagmata, capita, vel tractatus condiderunt. Taceo cæteras clarissimas rationes à me alibi de hoc copiosè cõmemoratas, quas quia agnoscit & probat, inuidia in Castalionem detiuata, Danæus quidam excucullatum istius mancipium quodam Sabelliano ad me responso pro cunctis Ministris de Sabellij furore damnatis & convictis, (pag. 10) debuit Beza pro suo regno. (Nam inter istos regnat, vt inter cæcos strabo) vel responsi illius editionem proscribere, vel certè post illam resipiscere. Sed rectè. Sic enim extrema eius primis consentiunt. Quemadmodum prima ætate Iouẽ suis carminibus celebrauit & cecinit, ita nunc extrema Iouã, nescio quẽ Deũ, neque Christianis neque Iudęis cognitũ, vnica literula à Ioue differentẽ canit & inuocat. Quocirca non intempestiuè hæc rythmica aliquis ex tempore cecinit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD LECTOREM.

Beza è Paganismo ad Caluinismum transijt,
Beza è Caluinismo ad Paganismum redijt.

Esse enim detestandum Gentilium errorem nomen nouum, incertum, peregrinum, inusitatum Deo imponere docet cõtra Celsum Origenes, vt sileã ab inferis reuocati Varronis spiritum Deum Iudæorum Iouem putantis & tale delirium mundo persuadere conãtis, ad Dei veritatem obruendam, quemadmodum multis testatur & deplorat Augustinus libro primo de cõsensu Euangelistarum c. 21. & seqq. & libri sexti capite sexto, itẽque septimi capite quinto de Ciuitate. Alij addiderunt subesse etiam venenum Caluiniticum de αὐτοθέῳ & αὐτῳσίῳ, vt Dei filius, cui verè quoque, propriè, per se competit nomen tetragrammaton, à se diuinam essentiam, non à Patre, consecutus videatur. Horum te monitum lector Christiane volui, vt scias, quo loco istius mimi Bezæ Psalmi habendi sint, ne etiam tibi finas è manibus euelli hanc editionem, sed eam prius discas intelligere & cæteris omnib' præponere, quàm reprehẽdere & improbare. Veni, vide, lege & iudica præsertim centum postremos Psalmos. Nam in quinquaginta primis fui breuior, quòd in illos præcipuè extent omnium huius operis interpretum fusa cõmentaria. Nullius autem iudiciũ ciuro, eorum saltem, qui hac lingua imbuti sunt. Istorum enim tinctorum & duntaxat ex lexicis, vel Grammatistis literatoribus sapientium quis nescit leuicula atque adeo peruersa & præpostera solere esse iudicia. Vale & precibus nos Deo concilia, cuius gloriæ hîc desudauimus.

G. GENEBRARDVS THEOL. ET REGIVS professor ad eundem.

Calendario SS. Latino historicorum testimonijs illuminato, Hebræũ, Græcum, Syrũ atque adeo Orietale à nobis conuersa libuit præponere, vt Ecclesiarũ toto orbe & quouis tempore concordiam contra nostros Nouatores, in diuorum festis recolendis, aliisque similibus, liceat conspicere, simul & illustrium virorum, qui per varias mundi partes celebrantur, catalogum in manibus habere. Nam vt impiorum recordatio meretur perire cum sonitu, ita memoria iusti debet cum benedictione pie inuiolatéque conseruari. Ex quo factum, vt & huiusmodi tabulas, in quibus nomen, locus, dies mortis, præsertim passionis martyrum omnium per singulos, vel anniuersarios dies commemorandorum, notaretur, Maiores nostri studiosè diligenterque parauerint. Quin etiam ad id notarios instituerint, qui postea abierunt apud Græcos, in Scholasticos, apud nos in otiosos Protonotarios, vti rerum vanescente vsu, vmbra aliquando superesse solet, maximè quæ ad opes & honores facit. Hanc maiorum diligentiam testatur Ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnus Gregorius ad Eulogium Alexandrinum Patriarcham lib.7. Epist. 29. & multo ante, Cyprianus ad suum clerum lib 3.Epist.6.Quorum vestigia sequutus, hæc tibi nunc propono. Vtinam ad Dei Opt.Max. laudem & tuum aliquem fructum. Vale ac nobis Deum precibus concilia. Calendis Augusti. Anno.1577.

CALEN-

CALENDARIVM HEBRÆORVM AD INTELLIGENDAM SCRIPTVRAM & SYNAGOGÆ RITVS VTILISSIMVM.

TIZRI, totus ferè festus ob collectos fructus, habet dies 30.
Dies horas 12. Nox totidem. September Latinis, vel potius Iunatio Septembris.
Nam Hebræorum menses lunares. Vnde in duos Latinorum cadunt.

1 Ros hassana, principium anni, festum tubarum siue clangoris Leu. 23. Num. 29.
2 Pœnitentia.
3 Ieiunium Godoliæ, ieiunium septimi. Nam tum occisus est Godolias filius Ahicam, filij Sapham, & Iudæi qui cum eo erant in Maspha.

5 Ieiunium, quòd eo die mortui 20. homines de Israël & R. Akiba filius Ioseph vinctus.

7 Ieiunium, ob decretum in patres nostros gladium & famem.

10 Ieiunium expiationis.

15 Tabernaculorum festum, siue Scenopegia,

dierum septem.

21 Hosanna Rabba, ceu septima Tabernaculorũ.
22 Octaua Tabernaculorum, Aarséreth.
23 Gaudium legis & benedictio, quo festo recolunt testamentũ & mortẽ Mosis legislatoris.
Dedicatio templi Salomonis 3. Reg. 8.
Æquinoctium autumnale.

MARHESVAN, October, vel potius Luna Octobris, nullum proprium habet festum, habet dies 29.
Dies horarum est 11. & semis,
Nox hora. 12. & semis.

1 Neomenia.

6 Die incipiunt ieiunium ob excæcatum Sedechiam regem Iuda & eius filios interfectos à Nabugd.
Sectiones de Vita Sara & natiuitate Isaac.

KISLEV, Nouember,
Luna Nouemb. habet dies 30.
Dies horas 10. & semis,
Nox 13. & semis.

1 Neomenia.

7 Ieiunium ob combustum à Rege Ioachim volumen, quòd scripserat Baruc dictante Ieremia.

25 Die dedicatio siue Encæni.
Mac. 2. Lumina vel luminarium festum Iosepho lib. 12. Antiq. cap. 10. diebus octo, ob lumen religionis à Macedonibus extinctæ recuperatum.
Petitio pluuiæ, quæ Ioré Heb. appellatur, prima & temporanea, item pluuia sementis.
Tempus serendi in Iudæa.

TEVET, December,
Luna Decembrea habet dies 29.
Dies minimus habet horas 10.
Nox maxima 14.

1 Neomenia.

8 Ieiunium, quòd illo die lex in Græcum versa sit tempore Ptolomæi regis, & tenebræ occuparint mundum triduo. (*Hinc Iudæos Alexandriæ 70 Interpretum memoriam coluisse anniuersario festo, Philo tradit lib. 1. de Vita Mosis.*)
9 Ieiunium, cuius doctores nostri non indicarunt causam.
10 Ieiunium decimi, quando admouit manum suam Rex Babylonis, ad obsidendam & expugnandam Hierosolymam.
Solstitium hybernum.

SHEVET, Ianuarius,
Luna Ianuarij nullum proprium habet festum, habet dies 30.
Dies horas 10. & semis,
Nox 13. & semis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1 Neomenia.
Principium anni arborum.

3 Ieiunium, quoniam tunc mortui sunt iusti, qui exiterant diebus Iosue.

23 Ieiunium, Nempe quia congregati sunt omnes Israëlitæ aduersus tribum Beniamin, & propter concubinam in Gabaa, & simulachrum Michę.
Solstitium hybernum, anno intercalari.

ADAR, Februarius,
Luna Februarij habet dies 29.
Dies horas 11. & semis,
Nox 12. & semis.

1 Neomenia.

Teruma 1. primitiæ.

Die 7. mortuus est Moses magister noster. Quare & ieiunium.

Nono decreuerunt ieiunium ob Domum Sammai & domum Hillel inter se sectas & diuisas.

13 Ieiunium Esther.
14 Sortium festum minus.
15 Sortium maius. (*Dies Mardochæi 2. Mach. vlt.*)

Dedicatio templi Zorobabelij, Ezræ 6.

VEADAR, Secundus Februarius, quando annus est 13. mensium, vnoquoque vel triennio, vel biennio, Nempe septies, intra nouendecim annorum cyclum, quibus Luna suo reditu circulum plenè absoluit. Habet autem dies 30.

1 Neomenia.
Ieiunium Esther incipit die 11.

NISAN, Martius,
Luna Martij habet dies 30.
Dies horas 12.
Nox totidem.

1 Neomenia, Ieiunium, quòd eo die mortui sint Aaronis filij.

10 Die Ieiunium, ob mortem Mariæ & puteum obturatum.

14 PASCHA, in memoriam liberationis Ægyptiacæ.

21 Septima Paschæ.
22 Octaua Paschæ.

26 Ieiunium ob mortuum Iosue.
Dedicatio tabernaculi Mosis, Exod. 40.
Æquinoctium Vernum.
Petitio Pluuiæ, quam Malkós appellant, Tardam, serotinam, Vernam, messi mox futuræ commodissimam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IIAR, Aprilis,
Luna Aprilea nullum habet peculiare festum, habet dies 29.
Dies horas 12. & semis,
Nox horas 11. & semis.

1 Neomenia.

10 Ieiunium, quòd eo obierit Heli sacerdos capta fœderis arca.

29 Ieiunium, quòd eo obdormierit Samuel, illúmque planxerit domus Israël.
Messis in Iudæa ineunte mense Aprili. (*sic Plinius lib. 18. cap. 18. peragi messem in Ægypto mense Maio, cuius mensis sexto die celebrabatur Pentecoste. i. dies Primitiuorum Num. 28. ℣. 26. quòd eo die panes è nouis frugibus offerrentur.*)

SIVAN, Maius,
Luna Maij habet dies 30.
Dies horas 13.
Nox 11.

1 Neomenia.

6 Pentecotte, siue festum Hebdomadarum, in memoriam datæ legis.

13 Octauæ magna celebritas.

23 Ieiunium, quòd 10. tribus tunc desierint primitias portare Hierosolymam diebus Ieroboam Nebati filij.

25 Ieiunium ob interfectum magistrum nostrum Simeonem Gamalielis filium, & Magistrum Ismaëlem Elisei F. & Magistrum Haninam Saggan siue Sacerdotem secundum.

27 Ieiunium, propter combustum R. Haninam Tardionis F. simul cum legis libro.

TAMMVZ, Iunius,
Luna Iunij, habet dies 29.
Dies maximus horas 14.
Nox breuissima horas 10.

1 Neomenia.

17 Ieiuniũ Quarti, ob tabulas legis fractas, item quia eo die Sacrificium iuge desijt & Epistemon legem combussit, Idolo in templo collocato: ἐνδελτεσχισμός Iosepho lib. 6. de bello Iud. cap. 8. (sic enim illic legendum.)
Solstitium æstiuum. Tantus est æstus, vt non pluat in Iudæa vel rarissimè toto hoc & sequenti mense. Hieronym. imò verò tota æstate, Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico cap. 13.

AB, Iulius,
Luna Iulij, habet dies 30.
Dies horas 13. & semis,
Nox 10. & semis.

1 Neomenia. Ieiunium, quòd eo Aaron magnus sacerdos è vita excesserit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

9 Ieiunium Quinti ob incensam eo die Hierusalē & tēplum primò à Chaldæis, secūdo à Romanis. Item quòd illo capta ab iisdem Ro. sit Bethera, & vrbs excisa. Denique quòd Mosis principatu nono die Iunij decretū à deo manauerit, Patres nostros nó ingressuros terrā.

18 Ieiunium, quòd eo extructa sit lucerna occidentalis diebus Achaz.

ELVL, Augustus nihil habet proprium, habet dies 29.
Dies horas 12. & semis,
Nox 11. & semis, Complectitur totam Augusti lunationem, siue Lunæ cursum.

1 Neomenia.

7 Ieiunium, quoniam tunc exploratores terræ detrahentes, plaga extincti sunt, Num. 14.

Propitiationes.

Sic præter festa singulis annis dies 26. habent, quos ex lege Ieiuniis dicatos scribunt in libel. Taanith. Quibus addiderunt Magistri singulis Hebd. ieiunia secundi diei & Quinti. 1. Lunæ & Iouis. tribus de causis, propter excidiū templi, propter combustam legem, denique quod Rabsace nomen Dei blasphemarit. Aliqui etiam 40. dies sibi temperant à vino & carnibus, quòd tandiu Moses & Elias ieiunauerint, in Itinerario R. Beniamin.

Finis Hebraïci Calendarij.

CALENDARIVM SYRORVM, RELIQVA cum Græcis habet communia, isthæc propria.

NOVEMBER.

Dominica prima ante natalem, de templi dedicatione & consecratione Episcopi.
Simonis & Petri.
Dominica 2. Encæniorum.

Dominica 3. de Annuntiatione Zachariæ.

Dominica 4. annuntiatio Virginis.

DECEMBER.

Dominica 5. Visitatio Elizabeth.

Dominica 6. Natiuitas Ioan. Baptistæ.

Dominica 7. Reuelatio Ioseph sponsi Virginis.

Dominica 8. Antenatalitium.

25 Natalis Domini.
26 Virginis puerperæ.
27 Innocentium.

Dominica prima post Natalem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CALENDARIVM

IANVARIVS.

1 Circuncisio.
2
3
4
5
6 Epiphania, quæ & luminarium.
Ea nocte aqua cõsecratur in totum annum.
7 Decollatio Ioan. Baptistæ.

Antonius Magnus.

Efraim.

Gregorius Theologus, Basilius magnus.
Niniuiticum ieiunium.

FEBRVARIVS.

2 Christi præsentatio.

Dominica pro defunctis sacerdotibus.

Dominica pro defunctis Christianis.

Dies Dominici sex sequentes, ieiunij appellantur.

MARTIVS.

Cyrillus Hierosolymit.

SYRORVM.

Suscitationis Lazari.

Dominica Hosanna.
Passio Christi.
Hebdomada
Secretorum.

Annuntiationis siue descensus Christi ad inferos.
Dominica magna.

Hebdomada candidatorum inter Pascha & Quasimodo.

Dominica nona.

Commemoratio Thomæ & Philippi.

APRILIS.

Auri feriæ de sanato claudo à Petro ad portam speciosam.

MAIVS.

Ascensio.
Crucis festum.

Pentecoste.

IVNIVS.

Petri Apostoli.
Pauli Apostoli.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CALENDARIVM

Apostolorum festum.

IVLIVS.

318 Patrum & Regum fidelium commemoratio.

AVGVSTVS.

Festum tabernaculorũ transfigurationis domini.
Festum genitricis Dei.

SEPTEMBER.

Festum S. Crucis.

OCTOBER.

Iacobus Alphæi Apostolus.

Iacobus frater domini Hierosolymorum episcopus.

FINIS.

CALEN-

CALENDARIVM GRÆCORVM TOTIVS ANNI,

quod Menologium vocant, continens memorias sanctorum, quos Græci quotannis, diebus Anniuersariis celebrant. Annum auspicantes à mense Septembri, G. Genebrardo interprete.

SEPTEMBER habet dies 30.
Dies habet horas 12.
Nox horas 12.

1 Symeon Stylites.
2 Mamma's mart. & Io. ieiunator.
3 Antimas martyr, Nicomedienſis epiſc. & magnus Euthymius.
4 Babylas Antiochenus, & Moſes legiſlator.
5 Zacharias Baptiſtæ parens.
6 Commemoratio miraculi facti à S. Michaële Archangelo, Coloſſis aut Chonis.
7 Profeſtum Natiuitatis virginis, & Sozon martyr.
8 Feſtum Natiuitatis Mariæ.
9 Ioachim & Anna, & Seuerianus martyr.
10 Menedora, Metrodora, & Nympodora martyres.
11 Theodora Alexandrina.
12 Autonomi martyris officium remittitur in diem præcedentem, quòd hoc die repetatur feſtum Natiuitatis.
13 Encænia templi cuiuſdam. Profeſtum S. Crucis Cornel. Centurio.
14 Exaltatio ſanctæ Crucis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

15 Nicetas.
16 Euprœmia.
17 Sophia & filiæ eius tres, Fides, Spes, Charitas.
18 Eumenius episcopus.
19 Trophimus, Sabbatius, Dorymedõ martyres.
20 Eustathius martyr, & socij.
21 Codrates siue Quadratus Apost. Ionas. octa. exal. S. Crucis.
22 Phocas martyr.
23 Conceptio Ioannis Baptistæ.
24 Tecla martyr mulierum prima.
25 Euphrosyne.
26 Translatio Ioannis Euangelistæ.
27 Callistratus martyr & socij.
28 Chariton confessor.
29 Cypriacus Anachoreta.
30 Gregorius martyr Armeniæ.

OCTOBER habet dies 31.
Dies habet horas 11.
Nox horas 13.

1 Ananias è Septuaginta discipulis. S. Romanus Melodus.
2 Cyprianus & Iustina martyres.
3 Dionysius Areopagita martyr.
4 Hierotheus episc. Athenarum.
5 Charitena virgo martyr.
6 Thomas Apostolus.
7 Sergius & Bacchus martyres.
8 Pelagia.
9 Iacobus Alphei Apostolus. Andronicus eremita.

10 Eulampius & Eulampia martyres.
11 Philippus Apostolus, vnus è septem Diaconis. Theophanes graptus & poëta, Episcopus Niceæ. Notandum post vndecimum diem huius mensis ineunte Dominico cani officium. Septimæ Synodi Nicenæ, aduersus Ieonomacos Copronymum & Episcopos ei fauentes execrabili quodam conciliabulo.
12 Martyres Probus, Tarachus, Andronicus & Cosmas Poëta.
13 Carpus & Papylus martyres.
14 Nazarius, Geruasius, Prothasius & Celsius marty. Cosmas Hagiopolites, poëta Mæumæ Episc.
15 Lucianus Presbyter magnę Antiochię martyr.
16 Longinus martyr Centurio.
17 Osee Propheta. Andreas à Copronymo cæsus, martyr.
18 Lucas Apostolus & Euangelista.
19 Ioel Propheta. Varus martyr.
20 Artenius martyr.
21 Hilarion magnus.
22 Abercius par Apostolus Hierapolitanus episc. mirificus. Septem pueri Ephesini martyres.
23 Iacobus frater Domini Apost.
24 Arethas martyr & socij.
25 Martianus & Martyrius martyres & Notarij.
26 Demetrius martyr. Commemoratio magni terræ motus.
27 Nestor martyr.
28 Terentius, Neoniles martyres. Stephanus Sabbaïtes poëta.
29 Anastasia Romana martyr. Abramius Abbas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

30 Zenobius & Zenobia martyres.
31 Stachys, Amplius & socij Apostol. Epimachus martyr.

NOVEMBER habet dies 30.
Dies habet horas 10.
Nox horas 14.

1 Cosmas & Damianus miraculorum effectores, medici gratuiti.
2 Acindinus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus, & Anempodistus martyres.
3 Acepsima, Aithala & Ioseph martyr.
4 Ioannicius magnus, Nicander episcopus Myrensis martyr.
5 Galaction & Episemes martyres.
6 Paulus Archiepiscopus Constantinopolis confessor.
7 Triginta tres martyres Melitenenses. Lazarus Galesij montis incola & eremita.
8 Michaël princeps exercitus, & cæteri Angeli incorporei. *Eodem die etiam conuentus defunctorum celebrabatur. lib. 1. Iuris Orientalis in const. Manuelis Comneni.*
9 Onesiphorus martyr. Porphyrius & Matrona.
10 Erastus, Olympas & socij Apostoli.
11 Menas, Victor & Vincentius & Stephana martyres, Theodorus Studites confessor.
12 Io. Patriarcha Alexandrinus, Eleemosynarius. Nilus confessor.
13 Ioannes Archiepisc. Constantinop. Chrysostomus.

14 Phi

14 Philippus Apostolus.
15 Gorias, Samonas, Abibus mart.
16 Matthæus Apostolus & Euangelista.
17 Gregorius Neocæsarienſis miraculorum effector.
18 Plato & Romanus martyres.
19 Barlaam martyr. Abdias Propheta.
20 Profestum præsentationis virginis in templo, Proculus episcopus Constantinop. Gregorius decapolites.
21 Festum præsentationis.
22 Philemon Apostolus & socij.
23 Gregorius Agrigentinus episcopus, Amphilochius Iconij episcop.
24 Caterina martyr & virgo, Mercurius Martyr.
25 Clemens Romanus Papa, & Petrus Alexandrinus martyres.
26 Alypius Sionites.
27 Martyr Iacobus Persa.
28 Stephanus iunior Martyr.
29 Martyres Paramonus & Philomenes & Acacius Climacus.
30 Andreas primus ad Apostolatum vocatus.

DECEMBER habet dies 31.
Dies habet horas 9.
Nox horas 15.

1 Nahum Propheta.
2 Abacuc Propheta.
3 Sophonias Propheta.
4 Barbara virgo & martyr. Ioannes Damascenus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

5 Sabba abbas.
6 Nicolaus episcopus Myrensis miraculorum effector.
7 Ambrosius Mediolani episcop.
8 Patapius abbas.
9 Conc. B. Annæ Dei & Domini auiæ.
10 Menas, Hermogenes, & Eugraphus mart.
11 Daniel Stylites.
12 Spiridon miraculorum effector.
13 Eustratius, Auxentius, Eugenius, Mardarius & Orestes martyres.
14 Thyrsus, Lucius, Philemon, Apollonius, Arianus martyres.
15 Eleutherius martyr, Paulus Latrensis abbas.
16 Haggeus Propheta.
17 Daniel Propheta, & tres pueri Ananias, Azarias, Misaël.
18 Sebastianus martyr & socij.
19 Bonifacius martyr.
20 Profestum natiuitatis Domini nostri, Ignatius mart. Theophorus.
21 Iuliana Nicomediensis martyr.
22 Anastasia venenorum depultrix martyr.
23 Decem martyres Cretenses.
24 Eugenia martyr.
25 Natiuitas Domini & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.
26 Puerperium S. Dei genitricis. Euthimius martyr Sardensis episc. Dominico die post Christi natiuitatem. Commemoratio fit Ioseph sponsi Virginis, Dauidis regis. Iacobi fratris Domini.
27 Stephan. Apostolus protomartyr & Archi-

diaconus.
Graptus confessor, Theophanes frater ipsius poëta.
28 Bis decem millia martyrum in Nicomedia vstorum.
29 S. Innocentes in Bethlehem ab Herode occisi ad millia quatuordecim. Marcellus abbas monasterij non dormientium.
30 Anysia virgo & martyr. Zoticus orphanorum domicilij presbyt.
31 Melana Romana, cuius tamen officium celebratur die præcedenti, quoniam isto recolitur Christi natiuitatis festum.

IANVARIVS habet dies 31.
Dies horas 10.
Noctes horas 14.

1 Circunciso, Basilius.
2 Syluester papa Romanus.
3 Malachias & Gordius martyr.
4 70 Discipuli & Theretistus.
5 Theopemptus, & Theonas martyres. Synclectica.
6 Theophania Christi, diuinúsque Saluatoris baptismus.
7 Ioannes Baptista.
8 Domneca Georgius Chozebithes. Æmylianus confessor.
9 Polyeucus martyr.
10 Gregorius Nyssenus. Domitianus episcopus Melitæ, Martianus presbyt.
11 Theodosius cænobiarcha.

Universidad de Deusto
Biblioteca

12 Tatiana martyr.
13 Hermylus & Srratonicus mart.
14 Sancti abb. montis Sinai & Raithi.
15 Paulus Thebeus & Io. Calybites.
16 Catena Petri Apostoli.
17 Antonius magnus.
18 Athanasius & Cyrillus Alexandrini Archiepiscopus.
19 Macharius Ægyptius.
20 Magnus Euthymius.
21 Maximus confessor, Neophytus martyr, Eugenius, Canidius, Valerianus & Aquila martyres.
22 S. Apostolus Timotheus, Anastasius Persa martyr.
23 Clemens Ancyranus, Agathangelus martyres.
24 Sancta Xena.
25 Gregorius Constantinopolis Archiepiscopus Theologus.
26 Xenophon cum sua coniuge & liberis.
27 Translatio reliquiarum sancti Ioannis Chrysostomi.
28 Effraim Syrus.
29 Translatio reliquiarum Ignatij Theophori martyris.
30 Hippolytus martyr, Basilius magnus, Gregorius Theologus, Ioannes Chrysostomus.
31 Cyrus & Io. medici mirifici, qui gratis medicinam faciebant.

FEBRVARIVS habet 28, dies aut 29.
Dies habet horas 11.
Nox tredecim.

1 Tryphon martyr, profestum hypapantæ.
2 Hypapante domini nostri Iesu Christi.
3 Simeon qui Christum vlnis excepit.
4 Isidorus Peluſiota.
5 Agatha virgo & martyr.
6 Bucolus Smyrnæ Episcopus.
7 Parhtenius Lampsacenus Episcopus.
8 Theodorus martyr, Zacharias Propheta.
9 Nicephorus martyr.
10 Charalampes martyr.
11 Blasius martyr.
12 Meletius Antiochus Archiepiscopus.
13 Martianus Abbas.
14 Auxentius eremi cultor.
15 Onesimus Apostolus.
16 Pamphilus martyr & socij.
17 Theodorus Tyro.
18 Leo Rom. Papa.
19 Archippus Apostolus.
20 Leo Catanæ episcopus.
21 Timotheus Symbolensis & Sanctus Eustathius Antiochenus.
22 Inuentio reliquiarum Sancti Eugenij martyris. Trotterius.
23 Polycarpus martyr Smyrnensis episcopus.
24 Prima & secunda inuentio capitis præcursoris Domini.
25 Tarasius Archiepiscopus Constantinopolitanus.

26 Porphyrius Gazæ Archiepiscopus & Symsi.
27 Vrgeopius confessor decapolita, Gelasius senior.
28 Basilius confessor socius Sancti Procopij monachi.
29 Cassianus Romanus.

MARTIVS, dies habet 31.
Dies horas habet 12.
Nox totidem.

1 Eudocia virgo & martyr.
2 Nestor & Theodotus martyr Cyrenæ episcopus.
3 Eutropius, Cleonicus & Basilicus martyres.
4 Gerasimus ad Iordanem Eremita.
5 Conon martyr.
6 Quadraginta duo martyres.
7 Chersonis episcopi, martyres Basilius, Effraim, Capito.
8 Theophylactus Nicomediæ Episcopus, confessor.
9 Quadraginta paludis Sebastenæ martyres.
10 Quadratus martyr & socij.
11 Sophronius Patriarcha Ierosol.
12 Theophanes Sigrianæ Episcopus confessor.
13 Translatio reliquiarum Nicephori Patriarchæ Constantinopolit.
14 Sanctus pater noster Benedictus & Alexander Pydneus martyr.
15 Agapius martyr & sex socij martyres. Olympas.

16 Sabianus & Papas mart. Rhodij.
17 Alexius vir Dei.
18 Cyrillus Hierosolymorum Episcopus.
19 Chrysanthus & Daria.
20 Virgines septem. Sancti patres in monasterio Sancti Sabbæ interfecti.
21 Iacobus episcopus confessor.
22 Basilius Ancyranus martyr.
23 Nicon martyr & 200. eius discipuli cum eo occisi.
24 Zacharias. Profestum annuntiationis.
25 Annuntiatio virginis Deiparæ Dominæ nostræ.
26 Congressus Gabrielis Angeli.
27 Matrona Thessalonicensis.
28 Stephanus miraculorum effector, & Hilarion iunior.
29 Marchus Erethusiorum episcopus, Cyrillus diaconus & alij sub Iuliano tyranno pietatem exercentes. Barrachesius.
30 Io. Climacis siue scalæ auctor.
31 Hypatius Ancyræ episcopus miraculorum effector.

APRILIS habet dies 30.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Maria Ægyptiaca.
2 Titus miraculorum effector.
3 Nicetas monasterij Mediciæ ductor.
4 Ioseph hymnorum scriptor, & Georgius.
5 Theodatus & Agathopas mart.

Universidad de Deusto
Biblioteca

6 Eutychius Constantinopolitanus Archiepiscopus. Claudius.
7 Georgius episcopus Melitinæ.
8 Herodion, Agabus, Ruffus & Socij Apostoli.
9 Eupsychius martyr.
10 Terentius, Pompeius & socij mart.
11 Antipas episcopus Pergami Asiæ martyr.
12 Basilius Episcop. Pariæ confessor.
13 Artemon martyr.
14 Martinus Papa Romanus confessor.
15 Aristarchus, Pudeus, & Traphimus Apostoli.
16 Crescens, Chionia, Agapa, Hircene martyres.
17 Symeon Persa episcopus & Acacius Melitinæ episcopus.
18 Saba Gothus. Io. Sancti Gregorij discipulus decapolitanus.
19 Ioannes Palæolaurites.
20 Theodorus Trichinensis.
21 Iannarius & socij martyres. Theodorus Pergensis martyr.
22 Theodorus Syceotes.
23 Georgius miraculorum effector martyr.
24 Saba martyr. Sancta Elizabeth miraculorum effectrix.
25 Marcus Apostolus & Euangelista
26 Basilius martyr Amasiæ episcopus.
27 Symeon Domini frater, hic consanguineus martyr.
28 Iason et Sosipater Apostoli. Dadas, Maximus, & Quintilianus martyres.
29 Nouem martyres Cyziceni & Memnon mirificus.

30 Iacobus Ioannis Theologi frater, Zebedæi filius.

MAYVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas 10.

1 Hieremias Propheta.
2 Translatio reliquiarum Athanasij magni.
3 Timotheus & Maura martyres.
4 Pelagia virgo, & mart. Olbianus.
5 Hierene martyr.
6 S. Iob, qui multa contra Satanam certamina sustinuit.
7 Commemoratio signi crucis quod in cœlo apparuit Hierosolymis sub noctis tertium, Imperatore Constantino à Sancto Caluariæ monte per stellas vsque ad Oliuarum montem.
S. Martyris Acatij memoria.
8 Ioannes Theologus Apostolus & Euangelista virgo, qui super pectus Domini recubuit, dilectus,
9 Esaias Propheta. Christophorus martyr.
10 Simon zelotes Apostolus.
11 Mocion martyr. Natalis dies Constantinopolis.
12 Epiphanius Cypri Episcopus, Germanus Patriarcha Constantinopolitanus.
13 Gliceria martyr.
14 Hidorus martyr.
15 Pachimius magnus eremita.
16 Theodorus. Pachomij discipulus eremita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alexander.
17 Andronicus Apoſtolus,& ſocij.
18 Martyres Petrus, Dionyſius & ſocij. Theodotus Ancyranus, & ſeptē eius ſocij martyres. Sancta Euphraſia.
19 Patricius Pruſæ martyr & ſocij.
20 Thalaleus martyr.
21 Conſtantinus & Helena Imperat.
22 Baſiliſcus martyr.
23 Michaël Synadorum epiſcopus, confeſſor.
24 Simeon eremita.
25 Tertia inuentio capitis ſancti Præcurſoris.
26 Carpus Apoſtolus vnus de ſeptuaginta diſcipulis.
27 Terapon martyr. Helladus martyr.
28 Nicetas epiſcop. Calcedonenſis.
29 Theodoſia Virgo & martyr.
30 Haacius Abbas monaſterij Dalmatarum.
31 Hermias Apoſtolus. Hermæus martyr.

IVNIVS habet dies 30.
Dies habet horas 15.
Nox horas 9.

1 Iuſtinus Philoſophus & martyr.
Iuſtinus alter martyr & ſocij.
2 Nicephorus Conſtantinopolitanus Patriarcha confeſſor.
3 Lucilliamus martyr. Lucianus martyr.
4 Metrophanes Patriarcha Conſtantinopolitanus.
5 Dorotheus Tyri Epiſcopus martyr. Euſtathius.

6 Biſarion mirificus, abbas, & S. Hilarion iunior de monaſterio Dalmatarum.
7 Theodorus Epiſcopus Ancyranus martyr.
8 Theodorus exercitus ductor martyr.
9 Cyrillus Alexandrinus Archiepiſcopus.
10 Timotheus Pruſæ Epiſcopus martyr. Antoninus.
11 Bartolomæus & Barnabas Apoſtoli.
12 Onuphrius & Petrus athonitus Eremitæ.
13 Aquilina virgo & martyr. Tryphillus Lencotiæ Cypri Epiſcopus.
14 Heliſeus Propheta. Methodius Patriarcha Conſtantinopolit.
15 Amos Propheta.
16 Tychon miraculorum patrator Epiſcopus.
17 Manuel,Sabel,& Iſmaël martyres.
18 Leontius martyr.
19 Iudas frater Domini Apoſtolus. Zoſimus.
20 Methodius pataræ Epiſcopus martyr.
21 Iulianus Tarcenſis martyr.
22 Euſebius Samoſatenſis Epiſcopus martyr.
23 Agrippina virgo & martyr.
24 Natiuitas Ioannis Baptiſtæ Domini præcurſoris.
25 Phenronia virgo & martyr.
26 Dauid Theſſalonicenſis.
27 Samſon hoſpitalis.
28 Tranſlatio oſſium S. Ioannis & Cyri.
29 Petrus & Paulus ſancti & præcipui Apoſtoli.
30 Collectio duodecim Apoſtolorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IVLIVS habet dies 31.
Dies habet horas 14.
Nox horas 10.

1 Cosmas & Damianus, mirifici, medici gratuiti, qui Romæ martyrio coronati sunt.
2 Depositio venerandæ vestis & zonæ Virginis in Blachernis Constantinopolitano templo.
3 Hyacinthus martyr. Anatholius Patriarcha Constantinopolitanus.
4 Andreas Cretæ Episcopus.
5 Martha S. Symeonis Thaumastoritis mater, Athanasius abbas montis Athos.
6 Sisoes magnus Eremita.
7 Thomas Maleensis. Acacius Climacus. Cyriaca virgo & mart.
8 Procopius martyr.
9 Pancratius Tautomeniæ Episcopus martyr. Pater muthius.
10 Quadraginta quinque martyres, qui Nicopoli Armeniæ passi sunt.
11 Euphemia virgo & martyr Calcedonensis pro futura confessione 630. patrum.
12 Proclus & Hilarius martyres. Michaël Maleinus abbas.
13 Collectio Archangeli Gabrielis. Memoria Ioseph Thessalonici confessoris. Stephanus Sabaïtes.
14 Iustus Aquila Apostolus.
15 Cyricus & Iulitta martyres.
16 Athenogenes martyr, & decem eius discipuli. Memoria Patrum Nicenorum 318. Patrum Secundæ Synodi Constantinopolitanæ 150.

Tertiæ Ephesinæ 200. Quartæ Calcedonensis 630. Quintæ 160. Sextæ 170.

17 Marina virgo & martyr.
18 Hyacinthus Amastrideus martyr. Æmilianus martyr.
19 Dius Eremita. Macrina magni Basilij soror.
20 Helias Propheta
21 Symeon Eremita & Ioannes collega. Propheta Ezechiel. Phronimus.
22 Maria Magdalena. Translatio reliquiarum Phocæ martyris.
23 Theophanus, Theophilus, & socij martyres.
24 Christina virgo & martyr. Parasceuæ virgo & martyr.
25 Dormitio Sanctæ Annæ Deiparæ genitricis. Memoria sanctarum mulierum, Olympiadis & Eupraxiæ.
26 Hermolaus & socij martyres.
27 Pantheleemon martyr.
28 Prochorus Nicanor. Timon & Parmenas Apostoli & Diaconi.
29 Callinicus martyr.
30 Silas & Siluanus Apostoli.
31 Eudocimus. Profestum processionis venerandæ & viuificæ Crucis.

AVGVSTVS habet dies 31.
Dies habet horas 13.
Nox horas 11.

1 Processio venerandæ & viuificæ Crucis. Memoria septem martyrum Machabæorum, & Salomæ eorum matris, & doctoris eorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eleazari.
2 Translatio reliquiarum Stephani protomartyris & Archidiaconi.
3 Sancti Patres Isaacius, Dalmata & Faustus.
4 Septem dormientes Ephesini pueri. Eudocia martyr.
5 Profestum transfigurationis Domini nostri Iesu Christi. Eusignius martyr.
6 Transfiguratio Domini & Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi.
7 Domitius martyr, & eius discipuli.
8 Æmilianus Cyzicenus confessor.
9 Matthias Apostolus.
10 Laurentius Archidiaconus & martyr.
11 Eyplus Archidiaconus & martyr.
12 Photius & Anicetus martyres. Hoc etiam die canitur officium sancti Patris, & confessoris Maximi.
13 Maximus confessor. hoc die absoluitur festum D. Maximi.
14 Micheas Propheta, Profestum siue pervigilium dormitionis Virginis.
15 Domitio Dominæ nostræ Dei genitricis, & semper virginis Mariæ.
16 Translatio ex Edessa, non manufactę imaginis Domini nostri Iesu Christi. Diomedes m.
17 Mycon martyr.
18 Florus & Laurus martyres.
19 Andreas exercitus ductor, martyr.
20 Samuël Propheta.
21 Thaddeus Apostol. Bassa cũ filiis suis martyr.
22 Agathonicus martyr.
23 Lupus martyr.

24 Euthyches martyr, Iohannis Theologi Discipulus.
25 Reductio reliquiarũ Bartholomæi Apostoli.
26 Hadrianus & Natalia martyres cum sociis.
27 Pœmen Abbas.
28 Moses Æthiops Abbas.
29 Decollatio Ioannis Baptistæ Domini præcursoris.
30 Alexander, Ioannes, Paulus iunior Patriarchæ Constantinopolitani. Fantinus.
31 Depositio zonæ sanctæ Dei genitricis.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

TABVLA LITERARVM DOMINICALIVM.

e d c b A g f e c b A g e d c
b d f
b g f e d b A g f d c b A f
A c e g

In hac tabella literam Dominicam singulis annis hoc pacto reperies. Primam literam, quę est e, tribue huic anno 1578. sequentem quæ est d, anno 1579: Sic deinceps progredere. Quòd si litera illa Dominica sola & vnica fuerit, annus communis erit: si duplex, bissextilis. Et tunc prior, id est, superior vsque ad 24. Febr. deseruiat. Inferior autem ad reliquam anni partem adcommodetur. Sciendum autem finitis 28. annis, redeundum esse ad principium.

AVREVS

AVREVS NVMERVS.

II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. I.

Simili modo vt dictum est de litera Dominica, deprehendes etiam Aureum numerum in suprascripta numerorum serie. Nam primum numerũ, qui est II. tribue anno 1578, sequentem, qui est III. tribue anno 1579. & sic deinceps donec ad annum tuum peruenias. & finitis 19. annis regredere iterum ad principium.

Tabula festorum Mobilium.

Anni currentes.	Aureus Numerus.	Littera Dominica.	Septuagesima.	Cineres.
1578	2	E	26. Ianuar.	12. Febr.
1579	3	D	5. Febr.	4. Martij.
1580	4	CB	31. Ianuar.	17. Febr.
1581	5	A	22. Ianuar.	8. Febr.
1582	6	G	11. Febr.	28. Febr.
1583	7	F	27. Ianuar.	13. Febr.
1584	8	ED	16. Febr.	4. Martij.
1585	9	C	7. Febr.	24 Febr.
1586	10	B	30. Ianuar.	16. Febr.
1587	11	A	12. Febr.	1. Martij.
1588	12	GF	4. Febr.	21. Febr.
1589	13	E	26. Ianuar.	12. Febr.
1590	14	D	15. Febr.	4. Martij.
1591	15	C	31. Ianuar.	17. Febr.
1592	16	BA	23. Ianuar.	9. Febr.
1593	17	G	11. Febr.	28. Febr.
1594	18	F	27. Ianuar.	13. Febr.
1595	19	E	16. Febr.	5. Martij.
1596	1	DC	8. Febr.	24. Febr.
1597	2	B	23. Ianuar.	9. Febr.
1598	3	A	12. Febr.	1. Martij.
1599	4	G	4. Febr.	21. Febr.

Pascha.	Ascensio.	Pentecostes.	Corpus Christi.
30. Martij.	8. May	18. May	29. Maij.
19. Aprilis.	28. May	7. Iunij	18. Iunij.
3 Aprilis.	12 May	22. May.	2. Iunij.
26. Martij.	4. May	14. May	25. Maij.
15. Aprilis.	24. May	3. Iunij.	14 Iunij.
31. Martij.	9. May	19. Maij.	30. Maij.
19 Aprilis.	28. May.	7. Iunij.	18 Iunij.
11. Aprilis.	20. May.	30. May	10. Iunij.
3. Aprilis	12. May	22. May	2. Iunij.
16. Aprilis.	25. May	4. Iunij.	15. Iunij.
7. Aprilis.	16. May.	26. Maij.	6. Iunij.
30. Martij.	8. May.	18. Maij.	29. Maij.
19 Aprilis.	28. May	7. Iunij.	18. Iunij.
4. Aprilis.	13. May.	23. Maij.	3. Iunij.
26. Martij.	4. May.	14. Maij	25. Maij.
15. Aprilis.	24. May.	3. Iunij.	14. Iunij.
31. Martij.	9. May.	19. May	30. Maij.
20. Aprilis.	29. Maij.	8. Iunij	19. Iunij.
11. Aprilis.	20. May.	30. May.	10. Iunij.
27. Martij.	5. Maij	15. Maij.	26 Maij.
16. Aprilis.	25. Maij	4. Iunij.	15. Iunij.
8. Aprilis.	17. May.	27. Maij	7. Iunij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

I. IANVARIVS

Cal.	1	A	Circuncisio Domini.
non.	4	b	Macarij presbyteri Alexandrini.
non.	3.	c	Antheri papæ & martyris.
Pridie	4	d	Titi discipuli Pauli epis. Cretēsis.
Nonis	5	e	Telesphori papæ & martyris.
Idus	8.	f	Tres Magi offerunt Iesu dona.
idus	7.	g	Cleti papæ & martyris.
idus	6.	A	Erhardi epis. Frisingensis Bauar.
idus	5.	b	Iuliani monachi Antiocheni.
idus	4.	c	Pauli eremitæ Thebani.
idus	3.	d	Iginij papæ & martyris.
Pridie	12	e	Nicanoris diaconi & mar. Cyp.
Idibus	13	f	Hilarij episc. Pictauiensis claret.
cal.	19.	g	Felicis in Pincis martyris.
cal.	18.	A	Mauri abbatis, discipuli S. Ben.
cal.	17.	b	Marcelli papæ & martyris.
cal.	16.	c	Antonij eremitæ Ægyptij.
cal.	15.	d	Priscæ virg. & martyris, Rom.
cal.	14.	e	Pontiani martyris Spoletani.
cal.	13.	f	Sebastiani martyris Narbon.
cal.	12.	g	Agnetis virginis & mart. Rom.
cal.	11.	A	Vincentij martyris Hispani.
cal.	10.	b	Emerentianę virg. & mar. Rom.
cal.	9.	c	Timothei apost. episc. Ephesini.
cal.	8.	d	Conuertitur Paulus Tharsus.
cal.	7.	e	Polycarpi epis. Smyrnēsis mart.
cal.	6.	f	Ioānis Chrysost. ep. Constantin.
cal.	5.	g	Carolus Magn°. imper. moritur.
cal.	4.	A	Valerij episcopi Treuerensis.
cal.	3.	b	Iuliani episcopi Cenomanensis.
Pridie	31	c	Fabiani martyris Trecassini.

Annī Dñi.	Principes sub quibus Sancti.	Autores qui de his scripserunt.
habet dies x x x i.		
1	Sub Cæsare Augusto.	*Luc.* 2.
314	Sub Constātino magno.	*Trip. hist. lib.* 7. & 8.
239	Sub Maximo.	*Euseb. Platina.*
94	Sub Traiano.	*Fasciculus, Petrus de Nat.*
139	Sub Antonino Pio.	*Platina. Ioan. Stella.*
1	Sub Cæsare Augusto.	*Matth.* 2. *Niceph.*
80	Sub Domitiano.	*Euseb. Nicephor. Plat.*
453	Tempore Childerici regis Franc.	*Ianuens.*
358	Sub Valentiniano.	*Tripart. histor. lib.* 8. & 9.
260	Sub Aureliano.	*Hieronymus.*
144	Sub Antonino Pio.	*Ioan. Stella. Platin.*
45	Sub Claudio.	*Petrus de Natalibus.*
348	Post Constantinum Mag.	*Euseb. Nicephorus.*
280	Sub Dioclet.	*Paulinus, Martyrolog.*
536	Sub Iustiniano.	*Palmerius. Florent. Pet.*
304	Sub Maxentio.	*Stella. Platina. Vincentius.*
314	Sub Cōstantino Magno.	*Athanasius. Euagr.*
45	Sub Claudio.	*Fascicul. temporum, Anton.*
154	Sub Antonino Vero.	*Pet. de Martyrib.*
284	Sub Diocletiano.	*Ado. Isuardus.*
360	Sub Valentiniano.	*Ambrosius, Ianuensis.*
300	Sub Maximiano.	*Contractus, Vincen.*
360	Sociatur martyrio Agnet.	*Ambrosius.*
50	Sub Nerone.	*Niceph. Euseb. Fasciculus.*
34	Sub Caio Caligula.	*Hieronym. Act.* 9. 22.
150	Sub Marco Ant. & Lucio Aurel.	*Euseb.*
400	Sub Arcadio & Honor.	*Hist. Tripart.*
815	Sepultus in Aquisgrano.	*Eginhart.*
65	Sub Vespasiano.	*Sigibertus, Anton. Vin.*
65	Sub eodem.	*Petrus de Natal. Vincen.*
266	Sub Aureliano.	*Fascicul. Isuardus.*

Calēd.	1	d	Ignatij epiſ. Antiocheni martyr.
non. 4.	2	e	Mariæ purificatio.
non. 3.	3	f	Blaſij epiſc. Sebaſtenſis martyris.
Pridie	4	g	Phileæ epiſc. Thebani martyris.
Nonis	5	A	Agathe vir. & mart. Catin. Sicil.
idus 8.	6	b	Dorotheæ vir. & mart. Cæſ. Cap.
idus 7.	7	c	Augurij epiſcopi Hiberniæ.
idus 6.	8	d	Corinthæ virg. & mart. Alexand.
idus 5.	9	e	Apolloniæ virg. & mar. Alexād.
idus 4.	10	f	Scholaſticæ virg. Nurſiæ Italiæ.
idus 3.	11	g	Euphroſynæ virg. Alexandrinæ.
Pridie	12	A	Eulaliæ virg. & mart. Barſinoñ.
Idibus	13	b	Damaſi papæ, tēpore D. Hieron.
cal. 16.	14	c	Valentini preſbyteri, mart. Rom.
cal. 15	15	d	Cratonis martyris Romani.
cal. 14.	16	e	Iulianæ virg. & mart. Nicomed.
cal. 13.	17	f	Polocronij epiſ. Babylonis mar.
cal. 12.	18	g	Simeonis epiſ. Hieroſolym. mar.
cal. 11.	19	A	Reg. 3. corpora, Coloniæ tranſla.
cal. 10.	20	b	Innumerabiles martyr. Tyri.
cal. 9.	21	c	Hilarij papæ, poſt Leonem 1.
cal. 8.	22	d	Petrus cathed. Anthiochiæ ſedit.
cal. 7.	23	e	Papiæ ep. Hieroſol. diſcip. S. Ioā.
cal. 6.	24	f†	Mathias apoſt. mart. in Iudæa. †
cal. 5.	25	g	Septuagintaduo mart. Syrmij.
cal. 4.	26	A	Neſtoris epiſc. Pamphil. martyr.
cal. 3.	27	b	Leandri ep. Hiſpal. Gothorū apo.
Pridie	28	c	Romani monachi, tpe S. Bened.

† *Ann. biſextili f. & 6. Calend. repetes, ſiue geminabis.*

habet dies XXVIII.

011	Sub Traiano. Rom. *Euſeb. lib. 3. cap. 36.*
	Sub Cæſare Auguſto. *Luc. 2.*
282	Sub Diocletiano. *Ianuenſis. Petrus de.*
240	Sub Maximino. *Euſeb. lib. 8. cap. 10.*
253	Sub Decio. *Petrus de. Ianuen. Iſuard.*
282	Sub Diocletiano. *Vincent. Petrus de Nat.*
361	Sub Valentiniano. *Beda, Iſuard.*
247	Sub Decio *Hiſt. Eccleſiaſt. lib. 6. cap. 31.*
247	Sub Decio. *Euſeb. lib. 6. cap. 31. Bapt. Mant.*
535	Sub Iuſtiniano. *Gregor. 2. dialog. cap. 33. 34.*
	Incerto numero temporis. *Vinc. lib. 16. c. 76.*
262	Sub Daciano. *Hieronym. Petrus de Na.*
371	Sub Gratiano. *Niceph. Platina, Gennad.*
46	Sub Claudio. *Faſcicul. Vincent.*
46	Sub eodem. *Iſuardus.*
280	Sub Maximino. *Petrus de Natal.*
253	Sub Decio. *Iſuardus in Martyrologio.*
94	Sub Traiano. *Euſeb. Niceph. Hier. Gennad.*
1174	Sub Friderico 1. *Faſcicul. Ioan. Nauclerus.*
281	Sub Diocletiano. *Euſeb. lib. 8. cap. 7.*
465	Sub Zenone. *Platina, Ioan. Stella.*
36	Sub Caio Caligula. *Niceph. Antonin.*
100	Sub Traiano. *Hieronym. Ioan. Trith.*
74	Sub Veſpaſiano. *Anonymus, Abdias.*
283	Sub Maximiano & Dioclet. *Iſuardus.*
249	Sub Decio. *Petrus de Natal. Vincent.*
599	Sub Phoca. *Gregor. Iſuard.*
535	Sub Iuſtiniano. *Gregorius Turonenſis.*

Calend.	1	d	Albini episcopi Andegauensis.
non. 6.	2	e	Simplicij papæ.
non. 5.	3	f	Kunegund. Imp. vxor Henr. 1.
non. 4.	4	g	Lucij papæ & martyris.
non. 3.	5	A	Eusebij papæ & martyris.
Pridie.	6	b	Fridolini confessor. Scoti, Secon.
Nonis.	7	c	Perpet. & Felicit. mart. Tiburtin.
idus 8.	8	d	Pontij diaconi diui Cypriani.
idus 7.	9	e	Quadraginta milit. mar. Sebastæ.
idus 6.	10	f	Alexandri papæ & martyris.
idus 5	11	g	Guilhelmꝰ puer in Anglia mart.
idus 4.	12	A	Gregorij p. 1. cognomine Magni.
idus 3.	13	b	Euphrasiæ sanctimonialis Theb.
Pridie	14	c	Quadragintanouem mart. Rom.
Idibus	15	d	Longini militis ex prouin. Isau,
cal. 17.	16	e	Heriberti episcopi Colonienſis.
cal. 16.	17	f	Gertrudis virginis Niuelensis.
cal. 15.	18	g	Patricij ep. Hibern. Scotorũ ap.
cal. 14.	19	A	Ioſephi Nazareni, nutricij Dñi.
cal. 13.	20	b	Archippi discipuli Pauli Apost.
cal. 12.	21	c	Benedicti Nursienſis, ab. Cassin.
cal. 11.	22	d	Fr. Nicolaus in Vnderu. obijt.
cal. 10.	23	e	Serapionis Alexandrini abbatis.
cal. 9.	24	f	Quadragesimale ieiunium.
cal. 8.	25	g	Mariæ conceptio, filij Dei annunc.
cal. 7.	26	A	Ludgeri episc. monaster. westph.
cal. 6.	27	b	Tychici ep. Colophon. dis. Paul.
cal. 5.	28	c	Sixti papæ tertij, post Celestinũ.
cal. 4.	29	d	Eustasij abb. Limati, discip. Col.
cal. 3.	30	e	Ioannis Anachoretæ Ægyptij.
Pridie	31	f	Balbinæ virginis Romanæ.

810	Sub Carolo Magno. *Isuardus, Petrus.*
471	Sub Zenone. *Ioan. Stella, Petrus. Venetus.*
1005	Sepulta in Bamberg. Eccles. *Ianuensis.*
258	Sub Volusiano. *Platina.*
309	Sub Maxentio. *Idem.*
500	Sub Anastasio. *Nauclerus.*
254	Sub Valeriano & Galieno. *Petr. Venet.*
255	Sub Galieno. *Hieronym. de viris illustrib.*
313	Sub Licinio. *Basilius homil. 20.*
119	Sub Adriano Ælio. *Platina, Nicephor.*
1154	Sub Friderico primo. *Fascic. Vincent.*
590	Sub Phoca. *Palm. Florent. Platin.*
720	Sub Theodosio Catholico. *Vinc. Pet. Ven.*
50	Sub Nerone. *Nicephor. Euseb. Vincent.*
45	Sub Claudio. *Ianuensis, Vincent. Antonin.*
1021	Sub Henrico primo. *Herm. Contract.*
643	Sub Constante. *Petrus Venetus.*
430	Sub Theodosio secundo. *Beda lib. 2. tom. 3.*
1	Sub Cæsare Augusto. *Matth. 1. Luc. 1. 2.*
36	Sub Caligula. *Colossen. 4 Hieronym.*
534	Sub Iustiniano primo. *Mat. Plam. Gregor.*
1502	Sub Friderico III. *Henr. Glarean. Fasciculus.*
247	Sub Decio. *Euseb. lib. 6. cap. 34. Nicephor.*
	Ex Apostol. traditione. *Aug. Hier. ad Marcel.*
	Sub Augusto Cæsare. *Luc. 1. Iuuencus.*
762	Sub Constantino quinto. *Fascic.*
37	Sub Caligula. *Coloss. 4. Nicephor. Euseb.*
436	Sub Theodosio II. *Plat. Ioan. Stella. Venet.*
631	Sub Eraclio. *Isuardus, Beda tom. 3.*
720	Sub Theodosio 1. *Sigib. Tripart. histor.*
119	Sub Adriano Ælio. *Petrus Venetus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cal̃d.	1	g	Hugonis episcopi Gratianopoli.
nõn. 4	2	A	Mariæ Ægyptiacæ pœnitentis.
nõn. 3.	3	b	Agapes, Chionis, Iren. vir. mar.
Pridie	4	c	Ambrosij episc. Mediolanensis.
Nonis	5	d	Vincentij confessoris ord. præd.
idus 8.	6	e	Irenæi episcopi Lugdunensis.
idus 7.	7	f	Cœlestini papæ post Bonifaciũ I.
idus 6.	8	g	Dionysij episcopi Corinthiorũ.
idus 5.	9	A	Procori nepotis S. Steph. ꝓtom.
idus 4.	10	b	Apollonij martyris Alexandrini.
idus 3.	11	c	Philippi episcopi Cretensis.
Pridie	12	d	Iulij papæ primo, post Marc. II.
Idibus	13	e	Resurrectio Christi.
cal. 18.	14	f	Tiburtij & Valeriani mart. Rom.
cal. 17.	15	g	Olympiadis, & Maxi. mart. Persi.
cal. 16.	16	A	Onesimi mar. ep. Corõ. dis. Pau.
cal. 15.	17	b	Aniceti papæ & mart. post Piũ I.
cal. 14.	18	c	Mappalici mart. Aphricani.
cal. 13.	19	d	Reuelatur caput S. Ioã. Baptistę.
cal. 12.	20	e	Sulpitij & Seueriani mart. Rom.
cal. 11.	21	f	Simeonis episcopi Seleuciæ.
cal. 10.	22	g	Gaij papę & mart. post Eutychi.
cal. 9.	23	A	Georgij martyris Cappado.
cal. 8.	24	b	Milleti episcopi Britanni.
cal. 7.	25	c	Marci Euang. Apost. Alexand.
cal. 6.	26	d	Litania maior instituitur.
cal. 5.	27	e	Anastasij papæ, post Syricium,
cal. 4.	28	f	Vitalis martyris Rauennatis.
cal. 3.	29	g	Petr⁹ Monach. ab hęreticis mar.
Pridie	30	A	Litania minor instituit in Gallia.

1107	Sub Henrico IIII. *Vincent. Cont. Nauel.*
270	Sub Claudio. *Ioan. Petrus Venetus.*
282	Sub Diocletiano & Maximiano. *Idem.*
364	Sub Valentin. & Theodosio I. *Paulinus.*
1240	Sub Friderico II.
175	Sub Marco Antonio. *Idem, Nicephor.*
428	Sub Theodosio secundo. *Ioan. Stel. Venet.*
170	Sub Marco Ant. & Lucio Aurel. *Trit.*
34	Sub Tiberio. *Act. 6. Hieron. Nicephor.*
174	Sub Commodo. *Eusеb. Hieron. Nicephor.*
170	Sub Marco Ant. & Luc. Aurel. *Nicephor.*
344	Sub Constantio Arriano. *Ioan. Stella.*
*	Sub Pilato & Herode. *Euangelistæ quatuor.*
174	Sub Commodo. *Herm. Contract. Vinc.*
253	Sub Decio. *Vincentius, Petrus Venetus.*
39	Sub Caligula. *Coloss. 4. Phile. I. Vincent.*
159	Sub Antonino Pio. *Platin. Eusеb. Prosper.*
240	Sub Gordiano. *Cyprian. lib. 2. epist. 6.*
444	Sub Valentiniano II. cum Martia *Idem. Vin.*
94	Sub Traiano. *Isuard. Antonin. Vincen.*
305	Sub Constantino Magno. *Petrus Venet.*
284	Sub Diocletiano. *Platina, Ioan. Stella.*
282	Sub eodem cum Maxim. *Isuardus.*
600	Sub Gregorio I. *Beda in Hist. Angl.*
64	Octauo Neronis anno. *Petrus Venetus.*
594	Per Gregorium Magnum. *Lib. II. reg. cap. 2.*
404	Sub Arcadio. *Platina. Ioannes Stella.*
50	Sub Nerone. *Ianuensis, Isuardus.*
1252	Sub Henrico sexto, Mediol. *Vincent. Ant.*
464	Sub Zenone, per Mamert. episc. Vien. *Guil.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cal.	1	b	Philippi & Iacobi Apost. Iacob°.
non. 6.	2	c	Athanasij episcopi Alexandrini.
non. 5.	3	d	Crux Dñi inuenitur per Helenē.
non. 4.	4	e	Monicæ matris S. Augustini epis.
non. 3.	5	f	Conuertitur Augustin. per Amb.
Pridie	6	g	Ioannes ante portam Latinam.
Nonis	7	A	Cyriaci episco. Hierosolymitani.
idus 8.	8	b	Apparitio S. Michaël. in Apul.
idus 7.	9	c	Gregorij Nazianzeni episcopi.
idus 6.	10	d	Gordiani & Epimachi martyr.
idus 5.	11	e	Mamerti episc. Viennens. Gallię.
idus 4.	12	f	Panctatij martyris Phrygiæ.
idus 3.	13	g	Gangolffi martyris Burgundiæ
Pridie	14	A	Epiphanij epis. Salaminēs. Cypr.
Idibus	15	b	Sophiæ, & filiarum martyrum.
cal. 17.	16	c	Peregrini primi epis. Antisiod.
cal. 16.	17	d	Iuuenalis epis. Hierosolymitani.
cal. 15.	18	e	Torpetis martyris Pisani.
cal. 14.	19	f	Potentianæ virginis Romanæ.
cal. 13.	20	g	Babylæ virginis martyris Roma.
cal. 12.	21	A	Hospitij inclusi & confess.
cal. 11.	22	b	Casti & Æmilij martyr. Aphric.
cal. 10.	23	c	Desiderij episcopi Lingonensis.
cal. 9.	24	d	Ioanne matronæ, vxoris Chusæ,
cal. 8.	25	e	Vrbani primi, papæ & martyris.
cal. 7.	26	f	Eleutherij papæ & martyris.
cal. 6.	27	g	Quadrati Athenien. discip. apo.
cal. 5.	28	A	Guilhelmi ducis Aquitaniæ.
cal. 4.	29	b	Felicis papæ & martyris.
cal. 3.	30	c	Maximi episcopi Aquensis.
Pridie	31	d	Petronillæ virginis Galileæ.

63	Sub Nerone. *Euseb. Phil. sub Claud. anno 54.*
314	Sub Magno Constant. *Euseb. Tripar.*
326	Sub Constantino filio eius. *Rufinus. Ambr.*
376	Sub Theodosio Catholico. *Aug. lib. 9. conf.*
377	Sub Gratiano cum Valentiniano. *Idem.*
83	Sub Domitiano. *Tertullianus.*
315	Sub Magno Constantino. *Petrus Venet.*
494	Sub Gelasio papa, primo. *Vinc. Anton.*
390	Sub Valentino & Theodosio. *Trithen.*
354	Sub Iuliano apostata. *Ianuens. Vincent.*
464	Sub Zenone. *Fasciculus, Ianuensis.*
287	Sub Diocletiano *Ambros. Gregorius.*
680	Sub Constantino III. *Sigib. Otto epis.*
390	Sub Honorio & Arcadio. *Trith Euseb.*
144	Sub Antonino Pio. *Vincent. Anton.*
144	Sub eodem. *Fascicul. Petrus Venetus.*
454	Sub Valentiniano. *Idem, Nicephorus.*
50	Sub Nerone. *Vincent. Isuard. Gennad.*
124	Post Adrianum Ælium. *Vinc. Sigibert.*
251	Sub Galieno. *Euseb. Tripart. histor. Nice.*
564	Sub Childeberto rege. *Paulus Diac. lib. 3.*
241	Sub Gordiano. *Cyprian. serm. de lapsi.*
411	Sub Honorio. *Vincent. lib. 20. cap. 1.*
34	Sub Tiberio. *Luc. 8. Isuardus.*
222	Sub Aurelio Antonino. *Platin. Ioan. Stella.*
177	Sub Seuero. *Idem Platina.*
102	Post Traianum. *Trithen.*
806	Sub Carolo Magno. *Petr. Venet. Sigib.*
272	Sub Aureliano. *Ioan Stella, Platina.*
84	Post Titi tempotis obijt. *Vincentius.*
35	Sub Tiberio. *Ianuensis, Isuardus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Caléd.	1	e	Nicomedis mart. disc. Petri Apo.
non. 4	2	f	Marcellini & Petri mart. Romæ.
non. 3	3	g	Erasmi episc. & mart. Lucridini.
Pridie	4	A	Christi corp. festum instituitur.
Nonis	5	b	Bonifacij epis. Mogūt. m. Vtricēs.
idus 8	6	c	Benigni presb. mart. Diuionēsis.
idus 7	7	d	Luciani presbyt. mart. Antioch.
idus 6	8	e	Medardi ep. Nouionensis Galliæ.
idus 5	9	f	Primi & Feliciani martyr. Rom.
idus 4	10	g	Basilidis & Sociorum mart.
idus 3	11	A	Barnabæ Apostol. mart. Cypri.
Pridie	12	b	Basilidis Cyrini, Nabot. m. Ro.
Idibus	13	c	Antonij Monachi de Padua.
cal. 18	14	d	Valeriani & Ruffini mar. Remēs.
cal. 17	15	e	Viti modesti, Crescēt. mart. Sicul.
cal. 16	16	f	Ferurij Diaconi, discipul. Irenæi.
cal. 15	17	g	Paulę virginis & mart. Hispanię.
cal. 14	18	A	Marci, Marcelli mart. Mediol.
cal. 13	19	b	Geruasij, Protasij mart. Mediola.
cal. 12	20	c	Sylucrij papæ & martyris.
cal. 11	21	d	Albani martyris Maguntini.
cal. 10	22	e	Decem millia martyr. Alexādriæ.
cal. 9	23	f	Paulini episc. Nolani Campanię.
cal. 8	24	g	Ioannes Bapt. natcitur ex sterili.
cal. 7	25	A	Eligij episc. Nouionensis Gallię.
cal. 6	26	b	Ioannis & Pauli martyrū. Romę.
cal. 5	27	c	Septē dormientium Ephesinorū.
cal. 4	28	d	Crescent. disc. Pauli ap. Mogunt.
cal. 3	29	e	Petrus & Paulus mart. Romæ.
Pridie	20	f	Lucinæ virg. disc. Petri Apostoli.

41	Sub Claudio. *Isuard. Petr. Ven. Gennad.*
283	Sub Diocletiano. *Ianuensis, Vincentius.*
283	Sub eodem *Petrus Venetus, Antoninus.*
1264	Per Vrbanum IIII. *Stella, Vinc. Durandus.*
738	Sub Leone III. *Fasciculi. Isuard. G. Vicel.*
171	Sub Aureliano. *Vinc. Petrus Venetus.*
280	Sub Maximiano. *Hier. de Viris illustr.*
537	Sub Iustiniano. *Pet. Venet. Otto Frising.*
281	Sub Dioclet. & Maxim. *Vinc. Anton.*
273	Sub Aureliano. *Isuardus.*
50	Sub Nerone. *Hieron. Nice. Euseb. Gennad.*
282	Sub Dioclet. & Maximia. *Contr. Petr. Ven.*
1221	Sub Ludouico IIII. *Antoninus.*
284	Sub Maxim. & Præside Rictiou. *Sig. b.*
283	Sub Diocl. & Maximi. *Ianuens. Vincent.*
175	Sub Marco Antonio. *Pet. Venet. Isuard.*
286	Sub Diocletiano & Maxim. *Idem.*
287	Sub eisdem. *Vincent. Ambros. Antoninus.*
51	Sub Nerone. *Ambros. Gregor. in Dial.*
534	Sub Iustiniano I. *Ioan. Stella. Plat.*
424	Sub Theodosio I. *Fasc. Otto Frins.*
116	Sub Adriano & Antoni. *Ianuens. Vinc.*
425	Sub Theodosio I. *Anton. Prosp. Gennad.*
	Sub Cæsare Augusto. *Lucæ I.*
630	Sub Heraclio *Herm. Contract. Sigibert.*
354	Sub Iuliano Apostata. *Adon in Martyr.*
53	Sub Nerone. *Paul. Ven. Ianuensis.*
39	Moritur sub Caligula. *Otto Fris. Sigib.*
70	Sub Nerone. *Abdias Iul. Aphri. Euseb.*
70	Sub eodem. *Vincent. Isuard. Petr. Venet.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calēd.	1	g	Theobaldi episcopi Viennensis.
noñ. 6	2	A	Mariæ visitationis festum instit.
noñ 5	3	b	Process. & Martiniani mar. Rom.
noñ 4	4	c	Vdalrici episcopi Augustini.
noñ. 3	5	d	Anshelmi episc. Cantuarien sis.
Pridie	6	e	Goaris confessoris Aquitan.
Nonis	7	f	Pantæni presb. Alex. disci. Marc.
idus 8	8	g	Kyliani episcopi Herbipolensis.
idus 7	9	A	Cyrilli epis. Alexādrini martyris.
idus 6	10	b	Septem fratrum martyris. Rom.
idus 5	11	c	Pij papæ & mart. post Hyginum.
idus 4	12	d	Hermog. episc. & mart. Aquileg.
idus 3	13	e	Henrici primi Imperatoris.
Pridie	14	f	Phocæ episc. & martyr. in Pōto.
Idibus	15	g	Margaretæ virg. & mar. Antioch.
cal. 17	16	A	Caput Io. Bap. ad Ambiēses trās.
cal. 16	17	b	Alexius cōfessor Romanus obijt.
cal. 15	18	c	Materni ep. Treuer. disc. S. Petr.
cal 14	19	d	Arsenij Anachoretæ Thebani.
cal. 13	20	e	Titi episc. Cretens. discip. Paul.
cal. 12	21	f	Arbogasti episc. Argentinensis.
cal. 11	22	g	Magdalenæ pœnitentis Gabil.
cal. 10	23	A	Appollinaris ep. Rauē. martyris.
cal. 9	24	b	Christinæ virg. martyr. in Tyro.
cal. 8	25	c	Iacobus Maior Ap. mart. Hieros.
cal. 7	26	d	Christophori martyr. Chananęi.
cal. 6	27	e	Ruffi mart. Capuę discip. Apolli.
cal. 5	28	f	Pantaleonis martyr. Nicomed.
cal. 4	29	g	Nazarij sociorūq́ue mar. Mediol.
cal. 3	30	A	Abdon & Sennis martyr. Rom.
Pridie	31	b	Germani episc. Antisiodorensis.

Sub

1050	Sub Henrico II. *Naucler. Sigib. G. Vicel.*
1388	Per Vrbanum sextum. *Ianuens. Fascicul.*
53	Sub Nerone. *Vinc. Isuard. Pet. Venetus.*
924	Sub Rege Conrado, & Ioan. x. *Contract.*
1090	Sub Henrico secundo. *Palmer. Florent.*
574	Sub Mauricio. *Petrus Venet. VVandelbertus.*
39	Sub Caligula. *Niceph. Calist. Gennadius.*
630	Sub Heraclio. *Herm. Contract. Ioan. Naucl.*
432	Sub Theodosio Catholico. *Ioan. Trithen.*
145	Sub Antonino Pio. *Ianuens. Petrus Venet.*
147	Sub Aurelio Commodo. *Plat. Stell. Ven.*
53	Sub Nerone. *Nicephorus, Martyrolog.*
1007	Sepultus Bambergæ. *Naucler. Vicel.*
94	Sub Traiano. *Vincent. Niceph. Callistus.*
243	Sub Decio, & eius præfecto Olibrio. *Ian.*
747	Sub Constantino quinto. *In Cyprian. Fascic.*
398	Sub Arcadio & Honorio. *Ianuensis.*
51	Sub Nerone. *Sigiberius, G. Vicelius.*
397	Sub Arcadio & Honorio. *Isuardus.*
64	Sub Galba & Vitellio. *Euseb. Nicephorus.*
639	Sub Dagoberto rege Francorum. *Palm. Fl.*
84	Moritur in Massilia sub Tito. *Ianuensis.*
74	Sub Vespasiano. *Euseb. Niceph. Abdias.*
285	Sub Diocletian. & Maximin. *Petr. Venet.*
36	Sub Herode Agrip. *Act. 12. Anony. Abd.*
354	Sub Iuliano Apostata. *Pet. Ven. Ianuensis.*
74	Sub Vespasiano. *Niceph. Vincentius.*
288	Sub Maximiano. *Herm. Contract. Vincent.*
54	Sub Nerone. *Ambr. Vincent. Antoninus.*
53	Sub eodem. *Ianuensis, Isuardus.*
422	Sub Catholico Theodosio. *Otto Frising.*

ū

Universidad de Deusto
Biblioteca

VIII. AVGVSTVS habet dies x x x i.

Calcd.	1	c	Vinculis cingitur S. Petr⁹ Apost.	36 Sub Herode Agrippa. *Actorum* 12.
non. 4.	2	d	Stephani papæ & martyris.	291 Sub Galieno & Decio. *Ioan. Stella, Platin.*
non. 3.	3	e	Inuētio reliquiarū S. Steph. mar.	417 Sub Honorio. *Nicephorus, Vincentius.*
Pridie	4	f	Iustini philosophi, & mar. Rom.	150 Sub Antonino Pio. *Ioan. Trithen. Hieron.*
Nonis	5	g	Osualdi regis Bernitiorū mart.	643 Sub Constātino III. *Beda de gestis Ang. lib. 3.*
idus 8.	6	A	Sixti II. papæ & martyris.	244 Sub Decio. *Eusebius, Nicephorus, Platin.*
idus 7.	7	b	Afræ mart. Augustæ Vindelic.	284 Sub Diocletiano. *Petrus de Nat. Naucl.*
idus 6.	8	c	Cyriaci martyris Romani.	285 Sub eodem. *Isuardus, Ianuensis.*
idus 5.	9	d	Romani militis & martyr. Rom.	244 Sub Decio. *Martyrologium, Vincent.*
idus 4.	10	e	Laurentij diacon. & mart. Rom.	244 Sub eodē. *Ambrosi⁹ lib. 1. offic. cap. 41. Georg.*
idus 3.	11	f	Tiburtij martyris Romani.	284 Sub Diocletiano & Maxim. *Pet. Venet.*
Pridie	12	g	Clara virgo canonicatur Assisij.	1254 Per Alexandrum. IIII. *Fascic. Pet. Venet.*
Idibus	13	A	Hippolyti martyris Romani.	244 Sub Decio. *Ianuensis, Antoninus, Vinc.*
cal. 19.	14	b	Eusebij episcopi Vercellensis.	365 Sub Valente. *Hieronym. Nicephor. Vincent.*
cal. 18.	15	c	Mariæ assumptionis festū instit.	364 Per Damasum papam. *Durand. Fascic.*
cal. 17.	16	d	Theodoli episcopi Sedunensis.	487 Sub Clodoueo rege Francorum. *Sigib.*
cal. 16.	17	e	Mametis pueri mar. Cęs. Capp.	171 Sub Aureliano. *Petrus de Natalibus.*
cal. 15.	18	f	Agapiti martyris Prænestini.	171 Sub eodem. *Idem, Herm. Contract. Vinc.*
cal. 14.	19	g	Ludouici episcopi Tholosani.	1294 Canonizatur à Ioanne 22. *Breu. Minorum.*
cal. 13.	20	A	Bernardi abbatis Clareuallēsis.	1154 Sub Friderico I. & Eugenio III. *Palm.*
cal. 12.	21	b	Anastasij martyris, Salonæ.	172 Sub Aureliano. *Isuardus, Vincentius.*
cal. 11.	22	c	Symphoriani martyris.	171 Sub eodem. *Ianuensis, Herm. Contract.*
cal. 10.	23	d	Zachæi episc. Hierosolymitani.	68 Sub Galba. *Euseb. Niceph. Epiphanius.*
cal. 9.	24	e	Bartholomæi Apost. Syri, mart.	70 Sub eodem, in India. *Abd. Iul. Aphrican.*
cal. 8.	25	f	Ludouici regis Christ. Francorū.	1227 Sub Innocentiō III. *Palm. Otto Frising.*
cal. 7.	26	g	Zepherini papæ & martyris.	208 Sub Caracalla. *Platina, Nicephorus.*
cal. 6.	27	A	Gebhardi episcopi Constātiens.	995 Sub Ottone tertio. *Herman. Contract.*
cal. 5.	28	b	Augustini episcopi Hipponēsis.	400 Moritur sub Theod. & Valent. *Prosper.*
cal. 4.	29	c	Decollatur Ioannes Baptista.	31 Sub Herode Antipa. *Matth. 14. Marc. 6.*
cal. 3.	30	d	Felicis & Adaucti martyr. Rom.	284 Sub Diocletiano & Maxim. *Pet. Venet.*
Pridie	31	e	Paulini episcopi Treueris.	359 Sub Constantio. *Tripart. lib. 5. cap. 15. 16.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

IX. SEPTEMBER habet dies xxx.

Calēd.	1	f	Verenæ virginis, ex Thebaida.
noñ. 4	2	g	Antonini martyris Syri.
noñ 3	3	A	Phœbæ virginis, discipulę Pauli.
Pridie	4	b	Theodosię vir. & mar. Cæs. Pale.
Nonis	5	c	Herculani martyris Romani.
idus 8	6	d	Magni confessoris in Sueuia.
idus 7	7	e	Reginę virginis & mart. Augusť.
idus 6	8	f	Nascitur virgo Maria.
idus 5	9	g	Gorgonij martyris Nicomed.
idus 4	10	A	Hilarij papæ, post Leonē primū.
idus 3	11	b	Felix & Regula martyr. Tiguri.
Pridie	12	c	Maximi episcopi Taurinensis.
Idibus	13	d	Pamphili martyris Cæsar. Palest.
cal. 18	14	e	Exaltatur sancta Crux.
cal. 17	15	f	Nicomedis mar. disc. Pet. apost.
cal. 16	16	g	Euphemię virg. & mar. Chalced.
cal. 15	17	A	Lamberti epis. & mar. Leodiēsis
cal. 14	18	b	Ferreoli martyris Viennensis.
cal. 13	19	c	Ianuarij episc. & mar. Beneuent.
cal. 12	20	d	Tobię episcopi Hierosolymitani
cal. 11	21	e	Matthæus Ap. & Euāg. in Æth.
cal. 10	22	f	Mauritius cū socijs ex Theb. pas.
cal. 9	23	g	Lini papę & mar. 1. post Petrum.
cal. 8	24	A	Tecla virg. martyrisatur in Icoñ.
cal. 7	25	b	Cleophas ex septuaginta discip.
cal. 6	26	c	Cypriani episc. & mart. Carthag.
cal. 5	27	d	Cosmas & Dam. mar. in Ægæa.
cal. 4	28	e	VVēceslai ducis Bohēmię mart.
cal. 3	29	f	Michaēlis festum instituitur.
Pridie	30	g	Hieronymꝰ doctor Strideñ. obijt

288	Sub Diocletiano & Maximiano. *Martyrol.*
	Tempus ignoratur. *Vinc. lib. 14. cap. 35.*
53	Sub Nerone. *Rom. 16. Hieronym. Eusebius.*
284	Sub Diocletiano. *Nicephorus.*
172	Sub Aureliano. *Petrus Venetus, Isuardus.*
617	Sub Heraclio. *Fasciculus, Martyrogium.*
244	Sub Ohbrio præfecto Decij. *Petrus Venetus,*
5214	Ab initio mundi. *Fasciculus temporum.*
283	Sub Diocletiano. *Ianuensis, Isuardus.*
465	Sub Zenone. *Platina, Ioan. Stella, Venetus.*
281	Sub Diocletiano & Maxim. *Nau. Her. Cont.*
420	Sub Arcadio & Honorio. *Ioan. Trithen.*
240	Sub Volusiano. *Nicephorus, Euseb. Trithen.*
614	Sub Heraclio. *Fasciculus, Durand. Ianuensis.*
85	Sub Domitiano. *Petrus Venetus, Antoninus.*
279	Sub Caro & Numeriano. *Idem, Ianuensis.*
760	Sub Pipino rege Francorum. *Palm. Pisan.*
282	Sub Diocletiano & Maximiano. *Isuardus.*
283	Sub eisdem. *Idem, Herman. Contractus.*
82	Sub Vespasiano Tito. *Nicephorus', Hegesip.*
60	Tempore Vitellij. *Anony. Abdias, Niceph.*
289	Sub Diocler. apud Sedunenses. *Sigib. Vin.*
70	Claret sub Vitell. & Galb. *Abd. Nic. Euseb.*
52	Ante tempora Neronis. *Petrus Venetus.*
60	Sub Nerone. *Luc. 24. Hieronymus, Nicephor.*
259	Sub Cornelio papa. *Eusebius, Trith. Pontius.*
282	Sub Dioclet. & Maximia. *Vincent. Anton.*
974	Sub Ottone primo. *Naucler. Georg. Vuel.*
500	Sub Anastasio. *Ianuensis, Durandus.*
425	Sub Honorio & Theodosio. *Prosp. Trithen.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calēd	1	A	Remigij ep. Remensis Francorū.	471
nōn. 6	2	b	Leodegarij episc. Eduensis mart.	680
nōn. 5	3	c	Crispi & Caij mar. Ath. disc. Pau.	59
nōn. 4	4	d	Frāciscus monachus Italus obijt.	1226
nōn. 3	5	e	Cōstantis, Alexādr. mar. Thebaid.	286
Pridie	6	f	Fidis virg. & martyr. Agenensis.	287
Noni	7	g	Marci papæ, post Syluestrum.	336
idus 8	8	A	Pelagij pœnitentis Antiochenæ.	279
idus 7	9	b	Dionysius, Rust. Eleut. Lutetiæ.	96
idus 6	10	c	Gereonis, ex Theb. Colōn.	301
idus 5	11	d	Burckardi episc. Vormacienſis.	1020
idus 4	12	e	4976. martyrum & cōfessorum.	479
idus 3	13	f	Carpi disc. Paul. ap. Troadis mar.	59
Pridie	14	g	Calixti papę & mar. post Seuer.	217
Idibus	15	A	Aureliæ virginis Argentinensis.	450
cal. 17	16	b	Galli abbatis Scoti.	631
cal. 16	17	c	Heronis epi. Antioch. dis. Ignatij.	105
cal. 15	18	d	Lucæ Euangelistæ Syri.	74
cal. 14	19	e	Ianuarij sociorūque mar. Neapo.	299
cal. 13	20	f	Caprasij martyris Agenensis.	289
cal. 12	21	g	Vrsula cū sodal. martyr. Colōn.	450
cal. 11	22	A	Seueri episcopi Rauennatis.	200
cal. 10	23	b	Seuerini episcopi Colonienſis.	384
cal. 9	24	c	Ioannis Damasceni monachi.	390
cal. 8	25	d	Crispini Crispiniani m. Suessiō.	285
cal. 7	26	e	Rogatiani & Plicisimi mart.	258
cal. 6	27	f	Demetrij mar. apud Thessaloniā.	288
cal. 5	28	g	Simonis & Iudæ apost. Simon.	94
cal. 4	29	a	Narcissi episc. Gerūd. & August.	284
cal. 3	30	b	Serapionis episcopi Antiocheni.	182
Pridie	31	c	Wolgangi episc. Ratisponensis.	984

Sub Cladouco rege Francorum. *Her. Con.*
Sub Constantio iiii. *Ianuensis, Otto Fris.*
Sub Vitellio apud Corint. *Act. 18. Rom. 14.*
Sub Friderico, Assisij. *Regino abb. Prum.*
Sub Dioclet. & Maximiano. *Vinc. Ianuensis.*
Sub eisdem, præside Daciano. *Pet. Venet.*
Sub Constantino Magno. *Platina, Stella.*
Sub Caro, Numeriano. *Fasc. Martyrolog.*
Sub Domitiano. *Euseb. Nic. Ter. Trith.*
Sub Diocletiano. *Vinc. Isuardus.*
Sub Henrico i. *Otto Fris. Trith. G. Vicel.*
Sub Hunerico rege. *Victor. lib. 2. pers. VVād.*
Sub Vitellio. *Dionys. Areop. Nic. Trith.*
Sub Alexandro. *Platina, Stella, Venetus.*
Sub Valentiniano. *Her. Contract. Isuard.*
Sub Heraclio i. *Her. Contract. Naucler.*
Sub Traiano. *Euseb. Niceph. Gennad.*
Moritur sub Tito Vesp. *Euseb. Niceph. Vinc.*
Sub Maximiano. *Her. Contract. Anton.*
Sub eodem, præside Daciano. *Pet. de Nat.*
Sub Valentiniano. *Otto Fris. G. Vicel.*
Sub Caracalla. *Petrus Venet. Vincentius.*
Sub Theodosio Cathol. *Trit. Ott. Fri. Vicel.*
Sub eodem. *Trithen. Regino abbas.*
Sub Diocletiano. *Ianuensis, Isuardus.*
Sub Decio. *Cyprianus lib. 4. epist. 1.*
Sub Maximiano. *Petrus Venet. Vincent.*
Sub Traiano. Iudas 65. sub Vitel. *Abd.*
Sub Diocletiano. *Her. Contract. Naucle.*
Sub Commodo, *Euseb. Hieron. de Vir. illust.*
Sub Ottone ii. *Ianuens. Naucler. H. Cōtract.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calēd.	1	d	Omnium Sanct. festū instituitur.
nōn. 4	2	e	Animarū cōmemoratio instituta.
nōn. 3	3	f	Theophili martyris in Cæsarea.
Pridie	4	g	Quarti epis. Betythorū, Romani.
Nonis	5	A	Malachiæ episcopi Hiberniæ.
idus 8	6	b	Leonardi confes. Aquitani mor.
idus 7	7	c	willibrordi episcopi Traiectēsis
idus 6	8	d	Quatuor coronātur mar. Romę.
idus 5	9	e	Theodori martyris Romani.
idus 4	10	f	Lebuini cōfess. Dauētrini Frisię.
idus 3	11	g	Martini Episcopi Turonensis.
Pridie	12	A	Brixij episc. successoris Martini.
Idibus	13	b	Martini papę i. exulis Constātin.
cal. 18	14	c	Verani episc. Gaualitani Galliæ.
cal. 17	15	d	Felicis episc. Nolani, Campaniæ.
cal. 16	16	e	Othmari confessoris Suæui.
cal. 15	17	f	Aniani episcopi Aurelian. Gall.
cal. 14	18	g	Pontiani papæ & martyris.
cal. 13	19	A	Elizabeth Landgrauiæ Hessiæ.
cal. 12	20	b	Odonis abbatis Cluniacensis.
cal. 11	21	c	Præsentationis Marię festū instit.
cal. 10	22	d	Ceciliæ virg. & mart. Romanæ.
cal. 9	23	e	Clementis papæ & martyris.
cal. 8	24	f	Chrysogoni martyris Rom.
cal. 7	25	g	Catharinæ virg. mart. Alexand.
cal. 6	26	A	Conradi episcopi Constantiensis
cal. 5	27	b	Petri episc. Alexandrini martyr.
cal. 4	28	c	Sosthenis. Corinthij discip. Pauli
cal. 3	29	d	Saturnini, Crisāti, Darij Tolosæ.
Pridie	30	e	Andreas Apost. patlus in Achaia.

613	Per Bonifacium III I. *Durand. Vinc. Stella, Ve.*
614	Per eundem. *Antoninus.*
243	Sub Decio. *Nicephorus, Isuardus.*
94	Sub Traiano. *Rom.* 16. *Nicephorus, Epiphan.*
1143	Sub Eugenio pont. I. *Bernard. Otto Frising.*
404	In Bauaria sub Anastasio. *Nauc. Ianuensis.*
714	Sub Tiberio III. *Beda, lib. 5. hist. Angl. cap. 12.*
285	Sub Diocletiano & Max. *Adon in mart.*
187	Sub eodem. *Petrus Venetus, Ianuensis.*
734	Sub Leone pont. III. *Otto Fris. Beda, Fasc.*
282	Sub Theodosio. *Seue. Sul. Gregorius Turon.*
382	Sub eodem. *Greg. Turon. Isuard. Otto Frising.*
643	Sub Constantio III. *Pontificale, Platina.*
365	Sub Valente. *Petrus de Natal. Martyrolog.*
287	Sub Maximino. *Vincentius, Antoninus.*
853	Moritur in Stain. sub Leo. pap. IIII. *He. Cōt.*
404	Sub Honorio. *Fasciculus, Petrus de Natal.*
231	Sub Maximino. *Platina, Ioannes Stella.*
1226	Moritur sub Friderico II. *Ianuens. Pet. Ven.*
1043	Sub Henrico I. & II. *Fascicul. Petrus de Nat.*
1474	Paulus II. *Durandus, Ianuensis.*
224	Sub Vrbano I. pontifice. *Fasciculus, Platina.*
92	Sub Traiano. *Eusebius, Abd. Egesip. Niceph.*
285	Sub Diocletiano. *Her. Contr. Petrus Venetus.*
205	Sub Maxentio. *Bapt. Mant. Vincent. Anton.*
874	Sub Ottone I. *Herm. Contract. Naucler.*
279	Sub Maximino. *Eusebius lib. 9. Nicephorus.*
52	Sub Nerone. *Martyrologium.*
53	Sub eodem. *Ianuens. Vinc. Petrus Venetus.*
59	Post tēpora Neronis. *Abd. Ann. ny. Niceph.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calēd	1	f	Chrysanthi & Dariæ.
noñ.6.	2	g	Babianæ virg. & martyr. Rom.
noñ.5	3	A	Lucij cõfess. regis Brit. disc. Tim.
noñ.4.	4	b	Barbaræ virg. & mart. Nicom.
noñ.3.	5	c	Crispinæ virg. & mart. Aphricæ.
Pridie	6	d	Nicolai epiſc. Myrenſis Luciæ.
Nonis	7	e	Agathonis martyris Alexãdrini.
idus 8.	8	f	Conceptionis Mariæ feſt. inſtit.
idus 7.	9	g	Leocadiæ virg. & mart. Toletan.
idus 6	10	A	Melchiadis papæ & martyris.
idus 5.	11	b	Damaſi papę tẽpore Hieronymi.
idus 4.	12	c	Pauli epiſ. Narbonẽſis, diſ. Pauli.
idus 3.	13	d	Luciæ virg. & mart. Syracuſanę.
Pridie	14	e	Quatuor temporum ieiunia.
Idibus	15	f	Valeriani epiſc. Aphricani exulis.
cal. 17.	16	g	Nicaſij epiſcopi Remenſis.
cal. 16.	17	A	Lazari rediuiui epiſc. Maſſiliẽſis.
cal. 15	18	b	Gatiani epiſcopi Turonenſis.
cal. 14.	19	c	Nemeſij martyris Ægyptij.
cal. 13.	20	d	Ariſtarchi epiſc. & mar. Apamiæ.
cal. 12.	21	e	Thomæ Apoſtoli Indorum.
cal. 11.	22	f	Chiridonis martyris Alexãdrini
cal. 10.	23	g	Seruolli paralytici Romani.
cal. 9.	24	A	Gregorij presb. Spoletani mart.
cal. 8.	25	b	Natcitur CHRISTVS in Bethleẽ.
cal. 7.	26	c	Stephani protomartyr. diacon.
cal. 6.	27	d	Ioannes Euangeliſt. in Aſia obijt.
cal. 5.	28	e	Innocentes pueri Galil. trucid.
cal. 4.	29	f	Thomę epiſc. Cãtuarienſis mart.
cal. 3.	30	g	Trophimi epiſc. Arel. diſc. Pauli.
Pridie	31	A	Syluestri papæ poſt Melchiaden.

habet dies xxxi.

283	Sub Numeriano. *Iſuardus.*
353	Sub Iuliano apoſtata. *Petrus Venetus.*
59	Poſt Neronem, moritur Curię apud Rhęt.
285	Sub Dioclet. & Max. *Petrus Venetus.*
281	Sub eiſdem. *Idem, Antoninus.*
343	Sub Conſtantino. *Ioannes Diaconus.*
249	Sub Decio. *Dion. Alex. 6. hiſt. Eccleſ. cap. 31.*
1466	Sub Sixto quarto. *In extrauagantibus.*
281	Sub Maximiano. *Petrus Venetus.*
311	Sub Galerio. *Platina, Ioannes Stella.*
406	Sub Valentiniano. *Idem, Niceph. Durand.*
51	Sub Nerone. *Niceph. Petrus Venetus.*
244	Sub Decio. *Vinc. Iſuard. Ianuenſis.*
	Ex Apoſtol. traditione. *Leo ſerm. 1. menſ. 10.*
353	Sub Iuliano apoſtata. *Niceph. Iſuard.*
631	Sub Heraclio. *Idem, Sigibert. Nauclerus.*
84	Sub Domitiano. *Vincent. Petrus Venetus.*
	Gregor. Turon. lib. 10. hiſt. Franc.
251	Sub Decio. *Lib. 6. hiſt. Eccl. cap. 31.*
60	Sub Nerone. *Coloſſ. 4. diſc. Paul. Gennad.*
63	Poſt Neronem. *Abdias, Anonym. Euſeb.*
283	Sub Decio. *Dion Alex. 6. hiſt. Eccl. cap. 31.*
593	Sub Phoca. *Gregor. 4. Dialogorum, cap. 14.*
281	Sub Diocletiano & Max. *Martyrolog.*
1	Sub Cæſare Auguſto. *Lucæ 2.*
34	Sub Tiberio. *Act. 7. Euſebius, Egeſippus.*
100	Sub Traiano. *Abdias, Anonym. Hieron.*
1	Sub Herode Aſcalonita. *Matthæi 2.*
1156	Sub Friderico 1. *Petrus de Natalibus.*
60	Sub Nerone. *Act. 20, 21. 2. Timoth. 4.*
351	Claruit ſub Conſtantino Magno. *Platina.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNI BISEXTILIS
REPERIENDI MODVS.

SI de toto anni numero duos priores numeros subduxeris, & reliquus fuerit à quaternario diuiduus, annus erit bisextilis. vt

Ab anno 1580. si subducantur 1500. reliquus erit 80. qui quoniam à quaternario diuiduus est, dicitur bisextilis. Anni 1581. 1582. 1583. non sunt bisextiles: quia subductis ab iis 1500. reliqui sunt à quaternario indiuidui. Itaque

Si quaternarius, numerum ab illa subductione reliquum non diuidens, reliquerit vnitatem, annus eiusmodi erit à bisextili primus, si binarium, secundus, si ternarium, tertius.

DE ANNO ET PARTIBVS EIVS.

Annus menses habet duodecim, hebdomadas duas & quinquaginta, & diem vnum, dies verò trecentos sexagintaquinque, & sex horas.

Ex quot diebus constet vnusquisque mensis.

Triginta Aprilis, Iuni, Septémque, Nouémque.
Vno plus alij. Viginti Februus octo:
At si bissextus fuerit, superadditur vnus.
Et tunc bissexto Martij conscribe Calendas.

De numero Nonarum ac Iduum singulorum mensium.

Sex Nonas Maius, October, Iulius & Mars:
Quatuor at reliqui, dabit Idus quilibet octo.

Cætera apud Macrob. lib. 1. Sat. c. 14. & 16, & Censorinum de die Natali. Sic Græci mẽsem partiuntur in tres partes ἱσταμένου inchoatam siue instantem, μεσοῦντα mediã, vel ὑπὲρ δέκα supra decem, λήγοντα desinentem, vel φθίνον. Vide Pollucem lib. 1. cap. 7. & Gazam lib. de Mensibus.

De Æquinoctiis Anni & Solstitij.

Lampert, Gregori, nox est æquata diei.
Vitus, Lucia, sunt duo Solstitia.

De quatuor anni temporibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dat Clemens hyemem, dat Petrus Ver cathedratus.
Æstat Vrbanus, autumnat Symphorianus.

Ieiunia quatuor temporum Anni.

Post Crux, post Cineres, post Spiritus atque Luciæ.
Sit tibi in Angaria quarta sequens feria.

Qualitates quatuor partium Anni.

Æstas sicca calens, Autumnus siccus & algens.
Friget & humet Hyems, calidum Ver situt humensque.

Duodecim signa Zodiaci.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libráque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

INSTITVTIO CHRISTIANA.

Cap. 1. de Fide, quæ est habitus infusus quo crédimus reuelatis.

Symbolum Apostolorum.

CREDO in Deum Patrem omnipotentẽ, creatorem cæli & terræ. Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrum. Qui conceptus est de Spiritu sancto. Natus ex Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Descendit ad inferos: tertia die resurrexit à mortuis. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Indẽ venturus est iudicare viuos & mortuos. Credo in Spiritum sanctum. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem. Vitam æternam. Amen.

Cap. 2. de Spe.

Oratio Dominica.

PAter noster qui es in cęlis, sanctificetur nomẽ tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra: panẽ nostrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Amen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Salutatio Angelica.

AVe Maria, gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui Iesus. Amen.

Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus nunc, & in hora mortis nostræ, Amen.

Cap. 3. de Charitate.

Decem Dei præcepta siue Decalogus, Exod. 20. Leu. 16. Deut. 5.

Præfatio Decalogi Abben Ezra.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA ÆGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS.

Præcepta decem, Octo negantia, duo affirmantia. Abben Ezra.

1 Non habebis deos alienos coram me. Nec facies tibi idolum & sculptile, nec vllam similitudinem, vt adores ea. *Sic exponitur istud præceptum Leuit. 26. v. 1. & apud Tert. lib. 2. cont. Marcionem.*

2 Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Non enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

3 Memento vt diem Sabbathi sanctifices.

Secunda Tabula.

4 Honora patrem tuum & matrem tuam, vt bene sit tibi & longæuus sis super terram.

5 Non

5 Non occides.
6 Non mechaberis.
7 Non furtum facies.
8 Non loqueris contra proximum falsum testimonium.
9 Non concupisces vxorem proximi tui:
10 Nec desiderabis domum eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Præter Decalogum lex duplex.

1 *Lex scripta, quæ continetur sacris libris vtriusque testamenti.*
2 *Lex non scripta, quæ traditiones complectitur, vel Apostolicas, nempe quod semper, quod vbique, quod ab omnibus ferè creditum obseruatúmque fuit: vel Ecclesiasticas, Patrum scilicet & conciliorum decreta in Ecclesia iam olim relicta.*

Consilia Euangelica.

Virginitas, Viduitas, Cælibatus, Paupertas, Obedientia, Euangelizatio gratuita, Abstinentia voluntaria à carnibus & vino, Vota, & eius generis alia, quorum actio laudabilis, omissio ante votum vel præceptum culpæ expers.

Cap. 4. de Sacramentis.

Septem Ecclesiæ Sacramenta.

Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, siue Absolutio, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium.

Eiusdem quinque præcepta.

&

1 Statutos Ecclesiæ festos dies, ab operibus seruilibus abstinendo, celebrare.
2 Sacrum missæ officium diebus feriis reuerẽter audire. Aliqui hæc duo in vnum contrahunt & pro secundo ponunt soluere decimas & primitias
3 Quadragesima, quatuor anni temporibus, & vigiliis secundum morem Ecclesiæ ieiunare: & feria sexta, & sabbatho à carnibus abstinere.
4 Peccata sacerdoti approbato confiteri, & sacrosanctã Eucharistiam circa festum Paschæ sumere, idque saltem semel in anno.
5 Diebus ab Ecclesia interdictis nuptias non celebrare.

Cap. 5. de Virtutibus & Vitiis, eorúmque adiunctis.

Virtutes Theologicæ, siue Christianæ 3.

Fides, Spes, & Charitas.

Virtutes Cardinales seu Morales 4.

Prudentia, Temperantia, Iustitia, & Fortitudo.

Dona Spiritus sancti 7.

Sapientia, Intellectus, Consilium, Fortitudo, Scientia, Pietas, & Timor Domini.

Fructus Spiritus sancti 12.

Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas. Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, & Castitas.

Fructus, siue opera carnis his opposita.

Æmulatio, Ira, Rixa, Sectæ, Homicidia, Inimicitiæ, Veneficia, Idolorum seruitus, Impudicitiæ, & his

similia. Gal. 5.

Præcepta charitatis duo, in quibus est posita legis plenitudo.

1 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.
2 Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.

Opera misericordiæ spiritualia 7.

1 Docere ignorantem.
2 Corrigere peccantem.
3 Consilio iuuare indigentem.
4 Consolari afflictum.
5 Ferre patienter iniurias.
6 Remittere offensam.
7 Orare pro viuis & defunctis, & pro persequentibus.

Corporalia 7.

1 Pascere esurientem.
2 Potare sitientem.
3 Colligere hospitem.
4 Operire nudum.
5 Visitare infirmum.
6 Visere eos qui sunt in carcere, & captiuum redimere.
7 Sepelire mortuum.

Beatitudines 8.

1 Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.
2 Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.
3 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
4 Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ip-

si saturabuntur.
5 Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
6 Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
7 Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.
8 Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Vtiis contraria habentur. Luc. 6.

Septem peccata mortalia.

Superbia, Auaritia, Luxuria, Inuidia, Gula, Ira, & Pigritia.

Septem virtutes his contrarię.

Humilitas, Liberalitas, Castitas, Charitas, Abstinentia, Patientia, Diligentia.

Tres pœnitentiæ partes.

Contritio, Confessio, Satisfactio. Quam peccati vindictã vocat D. Greg. lib. 6. cap. 15. in primum Regum.

Confessionis formula.

CONfiteor Deo omnipotenti, beatæ Mariæ semper Virgini, beato Michaëli archangelo, beato Ioanni Baptistæ, sanctis apostolis Petro & Paulo, & omnibus sanctis, & vobis fratres: quia peccaui nimis cogitatione, verbo, & opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa: ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaëlem archangelum, beatum Ioannem Baptistam, sanctos apostolos Petrum & Paulum, & omnes sanctos, & vos fratres orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

MIsereatur nostri omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis nostris, perducat nos ad vitam æternam. Amen.

INdulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens & misericors Dominus. Amen.

Satisfactionis opera.

Oratio, Elemosyna, Ieiunium, Restitutio & eiusmodi fructus pœnitentiæ, qui dicuntur satisfactorij non per se, sed per Christi meritum, quod sibi quisque fide & fidei fructu, siue opere applicat.

Sex peccata in Spiritum sanctum.

Desperatio, Inuidere fratri charitatem & virtutes, Impugnare agnitam veritatem, Præsumere de salute & peccatorum remissione absque pœnitentia, Citra metum vllum Dei obstinate peccare. Extrema impœnitentia.

5. peccata in cælum clamantia.

Homicidium, Genes. 4. Vsura, Exod. 22. Scelus contra naturam, Genes. 18. & 19. Mercedis fraudatio, Iac. 5. Viduarum, Pupillorum, Peregrinorum, & similium direptio, Exod. 3 & 22.

Modi communicandi cum peccatis alienis 9.

1 Iussio.
2 Consilium.
3 Consensus.
4 Fructum capere ex rebus malè partis.
5 Adulari.
6 Improborum suscipere patrocinium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

7 *Conniuere ad peccata.*
8 *Irritare.*
9 *Celare rem subductam.*

Cap.6. de statu alterius sæculi.

Nouissima memoranda.

Mors, Iudicium extremum, Infernus, Regnum cælorum. Ad quod Purgatorium est quidã transitus, Vt contra Infernum refugij ciuitas.

Duo angelorum genera.

1 *Angeli boni in bono obfirmati, qui hominum sunt studiosi.*
2 *Angeli mali in malo obdurati, qui humani generis hostes.*
3 *Illis electi erunt similes, istis impij.*

Beatitudo in quo consistat.

Beatitudo sita est in Dei visione, fruitione, delectatione.

Duplex.

Vna Animi, altera Corporis.

Corpus enim per resurrectionem receptum perficietur 4. dotibus.

Claritate, Impatibilitate, Agilitate, Subtilitate. Reliquum nec oculus vidit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus præparauit diligentibus se, in quorum numero nos habeat, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

FINIS.

G. GENEBRARDVS,

THEOLOGVS PARI-

sienſis, diuinarum & Hebraïcarum literarum professor Regius, Lectori pietatis studioso.

DVM maiora & prolixiora in Sacræ scripturæ libros paramus (Aduersaria enim in obscuriores eius omnes locos animo cõplectimur) accipe breuissima in singulos Psalmos argumenta, ita, opinor, apposita, vt, si ad ea mentem adiicias, & singula cuiusque Psalmi membra reuoces, tibi elucescant auctoris sensa, mens, ars etiam tanta, vt non scopas dissolutas, sed orationem pulcherrimè cohærentem, alia ex aliis artificiosissimè contexentem, suauissima mysteria mirabili sapientia infundentem legere videaris, nisi fortasse quando aliquid, vel imperfectius, vel obscurius à nostris Septuaginta, è quibus hæc nostra Latina editio deriuata est, vertitur: quemadmodum fieri non potest, quin in tanta mysteriorum profunditate, hominum quamtumuis doctorum, vt noctuæ in sole, oculus alicubi caliget. Accedit præstantis esse artificis artem, vbi quàm maxima est, occultare. Quod in oraculis propheticis Spiritus S. facit, cum ad studium, & diligentiam nostram excitandam, quæ solet languere, vbi res ardua nimium nudè & simpliciter proponitur, tum propter varios viri sancti motus, atque affectus, qui dum eos conatur celeriter exprimere, ne vllus excidat, multa abrumpere, & cogitãda relinquere cogitur. Quare

Universidad de Deusto
Biblioteca

loquentis affectus sunt ei induendi, qui enucleatè cupit vniuersa percipere, siue gratiæ agantur, siue querimonia habeatur, siue laudatio proferatur, siue precatio fundatur. Hæ enim quatuor sunt precipuæ huius operis partes, è quarũ aliqua pro materiæ diuersitate Psalmi singuli nomen adipisci possunt. Cętera, quę pertinẽt ad inscriptiones, vsum, vocũ proprietatem & energiam, primarium literæ sensum, quæ in nostris prælectionibus anni 1577 & 1578 examinauimus, in hæc commentaria conferimus, vt si ea tibi grata & vtilia fuisse cognouerimus, nos excites ad paria in reliquas Scripturæ partes suscipienda, ac intelligas vulgatam Ecclesiæ editionem cæteras Hebraïca, Græcáque fide, veritate, Doctrina, vt plurimũ, superare. Vale, fruere, & Deum pro nobis exora. Ann. 1581. Mense Februario.

LIBER

LIBER PSALMORVM.

ARGVMENTVM.

Pios beatos, impios contrà esse miseros.

PSALMVS. DAVID. I.

BEATVS vir qui non ábiit in consílio impiôrum, & in via peccatôrum non stetit: & in cáthedra pestiléntiæ non sedit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2 Sed in lege Dómini volûntas eius: & in lege eius meditábitur die ac nocte.

3 Et erit tanquam lignum quod plantâtum est secus decûrsus aquârum: quod fructum suum dabit in témpore suo.

4 Et fólium eius non défluet: & ómnia quæcûnque fáciet prosperabûntur.

5 Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis quem próijcit ventus à fácie terræ.

6 Ideo non resûrgent ímpij in iudício: neque peccatôres in concílio iustôrum.

7 Quóniam nouit Dóminus viam iustôrum: & iter impiôrum perîbit.

1 Caret inscriptione. Sed non desinit esse Dauidis præfantis in librum à se partim conditum, partim ex alijs collectum & in hunc ordinem digestum. Sic secundus eundem habet auctorem, Act. 2. Deinceps qui non præferent nomen auctoris eius erunt, cuius nomen proximè præcesserit. feruntur enim decem aut vndecim sacri Psalmorum auctores. Hieronym. & Hebræi in Trad. *Pestilentiæ*, pestium aut pestilentium hominum & derisorum, qui humana diuináque rident.

3 *Et erit*, Et emphatica particula. Sanè erit sicut arbor plantata iuxta fluenta & riuos. Arborem Hebræi etiam appellant lignum.

4 *Quæcunque faciet.* Vir ille, scilicet pius. Alij minus aptè ad arborem referunt.

5 *Non resurgent impij in iudicio.* Iustorum, scilicet per hypozeugma è posteriore membro. Quando iudicabuntur, absoluentur, munerabuntur iusti, impij non consistent præ metu, non sese efferent, non erigent caput, non prodire audebunt, vt nunc. Alij referunt ad beatam Resurrectionem.

7 *Nouit.* Verbum noscendi apud Hebr. pro curam gerere, recognoscere &c. sumitur. Dominus probat, gratã habet, curat, recognoscit. i. munerat (sic Gall. *recognoit*) viam i. viuendi rationem, studia, opera iustorum. De notitia, non simplicis intelligentiæ, sed beneuolentiæ & approbationis. Impij autem cum sua viuendi ratione peribunt. Sic Psal. 111.

ARGVMENTVM.

Frustra homines, præsertim reges & principes, sese Christi regno opponere. Nam eum esse vniuersum regem à Deo patre constitutum, cui sit parendum, si salui esse velimus.

PSAL. II.

1 Quare fremuêrunt Gentes: & pópuli meditâti sunt inánia?

2 Astitêrunt reges terræ, & principes conuenêrunt in vnum aduêrsus Dóminum: & aduêrsus Christum eius.

3 Dirumpâmus víncula côrum: &

proiiciâmus à nobis iugum ipsôrum.

4 Qui hábitat in cælis irridêbit eos: & Dóminus subsannâbit eos.

5 Tunc loquêtur ad eos in ira sua: & in furôre suo conturbâbit eos.

6 Ego autem constitûtus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius: prædicans præcêptum eius.

7 Dóminus dixit ad me, Fíli⁹ meus es tu: ego hódie génui te.

8 Póstula à me, & dabo tibi Gentes hæreditâtem tuam: & possessiônem tuam términos terræ.

9 Reges eos in virga férrea: & tanquam vas figuli confrînges eos.

10 Et nunc reges intelligite: erudímini qui iudicâtis terram.

11 Seruîte Dómino in timôre: & exultâte ei cum tremôre.

12 Apprehéndite disciplînam, nêquando iratscâtur Dóminus: & pereâtis de via iusta.

13 Cùm exárserit in breui ira eius: beâti omnes qui confidunt in eo.

3. *μίμησις*. Vnde Hebræi sub. לאמור, conuenerunt, inquam, dicendo, Dirumpamus vincula eorum. 1. quæ ipsi in nos volunt iniicere, & iugum, cui nos cupiunt subiicere. Sic impij legem Dei & Christi, siue Euangelium vocant, cùm sit iugum suaue & vinculum onúsque leue. q.d. Excutiamus iugum & imperium Dei & Christi eius. Nolumus hunc regnare super nos. Luc. 19.

7 *Ego hodie*. Hoc tuæ è virgine natiuitatis die, quo te primogenitum meum introduxi in orbem terrarum. Vt hoc pertineat ad Christi temporariam generationem, Act. 13. Heb. 1. & 5. Nam *Hodie* significat præsentem vitam Heb. 3. & Psal. 94. Possit etiam pertinere ad æternam. *Hodie* enim Symbolum æternitatis, in qua nulla dierum vicissitudo.

9 *In virga ferrea*. Sceptro ferreo, rigido, inuicto, cuius acri verbere eorum insolentia conteratur. Apoc 2. & 19. cui minimè possint resistere, cui omnino sit succumbendum.

12 Ad verbum, osculamini puritatem, quod hîc sequuntur. 70. Sed est ἐμφατικώτερον, Osculamini, complectimini filium. Excipite illum honorificè, amanter, cum plausibus & acclamationibus, vt soletis reges, ne pereatis de via iusta. i. de via quæ ducit in cœlum, vel de via recta, plana, æquabili, tuta & prospera, è qua excidentes, in certa pericula & infœlicitates præcipitemini, per loca inuia & præcipitia oberretis.

13 *In breui*. Paulo pòst, citò, celeriter. *In eo*, filio. Alij non tam appositè ad Deum patrem referunt.

ARGVMENTVM.

Deum, vt se ab exercitu hostili defendat, vti facere consueuit, precatur. Congruit Christo.

1 Psal. Dauid cùm fugeret à facie Absalom filij sui. 2. Reg. 15. 14. III.

2 DOmine quid multiplicâti sunt qui tríbulant me: multi insûrgunt aduersum me.

3 Multi dicunt ánimæ meæ: Non est salus ipsi in Deo eius.

4 Tu autem Dómine susceptor meus es: glória mea, & exâltas caput meum.

5 Voce mea ad Dóminum clamâui: & exaudîuit me de monte sancto suo.

6 Ego dormîui, & soporâtus sum, & exurrêxi: quia Dóminus susceptit me.

7 Non timêbo míllia pópuli circúdântis me: exûrge Dómine, saluũ me fac Deus meus.

8 Quóniam tu percussîsti omnes aduersântes mihi sine causa: dentes peccatórum contriuîsti.

9 Dómini est salus: & super pópulum tuum benedictio tua.

4 *Susceptor.* Adiutor, protector. Sic v. 6. *Suscepit*, adiuuit,

protexit. Quæ notio est ferè verbi huius toto hoc Græco & Latino opere.

5 *De monte sancto suo.* De cælo sublimi & alto, q. d. cælitùs mihi misit auxilium. Alij de templo posito in monte Moria, quod erat symbolum cæli, atque adeò Ecclesiæ, Es. 2. de quibus solet exaudire. Sed illud nondum erat extructum, vt ad illud manus supplices tenderet. Nisi fortasse Propheticè.

6 Dormij securè, sine metu, & vt Latinè dicitur, in vtramque aurem, donec surgerem, túmque surrexi placidè.

8 *Sine causa.* Frustrà vel temerè. Insciтè recentiores vertunt, *la maxilla*. Nam est apocope poëtica, לחיים pro לחי. Vide quid sit insciтiam & temeritatem habere ducem: Nam etsi eorum interpretatio ferri possit, at miserandum est valde veterum sapientiam antè damnare, quàm intelligere.

9 Domini est saluare & populo suo benedicere, hoc ei est proprium, non alterius.

ARGVMENTVM.

Hostes hortatur vt Deum colant, cuius bonis multiplicantur, à Deo autem contra ipsos sibi opem poscit. Congruit Christo.

1 In finem in carminibus, Psalmus Dauid. IIII.

2 CVm inuocârẽ exaudîuit me Deus iustítiæ meæ: in tribulatiône dilatâsti mihi.

3 Miserêre mei: & exaûdi oratiônem meam.

4 Filij hóminum vsquêquo graui

corde? vt quid dilígitis vanitâtem, & quæritis mendácium?

5 Et scitôte quóniam mirificâuit Dóminus sanctum suum: Dóminus exaúdiet me, cùm clamáuero ad eum.

6 Irascímini, & nolîte peccâre: quæ dícitis in córdibus vestris, & in cubílibus vestris, compungímini.

7 Sacrificâte sacrifícium iustítiæ, & sperâte in Dómino: multi dicunt, Quis ostêndit nobis bona?

8 Signâtum est super nos lumen vultus tui Dómine: dedîsti lætítiam in corde meo,

9 A fructu frumênti, vini, & ólei sui multiplicâti sunt.

10 In pace in idîpsum: dórmiam & requiêscam.

11 Quóniam tu Dómine singulâriter in spe constituîsti me.

1 Psalmorum inscriptio est sæpe difficilior quàm vt breuibus scholiis possit repræsentari. Quare à nobis prætermittetur, sed nec multum facit ad literæ argumentum, vt quæ

ferè declaret modos siue tonos & concentum Musicæ, vel instrumenta, ad quæ essent decantandi.

2 *Dilatasti mihi.* Constructio Hebraica, pro, *me.* vel sub. viam, locum, id est: Dum essem in loco arcto, angusto, & periculoso, mihi feciſti latam viam, per quam facilè & sine periculo euaderem, atque ita me mirabiliter liberasti & recreasti.

4 *Vsquequo graui corde?* Sup. eritis. Semel notatum esto Hebræos passim loqui cum ecclipsi verbi substantiui, vel eius loco vsurpare pronomina. Sic cùm ex Hebræo vertitur, Vsquequo gloria mea ignominię, sub. erit. vbi gloriam suam appellat Deum, vt Psal. 105. vel maiestatem suam regiam.

5 *Sanctum suum.* Dauidem à se sanctificatum & consecratum mitis affecit beneficiis, & admirabilem reddidit. Competit etiam Christo & singulis pijs.

6 Si iraſcimini, nolite peccare. i. iram perficere, in ita ne perseuerate, Eph. 4. רגז enim etiam iraſci significat, non tantùm contremiſcere, maximè apud Syros & Chaldæos, quorum verba & significationes sæpe vsurpant Dauid, Salomon, Iob, & reliqui Hebræorum Poëtæ. *Quæ dicitis* de iis, quæ cogitatis etiam noctu, perperam scilicet & contra Deum, compungimini: dolete, pœnitêtiam agite, ab ijs desistite, ea ne perficite. Nam de potestate relatiui, est excitandum antecedens phraſi Græca & Hebræa.

7 Multi dubitantes de Deo Deíque prouidentia dicunt, Quis ostendet nobis bona, quis conferet nobis beneficia, quis fœlicia rependet, vt propterea laboremus de sacrificiis iustitiæ faciendis, & spe in Domino locanda? Respondet sequenti hemistychio.

8 *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Super nos fauor tuus eleuatus est, palàm positus, instar signi erectus, qui te cognoscendum exhibeat, qui te bonorum omnium auctorem ostendat. Valdè isti sunt impij, qui ex tuo fauore, gratia & benignitate non intelligant te bonorum omnium suppeditatorẽ atque causam. q. d Temerè hoc isti quęrunt, cùm signum lucidissimum prouidentiæ tuæ, tanquam à te sublatum vexillum, sit fauor & beneficia tua quotidiana erga nos. Nostri ferè de lumine naturali, quam rationem appellamus, vel potius imagine Dei nobis impressa, per quam

vigemus ratione, intelligentia, consilio, memoria, & insitis notionibus scientiarum & artium seminarijs. Hæc satis ostendit summum aliquod esse bonum, à quo in nos bona omnia manent & deriuentur. *Signatum est.* נסה in præt. Niphal, ita tamen vt significatum redoleat Signi, vexilli. i. נס, qui sensus præstat. Alij tamen legunt in Imp. Kal, Eleua, velut vexillum erige super nos fauorem tuum. Collustra nos luce & serenitate vultus tui.

8. & 9 *Dedisti lætitiam in corde meo.* Quòd supple, vel, quia, *à fructu frumenti, vini & olei multiplicati sunt.* Nam debet hoc hemistychium construi cum sequenti, per ecclipsim particulæ ש vel כי. Hebræi scilicet poëtæ passim transiliunt literas Mosé Vecaleb, & particulas ijs respondentes. Sanè gaudeo, quòd eis fruges opésque multas præbeas, vt intelligant tua in ipsos beneficia, neque occasionem habeant, dicendi, Quis ostendet nobis bona?

10 *In idipsum.* ὅπι τὸ αὐτὸ, in idem. i. simul cum eis, quamtumuis hostibus pacificè & quietè dormiam, quoniam &c. Alij, dormiam simul & requiescam. Nam non omnes, qui dormiunt, requiescunt.

11 *Singulariter.* κατὰ μόνας, sine alio. quoniam solus me in tuto collocasti. Hoc tibi vni debeo.

ARGVMENTVM.

Deum orat vt malignos malis, innocentes bonis afficiat.

1 In finem, pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psal. Dauid. V.

2 VErba mea aúribus pércipe Dómine: intéllige clamórem meum.

3 Intênde voci oratiônis meæ: rex meus & Deus meus.

4 Quóniam ad te orâbo, Dómine manè exaúdies vocem meam.

5 Manè astâbo tibi & vidêbo: quóniam non Deus volens iniquitâtem tu es.

6 Neque habitâbit iuxta te malîgnus: neque permanêbunt iusti ante óculos tuos.

7 Odisti omnes qui operântur iniquitâtem: perdes omnes qui loquũtur mendácium.

8 Virum sánguinum & dolôsum abominábitur Dóminus: ego autem in multitúdine misericórdiæ tuæ,

9 Introîbo in domum tuam: adorâbo ad templum sanctum tuum in timôre tuo.

10 Dómine deduc me in iustítia tua propter inimîcos meos, dírige in cõspêctu tuo viam meam.

11 Quóniam non est in ore eôrum véritas: cor eôrum vanum est.

12 Sepûlchrum patẽs est guttur eôrum: linguis suis dolôsè agêbant, iúdica illos Deus.

13 Décidãt à cogitatiónibus suis, secũdum multitúdinem impietâtum eôrum expêlle eos: quóniam irritauêrunt te dómine.

14 Et lætêntur omnes qui sperant in te: in ætêrnum exultâbunt & habitâbis in eis.

15 Et gloriabûntur in te omnes qui díligunt nomen tuum: quóniam tu benedîces iusto.

16 Dómine, vt scuto bonę volûntatis tuæ: coronásti nos.

8 *Ego autem.* Hoc hemistychium cadit in sequentem versum, ideo virgula tantùm debet notari.
12 *Iudica.* In malam partem. euerte, disperde.
15 *Benedices iusto.* Iustum fortunabis, maximis afficies bonis & prosperitate.
16 Veluti scuto & armatura fauoris benignitatísque tuæ circumdabis, vndique obuallabis & proteges nos.

ARGVMENTVM.

Deum orat, vt se & à morbo, & à peccato sanet: exauditus autem, inimicis insultat.

1 In finem in carminibus, Psalmus Dauid pro octaua. VI.

2 DOmine ne in furôre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.

3 Miserêre mei Dómine, quóniam infirmꝰ sum: sana me Dómine, quóniam conturbâta sunt ossa mea.

4 Et ánima mea turbâta est valde: sed tu Dómine vsquêquo?

5 Cõuértere Dómine, & éripe ánimam meam: saluum me fac propter misericórdiam tuam.

6 Quóniã nõ est in morte qui memor sit tui: in infêrno autẽ quis confitébitur tibi?

7 Laborâui in gémitu meo, lauábo per síngulas noctes lectum meũ: lácrymis meis stratum meum rigâbo.

8 Turbâtus est à furôre óculus meꝰ: inueterâui inter omnes inimîcos meos.

9 Discédite à me omnes qui ope-

ramini iniquitâtem: quóniam exaudîuit Dóminus vocem fletus mei.

10 Exaudîuit Dóminus deprecatiônem meam: Dóminus oratiônem meam suscêpit.

11 Erubêscant, & conturbêntur vehemênter omnes inimîci mei: conuertântur & erubêscant valde velóciter.

4 *Sed tu Domine vsquequo?* Id patieris, vel, quid simile, per Aposiopesin.

5 *Conuertere.* Reconciliare, placare, mihi esto pacatus.

6 *In morte.* In loco & statu mortis non est, qui te commemoret, qui tui faciat mentionem in bonum. Hebræi appellant sæpè mortem statum mortuorum in altero sæculo. Mortuos autem intelligunt eos qui sunt in perditionis statu. Nam sanctos, quorum animæ in manu Dei sunt, dormientes vel viuentes appellant, non mortuos. *Quis confitebitur tibi?* Quis palàm & publicè celebrabit, laudabit, efferet te. Idem sensus in illo Ezechiæ Es 38. Nam in inferno voces sunt blasphemantium Deum, non celebrantium.

8 *A furore.* Propter furorem tuum, siue propter morbum furore tuo immissum. *Inueteraui*, tristitia tanta confectus sum, vt canuerim, vt canos contraxerim ante senectutis meæ tempus. Deinde 9 spe se erigit, sermone ad inimicos conuerso, *Discedite, &c.*

ARGVMENTVM.

Pro se contra Saulem orat, vt ipse ob suam innocentiam seruetur, ille verò ob pertinaciam pœnas luat.

1 Psal. Dauid, quem cantauit Domino pro verbis Chusi filij Iemini. VII.

2 Domine Deus me⁹ in te speráui: saluum me fac ex ómnibus persequéntibus me, & líbera me.

3 Néquando rápiat vt leo ánimam meam: dum non est qui rédimat, neque qui saluum fáciat.

4 Dómine Deus meus si feci istud: si est iníquitas in mánibus meis.

5 Si réddidi retribuéntibus mihi mala: décidam méritò ab inimîcis meis inânis.

6 Persequâtur inimîcus ánimam meam, & comprehêndat, & concûlcet in terra vitam meam: & glóriam meam in púluerem dedûcat.

7 Exurge dómine in ira tua: & exaltâre in fínibus inimicôrum meôrum.

8 Et exûrge dómine Deus meus in præcêpto quod mandâsti: & syna-

gôga populôrum circúndabit te.

9 Et propter hanc in altum regrédere: Dóminus iúdicat pópulos.

10 Iúdica me Dómine secûndum iustítiam meam: & secûndum innocéntiam meam super me.

11 Consumêtur nequítia peccatôrum, & díriges iustum: scrutans corda & renes Deus.

12 Iustum adiutórium meũ à Dómino: qui saluos facit rectos corde.

13 Deus iudex iustus, fortis, & pátiens: nunquid iráscitur per síngulos dies?

14 Nisi conuêrsi fuéritis gládium suum vibrâuit: arcum suum tetêndit, & parâuit illum.

15 Et in eo parâuit vasa mortis: sagîttas suas ardéntibus effêcit.

16 Ecce partúrijt iniustítiam, concêpit dolôrem: & péperit iniquitâtem.

17 Lacum apéruit, & effôdit eum: &

& incidit in fóueam, quam fecit.

18 Cõuertêtur dolor eius in caput eius: & in vérticem ipsíus iníquitas eius descêndet.

19 Cõfitêbor Dómino secûndùm iustítiã eius: & psállam nómini Dómini altíssimi.

1 Chus siue Chusi Aethiops. Sic Saulem Beniaminiũ obscurè designat, quasi hominem atrum & malum, vt cum Gallimachus & Naso suum inimicum vocarunt Ibin.

5 *Decidam.* Optatiuè. Sim frustratus spe illos vincendi, si feci istud.

7 *Exaltare.* Sublimem & excelsum te ostende, in finibus, regionibus, & q. transitibus inimicorum meorum, eos scilicet mihi subigendo, sternendo, & in terram deiiciendo.

8 *In præcepto.* Pro præcepto, quod mandasti propter legem quam posuisti, & vt tueare decretum, quod sanxisti, exurge. Tum multi populi ad te confluent, tèque stipabũt, & sequentur cultum tuum. Vel, secundum præceptum & iudicium, quod mandasti. Præsta quod faciendum aliis præcepisti, nempe vt neminem sinant iniustè opprimi.

9 *Et propter hanc,* Synagogam, & cætum fidelium. *In altum,* in tribunal & solium iudicij tui, redi. Vbi Domine iudicas populos. Est enim mutatio personę. Quandiu differt supplicia impiorum, videtur reliquisse iustitiæ suæ solium. Ad illud reuertitur, quando infert.

10 *Super me.* Quæ sup. super me est. i. qua innocentia & integritate sum præditus. Non sibi (inquiunt Græci) tribuit vniuersalem iustitiam, sed eam duntaxat, qua ab iis, quos nunquam læserat, violabatur.

11 *Consumetur.* peribit iniquitas impiorum, ô Deus, qui scrutaris corda & renes. i. mentes & animi affectus: Metonymicè.

15 *Vasa mortis.* Tela lethalia & mortifera. *Ardentibus,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

contra ardentes, violentos, ira, odio & libidine inflammatos. Sic 1. Timot. 1. Iusto lex non est posita, i. contra iustum.

16 De impio, qui molitur vatia, metaphoram à grauida & fouea ducit.

17 *Lacum.* Scrobem & fossam excidit. q. d. suis studiis & operibus impius perit.

ARGVMENTVM.

Dei magnitudinem prædicat à miris eius operibus, præsertim hominis, atque adeò Christi exaltatione. Psal. est Propheticus.

1 In finem pro torcularibus, Psalmus Dauid. VIII.

2 DOmine dóminus noster: quàm admirábile est nomẽ tuum in vniuêrsa terra.

3 Quóniam eleuâta est magnificẽtia tua super cœlos.

4 Ex ore infántium & lacténtium perfeciſti laudem propter inimîcos tuos: vt déstruas inimîcum & vltôrem.

5 Quóniã vidêbo cælos tuos, ópera digitôrum tuôrum: lunam, & stellas quæ tu fundâsti.

6 Quid est homo, quòd memor es

eius? aut fílius hóminis, quóniam vísitas eum?

7 Minuîsti eũ paulóminus ab ángelis, glória & honôre coronâsti eũ: & constituîsti eum super ópera mánuum tuârum.

8 Omnia subiecîsti sub pédibus eius, oues & boues vniuêrsas: ínsuper & pécora campi.

9 Vólucres cœli, & pisces maris: qui perámbulant sémitas maris.

10 Dómine dóminus noster: quàm admirábile est nomen tuum in vniuêrsa terra!

3 *Super cælos.* Vltra cælos. Sublimior est cælis, extenditur extra cælos. Genus hyperbolæ Hebraicæ, quæ hanc superat, It clamor cælo.

4 *Laudem*, tuam & Christi tui aptam confeciſti. Vide Matth. 21.

5 Cohæret cum sequenti 6. Quoniam videbo cælos, quoniam intromittar in cælum, vt illic te & tua opera propius contempler: quanti est homo, vt sic eius memineris, ac in cælos volueris eum peruenire? Miratur Dei gratiam, qui hominem tam vilem & abiectum eò dignetur euehere.

6 *Quoniam visitas eum.* Quoniam eum tam studiosè curas, ac tanta prouidentia prosequeris.

7 Probat à persona Christi, in genere, hominis dignitatem & præstantiam. Minuisti eum, in persona scilicet Christi, paulisper infra Angelorum honorem & gradum. & Beg-

חתי, breui & modico tempore passionis. Hebr. 1. Aliqui modico minuisti. i. re modica, nempe forma seruili & humana. Hoc tantùm homo ab Angelo differt, quòd habeat corpus. Detrahe corpus & eris spiritus, siue spiritalis substantia. *Ab Angelis.* Sic Elohim sumi hoc loco Kimhi, & reliqui ferè Hebræi docent, quamuis sola authoritas Septuaginta & Pauli sufficiat. Temerè ergo Nouatores nostri *à Deo*, interpretantur.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Deo, quòd se, & alios afflictos ab hostium iniuria tueatur: orat vt id perpetuò faciat, impios euertens, & pios inopes defendens. Quare hic Psalmus in duos apud Hebr. secatur.

1 In finem pro occulis filij, Psalmus Dauid. IX.

2 COnfitêbor tibi Dómine in toto corde meo: narrâbo ómnia mirabília tua.

3 Lætâbor & exultâbo in te: psallã nómini tuo Altíssime.

4 In conuertêndo inimîcum meũ retrôrsum: infirmabûntur, & perîbunt à fácie tua.

5 Quóniam fecîsti iudícium meũ & causam meam: sedîsti super thronum qui iúdicas iustitiam.

6 Increpâsti Gentes, & périit ímpius: nomen eôrum delêsti in ętêrnũ & in sæculum séculi.

7 Inimîci defecêrunt frámeę in finem: & ciuitâtes eôrum destruxîsti.

8 Périit memória eôrum cum sónitu: & Dóminus in ætêrnum pérmanet.

9 Parâuit in iudício thronũ suum, & ipse iudicâbit orbẽ terræ in æquitâte: iudicâbit pópulos in iustítia.

10 Et factus est Dóminus refúgiũ paúperi: adiûtor in opportunitátib⁹, in tribulatiône.

11 Et sperent in te qui nouêrũt nomen tuum: quóniam non dereliquîsti quærêntes te Dómine.

12 Psállite Dómino, qui hábitat in Sion: annunciâte inter Gentes stúdia eius.

13 Quóniam requîrẽs sánguinem, eôrum recordâtus est: nõ est oblîtus clamôrem paúperum.

14 Miserêre mei Dómine:vide humilitâtem meam de inimîcis meis.

15 Qui exâltas me de portis mortis: vt annúntiẽ omnes laudatiônes tuas, in portis filiæ Sion.

16 Exultâbo in salutâri tuo: infixæ sunt Gentes in intéritu, quem fecêrunt.

17 In láqueo isto,quem abscondêrunt:comprehênsus est pes eôrum.

18 Cognoscêtur Dóminus iudícia fáciens: in opéribus mánuũ suârum comprehênsus est peccâtor.

19 Conuertântur peccatôres in infêrnũ: omnes gentes quæ obliuiscũtur Deum.

20 Quóniam non in finem oblíuio erit paúperis: patiéntia páuperum non perîbit in finem.

21 Exûrge Dómine, non confortêtur homo: iudicêntur Gentes in conspêctu tuo.

22 Constítue Dómine legislatôrẽ

super eos: sciant Gentes quóniã hómines sunt.

Psal. 10. secundùm Hebræos.

1 Vt quid Dómine recessîsti longè:déspicis in opportunitátibus, in tribulatiône?

2 Dum supérbit ímpius, incénditur pauper:comprehẽdúntur in consilijs,quibus cógitant.

3 Quóniam laudâtur peccâtor in desidérijs ánimæ suæ: & iníquus benedícitur.

4 Exacerbâuit Dóminum peccâtor: secûndum multitúdinẽ iræ suæ non quæret.

5 Non est Deus in conspêctu eius: inquinâtæ sunt viæ illîus in omni tẽpore.

6 Auferûntur iudícia tua à fácie eius: ómnium inimicôrum suôrum dominábitur.

7 Dixit enim in corde suo: Non mouêbor à generatiône in genera-

tiônem, sine malo.

8 Cuius maledictiône os plenum est, & amaritúdine, & dolo: sub lingua eius labor & dolor.

9 Sedet in insídiis cum diuítibus: in occûltis, vt interfíciat innocẽtem.

10 Oculi eius in paúperem respíciunt: insidiâtur in abscóndito, quasi leo in spelûnca sua.

11 Insidiâtur vt rápiat paúperem: rápere paúperem, dum áttrahit eum.

12 In láqueo suo, humiliâbit eum: inclinâbit se, & cadet, cum dominâtus fúerit paúperum.

13 Dixit enim in corde suo, Oblîtus est Deus: auêrtit fáciem suam, ne vídeat in finem.

14 Exûrge Dómine Deus, & exaltêtur manus tua: ne obliuiscâris paúperum.

15 Propter quid irritâuit ímpius Deum? dixit enim in corde suo, Nõ requîret.

16 Vides, quóniam tu labôrem & dolôrem considéras: vt tradas eos in manus tuas.

17 Tibi derelîctus est pauper: órphano tu eris adiûtor.

18 Cóntere bráchium peccatôris & malîgni: quærêtur peccâtum illîus, & non inueniêtur.

19 Dóminus regnâbit in ætêrnum & in séculum séculi: perîbitis Gentes de terra illîus.

20 Desydérium paúperum exaudîuit Dóminus: præparatiônem cordis eôrum audîuit auris tua.

21 Iudicâre pupîllo & húmili: vt nõ appônat vltrà magnificâre se homo super terram.

2 Palàm & publicè celebrabo te.

3 *Altissime.* Vocandi casus. Est enim Elion, vnum è 10 diuinis nominibus. Ô celsíssime, ô supreme Deus.

4 Quando retrò verteris caput & principem inimicorum meorum, reliqui debilitabuntur, imo verò peribunt ante te. Auxesis.

5 Quoniam me es vltus, pro iusti iudicis tribunali sedens.

7 *Inimici.* In 70 est genitiui casus. Frameæ siue gladij inimici mei in perpetuum periere. Iuxta Hebræum possit

esse vocatiui. ô hostis, desiere tuæ vastationes. *Eorum.* Enallage numeri.

9 *In iudicio.* Præpo. *In* Latinè redundat, vt sæpe aliàs. Adornauit, aptauit, firmauit, & muniuit iudicio, iure & iustitia suum solium & tribunal, ne quis putet se iudicē posse corrumpere, & à recto auertere.

13 Quoniam Deus, qui requirit & vindicat sanguinem. i. cædes & neces, recordatus est eorum. i. quærentium te scilicet, vt ordo sit inuersus.

14 *De inimicis meis.* i. quæ humilitas est ab inimicis meis, quam mihi afferunt inimici mei.

15 Porta mortis, articulus & ianua lethi, extremum periculum, ad quod introitus, ingressusve ad mortem sequitur.

16 Exultabo in tua seruatione & tutela. Demersæ sunt gentes in foueam à se factam, in perniciem, quam mihi parabant, impulsæ sunt.

19 Non tantū luent pœnas in hoc mundo, sed & in infernum descendent. Hîc Seóla in Deras exponitur Gehinnom. i. Gehenna. Talmudici dicunt τὸ ה fini additum, ad significandum, quòd non solum ad infernum descendūt. i. Gehennam, sed etiam ad inferiorem inferni gradum. Hæc contra Nouatores, qui Seol pro Sepulchro solent exponere.

21 Impone tyrannum eorum ceruicibus, cuius sæuitia se homines esse, & multis ærumnis calamitatibúsque obnoxias Gentes intelligant.

Psalm. 10. secundùm Hebræos.

2 Dum superbè agit impius, incenditur, vritur, torquetur pauper. Impij superbè vexant inopes & affligunt. Metaphora ab iis, qui vruntur.

Comprehenduntur. Enallage numeri. Comprehenduntur pauperes in consiliis, quibus cogitant, impij scilicet, eos lædere. Hebræi etiam deprecanter exponunt. Comprehendantur (impij) in consiliis, quæ cogitant.

4 Præ multa & tumida ira sua non quæret, (Dominum, per zeugma.)

6 Iura, præcepta & leges tuas negligit, neque considerat. Omnes inimicos suos tyrannide premit.

7 *Sine malo.* Sup. ero.

8 *Sub lingua.* Subest eius linguæ labor & dolor, quibus alios vexat.

9 *In occultis.* In locis occultis & desertis.

10 *In pauperem.* In perniciem pauperis.

11 *Rapere.* i. vt rapiat, inquam, pauperem. Est anaphora.

12 Hypotyposis insidiatoris. In laqueum suum eum pertrahet, deprimet, se, incuruabit se & veluti procidet humi, ne videatur, quo tempore pauperes habebit in manu & potestate. i. Quando pauperes propè attigerint eius casses & venabula, ne retrò cedant, latitabit, nec ante se proferet, quàm eos teneat oppressos. Metaphora à venatoribus.

13 Impius impunitatem, inficiando prouidentiam Dei, sibi promittit.

14 *Exaltetur manus tua.* Ad feriendum. Vnde Heb. eleua manum tuam, feri & percute manu extenta & elenata.

16 Constructio inuersa. Vides, prospicis vt tradas eos in manus tuas, quoniā tu laborem &c. Quoniam cernis eos, labore & dolore cruciare probos, vides te ipsos traditurum in tuam manū & potestatem, vt conficias. Vel *quoniam* ritu Græco & Heb. continuatiua erit particula, non causalis, vides, quòd tu laborem & dolorē, (quem aliis inferunt, actiuè) consideras, vides te considerare, eorum laborem (de quo supra v. 8. sub lingua eius labor & dolor) vt tradas &c.

17 *Tibi.* Tuæ fidei & tutelæ dimissus ac reseruatus.

18 *Quæretur.* Tum eorum peccatum & improbitas, si quæratur, non extabit.

21 *Iudicare.* Infinitiui modi Heb. & Græcè. i. ad iudicādum, vt iudices, vt ius dicas & patrocineris pupillo. Sic Luc. 1. Illuminare his qui in tenebris. i. ad illuminandum, vt illuminet & splendeat his, &c.

ARGVMENTVM.

Se, suíque similes quòd Deo fidant, in tuto esse: impios autem & peccatores, malè perituros.

1 In finem. Psalmus. Dauid. x. Hebr. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2 IN Dómino cõfído: quómodo dícitis ánimæ meę, transmîgra in montem, sicut passer?

3 Quóniam ecce peccatôres intendêrunt arcum: parauêrunt sagîttas suas in pháretra, vt sagîttent in obscûro rectos corde.

4 Quóniam quę perfecîsti, destruxêrunt: iustus autem quid fecit?

5 Dóminus in templo sancto: Dóminus in cælo sedes eius.

6 Oculi eius in paúperem respíciunt: pálpebræ eius intérrogant fílios hóminum.

7 Dóminus intérrogat iustum & ímpium: qui autem díligit iniquitâtem, odit ánimam suam.

8 Pluet super peccatôres láqueos: ignis, & sulphur, & spíritus procellárum, pars cálicis eôrum.

9 Quóniam iustus Dóminus, & iustítias dilêxit: æquitâtem vidit vultus eius.

2 *Transmigra in montem.* In locum montosum, excelsum, & munitum, è quo te retrahere nequeat hostis. Est autem μίμησις amicorum, quæ totis duobus sequentibus versibus continuabitur. Nam quinto incipiet respondere.

3 Prima rario, cur ei fugiendum sit, quoniam ei iamiam paratum est exitium.

4 Altera, quia palàm cum ipso exercent inimicitias, destructis ijs, quę ipse confecerat. Quæ perfeciſti ô Dauid, quæ fundamenta posuisti tuę potentiæ & dignitatis in aula regia, euerterunt, firmamenta & præsidia, quibus nitebare, tua in regem & remp. officia labefactarunt, tibi suis artibus regem infestum reddiderunt. Tu autem, qui iustus es, quid tale commeruisti: Fuge ergo. Sic 1. Reg. 26. Dauid ad Saulem. Quid feci, aut quod malum in manu mea? Symmachus & Hierony. fundamenta hæc, leges interpretantur, quibus extinctis, nulla est potestas resistendi impiorum studijs.

5 Respondet innocentes bono & forti animo esse debere, quòd Deus rebus humanis prouideat, vt probos subleuet, improbos puniat.

6 *Interrogant.* Probant, explorant, examinant, id est, pernoscunt, perfectè sciunt. Anthropopathæs, per oculos & palpebras Dei vim cuncta intelligentem exprimit. Interrogare autem, & vt in Hebræo est, probare per metalepsin significat liquidò & penitus scire, & vt Latini etiam loquuntur, exploratum habere, perueſtigare: quoniam diligens interrogatio & exploratio fit, vt rem pernoscamus. Hinc sæpe Deus probans corda & renes, i. liquidò ea cognoscens, perueſtigans, scrutans. Sic sequenti versu:

7 *Dominus interrogat.* Probat, exploratum habet, pernoscit iustum & impium, & eorum opera. Nouit planè qui sint iusti, qui iniusti: inquirit diligenter quo sint animo & vita, ne quis se putet posse eius notitiam effugere. *Animam suam*, i. salutem animæ suæ. Metonymicè.

8 Cùm scriptura grauissimam pœnam significare vult, exemplum ducit è Sodoma & Gomorrha, quæ sulphure & igne cæleſti deflagrarunt. Genes. 19. Alludit etiam ad Ægyptiorum tempestates, & Chananæorum. Ios. 10.

Pars calicis eorum sunt. Hęc sunt eorum sors, & portio. Hęc veluti hæreditate consequentur. Metaphora à Sympoſiar-

chis & modificatoribus, qui partem vni cuique conuiuæ assignabant. Aliqui pro mercede meritis debita. Ignis & sulphur, & ventus atrox illis erunt pro mercede. Nam Hebræis calix metaphoricè significat quicquid boni aut mali à Deo hominibus contingit.

36 *Vidit*, Amat. Hinc vultum dicitur auertere ab iis, quos odit.

ARGVMENTVM.

Petit vt seruetur, quòd impiorum regnũ omnia occupet. Idem precatur piis cæteris, Dei promissum vrgens.

1 In finem pro octaua. Psalmus Dauid. xi. Hebr. 12.

2 SAluum me fac Dómine, quóniam defêcit sanctus: quóniam diminûtæ sunt veritâtes à fílijs hóminum.

3 Vana locûti sunt vnusquîsque ad próximũ suum: lábia dolôsa, in corde, & corde locûti sunt.

4 Disperdat Dóminus vniuêrsa lábia dolôsa: & linguã magníloquam.

5 Qui dixêrunt, Linguam nostram magnificábimus: lábia nostra à nobis sunt, quis noster Dóminus est?

6 Propter misériam ínopum & gémitum paúperum: nũc exûrgam, dicit Dóminus.

7 Ponam in salutâri, fiduciáliter agam in eo.

8 Elóquia Dómini, elóquia casta: argêntum igne examinâtũ, probâtum terræ, purgâtum séptuplum.

9 Tu Dómine seruâbis nos: & custódies nos à generatiône hac in ętêrnum.

10 In circúitu ímpij ámbulant: secûndum altitúdinem tuam multiplicâsti filios hóminum.

3 *Corde & corde*. i. duplici corde, ficto & simulato. Aliud habent in ore, aliud in pectore, vt cor duplex habere videantur.

5 *Labia à nobis*. Sermo noster in nostra potestate est, & liber, vt neque de dictis, neque de factis alicui nobis reddenda sit ratio.

7 In salute eum constituam, παῤῥησιάσομαι liberè & confidenter loquar cum eo, familiariter me ipsi communicans.

8 Eloquia Dei vera certáque sunt, infallibilia & ab omni falsitatis labe pura, argento diligentius excocto & repurgato similia. Proinde quis ei aliquid promittenti tutò possit credere. *Probatum terræ*. in vase vel camino terreo, in fornace argillacea. *Septuplum*. Sæpius, quousque ad purum conflatum sit.

10 *Secundum altitudinem*. Secundum alta & profunda tua iudicia *multiplicasti*, multos & potentes esse pateris homines impios, à quibus innocentes oppugnentur. Quos proximè

impios vocabat, nunc appellat filios hominum, & opponit filijs Dei. Multitudo & potentia impiorum (nam Græcè est ἐπολυώρτους) referēda est ad iudiciorum Dei abyssos. Sic Apoc. 2. altitudines Satanæ, alta & profunda eius consilia & astus.

ARGVMENTVM.

A Deo petit, vt se ab inimico defendat, vt à morte liberatus, eius beneficentiam cantet.

1 In finem, Psalmus. Dauid. XII. Hebr. 15.

2 VSquêquo Dómine obliuiscêris me in finē? vsquêquo auêrtis fáciem tuam à me?

3 Quándiu ponam consília in ánima mea: dolôrem in corde meo per diem?

4 Vsquêquo exaltábitur inimîcus me⁹ super me? réspice, & exaûdi me, Dómine Deus meus.

5 Illúmina óculos meos, ne vnquā obdórmiam in morte: néquādo dicat inimîc⁹ meus, Pręuálui aduêrsus eum.

6 Qui tríbulant me, exultâbunt si motus fúero: ego autem in misericórdia tua sperâui.

7 Exultâbit cor meum in salutâri tuo: cantâbo Dómino, qui bona tríbuit mihi: & psallam nómini Dómini altíssimi.

3 *Consilia.* Curas & sollicitudines varias. Vnde per ἐπέχηση subiicit. Quandiu ponam dolorem in corde meo per diem, quamdiu mēs mœrebit, & fatigabitur animus ob hostiles insultationes. *Dolorem*, & dolorem. Asyntheton apud Hebræos inter duo crebrum.

5 *Illumina.* Fulgore tuo dissipa & fuga oculorum meorum mala & tenebras, méque his calamitatibus eripe, *Ne vnquam obdormiam in morte.* Pergit in Metaphora, ne vnquam miserè & infœliciter moriar. Obdormire in morte est securè mori, citra Dei metum & cogitationem, in ea, veluti graui veterno corripi, vt nihil pij cogites. *Inimic⁹.* Tyrānus. R. Kimhi. Fomes peccati, vel peccatum. R. Hataia. Ego Satanam intelligo.

6 *Si motus fuero.* Si deiectus fuero de meo statu, de mea constantia & virtute, de tua gratia & auxilio.

7 *In salutari tuo.* In salute & præsidio tuo.

ARGVMENTVM.

Quòd impiorum plena sint omnia, optat Christi aduentum, velut bonis salutem allaturum.

1 In finem Psalmus Dauid. XIII. Hebr. 14.

2 DIxit insipiens in corde suo: Non est Deus.

FACULTAD DE TEOLOGIA Univ. de Deusto BILBAO

3 Corrúpti sũt,& abominábiles facti sunt in stúdiis suis:non est qui fáciat bonum,non est vsque ad vnum.

4 Dóminus de cælo prospêxit super filios hóminum: vt vídeat si est intélligens aut requîrens Deum.

5 Omnes declinauêrũt, simul inútiles facti sunt:non est qui fáciat bonum, non est vsque ad vnum.

6 Sepûlchrum patens est guttur eôrum:linguis suis dolôsè agêbant, venênũ áspidum sub lábiis eôrum.

7 Quorũ os maledictiône & amaritûdine plenum est: velôces pedes eôrum ad effundẽdum sánguinem.

8 Contrítio & infœlícitas in viis eôrum, & viam pacis non cognouêrunt: non est timor Dei ante óculos eôrum.

9 Nônne cognôscent omnes qui operântur iniquitâtem: qui dévorant plebem meam,sicut escam panis?

10 Dóminum non inuocauêrunt:

illic trepidauêrũt timôre,vbi nõ erat timor.

11 Quóniam Dóminus in generatiône iusta est: consílium ínopis cõfudîstis, quóniã Dóminus spes eius est.

12 Quis dabit ex Sion salutâre Israël? cùm auérterit Dóminus captiuitâtem plebis suæ: exultâbit Iacob, & lætábitur Israël.

3 *Corrupti sunt*. Mutat numerum, vt & collectiuè & distributiuè doceat omnes esse corruptos, peccasse & egere gratia Dei. Sic tractat hunc locum Paulus Rom. 3.

6 Isti tres versus sequentes nec sunt in Hebræo, nec apud 70. Interiecti autem sunt ex Paulo Rom. 3. qui (inquit Hieronym. in hunc locum) de variis scripturarum locis hoc testimonium texuerat. Nempe primus versus est è Psal. 5. & 140. Alter è Psal. 9. & Es. 59. vel Prou. 1. Tertius ex eodem Es. loco, & Psal. 35. Ne quis propterea putet aliquid de Hebraicis vel Græcis codicibus fuisse detractum.

9 Nonne cognoscent & sentient vim & potestatẽ meam? Est enim Apoliopesis.

11 *In generatione iusta*. Cum hominibus iustis versatur, eis adest. *Confudistis*, stultum, ridiculum, pudendum existimastis.

12 *Quis dabit*. Modus optandi Hebraicus. Vtinam prodeat ex Sion salus vel Saluator Israëlis Christus. τὸ σωτήριον aliqui putant 70. vsurpasse adiectiuum neutrum pro substantiuo σωτηρία. Ego censeo de industria Prophetice sic passim vertisse, vt intelligeremus illa pertinere ad personam Christi, non ad nudam Dei actionem & conseruc ii

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem. Nam adiectiua significant subiecta cum accidentibus, vt abstracta, ipsa duntaxat accidentia. Id colligo ex Paulo, qui sic loquitur Act. vlt. Notum ergo sit vobis, quoniam gẽtibus missum est hoc salutare Dei. & Simeon Luc. 2. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Christum non tantùm salutem, sed & salutarem atque salutiferum. Quare & Hebræi versum istum interpretantur de diebus Messiæ. *Cùm auerterit.* Respondet interrogationi. Eueniet, quod opto, quando populus Israël, captiuitate & seruitute per Christum liberatus exultabit ac lætabitur.

ARGVMENTVM.

Puros & innocuos terra sancta, vel potius cælo & æterna quiete, potituros.

1 Psalmus Dauid XIIII. Hebr. 15.

2 DOmine quis habitâbit in tabernáculo tuo? aut quis requiêscet in monte sancto tuo?

3 Qui ingréditur sine mácula: & operâtur iustítiam.

4 Qui lóquitur veritâtem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua.

5 Nec fecit próximo suo malum: & oppróbrium non accêpit aduêrsus próximos suos.

6 Ad níhilum dedûctus est in conspêctu eius malîgnus: timêntes autẽ Dóminum glorificat.

7 Qui iurat próximo suo & nõ décipit, qui pecúniam suam non dedit ad vsurã: & múnera súper innocéntẽ non accêpit.

8 Qui facit hæc: non mouébitur in ætêrnum.

2 Per tabernaculum Dei & montem sanctum Iudæã recentiores intelligunt. Tu ad literam accommodatiùs montem illum cælestem & tabernaculum seu domicilium Dei sempiternum: siue quia non tantum est beneficium permanere in terra aliqua, siue quia ad ea fruendum non opus est tanta virtute.

5 *Et oppróbrium.* Dedecus proximis suis non imponit, neque imponi patitur.

6 In cuius conspectu nihili factus & despectus est malignus, reuerentes autem Dominum honore afficit.

7 Qui iurat proximo suo & iuramẽtum non reuocat, neque mutat. Fides, cuicunque data fuerit, non est fallenda: maximè quando iuramento est confirmata. Tanta debet esse Numinis religio. Nec allegandam illud comici, Mentem iniuratam gero. Si quid excipiendum, Ambrosius Off. lib. 3. cap. 12. docet. *Super*, contra.

8 *Non mouebitur in æternum.* Nunquam deijcietur de Dei tabernaculo, semper monte sancto perfruetur. Hęc principio Psalmi respondent.

ARGVMENTVM.

Christus Deum Patrem orat, vt se piorum studiosum & impiorum osorem conseruet. Gratias deinde agit,

quòd ab eo sit è mortuis excitandus, & perpetua fœlicitate donandus.

1 Tituli inscriptio ipsi Dauid. XV. Hebr. 16.

2 COnsêrua me Dómine, quóniam ſperâui in te: dixi dómino, Deus meus es tu, quóniã bonôrum meôrum non eges.

3 Sanctis qui sunt in terra eius: mirificâuit omnes voluntâtes meas in eis.

4 Multiplicâtę sũt infirmitâtes eôrum: post ea acceleraûerunt.

5 Non congregâbo conuentícula eôrum de sanguínibus: nec memor ero nóminum eôrum per lábia mea.

6 Dóminus, pars hæreditâtis meæ & cálicis mei: tu es qui restítues hæreditâtem meam mihi.

7 Funes cecidêrunt mihi in præclâris: étenim hęréditas mea pręclâra est mihi.

8 Benedîcam dóminum qui tríbuit mihi intellêctum: ínsuper & vsque

ad noctem increpuêrunt me renes mei.

9 Prouidêbam Dóminum in conſpêctu meo ſemper: quóniam à dextris est mihi, ne commóuear.

10 Propter hoc lætâtũ est cor meũ, & exultâuit lingua mea: ínsuper & caro mea requiêscet in spe.

11 Quóniam non derelînques ánimam meã in infêrno: nec dabis sanctum tuum vidêre corruptiônem.

12 Notas mihi fecîsti vias vitæ, adimplêbis me lætítia cum vultu tuo: delectatiônes in déxtera tua vsque in finem.

2 *conſerua me.* Ab inimicis meis. *Quoniam.* Redũdat Latinè. Dixi, Deus meus es tu, & bonorum meorum non eges, rerum mearum, munerũ & opum, vt proinde ob meam dũtaxat spem, rogem conſeruari. vel est transpositio, vt sæpe in his Psalmis, Quoniam Deus meus es tu, bonorum, & rerum mearum nõ eges. A nobis Deus in precatione requirit præcipuè fiduciam; res nostras non nisi secundariò. Hinc primùm legitur respexisse ad Abelem. i. Abelis pietatem & fidem, deinde ad eius munera. Genes. 3.

3 Transpositio Hebraica. In ipsis sanctis, qui in terra versantur, omnes meas voluntates mirificauit, miram fecit meam erga ipsos beneuolentiam & charitatem. Eos vnicè diligo. Vnde Sanctis, qui erãt in cælo, relictis, ad hos in terram descendit. Luc. 15.

4 *Infirmitates eorum.* Inimicorum scilicet. Relatiuum sine antecedente vsu linguę, infirmitates autem vocat vitia, peccata, errores. Sic Gallicè, *Leurs pauuretez sont augmentees.* i. *leurs abus, leurs pechez.* Hebræi per Liptoten, vt tenuiter loquatur de re graui, restringunt ad Idola & impietates, quas solent variis nominibus contẽptim & inuidiosè appellare. *Post ea.* Duobus vocabulis μετὰ ταῦτα, post eas res, post ea peccata & impios cultus accelerauerunt & cucurrerunt. magno ardore ad ea exequenda properant.

5 *Eorum conuenticula.* συναγωγὰς, eorum ad sacra conuentus & coitiones, quæ sunt de sanguinibus. i. ad libandum sacrificia cruẽta, non cogam. Abstinebo ab his cogendis ad talia sacrificia. Nõ hoc eos docebo, sed vitæ & sacrorum puritatem. Hinc Hebr. Nõ libabo libamina eorum de sanguinibus. i. sanguinea & cruenta. Nam propositio, De, מן, inserint genitiuis possessionis. Sic de abrogatione cultuum legis loquetur. Sanguines etiam possunt significare cædem. q.d. Eorum conuenticula duntaxat instituuntur de cæde, de me & alijs interficiendis, hæc eorum sunt libamina, hæ hostiæ. Ea igitur non colligam, nõ ero auctor, vt colligantur, vt quæ sint cruenta & sanguinaria parricidia. *Nec ero memor nominum eorum*, conuenticulorum, vel, inimicorum meorum. Non eos dignos existimabo mea commemoratione & memoria.

6 *Dominus*, est mihi pro diuitiis, & bonis omnibus, pro legitima possessione & conditione. Cætera repudio. *Tu es qui restitues.* Tũ, qui te mihi possidendum & fruẽdum dedisti, non patiẽris, vt me quis hac possessione deturbet. Græci hæreditate Ecclesiam intelligunt. Eam, veluti perditam & profligatam inter gentes, restitues mihi.

7 *Funes*, Hæreditas accidit mihi *in præclaris*, in Deo, cuius possessione & sorte nihil contingere possit præclarius, vel, in excellentibus, & vniuersi humani generis flore. Vllarum rerum hæreditas non potest cum ea comparari. Metaphora ab agris, qui funibus mensurantur. Ios. 10. &c.

8. *Increpuerunt*, Erudierunt me renes mei. laudabo Dominum, qui mihi bene solet consulere, vt etiam noctibus, quando vaco à negotijs & me quieti trado, renes mei erudiant me & doceant, quid sit suscipiendum, quid faciẽdum. Significat Patrem sibi nunquam defuisse spiritu suo, noctibus etiam suggessisse optima consilia, cogitationes, affectus. Renes scriptura in præcipuis Animi instrumentis numerat, vnde metonymicως eos vsurpat pro mẽte & eius cogitationibus: increpare autem, pro erudire, admonere, dirigere.

9 Dominum mihi iugiter proposui.

10 De Christi resurrectione, Act. 2. 8. 13.

11 *Corruptionem.* Vocem Hebræam sic solent interpretari R. Abraham & Hebræi doctiores: Non patieris, vt ego sentiam corruptionem, vt meum corpus in sepulchro corrumpatur, & in puluerem redigatur.

12 *Cum vultu tuo*, cum tuo aspectu & iucundissima præsentia. *Delectationes.* In dextera tua sunt perennes voluptates, in qua me collocabis. Christus enim sedet ad dexterã Patris. i. potiora eius bona & opes. Alijs, in dextera tua. i. in promptu.

ARGVMENTVM.

Obsecrat ne persecutionibus obruatur. Inimicos quidem in hac vita fortunari, se verò gloriam æternam expectare.

1 Oratio Dauid. XVI. Hebr. 17.

2 EXaûdi Dómine iustítiã meã:
intênde deprecatiônẽ meam.
3 Aúribus pércipe oratiônẽ meam:
non in lábiis dolôsis.
4 De vultu tuo iudícium meum pródeat: óculi tui vídeant æquitâtes.
5 Probâsti cor meum, & visitâsti nocte: igne me examinâsti, & nõ est

inuênta in me iníquitas.

6 Vt non loquâtur os meum ópera hóminum: propter verba labiôrũ tuôrum, ego cuſtodîui vias duras.

7 Pérfice greſſus meos in ſémitis tuis: vt nõ moueântur veſtígia mea.

8 Ego clamâui, quóniam exaudîſti me Deus: inclîna aurem tuam mihi, & exaûdi verba mea.

9 Mirífica miſericórdias tuas: qui ſaluos facis ſperântes in te.

10 A reſiſtẽtibus déxterę tuę: cuſtódi me, vt pupîllam óculi.

11 Sub vmbra alârum tuârũ prótege me: á fácie impiôrum, qui me afflixêrunt.

12 Inimîci mei ánimam meam circundedêrunt: ádipem ſuum concluſêrunt, os eôrum locûtum eſt ſupérbiam.

13 Proiiciêntes me, nunc circundedêrunt me: óculos ſuos ſtatuêrunt declinâre in terram.

14 Suſcepêrũt me ſicut leo parâtus ad prædam: & ſicut cátulus leônis hábitans in ábditis.

15 Exûrge Dómine, præúeni eum, & ſupplânta eum: éripe ánimã meã ab ímpio, frámeam tuam ab inimîcis manus tuæ.

16 Dómine, à paucis de terra díuide eos in vita eôrum: de abſcónditis tuis adimplêtus eſt venter eôrum.

17 Saturâti ſunt filiis: & dimiſêrunt relíquias ſuas páruulis ſuis.

18 Ego autem in iuſtítia apparêbo conſpêctui tuo: ſatiâbor cùm apparúerit glória tua.

3 *Non in labiis*. Relatiuum more Hebraicum ſubauditur: quæ non fictis & fallacibus labiis profertur, quàm fundo ſeriò, & ex intimo pectore.

4 *Iudicium meum*, Ius meum, iuſta mea cauſa. Meam cauſam vultu placido diſcepta.

5 Metaphora. Vt aurum igne perſpiciunt, ſic tentationibus & rebus aduerſis me exploraſti, & me ſine fuco & ſimulatione deprehendiſti.

6 Vt non loquar humana opera, carnalia, carnem ſapientia, ego cuſtodiui vias duras & peruerſas, ne eas facerem. i. euitaui, caui ob tuorum verborum ſententiam, & quia illud præcepiſti. Vel, repreſſi vias duras & violentorum hominum. Metaphora à cuſtodijs & præſidiis militum. Si in vulgata notatione intelligis verbum cuſtodiendi, vias du-

ras vocabit arduas, difficiles & laboriosas, quales sunt virtutis, cùm vitij sint faciles, iucundæ & delicatæ. Hinc litera Pythagoræ. & Heb. vias perruptoris & violenti: vt in Euāg. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

7 *Vt non moueantur.* Vt non excidant à tuis præceptis.

8 *Quoniam exaudisti me.* Exaudire iam olim me es solitus.

9 *Mirifica.* Mitis vtere misericordionibus tuis ad me eruendum. Hîc opus est eximia misericordia, quia periculum est maximum.

10 *Dexteræ tuæ*, potentiæ tuæ. i. ab impiis.

12 *Adipem suum concluserunt*, se pinguefecerunt, se ita molliter curarunt, vt maxima pinguedo in ipsorum corpore inclusa sit. Sunt voluptatibus & ventri dediti.

13 *Declinare.* Vsurpat noster interpres hoc verbum sæpiùs actiuè. Statuerunt & composuerunt oculos suos ad me in terram deiiciendum & prosternēdum. Vel, oculos ita composuerunt, vt ad terram declinent & niteant, ritu prauorum, qui aspectu solent esse illiberali, & in terram defixo.

15 *Supplanta*, plantis pedum subijce, sterne eum, incurua & deijce. *Framcam tuam.* Asyntheton, & framcam tuam. i. gladium quo protegis tuos, eripe. Ille enim opprimitur, circunsidetur, arctatur ab inimicis manus tuæ i. ab inimicis tuæ potentiæ & roboris. Hebræi malunt esse hîc aliquot appositiones. Sed congruit, vt framcam & gladium Dei, tutelam & opem diuinam vocet.

16 *A paucis de terra.* Heb. ab hominibus mundi, vel, de mundo. i. in mundo potentibus, vel mundo addictis. A paucis terræ hominibus, & mundanis, qui istos fulciunt & sustentant, diuide eos & separa, dum adhuc viuunt: illos terræ potentes scilicet de vita tollendo, vel ab istorum partibus abalienando. Impij, ni firmentur paucorum terræ potentium præsidio & opibus, valde sunt debiles & imbecilli, ac celeriter pereunt. Rogat igitur, vt isthæc præsidia tollat. Alij per paucos de terra intelligunt electos, qui pauci sunt comparatione reproborum. *Et de absconditis.* Antithesis. Illi thesauris tuis & opibus repleti sunt, satiati sunt, & contenti prole & bonis, quæ ei relinquant, plura non requirūt. At ego per iustitiam expecto videre faciem tuam, & satiari gloria tua. Absc̄dita autē opes & bona appellat, quę solēt abscondi. Dicuntur verò Domini, quia dantur à Domino.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd ex maxima rerū desperatione, opem quā poëticè describit, victoriā & regnū in se & semine suo sit consecutus. Multa hîc soli Christo conueniunt.

1 In finem puero Domini Dauid, qui locutus est Domino verba cantici huius, in die qua, eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. 2. Reg. 22. a. 2. XVII. Hebr. 18.

2 Diligam te Dómine fortitûdo mea : Dóminus firmamētum meum, & refúgium meum, & liberâtor meus.

3 Deus meus adiûtor meus: & sperâbo in eum.

4 Protêctor meus, & cornu salûtis meæ: & susceptor meus.

5 Laudans inuocâbo Dóminum: & ab inimîcis meis saluus ero.

6 Circundedêrūt me dolôres mortis: & torrêntes iniquitâtis conturbauêrunt me.

7 Dolôres infêrni circundedêrunt me: præoccupauêrunt me láquei mortis.

8 In tribulatiône mea inuocâui Dóminũ: & ad Deum meum clamâui.

9 Et exaudîuit de templo ſancto ſuo vocem meam: & clamor meus in conſpêctu eius, introîuit in aures eius.

10 Cõmôta eſt & contrémuit terra: & fundamênta móntium cõturbâta ſunt, & commôta ſunt: quóniã irâtus eſt eis.

11 Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à fácie eius exârſit: carbônes ſuccênſi ſunt ab eo.

12 Inclinâuit cęlos, & deſcendit: & calîgo ſub pédibus eius.

13 Et aſcêndit ſuper chérubim, & volâuit: volâuit ſuper pennas ventôrum.

14 Et póſuit ténebras latíbulum ſuum: in circúitu eius tabernáculum eius, tenebrôſa aqua in núbib⁹ aëris.

15 Præ fulgôre in conſpêctu eius nubes tranſiêrunt: grando, & carbônes ignis.

16 Et intónuit de cælo Dóminus, & Altíſsimus dedit vocem ſuam: grando, & carbônes ignis.

17 Et miſit ſagîttas ſuas, & diſsipâuit eos: fúlgura multiplicâuit, & cõturbâuit eos.

18 Et apparuêrunt fontes aquârũ: & reuelâta ſunt fundamênta orbis terrârum.

19 Ab increpatiône tua Dómine: ab inſpiratiône ſpíritus iræ tuæ.

20 Miſit de ſummo, & accêpit me: & aſſumpſit me de aquis multis.

21 Eripuit me de inimîcis meis fortíſsimis, & ab his qui odêrunt me: quóniam confortâti ſunt ſuper me.

22 Præuenêrũt me in die afflictiônis meæ: & factus eſt Dóminus protêctor meus.

23 Et edûxit me in latitúdinem: ſaluum me fecit, quóniã vóluit me.

24 Et retríbuet mihi Dóminus ſe-

cûndũ iuſtítiam meam: & ſecũdùm puritâtem mánuum meârum retríbuet mihi.

25 Quia cuſtodîui vias Dómini: nec ímpiè geſſi à Deo meo.

26 Quóniam ómnia iudícia eius in cõſpêctu meo: & iuſtítias eius nõ répuli à me.

27 Et ero immaculâtus cum eo: & obſeruâbo me ab iniquitâte mea.

28 Et retríbuet mihi Dóminus ſecũndũ iuſtítiam meam: & ſecũdùm puritâtẽ mánuum meârum in conſpêctu oculórum eius.

29 Cum ſancto ſanctus eris: & cũ viro innocênte innôcens eris.

30 Et cum elêcto elêctus eris: & cũ peruêrſo peruertêris.

31 Quóniã tu pópulum húmilem ſaluum fácies: & óculos ſuperbórum humiliâbis.

32 Quóniam tu illúminas lucêrnã meam Dómine: Deus meus illúmina tene-

ténebras meas.

33 Quóniam in te erípiar à tentatiône: & in Deo meo tranſgrédiar murum.

34 Deus meus ímpollûta via eius, elóquia Dómini igne examinâta: protêctor eſt ómnium ſperántium in ſe.

35 Quóniam quis Deus præter Dóminum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?

36 Deus qui præcînxit me virtûte: & póſuit immaculâtã viam meam.

37 Qui perfêcit pedes meos tanquã ceruórum: & ſuper excêlſa ſtátuens me.

38 Qui docet manus meas ad prælium: & poſuîſti vt arcum æreũ bráchia mea.

39 Et dedîſti mihi protectiônem ſalûtis tuæ: & déxtera tua ſuſcêpit me.

40 Et diſciplîna tua corrêxit me in

finem: & disciplîna tua ipsa me docêbit.

41 Dilatâsti gressus meos subtus me: & non sunt infirmâta vestígia mea.

42 Persequar inimîcos meos, & comprehẽdam illos: & non conuêrtar donec deficiant.

43 Confrîngam illos, nec póterũt stare: & cadent subtus pedes meos.

44 Et præcinxîsti me virtûte ad bellum: & supplantâsti insurgêntes in me subtus me.

45 Et inimîcos meos dedîsti mihi dorsum: & odiêntes me disperdidîsti.

46 Clamauêrunt, nec erat qui saluos fáceret: ad Dóminum, nec exaudîuit eos.

47 Et commînuam eos, vt púluerem ante fáciẽ vẽti: vt lutum plateârum delêbo eos.

48 Erípies me de cõtradictiónibus

pópuli: constítues me in caput Géntium.

49 Pópulus, quem non cognôui, seruîuit mihi: in audîtu auris obedîuit mihi.

50 Fílij aliêni mentîti sunt mihi, fílij aliêni inueterâti sunt: & claudicauêrunt à sémitis suis.

51 Viuit Dóminus, & benedíctus Deus meus: & exaltêtur Deus salûtis meæ.

52 Deus, qui das vindîctas mihi, & subdis pópulos sub me: liberâtor meus de inimîcis meis iracúndis.

53 Et ab insurgéntibus in me exaltâbis me: à viro iníquo erípies me.

54 Propterea cõfitêbor tibi in natiónib⁹ Dómine: & nómini tuo psalmum dicam.

55 Magníficans salûtes regis eius, & fáciens misericórdiam Christo suo Dauid: & sémini eius vsque in séculum.

4 *Cornu*, robur & firmitas. Susceptor, adiutor, protector.
6 *Dolores mortis*, dolores maximi, quales solent esse in morte. *Torrentes iniquitatis*, impetus & violentiæ iniquorum, iniqui eorum concursus.
7 *Dolores inferni*, dolores maximi & vehementissimi, quales solent esse in inferno.
9 *De templo sancto tuo*, de cælo, vt Deut. 33. & sic Kimhi.
10 Poëtica hypotyposis vehementissimæ & valde horribilis tempestatis per versus duodecim, ad impetum & vim iræ diuinæ exprimendum & exaggerandum. Celeriter & ex improuiso aduenit in meã opem Deus, vectus Cherubim, alatis veluti animalibus, cum terræmotibus, nubibus, nimbis, fulguribus, tonitrubus, grandinibus, ventis, imbribus, tempestatibus, cæterisque relis suis, quibus vti solet ad cõcutiendos, vel etiam perdendos mortales. Sic Deum describit iratum suis aduersariis, omnia perturbando, miscendo, fulminando, aliáque signa suæ indignationis exhibendo. q. d. se comparauit ad me fortiter liberãdum ex ipsorum manibus, ac sequentes motus excitauit. *Terra*. Metaphorice. Commoti sunt hostes Dauidis ad conspectum furẽtis Dei, etiamsi essent fortes instar terræ & montium.
11 Spirauit fumum & ignem è naribus, præ iræ contra hostes meos vehementia. *ab eo*, igne. Hyperbole. Tantus ignis emanauit è Dei naribus, vt ab eo carbones extincti potuerint succendi & igniscere. Vel, *ab eo*, Deo inflammato & excandescente.
12 Dei descensus ad prouidentiam eius pertinet, bonos tuentem, improbos vlciscentem, vt Genes. 11. Sic apud Homerum & Aristophanem Iuppiter κατιβατὴς, quasi quoties intonaret, ad nubes, suum currum agitans, descenderet, atque inde fulmina in mortales iacularetur.
13 Tribuit currum & quadrigam Deo, cum Ezech. 1. Volatum item super alas ventorum, & ascensum super Cherubim pennigeros, ad celerrimam Dei tutelam & presentissimam opem repræsentandum. Sic Poëtæ fragorem ciurn nubium, qui, dum æther intonuit, sentitur, curru Iouis excitati cecinêre. *Ascendit*, vt celeriter adesset, & *volauit*. Nam Cherubim vt animalia pennigera, in Ezechiele & Apocalypsi describuntur, quibus Dei quadriga agitetur. Sic Iridi & Mercurio deorum nuntijs Poëtæ alas assignant.

14 In hoc descensu latuit in densis & obscuris tenebris: circum eum tabernaculum eius (fuit) tenebrosa aqua, densa & obscura. Hæc autem caligo & tenebrosa aqua tabernaculo Dei circumfusa, eius essentiam, gloriam, potẽtiam, maiestatem, nulla ratione aut cogitatione posse comprehendi significat. Venit ergo tectus tenebris, ne videretur, sicque securiùs feriret, & circumfusus densa nubium aqua, quæ tamen non potuit concludere & cohibere eius fulgorem. Vnde vers. 15.
15 Præ fulgore effuso ex illa aqua tenebrosa, & per illam transparente, nubes transierunt. i. discussæ sunt: simul & grando & carbones ignis dissipati sunt & disiecti in eius conspectu & præsentia.
16 *Grando & carbones ignis*, per zeugma, transierunt, emicuerunt. Hæc omnia scribuntur poëticè. Nubes, grando, carbones igniti, tonitru, fulgura, & reliquæ sagittæ, pœnæ sunt & supplicia grauissima, quæ Deus sceleratis infligit.
17 Crebris sagittis suis & fulguribus attonitos reddidit hostes meos.
18 Harum tempestatum vi apertæ sunt fontium scatebræ, quæ solent latêre in montium, collium & rupium concauitatibus, & retecta mundi fundamenta, quæ profundè in terræ visceribus defixa ad vsque mundi centrum intelliguntur. Est hyperbole.
19 *Ab*, i. per, vel propter, vt sæpè aliâs hoc opere. Per increpationem & minas tuas Domine, per flatum ventorum ira tua excitatorum.
20 *Misit de summo*, de sublimi misit opem, & cælitùs: extraxit de aquis. i. calamitatibus multis.
21 *Quoniam confortati sunt super me*, quoniam fortiores me erant multò.
22 *Præuenerunt*, priusquàm cogitarem talia, adorti sunt: inuaserunt me nihil tale cogitantem.
23 *In latitudinem*, in latum & securum locum. *Me voluit*, me habuit acceptum, mihi fauit, me est gratia, fauore & beneuolentia prosecutus.
25 *A Deo meo*, contra Deum meum.
27 *Et obseruabo me*. i. cauebo, abstinebo. Sic Gall. *Ie me garderay*.
29 Apostrophe ad Deum per Epiphonema. Ita ô Domi-

ne, cum pijs, integris & simplicibus esse soles simplex, benignus & integer.

30 Cum vulpe est vulpinandum, cum Crete cretizandum. Ita ô Domine, cum electo. i. puro & bono, purus & bonus eris, cum peruerso & vafro te velut peruersè & vafrè geres. Iuxta illud Apostoli, Apprehendet astutos in astutia ipsorum. Id est, dissipabis & perdes eos cum suis consilijs. Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in probos autem bonitatem, si permanserint in bonitate. Rom. 11.

31 Quoniam res meas prosperas lumine tuo, tua præsentia & fauore illustras, illustra eodem fauore & gratia tenebras. i. calamitates & aduersa mea. Hæc omnia sunt poëtica. Lumen, lucerna, lampas, symbola gloriæ, rerum prosperarum & fœlicium: caligo, tenebræ, vmbra mortis, aduersarum & infœlicium.

33 *In te*, per te. *In Deo meo*, per Deum meum.

34 Promissa Domini sunt certissima, purissima, sine fallacia & fraude, veluti purgata ab omni fece doli, ab omni labe falsitatis. Confer cum Psal. 11.

36 Explicat qualis, quantúsque sit Deus suus. Deus est, qui me viribus accinxit, & qui meos mores, vitam, facta pura & integra reddidit.

37 Qui effecit pedes meos ceruinos. i. celeres ad euadendum de periculis & persecutionibus. *Et super excelsa*, rupes, ne canes eò possent conscendere. Sic solet ceruus.

38 Brachia mea fortissima reddidisti ad feriendum hostes meos.

39 *Suscepit me*, adiuuit me. Toto hoc libro Suscipere & Assumere significant adiuuare, protegere, defendere.

41 *Subtus me*, in loco meo. In quocunque sim loco & sede, in lato spatio & securo posuisti pedes meos, ne impingerẽt.

42 *Et non conuertar*, non redibò ab illis persequendis, donec deficiant. Hic incipit canere victorias suas per posteros, maximè per Christum, qui hostes suos Iudæos ac Gentiles subegit, partim perdendo, partim conuertendo.

44 *Supplantasti*, plantis pedum meorum supposuisti. Sic suprà Psal. 16.

45 *Dedisti mihi dorsum*, in fugam vertisti. Nam fugientes terga vertunt.

48 *De contradictionibus*. Nam Christo restitit populus Iudaicus.

49 *In auditu auris*, ad primum auditum & rumorem. Sibi tribuit quod erat implendum in suo semine, qui est Christus. Vnde ad finem de Christo, vt de se, loquitur. Facta filiorum suorum, ad se patres pertinere non immeritò putãt.

50 *Filij alieni*. Sic appellant Hebræi spurios & nothos, apud quos *Alieni* est genitiui casus, cum ecclipsi, filij alieni viri. i. viri, qui non est verus maritus, vel pater. Filij (inquit) meretricij. i. Iudæi, qui & natio adultera dicuntur in Euangelijs, ob improbitatem fidei & morum, mentiti sunt mihi, negarunt mihi fidem & obedientiam, me renuntiarunt. Fidem mihi datam solẽniter, fregerunt. Sanctè promiserant, in mea vnctione regia se me & posteros meos semper habituros pro regibus. Atqui, Nolumus, dixerunt, hunc reguare super nos: &, Non habemus regem nisi Cæsarem. Luc. 19 & Ioan. 18. *Inueterati sunt*, in veteri statu, in veteribus moribus & opinionibus pertinaciter manserunt. Hebræi legunt ijsdem quidem literis, sed diuersis punctis, Defluxerunt, conciderunt, vel defluent, concident. Lectio 70. præstat.

54 Confitetur Deum Dauid inter gentes per suos Psalmos, qui ab eis religiosè canuntur: item per Christum filium suum, qui gentium rex, inter eas Deum patrem canit, & celebrat, & celebrandum docet.

55 *Magnificans*, ô qui magnificas. *Faciens*, ô qui facis. Pendet enim è superiori. *Et semini suo*, Christo. Gal. 4. Fecit autem Deus misericordiam Christo, dum eum mirabiliter eripuit de persecutionibus Iudæorum & Gentium, illisque frustrà nitẽtibus regem constituit, ciúsque regnum, id est, Ecclesiam, in terra firmauit. Ita misericordias Dauidi vncto suo factas continuauit in posteros eius, & in Christo perfecit.

ARGVMENTVM.

Deum, cùm ex cælestium rerum opificio, tum è diuina lege cognosci: cognitum precatur, vt sibi omnia per errorem vel conscientiam commissa, remittat.

1 In finem Psal. Dauid. XVIII. Hebr. 19.

2 CÆli enârrant glóriam Dei: & ópera mânuum eius annûntiat firmamêntum.

3 Dies diei erûctat verbum: & nox nocti índicat sciéntiam.

4 Non sunt loquêlę neque sermônes: quorum non audiântur voces eôrum.

5 In omnem terram exîuit sonus eôrum: & in fines orbis terræ verba eôrum.

6 In sole pósuit tabernáculum suũ: & ipse tanquam sponsus procêdens de thálamo suo.

7 Exultâuit vt gigas ad currêndam viam: â summo cælo egréssio eius.

8 Et occûrsus eius vsque ad summũ eius: nec est qui se abscôndat à calôre eius.

9 Lex Dómini immaculâta conuêrtens ánimas: testimóniũ Dómini fidêle, sapiéntiam præstans páruulis.

10 Iustítiæ dómini rectæ, lætificântes corda: præcêptum Dómini lúcidum, illúminans óculos.

11 Timor Dómini sanctus, pérmanens in sæculum sæculi: iudícia Dómini vera, iustificâta in semetîpsa.

12 Desiderabília super aurum & lápidem pretiôsum multũ: & dulciôra super mel & fauum.

13 Etenim seruus tuus custôdit ea: in custodiêndis illis retribútio multa.

14 Delícta quis intélligit? ab occûltis meis munda me: & ab aliênis parce seruo tuo.

15 Si mei non fúerint dominâti, tunc immaculâtus ero: & emundâbor à delîcto máximo.

16 Et erunt vt compláceant elóquia oris mei: & meditátio cordis mei in conspêctu tuo semper.

17 Dómine adiûtor meus: & redêptor meus.

2 Cœlestium rerum contemplatione facilè peruenitur ad Dei notitiam. Sic Rom. 1. Est autem prosopopœia. *Opera.* Firmamentum, cœlum, æther docet quanta & quàm insignis sit operatio & fabrica eius. Allegoricè Rom. 10. cœli Apostoli, sol Christus, tabernaculum Dei Ecclesia, lex, Euangelium, &c.

3 Dies vnus diei alteri, nempè subsequenti, loquitur verbum Dei, & nox præcedens nocti sequenti indicat scientiam & cognitionem eius: ita vt quasi de die in diem, & de nocte in noctem, Dei verbum & scientia propagari, & in omne æuum continuè transmitti videantur. (Nam *Dei* in vtroque hemistychio per zeugma repetendum:) q.d. Dei λόγος operatorius & cognitio habetur per dierum & noctium vicissitudinem, tam rato ordine & constantia decurrentem, vt tantorum operum laus non possit tribui vel temeritati, vel naturæ, vel alij causæ. Perpetuæ vicissitudinis dierum & noctium contemplatione Deus cum suo verbo, quo omnia procreauit, cognoscitur. Verbum Dei vocat, quo dixit, & facta sunt, Genes. 1. Dei ergo verbo & mandato intelligitur cœlos esse effectos, ex illa dierũ & noctium vicissitudine & successione.

4 *Quorum.* Quibus. Est Antiptosis poëtica, casus pro casu. Non sunt linguæ, neque sermones, quibus non audiantur voces cœlorum. Nulla natio tam est barbara, quæ cœlum contemplans, ad opificis eius notitiam non possit perduci.

5 *Sonus eorum.* Per prosopopœiam, loquuntur suo modo cœli Deum vbique terrarum. Hebraicè, linea eorum & structura (ad lineam confecta.) Sed 70. more suo ad sensum respiciunt, qualem insinuat Apostolus Rom. 10.

6 *In sole.* Hypallage. Solem posuit in tabernaculo suo. i. in cœlis. Solis deinde pulchritudinem comparat sponso, vim & impetum giganti.

7 *A summo cœlo,* ab extremo cœlorum, ab vltimo Orientis puncto.

8 *Occursus.* Compositum pro simplici, Cursus, conuersio. Circuitus solis est vsque ad alterum eius extremum. i. vltimum Occidentis punctum.

9 Altera Psalmi pars, in qua lex Domini, Testimonium, Iustitiæ, Præceptum, Timor, Iudicia sunt re idem, etsi ratione differant, vt audies Psal. 118. *Paruulu.* Ex paruulis homines reddit sapientes. Paruulos vocat simplices & idiotas, vt Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti paruulis.

10 *Oculos,* mentes hominum cæcas Dei ignoratione.

11 *Timor.* Metonymia Præcepta Domini Docentia Dei timorem, casta sunt & pura, quorum fructus est perpetuus. Nam durat in cœlo. *In semetipsa,* per se, & suaptè natura. Heb pariter. i. ad vnum omnia, nullo dempto. Septuaginta, εἰς τὸ αὐτὸ, in idem, similiter.

12 *Super,* vltra aurum, plusquàm mel, &c.

14 *Ab alienis.* Masculinè. Ab alienis hominibus, i. ab alienorum hominum peccatis. Si quid (ait) cum aliorum peccatis communicaui, parce. Hebræi legunt per ל, non ל, à superbis. D. Augustinus neutro genere accipit.

15 *Mei,* μοῦ, genitiui casus, non nominatiui. Et est Græcismus, quo verba Dominandi regunt genitiuum. Si alieni non fuerint in me dominati, si pro suo imperio & magnitudine me non induxerint ad aliquid contra Deum agẽdum, si ad eorum gratiam, vel ad eorum imperiũ & dominatum nihil peccati commiserim, tunc integer ero & mundus à maximis & multis peccatis & delictis. Est enim singulare pro plur. per Enallagen. Apud D. Augustin. sublata ambiguitate legitur, Dominata neutro genere, vt suprà.

16 *Eloquia oris mei,* oratio mea tibi erit grata & accepta. Sic & cogitatio mentis meæ. Eam enim gratè exaudies, ô Domine adiutor meus, &c.

ARGVMENTVM.

Oratio pro pio Rege ad bellum proficiscente, vt Deum habeat propitium. Christo tribuitur contra Satanam.

1 In finem. Psal. Dauid. XIX. Hebr. 20.

2 EXaúdiat te Dóminus in die tribulatiônis: prótegat te

nomen Dei Iacob.

3 Mittat tibi auxílium de sancto: & de Sion tueâtur te.

4 Memor sit omnis sacrificij tui: & holocaûstum tuum pingue fiat.

5 Tríbuat tibi secúndùm cor tuũ: & ómne consílium tuum cõfírmet.

6 Lætábimur in salutâri tuo: & in nómine Dei nostri magnificábimur.

7 Impleat Dóminus omnes petitiónes tuas: nunc cognôui quóniam saluum fecit Dómin⁹ Christum suũ.

8 Exaúdiat illum de cælo sancto suo: in potentátibus salus déxteræ eius.

9 Hi in cúrribus, & hi in equis: nos autem in nómine Dómini Dei nostri inuocábimus.

10 Ipsi obligâti sunt, & cecidêrũt: nos autem surréximus & erécti sumus.

11 Dómine saluum fac regẽ: & exaûdi nos in die qua inuocauérim⁹ te.

2 *Nomen Dei Iacob.* i. Deus nominatus & inuocatus à Iacob: vt nomen significet nominationem & inuocationem. Significare etiam possit virtutem & potestatem, virtus Dei Iacob te protegat. Vtroque modo exponitur illud Christi, Baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, i. inuocatione vel virtute. Aliqui Hebræorum, nomen Dei Iacob, nomen Dei tetragrammaton, cuius vi olim fiebant miracula: alij, Deus ipse Iacob: quia (inquiunt) Deus est nomen suum, & nomen suum est Deus ipse, propter summam & perfectam eius simplicitatem. Hæc obserua, quoniam variè nominis Dei fit in his Psalmis mentio.

3 *De sancto*, de loco arcæ, Abben Ezra: de Ecclesia, in qua exaudit, & non extrà.

4 *Pingue*, gratum, acceptum, efficax, quo denique placetur. Eodem sensu Heb. in cinerem redigat Deus: allusione ad ignem cœlitùs aliquoties missum, vt deuoraret holocausta.

7 *Nunc cognoui.* Sacerdos siue Ecclesia inter solennia sacra vaticinatur, vel saltem sperat regẽ bello superiorẽ fore.

8 *In potentatibus*, potentia & viribus Dei Salus (sit) dexteræ eius.

9 Verba inuocandi & memorandi apud Heb. construuntur cum præpositione. Latinè sic, Hi currus, & hi equos, nos autẽ nomen Dei inuocabimus atque memorabimus. Curribus & equis hostes confidunt, nos Dei inuocatione nitimur.

10 *Obligati*, vincti, inflexi, constricti sunt. Heb. incuruati sunt, succubuerunt, eodem sensu.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd Christum regem multa gloria affecerit, eiúsque hostes sit tandem perditurus.

1 In finem, Psalmus Dauid XX. Hebr. 21.

2 DOmine in virtûte tua lætábitur rex: & super salutâre

tuum exultâbit vehemênter.

3 Desidérium cordis eius tribuîsti ei: & voluntâte labiôrum eius non fraudâsti eum.

4 Quóniam pręuenîsti eum in benedictiónibus dulcédinis: posuîsti in cápite eius corônã de lápide pretiôso.

5 Vitam pétijt à te: & tribuîsti ei longitúdinem diêrum in séculum, & in séculum séculi.

6 Magna est glória eius in salutâri tuo: glóriam & magnum decôrem impônes surper eum.

7 Quóniam dabis eum in benedictiônem in séculum séculi: lætificâbis eum in gaúdio cum vultu tuo.

8 Quóniã rex sperat in Dómino: & in misericórdia Altíssimi non cõmouébitur.

9 Inueniâtur manus tua ómnibus inimîcis tuis: déxtera tua inuéniat omnes qui te odêrunt.

10 Pones eos vt, clibânum ignis in témpore vultus tui: Dóminus in ira sua conturbâbit eos, & deuorâbit eos ignis.

11 Fructum eôrum de terra perdes: & semen eôrum à filijs hóminum.

12 Quóniam declinauêrunt in te mala: cogitauêrunt consília, quæ nõ potuêrunt stabilîre.

13 Quóniam pones eos dorsum: in relíquijs tuis præparâbis vultũ eôrũ.

14 Exaltâre Dómine in virtûte tua: cantábimus & psallêmus virtûtes tuas.

3 *Voluntate labiorum.* Sic Ioan. 11. Scio Pater, quia semper me exaudis.

4 *Prævenisti*, priùs dedisti ei, quàm peteret: nempè ab ipso primo conceptus puncto, benedictones & gratias suauissimas & excellentissimas. *Posuisti*, constituisti eum regem & iudicem cœli & terræ, atque in throno gloriæ collocasti, vt sedeat ad dexteram tuæ maiestatis.

5 *Vitam petijt*, vt reuocaretur scilicet à morte ad vitam immortalem.

7 *In benedictionem*, vt sit benedictus in sese, alijs autem benedictionis & fœlicitatis omnis auctor ac causa. Quare respectum putat Kimhi ad illud Geneseos, In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Cum vultu tuo.* Aspectu vultus tui magnam lætitiam capiet. Nam clarissima tui visione vltra cæteros perfruetur quà etiam homo.

8 *In misericordia*, per misericordiam Dei non demoue-

bitur de suo statu, non decidet sua spe, neque ea frustrabitur.

9 Inueniat manus tua omnes inimicos tuos, eos quantumuis se ipsi abscondant, assequatur & cædat.

10 *Vultus tui.* Vultus metonymicè, pro ira. Nam ira in vultu cernitur. Eos quando iratseeris, veluti igne consumes.

11 Fructum & semen eorum, prolem appellat. Significat Iudæos cum sua posteritate perituros.

12 *Declinauerunt*, actiuè, vt suprà Psal. 16. vers. 15. inclinauerunt, imposuerunt, intenderunt in te mala: conati sunt te malis onerare, atque adeò obruere. Metaphora ab iis, qui baiulis onera imponunt. *Te.* i. tuos. Tribuit Deo, quod Dei cultoribus competit. Sic in Actis, Paule, Paule, quid me persequeris. i. meos.

13 *Quoniam pones eos dorsum*: in fugam vertes, terga dare coges. *In reliquiis tuis*, in his quos tu reliqueris, & residuos feceris è tãta strage. Gall. *de tes restes*. Vox Hebr. etiam neruos & chordas arcuum significat. *Præparabis vultum eorum*, sub. ad sagittas, vel ad plagas. Est enim Eclipsis, vt docet R. Kimhi. q. d Dorsum & vultum eorum ita compones & aptabis, vt ferire & impetere iaculis tam à dorso, quàm à fronte valeas. Reliquias telis iaculisque persequêris, & rectà in eorum vultum collineabis.

ARGVMENTVM.

Christus Patrem in cruce obsecrat, enumeratis suæ perpessionis appendicibus, vt sibi adsit. Sese in vitam reuocatum, eius laudes toto mundo propagaturum. Congruit morbo desperatus.

1 In finem, pro susceptione matutina, Ps. Dauid. XXI. Hebr. 22.

2 DEus Deus meus réspice in me: quare me dereliquîsti? lõgè à salûte mea verba delictôrum meôrum.

3 Deus meus clamâbo per diem, & nõ exaúdies: & nocte, & nõ ad insipiéntiam mihi.

4 Tu autẽ in sancto hábitas, Laus Isrâël.

5 In te sperauêrunt patres nostri: sperauêrunt, & liberâsti eos.

6 Ad te clamauêrunt & salui facti sunt: in te sperauêrunt, & non sunt confûsi.

7 Ego autem sum vermis & non homo: oppróbrium hóminũ & abiéctio plebis.

8 Omnes vidêntes me, derisêrunt me: locûti sunt lábijs, & mouêrunt caput.

9 Sperâuit in Dómino, erípiat eũ: saluum fáciat eum, quóniam vult eum.

10 Quóniam tu es qui extraxîsti me de ventre: spes mea ab vbéribus matris meæ, in te proiêctus sum ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

vtero:

11 De ventre matris meæ deus me⁹ es tu: ne discésseris à me.

12 Quóniam tribulátio próxima est: quóniam non est qui ádiuuet.

13 Circũdedêrunt me vituli multi: tauri pingues obsedêrunt me.

14 Aperuêrunt super me os suũ: sicut leo rápiens & rúgiens.

15 Sicut aqua effũsus sum: & dispêrsa sunt ómnia ossa mea.

16 Factum est cor meum tãquam cera liquêscés: in médio ventris mei.

17 Aruit tãquam testa virtus mea, & lingua mea adhęsit faúcibus meis: & in púluerem mortis deduxîsti me.

18 Quóniam circundedêrunt me canes multi: consílium malignántium obsêdit me.

19 Fodêrunt manus meas & pedes meos: dinumerauêrunt ómnia ossa mea.

20 Ipsi verò considerauêrunt &

inspexêrunt me: diuisêrunt sibi vestimênta mea, & super vestem meã misêrunt sortem.

21 Tu autem dómine ne elõgáueris auxílium tuum à me: ad defensiônem meam cónspice.

22 Erue à frámea Deus ánimam meã: & de manu canis vnicam meã.

23 Salua me ex ore leônis: & à córnibus vnicórnium humilitãtẽ meã.

24 Narrâbo nomen tuum frátrib⁹ meis: in médio ecclésiæ laudâbo te.

25 Qui timêtis Dóminum laudâte eum: vniuêrsum semen Iacob glorificâte eum.

26 Tímeat eum omne semẽ Israël: quóniam non spreuit, neque despêxit deprecatiônem paúperis.

27 Nec auêrtit fáciem suam à me: & cùm clamârem ad eum, exaudiuit me.

28 Apud te laus mea in ecclésia magna: vota mea reddam in conspê-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctu timéntium eum.

29 Edent páuperes, ſaturabûntur: & laudâbunt Dóminum qui requírunt eum: viuent corda eôrum in ſéculum ſéculi.

30 Reminiſcêntur & cõuertêntur ad Dóminum: vniuêrſi fines terræ.

31 Et adorâbunt in cõſpêctu eius: vniuêrſæ famíliæ Géntium,

32 Quóniam Dómini eſt regnum: & ipſe dominábitur Géntium.

33 Manducauêrũt & adorauêrunt omnes pingues terræ. in conſpêctu eius cadent omnes qui deſcêndunt in terram.

34 Et ánima mea illi viuet: & ſemẽ meum ſéruiet ipſi.

35 Annuntiábitur Dómino generátio ventûra: & annuntiâbunt cæli iuſtítiam eius pópulo qui naſcêtur, quem fecit Dóminus.

2 *Quare me dereliquiſti*, deſtituiſti me auxilio, tuũ influxũ, vim & actionem ſuſpendens, ac ſi eſſem diuinitate orbatus, purúſque homo. Cur me meis humanis viribus, quæ ad-

modum ſunt imbecillæ, relinquis? In Chriſto enim tempore paſſionis nulla fuit redundantia conſolationis ſuperiorum virium ad inferiores. Carthuſianus de Orthod. fide art. 56. *Verba delictorum meorum*, τῶν παραπτωμάτων. Putauerunt Septuag. in Hebræo eſſe metatheſim poeticã, cùm Hebræi hodie ſimpliciter interpretentur, verba rugitus mei. Sed Metatheſis etiam congruit. Salus remota eſt à verbis, quæ fundo propter delicta mea .i. quæ mihi cauſa totius generis humanj imputantur. Noſtra enim peccata ſibi propria, ſuáque fecit, eorum vt pœnas penderet. Hęc & ſimilia de Chriſto dicuntur κατ' οἰκείωσιν καὶ ἀναφοράν. Hìc enim perſonam noſtram vſurpat, & in noſtrum ordinem aggregat, qui delictis ſumus conſtricti. Damaſc. lib 4. Orthod. c.20. poſt Iuſtinum Mart. Theodoritum, Athanaſium, Nazanzenum, Cyrillum, Ambroſium, Hieronymum.

3 Et nocte (clamabo) & *non ad inſipientiam mihi*. Idque non propter meam ſtultitiam & inſipientiam, idque non propter mea peccata, ſed aliorum, atque adeò totius generis humani. Sic queritur Pſ.68. Quæ non rapui, tunc exoluebam. & 58. Irruerunt in me fortes, neque iniquitas mea, neque peccatum meũ .i. nulla mea iniquitate & culpa. Si me clamantem propter meam ſtultitiam & culpam non exaudires, equidem minimè quererer: Nunc cùm clamem, non propter vllam meam inſipientiam, ſed alienam, cur Domine non exaudies? Gallicè. *Et de nuict, & ce n'eſt pour ma follie*. Frigidè alij: Et non ad ſtultitiam mihi erit vel reputabitur hic clamor, vt me omninò deſertũ deſperem: me non ſtultitiæ propterea arguent, &c. *Mihi*. quę in me eſt. Vel eſt datiuus poſſeſſionis Hebraicus, vt in Græcis Pſalmorum inſcriptionibus, Pſalmus Dauidi .i. Dauidis, vel Dauidicus. Facilìùs verſum fuiſſet, ſed non fortaſſe efficaciùs, *Et non eſt ſilentium mihi*. Ne quidem nocte ſileo, & deſiſto à te inuocando. Vel, *Et non eſt exciſio ſiue ſtupor mihi*, idque non propter meum ſtuporem. Quod poſtremum ſunt hìc ſequuti Septuaginta.

4 Et tamen tu in ſancto (in cœlis) habitas, vnde cunctos proſpicere, & te inclamantes exaudire ſoles, atque adeò ad iuuandum proſilire. Illic nunc præter morem deſides, permanes, ſecurus quieſcis, nihil veluti curans & ſollicitus de

Universidad de Deusto
Biblioteca

meis malis, neque inde pedem efferens, vt me liberes ô laus Israël, ô Deus, quem Israëlitæ laudant, colunt, ac celebrãt.

7 *Vermis.* abiectissimus & contemptissimus coram mortalibus, imbecillimus, & plenè expositus hominum proculcationi.

8 *Mouerunt caput*, nutu capitis me illuserunt, dicendo supp. Matth. 27.

9 *Speravit*, &c. *Quoniam vult eum*, quoniam eum diligit, & beneuolentia prosequitur. Postquàm eius est tam cupidus, vt ipse iactat.

10 *In te.* ἐπὶ σε, super te: in tuam fidẽ & tutelam proiectus sum. q. d. tuæ tutelæ ab vtero commissus sum. Nam *te* hoc loco est accusatiui casus. Sic loquitur Petrus, 1. Pet. 5. Omnem sollicitudinem proijce in ipsum.

13 *Vituli, tauri pingues.* Iudæi & milites instar istorum animalium petulantes & efferati. Canes mox v. 18. Vnicornes, qui mansuefieri nequeunt. v. 21.

15 *Sicut aqua.* ob sanguinis effusionem, qui confosso multis vulneribus corpore totus penè effluxerat. *Dispersa sunt*, separata sunt, ab inuicem diuisa, inopia succi vix sibi cohærentia, vel, distractá à se inuicem, & è suis locis mota præ tormentorum acerbitate.

17 *Virtus mea*, robur meum, vt quod sit defectum sanguine, & omni vitali succo. *In pulverem mortis.* Hyperbole. Alioqui sup. Psal. 15. Non dabis sanctum tuum sentire corruptionem, nempè vt in sepulchro corrumpatur.

22 *Vnicam meam*, animam, quam habeo vnicam, non multas, (vt & Concilio Basilienſi definitum est,) Ita R. Kimhi, vt sit epitheton poëticum animæ. Græcè τὴν μονογενῆ, vnigenitam meam. *Canis.* Enallage, singulare pro plur. Aliqui vnicam, i. solitariam, & omni ope destitutam.

23 *A cornibus Vnicornium.* i. à cruce. Nam cornu Vnicornis crucis solius figuram refert. Iustinus Martyr contra Triphonem. Precatur autem, vt se ad vitam immortalem per resurrectionem reuocet.

24 *Fratribus meis*, Apostolis. Matth. 28. Nuntiate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. *In medio Ecclesiæ.* Act. 1. Per dies quadraginta apparuit eis, loquens de regno Dei. *Laudabo te.* Dicendo scilicet, quod sequitur. Nam Hebræi in suis μεμήσεσιν illam vocem subaudiunt.

Sic suprà v. 8. & Psalm. 1. v. 2.

28 *Apud te*, עִמָּךְ, à te. Et sic Hebraicè interpretatur R. Dauid. A te hoc habeo, vt te laudem in magna & frequenti Ecclesia. Quòd me tam misericorditer saluaueris, dedisti mihi materiam laudandi te in magno cœtu & frequentia, palàm & publicè. Noster legit σοὶ, apud te est laus mea, eodem sensu. i. laudis meæ materia, metonymicè. Vt te laudem publicè, est in te positum, & in salute, quam mihi afferes.

29 De sacramento altaris loquitur. *Corda.* animi eorum beata immortalitate immortales erunt.

33 v. 29. prædixit pauperes agnituros Deum. Nunc idem vaticinatur de pinguibus. i. potentibus & principibus terræ. Denique, inquit, se ei summittent omnes, qui descendunt in terram. i. omnes mortales.

34 Perpetuò illi viuam, neque ampliùs moriar. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Viuit autem Deo. Rom. 6. *Illi.* Datiuus commodi. i. ad eius gloriam & decus: siue ad eum glorificandum & celebrandum. Viuere etiam possit significare, vita beata & æterna perfrui, vt Psal. 68. Quærite Deum, & viuet anima vestra. Scio recentiores Rabbinos aliter legere, sed satis incommodè. Nam lectio veterum apertior per affixum Iod, vt deinde לֹא, idem sit ac לוֹ, vt alibi ex obseruatione Masoretarum. *Semen meum.* Metaphoricè, filij per Euangelium renati, & in nomine eius credentes, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ioan. 1. Semine incorruptibili per verbum Dei viui & permanentis in æternum regenerati. 1. Pet. 1.

35 *Annuntiabitur Domino*, narrabitur, appellabitur, numerabitur Domino ætas Christum secutura. Illa ætas appellabitur Christiana, & populus Domini. Sic Psal. 101. Populus qui creabitur, de Christiano. *Cæli.* Prosopopœia. vel per Metonymiam, cœlestes homines, Apostoli & Apostolici. *Iustitiam eius.* qua Deus est iustus, & iustificat gratis per fidem impium, Christi passi merito. Quæ summa est Euangelij inculcata ab Apostolis. *Populo qui nascetur*, populo fideli, qui per Euangelium renascetur, quem fecit Dominus, & non homo. Nam non nascimur Christiani, sed efficimur.

ARGVMENTVM.

Celebrat beneficia à Domino accepta. Se per eum tutũ fuisse, & semper fore. Psal. Propheticus stylo bucolico.

1 Psalmus. Dauid. XXII. Hebr. 23.

2 DOminus regit me, & nihil mihi déerit: in loco páscuæ ibi me collocâuit.

3 Super aquam refectiônis educâuit me: ánimam meam conuêrtit.

4 Deduxit me super sémitas iustítiæ: propter nomen suum.

5 Nam etsi ambuláuero in médio vmbræ mortis: non timêbo mala, quóniam tu mecum es.

6 Virga tua & báculus tuus: ipsa me consolâta sunt.

7 Parâsti in conspêctu meo mensam: aduêrsus eos qui tríbulant me.

8 Impinguâsti in óleo caput meũ: & calix meus inébrians quàm præclârus est?

9 Et misericórdia tua subsequêtur

me: ómnibus diêbus vitæ meæ.

10 Et vt inhábitem in domo Dómini: in longitúdinem diêrum.

2 *In loco pascuæ*, in vberibus & valde graminosis pascuis: diuinarum scilicet scripturarum, & verborum. Deum pastorem facit, se ouem.

3 *Super aquam refectionis*, super aquam reficientem & pascentem, non tãtùm potabilem, sed & pinguefacientẽ: non tantũ aptã potui, sed & saginationi. Heb. super aquã quietum & trãquillitatum. Sic autem vocat Spiritus sancti gratias & consolationes, vt Ioan. 4 & 7. *Animam meam conuertit*, ad se reduxit, quæ errabat à recta viuendi & credendi ratione. Pergit in ouis metaphora, quæ sæpe à caulis errans, à pastore reducitur.

5 *Vmbræ mortis*. Sic appellant densissimam vmbram & tenebras, deinde accipiunt pro extremo vitæ discrimine.

6 Virga & baculus hîc accipiuntur pro sustentatione & fulcimento, & quasi scipione, quo nitimur. Alludit ad pedum pastorale. Alij vt Chaldæus, pro Castigatione & disciplina, qua pij ad virtutem, vt baculo pastorali, oues errantes ad viam diriguntur.

7 *Mensam*. Didymus de mensa cælesti, de qua Christus: Ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. De delicijs futuri seculi. Nostri ferè de mensa sacræ Eucharistiæ, è qua innumeras consolationes & delicias spiritales haurimus.

8 *Oleo*. Vnguentum etiam oleum appellant Hebræi. Insinuat autem sacramenta alia, in quibus est vsus chrismatis & vnctionis. *Inebrians*, redundans excellentissimo liquore & mero.

10 *In domo Domini*, in cælesti domicilio. Hebræi exponunt de loco arcæ.

ARGVMENTVM.

Deum toti terræ imperare: in eius autem cælestem mõtem innocentes ingressuros, siquidem Christus trium-

phans portas aperuerit. Psalmus Propheticus.

1 Psalmus Dauid prima sabbathi XXIII. Hebr. 24.

2 DOmini est terra, & plenitûdo eius: orbis terrârum & vniuêrsi, qui hábitant in eo.

3 Quia ipse super mária fundâuit eum: & super flúmina præparâuit eum.

4 Quis ascêndet in montem Dómini: aut quis stabit in loco sancto eius?

5 Innocens mánibus & mũdo corde: qui non accêpit in vano ánimam suam, nec iurâuit in dolo próximo suo.

6 Hic accípiet benedictiônem à Dómino: & misericórdiam à Deo salutâri suo.

7 Hæc est generátio quæréntium eum: quęréntium fáciem Dei Iacob.

8 Attóllite portas príncipes vestras, & eleuámini portæ æternâles: & introîbit rex glóriæ.

9 Quis est iste rex glóriæ? Dómin⁹ fortis & potens, Dóminus potens in prælio.

10 Attóllite portas príncipes vestras, & eleuámini portæ æternâles: & introîbit rex glóriæ.

11 Quis est iste rex glóriæ? Dóminus virtûtum ipse est rex glóriæ.

2 *Plenitudo.* Sic Hebræi vocant quicquid aliqua re continetur.

3 *Super Maria.* Terram, Mari, fluuiisque supereminentem condidit. Nam & si aqua naturaliter debuerit superfundi tesræ, tamen ad conseruationem vsúmque animantium coniecta est in terræ alueos & concauitates, vt iam terra supereminear. Vnde & littora sunt vicino mari altiora. Ita Abben Ezra, & cæteri ferè Rabbini ex 1. cap. Genes. R. Ben Bilham mauult *Super* significare hic *iuxta*. Nam terra non est procul à mari & fluminibus. Græci multi ad literam exponunt, fortassè delusi à Thalete Milesio, qui asserebat aquæ terram tanquam ratem, struémve lignorum innatare, apud Aristot. lib. 2. de Cælo, c. 13. vel Platone, qui somniabat quẽdam esse fontem tartarum in medio terræ, cui terra esset superinfusa.

4 De monte Moria, & templo, locóque arcæ Hebræi, Tu de cœlo.

5 *In vanum*, perperàm, frustrà, temerè, vt non se occupet in his rebus, quarum causa conditus est.

8 Ascensio Christi per Dialogum Angelorum partim in cælo consistentium, partim Christum in ea comitantium, vel etiam piorum, qui resurrexerant cum Christo, explicatur, è Dionys. de cæles. Hierarch. & partibus omnibus. Attollite, inquiunt Angeli Christum ad cælos ascendentem præcedentes, ô principes, ô portarum custodes, portas vestras, vt honorificè introeat rex gloriosissimus. Heb. At-

tollite ô portæ capita vestra. Sed Septuag. per hypallagen secuti sensum, & explicantes prosopœiam. *Portæ æternales*, portæ, quæ in æternum fuistis clausæ. Nam ante Christum nondum piis propalata erat cælorum via, Heb. 9. sed in sinum Abrahæ descendebant, locum quidem refrigerij, sed inferorum tamen partem. In eos iam nobis Christus iter patefecit.

9 Admirantur Angeli portarum custodes Christi hominis maiestatem & triumphum, quibus alij mox respondent.

10 Versum quidem octauum Hebræi censent esse prosopopœiã de arca introducenda in sancta sanctorum, illic vt esset augustius, sanctius ac tutius, cùm ante Salomonis templum, hominum ad eam accessus nimis esset vulgaris & profanus. At hunc decimum intercalari iam docent de aduentu secundo gloriç, tẽpore Messiæ, Consule Aben Ezrã.

11 *Dominus virtutum.* Christus dominus virtutum, siue, exercituum, id est, Angelorum & hominum piorum, quos pro exercitibus habet ad suam maiestatem circumfundendam, suósque iussus exequendos.

ARGVMENTVM.

Rogat, vt ex inimicis liberetur, peccatis absolutus, periculis tum ipse, tum populus eripiatur.

1 In finem. Psalmus Dauid. XXIIII. Hebr. 25.

2 AD te Dómine leuâui ánimã meam: Deus meus in te cõfido, non erubêscam.

3 Neque irrídeant me inimîci mei: étenim vniuêrsi qui sustinent te, nõ confundêntur.

4 Confundântur omnes iniqua

agêntes: superuácuè.

5 Vias tuas Dómine demônstra mihi: & sémitas tuas édoce me.

6 Dírige me in veritâte tua, & doce me: quia tu es Deus saluâtor me⁹, & te sustínui tota die.

7 Reminíscere miserationum tuârum Dómine: & misericordiârum tuârum, quæ à sæculo sunt.

8 Delícta iuuentûtis meæ: & ignorántias meas ne memíneris.

9 Secúndum misericórdiam tuam memênto mei tu: propter bonitâtem tuam Dómine.

10 Dulcis & rectus Dóminus: propter hoc legem dabit delinquéntibus in via.

11 Díriget mansuêtos in iudício: docêbit mites vias suas.

12 Vniuêrsæ viæ Dómini misericórdia & véritas: requiréntib⁹ testamêntum eius & testimónia eius.

13 Propter nomen tuum Dómine

propitiáberis peccâto meo: multum eſt enim.

14 Quis eſt homo qui timet Dóminũ? legem ſtátuit ei in via, quam elêgit.

15 Anima eius in bonis demorábitur: & ſemen eius hæreditâbit terrã.

16 Firmamêntum eſt Dóminus timéntibus eum: & teſtamêntum ipſius, vt manifeſtêtur illis.

17 Oculi mei ſemper ad Dóminũ: quóniam ipſe euêllet de láqueo pedes meos.

18 Réſpice in me, & miſerêre mei: quia vnicus & pauper ſum ego:

19 Tribulatiônes cordis mei multiplicâtæ ſunt: de neceſſitátib⁹ meis érue me.

20 Vide humilitâtem meam, & labôrem meum: & dimîtte vniuêrſa delícta mea.

21 Réſpice inimîcos meos, quóniã multiplicâti ſunt: & ódio inîquo

odêrunt me.

22 Cuſtôdi ánimam meam, & érue me: non erubêſcam, quóniam ſperâui in te.

23 Innocêntes & recti adhæſêrunt mihi: quia ſuſtínui te.

24 Líbera Deus, Iſrâël, ex ómnibus tribulatiónibus ſuis.

1 Verſus huius in Hebræo ſcripti ſunt Alphabeti ordine, ob ſententiæ excellentiam.

3 *Qui ſuſtinent te*, qui ſperant in te, qui patienter te ferunt. Suſtinere iſtud, ſignificat toto ferè hoc opere, vt v. 6. & 23. *Non confundentur*, non excident, non fruſtrabuntur, non fallentur ſua ſpe. Confundi hoc importat vbique apud Hebræos.

4 *Superuacuè*, qui iniqua agunt temerè, ſine cauſa, malitioſè, non per errorem, vel infirmitatem.

6 *Dirige me in veritate tua*, ne per falſa & erronea peregriner. Veritas hîc ſignificat veram doctrinam, ac veluti fidem religionis. Infrà v. 12. promiſſionum præſtationem & conſtantiam. Quæ duæ ſignificationes ſunt diligenter diſtinguendæ per vniuerſam Scripturam. Reſpondet enim Latinorum fidei, quæ nunc ſignificat firmam opinionem, ò Ciceronis Partit. ſicque ad virtutem Theologam tranſfertur, qua reuelatis credimus: nunc fidelitatem, i. promiſſorum conſtantiam & veritatem, vt fiat quod dictum eſt, ex eodem Offic. 1.

10 *Legem dabit*, docebit viam eos, qui delinquũt & peccãt.

11 *In iudicio*, ad iudicium, vt iudicium & æquitatem diſcant & perficiant.

12 *Miſericordia & veritas*. Hebræi hæc ſic diſtingunt, vt R. Leui in 24. Geneſ. Miſericordia eſt gratia, cùm homini bene fit gratuitò, & nullis ipſius meritis. Veritas dicitur poſt promiſſiones, cùm illæ præſtantur. Hinc veritas Dei

est promissorum eius exhibitio Rom. 15. fidem & fidelitatẽ vocant.

14 *Legem statuit.* Docet eum viam, quam cupit seruari.

16 *Firmamentum.* Sod pro Iesod accipiunt Septuag. per Aphæresin poëticam. Alioqui Sod significat arcanum, secretum: Iesod fundamentum, fulcrum. Et testamentũ ipsius, est sup. vt manifestetur illis, ad eos docendos. Testamentum Domini pertinet ad reuerentes obseruantésque Domini docendos & erudiendos. Berith vulgò fœdus in genere exponitur. Sed Sept. Propheticè restrinxerunt ad speciem, ad fœdus testamentarium, per Synecdochen. Quia fœdus Dei erat testamenti formula ob mortem pecudum in veteri populo, Christi in nouo, intercedentem. Quare his patrocinatur Paulus Heb. 9. Quod dictum sit aduersus Hebraiculos, temerè quæ non intelligunt carpẽtes, sed nec Grammaticorum tropos cognoscentes.

Odio iniquo, iniquè, iniustè & violenter contra me concepto.

24 Israel, Accusatiui casus. Postquàm pro se orauit, precatur pro vniuerso populo Domini quadam charitatis exuperantia. Vnde præter literas Alphabeti ἐκ περισσείας, per hũc versum à Pé litera inchoatum, concludit.

ARGVMENTVM.

Petit, ne se innocentem in improborum numero habeat. Contra calumnias & persecutiones. Cõgruit Martyribus.

1 In finem, Psal. Dauid. XXV. Hebr. 26.

2 IVdica me Dómine, quóniam ego in innocéntia mea ingrêssus sum: & in Dómino spêrans non infirmâbor.

3 Proba me dómine, & tẽta me: vre renes meos & cor meum.

4 Quó-

4 Quóniam misericórdia tua ante óculos meos est: & complácui in veritâte tua.

5 Non sedi cum concílio vanitâtis: & cum inîqua geréntibus nõ introîbo.

6 Odíui ecclésiam malignántium: & cum ímpijs non sedêbo.

7 Lauâbo inter innocêntes manus meas: & circúndabo altâre tuum Dómine.

8 Vt áudiam vocem laudis: & enârrem vniuêrsa mirabília tua.

9 Dómine dilêxi decôrem domus tuæ: & locum habitatiônis glóriæ tuæ.

10 Ne perdas cũ ímpiis Deus ánimã meam: & cum viris sánguinum vitam meam.

11 In quorum mánibus iniquitâtes sunt: déxtera eôrum replêta est munéribus.

12 Ego autem in innocéntia mea

ingrêssus sum: rédime me, & miserêre mei.

13 Pes meus stetit in dirêcto: in ecclésiis benedîcam te Dómine.

2 *Iudica*, meæ innocentiæ esto iudex & disceptator, aduersum meos aduersarios.

3 Totus versus metaphoricus ab argentariis, qui aurum & argentum probant, tentant, examinant, an sit fallax & adulterinum. Sic ô Domine, qui scrutaris interiora, vre. i. funde & explora meum cor (mentẽ & cogitationem) & renes meos (affectus, sensúsque intimos) & experire an mentiar, an sim in culpa eorum, de quibus mihi imponunt calumnias.

4 *In veritate tua*, in veritate, quam tu præcepisti, in lege tua vera, in tuis præceptis veris, nihil habentibus falsi & mendacij. Vel in certitudine tuorũ promissorum mihi placui, in ea ambulabo & incedam. Hoc enim veritas ferè significat, quando iungitur cum misericordia.

5 *Cum concilio vanitatis*, cum viris vanis & mendacibus.

7 Lotis manibus accedebatur ad sacra. Alludit ergo ad legis purificationes. Estque votum. Si me iudicaueris & me liberaueris ab aduersariis, offerã puro corde victimas, etc. Lauabo manus innocentia & integritate, & non tantùm aquis legalibus. Manus significant actiones & opera, Metonymicè.

8 *Vt audiam vocem laudis*, tuæ. Nam solenni ritu ad victimas à Laicis oblatas Psalmis & hymnis laudabãt Deum & sacra peragebant Sacerdotes & Leuitæ. Masoretæ, vt audiré faciam.

6 *Decorem* cultum & ornatum templi tui, domum tuam decoram & augustam.

10 *Cum viris sanguinum*, cum homicidis & sanguinariis & cum impiis ne me in Gehennam colligas, ne me perdas vt moriar eorũ morte, & in æternũ pereã. Kimhi in Ps. 27.

11 *Muneribus*, Metonymicè, munerum corruptelis.

11 *In directo*, in rectitudine, in recta via. Rectè constitit pes meus, non nutauit ad scelera, neque à iustitiæ vero

tramite deerrauit. *In ecclésiis*. Chald. in congregationib. iustorum.

ARGVMENTVM.

Se esse tutum aduersus omnem vim, modò in Dei domo, id est, Ecclesia permaneat, & à Deo contra aduersariorum iniurias defendatur.

1 Psalmus Dauid priusquã liniretur. XXVI. Hebr. 27.

2 DOminus illuminátio mea & salus mea: quem timêbo?

3 Dóminus protêctor vitæ meæ: à quo trepidâbo?

4 Dum approprópiant super me nocêntes: vt edant carnes meas.

5 Qui tríbulant me inimîci mei: ipsi infirmâti sunt & cecidêrunt.

6 Si consístat aduêrsum me castra: non timêbit cor meum.

7 Si exûrgat aduêrsum me prælium: in hoc ego sperâbo.

8 Vnam pétij à Dómino, hanc requîram: vt inhábitem in domo Dómini, ómnibus diêbus vitæ meæ.

9 Vt vídeam voluntâtem dómini:

& vísitem templum eius.

10 Quóniam abscôndit me in tabernáculo suo: in die malôrum protêxit me in abscóndito tabernáculi sui.

11 In petra exaltâuit me: & nunc exaltâuit caput meum super inimîcos meos.

12 Circuîui, & immolâui in tabernáculo eius hóstiam vociferatônis: cantâbo & psalmũ dicam Dómino.

13 Exaûdi Dómine vocem meam, qua clamâui ad te: miserêre mei, & exaûdi me.

14 Tibi dixit cor meum, exquisîuit te fácies mea: fáciem tuam Dómine requîram.

15 Ne auêrtas fáciem tuam à me: ne déclines in ira à seruo tuo.

16 Adiûtor meus esto, ne derelînquas me: neque despícias me Deus salutâris meus.

17 Quóniam pater meus & mater

mea dereliquêrunt me: Dóminus autem assûmpsit me.

18 Legem pone mihi Dómine in via tua: & dírige me in sémita recta, propter inimîcos meos.

19 Ne tradíderis me in ánimas tribulántium me: quóniam insurrexêrunt in me testes iníqui, & mentîta est iníquitas sibi.

20 Credo vidêre bona Dómini in terra viuéntium.

21 Expêcta Dóminum, viríliter age: & confortêtur cor tuum, & sústine Dóminum.

2 *Illuminatio*, tutela, præsídium, defensio.

4 *Super me*, contra me propinquant, vt me totum deuorent & perdant.

7 *In hoc*, quod dixi, Dominus illuminatio mea & salus mea. Kimhi. Possit tamen simpliciter referri ad prælium. In hoc prælio ego sperabo me consecuturum victoriam.

8 *Vnam*, sup. petitionem. Potuisset verti *Vnum*, in neutro genere. Nam fœminea, rarius masculina, vsurpant pro neutris & absolutis Latinorum & Græcorum.

9 *Voluntatem*. τερπνότητα, voluptatem, dulcedinem Domini. Sic & Heb. *Et vísitem*, quæram, *templum eius*, locum aræ, vel cœlum ipsum, vbi animæ cum Angelis dulcedine perfruuntur. Vtramque interpretationem affert R. Kimhi.

11 *In petra*, in rupe. q. d. in locum altum, tutum & secu-

rum ab hostibus me sustulit. *Super*, contra, vt v.4. vel supra hostes meos, vt eis sim potentior & maior, vt sim rex.

12 *Hostiam voceferationis*, sacrificium adhibitis hymnis & clangore tubarum.

14 *Tibi dixit cor meum*, te precatum est, de te cogitauit.

15 *In ira*, per iram ne abscede à me. Sic Chrysostom. monet passim apud Apostolum *In* sumi. Locutus est in Prophetis, Hebr. 1 per Prophetas.

17 Congruit hic Psalmus pupillis & orphanis, quos per mortem parentes deserunt.

18 *Legem pone mihi in via*, viam tuam doce me, & præcepta. *Propter inimicos meos*, vt inimici mei videant me tibi esse curæ, & contabescant.

19 *In animas*, in libidines & potestatem. Anima pro desiderio, cupiditate, libidine, sæpe metonymicè. R. Kimhi. *Et mentita est iniquitas sibi.* Auxesis. Iniqui multa mendacia sibi contra me confinxerunt, & locuti sunt iniquitatem.

20 In his malis credo videre bona Domini in terra viuentium, sic me consolor. Heb. est Aposiopesis. Nisi credidissem videre bona Domini, perijssem sup. vel quid simile. Rabbi Iacob, in Collectaneis Talmud, subaudit, Deturbassent me ab ipsius Dei metu, mihi excussissent Dei cultum & religionem. *In terra viuentium*, in cœlesti regione. Alij, in terra hac vitali, in qua vita hæc mortalis degitur, sicut inferi sunt terra mortuorum. vt Psal. 51. Emigrabit de terra viuentium. & Es. 53. Abscissus est (Christus) de terra viuentium. q. d. in his calamitatibus non despero de vita.

21 Seipsum alloquitur.

ARGVMENTVM.

Christus à Deo patre poscit, ne se in inferis retineat, peccatorum loco habẽs, sed illis punitis, se & Dei populum perpetuò seruet. Mysterium resurrectionis suæ indicat.

1 Psalmus huic Dauid. XXVII. Hebr. 28.

2 AD te Dómine clamâbo, Deus meus ne síleas à me: nequândo táceas à me: & assimilâbor descendéntibus in lacum.

3 Exaûdi dómine vocem deprecatiônis meæ, dum oro ad te: dum extôllo manus meas ad templum sanctum tuum.

4 Ne simul trahas me cum peccatóribus: & cum operántibus iniquitâtem ne perdas me.

5 Qui loquûntur pacem cum próximo suo: mala autem in córdibus eôrum.

6 Da illis secûndùm opera eôrum: & secûndùm nequítiam adinuentiônum ipsôrum.

7 Secûndùm ópera mánuum eôrum tríbue illis: redde retributiônẽ eôrum ipsis.

8 Quoniã non intellexêrunt ópera Dómini, & in ópera mánuũ eius: déstrues illos, & non ædificâbis eos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

9 Benedîctus dóminus: quóniam exaudîuit vocẽ deprecatiônis meæ.
10 Dóminus adiûtor me⁹,& protêctor meus: & in ipso ſperâuit cor meum, & adiûtus ſum.
11 Et reflôruit caro mea: & ex voluntâte mea confitêbor ei.
12 Dómin⁹ fortitûdo plebis ſuę:& protêctor ſaluatiônũ Chriſti ſui eſt.
13 Saluum fac pópulũ tuum Dómine, & bénedic hæreditâti tuæ: & rege eos, & extôlle illos vſque in ætêrnum.

2 *Ne quãdo taceas.* Ne ſi fortè taceas à me, me negligas, mihi non reſpondeas, ſimilis ſim mortuis deſcendentibus in orcum, moriar, & peream.
4 *Ne ſimul trahas me.* Sic legendũ, non tradas, è Græco & Heb. Ne trahas me ad mortem ſcilicet, ne quæſo moriar eorum morte. i. ne in æternum peream. Nam eorum mors æterna. Mors piorum caduca eſt, quidam veluti tranſitus ad meliorem vitam. Vnde Balaam, Num. 24. Moriatur anima mea morte iuſtorum.
8 *Et in opera manuum eius*, non intellexerunt, per Zeugma. Vnde hîc eſt colon, & *In* Latinè redundat.
9 Hæc ſunt iam prophetica, *Dérec nebuã*, inquit R. Dauid. Quare Septuaginta v. 11 pro *Exultauit cor meum*, vertunt, *refloruit caro mea*, ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου, reſpicientes ad ſenſum & myſterium reſurrectionis Chriſti.
12 Mimeſis. Pendet enim verſus è ſuperiore. Cantico

meo confitebor ei, eum celebrabo, dicendo ſup. Dominus fortitudo, &c.

ARGVMENTVM.

Pios ad Deum gloria afficiendum hortatur, qui tam terrifica voce, ſiue tonitru ſuam potentiam oſtendat. Verbo Dei competit. Eſt enim Proph. de cõuerſione Gentium per Dei verbi efficaciam.

1 Pſal. Dauid in conſummatione tabernaculi. XXVIII. Hebr. 19.

2 Affêrte Dómino fílij Dei: affêrte Dómino filios ariêtum.
3 Affêrte Dómino glóriam & honôrem, affêrte Dómino glóriã nómini eius: adorâte Dóminum in átrio ſancto eius.
4 Vox Dómini ſuper aquas, Deus maieſtâtis intónuit: Dóminus ſuper aquas multas.
5 Vox Dómini in virtûte: vox Dómini in magnificéntia.
6 Vox Dómini cõfringêntis cedros: & cõfrînget Dóminus cedros Libâni.
7 Et commínuet eas tanquam ví-

tulum Libâni: & dilêctus quemádmodum fílius vnicórnium.

8 Vox Dómini intercidêntis flámam ignis, vox Dómini concutiêntis desêrtum: & cõmouêbit Dóminus desêrtum Cades.

9 Vox Dómini præparãtis ceruos, & reuelâbit condênsa: & in templo eius omnes dicent glóriam.

10 Dóminus dilúuium inhabitâre facit: & sedêbit Dómin⁹ rex in ætêrnum.

11 Dóminus virtûtem pópulo suo dabit: Dóminus benedîcet pópulo suo in pace.

2 *Afferte filios arietum.* Duplicem vocis Elim significationem repręsentarunt duplici interpretatione: Ne quis putet hoc hemystichium esse obelo transfigendum.

4 *Vox Domini*, tonitru à Domino productum. De Meteoris, & ijs quæ fiunt in cœlo, vel alibi, quorum effectio mirabilis est, sic loqui solet Scriptura, quoniam illorum causę sunt ita occultę, vt immediatè, & proximè, & ex tempore à Deo fieri videãtur, neque creatã vllam habere causam. Hinc in Iob, Deus pater nuis & glaciei. Item, Producens ventos de thesauris suis. Item, Syluæ Dei, &c. *Super aquas multas*: aquis multis incumbit, & super eas tonat.

5 *In virtute*, in potentia. Tonitru est præpotens, & magnificè incedit, quippè quod maria & terras tremefaciat, & imbrium infinitam copiam profundat. 6. & frangat al-

tissimas cedros, & densissimarum syluarum arbores.

7 Comminuet Dominus per suum tonitru mira facilitate arbores Libani, vtvt firmas & rigidas, ac si essent molles & teneræ, instar vitulorum in Libano pascentium. *Et dilectus* erit. Diligetur Dominus, quemadmodum vnicornis diligi solet. Eius enim cornu expetitur & ad medicinam, & ad opificia. Alludit fortasse ad cornu eius bifurcum, instar Crucis. Talem enim eius esse formam scribit Iustinus Martyr contra Tryphonem. Possit etiam *dilectus*, regi à parte anteriore, & esse epithetum Domini. Et dilectus, i. Dominus est sicut filius Vnicornium, qui exacuit præ mordicatione, & pruritu cornu suum ad arbores, ita vehementer, vt illas aliquando deijciat, nedum terebret. q. d. Deus dilectus arbores suo tonitru vel perforat, vel etiam decutit, vt pulli Vnicornium suo cornu. Nomen Hebræum non appellatiuè sumunt recentiores, sed propriè, de monte, cuius mẽtio Deut. 3. & Ios. 13. q. d. Sirion montem (comminuet, exilire faciet Dominus) more pullorum Vnicornium.

8 *Flammam ignis*, fulgura & coruscationes ad fulmina conficienda & iacienda per sectiones emicantes dispergit, per eas medias currit. *Cades*, horrida solitudo Saracenorum & Arabiæ, Genes. 30. quæ Num. 13. desertum Pharan, 33. desertum Sin, ob amplitudinem tot accipiens vocabula.

9 *Præparantis cernas*, ad partum scilicet. Párere facit ceruas præ metu, suo tonitru, quæ sunt pauidæ, & vuluam habent angustam. Vnde & earum partus, vt & caprearum seu ibicum, Iob 39. est difficillimus: ac nisi tonitru præpararetur ac iuuaretur, non modò non eniterentur fœtus suos, sed & perirent nimia difficultate & torminibus. Multa mira de earũ partu tradunt Aristot. & Plinius. Inter alia, quòd Siseli herba vtantur ad faciliorem partum, & post partum ad sese purgandum. Sed non meminerunt tonitru. *Reuelabit condensa*. Decorticabit, nudabitque condensas syluas. *Et in templo eius*, omnes eum glorificabunt, dicendo, quod sequitur. Nam versibus sequentibus est Mimesis.

10 Dominus immittit diluuium, & dominatur aquis in perpetuum. Confitebuntur eum magnam habere potentiam super aquas, his mitis operibus conspectis, ac regem esse, qui in æternum maneat, ac in æternum omnia possit.

11 *Virtutem*, robur. *In pace*, vt benè ei cedat. Facilè refe-
res ad Allegoriam. Verbum Domini superbos quosque per
Euangelium contriuit, Idola & Syluanos Deos euertit, Ty-
rannorum rabiem contudit, Gentes vocauit, ante earum
oculos filium Dei depinxit crucifixum, velut Vnicornem
bifurcatam, deserta Saracenica commouit, timidos præpa-
rauit, baptismum induxit, vti olim diluuium ad omnia
mundanda.

ARGVMENTVM.

*Gratias agit, quòd post multa pericula templum de-
dicarit est Prophet. de Ecclesiæ post multos casus constru-
ctione & dedicatione.*

1 Psalmus cantici in dedicatione domus, Dauid.
XXIX. Hebr. 30.

2 EXaltâbo te Dómine, quóniã suscepîsti me: nec delectâsti inimîcos meos super me.

3 Dómine Deus meus clamâui ad te: & sanâsti me.

4 Dómine eduxîsti ab infêrno ánimam meam: saluâsti me à descẽdéntibus in lacum.

5 Psállite dómino sãcti eius: & cõfitémini memóriæ sanctitâtis eius.

6 Quóniam ira in indignatiône eius: & vita in voluntâte eius.

7 Ad vésperũ demorábitur fletus:

& ad matutînum lætítia.

8 Ego autem dixi in abundántia mea: non mouêbor inætêrnum.

9 Dómine in voluntâte tua: præstitîsti decôri meo virtûtem.

10 Auertîsti fáciem tuam à me: & factus sum conturbâtus.

11 Ad te dómine clamâbo: & ad Deum meum deprecâbor.

12 Quæ vtílitas in sánguine meo: dum descêndo in corruptiônem?

13 Nunquid confitébitur tibi puluis: aut annuntiâbit veritâtẽ tuam?

14 Audîuit dóminus, & misêrtus est mei: dóminus factus est adiûtor meus.

15 Conuertîsti planctum meum in gáudium mihi: concidîsti saccum meum, & circundedîsti me lætítia.

16 Vt cantet tibi glória mea, & nõ compûngar: Dómine Deus meus in ætêrnum confitébor tibi.

1 *Dauid.* Constructur cum *Psalmus Cantici.* Domus enim hîc ædem siue templum significat.

2 *Suscepisti*, exaltasti, alleuasti, sustulisti è periculis.

4 Hyperbole. Me conseruasti in vita, & me pereuntem in lucem reuocasti. *à descendentibus.* Ne essem inter descendentes in sepulchrum. Præpositio *A* includit negationem passim apud Hebr.

5 *Memoria sanctitatis eius.* Sanctam sacrámque eius memoriam colite & celebrate.

6 Ira furor breuis est, indignatio multò est grauior. Cùm ergo indignatur, breui & celeriter indignationem remittit: vt nõ tam indignari, quàm irasci dicendus sit. Vnde, vt facilior sit sententia, verte, momentum est in indignatione eius. *Et vita*, salus in fauore eius.

7 Tam breuis est ira eius, vt si vespere fletus contingat, adsit manè lætitia.

8 *Non mouebor*, Non decidam de mea fœlicitate, permanebo in mearum rerum prosperitate & affluentia.

9 *Voluntate tua*, gratia tua. *Decori meo*, rebus meis decoris & præclaris robur & firmitatem dedisti, instar montis validissimi. Vnde Heb. monti meo, per Metaph.

11 Subijcit precationem, qua est vsus cùm salutem à Deo precaretur. Ad Deum deprecabor, dicẽdo, Quæ est vtilitas in mea vita, quid mihi prodest viuere, si mox interitur? sũ? Sanguis Metonymicè, pro anima & vita, apud Poëtas ex Empedocle.

14 *Puluis.* Metonymicè, ad interitum redactus, nunquid palàm & publicè, & coram mortalibus, te, tuam fidem, dictorũmque constantiam prædicabit? Significat se vitam duntaxat cupere, vt Deum celebrare possit, & colere. Mortuus non laudat Deum palàm & in media Ecclesia. Nam si laudet in altero seculo, at id non est confiteri. i. publicè, & hominibus audientibus celebrare.

15 Enuntiatiuè reddiderunt Septuag. vt sit Prophetia. Audiuit, misertus est, factus est adiutor. Masoretæ deprecanter, Audi, miserere, esto adiutor.

16 *Saccum meum*, cilicium, vestes lugentium & pœnitentium, quibus me indueram.

17 *Gloria mea*, status meus glorioſus, honore & fœlicitate cumulatus. Kimhi mauult esse epithetum animæ. *Et non*

compungar: & vt non doleam, neque me pœniteat, vt non desistam à tuis laudibus personandis.

ARGVMENTVM.

Precem instituit contra pericula & hostium studia. Tum diuinam in pios prouidentiam extollit, illos ad eum diligendum inuitans, qui pro suis operibus quemque remuneretur. Christo congruit.

1 In finem, Psal. Dauid pro extasi XXX. Hebr. 31.

2 IN te dómine sperâui, non cõfûndar in ætêrnum: in iustítia tua líbera me.

3 Inclîna ad me aurem tuam: accélera, vt éruas me.

4 Esto mihi in Deum protectôrem, & in domum refúgij: vt saluum me fácias.

5 Quóniam fortitûdo mea & refúgium meum es tu: & propter nomen tuum dedûces me & enútries me.

6 Edûces me de láqueo hoc quem abscondêrunt mihi: quóniam tu es protêctor meus.

7 In manus tuas commêndo spíri-

tum meum : redemîsti me dómine Deus veritâtis.

8 Odisti obseruântes vanitâtes: superuácuè.

9 Ego autem in dómino sperâui: exultâbo & lætâbor in misericordia tua.

10 Quóniam respexîsti humilitâtem meam: saluâsti de necessitátibus ánimam meam.

11 Nec conclusîsti me in mánibus inimîci: statuîsti in loco spatiôso pedes meos.

12 Miserêre mei Dómine quóniã tríbulor: conturbâtus est in ira óculus meus, ánima mea, & venter me⁹.

13 Quóniam defêcit in dolôre vita mea: & anni mei in gemítibus.

14 Infirmâta est in paupertâte virtus mea: & ossa mea cõturbâta sunt.

15 Super omnes inimîcos meos factus sum oppróbrium vicînis meis valde: & timor notis meis.

16 Qui

16 Qui vidêbãt me, foras fugêrũt à me: obliuiôni datus sum, tanquam mórtuus, à corde.

17 Factus sum tanquam vas pérditum: quóniã audîui vituperatiônẽ multôrum commorántium in circúitu.

18 In eo dum conuenîrent simul aduêrsum me: accípere ánimã meã consiliâti sunt.

19 Ego autem in te sperâui dómine: dixi, Deus meus es tu, in mánib⁹ tuis sortes meæ.

20 Eripe me de manu inimicôrum meôrum: & à persequéntibus me.

21 Illûstra fáciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericórdia tua dómine: non confûndar: quóniam inuocâui te.

22 Erubêscant ímpij, & deducântur in infêrnum: muta fiant lábia dolôsa.

23 Quæ loquûntur aduersus iu-

ſtum iniquitâtem: in ſupérbia & in abuſiône.

24 Quàm magna multitûdo dulcédinis tuæ dómine: quam abſcondîſti timéntibus te.

25 Perfecîſti eis qui ſperant in te: in conſpêctu filiôrum hóminum.

26 Abſcôndes eos in abſcóndito faciêi tuæ: à conturbatiône hóminum.

27 Próteges eos in tabernáculo tuo: à contradictiône linguârum.

28 Benedîctus dóminus: quóniam mirificâuit miſericórdiam ſuã mihi, in ciuitâte munîta.

29 Ego autẽ dixi in excêſſu mẽtis meæ: proiêctus ſum à fácie oculôrum tuôrum.

30 Ideo exaudîſti vocẽ oratiônis meæ: dum clamârem ad te.

31 Dilígite dóminum omnes ſancti eius: quóniam veritâtem requîret dóminus, & retríbuet abundan-

ter faciéntibus ſupérbiam.

32 Viríliter ágite, & confortêtur cor veſtrum: omnes qui ſperâtis in dómino.

2 *In iuſtitia tua*, per tuam iuſtitiam, pro tua æquitate.

7 *Redemiſti*, ſæpiùs liberaſti me ô Deus verax & fidelis, qui ſoles promiſſa perficere.

8 *Superuacuè*, nullo fructu.

11 *Statuiſti in loco ſpatioſo pedes meos*, ad latè & facilè euadendum.

12 *Ira*, præ ira & mœrore. Sic

13 *In dolore*, præ dolore. *In gemitibus*, præ gemitibus, per gemitus. Sic

14 *In paupertate*, præ iniquitate, ex Hebræo. Vtlinguæ vernaculæ peccatum appellant paupertatem, miſeriam, &c.

15 *Super omnes*, ſupra, pluſquam. Maiore, inquit, ſum opprobrio, quàm omnes inimici mei. *Timor*, terror.

16 *Obliuioni*. Ordo inuerſus. Traditus ſum obliuioni à corde, ſiue cordis & animi, tanquam mortuus. Vt mortui traduntur obliuioni animi, ſic & ego.

18 *Accipere*. Decreuerunt mihi meam vitam eripere.

19 *Sortes meæ*. Gall. *Mes aduentures*, euentus mei, rerum mearum ſtatus. Mea tempora Hebr. & Romanum Pſalterium.

21 Hypallage. Illuſtra ſeruum tuum tuo conſpectu & fauore. *In miſericordia*, per Miſericordiam, pro clementia tua.

23 *In ſuperbia*, præ, vt ſuprà. *Et abuſione*, ἐξουδενώσει, contemptu, præ deſpectione. Et ſic Heb. Abuſio ergo hic actiuè. Præ faſtu, quo iuſtis abutuntur & opprimunt.

24 Epiphonema. O quàm magna.

25 Aſyntheton. (*Et*) *perfeciſti*, apparaſti, operatus es. Pendet enim ſententia è ſuperiore verſu.

26 *In abſcondito faciei tuæ*. In interiore cubiculo, & conclaui tuæ perſonæ & maieſtatis. *Facies* vocabulo vtuntur Hebræi, vt Itali Excellentiæ, Maieſtatis, Celſitudinis, Reuerentiæ, quãdo viros honoratos alloquuntur, vel memorant. *à conturbatione*, à vexatione, ab elatione.

27 *In tabernaculo tuo.* Metaphora alia à rege, qui eos, quos securissimos esse cupit, in suum penetrale & tabernaculum recipit, vt non solùm eum regis parietes, sed etiam oculi custodiant. *à contradictione*, à iurgijs, à contentionibus & rixis, quas linguæ excitant.

28 *Mirificauit.* Mira vsus est misericordia erga me in Hierusalem ciuitate, quam inimici mei munierant, præsidijs vbique impositis ad me intercipiendum, ne quâ euaderem.

29 Attentiùs, & velut per mentis extasim cogitans, & expendens mearum calamitatum molem, dixi me planè ab oculorum tuorum facie & fauore reiectum esse. Alij non de mentis extasi intelligunt, sed de rerum ipsius trepidatione. Vnde *mentis* nec in Græco, nec in Hebr. habetur.

31 *Veritatem.* Veraces tuetur Dominus, per Auxesim: & superbè agentibus cumulatè supplicium rependet.

ARGVMENTVM.

Beatos esse, quibus remissa sint peccata: quod primùm suo & sanctorum omnium exemplo, deinde è fructu & vtilitate docet, hortans, vt hanc beatitudinem quisque sibi quærat, & contumaciam belluinam abiiciat. Hinc enim manere pœnas, illinc præmia.

1 Ipsi Dauid intellectus. XXXI. Hebr. 32.

2 BEâti quorum remîssæ sunt iniquitâtes: & quórum tecta sunt peccâta.

3 Beâtus vir cui nõ imputâuit dóminus peccâtum: nec est in spíritu eius dolus.

4 Quóniam tácui, inueterauêrũt

ossa mea: dum clamârem tota die.

5 Quóniam die ac nocte grauâta est super me manus tua, conuêrsus sum in ærûmna mea, dum configitur spina.

6 Delîctum meum cógnitum tibi feci: & iniustítiam meam non abscôndi.

7 Dixi, Confitêbor aduêrsum me iniustítiam meam dómino: & tu remisisti impietâtem peccâti mei.

8 Pro hac orâbit ad te omnis sanctus: in témpore opportûno.

9 Verúntamen in diluuio aquârum multârum: ad eum non approximâbunt.

10 Tu es refúgium meum à tribulatiône, quæ circúndedit me: exultátio mea, érue me à circundántibus me.

11 Intellêctũ tibi dabo, & ínstruam te in via hac, qua gradiêris: firmâbo super te óculos meos.

12 Nolîte fieri ſicut equus & mulus: quibus non eſt intellêctus.

13 In camo & fræno maxîllas eôrum conſtrînge: qui non appróximant ad te.

14 Multa flagêlla peccatôris: ſperântem autem in dómino, miſericórdia circúndabit.

15 Lætámini in dómino & exultâte iuſti: & gloriámini omnes recti corde.

3 *Dolus*, doloſa & fallax conuerſio, ficta reſipiſcentia. Sic Rabbi Dauid. Mendacium, vt fallat præſtare, quod Deo promiſit de vita rectè inſtituenda.

4 *Quoniam tacui*, mea peccata, quia pro illis non imploraui Dei miſericordiam, quia peccatum non ſum confeſſus, nec agnoui, confectus ſum malis, & quaſi inueteratus. Sic ferè Hebræi, & inter cæteros R. anonymus mihi à D. Quinquarboreo commodatus. *Inueterata*, ægerrimè affecta, & penè conſumpta. *Dum clamarem tota die*, præ malis, quibus tacens, & non agnoſcens peccata mea afficior.

5 *Conuerſus ſum*, volutatus ſum, me vetſaui in mea ærumna & vaſtitate, dum configitur ſpina, dum ęrūnę aculeus me pungit & configit. Hinc Hebraicè ad verbum, Verſus eſt ſuccus meus in ſiccitates æſtatis. i. humor meus penè totus exaruit. Nam Septuag. ad ſenſum potiùs vertunt, quanquam ל in *leſaddi* potuerunt exiſtimare eſſe miniſteriale, itémque legere קין pro קין Communis intelligentia mihi placeret, ſi eò Hebræa inclinarent. Ad te conuerſus ſum, reſipui per hanc animi vexationem, dum peccati aculeus me continenter pungit. Nam ſpinæ inſtar peccatum pungit. Sed verbum Haphac vix dicitur de reſipiſcentia.

6 Cùm ſilentium & diſſimulatio tantas mihi calamitates importaret, erranti mihi fuit medicina confeſſio. Nam ea & mihi remiſſionem peccatorum attulit, & pœnarum, quas pro eis ſuſtinebam.

8 *Probac*, ob hanc impietatem, ob huius impietatis remiſſionem. Alij, vt Kimhi, pro hac re, ob hanc cauſam. *In tempore opportuno*. Tempus illud opportunum explicatur in Hebræo quo Deus inuenitur.

9 Metaphora. In inundatione multarum calamitatum, eos non attingent, aquæ ſcilicet, i. calamitates.

10 O Deus, qui es exultatio mea. Maſoretæ legunt Plur. per Tſeri, non Hiric. Exultationibus liberationis circundabis me. Sed nihil eſt neceſſe.

11 Deum tribus verſibus inducit reſpondentem, itémque monentem, ne proni ferantur in vitia, brutorum more. *Oculos meos*. In te oculos meæ prouidentiæ & curæ defigam, ne malis obtuaris. Conſulam tibi oculo meo. Rectè Chaldæus. Ponam ſuper te in bonum oculos meos.

13 *Conſtringe*. Enallage numeri. Fræna eos qui bruteſcunt, qui non accedunt ad tuam hominis naturam, rationem & virtutem: eos cohibe. Aptiùs verteretur, fræna eos, vt non proximent ad te, vt non te inuadant. Hactenus Dei ſermo. Deinceps enim Dauid ſuam orationem reſumit.

ARGVMENTVM.

Iuſtos inuitat ad celebrandum Deum ex ipſius phyſico opificio, erga homines benignitate & prouidentia.

1 In finem, Pſal. Dauid. XXXII. Hebr. 33.

2 EXultâte iuſti in dómino: rectos decet collaudátio.

3 Confitémini dómino in cíthara: in pſaltério decem chordârum pſállite illi.

4 Cãtâte ei cánticum nouum: bene psállite ei in vociferatiône.

5 Quia rectum est verbum dómini: & ómnia ópera eius in fide.

6 Díligit misericórdiam & iudícium: misericórdia dómini plena est terra.

7 Verbo dómini cæli firmâti sunt: & spíritu oris eius omnis virtus eôrum.

8 Cóngregans sicut in vtre aquas maris: ponens in thesaûris abyssos.

9 Tímeat dóminum omnis terra: ab eo autem commoueântur omnes inhabitântes orbem.

10 Quóniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandâuit, & creâta sunt.

11 Dóminus dissipat consilia géntium: réprobat autem cogitatiônes populôrum, & réprobat consilia príncipum.

12 Consílium autem dómini in ętêrnum manet: cogitatiônes cordis

eius in generatiône & generatiônẽ.

13 Beâta gens cuius est dóminus, Deus eius: pópulus, quem elêgit in hæreditâtem sibi.

14 De cælo respêxit dóminus: vidit omnes fílios hóminum.

15 De præparâto habitáculo suo respêxit super omnes qui hábitant terram.

16 Qui finxit sigillâtim corda eôrum: qui intélligit ómnia ôpera eôrum.

17 Non saluâtur rex per multam virtûtem: & gigas non saluábitur in multitúdine virtutis suæ.

18 Fallax equus ad salûtem: in abúndántia autem virtûtis suę non saluábitur.

19 Ecce óculi dómini super metuêntes eum: & in eis qui sperant super misericórdia eius.

20 Vt éruat à morte ánimas eôrũ: & alat eos in fame.

21 Anima nostra sustinet dóminũ: quóniam adiûtor & protêctor noster est.

22 Quia in eo lætábitur cor nostrũ: & in nómine sancto eius speráuimus.

23 Fiat misericórdia tua dómine super nos: quemádmodum speráuimus in te.

2 *Collaudatio* Domini. i. Rectos decet collaudare Dominum. Recti debent celebrare Deum Sic Psal. 88. Beatus qui scit iubilationem, Dei sup. qui nouit iubilare & personare Deum.

4 *Benè*, scitè, concinnè. cum modulatione & harmonia.

5 *In fide*, in fidelitate. Fideliter & sincerè cuncta operatur. Nihil agit in cuiusquam fraudem. Sic aliqui exponunt illud Christi, Non inuenier fidem in terra. i. fidelitatem, integritatem. Omnes sub finem sæculi dolis, fraudibus, hypocrisi erunt plena.

7 *Virtus eorum*, vis, robur, potentia, exercitus. Hebræi intelligunt stellas, & reliquum cœli ornatum. Alij etiam Angelos.

8 Colligit in suô alueo, sicut in vtre & aceruo, maris aquas, quæ initio erant terris superfusæ, Genes. 1. Condit in cellis & receptaculis occultis, in terræ concauitatibus, sicut in thesauris, aquarum voragines & abyssos. Vtrem & Thesauros appellat Maris locum.

9 *Ab eo commoueantur*. Hunc metuant & reformident.

10 Magna celeritate & facilitate condita sunt. Verbo cùm nihil sit ocyus, nihil mobilius, ita Deo adhuc loquente facta sunt omnia, sine vlla temporis mora. Philo de Abel & Cain.

11 *Reprobat*, irritas reddit, frustratur.

16 *Sigillatim*, καθ' ἑνάς, solus, sine alterius opera eorum animas finxit & procreauit. Vnde pater spirituum dicitur, Heb. 12. Num. 16. Nam parentes non eas gignunt, sed tantùm materiam disponunt. Cor pro anima metonymicè, quia eius præcipuum est organum. Quãquam etiam corda & penitissima quæque membra fingit, parentibus duntaxat materiam rudem præbentibus, non formam inducentibus. Psal 138. Os meum feciſti in occulto, imperfectum me viderunt oculi tui. Aliqui *Sigillatim*. i. separatim, distinctè & indiuiduè pro momento informatorum in vtero materno corporum, non simul, aut communiter, tam contra Pythagoreos & Platonicos, qui ab initio cunctas animas simul productas fabulati sunt, quàm Auerroïtas, qui animum quendam communem somniant, in quem singulares animi resoluantur, vt mixtum in sua elemẽta. Hinc Zach. 12. fingit spiritum hominis in eo.

17 Virtus priore loco significat exercitum, posteriore vires & robur. Hinc Hebraicè sunt diuersa vocabula.

21 *Sustinet*, sperat.

ARGVMENTVM.

Se & alios adhortatur ad Deum piè colendum, quòd suos ab omnibus malis defendat, impios perdat.

1 Dauid cum immutauit vultum suum corã Abimẽlech: & dimisit eum, & abiit. 1. Reg 21. d. xxxiii. Hebr. 34.

2 BEnedîcam dóminũ in omni témpore: semper laus eius in ore meo.

3 In dómino laudábitur ánima mea: aúdiant mansuêti, & lætêntur.

4 Magnificâte dóminũ mecum:

& exultêmus nomẽ eius in idîpſum.

5 Exquiſiui dóminum, & exaudîuit me: & ex ómnibus tribulatiónibus meis erípuit me.

6 Accédite ad eum, & illumináminí: & fácies veſtræ non confundêntur.

7 Iſte pauper clamâuit, & dóminus exaudîuit eum: & de ómnibus tribulatiónibus eius ſaluâuit eum.

8 Immîttet ángelus dómini in circúitu timéntium eum: & erípiet eos.

9 Guſtâte, & vidête, quóniam ſuâuis eſt dóminus: beâtus vir qui ſperat in eo.

10 Timête dóminum omnes ſancti eius: quóniam non eſt inópia timéntibus eum.

11 Díuites eguêrunt & eſuriêrunt: inquirêntes autem dóminum non minuêntur omni bono.

12 Venîte fílij, audîte me: timórẽ dómini docêbo vos.

13 Quis eſt homo qui vult vitam: díligit dies vidêre bonos?

14 Próhibe linguam tuam à malo: & lábia tua ne loquântur dolum.

15 Diuêrte à malo, & fac bonum: inquîre pacem, & perſéquere eam.

16 Oculi dómini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eôrum.

17 Vultus autem dómini ſuper faciêntes mala: vt perdat de terra memóriam eôrum.

18 Clamauêrunt iuſti, & dóminus exaudîuit eos: & ex ómnibus tribulatiónibus eôrum liberâuit eos.

19 Iuxtà eſt dóminus iis qui tribulâto ſunt corde: & húmiles ſpíritu ſaluâbit.

20 Multę tribulatiônes iuſtôrum: & de ómnibus his liberâbit eos dóminus.

21 Cuſtôdit dóminus ómnia oſſa eórum: vnum ex his nõ conterêtur.

22 Mors peccatôrum péſſima: &

qui odêrunt iustum, delînquent.

23 Rédimet dóminus ánimas ſeruôrum ſuôrum: & non delînquent omnes, qui ſperant in eo.

1 Pſalmus ſcribitur apud Hebræos ordine literarum.
2 *Omni tempore*, tam aduerſo, quàm proſpero.
3 *Laudabitur*, gloriabitur.
4 *mecum*, de mea liberatione. *In idipſum*, vnà, pariter, eodem modo.
6 *Et illuminamini*. Impet. pro futuro, Et illuminabimini. A tenebris calamitatum, itémque errorum & ignorantiæ liberabimini. Vos ille luce vultus & maieſtatis ſuæ colluſtrabit. Maſoretæ legunt in præterito.
8 *Immittet Angelus*, auxilium & præſidium ſuum, per Eclipſim. Septuag. & Hebræi ſine Eclipſi, *caſtrametatur*, vt eos muniant & acie cingant: militari Metaphora.
11 *Diuites*. Diuites huius ſæculi, vt vocat Paulus. Hinc Heb. Leones per Metaphoram. *Non omni*, nullo carebunt bono.
12 *Filij*, meæ diſciplinæ & verborum ſtudioſi diſcipuli.
13 Formula vocandi. Audi ô qui vis vitam & dies videre bonos, timorem Domini, quem te docere volo. Serua linguam tuam à malo, &c.
14 Docet timorem Domini diſci & acquiri cùm mali fuga, tum boni proſecutione.
16 *Oculi*, prouidentia, gratia, fauor, qui apparet in oculis. Metonymicè.
17 *Vultus*, ira, indignatio, eodem tropo. Nam in vultu elucet, dum mutato vel ſeuero vultu eos inſpicimus, quibus iraſcimur.
21 *Oſſa*. Synecdoche, omnia membra: quoniam oſſa ſunt corporum baſis, firmamentum & robur. Ne quidem pilus defluit ſine eius voluntate: tanta eſt Domini erga ſuos beneuolentia & prouidentia.
22 *Delinquent*, errabunt à ſuo ſcopo & propoſito, fruſtrabuntur ſua expectatione. Per Liproten Hebræi exponunt, deſolabuntur & euertentur. Sic ſequenti verſ.

23 *Non delinquent*, non aberrabunt à ſua ſpe, illam conſequentur. Nam vt de peccato hæc intelligantur, eſt durius.

ARGVMENTVM.

Chriſtus hoſtibus, non ſuis propriè, ſed Dei, excidium, ſibi ſalutem precatur. Pſalmus eſt propheticus. Ioan. 15. Congruit pius.

1 Pſalmus huic Dauid. XXXIIII. Hebr. 35.

2 IVdica dómine nocêntes me: expûgna impugnântes me.

3 Apprehênde arma & ſcutum: exûrge in adiutórium mihi.

4 Effûnde frámeam, & conclûde aduêrſus eos qui perſequûntur me: dic ánimæ meæ, ſalus tua ego ſum.

5 Confundântur & reuereântur: quærêntes ánimam meam.

6 Auertântur retrôrſum & cõfundântur cogitântes mihi mala.

7 Fiãt tanquam puluis ante fáciem venti: & ángelus dómini cóarctans eos.

8 Fiat via illôrum ténebrę & lúbri-

cum: & ángelus dómini pérſequens eos.

9 Quóniam gratis abſcondêrunt mihi intéritum láquei ſui: ſuperuácuè exprobauêrunt ánimam meam.

10 Véniat illi láqueus quem ignôrat, & cáptio quam abſcôndit apprehêndat eum: & in láqueum cadat in ipſum.

11 Anima autem mea exultâbit in dómino: & delectábitur ſuper ſalutâri ſuo.

12 Omnia oſſa mea dicent: dómine, quis ſímilis tibi?

13 Erípiens ínopem de manu fortiôrum eius: egênum & paúperem à diripiéntibus eum.

14 Surgêntes teſtes inîqui: quæ ignorâbam interrogâbant me.

15 Retribuêbant mihi mala pro bonis: ſterilitâtem ánimæ meæ.

16 Ego autem cùm mihi molêſti eſſent: induêbar cilício.

17 Humi-

17 Humiliâbam in ieiúnio ánimã meam: & orátio mea in ſinu meo cõuertêtur.

18 Quaſi próximum, quaſi fratrem noſtrum, ſic complacêbam: quaſi lugens & cõtriſtâtus ſic humiliâbar.

19 Et aduêrſum me lætâti ſunt, & conuenêrunt: congregâta ſunt ſuper me flagélla, & ignoráui.

20 Diſſipâti ſunt, nec compûncti, tentauêrunt me, ſubſannauêrunt me ſubſannatiône: frenduêrũt ſuper me déntibus ſuis.

21 Dómine quãdo reſpícies? reſtítue ánimam meam á malignitâte eôrum: à leónibus vnicam meam.

22 Confitêbor tibi in Eccléſia magna: in pópulo graui laudâbo te.

23 Non ſupergaúdeant mihi, qui aduerſântur mihi inîquè: qui odêrũt me gratis & ánnuunt óculis.

24 Quóniam mihi quidem pacíficè loquebántur: & in iracúndia ter-

ræ loquêntes dolos cogitâbant.

25 Et dilatauêrũt ſuper me oſ ſuũ: dixêrunt, Euge, euge, vidêrunt óculi noſtri.

26 Vidiſti dómine, ne ſileas: dómine ne diſcêdas à me.

27 Exûrge & intênde iudício meo: Deus meus, & Dóminus meus in cauſam meam.

28 Iúdica me ſecûndùm iuſtítiam tuam Dómine Deus meus: & non ſupergaúdeant mihi.

29 Nõ dicát in córdibus ſuis, Euge, euge ánimæ noſtræ: nec dicant, Deuorábimus eum.

30 Erubêſcát & reuereântur ſimul: qui gratulântur malis meis.

31 Induântur confuſiône & reuerêntia: qui malîgna loquûntur ſuper me.

32 Exûltent & lętêntur qui volunt iuſtítiam meam: & dicant ſemper, Magnificêtur dóminus, qui volunt

pacem ſerui eius.

33 Et lingua mea meditábitur iuſtítiam tuam: tota die laudem tuam.

2 Cauſam meam age contra nocentes mihi: *Ate.* Syntaxis Græca, pro mihi.

4 *Effunde Frameam*, educ gladium, ſtringe & vibra. *Et conclude* viam, per Eclipſim. Interclude eis viam, ne me poſſint aſſequi.

7 Reſpicit ad captiuitatem & diſperſionem Iudæorum in omnes ventos & plagas. *Et Angelus*, fiat, vel ſit. Apertum eſt zeugma in Heb. Eos arcter, premat, & propellat. Qui populi & Synagogæ antea erat Angelus, princeps, & tutor, factus eſt aduerſarius, miſſa hac voce, Tranſeamus hinc, ad alium ſcilicet populum, apud Ioſephum. Per Angelos etiam punit Deus.

8 *Et Angelus.* Etiam hîc zeugma.

9 *Gratis*, ſine cauſa, nulla mea culpa tetenderunt occultè mihi laqueum ſuum pernicioſum, vel interitum laqueoſum .i. laqueis plenum. Nam Hebræi vſurpant duo ſubſtantiua, loco ſubſtantiui & adiectiui, ad auxeſim.

10 Et *Captio*, rete, decipula. *in ipſum*, Latinè, & in ipſum laqueum cadat. Nam Heb. ſic pronomen tranſponunt.

11 *Super ſalutari ſuo*. ſalute, liberatione, defenſione ipſius

12 Proſopopœia.

13 *Fortiorum eius*. Conſtructio Græca. Latinè fortiorum eo.

15 *Sterilitatem animæ meæ.* ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ μου retribuebant, per zeugma. Me meis filiis orbabant. diſcipulos intelligit, quos Iudæi percuſſo paſtore diſperſerunt. Alii latiùs, & anxietatem animæ meæ.

17 *In ſinu meo conuertetur*, ad me redibit, ad meam vtilitatem & fructum redundabit. Non fruſtrà ieiunabam, precabar, etc. Nam hæc omnia in meam vtilitatem concedent, ad me & in meum ſinum recident.

18 *Quaſi proximum.* Conſtructio Græca, pro quaſi proximo & quaſi fratri complacebam. Ei, ac ſi mihi fuiſſet neceſſarius & frater, mitem & placidum me præbebam. ἀρέσκω cum Accuſatiuo cõſtruitur. Nam ſic legit noſter interpres,

non εὐαρεστεῖν.

19 *Flagella*, vel flagellatores & percussores. Nam vox Heb. vtrumque significat. *Et ignoraui*, quorsum. Vel, me nec sciente nec opinante hæc facta sunt.

20 Sententiam in Hebræo obscurissimam planam reddiderunt Septuaginta. Dissipati sunt & dissecti inter se: nec tamen compuncti sunt, non doluerunt, aut egerunt pœnitentiam. Sic Hebr. Secti sunt, & non siluerunt, vel cessarũt (à suis impiis studiis). Gall. *Ils sont diuisez & si ils ne se peuuẽt taire.* Diuisi sunt inter se, secti, discordes sententiis, alij aliud de me loquuntur, inter eos schisma, alij alia mihi imponunt, nec tamen eos pœnitet vel pudet in cœptis pergere. Vel, se secuerunt in varios maledicendi modos & non prohibuerunt linguas suas ab huiusmodi verbis ad derisionẽ confictis & compositis. *Tentauerunt me*, experti sunt meam patientiam, explorarunt me. Septuag. legerunt בחנוני, diuiso Pe in Vau & Iod. Nam alia lectio difficilior, Cum hypocritis subsannatoribus subsannationis, vel, placentæ.

21 *Quando respicies?* hæc. Quanto tempore ista feres? *Vnicam.* Epithetum animę, suprà Psal. 21. Hoc autem impletum die resurrectionis.

22 *Graui.* Hebraismus, pro frequenti & multo.

23 *Non supergaudeant mihi*, non gaudeant super me. i. de meo exitio. Sic infrà, vers. 28. *Annuunt oculis.* Nutibus mutuis me deridٍent: nutibus oculorum, & inter sese significant me esse violandum.

24 *Mihi.* Septuag. pro *ló* legerunt *li*. *Et in iracundia terræ*, hominũ in terra versantiũ. Metonymia, cõtinẽs pro cõtẽto Heb. in scissionibus & commotionibus terræ. Quando terra iactatur & scinditur factionibus, seditionibus, tumultibus, discordiis, sese insinuant per fraudem in diuersarum partium animos. Per fraudem & insidias in communibus motibus multa machinantur, & quando terra est in iracũdia. i. quando homines sunt in tumultibus, bellis, iurgiis.

25 *Viderunt oculi nostri*, quod tantopere expetebamus, nempè exitium illius. Aposiopesis. Voti compotes sumus.

Iudicio meo, iuri meo, in causam meam iustam.

29 *Euge animæ nostræ*, τῇ ψυχῇ, Datiui casus. Exultatio & voluptas est maxima animæ vestræ. Euge, Græcè & Latinè hîc sumitur materialiter. Est autem exultantis particula.

30 *Reuereantur*, pudore & ignominia circunfundantur qui contra me insolescunt. *Gratulantur*, lætantur.

31 *Reuerentia*, ignominia.

32 *Iustitiam meam*, innocentiam meam.

33 *Meditabitur*, summissè loquetur, semotis velut arbitris Scribis & Pharisæis, coràm testibus duntaxat à Deo prædestinatis. i. Apostolis & discipulis, apud quos locutus est de regno Dei per quadraginta dies vsque ad Ascensionem.

ARGVMENTVM.

Miratus in impio nullum Dei esse metum, exclamat Dei patientiam atque in omnia benignitatem, & vt misericordia in se & pios vtatur, excisis impijs, supplicat.

1 In finem, seruo Domini ipsi Dauid. XXXV. Hebr. 36.

2 DIxit iniûstus vt delînquat in semetîpso: nõ est timor Dei ante ôculos eius.

3 Quóniam dolósè egit in conspêctu eius: vt inueniâtur iníquitas eius ad ódium.

4 Verba oris eius iniquîtas & dolus: nóluit intellígere vt bene ágeret.

5 Iniquitâtem meditâtus est in cubîli suo: ástitit omni viæ non bonæ, malítiam autem non odîuit.

6 Dómine in cælo misericórdia

Universidad de Deusto
Biblioteca

tua: & véritas tua vſque ad nubes.

7 Iuſtítia tua ſicut montes Dei: iudícia tua abyſſus multa.

8 Hómines & iumênta ſaluâbis dómine: quemádmodum multiplicâſti miſericórdiam tuam Deus.

9 Fílij autem hóminum: in tégmine alârum tuârum ſperâbunt.

10 Inebriabúntur ab vbertâte domus tuæ: & torrênte voluptâtis tuæ potâbis eos.

11 Quóniam apud te eſt fons vitæ: & in lúmine tuo vidébimus lumen.

12 Prætênde miſericórdiam tuam ſciéntibus te: & iuſtítiam tuam his, qui recto ſunt corde.

13 Non véniat mihi pes ſupérbiæ: & manus peccatóris non móueat me.

14 Ibi cecidêrunt, qui operântur iniquitâtem: expûlſi ſunt, nec potuêrunt ſtare.

2 Septuag. legũt *tibbó*, ad ſenſum illuſtrandũ. Iniuſtus dũtaxat loquitur de delinquẽdo & offendẽdo Deũ, de ijs agẽ.

dis, quæ caro & ſenſus dictãt. Verb. Dictũ præuaricationis ad impium in medio cordis mei eſt. i. Scio quid præuaricatio dicter impio. Qui aliter vertunt, non intelligunt Heb.

3 *Eius*, Dei. Deo vidente & ſciente dolos nectit, vt inueniatur iniquitas eius odioſa, faſtidioſa, vt eius vitia ſint faſtidio, & incurrant in odium & offenſionem Dei & hominum. Kimhi paſſiuè: vt præ frequentia peccandi, iniquitatem ſuam etiam ipſe oderit & faſtidiat.

4 *Noluit intelligere*, non vult ſe corrigere, neque mores ſuos mutare. Noluit cogitare de bene faciendo. Hinc Chald. Abſcidit intellectum à benè operando.

6 *In cælo*, vſque in cœlum. i. eſt immenſa tua miſericordia. Modus exaggerandi Hebraicus. Sic quod ſequitur, *Et veritas tua*, dictorum tuorum certitudo, propoſiti conſtantia, fides eſt altiſſima, vt ad nubes ipſas exporrigatur.

7 *Sicut montes Dei*. Alia hyperbole. Montes prægrandes, ingentis & inuſitatæ molis. Nomen Dei inſeruit exaggerationibus. Sicut montes proceriſſimi. q. diuini præ altitudine: incomprehenſibilis valdéque ſublimis eſt tua iuſtitia, inſtar etiam abyſſi incomprehenſibiles ſunt tuæ rerum omnium adminiſtrationes. Iuſtitiam & iudicia Domini vocat iuſtæ eius prouidentiæ rationes & conſilia.

8 *Saluabis*, conſeruabis, ales, nutries, quemadmodum magna eſt & multa tua miſericordia. vt Pſal. 135. Qui dat eſcam omni carni, quoniam in æternum miſericordia eius. In Hebræo locutio enunciatur per Epiphonema, eodem ſenſu: Quantam & quàm pretioſam multiplicaſti miſericordiam tuam, ô Deus, quàm excellenti es præditus benignitate, ô Domine.

9 Homines quidem ſimul & beſtias conſeruabis, eis omnibus amanter conſules & prouidebis: at beneficentiùs & excellentius erga homines te geres, eos illuſtriore prouidẽtia & maioribus beneficiis proſequẽris, & in hac vita, & in futura. q. d. inter eas & homines magnum ſtatuis diſcrimen. Nam h præter communem conſeruationem percipient ſpiritualia & cœleſtia, quod tribus verſiculis declarat. In *tegmine*, in vmbra.

10 Metaphoræ de deliciis & voluptatibus cœleſtibus.

11 In *lumine tuo*, vberiore ſplendore tuæ cognitionis, videbimus tuum lumen, tuam diuinam faciem & eſſentiam,

quæ tota est lucida, vt proinde dicaris inhabitare lucem inaccessibilem. *In*, per, beneficio & auxilio luminis gloriæ videbimus lumen faciei tuæ. Nam lumen nostrum, id est, naturale, non sufficit, vt mentem ad claram Dei visionem eleuet. priore loco lumen Dei est lumē gloriæ euehens mẽtem Beati ad Deum: posteriore, diuina facies siue essentia.

12 *Prætende*, extende, expãde in eos qui te norunt, tuam benignitatem.

13 *Mihi*, Datiuus incommodi, contra me. Pes superbi & arrogantis, ne in me veniat, ne me inuadat & aggrediatur, & manus peccatoris ne me moueat, de meo loco ne me migrare faciat, de meo statu & sede ne me deiiciat.

14 *Ibi* δεικτικῶς, in eo seculo, vbi probi & sancti inebriabuntur, isti acerbo supplicio iniquitatis suæ pœnas luent. Possit, esse relatiuum sine antecedente. *Ibi* id est, in Gehenna, vt Iob. 1, Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Illuc, non quidem in vterum matris, sed in sepulchrum. *stare*, consistere.

ARGVMENTVM.

Hortatur ad pietatem & patientiam. Non enim esse à pietate discedendum, quòd impij floreant. Nam & impios plagas, & pios præmia accepturos.

1 Psalmus ipsi Dauid. XXXVI. Hebr. 37.

2 NOli æmulâri in malignántibus: neque zelâueris fáciêntes iniquitâtem.

3 Quóniam tanquam fœnum velóciter arêscent: & quemádmodum ólera herbârum, citò décident.

4 Spera in dómino, & fac bonitâtem: & inhábita terram, & pascêris in diuítiis eius.

5 Delectâre in Dómino: & dabit tibi petitiônes cordis tui.

6 Reuêla Dómino viam tuam, & spera in eo: & ipse fáciet.

7 Et edûcet quasi lumen iustítiam tuam, & iudícium tuum tanquam merídiem: súbditus esto dómino, & ora eum.

8 Noli æmulâri in eo qui prosperâtur in via sua: in hómine faciênte iniustítias.

9 Désine ab ira, & derelînque furórem: noli æmulâri, vt malignêris.

10 Quóniam qui malignântur, exterminabûntur: sustinêntes autem Dóminum ímpij hæreditâbunt terram.

11 Et adhuc pusillum, & non erit peccâtor: & quæres locum eius, & non inuénies.

12 Mansuêti autem hæreditâbunt

terram: & delectabûntur in multitúdine pacis.

13 Obseruâbit peccâtor iustum: & stridêbit super eum déntibus suis.

14 Dóminus autem irridêbit eum: quóniã próspicit, quòd véniet dies eius.

15 Gládium euaginauêrunt peccatôres: intendêrunt arcum suum.

16 Vt deiíciant paúperem & ínopem: vt trucident rectos corde.

17 Gládius córum intret in corda ipsôrum, & arcus côrum confringâtur.

18 Mélius est módicũ iusto, super diuítias peccatôrum multas.

19 Quóniam bráchia peccatôrum conterêntur: cõfirmat autem iustos dóminus.

20 Nouit dóminus dies immaculatôrum: & hæréditas côrum in ętêrnum erit.

21 Non confundêntur in témpore

malo, & in diêbus famis saturabûntur: quia peccatôres perîbunt.

22 Inimîci verò dómini, mox vt honorificâti fúerint & exaltâti: deficiêntes, quemádmodum fumus defícient.

23 Mutuábitur peccâtor, & non soluet: iustus autem miserêtur & tríbuet.

24 Quia benedicêntes ei hæreditâbunt terram: maledicêntes autem ei disperîbunt.

25 Apud Dóminũ gressus hóminis dirigêtur: & viam eius volet.

26 Cùm ceciderit, non collidêtur: quia dóminus suppônit manũ suã.

27 Iúnior fui, étenim sénui: & non vidi iustum derelîctum, nec semen eius quærens panem.

28 Tota die miserêtur & cómmodat: & semen illîus in benedictióne erit.

29 Declîna à malo, & fac bonum:

& inhábita in séculum séculi.

30 Quia dóminus amat iudícium: & non derelînquet sanctos suos: in ætêrnum conseruabûntur.

31 Iniûsti puniêntur: & semen impiôrum perîbit.

32 Iusti autem hæreditâbunt terram: & inhabitâbunt in séculum séculi super eam.

33 Os iusti meditábitur sapiéntiã: & lingua eius loquêtur iudícium.

34 Lex Dei eius in corde ipsius: & non supplantabûntur gressus eius.

35 Considerat peccâtor iustum: & quærit mortificâre eum.

36 Dóminus autem non derelînquet eum in mánibus eius: nec damnâbit eum, cùm iudicábitur illi.

37 Expécta dóminum, & custôdi viam eius: & exaltâbit te, vt hæreditâte cápias terrã: cùm perîerint peccatôres, vidêbis.

38 Vidi ímpium superexaltâtum: & eleuâtum, sicut cedros Libâni.

39 Et transîui, & ecce non erat: & quæsîui eum, & non est inuêntus locus eius.

40 Custôdi innocéntiam, & vide æquitâtem: quóniam sunt relíquiæ hómini pacífico.

41 Iniûsti autem disperîbũt simul: relíquiæ impiôrum interîbunt.

42 Salus autem iustôrum à Dómino: & protêctor eórum in témpore tribulatiônis.

43 Et adiuuâbit eos Dóminus, & liberâbit eos: & éruet eos á peccatóribus, & saluâbit eos, quia sperauêrunt in eo.

1 Psalmus in Heb. alternos versus habet scriptos ordine alphabeti.

2 Noli inuidere, vel imitari malos, quòd vtantur prospero successu. Æmulari & Zelari duo significant, imitari, sectari, deinde commoueri, sibi displicere, inuidere, se cruciare, indignari de re aliqua. Sic zelus est summus affectus vel odij, vel amoris. Ne ergo sectaris improbos, néve commouearis de eorum rebus secundis, illis ne inuideas. Nam vtraque significatio hic cõgruit & in Græco & in Hebræo.

4 *Et inhabita terram.* Imperat. pro futuro, Et inhabitabis

atque incoles terram, & abundè pasceris. *In diuitiis eius*, terræ. Nam est fœm. generis Græc. Heb. fide vel veritate. Solidè & verè pasceris.

6 *Viam tuam*, tua negotia, tuas necessitates patefac Domino, eas illi explicato. Heb. Volue super Dominum (projce) *Et ipse faciet* viam tuam, scilicet, tua negotia perficiet.

7 Illustrabit tuam iustitiam, splendere faciet tuam virtutem, & magis ac magis prosperare.

9. *Define ab ira*, ne commoueare præsenti impiorum statu, apud te veluti irascens, quòd sic vigeant. Ne ad imitationem prouoceris, vt & tu malè agas.

10 *Sustinentes*, sperantes.

11 Hypotyposis. Paulò post iam nusquam apparebit, eiusque locus tibi contemplanti nusquam occurret, vt qui deiectus fuerit de illa sua prosperitate, vel etiam extinctus.

12 *Delectabuntur*, fruentur multa pace.

13 *Obseruabit*, maligna mente inspiciet. *Super eum* contra eum.

14 *Dies eius*, interitus eius, dies, quo destruetur & peribit.

18 *Super*, quàm diuitiæ peccatorum multæ.

19 *Confirmat*, corroborat, sustentat, sustinet & sulcit.

20 *Nouit*, fauore prosequitur & præmiis. Sic Psal.

21 *Malo*, calamitoso.

24 *Benedicentes ei, Maledicentes*. Masoretæ legunt passiuè, benedicti eius, & maledicti: nempè ij, quibus Dominus benè, vel malè vult.

25 A Domino eiusmodi hominis iusti gressus & viæ prosperè disponentur, & vitæ eius iter diliget.

27 *Nec semen eius*, progeniem, filios, quos post se relinquet. *Quærens panem*. Hyperbole, pro, panis cibive inopia deficiens: panem non inueniens. Vnde Psalt. Rom. Egens pane. Nam etiam mendicantibus bonis de pane prouidet. Per Zeugma repeti possit *Derelictum*. q. d. Nec iustum vidi derelictū, nec filios eius, etiam quærētes ostiatim panem, vidi derelictos, quin eis præbeat necessaria. Admirandam hîc obserua Dei erga iustum. i. virum pium & bonum curam. Lyranus putat esse hyperbolen, de eo quod ferè fit. Hebræi interpretantur לגמרי in totum, omninò. Non vi-

di iustum simpliciter derelictum, quin habeat saltem vitæ necessaria, victum & vestitum simplicem: quod probant è Iacob, Genes. 28. Paulus Brugensis contra Lyranum, non de pane corporali, sed spirituali. Atqui hoc Allegoricum est: & pietas non habet tantùm promissionem vitæ futuræ, sed eiusietiam, quæ nunc est, 1. Tim. 4. Lubens ego intellexerim de Eleemosynario, qui crebras habet promissiones de benedictione & fauore Domini. 1. Cor. 9. &c. Is enim vsu linguę & cæterarum ab Hebræo manantium iustus appellatur, Vt iustitia Eleemosyna. Dan. 4. &c.

28 *Commodat*, mutuò dat.

29 *Et inhabita*. Imperat. pro futuro. In terra inhabitabis, durabis, conquiesces, in æternum, quandiu viues, tutus eris.

30 *Iudicium*, opus iustum & rectum.

31 *Iniusti puniētur*. Græcè ἄνομοι δὲ ἐκδιαχθήσονται. quibus nulla Hebraicè respondent. Vnde aliqui conijciunt dimidium hunc versum à Iudæis detractum, qui inciperet עוולים: quoniam huius Psalmi versus alij constant literarum ordine, qui mancus repetietur, si ע transiliatur. Sed iam respōdimus Septuag. addidisse sępè de suo, quę ad sententiam perficiendam desiderari existimabant: vt hoc loco, quò apertior esset Antitheſis, ista interiecerunt, quæ videbant à Dauide prætermissa per εὐφήμισιν, quòd nollet contaminare suum ordinem literarium, mentione עוולים, siue עולים, iniustorum, prauorum.

32 Hæreditare & inhabitare terram in perpetuum, est in ea durare atque versari fœliciter cum dignitate & benedictione. Ita R. Kimhi.

33 *Meditabitur*, loquetur meditatam sapientiam.

34 *Non supplantabuntur*, non vacillabunt, non titubabunt. Supplantari apud Septuag. est vinci, superari, plantis subijci & substerni.

36 *Illi*, ab illo impio. Dominus non damnabit iustum, non vt impium puniet, cùm iudicabitur & damnabitur ab illo impio. Non ratum habebit iudicium impij de iusto. Longè sunt alia iudicia Domini, alia impiorum. Vel, Non sinet illum condemnari, quando in iudicium vocabitur ab illo impio. Calumnias enim impij Deus nō sinet succedere. Verba actiua Hebræorum sæpè permissionem duntaxat significant.

38 *Sicut cedros Libani.* Heb. Sicut lauros vigentes. Sed Septuag. notiorem Metaphoram vsurparunt, quoniam in monte Libano sylua erat cedrorum ingentium.

39 Impius cum suo loco & statu, fœno ocyùs perijt, me non aduertente nec opinante.

40 *Reliquiæ*, posteritas & facultates. Alij, exitus fœlix. Sed alienè. Nam in antithesi sequentis versus, vox hæc pro posteritate & opibus quadrat, pro exitu non item. Pacificus filios & bona eis vtenda relinquet: impiorum autem posteritas & bona ipsis relicta peribunt. Ipsi cum sua posteritate & opibus interibunt. Sic Psal. 16. Dimiserunt reliquias suas paruulis suis. Etsi vox Hebræa illic sit diuersa.

ARGVMENTVM.

Deum obsecrat, vt se grauiter ægrotum ob peccata, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum iuuet sanetq;. Multa conueniunt Christo.

1 Psalmus Dauid in rememoratione, die sabbathi.
XXXVII Hebr. 38.

2 DOmine, ne in furôre tuo árguas me: neque in ira tua corrípias me.

3 Quóniam sagîttę tuę infixę sunt mihi: & confirmásti super me manũ tuam.

4 Nõ est sánitas in carne mea à fácie iræ tuæ: non est pax ósibus meis à fácie peccatórum meôrum.

5 Quóniã iniquitâtes meæ supergrêssæ

grêssæ sunt caput meũ: & sicut onus graue grauâtæ sunt super me.

6 Putruêrunt & corruptæ sunt cicatrîces meę: à facie insipiéntię meę.

7 Miser factꝰ sum & curuâtus sum vsque in finem: tota die contristâtus ingrediêbar.

8 Quóniam lumbi mei implêti sunt illusiónibus: & non est sánitas in carne mea.

9 Afflîctus sum & humiliâtus sum nimis: rugiêbam à gémitu cordis mei.

10 Dómine, ante te omne desidérium meum: & gémitus meus à te non est abscónditus.

11 Cor meum cõturbâtum est, derelîquit me virtus mea: & lumen oculôrum meôrum, & ipsum non est mecum.

12 Amîci mei, & próximi mei: aduêrsum me appropinquauêrunt & stetêrunt.

13 Et qui iuxta me erant: de longè ſtetêrunt: & vim faciêbant qui quærêbant ánimam meam.

14 Et qui inquirêbant mala mihi, locúti ſunt vanitâtes: & dolos tota die meditabântur.

15 Ego autem tanquam ſurdus nõ audiêbam: & ſicut mutus non apériens os ſuum.

16 Et factus ſum ſicut homo non aúdiens: & non habens in ore ſuo redargutiônes.

17 Quóniã in te dómine ſperâui: tu exaúdies me dómine Deus meus.

18 Quia dixi, nequândo ſupergaúdeãt mihi inimîci mei: & dum commouêntur pedes mei, ſuper me magna locúti ſunt.

19 Quóniam ego in flagella parâtus ſum: & dolor meus in conſpêctu meo ſemper.

20 Quóniam iniquitâtem meam annuntiâbo: & cogitâbo pro peccato meo.

21 Inimîci autem mei viuunt, & confirmâti ſunt ſuper me: & multiplicâti ſunt qui odêrunt me inîquè.

22 Qui retribuũt mala pro bonis, detrahêbant mihi: quóniam ſequêbar bonitâtem.

23 Ne derelînquas me dómine Deus meus: ne diſcéſſeris à me.

24 Intênde in adiutórium meum: dómine Deus ſalûtis meæ.

3 Sagittas Dei vocat ſuum morbum, vel miſeriam & cruces. *Manum tuam*, Metonymia. Plagam tuam mihi firmiter impreſſiſti.

4 *A facie*, loco præpoſitionis Propter, vſurpant *à facie* Hebræi. Propter iram tuam. Et mox, propter peccata mea. & v. 6. propter inſipientiam meam. *Pax*, valetudo, ſalus.

5 Quoniam multitudine peccatorum obrutus ſum, & eis tanquam graui & ponderoſo onere oppreſſus.

6 *Cicatrices*, vlcera meorum peccatorum. Significat inueteratum eſſe morbum, vel peccatum, quod animi eſt vlcus & cicatrix.

7 Præ morbi, vel calamitatis vehementia.

8 *Illuſionibus*, malis me ludis & iocis maleuolorum exponentibus. Metonym. Heb. deſpectu. Renes mei, lumbi mei, & ilia, ægerrimè ſunt affecta. Morbus ad ilia vſque peruaſit, cuius cauſa me mei æmuli rident & deſpiciunt, tantum abeſt vt miſereantur.

9 *A gemitu*, præ.

10 Quicquid omnino cupiam, tibi eſt cognitum, & quid gemam non te latet.

11 *Virtus*, vires, tobur. *Et ipſum*, etiam ipſum. *Et*, particula

exaggerationis. Etiam lumen ipsum oculorum amisi præ lachrymis & ægritudine.

12 *Aduersum me.* Heb. è regione plagæ meæ, è remotis & è longinquo.i. Non me viserunt, non propiùs coniuncti sunt ad me consolandum, me deseruerunt in meis malis.

13 *Et vim faciebant*, conabantur vitam mihi eripere. Heb. illaqueabant, tendebant laqueos.

16 *Redargutiones*, confutationes, responsa ad calumnias.

17 Prima ratio cur Dominus eum exauditurus sit: cui & subiungit tres alias. Nam in sequentibus tribus versibus, Quoniam, vel Quia, repetitur per Anaphoram.

18 *Quia dixi.* Secunda ratio. Quia (inquit) precatus sum, ne lætentur de me.i. de mea pernicie & malis, inimici mei, & dum nutant res meæ, contra me magna loquuti sunt & machinati.

19 Tertia ratio. Quoniam ad omnem casum & supplicium paratus sum pro peccatis meis sustinendum, & dolorem maximum & perpetuum ex iis capio.

20 Quarta. Quoniam agnoscam & confitebor meum peccatum, & dolebo. *Cogitabo*, sollicitus ero & anxius de peccato meo.

21 *Super me*, contra me, vel, plusquam ego. Sunt me potentiores & robustiores.

ARGVMENTVM.

Ægrotus vel afflictus, abrupto proposito silẽtij, Deum orat, vt sibi adsit & veniam det, ac saltem vitæ breuitatem, quæ homini conceditur, ne deneget.

1 In finem pro Idithun canticum Dauid. XXXVIII. Hebr. 39.

2 DIxi, custódiam vias meas: vt nõ delînquam in lingua mea.

3 Pósui ori meo custódiam: cùm

consísteret peccâtor aduêrsum me.

4 Obmútui & humiliâtus sum, & silui à bonis: & dolor meus renouâtus est.

5 Cõcáluit cor meũ intra me: & in meditatiône mea exardêscet ignis.

6 Locûtus sum in lingua mea: notum fac mihi dómine finem meum.

7 Et númerum diêrum meôrum quis est: vt sciam quid desit mihi.

8 Ecce mensurâbiles posuîsti dies meos: & substántia mea, tanquam níhilum, ante te.

9 Verúntamen vniuêrsa vánitas: omnis homo viuens.

10 Verúntamen in imágine pertrânsit homo: sed & frustra conturbâtur.

11 Thesaurîzat: & ignôrat, cui congregâbit ea.

12 Et nunc quę est expectátio mea? nónne dóminus? & substántia mea apud te est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

13 Ab ómnibus iniquitátib⁹ meis érue me: oppróbrium insipiênti dedîsti me.

14 Obmútui, & non apérui os meum. quóniam tu fecîsti: ámoue à me plagas tuas.

15 A fortitúdine man⁹ tuæ ego defêci: in increpatiónibus, propter iniquitâtem, corripuîsti hóminem.

16 Et tabéscere fecîsti, sicut aráneá ánimam eius: verúntamẽ vanè conturbâtur omnis homo.

17 Exaûdi oratiônem meam Dómine, & deprecatiônem meam: aúribus pércipe láchrymas meas.

18 Ne síleas, quóniam áduena ego sum apud te, & peregrînus: sicut omnes patres mei.

19 Remîtte mihi, vt refrígerer pri⁹ quàm ábeam: & ámplius non ero.

2 dixi in meo morbo vel calamitate, me cohibebo, nec quicquam temerè & impatienter effundam, vt solent ægri & calamitosi. Statui ita viuere, vt ne quid lingua peccem,
3 *Custodiam*, frænum. *Cùm consisteret*, cùm me oppugnaret peccator.

4 *Et silui à bonis*, etiã à bonis verbis me cõtinui, ne vi calamitatis & mali aliquid effunderem contra decorum. Abstinui à bonis verbis, vt seruatẽ meum institutum de tacẽdo, & non peccando per impatientiam. *Et dolor meus renouatus est*, etiamsi dolor meus recruduerit, auctúsque sit. *Et* pro etsi, è R. Kimhi. Possit tamen exponi. Silui quidem à bonis: at Dolor è meo malo conceptus me ad rumpenda silentia exagitauit & stimulauit.

5 Improbitas impiorum vrit hominem pium, & ad rumpendum silentij & patientię propositum impellit & inuitat. Haud absimili locutione incitabatur spiritus Pauli in ipso, videns idololattriæ deditam ciuitatem, Act. 17. *Exardescet*, futurum pro præterito. Exarsit zelus, qui est quidam ignis & feruor, in interioribus meis, prę cupiditate loquẽdi. Alij, dolore, & ira sum inflãmatus meas cruces cogitans & mala.

6 Mortem optatiui, sicque precatus sum. *Finem meum*, diem exitus mei.

7 *Quid defit mihi*, quid supersit de vita mea. Chald. vt sciam, quando deficiam à sæculo.

8 *Mensurabiles*, breues, non longæuos, non diuturnos, breui mensura comprehensibiles. Heb. palmales, dodrantales, quatuor digitorum, siue palmi mensuram minimè excedentes. *Substantia mea*. hypostasis. meæ vitæ subsistentia, vigor & firmitas. Sic solent Septuaginta sumere hoc vocabulum, vt v. 11. Heb. æuum meum.

9 *Verùm tamen*. πλὴν particula vtuntur Septuag. pro sanè, certè. Sic v. 10 & 16. vt non accipiatur aduersatiuè, sed expletiuè, vel asseuerantèr. *Vniuersa vanitas*, mera vanitas.

10 *In imagine*, in vmbra. Imaginem opponit veritati. significat ergo vmbram, speciem, rem adumbratam, nihil solidi & expressi habentem. q. d. homo imaginariam vitã ducit, vmbratilem, non veram, aut solidam, instar vmbræ euolantem & euanescentem. *Sed & frustra conturbatur*, accedit ad hãc vitæ humanæ vanitatẽ, quod etiã tum tãtillo tempore temerè tumultuatur, nec quiete vlla perfruitur.

12 Nunc igitur quæ est spes mea! *Substantia*, subsistentia, firmitas vt v. 8.

14 *Quoniam tu fecisti*, quoniam mihi has calamitates intulisti, patienter tuli, neque sum conquestus. Aposiopesis. Ad tuas plagas obmutui, vt quę mihi non contingant absq;

consilio & voluntate tua?

15 Propter plagæ tuæ, vim ego defeci, deliquium passus sum. Is, per increpationes & minas.

16 *Sicut aranèam.* Heb. sicut tineam, eodem sensu. Aranea enim, i. tela araneæ facilè perit. Tinea si objiciatur soli, diffluit & interit abiens in auras: Ita hominis vita, status, conditio fugacissima est. Aliqui, vt R. quidam Anonymus, interpretantur in nominatiuo. *Sicut tinea*, id est, sicut tinea absumit vestes magna celeritate, ita & tu animã hominis, siue vitam. Metonymicè.

18. *Aduena*, hospes propediem discessurus ad mortem.

19 Remissè & leniter mecum age, vt me roborem & reficiam, priusquàm moriar, & non existam in viuis. Sic enim postea placidè exibo ex hac vita, & sine terroribus cõscientiæ, qui tum suboriri solent.

ARGVMENTVM.

Christus gratias agit, quòd Deum Patrem semper habeat præsentem. Et obedientiam (eam vt sacrificio præponenti) offert. Sed interim se nunc quoque liberet, vltus aduersarios. Psal. est Propheticus. Hebr. 10. Afflicto vel ægroto congruit.

1 In finem, Psalmus ipsi Dauid. XXXIX. Hebr. 40.

2 EXpectans expectâui Dóminum: & intêndit mihi.

3 Et exaudîuit preces meas: & edûxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.

4 Et státuit super petram pedes meos: & direxit gressus meos.

5 Et immîsit in os meum cãticum

nouum: carmen Deo nostro.

6 Vidêbunt multi, & timêbunt: & sperâbunt in Dómino.

7 Beâtus vir, cuius est nomen dómini spes eius: & non respêxit in vanitâtes & insânias falsas.

8 Multa fecîsti tu Dómine Deus meus mirabília tua: & cogitatiónibus tuis non est, qui símilis sit tibi.

9 Annuntiâui & locûtus sum: multiplicâti sunt super número rum.

10 Sacrificium & oblationem noluîsti: aures autem perfecîsti mihi.

11 Holocaûstum & pro peccâto nõ postulâsti: tunc dixi, ecce vénio.

12 In cápite libri scriptum est de me, vt fácerem voluntâtem tuam: Deus meus vólui, & legem tuam in médio cordis mei.

13 Annuntiâui iustítiam tuam in Ecclésia magna: ecce lábia mea non prohibêbo, Dómine tu scisti.

14 Iustítiam tuam non abscôndi

in corde meo: veritâtem tuam & salutâre tuum dixi.

15 Non abscôndi misericórdiam tuam: & veritâtem tuam à concílio multo.

16 Tu autem dómine ne longè fácias miseratiônes tuas à me: misericórdia tua & véritas tua semper suscepêrunt me.

17 Quóniam circundedêrunt me mala, quorum non est número rus: cõprehendêrunt me iniquitâtes meæ, & non pótui, vt vidêrem.

18 Multiplicâtę sunt super capîllos cápitis mei: & cor meum derelîquit me.

19 Cõpláceat tibi Dómine, vt éruas me: Dómine, ad adiuuândum me réspice.

20 Confundântur & reuereântur simul: qui quærunt ánimam meam, vt aúferant eam.

21 Conuertântur retrôrsum & re-

uereântur: qui volunt mihi mala.

22 Ferant confêstim confusiônem suam: qui dicunt mihi. Euge, euge.

23 Exûltent & lætêntur super te omnes quærêntes te: & dicant semper, magnificêtur dóminus, qui díligunt salutâre tuum.

24 Ego autem méndicus sum & pauper: dóminus sollícitus est mei.

25 Adiûtor meus & protêctor meus tu es: Deus meus ne tardáueris.

3 *De lacu*, de extremis periculis & calamitatibus.

4 *Supra petram*, rupem, vbi essem in tuto & tranquillitate. *Direxit*, firmauit, stabiliuit, ne laberer.

5 Nouam mihi materiam præbuit celebrandi suam gratiam & benignitatem.

6 Aposiopesis. Hanc meam liberationem videbunt multi, & reuerebuntur eum.

9 *Multiplicata sunt*, mirabilia tua scilicet, per Zeugma.

10 *Aures*. id est, corpus per Synecdochen, è Paulo Hebr. 10. Mihi aptasti corpus humanum in vtero virgineo. Hebræi per Metaphoram, Aures fodisti, siue aperuisti mihi. Effecisti vt te audirem, ac tuæ voluntati libens parerem.

11 *Et pro peccato*. Et hostiam peccati Mosaicam. Sacrificia veteris legis non putauit idonea ad pretium redemptionis nostræ. *Ecce venio*, in carnem.

12 *In capite libri*, in summa scripturarum. Nam summa Mosis & Prophetarum est Christus. Heb. in volumine legis. *Vt facerem*. Ordo inuersus. Deus mi, volui vt facerem voluntatem tuam & legem tuam, &c.

13 Euangelizaui iustitiam tuam, & qua tu es iustus, & qua tu iustificas impios; de qua Apostolus tota Epistola ad

Rom.& Galat.

14 *Veritatem tuam*, veras tuas promissiones, fideles & certas: salutem item tuam, vel etiam tuum saluatorem. i. me, quo veteris ad homines saluandos.

15 *à concilio multo*, ab Ecclesia longè copiosissima.

16 *Veritas tua*, tuorum promissorum fides. *Susceperunt*, adiuuerunt.

17 *Et non potui*, quas nequeo perspicere præ multitudine. Innumera enim erant & sunt peccata humani generis, quę velut sua fecit Christus. Peccata enim nostra pertulit in corpore suo. Vide Psalm. 21. v. 2.

18 *Dereliquit me*, in me defecit & contabuit.

19 Precatur pro reditu ad vitam.

20 *Reuereantur*, pudore afficiantur. Sic v. 21. proximo.

22 *Confusionem*, ignominiam, qui mihi insultant.

23 *Super te*, in te, in tuo fauore & præsidio.

25 *Ne tardaueris*, venite in auxilium, aut quid simile, per Aposiopesin.

ARGVMENTVM.

Orat & pro iis, qui afflictis benefaciunt, & pro se, quem in morbo constitutum æmuli extinctum cupiebãt. Christo congruit.

1 In finem, Psal. ipsi Dauid. XL. Hebr. 41.

2 BEâtus vir qui intélligit super egênum & paúperem: in die mala liberâbit eum Dóminus.

3 Dóminus conſêruet eum, & viuíficet eum, & beâtum fáciat eum, in terra: & non tradat eum in ánimã inimicôrum eius.

4 Dóminus opem ferat illi super lectum dolôris eius: vniuêrsum stratum eius versásti in infirmitâte eius.

5 Ego dixi, dómine miserêre mei: sana ánimam meam, quia peccâui tibi.

6 Inimîci mei dixêrunt mala mihi: quando moriêtur, & perîbit nomen eius?

7 Et si ingrediebâtur vt vidêret, vana loquebâtur: cor eius cõgregâuit iniquitâtem sibi.

8 Egrediebâtur foras: & loquebâtur in idipsum.

9 Aduêrsũ me susurrâbant omnes inimîci mei: aduêrsum me cogitâbant mala mihi.

10 Verbum inîquum constituêrũt aduêrsum me: nunquid qui dormit, non adiíciet vt resûrgat?

11 Etenim homo pacis meę in quo sperâui: qui edêbat panes meos, magnificâuit super me supplantationẽ.

12 Tu autẽ dómine miserêre mei: & resúscita me, & retríbuam eis.

13 In hoc cognôui quóniã voluîsti me: quóniam non gaudêbit inimîcus meus super me.

14 Me autem propter innocéntiã suscepîsti: & confirmâsti me in conspêctu tuo in ætêrnum.

15 Benedîctus dómin⁹ Deus Isrâël: à século & vsque in séculũ: Fiat, fiat.

2 *In die mala*, aduersa & calamitosa.

3 *In animam*, in libidinem & potestatem. Metonym:

4 *Super lectum doloris eius*, quãdo in lecto dolebit, & ægrotabit. *Vniuersum*. Apostrophe ex abrupto ad Deum: Strauisti & composuisti, ô Domine, stratum eius in ipsius infirmitate & morbo, vt quietè dormiat & molliter cubet: tuis manibus lectum eius vertis, in morbo ei veluti ministras, & officia vel ancillæ diligentissimæ exhibes.

5 Causam sui morbi in peccatum confert.

7 Hypotyposis hypocritæ insidiantis suæ valetudini. Si me visebat vana loquebatur, ficta mẽdacia, vt me quoquo modo alloqueretur: at cor eius congregauit iniquitatem sibi, i. apud se improbum aliquid animo conflabat, quod foras egressus referret ad alios.

8 Postea egrediebatur foras, & loquebatur quæ viderat, simul cum alijs, renunciabátque meam salutem esse desperatam. *In idipsum*, simul cum alijs.

10 *Nunquid*. sub. Nam, aut particulam similem. Sunt enim verba Dauidis, rationem afferentis, cur inimicorum verbum iniquum esse dixisset & improbum, eisque insultãtis. Nam nunquid qui dormit, aut in lecto decumbit, non adhuc conualescet? Prædicit suum reditum ad salutem &

vitam. In Hebræo est Mimesis. Qui decubuit, non adijciet vt resurgat.

11 *Homo pacis mee*, amicus meus. *Supplantationem*. In cursu me supplantauit, mihi magnas fecit insidias & fraudes, me fefellit & circunscripsit. Heb. calcaneum, eodem sensu.

13 *Voluisti*, dilexisti, beneuolentia es prosecutus. *Super me*, de mea calamitate, de mea morte.

14 *Suscepisti*, sustentasti, tutatus es. *Et confirmasti me*, stabilisti me, me in tuto locasti.

LIBER SECVNDVS *Psalmorum.*

ARGVMENTVM.

Suum exilium consolatur, Dei & rerum diuinarum meditatione, diuinorum beneficiorum commemoratione, & spe futuræ restitutionis, orans, vt se in patriam restituat. Quod & futurum sperat. Congruit suspirantibus in cœlum.

1 In finem intellectus filij Coræ, XLI. Hebr. 42.

2 Qvemádmodum desíderat ceruus ad fontes aquârum: ita desíderat ánima mea ad te Deus.

3 Sitîuit ánima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparêbo ante fáciem Dei?

4 Fuêrunt mihi láchrymæ meæ panes die ac nocte: dum dícitur mihi

quotídie, vbi eſt Deus tuus?

5 Hæc recordâtus ſum, & effûdi in me ánimam meam: quóniam tranſíbo in locũ tabernáculi admirábilis, vſque ad domum Dei.

6 In voce exultatiônis & cõfeſſiônis: ſonus epulântis.

7 Quare triſtis es ánima mea? & quare contûrbas me?

8 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: ſalutâre vultus mei, & Deus meus.

9 Ad meîpſum ánima mea conturbâta eſt: proptérea memor ero tui, de terra Iordânis, & Hermóniim, à monte módico.

10 Abyſſus abyſsũ ínuocat: in voce cataractârum tuârum.

11 Omnia excêlſa tua & fluct⁹ tui: ſuper me tranſiêrunt.

12 In die mandâuit dóminus miſericórdiam ſuam: & nocte cánticũ eius.

13 Apud

13 Apud me orâtio Deo vitæ meæ: dicam Deo, ſuſcêptor meus es.

14 Quare oblîtus es mei? & quare contriſtâtus incêdo, dũm affligit me inimîcus?

15 Dum confringûntur oſſa mea: exprobrauêrunt mihi, qui tríbulant me inimîci mei.

16 Dum dicunt mihi per ſingulos dies, vbi eſt Deus tuus? quare triſtis es ánima mea? & quare contûrbas me?

17 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: ſalutâre vultus mei, & Deus meus.

Filij Chore, huius ſecundi libri Pſalmographi & auctores ferè ſunt: quorum ſpiritus hoc habuit peculiare, vt de rebus lætis meditaretur. Quare & hic liber 2. totus ferè eſt de ſalute & Chriſto.

3 *Fontem.* hæc vox pro *fortem* (ſic enim habent Hebrea & Græca) irrepſit, quòd continuatio Metaphoræ loco optimè congrueret. *Quando*, quando Dei videbo faciem, in templo, vel in cœlo, à quorum vtroque exulo.

4 *Panes.* Pro panibus & cibis, dum mihi obiicitur quotidie, vbi eſt deus tuus, nullius videtur virtutis & poteſtatis, vt qui te in exilio tandiu deſerat.

5 Quo modo in his angoribus ſe ſit cõſolatus, docet. Hæc nimirũm recordatus ſum, & animam meam dolotis magnitudine contractam effudi ac dilataui, quoniam tranſi-

turus sum in locum admirabilis tabernaculi Dei.i.in sanctam ciuitatem Hierusalem vsque ad ipsius ædem, nec perperuò hîc in istis exilij locis hæsurus. *Effundere in sese animam*, est se valde consolari, effusè lætari, effusè se exhilarare. Vt Es.60. Tunc videbis & affluës, & mirabitur & dilatabitur cor tuũ. *In locum tabernaculi.* Sic Abbẽ ךד exponit, pro tentorio scilicet, è 2. Reg.16. contra recentiores, qui vertunt numerum. *Admirabilis.* Septuaginta appositè legerunt per ך, Masoretę per ר. vt sit sensus(&)mouebo me cum eis vsque, &c.

6 Eclipsis. vbi est, sup.in voce sonus epulantis In qua Dei domo & loco, cùm læta voce, laudumque Dei celebratione populus festum agit, personat, plaudit, epulatur, victimas epulares offert. Græci hodie habent ἠχὸν, sono epulantis, vel soni epulantis, sensu parùm differente.

8 *Adhuc*. Nam restituar postliminio. *Salutare* est: celebrabo adhuc eum qui est mea salus & Deus meus. Commodior est hæc lectio, quàm Masoretarum. Nam sic repetitur mox v.17.& vltimo, & Psal. sequenti, v.7.

9 *Ad meipsum*, in meipso, *De terra Iordanis*, propter terram Iordanis, & reliquorum locorum patriæ meæ, in quibus eram in pace & quiete.q.d. Quia in meipso turbatus sum ob exilium, ideò te inuocabo pro terra Iordanis, & Hermonim, & pro montibus modicis, vt in ea loca me restituas, vt in mea plana & campestria (cuiusmodi erat terra Iordanis) & in meos montes, quantumuis modicos & humiles, me reducas. *De* & *A* non hîc significant locum, sed causam. Nam hęc dicũtur ab exulibus, & procul à terra sancta raptatis. Friget itaque quod aliqui exponũt, In hac solitudine Iordanis & Hermonij & Mizaari, in quibus locis ego vagam vitam persequor, tui recordabor. Hermonim duo sunt montes alti in extremis terræ sanctæ. *Modico.* Mizaar Hebræi putant esse nomen mõtis: ego cũ Septuag. appellatiuum, & singul.pro plurali: vt vel in humillimos quosque montes suæ sanctæ patriæ restitui obsecret. Sic Psal.101. pijs etiam lapides eius placent, præ diuitijs reliquarum regionum. Cùm enim diligentissimè minima quæque terræ sanctæ loca à Iosue & alijs sint exposita, nusquam montis sic nominati fit mentio.

10 Hyporyposis Poëtica calamitatum ingentium. Nulla

est mearum miseriarum intermissio & finis: cumulus malorum cumulos malorum & moles varias trahit ad vocem fistularum tuarum.i. nubium, que veluti fistulæ & canales imbrium magnam fundunt copiam. Te sonante & excitante tempestates obruor varijs calamitatibus. *Cataractarum*, nubium, quę tonitru & fulmine rumpuntur.

11 *Excelsa tua*, vadæ tuæ, procellæ tuæ. Metaphoricus etiam versus.

12 Se spe erigit. Me quidem omnes malorum fluctus in hoc exilio inundarunt, penèque obruerunt. At mandabit, pręcipietq; Dominus die misericordiã suã ad me venire, & nocte canticũ eius mihi erit. Die me misericordia afficiet, & nocte eum canã, gratiásque ob illam agam. Aliqui per diẽ Metaphoricè tempus prosperum, per noctem aduersum intelligunt. Me misericorditer aliquando liberabit. Interim calamitatum nocte non intermittam eum canere & venerari. *Misericordiam suam.* Me misericordia sua affici mandabit & præcipiet: Sic Psal. 43. Qui mandas salutes Iacob: id est, qui præcipis & mandas Angelis Iacobum saluare.

13 *Deo vitæ meæ*, Deo qui me viuificat, hæc apud me erit oratio, & dicam, Adiutor meus es, siue, vt Heb. rupes mea.

15 Dum ab hostibus membra mea proscinduntur, probra multa sustineo. Ad tormenta, etiam conuitia, probra, & cõtumelias adiiciunt.

ARGVMENTVM.

Orat, Vt se Hierosolymam ab exilio ad frequentandum templum reuocet. Proph.

1 Psal. Dauid. XLII. Hebr. 43.

2 IVdica me Deus, & discêrne causam meam de gente non sancta: ab hómine inîquo & dolôso érue me.

Universidad de Deusto
Biblioteca

3 Quia tu es Deus fortitûdo mea: quare me repulisti? & quare tristis incêdo, dum affligit me inimîcus?

4 Emîtte lucem tuam, & veritâtẽ tuam: ipsa me deduxêrunt, & adduxêrunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.

5 Et introîbo ad altâre Dei: ad Deũ qui lætificat iuuentûtem meam.

6 Confitêbor tibi in cíthara Deus Deus meus: quare tristis es ánima mea? & quare contûrbas me?

7 Spera in Deo, quóniam adhuc confitêbor illi: salutâre vultus mei, & Deus meus.

2 Defende me deus, & discepta causam meam.

4 *Lucem tuam*, fauorem tuum & auxilium. *Et veritatem tuam*, tuarum promissionum fidem & effectum. R Selomo lucem Christum, veritatem Eliam eius præcursorem. (i. Ioannem Baptistam) interpretatur. *Deduxerunt & adduxerunt.* Præterita pro futuris, more Prophetico, ad rei certitudinem, vt ex Heb. apparet, deducent & adducent. *In montem sanctum tuum*, in templum structum in monte Moria. Tabernacula autẽ sunt reliqua terræ sanctæ loca, in quibus ipse colebatur.

5 *Iuuentutem meam.* Heb. exultationem meam. Sic flos ætatis de iuuentute dicitur.

7 *Salutare* est sup. q.d. Ille est mea salus, meus saluator, & Deus.

ARGVMENTVM.

Quæruntur pij se contra maiorum exempla impiorum libidini exponi ob religionem, Deumque obsecrant, Vt tandem subueniat. Congruit Apostolis & Martyribus. Rom. 8.

1 In finem pro filiis Core ad intellectũ. XLIII. Heb. 44.

2 DEus aúribus nostris audíuimus: patres nostri annuntiauêrunt nobis.

3 Opus quod operât⁹ es in diêbus eôrum: & in diêbus antîquis.

4 Manus tua gentes dispérdidit, & plantâsti eos: afflixîsti pópulos, & expulîsti eos.

5 Nec enim in gládio suo possedêrunt terram: & bráchium eôrum nõ saluâuit eos.

6 Sed déxtera tua, & bráchium tuũ, & illuminâtio vultus tui: quóniam complacuîsti in eis.

7 Tu es ipse rex meus & Deus me⁹: qui mandas salûtes Iacob.

8 In te inimîcos nostros ventilábi-

mus cornu: & in nómine tuo ſpernêmus inſurgêntes in nobis.

9 Non enim in arcu meo ſperâbo: & gládius meus non ſaluâbit me.

10 Saluâſti enim nos de affligéntibus nos: & odiêntes nos, cõfudîſti.

11 In Deo laudábimur tota die: & in nómine tuo cõfitébimur in ſéculum.

12 Nunc autem repulîſti & confudîſti nos: & non egredièris Deus in virtútibus noſtris.

13 Auertîſti nos retrôrsũ poſt inimîcos noſtros: & qui odêrũnt nos, diripiêbant ſibi.

14 Dedîſti nos tanquam oues eſcârũ: & in Géntibus diſperſiſti nos.

15 Vendidîſti pópulum tuum ſine prétio: & non fuit multitûdo in cõmutatiónibus eôrum.

16 Poſuîſti nos oppróbriũ vicînis noſtris: ſubſannatiônem & derîſum his, qui ſunt in circúitu noſtro.

17 Poſuîſti nos in ſimilitúdinem Géntibus: commotiônem cápitis in pópulis.

18 Tota die verecúndia mea contra me eſt: & confúſio faciêi meæ coopéruit me.

19 A voce exprobrântis & obloquêntis: à fácie inimîci & perſequêntis.

20 Hæc ómnia venêrũt ſuper nos, nec oblîti ſumus te: & inîque nõ égimus in teſtamênto tuo.

21 Et non recêſſit retrò cor noſtrũ: & declinâſti ſémitas noſtras à via tua.

22 Quóniam humiliâſti nos in loco afflictiônis: & coopéruit nos vmbra mortis.

23 Si oblîti ſumus nomen Dei noſtri: & ſi expándimus manus noſtras ad Deum aliênum.

24 Nónne Deus requîret iſta? ipſe enim nouit abſcóndita cordis.

25 Quóniam propter te mortificâmur tota die: æstimâti sumus, sicut oues occisiônis.

26 Exûrge, quare obdôrmis dómine? exûrge, & ne repêllas in finem.

27 Quare fáciem tuam auêrtis? obliuíscêris inópiæ nostræ & tribulatiônis nostræ?

28 Quóniam humiliâta est in púluere ánima nostra: cõglutinâtus est in terra venter noster.

29 Exûrge dómine, ádiuua nos: & rédime nos propter nomen tuum.

3 *Antiquis*, Mosis & patrum de Ægypto egressorum.

4 *Gentes*, septem, quæ olim incolebant terram sanctam, inter quas præcipui erant Chananæi.

5 *Possederunt*, patres nostri.

6 *Dextera & brachium*, potentia & robur. Metonym. Sic & *illuminatio*, fauor tuus, quẽ serenitate vultus tui indicasti.

7 *Qui mandas salutes Iacob*. Iacob genitiui casus, qui mãdas saluari populum Iacob, qui mandas Angelis, vt saluent Iacobum. vt Psal. 90. & 70. Sic Kimhi. Brevius, Qui celeriter facis salutes Iacob. Nam mandare, item dicere in Deo, non semper est faciendum curare, sed etiam celeriter, promptè & iubendo efficere. Alioqui iubere vel quiuis possit: quod non existet: vt Psal 32. mandasti, & creata sunt. Et Es. 44. Qui dico Hierusalem ædificare, qui facio vt ædificetur. Et illud Christi, vtrum facilius est dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, tolle grabatum tuum, &

ambula? Heb. Manda, nisi velis esse nomen *Toar*, vel *Inf.*

8 *Iste*, per te & tuam opem, cornu nostro. i. robore excutiemus hostes, eos armis veluti cornibus impetemus & prosternemus. *Spernemus*. Heb. quidem, sternemus, conculcabimus. At Septuaginta ἐξουδενήσομεν, spernemus, pro nihilo reputabimus: ne quis mendum hîc esse putet. *In nomine tuo*, in tua virtute, vel, te nominato & inuocato.

11 *Laudabimur*, gaudebimus, gloriabimur. Sic hoc verbo vruntur interpretes nostri in hoc opere. *& in nomine*, & nomen tuum prædicabimus.

12 *Et non egredieris*, non egredi soles, non egrederis cum nostris exercitibus. In rebus solitis Hebræi vruntur futuro pro præsenti. Virtutes hîc pro exercitibus: vt Psal. 23. Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

13 *Retrorsum*, retrò in fugam vertisti. *Sibi*, nos sup.

14 *Oues escarum*, escis & deuorationi destinatas.

15 *Sine pretio*, nullo, vel vilissimo pretio. *Nec fuit multitudo* pretij, quando populum tuum commutasti, & tradidisti alienis gentibus. q. d. Tete vili atque adeò gratis abdicasti populo tuo, & alienorum iuri & dominio subdidisti, perinde ac si nullius esset momenti. *At altitudo* etiam possit significare fœnus, lucrum. Hac venditione nihilo factus es ditior. *In commutationibus*, in alienationibus, venditionibus. Methaphoræ à negotiatoribus.

17 *In similitudinem*, dicterium, fabulam. Prouerbia de nostra calamitate conficiunt, prouerbijs nobis insultant & illudunt. *Commotionem capitis*, ludibrium, illusionem inter populos. Gestus deridentium.

18 Assiduè ignomina mea ante oculos meos versatur, & vultus pudore velatur.

19 *A voce*, propter vocem conuitiantis. *A facie inimici*, propter inimicum.

20 *In testamento*, contra testamentum tuum.

21 *Et declinasti*. Actiuè, & per Zeugma repetenda negatio, *& non declinasti*. & non declinare feciſti, neque remouisti. Sic Hebræi, Chrysostom. & Hieronym. Si nolis esse Zeugma, sensus cadet in sequentem versum. Quoniam nimis humiliasti atque afflixisti, facis vt semitæ nostrę à via

tua & lege declinent. q. d. hinc trahimus occasionem declinandi atque errandi. Calamitates nimiæ nos in transuersum agunt, & à patientia ac virtute abducunt. Vnde quia non contingunt sine eius consilio, voluntate & iustitia, Deus malorum, quę inde consequuntur, quodammodo causa dicitur, i. causa per accidens, non per se, causa indirecta, non directa & propria. Sic Psal. 104. Cõuertit cor eorum, vt odirent populum suum. Masoretarum lectio per Tseri, non Pathah, tollit hũc scrupulum. Nam iuxta eos sic esset vertendum, & declinat gressus noster à via tua: vel, & (non) declinat, per Zeugma.

22 *Afflictionis*. In Hebræo est hyperbole, Draconum. i. in loco captiuitatis, in medio infidelium, idololatrarũ, hæreticorum. *Vmbra mortis*. Acerbissima calamitas & seruitus.

24 *Requiret*, puniet, & vlciscetur. Alij, indagabit, & indaganda cognoscet.

25 *Oues occisionis*, cædi destinatæ.

26 Deus in malis nostris videtur obdormire & nos negligere, sed non dormitabit neque dormiet, qui custodit nos, Es. 49. Ps. 120.

28 Hyperbole. Vita nostra allisa est pulueri, propinqua est sepulchro, non possumus deiici & affligi profundius. Nam nobis reptandum est, non gradiendum, quòd simus prostrati, & afflicti in ventrem. Vel respicit ad morem pœnitentium, qui se puluere conspergere solebant.

29 *Propter nomẽ tuum*. Heb. propter misericordiam tuam.

ARGVMENTVM.

Carmen nuptiale, Christi & Ecclesiæ notas, virtutes, dotes, gratias, coniunctionem canens.

1 In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto. XLIIII. Hebr. 45.

2 ERuctâuit cor meum verbum bonum: dico ego ópera mea regi.

3 Lingua mea cálamus scribæ: velóciter scribêntis.

4 Speciôsus forma præ fíliis hóminum, diffûsa est grátia in lábiis tuis: propterea benedîxit te Deus in ætêrnũ.

5 Accíngere gládio tuo super femur tuum: potentíssime.

6 Spécie tua & pulchritúdine tua: intênde, prósperè procêde, & regna.

7 Propter veritâtem & mansuetúdinem, & iustítiam: & déducet te mirabíliter déxtera tua.

8 Sagíttæ tuæ acûtæ (pópuli sub te cadent) in corda inimicôrum regis.

9 Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga directiônis virga regni tui.

10 Dilexîsti iustítiam, & odîsti iniquitâtem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætítiæ, præ consortibus tuis.

11 Myrrha & gutta & cásia à vestiméntis tuis, à domibus ebúrneis: ex quibus delectauêrunt te filiæ regũ

in honóre tuo.

12 Astitit regîna à dextris tuis in vestîtu deaurâto: circúndata varietâte.

13 Audi fília, & vide, & inclîna aurem tuam: & obliuíscere pópulum tuum, & domum patris tui.

14 Et cõcupîscet rex decôrem tuũ: quóniam ipse est dóminus Deus tuus, & adorâbunt eum.

15 Et filiæ Tyri in munéribus: vultum tuum deprecabûntur omnes díuites plebis.

16 Omnis glória eius fíliæ regis abîntus: in fímbriis aúreis circumamîcta varietátibus.

17 Adducêntur regi vírgines post eam: próximę eius afferêntur tibi.

18 Afferêntur in lætîtia & exultatiône: adducêntur in tẽplum regis.

19 Pro pátribus tuis nati sunt tibi filij: constítues eos príncipes super omnem terram.

20 Mémores erunt nóminis tui: in omni generatiône & generatiônem.

21 Proptérea pópuli confitebûntur tibi in ætêrnum: & in séculum séculi.

2 Duobus primis versibus attentionem captat, à rei & personæ, quam descripturus est, magnitudine: deinde ab orationis perspicuitate & celeritate. Neque enim suspensum lectorem tenebit tarditate, vel insinuatione aliqua dicendi. *Eructauit*, effudit verbum præstans, orationem & sermonem insignem. *Dico ego*, profero, propono, eloquor mea carmina, quæ operatus sum regi Christo, ei poëma meũ compono illud ad eum dirigo. Vnde quod sequitur v. 5 est Apostrophe ad Christum. Hebræi ferè interpretantur *De rege*, non *Regi*. de eo meum hunc Psalmum dicto: hic mei Psalmi est materia.

3 Lingua mea est calamus spiritus sancti, qui est scriba celerrimus, in scribẽdo exercitatissimus & peritissimus. Metonym. i. qui numine suo afflatos facit celerrimè scribere. Vel Scribã velociter scribẽtẽ se ipse appellabit: quoniã auctores sacri, suorũ librorũ non sunt auctores, sed scriptores & notarij. Auctor enim est Spiritus S. qui ipsorũ linguæ & calamo insidet ac præest. q. d. Vtar lingua & stylo celeri ad ista mysteria explicanda, nec tarditate ero molestus.

4 Encomiũ Christi, à forma, ab eloquẽtia & Euangelij doctrina, à fortitudine & victoria de peccato, morte, Satana, Idolis & Idolorũ cultoribus, à Maiestate personæ & regni eius, à iustitia, deniq; à magnificẽtia aulę & comitatus. Pulcher es animo & corpore rex Messia, (vt interponit Chald.) In vtraq; forma nullo tecũ potest cõparari, vt q̃ sis plen⁹ gratia, veritate, mãsuetudine, virtutib⁹ sine vlla peccati labe, & habeas labia adornata multa gratia. *Diffusa*, effusè posita. Tu⁹ sermo, tua oratio melle est dulcior, fluit suauiter grata, suauis & iucũda Deo & hominibus. Hinc in euang. Potẽs erat sermone & opere. Et, Nunquam homo locutus est sic: tanta persuadendi vis labijs eius insederat. Chaldæo *Grę-*

tia est spiritus Prophetiæ, qui in Christi labijs elucebat. *Propterea*, propter hanc tuã pulchritudinem, & labiorum gratiam.

5 Ad pugnam te para ad debellãdum Satanam, mortem, peccatum: vel, ad interficiendos reges & potestates mundi. Humano, more de Christo loquitur, vt de bellatore aliquo egregio. *Potentissime*. Vocandi c. ô Heros, ô strenue, ô potens. R. Ioseph hunc gladium esse spiritualem ait, & Metaphoricum: Talmudici, legem Dei, eiusque bellum.

6 *Specie tua*. Appositio ad gladium. Nam debet iungi cum præcedenti versu. Accinge femori tuo gladium, tuam speciem & maiestatem siue pulchritudinem, qui tibi etit decori & ornamento, & per quem tibi decus & imperium comparabis. Alij, cum sequentibus. Propter tuam speciem & maiestatem, vel cum tua illa specie *Intende*. εὐτδυε impetuum fac in hostes, arcum tuum tende. Septuag. תודך rectius quàm Masoretæ legunt, dirige, tende tuum arcum. Vnde & mox futura est mentio sagittarum. Iuxta Masoretarum puncta, Cum maiestate tua vel decore. *Prosperè*. hoc aduerbium iungendum cum verbo *Procede*. Nam Græcè & Heb. vnicum est verbum, & Psalterium Romanum præponit copulam, *& prosperè procede. & regna*. Heb. Vehere, inequita, insidе. Sed rectè 70. Nam verbum vehendi Metaphoricè significat gubernationem, præsidentiam, quod qui rerum summam tenerent, curru vel mulo vehérentur. Hinc Ezechiel rerum prouidentiam & administrationem diuinam Mercauá adumbrat. i. quadriga & q. vectura.

7 *Propter*. Prius hoc hemistichium pertinet ad præcedentia. Regna propter tuas virtutes, quas hîc nominat: vel equita super verbum veritatis & mansuetudinis & iustitiæ. Quæ est periphrasis Euangelij, quo vera Dei cognitio, misericordia & iustitia reuelarur. Ro. 1. *Et deducet*, perducet te tua potentia mirificè ad optatum finem, ad optatas victorias. Docebit te (inquit Kimhi) mira & terribilia, quæ edas in hostes tuos.

8 Ordo inuersus. Sagittæ tuæ acutæ in corda inimicorum tuorum, sup. infigentur, vel quid simile. Populi sub te cadent, nisi hoc potius malis esse parenthesin. Sagittas autem Metaphor. vocat plagas siue pœnas, quibus hostes

suos Rex Christus afficit. vel certè Euangelicæ prædicationis iacula, quibus transfixi moriuntur vitæ veteri, vitijs, & concupiscentijs pristinis. i. vt Apostolus loquitur, peccato, Rom. 6. *Regis*. i. tuorum, per enallagen.

9 O deus Christe, tua regia sedes æterna est, non, vt aliorum Regum, temporaria. *Virga*. Constructio versa. Vnde græcè, posterior pars habet articulum ἡ ῥάβδος. Virga regni tui est virga directionis. i. sceptrum rectitudinis, æquitatis, iustitiæ. Virga pro sceptro Heb. vtrobique. Tu tuũ regnum summa æquitate & iustitia administrabis.

10 *Deus Deus tuus*. Epizeuxis. Vel, Deus priore loco est vocandi casus, ô Deus fili, Deus tuus. i. Pater. *Oleo lætitiæ*, Spiritu sancto, siue vnctione Spiritus sancti, non vnctione visibili. Ita hîc apertum mysterium de sanct. Trinitate. Humanitas Christi sine mensura (Ioan. 3) inuncta est Spiritu sancto, longéque effusiùs, quàm reliqui sacerdotes, reges, Prophetæ, filij Dei, consortes, & cohæredes ipsius, quibus certus accipiendi Spiritum sanctum modus definitus est. Est autem vnctus, vt sit Rex, & Sacerdos, Psal. 2. & 109. quod ad naturam humanam attinet. Non enim verbi natura vncta est, quæ consortes secundum se habere non potest. Vnde apparet ad id, quod homo est, pertinere vnctionis vocabulum. Virgilius lib. 4. Hilar. lib. 11. Trinit. Amb. & Theophyl. Heb. 1. Cyrill. de Incarn. Vnig. c. 1.

11 Sup. spirant, manant, diffluunt, vel quid simile. Est autem allegoria de gratijs & virtutibus animę & corporis Christi excellentissimis. Myrrham & guttã siue stacten & casiã redolent vestimenta tua ex ædibus eburneis, (educta) quibus delectaris. Vestimenta Christi, anima eius & corpus. Hinc velamen, Heb. 10 caro eius siue humanitas exponitur: & Phil. 2 formam serui accepit, habitu inuentus vt homo. Nam habitum illîc significare indumentũ docet Augustin. lib. 83. q. 73. Domus eburneæ, puræ piorum conscientiæ & mentes, quæ Christum mirè oblectãt. Heb palatia, siue templa: quomodo locutus est Paulus, templum Dei estis vos. 1. Cor. 3. & 6. *Ex quibus*, palatijs & templis candidissimis. *In honore tuo*, in tua aula honorifica in tuo commitatu gloriæ, honoris, & maiestatis pleno. Hebræi etiam hîc sensum auspicantur: filiæ regum (sunt) inter honoratas tuas.

12 Ecclesiam etiam allegoricè pingit stylo poëtico. *Regina*, Ecclesia, præsertim collecta è Gentibus. *A dextris tuis*, in loco honorato, non vt vilis & contempta, ad pedes. *In vestitu*. Sequentia huius versus omnia sunt periphrasis istorum Hebraïcorum, Cum gnassa, vel varietate auri Ophir. Ergo *deauratum* hîc sonat purè aureum: varietas, varios ornatus. De variis virtutibus & gratiis Ecclesiæ: de quibus 1. Cor. 12. & Hebr. 2.

13 *Populum tuum*. Non tantùm Gentes transeuntes ad Ecclesiam, obliuiscantur veteris sui populi & idololatriæ: sed & Iudæi dediscant veterem suum cultum & ceremonias, quas antea habebant charissimas; vt se in Christum tori transfundant. *Patris tui*, maiorum tuorum paganizantiũ, vel Iudaizantium, & crede in hunc regem.

14 *Adorabunt*. Græcè, & adorabis. Heb. Et adora, Eodem sensu omnia. Christum autem adorant Reges Psal. 98. 71. Angeli Psal. 96. Es. 60.

15 *Filiæ Tyri*. Nobiles, diuites, & florentes nationes. *Deprecabuntur*, supplicabunt tibi ô Ecclesia. De potestate clauium & sacramentorum. *Diuites plebis*, ditissimi populorum. Nam Hebræi superlatiuos Latinorum repræsentant per adiectiuum cum genitiuo alterius nominis. De vocatione Gentium.

16 *Eius*. Redundat per Pleonasmum: vnde & Græcè deest. Debet ergo construi cum genitiuo *Filiæ*, quasi per appositionem. Vniuersa gloria filiæ Regis, siue Ecclesiæ, est intrinsecus, spiritualis, & in animo. Omnis eius ornatus non exterior est, in vestimentis corporalibus multi pretij, sed interior, in corde & animo, vt in fide, charitate, obedientia, fideli subiectione. 1. Pet. 3. *In fimbriis*, in operibus exterioribus, quæ charitas exigit. Gal. 5. Matth. 5. &c. *Varietatibus*, variis obseruationibus & colendi ritibus. Nam, ne exteriorem cultum, & varias eius ceremonias, quæ sunt pietatis retinacula, planè videretur reiecisse, ista addidit ex Augustino ad Casulanum, ep. 86.

17 *Virgines*, singulares Ecclesiæ vel animæ post eam Ecclesiam Catholicam, de quibus 2. Cor. 11. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. *Proximæ eius*, propinquæ eius, & cognatæ Gentes, sociæ & amicæ nationes. *Tibi*, ô Rex Christe. Sic sequentes Apostrophæ diriguntur ad Christum Regem. Nam affixa Hebraicè sunt generis

generis masculini.

19 Pro Patriarchis & Prophetis Apostoli & Apostolici æterna successione, summam rerum exercebunt in Ecclesia, gerentes vices tuas, ô Rex Christe.

20 *Memores erunt*. Heb. & Græcè, Memor ero. Eodem sensu. Nam tunc inducitur Ecclesia gratias agens sponso suo, qui ipsam tantis beneficiis cumulauerit.

ARGVMENTVM.

Ciuitatem Dei, siue Ecclesiam, Domini præsidio contra omnem vim esse tutam.

1 In finẽ filijs Core pro arcanis. Psalmus. XLV. Heb. 46.

2 DEus noster refúgium & virtus: adiûtor in tribulatiónibus, quæ inuenêrunt nos nimis.

3 Propterea non timébimus, dum turbábitur terra: & transferêntur montes in cor maris.

4 Sonuêrunt & turbâtæ sunt aquæ eôrum: conturbâti sunt montes in fortitúdine eius.

5 Flúminis ímpetus lætíficat ciuitâtem Dei: sanctificâuit tabernáculum suum altíssimus.

6 Deus in médio eius, non cõmouébitur: adiuuâbit eam Deus manè

dilúculo.

7 Conturbâtæ ſunt gentes, & inclinâta ſunt regna: dedit vocem ſuã, mota eſt terra.

8 Dóminus virtûtum nobîſcum: ſuſcêptor noſter Deus Iacob.

9 Venîte, & vidête ópera dómini, quæ póſuit prodígia ſuper terram: aúferens bella vſque ad finem terræ.

10 Arcum cónteret, & confrînget arma: & ſcuta combûret igni.

11 Vacâte, & vidête quóniam ego ſum Deus: exaltâbor in géntibus, & exaltâbor in terra.

12 Dóminus virtûtum nobîſcum: ſuſcêptor noſter Deus Iacob.

2 *Ninis*, copioſè. Sic perpetuò Meòd vertunt Septuag.

3 *Iu cor*, in medium maris. Poëticè hæc omnia de malis ingentibus.

4 *Eorum*, marium mutato numero. *Eius*, maris. q. d. ad maris æſtus, elationes & vires montes contremuerunt. Rabbi Anonymus, de quo alibi, & noſtri referunt ad Deũ. Dei potentia & maieſtate montes contremiſcunt.

5 *Fluminis impetus*. Fluminis decurſus, amnis & riuuli. Nam Heb. eſt פלגי. vt Pſ. 1. v. 3. Sic autem poëticè appellat copioſam gratiã ſpiritus ſancti. Aliqui de copioſo cõcurſu populorũ ad Eccleſiã ſeſe conuertentiũ. Alij, de impetu & violentia impiorum contra eam. *Sanctificauit*. Maſoretarum lectio inuoluit hanc ſententiam: Sacratium tabernaculorum altiſſimi, ſup. fluminis curſus lætificat. Eſt enim multò clarius, ſupremum Deum ſanctificaſſe, conſecraſſe, purum, inuiolatum, tutum effeciſſe ſuum tabernaculum, quod ſumus nos, vel Eccleſia.

6 *Deus*, eſt ſup. *Non commouebitur*. illa ciuitas. Vnde verbum in Hebræo eſt generis fœminini. *Mane diluculo*, maturè, opportuniſſimo tempore. Vultu ſuo, in Romano Pſalt.

7 *Inclinata*, commota ſunt mutarunt. *Dedit vocem ſuam*, intonuit. De tonitru Euangelij, vel calamitatum ob neglectum Euangelium.

8 *Virtutum*, exercituum & angelorum. Sic v. 12.

9 *Prodigia*. Heb. ſtupenda. Aliqui in bonum: Conſiderate miracula, omnem naturæ vim ſuperantia facinora Dei, quibus ſuperauit conuertitque mundum. Alij in malum: ſtupores, deſolationes, deſtructiones principum, potentum, impiorum, euerſiones idolorum. *Auferens bella*. Perſecutiones. Tempore Conſtantini.

11 *Vacate*. Heb. dimittite, remittite, ſup. vos. remiſſo eſtote animo, placido, pacato, vacuo à tumultibus & motibus. Chald. ceſſate à bello, (quo Deum oppugnatis.) Apoſtrophe ad hoſtes.

12 *Suſceptor*, protector, defenſor.

ARGVMENTVM.

Omnes gentes inuitat ad Deum celebrandum, quòd in ſanctorum Iſraëlitarum communionem & regnum coptatæ ſint. Eccleſiæ congruit.

1 In finem, pro filiis Core. Pſalmus XLVI. Heb. 47.

2 OMnes gentes plaúdite mánibus: iubilâte Deo in voce exultatiônis.

3 Quóniã dóminus excêlsus, terríbilis: Rex magnus super omnem terram.

4 Subiêcit pópulos nobis: & gentes sub pédibus nostris.

5 Elêgit nobis hæreditâtem suam: spéciem Iacob, quem dilêxit.

6 Ascêndit Deus in iúbilo: dóminus in voce tubæ.

7 Psállite Deo nostro, psállite: psállite regi nostro, psállite.

8 Quóniã Rex omnis terræ Deus: psállite sapiênter.

9 Regnâbit Deus super gentes: Deus sedet super sedẽ sanctam suam.

10 Príncipes populôrum congregâti sunt cum Deo Abráham: quóniam dij fortes terræ vehemênter eleuâti sunt.

2 *Plaudite* gestu lætitiam ostendite.

3 Rex hic est Christus, terribilis & tremendus diabolis & tyrannis.

4 *Nobis*, nostræ potestati & religioni.

5 Ordo inuersus. Speciẽ Iacob, siue quicquid erat pulchrũ speciosum, excellens in familia Iacob, quem dilexit, selegit nobis, pro sua hæreditate: hoc nos hæreditare & possidere, suaque illa præstanti hæreditate frui nos voluit. *Suam.* Hebraicè quidem *nostram*: at quia *nobis* præcessit, est idem sensus. *Quem*. Septuaginta הוּא. Sed relatiuum Hebraicum est omnis generis.

6 Nostri ad ascensum triumphantem Christi in cœlum. Hebræi in genere. Post partam victoriam, & subactum nobis orbem, in vrbem sanctam in monte positam ascendit cum triumpho, militibus & populis cũ iubilo, plausibus, acclamationibus, concentu, musica gratulantibus, & sui regis triumphum clamore & buccinarum clangore prosequentibus.

8 *Sapienter*, σωφρόνως, intelligenter, non lingua tantùm, sed & animo. Heb. cum intelligentia, scitè & concinnè. Dicendo sup.

9 *Regnabit*, &c.

10 *Cum*. Rectiùs & facilius Septuag. עם per Hiric legunt, quàm Masoretæ per Pathah. *Dij*. Noster in Sept. legit οἱ θεοὶ, cùm hodie τοῦ θεοῦ, *Dei*, in genitiuo. Prior lectio mihi magis placet. Nam & ei congruunt Hebræa, si in לאלהים, ל indicet nominatiuum casum Emphaticè, vt sæpè aliàs, seorsum, Esa. 32. v. 1. ולשרים, & principes in iudicio principatum tenebunt, vt docet Kimhi in Michlol. Egregio sensu. Dij fortes siue clypei & protectores terræ vehementer eleuati sunt & euecti in hac orbis victoria. Patrem, Filium, & Spiritum S. scriptura Deos plurali numero appellat, habita ratione non Essentiæ, quæ in illis vnica est numero, sed personarum, quæ sunt tres actu & distinctè. Simplicissimus est hic sensus, quicquid alii, præsertim recentiores, existiment. Nam in Genitiuo sensus frigidus. Dei fortes & clypei supra terram exaltati sunt. Item in datiuo, cum multis eclipsibus: quoniã Deo (sunt, vel adhæserunt) scuta terræ, valdè eleuatus (est Deus.)

ARGVMENTVM.

Deo charissimam esse Hierosolymam, vt qui eam singularibus victoriis, donis & beneficiis exornauerit, atque ex ea misericordiam suam in omnes terræ fines deri-

uauerit. Congruit Ecclesiæ.

1 Psalmus cantici filiis Core secunda sabbathi. XLVII. Hebr. 48.

2 MAgnus dóminus & laudábilis nímis: in ciuitâte Dei nostri, in monte sancto eius.

3 Fundâtur exultatiône vniuêrsæ terræ: mons Sion, látera Aquilônis, cíuitas regis magni.

4 Deus in dómibus eius cognoscêtur: cùm susc ípiet eam.

5 Quóniam ecce reges terræ congregâti sunt: conuenêrunt in vnum.

6 Ipsi vidêntes sic admirâti sunt, conturbâti sunt, commôti sunt: tremor apprehêndit eos.

7 Ibi dolôres vt parturiêntis: in spíritu vehemênti cónteres naues Tharsis.

8 Sicut audíuim⁹, sic vídim⁹ in ciuitâte Dómini virtûtũ, in ciuitâte Dei nostri: Deus fundâuit eam in ętêrnũ.

9 Suscépimus Deus misericórdiã

tuam: in médio templi tui:

10 Secûndum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustítia plena est déxtera tua.

11 Lætêtur mons Sion, & exûltent filiæ Iudæ: propter iudícia tua dómine,

12 Circúndate Sion, & complectímini eam: narrâte in túrrib⁹ eius.

13 Pónite corda vestra in virtûte eius: & distribúite domos eius, vt enarrêtis in progénie altera.

14 Quôniam hic est Deus, Deus noster in ætêrnum: & in séculum séculi, ipse reget nos in sécula.

3 A fundamentis mons Sion, siue hæc Dei ciuitas, ædificatur cum magno gaudio vniuersi orbis terrarum: Ecclesiæ radix & fundamentum est in Sione & Hierusalem. Quia de Sion exibit lex & verbum Domini de Hierusalem Es. 2. Septuag. hîc etiam vertunt ad sensum. Verba sic habent. Pulcher regione vel climate, exultatio vniuersæ terræ (est) mons Sion. *Latera Aquilonis*, & latera. Est enim Asyntheton. q. d. Mons Sion meridionalis, & latera Aquilonaria vrbis sunt ciuitas regis Christi. Hierosolymæ precipuæ regiones & tractus erant versus montẽ Sion à parte meridiei, & versus latera Aquilonis, quæ erãt planiora & humiliora, vt proinde multò pluribus muris & turrib⁹ essent munita atque instructa. Ineptè aliqui putant esse Appositionẽ. Nam mons Sion minimè erat ab vrbis Aquilone, sed me-

ridie, ex Ioſepho, id eſt, habebat ab Aquilone vrbem Hieruſalem poſitam.

4 *In domibus.* Heb. in palatiis. *Cum Suſcipiet eam*, cum eam adiuuabit aduerſus Gentilium furores, cum eam tuebitur & proteget. Vnde Heb. in munitionem & perfugium.

5 *In vnum*, ſimul, velut ex fœdere ad eam obſidendam & opprimendam.

6 Cognoſcentes ſe eam non poſſe delere, viſis miraculis & turela Dei, conturbati ſunt, etc. Reges admirantur, ſed delere non poſſunt Hieruſalem, ſiue Eccleſiam 2. Par. 12, 20, 4 Reg. 16. 17. Eſ. 7.

7 *In ſpiritu.* venti validi violentia & impetu franges, cõteres & diſſipabis naues Tharſenſium, & cæterarum ſuperbarum nationum, quæ vel è Cilicia, vel ex India aduerſus eam venerint. Nam Tharſis ſignificat & Tharſum Ciliciæ, & regionem Indiæ, è qua aurum optimum & diuitias maximas exportabat Salomon. 3 Reg. 9. Per Synecdochen, reliquas omnes naues ſuperbè contra Eccleſiam nauigantes intelligit.

8 Sicut audiuimus hęc ventura fuiſſe, ſic vidimus impleta. Nam quod verbis promiſſum erat à Deo, id re nobis præſtitum eſt. Sicut audiuimus ex diuinis promiſſionibus, ſic experti ſumus Deum tueri Hieruſalem.

9 Conſecuti ſumus miſericordiam tuam & opem in medio templi tui, vbi eam in his maximis periculis implorabamus. Hebr. Expectauimus, eadem ſententia. Miſericordiam tuam, beneficia corporalia & ſpiritualia.

10 Pro nominis tui magnitudine, magna eſt laus, celebritas, & fama tua per extremas omnes terras: *Secundum* pertinet ad proportionem. *Dextera*, potentia & virtus.

11 *Filiæ Iudæ*, ciuitates Iudeæ & membra Eccleſiæ, *Propter iudicia tua*, propter iuſtas tuas vltiones, propter tua erga hoſtes Eccleſiæ iudicia.

12 Conſiderate diligenter ciuitatis Dei mœnia, turres, virtutem, robur, palatia & arces, vt hæc narretis poſteritati. *Complectimini eam*, Circuite Sionem, & circumluſtrate. *Narrate in turribus eius*, ipſius magnitudinem ſcilicet, vel Dei laudes. Heb. numerate turres eius. Nam verbum ספר in Kal ſignificat numerare, in Piel narrare.

13 *In virtute eius.* ad vim & robur eius. vel, ad propugnaculum & antemurale eius. *Diſtribuite*, diſtinguite. i. notate, obſeruate diſtinctè, diſtributim, ſigillatim, domos & palatia eius. Nam in ea ſunt multæ manſiones, gradus perfectionum, &c. Hæc enim poſtea ad ſpiritualem Eccleſiæ magnificentiam & ſtructuram transferri debent. Alij, Eccleſias particulares totum per orbem conſtituite, & diſpertimini. Heb. Et exaltate palatia, vel arces eius.

14 *Hic eſt.* δεικτικῶς. quaſi oſtendat Deum incarnatum & viſibilem. i. Chriſtum. *In ſecula.* עלמות Septuag. rectiùs ſeculum, i. עולם interpretati ſunt, quàm recentiores vel mortem vel iuuentutem, vt & Rabbini, agnoſcunt. Interim, quæ eſt Scripturæ fœcunditas, aptè & ſuauiter vertitur, ipſe reget, ſiue deducet nos ad mortem (vſque.)

ARGVMENTVM.

Nihil contra mortem & infernum prodeſſe diuitias, ſolam iuſtitiam ex iis eripere, ſiue redimere.

1 In finem filiis Core, Pſalmus. XLVIII. Hebr. 49.

2 AVdîte omnes gentes: aúribus percípite omnes, qui habitâtis orbem.

3 Quíque terrigênæ & fílij hóminum: ſimul in vnum diues & pauper.

4 Os meum loquêtur ſapiéntiam: & meditátio cordis mei prudẽtiam.

5 Inclinâbo in parábolam aurem meam: apériam in pſaltério propo-

sitiônem meam.

6 Cur timêbo in die mala? iníquitas calcanei mei circúndabit me?

7 Qui confîdunt in virtûte sua: & in multitúdine diuitiârum suârum gloriântur.

8 Frater non rédimit, rédimet homo? non dabit Deo placatiônem suam,

9 Et prétium redemptiônis ánimę suæ: & laborâbit in ætêrnum, & viuet adhuc in finem.

10 Non vidêbit intéritum, cùm víderit sapiêntes moriêntes? simul insipiens & stultus perîbunt.

11 Et relíquêt aliênis diuítias suas: et sepûlcra eôrũ dom⁹ illôrũ in ętêrnũ.

12 Tabernácula eôrum in progénie & progénie: vocauêrũt nómina sua in terris suis.

13 Et homo cùm in honôre esset, non intellêxit: comparâtus est iumêntis insipiéntibus, & similis factus est illis.

14 Hæc via illôrum scándalũ ipsis: & póstea in ore suo complacêbunt.

15 Sicut oues, in infêrno pósiti sũt: mors depâscet eos.

16 Et dominabûntur eôrum iusti in matutîno: & auxílium eôrum veterâscet in infêrno à glória eôrum.

17 Verúntamẽ Deus rédimet ánimam meam de manu ínferi: cùm accéperit me.

18 Ne timúeris, cùm diues factus fúerit homo: & cum multiplicâta fúerit glória domus eius.

19 Quóniam cùm interíerit, non sumet ómnia: neque descêndet cum eo glória eius.

20 Quia ánima eius in vita ipsîus benedicêtur: confitébitur tibi, cùm benefêceris ei.

21 Introîbit vsque in progénies patrum suôrum: & vsque in ætêrnũ non vidêbit lumen.

22 Homo cùm in honôre esset, nô intellêxit: comparâtus est iumêntis insipiéntibus, & símilis factus est illis.

2 Verba Psalmographi quatuor versibus sibi attentionem conciliantis ab argumẽti propositi excellentia & dignitate.
3 *Terrigenæ*, plebei, ignobiles, nulla natiuitatis origine illustres: quos etiã Poëtæ Terræ filios appellãt. Hinc Heb. filij Adam, *filij hominum*. Heb. בני איש, filij virorum, Nobiles. Adam enim sonat hominem obscurum, &.q. terreum. Ish insignem, virtute & alijs notis illustrem. Audite ergo obscuri & illustres, diuites ac pauperes.
4 *Sapientiam*. Verba sapientiæ de vanitate & miseria huius vitæ. *Prudentiam*, Verba prudenter à mente cogitata loquetur. In diei mortis & iudicij meditatione vera est sapientia & prudentia, quam se omnes docturum hoc Psalmo pollicetur.
5 Rem attentè & diligenter consideratam eloquar, attendam ad ea quæ dicam & canam, ne quid aut ineruditũ aut inconcinnum elabatur. Aures intendam & admouebo ad meam sententiam, vt audiam, quàm concinna sit & congrua ad musicam. *Aperiam*, psalterio & alijs instrumentis musicis pandam & personabo meum problema, meam propositam sententiam. Hebræi sententiam elegantem, eruditam, & grauem appellant משל, siue illa sit figurata, siue propria & simplex. Quare & hoc vocabulo suum Sententiarum siue prouerbiorum librum inscripsit Salomon. חידה autem, quam Septuag. προβλημα, Noster propositionem vertit, sententia est obscurior, quæ egeat explicatione vel studio, q. Ænigma. Sic doctrina Psalmi est parabola, quoniam constat sententijs præclaris, partim propriè, partim figuratè enuntiatis, Ænigma, quoniam multa habet obscura & inuoluta. Vnde & de 6. v. quot interpretes, tot ferè sententiæ.
6 Hæc est parabola, itemque propositio vel ænigma, quod instrumentis musicis canere instituerat. Ex abrupto ordi-

tur. Cur committere velim, vt timeam die aduersa & calamitosa? q.d. Non est committendum, quorum nos postea pœniteat, nempè die iudicij, vel etiam die quolibet calamitoso & misero, quo peccata præterita impediunt, ne deus, manum suam auertẽs, nos liberet. *Iniquitas*. Zeugma. (Et cut) iniquitas factorum meorum me inuoluet, implicabit, ne euadam, me vndique premet, circunstabit, obsidebit, pœnas deposcens. Hoc Zeugma agnoscit Abben Ezra. Alijs, respondet interrogationi propositæ. Cur timeam in die mali? R. Quia iniquitas .i. pœna iniquitatis, Metonym. in calce, siue ad extremum à me luetur. Verùm calcaneum, gressus, pedes, vestigia, Hebræi Metaphoricè vocant facta & opera. Sic Latinè, Insistere vestigijs alicuius .i. factis & institutis. Diem malam, siue mali, diem mortis, vel iudicij, vel calamitatis & malorum: aut etiam iuxta Abben Ezram, senectutis.
7 *Qui confidunt*, O qui cõfidunt. Vocatiui apud Hebræos sæpè in tertia persona. Totus ergo versiculus est Apostrophe ad eos, qui potentia & copia diuitiarum suarum confidunt ac gloriantur. Audite hæc ô vos, qui confiditis, &c.
8 *Frater*. Interroganter. Frater non redimit de angustijs & calamitate mortis: & homo .i. & quiuis alius minus ergate affectus redimet? q.d. Si frater non possit redimere à morte, alius id minus præstabit. Hebræa eundem sensum complectuntur pronunciatiuè. Fratrem non sanè redimet quispiã. *Non dabit*, vllus sup. 1. כל. *Placationem*. Metonym. rem, quæ placat. Nullus dabit pro se quicquam, quo Deum reddat placatum, ne mortem immittat.
9 *Anima sua*, pro anima sua, pro vita sua non dabit. Tanta est moriendi necessitas. *Pretium*. Septuag. יקר per nomen faciliùs verterunt. Vt Masoretæ signant, eadem quidem est sententia, sed obscutior: & preciosa erit redemptio animæ suæ .i. nulla, rarissima. vt 1. Reg. 3. Sermo domini erat pretiosus in diebus illis .i. nullus, rarissimus. Deus enim nulla edebat oracula. *Et laborabit*. Negatio debet repeti ἀπὸ τοῦ κοιμᾶσθ, è superiore membro. & non laborabit in perpetuum, & non viuet adhuc in finem: vt laborare sit fungi laboribus, operibus, & cutis huius vitæ. Vel est Anteesis: Imò verò laborabit, feret grauia, torquebitur, fatigabitur in æternum (apud inferos) &

sic viuet miserè & infœliciter in finem, in perpetuum. Sēper viuet, vt semper crucietur. Hebręa sunt adhuc obscuriora, & incommodiùs distincta. Quare alterutrum istorum mihi placet, vel certè interrogatio R. Abraham, *Et viuet* & an viuet adhuc in perpetuum? q. d. minimè.

10 *non videbit.* Est & hîc interrogatio. An non videbit, aut non patietur interitum, quando etiam sapientes moriuntur, qui digni videbantur vita immortali? *Simul*, respondet interrogationi. Sanè ad vnum omnes omnes pariter insipientes & stulti interibunt.

11. *Et sepulchra*. In sepulchris perpetuò consistent vsque ad consummationem sæculi, (*In aternum* enim istud hoc loco significat) citra Spem reuertendi ad suas diuitias & facultates. קרבם Metathesis, pro קברם, sepulchrum: quo modo Eccles. 12. sepulchrum appellatur domus æternitatis humanæ. Nam cæreræ interpretationes frigent.

12 *Tabernacula eorum* erunt *in progenie & progenie*, diu durabunt. Ipsis pereuntibus eorum domicilia in alias atque alias ætates manebūt. Quod istorum miseriam & infœlicitatem auget. Nam cognuntur aliis sua insana ædificia relinquere. Eccl. 1. Generatio vadit, generatio venit, terra autē in æternū stat. Vel pendet è superiore, vt idē dicat alijs verbis. Et (sepulchra) erunt tabernacula eorum perpetua: illa habebunt pro ęternis tabernaculis. *Nomina sua.* Hypallage. Vocarunt nominibus suis terras suas, suas appellationes & vocabula eis indiderunt, vt sua nomina & titulos redderent immortales.

13 *In honore*, in pretio, in nobili & pretiosa conditione, & excellenti rationis, imaginisque Dei statu, supra bruta & pecudes. *Non intellexit* suam illam nobilitatem. Non sapit, dum æterna negligit: ad caduca & bruta se conuertit: ad pastum, ad sensum, ad voluptates se deijcit, perinde ac si bestijs nō excelleret. Heb. Non pernoctat, nō permanet (in illa nobilitate imaginis dei, & præstāria rationis & gratiæ.) Nisi malis esse literam pro litera, ילין pro יבין, vt respondeat v. 22. *Insipientibus*. Rectè. Nam Heb. iumentis (quę) silent. i. quæ sunt muta, expertia orationis & rationis, bruta & stolida: è R. Araią. Cæteræ interpretationes stolidæ sunt.

14 Hęc quidem viuendi ratio ipsis est scādalum, peccatū,

error, & stultitia (: Nam Heb. כסל.) attamen posteri eorum in ipsorum verbis & dictis sibi placent, eorum sermonibus & dicterijs delectantur, propter scandala & errores vitæ & consuetudinis ipsorum, verbis eorum delectari non desinūt. Scandalum etiam pro ruina sumi possit. *Postea*, qui sunt post ea, eorum posteri tamen laudabunt illud.

15 *Sicut oues*, gregatim & magno numero in infernum detrusi sunt: vt Psal. 106. V. 41.. Alij, vt oues in stabula cōcluduntur, vt mactentur & edantur: ita &c.

16 *Eorum*, eis. Syntaxis Græca. *In matutino* in altera vita, cum reuiuiscent mortui. Futurum beatorum sęculum vocat matutinum, quoniam in eo est perpetuum mane, nullus vesper: quibus duobus describitur tempus huius sæculi, Genes. 1. *Veterascet*, putrescet, deficiet, abolebitur, peribit. *A gloria eorum*, post ipsorum gloriam. Sic Latinè, A cœna. i. post cœnam. Heb. ab habitaculo suo, post suum gloriosum domicilium.

17 Antithesis de salute piorum. Pij ab inferis excitabuntur ad beatam vitam. *Cùm acceperit me*, ad sese ex hac vita mortali. Cùm susceperit spiritum meum, cùm me ex hac vita abstulerit. Sic Gall. *Dieu l'a prins*. i. est mortuus.

18 Ne timete, neque admiremini quasi aliquid magnum, ne conturbemini, aut magni æstimetis si quis diues sit, & domū habeat multi splēdoris & gloriæ, neque offendamini fælicitate impiorum.

19 *Non sumet omnia*. Hebraismus. Nulla sumet, nihil eorum secum auferet, neque eum ad inferos vel sepulchrum sua sequetur gloria & diuitiæ. *Cum eo*. Heb. post ipsum.

20 In hac quidem vita, anima eius benedicetur, fœlix erit & fortunata, rebus ad votum fluentibus, sed introibit in infernum ad maiores suos impios. Sic Luc. 16. fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hîc consolatur, tu verò cruciaris. *Confitebitur tibi*. Laudabit te in os, palàm & publicè, cùm ei aliquid lucri attuleris, ô homo. Est enim Apostrophe, non ad Deum, sed ad hominem, vt proximè v. 18. Sin minus ei benefeceris, te negliget, vel etiam vituperabit. Nam lucro & vtilitate omnia metitur. Sibi placet in huius vitæ bonis, cōmodis & voluptatibus. Sine tropo dicendū fuerat.

Confitebitur ei, qui benefecerit sibi. *Et.* Hebraicè לך, tibi, Septuag. לו. vel respexerunt sententiam. Etsi enim exponant, Cùm tibi indulseris, cùm tuis voluptatibus seruieris, te laudabit: potest tamen Dativus vacare more Hebraico, vel esse commodi: Cùm tibi amicos, gratiam, & bona comparaueris, multis erga ipsum officijs & meritis, te laudabit.

21 *In progenies patrum suorum*, in infernum, vbi sunt impij ipsius maiores. *Et vsque in æternum non*. i. nunquam videbit lumen & gloriam Dei, in sempiternis degens tenebris atque horroribus.

22 Epiphonema de impijs, Dei imaginem & rationis dignitatem, quam in se gerunt, obliterantibus.

ARGVMENTVM.

Christum homines in suo vltimo iudicio saluaturum non ex cæsis victimis, sed animi pietate, vitæ innocentia, puritate, iustitia.

1 Psal. Asaph. XLIX. Hebr. 50.

2 DEus deôrum Dóminus locûtus est: & vocâuit terrã.

3 A solis ortu vsque ad occâsum: ex Sion spécies decôris eius.

4 Deus manifêstè véniet: Deus noster, & non silêbit.

5 Ignis in conspêctu eius exardêscet: & in circúitu eius tempêstas válida.

6 Aduocâuit cælum desûrsum: & terram

terram discérnere pópulum suum.

7 Congregâte illi sanctos eius: qui órdinant testamêntum eius super sacrificia.

8 Et annuntiâbunt cæli iustítiam eius: quóniam Deus iudex est.

9 Audi pópule meus, & loquar: Israël, & testificâbor tibi, Deus Deus tuus ego sum.

10 Non in sacrificiis tuis árguam te: holocaûsta autem tua in conspêctu meo sunt semper.

11 Non accípiam de domo tua vítulos: neque de grégibus tuis hircos.

12 Quóniã meæ sunt omnes feræ syluârum: iumênta in móntibus, & boues.

13 Cognôui ómnia volatília cæli: & pulchritûdo agri mecum est.

14 Si esuríero, non dicam tibi: meª est enim orbis terræ, & plenitûdo eius.

15 Nunquid manducâbo carnes

taurôrum? aut sanguinem hircôrum potâbo?

16 Immôla Deo sacrificium laudis: & redde Altíssimo vota tua.

17 Et ínuoca me in die tribulatiônis: & éruam te, & honorificâbis me.

18 Peccatôri autẽ dixit Deus: quare tu enârras iustítias meas, & assûmis testamêntum meum per os tuum?

19 Tu verò odîsti disciplînam: & proiecîsti sermônes meos retrôrsũ.

20 Si vidêbas furem, currêbas cum eo: & cum adúlteris portiônem tuã ponêbas.

21 Os tuum abundâuit malítia: & lingua tua concinnâbat dolos.

22 Sedens, aduêrsus fratrem tuum loquebâris, & aduêrsus fíliũ matris tuæ ponêbas scandalum: hæc fecîsti, & tácui.

23 Existimâsti inîquè, quòd ero tui símilis: árguam te, & státuam contra fáciem tuam.

24 Intellígite hęc qui obliuiscímini Deum: néquando rápiat, & non sit qui erípiat.

25 Sacrificiũ laudis honorificâbit me: & illic iter, quo ostêndam illi salutâre Dei.

2 *Deus Deorum*, Angelorum. vel iuxta Iudæos, principum & iudicum. *Vocauit terram*. Metonym. Terrigenas ad iudicium ab omnibus mundi extremis vocabit in terram sanctam.

3 *Ex Sion*. Ex Sion, non ex Sinaï, aut alio terræ loco, gloria maiestatis eius affulgebit. Illic enim iudicium faciet. Eclipsis verbi illucescet, vel resplendebit, in Hebræo expressa est, vt Masoretæ quidem distinguunt. Nam iuxta Septuag. est alia distinctio.

4 *Manifestè*, cum gloria & maiestate, non vt in primo aduentu, obscurè & humiliter. Ad discrimen vtriusque aduentus, Septuaginta versum hîc inceperunt. Deus illucescendo veniet, &c.

5 Poëtica hypotyposis aduentus Christi ad iudicium. Habebit in promptu grauissima supplicia, quibus impios afficiat. Loquitur autem de igne conflagrationis, quo purgabitur mundus. 2. Pet. 3. & mira agitatione & conturbatione elementorum omnium.

6 *Cœlum & terram*. Prosopopœia. Possit esse Metonymia. Cœlestes & terrestres vocabit ad discernendum, & iudicandum populum suum. Nempè in iudicio aderunt cœlites & homines pij, vt ipsi assideant, ipsum stipent, & vt perfectum in corpore iam consequantur præmium. *Discernere* τὸ διακρῖναι, לדין, ad iudicandum. Verbo discernendi, pro iudicandi & vleiscendi vtuntur nostri interpretes, vt Ps. 67, ad redarguendum. Chrys. Aliqui, ad separandum agnos ab hœdis, illis ad dexteram, his ad sinistram collocatis.

7 Apostrophe ad Angelos, vt colligant Sanctos, vel, vt in Heb. beneficos & misericordes ad iudiciũ (Matth. 25.) vt iudici obuiã procedãt in nubibus in aëra. vel est Apostrophe ad cœlũ & terrã, quorũ meminerat, vt cœli reddãt animas, & terra corpus. *Qui ordinant*. Qui per victimas, qui cæsis victimis inierunt mecum fœdus, & q. ordinarunt testamentum, siue pactum testamentarium. *Super*, Supra, per: accedentibus sacrificiis. Deras *Super* intelligit, pro, vltra, plusquam. Qui præposuerunt testamentum & legem Dei sacrificiis corporalibus, qui non sat esse putarunt offerre sacrificia, nisi etiam Dei testamentum & leges seruarent, scientes obediẽtiam meliorem esse victima & holocaustis.

8 Cœli prædicabunt Deum esse iustum, (per Prosopopœiam) nempè quòd Deus iudex sit iustus. *Quoniam*. Continuatiua particula, non causalis.

9 Verba Iudicis significantis se non iudicaturum ex legis victimis, sed ex animi puritate, cultu & fide noui Testamenti.

10 *In*, על, propter, super. *In conspectu meo*. Holocausta tua adsunt semper mihi præsentia, sunt perpetuò ante me, sunt mihi cognita & perspecta. Aliqui ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetunt negationem: Non sunt in conspectu meo semper, non ea habeo grata & accepta. Sed nihil est necesse.

12 *Iumenta* mea sunt. *Et boues*. Septuag. Dissoluerunt ob sententiam verba Hebræa, In montibus boum. Et quia Aleph etiam significat mille, quidam vertunt, In montibus mille.

13 *Cognoui*. Scio vbi nidulentur, vbi lateant & versentur, si eis vti velim. Sunt in mea potestate & ditione. Pulchritudo. זז, idem quod זיז, pulchritudo, splendor. Rabbinis recentioribus nomen est speciei ferarum. Et feræ agri penes me sunt, sunt in mea potestate.

14 *Plenitudo eius*, quicquid eo continetur.

16 *Sacrificium laudis*. Heb. Todá, Confessionis. Confessionem autem nunc laudationem, nunc Confessionem peccatorum appellant. Rabbini hîc posteriore modo ferè interpretantur: Agnosce & confitere Deo tua peccata: tibi ea remittet. Nostri priore, Lauda Deum, gratias ei age, ipsum cole. Chrysostomus de sacrificio Eucharistiæ videtur intellexisse. *Vota tua*, promissum Dei cultum & fidem.

Irem vota, quæ ei sponte nuncupaueris.

20 *Portionem*. Cum ijs habebas commercium, cum ijs societatem coibas.

21 *Malitia*, maledictis. Hinc Heb. Os tuum laxasti ad malum.

22 *Scandalum*, conuitium, opprobrium. De eo detrahebas. *Et tacui*, & dissimulaui magna lenitate & patientia.

23 Meam patientiam & dissimulationem sic es interpretatus, quasi ego tui similis essem, & malefactis delectarer. *Statuam*, quæ gessisti, per Aposiopesim. Sic Heb. & instruã, vel ordinabo ob oculos tuos, producam ea quæ fecisti ante oculos tuos, te præsentem conuincam.

24 *Negauit raptat*, per Ironen. Inde enim ducitur Metaph. per Angelos carnifices & exactores.

25 *Et illic*. In illo sacrificio laudis est via, modus, ratio, per quod ostendam & præstabo illi diuinam salutem. *Dei*, eximiam & insignem salutem. Nam vocabulo Dei exaggeratur, quicquid est maximum & præstantissimum. Salutare Dei, non incommodè etiam Christum Saluatorem designabit. *Illic*. Masoretæ legunt per ש siniſtrum satis obscurè. Et ponenti iter (i. disponenti viam suam, rectam eam facienti.) ostendam salutem Dei.

ARGVMENTVM.

Parricidium in Vriam, adulterium in Bethsabeam expiari, spiritum sancto sibi reddito, obsecrat, non propter Mosis sacrificia, sed Christum Ecclesiam ædificaturum, cuius sacrificium iustitiæ placiturum sit.

1 In finem, Psalmus Dauid cùm venit ad eum Nathan Propheta. quando intrauit ad Bethsabee. 2. Reg. 12. a L. Hebr. 51.

2 MIserêre mei Deus: secũndùm magnam misericórdiam tuam.

3 Et ſecûndùm multitúdinẽ miſeratiônum tuârum: dele iniquitâtem meam.

4 Amplius laua me ab iniquitâte mea: & à peccâto meo munda me.

5 Quóniam iniquitâtem meam ego cognôſco: & peccâtum meum contra me eſt ſemper.

6 Tibi ſoli peccâui, & malum corã te feci: vt iuſtificêris in ſermónibus tuis, & vincas cùm iudicâris.

7 Ecce enim in iniquitátibus concêptus ſum: & in peccâtis concêpit me mater mea.

8 Ecce enim veritâtem dilexîſti: incêrta & occûlta ſapiéntiæ tuæ manifeſtâſti mihi.

9 Aſpêrges me Dómine hyſſôpo, & mundâbor: lauâbis me, & ſuper niuem dealbâbor.

10 Audítui meo dabis gaúdium & lætítiã: & exultâbunt oſſa humiliâta.

11 A uêrte fáciem tuam à peccâtis

meis: & omnes iniquitâtes meas dele.

12 Cor mundum crea in me Deus: & ſpíritum rectum ínnoua in viſcéribus meis.

13 Ne proiícias me à fácie tua: & Spíritum ſanctum tuum ne aúferas à me.

14 Redde mihi lætítiam ſalutâris tui: & Spíritu principâli cõfirma me.

15 Docêbo inîquos vias tuas: & ímpij ad te conuertêntur.

16 Líbera me de ſanguínib⁹ Deus, Deus ſalûtis meę: & exultâbit lingua mea iuſtítiam meam.

17 Dómine, lábia mea apêries: & os meum annũciâbit laudem tuam

18 Quóniam ſi voluîſſes ſacrifícium, dedîſſem: vtique holocaûſtis non delectáberis.

19 Sacrifícium Deo ſpíritus cõtribulâtus: cor contrîtum & humiliâtum, Deus, non deſpícies.

20 Benîgnè fac Dómine in bona voluntâte tua Sion: & ædificêntur muri Ierusalem.

21 Tunc acceptâbis sacrifícium iustítiæ, oblatiônes & holocaûsta: tunc impônêt super altâre tuum vítulos.

2 *Secundum*, pro tua magna misericordia.

4 *Amplius*. Comparatiuus pro positiuo, vel superlatiuo, plurimùm, copiosè.

Contra me, è regione mei. Et quia peccatũ meum assiduè video, mihi semper obuersatur ob oculos.

6 *Tibi soli*. i. te solo sciente & conscio peccaui. Nam hoc cæteros latuit. Kimhi. Sic Augustin. interpretatur illud Euangelij, Si peccauerit in te frater tuus, te sciente. Quare subiunxit, & malum coram te (solo) feci. In Vriam quidẽ peccauerat, sed solum Deum offendisse se dicit: quia solus Deus eius erat conscius. Peccatum enim erat occultum. At R. Saadias, *Tibi soli peccaui*. i. tibi soli peccatum confiteor, tibi soli dico, peccaui. Hinc veteres Hebræi, peccatum in solum Deum est tegendum, in proximum est confitendum. R. Ioseph, *Tibi* (nunc supp.) soli peccaui, quoniam interijt Vrias: qui si viueret, in ipsum quoque peccassem, & me ei oporteret satisfacere. *Vt iustificeris*. Iungendum cum 1. vel 4. v. Miserere, vel. Munda me, vt iustificeris in sermonibus tuis. i. vt iustus siue verax sis in promissis, quibus pœnitenti veniam es pollicitus: vt tuorum dictorum, promissorúmque veritas appareat. Hic iustitiam sumi pro veritate patet è 3. Rom. *Et vincas cùm iudicaris*, vt cùm damnaris atque argueris promissionum non præstitarum, sis causa superior, litis victoriam obtineas, purus appareas ab omni inconstantia & vitio. Hebræa eodem recidunt. Et purus sis, quando tu iudicas, vel in iudicio tuo. Ne quis dicere possit, te nunc aliter iudicare, quàm promiseris, mihi meum remitte peccatum. Esa. 1. Mundi estote, quiescite agere peruerse, & venite, & arguite me, dicit Dominus, nisi peccata vestra atra, quasi nix dealbentur.

7 *Concepit me*. Heb. calefecit me, calore concepit me. Inde se natura & origine propensum esse ad peccatum queritur. Nam hoc intelligi de peccato & corruptela originaria Hebræi nobiscum asserunt, vt Abben Ezra in 5. Iob.

8 Alia ratio, qua eblanditur veniam. Ecce enim fidem dilexisti, & ignota atque abstrusa mysteria tuæ sapientiæ reuelasti mihi. Parce: nam fidem retinere me vides, & notitiam tuæ cœlestis sapientiæ, qua me imbuere dignatus es, ne frustrà spiritum Propheticum mihi dedisse videare. *Veritatem*, fidem, religionem & doctrinam veram, firmitatem religionis, vel integritatem conscientiæ. *Incerta*, abstrusa & arcana. Masoretæ construunt cum præcedentibus: In rectis, siue incrustatis, i. in renibus qui sunt obtecti & incrustati adipe, veritatem dilexisti. Sed nihil est necesse. Itaque Sept. sic distinguunt: In obtectis & in occulto sapientiam manifestasti mihi, id est, in rebus mihi occultis, vti interpretatur R. Abraham, qui sensus est Septuaginta.

9 *Hyssopo*. Alludit ad legis expiationes, quæ fiebant aspersorio constante ligno cedrino, hyssopo aqua & sanguine pecudum madefacto, & filo coccineo, Num. 19. Leuit. 14. Heb 9.

10 Me si à peccato laueris, lętum facies. Tunc libenter & iucundè audiam de tua reconciliatione nuntium, quam sequitur animi gaudium & lætitia. Rom. 5. & corporis melior habitudo. Prou. 17.

12 *Spiritum rectum*, i. Spiritum sanctum, vel animam rectam, firmam. Vtrumque affert R. Kimhi.

14 *Salutaris tui*, conseruationis tuæ: vel, quam, mihi solet afferre Christus salutare tuum, Luc. 2. *Principali*. Spiritu præcipuo, principe, & primario sustenta & corrobora me. Sic hanc vocem interpretatur R. Salomo. At recentiores, Spiritu liberali & benefico. Spiritus sanctus est spiritus principalis, quoniam inter cæteros, qui dicuntur spiritus, vt Angeli, excellit, vt inter creaturas creator, inter subditos princeps & Dominus. Vnde κατ' ἐξοχὴν appellatur Spiritus, Spiritus sanctus, Spiritus Dei.

16 *A sanguinibus*, à cæde Vriæ, ne propter eum interfectum puniar. *Deus salutis mea*, qui me saluare soles. *Exultabit*, actiuè, modulabitur, exultando canet.

18 *Vtique*, sanè. Debet construi cum verbo dedissem. Nam Græcè est particula potentialis, ἔδωκα ἄν. Latinè esset expletiua.

20. & 21. Hos duos versus R. Kimhi de diebus Christi nobiscum interpretatur. Benefac Domine pro tuo fauore & gratia Sioni, & restaura Hierosolymam à Barbaris & Tyrannis, Satanæ administris dirutam. Præcipuè spiritualem eius per Christum redintegrationem intelligit, quam experitur quotidie Ecclesia.

22 *Tunc imponent*. Tunc gratos & acceptos vitulos ad aras tuas immolabunt. Cultum Euangelicum Deo suauissimum legalibus & Mosaicis ceremonijs adumbrat. Sic Oseas c. 14. Reddemus vitulos labiorum nostrorũ, siue, vt Septuag. vertunt, & Paulus sequitur Heb. 13. fructum labiorum. Sunt autem vituli, siue fructus labiorum, laudes Dei, gratiarum actio, & vt Paulus interpretatur, Hostia laudis. Quod de sacrificio Eucharistiæ commodè intelligitur.

ARGVMENTVM.

Doeg Saulis pecuarium increpat, ei exitium, sibi salutem præsagiens.

In finem, intellectus Dauid, cùm venit Doeg Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit, Venit Dauid in domum Abi-melech. 1. Reg. 22. b. 9. LI. Hebr. 52.

2 QVid gloriâris in malítia: qui potens es in iniquitâte?

3 Tota die iniustítiam cogitâuit lingua tua: sicut nouácula acûta fecîsti dolum.

4 Dilexîsti malítiã super benignitâtem: iniquitâtem magis, quàm

loqui æquitâtem.

5 Dilexîsti ómnia verba præcipitatiônis: lingua dolôsa.

6 Proptérea deus déstruet te in finẽ: euêllet te, & emigrabit te de tabernáculo tuo, & radîcem tuam de terra viuéntium.

7 Vidêbunt iusti & timêbunt, & super eum ridêbunt: & dicent, ecce homo qui nõ pósuit Deum adiutôrem suum.

8 Sed sperâuit in multitúdine diuitiârum suârum: & præuáluit in vanitâte sua.

9 Ego autem sicut olîua fructífera in domo Dei: sperâui in misericórdia Dei in ætêrnum, & in séculum séculi.

10 Cõfitêbor tibi in séculum, quia fecîsti: & expectâbo nomen tuum, quóniam bonum est in conspêctu sanctôrum tuôrum.

2 *In iniquitate*. Heb. iuxta 70. scelus ad. i. ad scelus, per

Universidad de Deusto
Biblioteca

Anastrophen: vt apud Virgilium, Italiam contra. חמד sæpius in Leuitico, seorsum. c. 20. scelus, probrum. Masoretæ, quos sequuntur recentiores, acceperunt pro Dei misericordia, quoniam aliter distinxerunt, & אל notarunt per tseri, non Segol. Misericordia Dei tota die est. Quid gloriaris in malefactis ô potens Doeg, cum Dei misericordia sit perpetua erga bonos? Græca debent restitui è nostra versione. Nam in eis desideratur præpositio ἐις.

3 *Sicut nouacula*, quæ præter expectationem aberrat, secans carnem, vel iugulum loco capillorum & barbæ. Sic tu pernicioſè fefellisti. Nouacula sæpè imprudenter acutie sua fallit: idque expeditè & celeriter.

4 *Super*, plusquàm. Modus comparationis Hebraicæ.

5 *Præcipitationes*. Verba quæ bonis, præsertim sacerdotibus Domini, præcipitationem, deuorationem, perniciémque attulerunt. R. Dauid. *Lingua dolosa*. ô lingua. Vocatiui casus. R. Abraham. Alijs Ablatiui, per linguam. Hebraica vtrumque patiuntur.

6 *In finem*, in perpetuum. Nam sic Hebr. *Emigrabit*, actiuè: expeller, transferet te. *Radicem*, firmitatem, potentiam, opes, prolem. *De terra viuentium*, de hoc mundo, in quo degitur hæc mortalis vita, quoniam te tuósque omnes interficiet. Vel de futura vita, de cœlo, vbi est terra verè viuentium.

7 *Videbunt*, exitium tuum ô Doëg, & timebunt Deum, eum venerabuntur.

8 *Præualuit*, roborauit se in prauitate sua. Nixus est sua improbitate, dum 85. Sacerdotes, & totam eorum ciuitatem trucidauit, carnificis officio apud Saulem functus.

9 *Ego autem*, ero sup. vel versabor. *Domo Dei*, in qua Deus colitur, & è qua nunc exulo.

10 *Quia feciſti* hanc rem, hanc vindictam insignem, iudicium meum ex Doeg. *Expectabo*, sperabo in nomine tuo, quoniam id salutare est apud sanctos: quoniam id bonum & vtile est coram sanctis tuis, & ex eorum sententia, atque iudicio.

ARGVMENTVM.

Impiorum infinitum esse numerum. Quare optat aduentum Christi, qui ab illis bonos seruet.

1 In finē, pro Amaleth intelligentia Dauid. L I I. Hebr. 55.

2 DIxit insipiens in corde suo: non est Deus.

3 Corrûpti sunt & abominábiles facti sunt in iniquitátibus: non est qui fáciat bonum.

4 Deus de cælo prospêxit super fílios hóminum: vt vídeat si est intélligens, aut requîrens Deum.

5 Omnes declinauêrūt, simul inútiles facti sunt: non est qui fáciat bonum, non est vsque ad vnum.

6 Nónne sciēt omnes, qui operātur iniquitâtem: qui déuorant plebē meam, vt cibum panis?

7 Deum non inuocauêrunt: illic trepidauêrunt timôre, vbi non erat timor.

8 Quóniam Deus dissipâuit ossa côrum, qui homínibus placent: con-

fûsi sunt, quóniam Deus spreuit eos.
9 Quis dabit ex Sió salutâre Israël? cùm conuérterit Deus captiuitâtem plebis suæ: exultâbit Iacob, & lætábitur Israël.

2 Concurrit cum decimo tertio suprà. At illic loquebatur de corrupto sui temporis mundo, hîc de eodem corrupto sub Christi tempora. Vnde de Gog & Magog (Saracenis & Turcis) Hebræi intelligunt.

6 *Nónne scient*, nónne sapient. Vel est Aposiopesis: Nónne scient Deum esse, ex ipsius tam euidentibus iudicijs.

7 *Vbi non erat timor*, vbi nulla erat timendi causa & occasio, fugientes nemine persequente.

8 *Qui hominibus placent*, qui in gratiam hominum & carnalium Dei metum deserunt. Hebraicè pium eleganter alloquitur, vel Christum. Dissipauit ossa obsidentium, atque oppugnantium te, ô populе mi: vel potius, ô Christe. Vnde quod sequitur, Cõfudisti (eos) spe sua eos deiecisti, quoniam Deus auersatus est illos, ad Christum per Apostrophen, R. Kimhi restringit.

ARGVMENTVM.

Deum contra aduersarios implorat. Sese eius laudes, post liberationem, prædicaturum.

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul, Nónne Dauid absconditus est apud nos? 1. Reg. 23. c. 19. 26. a. 1. LIII. Heb. 54.

2 Deus in nómine tuo saluum me fac: & in virtûte tua iúdica me.

3 Deus exaûdi oratiônem meam: aúribus pércipe verba oris mei.
4 Quóniam aliêni insurrexêrunt aduêrsum me, & fortes quæsiêrunt ánimam meam: & non proposuêrũt Deum ante conspêctum suum.
5 Ecce enim Deus ádiuuat me: & dóminus suscêptor est ánimæ meæ.
6 Auêrte mala inimîcis meis: in veritâte tua dispêrde illos.
7 Voluntariè sacrificâbo tibi: & cõfitêbor nómini tuo dómine, quóniam bonum est:
8 Quóniam ex omni tribulatiône eripuîsti me: & super inimîcos meos despêxit óculus meus.

2 *In virtute tua*, per tuas vires & robur vlciscere me. Alij, patrocinare mihi tuis viribus. Psalter. Romanum, *Libera me.*

4 *Alieni*, extranei, alienigenæ. Sic appellant Barbaros, etiamsi essent de sua gente. *Fortes*, violenti, sæui insidiantur vitæ meę. *Deum*, Dei metum ante oculos sibi non proposuerunt.

5 *Suscęptor*, tutor, adiutor, defensor. Heb. Tu es in ijs, qui sustentant & fulciunt. *Animæ*, vitę, per Metonym.

6 *Auerte*, redde, repende mala, quæ mihi machinantur. Retorque mala mihi structa, in inimicos meos. q. à me verte mala in inimicos meos. Nam non temerè Septuag. vsi sunt hoc composito ἀπόστρεψον; vt attigit Theod. pro

ἀπ' ἐμοῦ στρέψον. Hinc Heb. Redire fac, i. retorque à me, & regere in illos. *In veritate tua*, per tuum promissum, per tuorum dictorum fidem & veritatem.

7 *Voluntariè*, animo voluntario, vltrò, spontaneè, libenter. Vel, spontaneæ oblatione, quæ pertinebat ad gratiarum actionẽ, & erat species sacrificij pacifici, Nedabá, Leuit. 7. *Confitebor*, profitebor, palàm & publicè celebrabo nomen tuum. i. te (sic de Deo loquuntur per circumlocutionem, honoris causa) quoniam id bonum est & salutare.

8 Sub. לאמר, dicendo. Est enim mimesis. Confitebor te dicendo, Quoniam ex omni tribulatione, &c. *Dispexit*, respexit quicquid optabam: vindictam quàm expectabam. Est enim Aposiopesis, è R. Kimhi. Vel more Hebraico præp. *Super*, Latinè redundabit. Omnes inimicos contempsi, eos minimè deinceps metuam, tua fretus gratia.

ARGVMENTVM.

Deum, vt se à falsis simulatísque amicis seruet, eósque puniat, obtestatur. Christo congruit.

1 In finem, in carminibus intellectus Dauid. LIIII. Hebr. 55.

2 EXaûdi Deus oratiônẽ meã, & ne despéxeris deprecatiônem meam: intênde mihi, & exaûdi me.

3 Contristâtus sum in exercitatiône mea: & conturbâtus sum à voce inimîci, & à tribulatiône peccatôris.

4 Quó-

4 Quóniam declinauêrunt in me iniquitâtes: & in ira molêsti erant mihi.

5 Cor meum conturbâtum est in me: & formîdo mortis cécidit super me.

6 Timor & tremor venêrũt super me: & contexêrunt me ténebræ.

7 Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colûmbę: & volâbo, & requiêscam?

8 Ecce elongâui fúgiens: & mansi in solitúdine.

9 Expectâbã eum, qui saluum me fecit: à pusillanimitâte spíritus, & tempestâte.

10 Præcípita dómine, & díuide linguas eôrum: quóniã vidi iniquitâtem & cõtradictiônem in ciuitâte.

11 Die ac nocte circúndabit eam super muros eius iníquitas: & labor in médio eius, & iustítia.

12 Et non defêcit de pláteis eius:

vsûra & dolus.

13 Q uóniam si inimîcus meus maledixîsset mihi: sustinuîssem vtique.

14 E t si is qui óderat me, super me magna locûtus fuîsset: abscõdîssem me fórsitan ab eo.

15 T u verò homo vnánimis: dux meus & notus meus.

16 Q ui simul mecum dulces capiêbas cíbos: in domo Dei ambuláuimus cum consênsu.

17 V éniat mors super illos: & descêndant in infêrnum viuêntes.

18 Q uóniam nequítiæ in habitáculis eôrum: in médio eôrum.

19 E go autem ad Deum clamâui: & dóminus saluâbit me.

20 V éspere, & manè, & merídie, narrâbo & annuntiâbo: & exaúdiet vocem meam.

21 R édimet in pace ánimam meá ab his, qui appropînquât mihi: quóniam inter multos erant mecum.

22 E xaúdiet Deus, & humiliâbit illos: qui est ante sécula.

23 N õ enim est illis commutátio, & non timuêrunt Deum: extêndit manum suam in retribuêndo.

24 C ontaminauêrunt testamêntum eius, diuîsi sunt ab ira vultus eius: & appropinquâuit cor illîus.

25 M ollîti sũt sermônes eius super óleum: & ipsi sunt iácula

26 I acta super dóminum curam tuam, & ipse te enútriet: non dabit in ætêrnum fluctuatiônem iusto.

27 T u verò Deus dedûces eos: in púteum intéritus.

28 V iri sánguinum & dolôsi, non dimidiâbunt dies suos: ego autem sperâbo in te dómine.

3 *Contristatus sum.* Heb. vociferatus sum, eiulaui in loquela vel prece mea. Omnia quæ illic fere sunt futura, pro præsentibus, Septuaginta exponunt in præterito. *In exercitatione mea.* Gr. ἀδολεσχίᾳ, in meditatione mea, in exercitio meo, & occupatione. In precatione, in qua meditor plurima & maxima pericula. Preces sunt piorum exercitatio. Nam ἀδολεσχίαν apud sactos solet sumi pro contemplari, assiduè se exercere, meditari, vt Psal. 118. In mandatis

tuis ἀδολεσχήσω, exercebor, assiduè me occupabo. Sic vox Hebr. שוח, meditari, loqui apud se, precari. Vel, in calamitate mea, qua me exerces & probas. Calamitates sunt piorum exercitia & probationes. *A voce*, propter vocem & propter tribulationem peccatoris.

4 *Declinauerunt*, actiuè, vt alibi suprà. Nam *iniquitates* accusatiui casus. Quoniam imposuerunt mihi iniqua, inclinarunt in me, super me, & q. in meos humeros crimina falsa & ficta. *Et in ira*, cum magna ira & indignatione aduersabantur mihi.

6 *Tenebræ*. Symbolum maximarum calamitatum. Hebr. horror, tremor.

7 *Quis dabit*. Hebraicus modus optandi: Vtinam haberem pennas instar columbæ, (Nam *Columbæ* est genitiui casus.) vt volarem in tutum, & procul ab hostibus meis.

8 Hi duo versus debent intelligi δυνητικῶς. Ecce procul discederem, & manerem in locis desertis: expectarem eum, qui saluum me hactenus fecit.

9 *A pusillanimitate spiritus*, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, ab animi angustia, mœrore, dejectione. Heb. à spiritu vehementi, vel rapido, vt quidem hodie interpretantur. Nam non occurrit alibi: vnde Rabbini monent esse exponendum pro commoditate sententiæ. Quid si igitur commoda sit sententia veterum, à spiritu pusillanimi & paruo: & spiritus non ventum significet, sed animum, vt sæpè alibi?

10 *Præcipita*, perde. Heb. absorbe. *Et dimide*, ne sint in eadem sententia. Hoc modo fregit consilium Achitophel. 2. Reg. 15. Dissecta sententias, & dissolue consiliorum & animorum concordiam. *Contradictionem*, contentionem, discordiam in vrbe Hierusalem.

11 Per muros eius die noctéque iniquitas vrbem obsidet, ne possit elabi. Sic repleta est iniquitate & violentia, vt eis cincta & circundata videatur. *Labor*, Actiuè, quo vexant probos, est in media vrbe, dolor in foro, & in commercijs fraus.

13 Septuaginta secuti sunt hîc sensum. Heb. Non inimicus exprobrasset mihi, & sustinuissem. Sic ferè Geometræ vereres loquebantur. Et Cic. de Fato, & Topicis: Non fatum est, & omnia fiunt casu. i. Si fatum est, non omnia

fiunt casu. Vel לא acceperunt pro לו si. Idem iudicium sequentis versus.

14 *Super me*, contra me magna conuitia & probra iactasset.

15 *Vnanimis*, vnius mecum animi, & quondam dilectissime. Apostrophe ad Achitofel, & alios proditores. Hebr. vnius mecum existimationis & dignitatis, qui dignitate mihi eras similis. Te enim tanti faciebam. *Dux meus*, me maior, & quasi princeps meus, quem habebã pro duce & principe, quem in ducem mei regni elegeram. *Notus*, socius, amicus, familiaris. In Heb. allusio est ad nomen proditoris Iudæ, *Mejudahi*.

16 *Cibos*. Heb. consilia. Sed prouerbio, de communione cibi, mensæ, & salis Septuaginta vti voluerunt. q.d. qui arcana suauiter inter nos communicabamus, qui eadem mẽsæ communione vtebamur magna familiaritate. *In domo Dei*, qui in templum ventitabamus coniunctim & familiariter.

17 Alludit ad exitium Choræ, Dathan & Abiron.

18 *In medio eorum*, inter eos.

20 Alludit ad tres statas & solennes precationis Iudæorum horas, quæ & dicuntur sacrificium vespertinum, matutinum & pomeridianum, quod appellant Minhá: Indicans (inquit Euthymius) tempora trium magnarum Synaxeon siue Collectarum Christianarum. i. matutinum, vespertinum, & Liturgiam (Sic Missæ sacrificium Græci vocant.) *Narrabo*, orabo, vt & Heb.

21 *Qui appropinquant*, qui me aggrediuntur, & inuadunt. Appropinquare Heb. est confligere, colluctari, bellum cominus gerere. *Mihi*, contra me. *Quoniam ipsi inter multos erant mecum*. i. contra me. Nam verba bellandi etiam Hebraicè construuntur cum præposit. עם, hoc in sensu. Sic Latinè, pugnare cum aliquo. *Inter multos*, cum multis, in multorum medio & comitatu. Quia cum multis me oppugnabant. Quia multos sibi adiungebant, vt me faciliùs & crudeliùs adorirentur. Quia inter multos, in medio multorum, stipati multis, plurimísque assumptis, contra me erant. R. Kimhi etiam hanc interpretationem affert. Quoniam multi (Angeli) erant mecum, mihi aderant ad me tuendum. vt præpositio ב redundet.

22 *Qui est ante sæcula.* Rectè. Nam Hebr. qui habitat antiquitatem, vel æternitatem, qui est æternus.

23 *Commutatio*, conuersio morum in melius. Nolunt resipiscere & emendari. *Extendit.* Enallage numeri. Extendit, siue mittit impius manum suam ad retribuendum malum. *In retribuendo.* Hebræa etiam patiuntur recentiorum versionem: In pacificos suos, in eos qui cum eo erant pacati, mittit manum.

24 *Diuisi sunt*, à Deo irato se separarunt & distraxerunt. Iram vultus vel oris Dei neglexerunt: Iratus esset, nécne, non curarũt. Masoretæ satis incõmodè notarũt מחמאות, & וקרב. Nam secutis interpretibus crearunt difficultates, quas sine eclipsibus & aliis figuris non cõcoquerent. Lenia sunt (præ) butyris os eius (i. ora eius) & bellum cor eius (gerit s.) Septuaginta multò simpliciùs חמה à יחם ira, Aleph interposito per Epenthesin, vel protractionem, vt sæpè aliàs. *Et appropinquauit cor illius*, ei scilicet. i. Deo. Enallage numeri. Et bellum gessit cor illorum, constixit, repugnauit Deo. Propinquandi verbum sic sumebatur v. 21.

25 *Super oleum*, plusquàm oleum. Vtitur verbis oleo mollioribus ad homines inescandos & fallendos, cùm ipsi sermones sint spiculis nocẽtiores & pernicioſiores, vulnerent vt lanceæ, iacula, gladij.

26 *Curam tuam*, Optimè repræsentarunt Hebræa, Onus tuum, pondus tuum. Seipsum autem alloquitur. *Fluctuationem*, mutationem, vexationem. Non patietur vnquam, vt iustus malis obruatur.

27 *In puteum interitus*, in Gehennam, Rabbini.

28 *Non dimidiabunt*, non peruenient ad dimidium dierum suorum: immatura & imparata morte præripientur, longè ante tempus naturæ ipsorum consentaneum, nõdum ad ætatis medium prouecti, interibunt. Dimidium vitæ, quod sperant, non attingent.

ARGVMENTVM.

A Deo petit promissionibus eius erectus, vt sibi cõtra tot hostes subueniat. Seſe eum postea celebraturum.

1 In finem, pro populo qui à sanctis lõgè factus est. Dauid in tituli inscriptione, cùm tenuerunt eum Allophyli in Geth. 1. Reg. 21. d 12. LV. Hebr. 56.

2 MIserêre mei Deus, quóniã conculcâuit me homo: tota die impûgnans tribulâuit me.

3 Conculcauêrunt me inimîci mei tota die: quóniam multi bellântes aduêrsum me.

4 Ab altitúdine diêi timêbo: ego verò in te sperâbo.

5 In Deo laudâbo sermônes meos, in Deo speràui: non timêbo quid fáciat mihi caro.

6 Tota die verba mea execrabântur: aduêrsum me omnes cogitatiônes eôrum, in malum.

7 Inhabitâbunt & abscôndẽt: ipsi calcáneum meum obseruâbunt.

8 Sicut sustinuêrũt ánimam meã, pro níhilo saluos fácies illos: in ira pópulos confrînges.

9 Deus, vitam meam annuntiâui tibi: posuîsti láchrymas meas in con-

ſpêctu tuo.

10 Sicut & in promiſſiône tua: tunc cõuertêntur inimîci mei retrôrſum.

11 In quacûnque die inuocáuero te: ecce cognôui quóniam Deus meus es.

12 In Deo laudâbo verbum, in dómino laudâbo ſermônem: in Deo ſperâui, nõ timêbo quid fáciat mihi homo.

13 In me ſunt Deus vota tua: quæ reddam laudatiônes tibi.

14 Quóniã eripuîſti ánimam meã de morte, & pedes meos de lapſu: vt pláceam coram Deo in lúmine viuéntium.

2 *Conculcauit*, oppreſſit, abſorbuit me, anhelauit in me. Quæ omnia eodem recidunt. Sic verſ. 3. *Homo*, Achis & eius aulici. 1. Reg. 21.

3 *Bellantes* ſunt ſup.

4 *Ab altitudine diei*, ab altis & ſummis periculis, propter profundas calamitates, quæ quotidie oriuntur, propter mea periculoſa tempora, timebo quidem: verùm in te confidam, & in tuo auxilio. Non poſſum non timere periculoſis tẽporibus: nam homo ſum, & à me nihil humani alienum puto: at in te ſperare non deſinam. Interrogatio aliorum. Hebraico contextui non quadrat. An ab altitudine diei timebo? nequaquam: verùm in te ſperabo. Maſoretæ מרום

aliter ſignant, & diſtinguunt per Camets & Soph paſuc: O altitudo, ô Deus qui in altis habitas. Septuaginta legunt מ per tſeri, & inde auſpicantur verſum, ſenſu non minus recto.

5 *In Deo*, Dei ope, fauore & gratia. Nam Beth hahézer. i. In, eſt præpoſitio auxilij. Deo auxiliante laudabo ſermones meos (paſſiuè, ad me) promiſſiones meas. i. mihi factas. Vnde Hebr. ſermones eius, promiſſa eius Dei, & per Metalepſim, promiſſionum eius præſtationem celebrabo. *In Deo*, poſſit etiam retineri in vulgato ſenſu. In ipſo Deo laudabo promiſſorum, ſermonum & dictorum præſtationem. Septuag. potuerunt legere per Iod דברי, non per Vau, túmque Dauar accipietur tranſcendenter pro re. In Deo laudabo res meas, quicquid mihi acciderit, laudabo, velut de manu Domini acceptum. Vel ſi retineatur vocabuli notio, Deo opitulante laudabo meos de eo & eius gratia & beneficijs ſermones, Pſalmos, ſcripta. *Caro*, quicquid faciat mihi homo infirmus & mortalis.

6 *Exacerbantur*. Heb. moleſtia afficiebant. *In malum*, ſunt.

7 *Abſcondent*, ſe ſup. Eſt autem Hebraiſmus: pro, aſſiduè inſidiabuntur, inhærebunt inſidiationi, conuenient ad inſidias. *Calcaneum*, mea veſtigia, meos greſſus diligenter notabunt, quid ſuſcipere velim, quid coner, quid inſtituam, inſidioſè conſiderabunt.

8 Ironia cùm Epanorthoſi, ſiue correctione. Sicut ſuſtinuerunt & expectarunt animam meam, ſicut ſperarunt ſe eam mihi erepturos: pro nihilo, i. pro hac vanitate & iniquitate, pro hoc opere nihili ſaluabis eos: imò verò iracundè deijcies & perdes. q. d. tantum abeſt vt eos propter hanc iniquitatem ſis ſaluaturus, vt graues luituri ſint pœnas. Quare etiam Rabbini legunt interroganter, an propter nihilum, vel, an propter iniquitatem ſaluabis eos: an hoc eorum ſcelus erit impunitum? Hos tropos qui non intellexerunt, hunc locum perperàm inter nævos Sept. repoſuerunt, & notarunt *Saluos facies*, poſitum eſſe pro *Expelles*, vti etiam habet Complutenſis editio.

9 *Vitam meam*, vitæ meæ neceſſitates & ærumnas. *In conſpectu*, vt earum recorderis. Hebræorum ſenſus eſt idem: *Vagationem meam* (i. exilium meum) *numeraſti tu* (liquidò noſti, habes in numerato, vt alibi, qui numerat ſtellas)

posuisti (Nā שׂימתה hîc infinitiu* est pro præt. vt alîâs) *Lachrymas meas in vtre tuo*, in sacculo tuo, in tuo commentario, in tua mẽte & memoria. Expoſuerũt Septuag. paranomaſiꝫ obſcuritatem, quæ erat alioqui elegantiſſima inter נוד vagationem, & נאד vtrem. Alij malũt שימה eſſe Imp. Pone.

10 *Sicut &? in promiſſione tua*, eſt: ſicut & tu promiſiſti. Etiam hîc obſcuritatem interrogationis Hebraicæ emolliunt, *Nónne in libro tuo?* i. ſicut in libro tuo eſt iſtud: quaſi ageret Dauid cum Deo ex obſignatis tabellis & promiſſionibus. Debent autem hæc iungi cum præcedentibus.

11 *Cognoui*, experimento didici.

12 Verbum & ſermo, vt ſuprà, pro promiſſis, & promiſſorum præſtatione.

13 *In me*, apud me, in mea manu, in promptu. Conſtructio autem eſt perturbata. In me ſunt Deus vota laudationes (per appoſitionem) quæ reddam tibi. Habeo apud me vota, quæ tibi perſoluam: nempè, laudationes tuas. Vnde in Romano pſalterio, laudationis. Vel eſt Aſyntheton, habeo vota, quæ tibi perſoluam, & laudationes. *Tua*, paſſiuè non quæ tu facis, ſed quæ tibi fiunt à me, & nuncupantur.

14 *De lapſu*, de periculis, ne laberentur in malorum præcipitium. *Vt placeam*, vt placita agam in hac viuẽtium luce, in hac vita. *Vnde* Heb. vt ambulem coram Deo in luce viuentium. i. vt pietatem, virtutem, & iuſtitiam colam, quandiu vſura lucis huius fruar. Aliqui tamen per *lumen viuentium*, intelligunt lumen fidei. Midras, *coram Deo*, i. in terra Iſraël, *In lumine viuentium*. i. in paradiſo.

ARGVMENTVM.

Opem implorat contra tam pertinaces æmulos. Se eum publicè cantaturum. Chriſto etiam conuenit.

1 In finem, ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione, cùm fugeret à facie Sauſ in ſpeluncam. LVI. Heb. 57.

2 MIſerêre mei Deus, miſerêre mei: quóniam in te cõfidit ánima mea.

3 Et in vmbra alârum tuârum ſperâbo: donec tránſeat iníquitas.

4 Clamâbo ad Deum altíſſimum: Deum qui benefêcit mihi.

5 Miſit de cælo, liberâuit me: dedit in oppróbrium conculcântes me.

6 Miſit Deus miſericórdiam ſuam & veritâtem ſuam: & erípuit ánimã meam de médio catulôrũ leônum, dormîui conturbâtus.

7 Fílij hóminum, dentes eôrum, arma & ſagîttæ & lingua eôrũ, gládius acûtus.

8 Exaltâre ſuper cælos Deus: & in omnem terram glória tua.

9 Láqueum parauêrunt pédibus meis: & incuruauêrũt ánimam meã.

10 Fodêrunt ante fáciem meam fóueam: & incidêrunt in eam.

11 Parâtum cor meum Deus, parâtum cor meum: cantâbo & pſalmũ dicam.

12 Exûrge glória mea, exûrge psaltérium & cíthara: exûrgam dilúculo.

13 Confitêbor tibi in pópulis dómine: & psalmum dicam tibi in géntibus.

14 Quóniã magnificâta est vsque ad cælos misericórdia tua: & vsque ad nubes véritas tua.

15 Exaltâre super cælos Deus: & super omnem terram glória tua.

3 *In vmbra*, in protectione. Metaphora à Gallinis & volucribus. *Donec transeat iniquitas*. Auxesis: donec pereant iniqui.

5 Auxilium sibi allatum esse, quod expectauerat, exponit. Vnde futura Hebraica verterunt per præterita.

6 *Veritatem suam*, fidem, fidelitatem, qua promissa soluit. Deus est misericors, & stat promissis. Aliqui, iustitiam. *Leonum*, Saulis & militum eius, hostium truculentorum & ferocium. *Conturbatus*, inter leones. Sententiam exprimunt תּוֹךְ (in medio) ardentium. Iacui inter ardentes vel inflammantes. Sic eos vocat qui torquent & vexant alios: vt Latinè, Vrere hominem. i. cruciare.

7 *Dentes*. Metonym. verba dentata & virulenta sunt instar armorum & sagittarum. Sic *lingua*, linguæ virulentia.

8 *Super*, supra, vltra. Exaggeratio Hebraica, vt v. 14. Sublimis esto, excelsior appare cœlis, vim & potestatem tuam declarando in impios. Sic, sanctificetur. i. sanctum appareat nomen tuum. *Gloria tua*, sit. Ostende tuam potentiam & gloriam, quam habes, in terris. Illa enim rebus confusis non apparet. Gloria autem Dei est succurrere afflictis. Esa. 66.

9 *Incuruauerunt*, in laqueum inclinarunt.

10 *Ante faciem meam*. Catachresis. Ante me, in loco, per quem videbar trãsiturus. Aliàs, hæc locutio significat, in oculis meis, me aspiciente. *Et inciderunt*. Incautus enim Saul in manus meas incidit. 1. Reg. 24. & 26.

11 *Paratum* ad omnia, quæ mihi immiseris. Vox Heb. etiam firmum & stabile significat.

12 *Glória mea*, anima mea. Sic Kimhi. Exurge anima mea ad Deum celebrandum. Eia mea instrumenta musica decantate Dei laudes, quando exurgam diluculo. Prosopop. *Exurgam*. Kimhi sub. quando. Vos mecum exuscitate ad Deum personandum. Chaldæus autem *Diluculo*, ad precem matutinam restringit.

13 In *populis*, inter, apud populos & gentes. De Ecclesia è Iudæis & gentibus colligenda.

ARGVMENTVM.

Perituros impios & pestilentes, pios & iustos fructũ suæ virtutis percepturos, ita vt Dei prouidentia & iudicium appareat.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione. LVII. Hebr. 58.

2 Si verè vtique iustítiã loquímini: rectè iudicâte fílij hóminum.

3 Etenim in corde iniquitâtes operámini in terra: iniustítias manus vestræ concînnant.

4 Alienâti sunt peccatôres à vulua: errauêrũt ab vtero, locûti sunt falsa.

5 Furor illis secũdùm similitúdinẽ

serpêntis: sicut áspidis surdæ, & obturántis aures suas.

6 Quæ nõ exaúdiet vocem incantántium: & venéfici incantântis sapiênter.

7 Deus contêret dentes eôrum in ore ipsôrum: molas leônum cõfrînget dóminus.

8 Ad níhilum deuénient, tanquam aqua decûrrẽs: intẽdit arcum suum, donec infirmêntur.

9 Sicut cera quæ fluit, auferêntur: supercécidit ignis, & non vidêrunt solem.

10 Priúsquam intellígerent spinæ vestræ rhamnum: sicut viuêntes, sic in ira absôrbet eos.

11 Lætábitur iustus, cúm víderit vindîctam: manus suas lauâbit in sánguine peccatôris.

12 Et dicet homo, Si vtique est fructus iusto: vtique est Deus iúdicans eos in terra.

2 Si verè vtique, si ex animo, è mentis sententia, non fucatè, nõ hypocriticè, & externa specie iustitiam loquimini, id in iudicijs faciendis, operibus & factis ostendite. Non est in verbis iustitia, sed in virtute. Hinc illa sententia Socratis, Qualis videri vis, talis esto. Interrogatio Hebraici contextus non mutat sententiam. An verè certè &c. *Rectè iudicate*, recta iudicia exercete.

3 *In terra*, qui estis in terra. Nisi iungas cum sequentibus. Manus vestræ in terra iniustitias machinantur & librant. Distinctionum in libris אמת .i. Iob, prouerbiorum, & Psalmorum obscura est ratio, & sæpè dubia: vt proinde R. Iuda Ben Bilham, & alij Rabbini, longè aliter eorum prosodiã tractent, quam librorum reliquorum.

4 *Alienati sunt*, à iustitia & virtute, à Deo iam ab vtero. Vixdum nati se dant vitijs. Chrys. Peccati originarij vis in impijs elucet ab incunabulis.

5 *Furor*, חמת etiam venenum significat. Rabiẽ, furorẽ, venenum habent, quale serpens, non quilibet, sed nocentissimus, quem præ veneni & rabiei copia magus non possit incantare. Sic enim describit hoc versu & sequenti pernicioßissimum & venenoßissimum serpentem.

6 Venefici expertissimi & exercitatissimi in magia. Hoc dicit, quoniam nolebant audire monitiones salutares Prophetarum, in Dei lege excellentium.

7 Sequuntur elegantes aliquot similitudines & Metaphoræ. *Molas leonum*, tyrannidem & potentiam impiorum.

8 *Donec infirmentur*. Enallage numeri. Tetendit arcum suum, ac sagittas suas direxit, donec viribus destituatur, & præ virium defectione in irritum iaculetur. Nam, vt hoc referatur ad probos, Hebræa non ferunt. Tanto ardore contra probos iaculatur. Alij sine Enallage ad sagittas, donec infirmentur sagittæ, & in irritum iaciantur. Nam Heb. pro *Arcum suum*, legitur, sagittas suas.

9 *Sicut cera*. Septuaginta similitudinem vulgatiorem substituerunt. Hebraicè enim: Sicut limax, qui dissoluitur, qui in limum abit. *Supercecidit ignis*: supernè de cœlo cecidit ignis, & extincti sunt. Eos de cœlo diuina vltio tetigit, oppressitque, sicque vsura solis huius sunt orbati. Hebræa hoc perspicuè sonant. אשת enim idem quod אש poëticè & Syriacè. Vnde ἐστία Græcè, & Vesta Latinè. Rabbini qui-

dem alium sensum, eumque commodum efficiunt, vt sit tertia similitudo, sed non sine eclipsibus & enallage. (Sicut) abortus mulieris (qui) non viderunt, (vidit) solem. Accidet eis, quod mulieris abortui, qui nunquam solem vidit.

10 Quarta similitudo, eos immatura morte perituros. In ea per Prosopopœiam tribuit spinis, quod erat tribuendum hominibus. Priusquàm intelligantur spinæ vestræ factæ Rhamnus, & creuisse in Rhamnum (Rhamnus enim est spina maior, quæ speciem arboris ferè gerit, Kimhi.) priusquàm spinæ vestræ peruenerint ad iustam magnitudinem, sic Deus ira sua eos quasi viuentes (est enim constructio perturbata) absorbebit & perdet q.d. immatura ætate, quando id non sperabunt, delebit eos, vt quando spinæ nondum intellexerunt se adoleuisse in Rhamnum. Alij pro *Spinæ vestræ*, ollæ vestræ. Hebræa enim ambigua sunt, eadem interim sententia constante. Perdet eos ante ætatem maturam, vt si carnes extraherentur ex ollis quasi viuentes. i. crudę. (Crudum Hebræi viuum appellant.) Quod contigit, dum ollæ nondum intellexerunt (i. senserunt, metaph.) Rhamnum. i. Rhamni ignem, quem ollis subijciunt. *Sicut viuentes*, quasi viuos, adhuc virentes & valentes. Nam *sicut* non hîc comparationem designat, sed assuerationem. Qui exponunt integrum versum allegoricè, priusquàm (inquiunt) scelerum vestrorum spinæ adolescãt aculeatæ, in ira vos Deus absorbebit.

11 *Lætabitur*, non insultans afflictis, sed Dei gloriam expetens, non amore vindictæ, sed zelo iustitiæ. Dolet quidem eorum interitu, charitate: at gaudet iustitia, quia videt Dei gloriam illustrari.

12 *Vtique*, profectò. *Est Deus iudicans in terra.* In Hebræo aperta est personarum diuinarum Trinitas: Profectò sunt Dij iudicantes in terra.

ARGVMENTVM.

Opem efflagitat aduersus Saulem & eius aulicos, Eis punitis, se Dei potentiam & gratiam personaturum. Christo competit, & Ecclesiæ contra impios.

1 In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, quando misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. 1. Reg. 19. b. 11. LVIII. Heb. 59.

2 ERipe me de inimîçis meis Deus meus: & ab insurgéntibus in me líbera me.

3 Eripe me de operántibus iniquitâtem: & de viris sãnguinum salua me.

4 Quia ecce cepêrunt ánimã meã: irruêrunt in me fortes.

5 Neque iníquitas mea neque peccâtum meum dómine: sine iniquitâte cucûrri & direxi.

6 Exûrge in occûrsum meum, & vide: & tu dómine Deus virtûtum, Deus Isrâël.

7 Intênde ad visitândas omnes gentes: non misereâris ómnibus, qui operântur iniquitâtem.

8 Conuertêtur ad vésperam: & famem patiêntur vt canes, & circuíbũt ciuitâtem.

9 Ecce loquêntur in ore suo, & glâ-

dius in lábiis eôrum: quóniam quis audîuit?

10 Et tu dómine deridêbis eos: ad níhilum dedûces omnes gentes.

11 Fortitúdinem meam ad te custódiam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia eius preuéniet me.

12 Deus ostẽdit mihi super inimîcos meos, ne occîdas eos: nequándo obliuiscántur pópuli mei.

13 Dispérge illos in virtûte tua: & depône eos protéctor me⁹ dómine.

14 Delictum oris eôrum, sermônẽ labiórum ipsórum: & comprehendántur in supérbia sua.

15 Et de execratiône & mendácio annuntiabúntur in cõsummatiône: in ira cõsummatiônis, & non erunt.

16 Et scient quia Deus dominábitur Iacob: & fínium terræ.

17 Conuertêntur ad vésperam, & famem patiêntur vt canes: & circuî-

bunt ciuitâtem.

18 Ipsi dispergêntur ad mãducândum: si verò non fúerint saturâti, & murmurâbunt.

19 Ego autem cantâbo fortitúdinem tuam: & exaltâbo manè misericórdiam tuam.

20 Quia factus es susceptor meus, & refúgium meum: in die tribulatiônis meæ.

21 Adiûtor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericórdia mea.

3 *De viris sanguinum*, de viris sanguinarijs & homicidis.

4 *Ceperunt*, structis insidijs. Vnde Heb. Insidiati sunt animæ meæ, vitæ meæ per Metonym.

5 Est sup. 1. nulla mea culpa & peccato, citra vllam meam iniquitatem & culpam. *Cucurri*. Septuaginta immutarunt ad perspicuitatem personas, sed nõ sensum. Nam his æquipollent ista. Hebr. Sine iniquitate (mea vlla) cucurrerunt (aduersum me) direxerunt siue firmarunt (se, in me) *Direxi*, viã meã sine iniquitate aptaui. Vel sub. cor meũ, è Psal. 77.

6 *Et tu*. Hoc hemistychium cadit in versum sequentem. Quare debet virgula duntaxat affici. Tu Domine Deus exercituum, & Angelorum, intende, siue exurge: vt est in Heb.

7 *Ad visitandas*. In malam partem visitare est vlcisci, grauiter punire. *Omnẽs*, omnium. Constructio Græca.

8 Descriptio Poëtica extremæ miseriæ & egestatis, quam repetit v. 17. Si non miserearis eorum, tum peruenient

ad vesperam miseri & mendici. Vbi peruenerint ad vesperam, quo tempore homines solent requiescere à diurnis negotijs & laboribus, ac cibum quietè capere, famen patientur, vt canes, nihilque habentes, neque quicquam per diem consecuti, cogentur discursare, quærendi victus & hospitij causa. Vaticinium de calamitatibus Iudæorum. Alij Versum 8. referunt ad sedulitatem hostium, qui iussu Saulis nocte partim cingebant domum suam ad ipsum capiendum, partim lustrabant ciuitatem, ne per noctis silentia eluderetur, néve quis ad ipsius opem accurreret. 17. autem ad futurum istorum statum post Saulis mortem, verbis in alium sensum falsè deflexis: Nunc à vespera totam ciuitatem circumeunt vt canes, vt me quærant: at ijdē isti à vespera ciuitatem ipsam circuibūt vt canes, sed vt victum quæritent. Malo vtrobique idem dici. *Famem patientur*, fremet, Heb. præ fame scilicet, vt etiam v. 17. omnes intelligunt. *Circuibunt*, more mendicorum, vel exulum.

9 Reuertitur ad furorem hostium. Loquuntur ore suo aduersum me, & gladius (i. verba aculeata & perniciosa) in labijs eorum est, (dicendo sup.) Quis audiuit, vbi sit Dauid, vt eum imparatum celeriter opprimamus, vel ad regem trahamus? Est enim Mimesis cum Aposiopesi. *Quoniam*, quòd, continuatiua particula, quæ Latinè redundat. Rabbini ferè huius Mimeseos aliam afferunt rationem. Non timent vti labijs suis, vt gladio contra me. Nam (inquiunt) quis audierit nos? Liberè inter nos loqui possumus. Nemo enim nos audit, qui ea ad Dauidē deferat. Quod sequutus Symmachus sine tropo vertit. Gladij sunt in labijs eorum, tanquam nemo audiat.

11 Fortitudinem meam tibi seruabo, & acceptam feram, vires meas ad te referam. Hebraicè quidem, fortitudinem eius ad te custodiam: sed eodem sensu. Nam *eius* passiuè debet accipi, i. fortitudinem contra eum Saulem. Meas contra illum, me alioqui multò potentiorem, vires tibi acceptas feram. *Deus meus.* Hebraismus, pro, Dei mei misericordia præueniet me, mihi priùs opem feret, quàm implorem.

12 *Ostendit mihi.* Aposiopesis vel eclipsis Hebraica, cum verbis videndi. Supplicium, vel vltionem, quam facturus est, videre me fecit Deus super inimicos meos. *Ne occidas*

eos tam celeriter, sed serua eos ad vitam miseram, vt langueant, & diu portent tuum iudicium: lento & diuturno supplicio eos affice. *Populi mei.* Plur. numer. Populi, quos mihi subijcies, quorum regem me facies: vel populares & gentiles mei. Sic dispersi sunt Iudæi, non ad vnum cæsi, quò eius fidei, cuius inimici sunt, vbique testes fiant. Auguſt.

14 *Delictum.* Poëtica etiam hîc eclipsis præpositionis בעבור, propter, è R. Selomo, pendente è proximo sententia. Depone eos, & deprimè (ob) eorum oris peccatum, (& ob) suorum labiorum sermonem, de quo v. 9. Sic vbique Græcè locus est accusatiuo, si intelligas χτ. Cætera Graius. Possit esse nudum zeugma: depone. (è superiore v.) deijce delictum oris ipsorum: quicquid loquuntur, delictum est.

15 Ab execratione (vel periurio) & à mendacio vocabuntur, accersentur, mittentur ad consummationem & exitium. Gall. *De blaſpheme & menſonge ils ſeront appellez à extreme ruine. In ira consummat.* Exaggeratio. Ad iram (inquam) Dei, quæ eos consummabit, consumet, & conficiet, vocabuntur, sicque in nihilum redigentur. Lectio Masoretarum nō immutat sententiam, nisi quod deprecanter enuntietur. A periurio & à mendacio (quod) annunciant siue narrant, consume (eos) in ira, consume, & non ipsi (erunt.) Præpositio *De*, vel *A*, ritu Hebraico etiam sumi possit pro Propter. Propter execrationem, &c.

16 *Iacob*, Ecclesiæ collectæ ex Iudæis. *Et finium terræ*, Ecclesiæ gentium,

17 More mendicorum, vers. 8.

18 *Et murmurab.* Et, expletiuè. Accedet ad istorum infœlicitatem, quòd non satiabuntur in sua mendicitate: indeque impatientes impotentesque animi erunt, adeò vt palàm & publicè contra Deum & homines murmurent & ringant. Aliqui non tam commodè vertunt. Non saturati dormiēt, vel pernoctabunt. לון, murmurare & pernoctare.

21 *Adiutor meus.* Heb. ô robur meum. Nisi malis esse accusatiui casus, & idem dicere quod supra v. 11. fortitudinem meam tibi psallam. *Misericordia.* Appositio. O Deus, qui es mea misericordia, qui erga me es clementissimus.

Nam Hebræa, Deus misericordiæ meæ, superlationem includunt.

ARGVMENTVM.

Populus Dei auxilium petit in expeditione contra Idumeos & cæteros vicinos. Apostolis congruit.

1 In finem, pro iis qui immutabũtur in tituli inscriptione ipsi Dauid in doctrinam. Cùm succendit Mesopotamiam Syriæ & Sobal, & conuertit Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia. LIX. Heb. 60.

2 DEus repulîsti nos, & destruxîsti nos: irâtus es, & misêrtus es nobis.

3 Commouîsti terram, & conturbâsti eam: sana cõtritiônes eius, quia commôta est.

4 Ostendîsti pópulo tuo dura: potâsti nos vino compunctiônis.

5 Dedîsti metuéntibus te significatiônem: vt fúgiant à fácie arcus.

6 Vt liberêntur dilécti tui: saluum fac déxtera tua, & exaúdi me.

7 Deus locûtus est in sancto suo, lætâbor, & partîbor Sichîmam: & cõuâllem tabernáculôrum metîbor.

8 Meus est Gálaad, & meus est Manâsses: & Ephráim fortitûdo cápitis mei.

9 Iuda rex meus: Moab olla spei meæ.

10 In Idúmæam extêndam calceamêntum meum: mihi alienígenæ súbditi sunt.

11 Quis dedûcet me in ciuitâtem munîtam? quis dedûcet me vsque in Idumæam?

12 Nónne tu Deus qui repulîsti nos: & non egrediêris Deus in virtútibus nostris?

13 Da nobis auxílium de tribulatiône: & vana salus hóminis.

14 In Deo faciêmus virtûtem: & ipse ad níhilum dedûcet tribulântes nos.

2 *Et misertus es nobis*, & redijsti ad nos post huiusmodi calamitates, reconciliatúsque es nobis. תשובב, fut. pro præterito. Aliqui vertunt in imperat. Redeas, redi ad nos, miserere nostri. Sed nihil est necesse. Nam v. 5. ad præcedentes miserias subiiciet similem Dei consolationem, quò deinde precetur, vt pro veteri consuetudine se erga

suum populum gerat. Latinè ergo: Deus (qui olim) repulisti nos, destruxisti nos, iratus es, misertus es nostri (omnia enim in Hebræo sunt asyntheta quodam orationis impetu) commouisti terram, dirupisti eam, sana, &c. O Deus, qui soles irasci, & vicissim misereri, sana, medere calamitatibus terræ.

4 *Compunctionis*, stuporis, vt Rom. 11. Dedit illis spiritum compunctionis. Sic appellat vinum soporiferum, stupore fericus. Vocem Hebræam aliqui exponunt pro veneno & toxico. Significatur summa crux.

5 Monuisti olim velut signo, siue vexillo erecto, vt metuentes te arcus effugerent, sibique consulerent. *Arcus*, קשט legitur pro קשת, per Antithesin, siue permutationē literarū eiusdē potestatis & instrumēti. Nam sumere pro veritate, nec sententia, nec veteres patiuntur. Quàm frigidū enim, vt fugiant, vel vt erigantur à facie veritatis (propter veritatem?)

6 Sic debet iungi cum precedentibus: Qui olim ostendisti, & vicissim dedisti signum ad effugiēdos hostium arcus, vt tui liberarentur, dextera & potentia tua saluos nos fac.

7 Ex promisso viget: pollicitus es non modò nos potituros pacificè regionibus nostris, verùm etiam exteras nationes subiugaturos. Sed est Enallage personæ, cùm Eclipsi particulæ Quòd. Deus tu es locut' quòd lætabor, &c. Nihil precor, quàm quod iam promisisti. *In sancto suo*, in suo sanctuario, in suo oraculo, in domo sanctuarij, vbi oraculum Vrim & Thummim. Chald. & Hieron. Alij, vt Kimhi, per sanctitatem suam, per spiritum sanctum suum. *Sichimam*. Samariam, in qua fuit Sichima, siue Sichem. *Tabernaculorum*. Arabum, qui sunt Nomades & Scenitæ, in tabernaculis habitantes. Alij malunt Succoth esse nomen loci in tribu Gad vltra Iordanem. *Metibor*, metiar.

8 Galaad & Manasses, terra Iudææ sita trans Iordanem. Ephraim, alia Iudææ pars cis Iordanem, quæ potentia & numero militum post tribum Iuda, cæteris præstabat. Vnde & pro reliquis omnibus supponit apud Prophetas. Fortitudo autem dicitur capitis populi, quòd strenuis abundaret militibus ad eum tuendum.

9 *Iuda*, è domo Iuda rex meus. Chald. Tribus Iuda mihi regem suppeditabit. Populus perpetuò loquitur, nō Dauid, qui etsi Psalmum condiderit, at non in persona sua, sed populi & Ecclesiæ. *Rex*. Heb. Legifer, Legislator, Regis epithetum, Genes. 49. & alibi. *Olla spei meæ*. Moabitas & Idumæos ad infimam redigam seruitutem. Moab ergo olla spei meæ erit. i. olla quam spe complector, olla quam me possessurum spero, olla qua spero me vsurum ad rem culinariam, vel, vt Hebræi exponunt, ad pedum lotionem, ad res viles & abiectas. i. Moab mihi subijcietur ad omnia, mihi in omnibus inseruiet, meum vile erit mancipium. רחץ sperare Chaldaicè & Syriacè, cuiusmodi voces iam notauimus affectari ab Hebræis poëtis: vt nihil sit opus vertere, Olla lotionis meæ: maximè cùm olla vas sit ineptum ad lauandum siue manus, siue pedes.

10 *Extendam*, proijciam Heb. nempè vt sit conculcatio pedum meorum. Est autem prouerbium de seruitute vilissima: quod variè enuntiant, Portare calceos alicuius post ipsum, Matth. 3. Soluere corrigiam calceamentorum eius, Luc. 3. *Alienigenæ*. Sic Palestinos solent appellare Sept. quoniam è Cappadocia irrumpentes, Eqeos vsque ad Gazam deleuerunt, illicque pro eis deinceps habitarūt. Deut. 2. *Subditi sunt*. Psalm. 108. amici facti sunt. Hebræa, quocunque modo vertantur, nihil aliud designant. Super me Palestina clange, buccinato. Ironicè iuxta Abben Ezram: Super meis victorijs plora: nam postea meam bellicam manum & potestatem senties. Et sine ironia: O Palestini, habetis quo lætemini, vestrámque seruitutem existimetis tolerabiliorem. Iam enim habebitis illius conditionis socios Idumæos, Moabitas & Arabas. quasi Palestinos Dauid primùm suæ ditioni subiecisset. Vel ex Anonymo, Confringâre, conterâre, super meis victorijs dole. Post illas enim te subigam. Denique iuxta alios. Ad me Palestina sociâre, mihi esto sociata & fœderata, si tibi velis consultum.

11 Hactenus oraculum. Quis ergo deducet me in Rabbatha munitissimam Idumeæ ciuitatem?

12 *Egredieris*, & (qui) non egrederis: futurum pro præsenti, in rebus solitis, more linguæ. *In virtutibus*, cum exercitibus & copijs.

13 *Quia*, כי. Hebraicè enim ו *Et*, pro כי, *quia*: vt alibi sæpe, auctore Kimhi in Michlol. Seorsum Genes. 14. Erat Sacerdos, Dei altissimi. Vbi proinde noster rectè vertit: Erat enim Sacerdos de Melchisedec. *Salus hominis*, hominum

tutela & defensio.

14 *In Deo*, Dei ope & auxilio hostes vincemus. Hanc præpositionem appellant Beth hahézer, In, auxilij.

ARGVMENTVM.

Ab exilio poscit restitutionem, longámque vitam, vbi regnum fuerit consecutus. Christo accommodatus est.

1 In finem, in hymnis Dauid. LX. Hebr. 61.

2 EXaûdi Deus deprecatiônem meã: intênde oratiôni meæ.

3 A fínibus terræ ad te clamâui: dum anxiarêtur cor meum in petra exaltâsti me.

4 Deduxîsti me, quia factus es spes mea: turris fortitúdinis à fácie inimîci.

5 Inhabitâbo in tabernáculo tuo in sécula: prótegar in velamênto alârũ tuârum.

6 Quóniam tu Deus meus exaudîsti oratiônem meam: dedîsti hæreditâtem timéntibus nomẽ tuum.

7 Dies super dies regis adiícies: annos eius vsque in diem generatiônis

& generatiônis.

8 Pérmanet in ętêrnũ in conspêctu Dei: misericórdiam & veritâtem eius quis requîret?

9 Sic psalmum dicam nómini tuo in séculum séculi: vt reddam vota mea de die in diem.

3 A *finibus terræ*, ab extremis terris, in quibus exul vitã inopem, vagam & miseram dego. *Exaltasti*, in loco tuto, & suapte natura munito collocasti me. Iuxta Masoretas, quia versum protenderunt in sequentis principium, sic esset reddendum. In petram, quæ, est alta præ me, deduxisti me, vel deducas me.

4 *Deduxisti me*, in petram per Zeugma. i. in locum tutum & securum. *Turris*, turris fortissimã contra inimicum. Sic repræsentant superlatiuos.

5 Commorabor restitutus ab exilio, in tuo templo manebo membrum Ecclesiæ. *In velamento*, in protectione & præsidio.

6 *Orationem meam*. Hebr. vota mea, vota quæ tibi in hoc exilio nuncupo. *Hæreditatem*, terræ meę sanctæ possessionem, à qua nunc sum eiectus. Templum Kimhi intelligit.

7 *Regis*. Regem immortalitate & immortali imperio donabis. De Christo Chaldæus & Rabbini ferè. Kimhi duas affert interpretationes, vnam de Dauide, alteram de Christo, cuius anni sunt æterni.

8 *Permanet*, rex ille, perpetuò ad Dei dexterã. Heb sedebit habitabit, permanebit. *Quis requiret*, quis requirere & seruari possit. q.d. quis plenè obseruare & cõsiderare possit, quãta sit Dei misericordia & veritas siue fides in promissis præstandis? מי Syriacè, idem quod מי, quis. Iam docuimus Poëtas sacros captare Syriaca. Misericordiam, inquit, & veritatem (eius) quis obseruet eam? Rabbini, qui hoc [illegible] nisi in locis desperatis aduertunt, malunt esse imp. à verbo

מנה cum Eclipſi. Miſericordiam & veritatem præpara, (quæ) ſeruent eum.

9 *De die*, per ſingulos dies.

ARGVMENTVM.

Se in Dei tutela poſitum fruſtra oppugnari. In eo iuſtiſſe ſalutem, qui pro ſuis quemque factis remuneretur.

1 In finem, pro Iduthun, Pſalmus Dauid. LXI. Hebr. 62.

2 NOnne Deo ſubiêcta erit ánima mea? ab ipſo enim ſalutâre meum.

3 Nam & ipſe Deus meus, & ſalutâris meus: ſuſcêptor meus, non mouêbor ámpliùs.

4 Quoûſque irrúitis in hóminem? interficitis vniuêrſi vos: tanquam paríeti inclinâto, & macériæ depûlſæ?

5 Verúntamẽ prétium meum cogitauêrunt repéllere, cucûrri in ſiti: ore ſuo benedicêbant, & corde ſuo maledicêbant.

6 Verúntamen Deo ſubiêcta eſto ánima mea: quóniã ab ipſo patiéntia mea.

7 Quia ipſe Deus meus, & ſaluâtor meus: adiûtor meus non emigrâbo.

8 In Deo ſalutâre meum, & glória mea: Deus auxílij mei, & ſpes mea in Deo eſt.

9 Sperâte in eo omnis cõgregátio pópuli, effúndite coram illo corda veſtra: Deus adiûtor noſter in ætêrnum.

10 Verúntamen vani fílij hóminũ, mendâces fílij hóminum: in ſtáteris vt decípiant ipſi de vanitâte in idîpſum.

11 Nolîte ſperâre in iniquitâte, & rapînas nolîte concupíſcere: diuítiæ ſi áffluant, nolîte cor appónere.

12 Semel locûtus eſt Deus, duo hæc audîui: quia potêſtas Dei eſt, & tibi dómine miſericórdia: quia tu reddes vnicuîque iuxta ópera ſua.

2 *Subiecta erit.* Hebr. ſilebit, ſummiſſa erit. *Deo*, Dei voluntati.

Universidad de Deusto Biblioteca

3 *Deus*. Heb. rupes mea & salus mea, munitio mea, vt non admodum commouear. Perpetuis Metaphoris.

4 *In hominem*: in me. De se loquitur in tertia pers. At R. Iona in genere. Quousque exeritis linguam vestram in homines, nocendi studio? *Interficitis*. Quousque interficitis homines, ac si paries esset diiectus & maceria conuulsa. i. ac si omnia essent ad omnem iniuriam aperta & exposita, ac si omnia licerent? Est Græcismus potius quàm Hebraismus. ὡς enim in hac significatione, & similes particulæ, cum datiuo construuntur. Multi exponunt passiuè, sed insipidè. Interficiemini omnes vos. Vnde Bē Nephtali actiuè per Pathah cum nostris legendum docet.

5 *Pretium meum*. In Hebræo, de sublimitate ipsius. i. mea deliberarunt depellere. Nam de se in tertia persona loqui pergit. Pretium ergo suum appellat decus, honores, & statum suum sublimem & prosperum. *Cucurri*, ἔδραμον, cucurrerunt, vt Hebræo respondeat. רָרַץ. Magno studio cucurrerūt, vt etiam sitim cōtraherent, ad me depellendum de statu. Vt habemus, summo ardore & q. cursu conatus sum euadere eorum improba consilia. Masoretæ à רצה, voluerunt (dilexerunt) mendacium.

6 *Patientia*, expectatio, spes omnis salutis meæ ab eo pendet.

7 *Non emigrabo*, non mouebor de meo statu.

9 *Omnis congregatio*, pro בכל עת, omni tēpore, Sept. habere potuerunt in suis exemplaribus בכל עדת, omnis synagoga. *Effundite*, totos vos ei committite, in eum omnes vestros affectus reijcite, vni ei fidite. *Corda*, animi desideria. Metonym.

10 *Filij hominum*. Posteriore loco Heb. filij virorum. i. clarissimi & potentissimi. sup. Psal. 48. Ne illi existimerent se eximendos ab hac generali conditione & regula. *In stateris vt*. Anastrophe. vt etiam ipsi in stateris positi decipiant & fallant præ vanitate in idipsum. i. ad vnum omnes, pariter. q. d. In libris videntur aliquid esse & ponderare, cùm tamē vanitas, si in alteram lancem inferatur, præponderatura sit. Ita fallunt & decipiunt: nam videntur aliquid esse, & nihil sunt: videntur futuri multò ponderosiores, & tamen ab inanitate eleuantur. Elegantissima μείωσις ad deijciēdum quorumlibet fastum. Si ascendant (inquit) in alteram libræ lancem inanitas, in alteram verò vniuersum humanum genus, profectò inanitas ipsa præponderabit. Vnde Heb. ad verbum: In stateras vt ascendant, ipsi (sunt) præ vanitate pariter. i. vanitate sunt ad vnum cuncti leuiores. Qui construunt *In stateris*, cum præcedentibus citra Anastrophen, sensum hunc natiuū retinere possunt, modò meminerint In præpos. significare hîc locum, non modum. Intra stateras & libras, in stateris positi & appensi. Aliud enim Hebræa non patiuntur.

11 *Semel & duo*. Vt Latinè, Semel atque iterum, pro sæpiùs, ita Hebraicè, semel & secundò, semel & bis, siue vt hîc habemus, semel & duo q. d. Sæpiùs Deus locutus est, & audiui: sæpiùs Deum dicentem audiui per Propheras, Dei solius esse potentiam. R. Dauid. Aliæ interpretationes apud eundem Allegoriam resipiunt. Aliqui nostrorum, semel locutus est Deus. i. ita firmè & certò, vt irritum fieri non possit, nempè duo hæc, quæ audiui, videlicet Dei esse potestatem & misericordiā, deinde ipsum singulos pro suis factis remuneraturum. Magna consolatio, Deum velle & posse iuuare, quia omnipotens & misericors. Rom. 2.

ARGVMENTVM.

Exul se Deo laudibus & gratiarum actione efficiendo consolatur, hostibus interitum, sibi malorum finem sperans.

1 Psal. Dauid cum esset in deserto Iudeæ. 1. Reg. 22. a. 5. LXII. Hebr. 63.

2 DEus, Deus meus: ad te de luce vígilo.

3 Sitîuit in te ánima mea: quàm multiplíciter tibi caro mea.

4 In terra desêrta, & ínuia, & inaquósa, sic in sancto appárui tibi: vt vidêrem virtûtem tuam & glóriam tuam.

5 Quóniam mélior est misericórdia tua super vitas: lábia mea laudâbunt te.

6 Sic benedîcam te in vita mea: & in nómine tuo leuâbo manus meas.

7 Sicut ádipe & pinguédine repleâtur ánima mea: & lábiis exultatiônis laudâbit os meum.

8 Si memor fui tui super stratum meum, in matutînis meditâbor in te: quia fuísti adiûtor meus.

9 Et in velamênto alârum tuârum exultâbo, adhæsit ánima mea post te: me susceêpit déxtera tua.

10 Ipsi verò in vanum quæsiêrunt ánimam meam, introíbunt in inferiôra terræ: tradêntur in manus gládij, partes vúlpium erunt.

11 Rex verò lætábitur in Deo, laudabûntur

dabûntur omnes, qui iurant in eo: quia obstrûctum est os loquéntium iníqua.

2 *De luce vigilo*, ὀρθρίζω, manicо, manè te quæro. Nam & Hebræum thema hoc declarat.

3 *In te*, ad te sitit, te anxiè expetit. Verbum sitiendi Hebr. constituitur cum præpos. *In*, vel cum datiuo. *Quàm multipliciter tibi*. Sitit, desiderat, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Non te tantùm animo sitio, verùm etiam corpore: idque multis modis. Camma Heb. pennacute, quantum, quam plurimùm, admirandi propriè particula. Masoretæ legũt verbaliter, accentu in vlt. Camáh, expetere, desiderare Sed nihil necesse.

4 *Sic*, sicut, quasi. In terra hac deserta & squalida, in qua exulo, non aliter sum erga te affectus & animatus, quàm olim, cùm Hierosolymis omnia mihi erãt prospera, & fruebar libero sancti templi ingressu, ac solenni religionis vsu. *Apparui tibi*. Heb. vidi te, contemplatus sum te. *Vt viderem*, τοῦ ἰδεῖν, vt videam in his miseris locis tuam salutarem vim, potentiam & gloriam. Etiam eam quasi in sacro tuo templo hîc contemplor.

5 *Super vitas*, plusquàm vita. Misericordia Domini, quam experior in his solitudinibus desertis & incultis, mihi est vitæ vsura suauior.

6 *Sic*, Itaque, ob hanc causam. *Leuabo*, in cœlum: te sublatis in cœlum manibus precabor & inuocabo.

7 Adeps & pinguedo, symbola gratiæ & consolationum diuinarum. Gratia tua saginetur anima mea, & tunc te lætis labijs os meum celebrabit. Gratia Dei, pinguissimus pastus animorum: consolatio, delicatissimus.

8 Si memor fui tui in meo cubili, quo tempore minus de te cogitatur, quòd spiritus mergatur somno, sanè in vigilijs matutinis multo magis de te cogitabo, quia, &c. *Sic*, mendosè in quibusdam exempl Nam Græcè εἰ, & Hebr. ⊃N. *In te*, de te. Beth pro Baabur.

9 *In velamento*, vmbra. i. protectione & tutela. *Post te*, tibi. *Suscepit*, adiuuit, sustentauit.

10 *In vanum.* Frustrà, vt qui Dei præsidio essem tutus vel potius, sine causa, immeritò, nulla mea culpa. Notatio Masoretarũ patitur etiam hanc interpretationem, in desolationem, in exitiũ. q. dicat, Quæsiuerunt animæ meæ exitium, me perdere quæsiuerunt. At ipsi contrà malè peribunt. Eorum corpora introibunt in sepulchra, animæ tradentur in manus tortorum dæmonum, bona & opes cedent vulpinis & improbis hominibus, qui ea abligurient. Alij, gladio interficientur, deinde cedent vulpibus & feris in escam.

11 *Rex.* De se loquitur, in tertia persona, quem Deus regẽ erat constituturus. *Laudabuntur*, gloriabuntur. *In eo* Deo, per eum Deum, qui agnoscunt eum. Periphrasis piorum, qui iurant per Deum, non per idola, quãdo est necessarium. Iusiurandum enim ritè factum est actus latriæ & religionis. Qui eum pro veritatis & sanctitatis omnis fonte agnoscunt, sicque eius solius nomen in legitimis iuramentis vsurpant & inuocant, non idolorum, gloriabuntur, quòd ora mendacium & iniqua loquentium tam insignibus supplicijs obstruxerit.

ARGVMENTVM.

Contra insidias & calumnias opem implorat, confidens earum authores magna iustorũ voluptate oppressum iri.

1 In finem, Psalmus David. LXIII. Hebr. 64.

2 EXaûdi Deus oratiônem meã cùm déprecor: à timôre inimîci eripe ánimam meam.

3 Protexîsti me à conuêntu malignántium: à multitúdine operántium iniquitâtem.

4 Quia exacuêrũt, vt gládium, línguas suas, intendêrunt arcum, rem amâram: vt sagîttent in occûltis immaculâtum.

5 Súbitò sagittâbunt eum, & non timêbũt: firmauêrũt sibi sermônem nequam.

6 Narrauêrunt, vt abscõderent láqueos: dixêrunt, quis vidêbit eos?

7 Scrutâti sunt iniquitâtes: defecêrunt scrutântes scrutínio.

8 Accêdet homo ad cor altum: & exaltábitur Deus.

9 Sagîttæ paruulôrum factæ sunt plagæ eôrum: & infirmâtæ sunt contra eos linguæ eôrum.

10 Conturbâti sunt omnes, qui videbant eos: & tímuit omnis homo.

11 Et annuntiauêrunt ópera Dei: & facta eius intellexêrunt.

12 Lætábitur iustus in Dómino, & sperâbit in eo: & laudabûntur omnes recti corde.

2 *A timore*, ne timeam inimicum. Præp. Min(à) trahit sæpè sententiam ad negationem.

3 *Protexisti.* Græcè σκέπασον, protege, suffragantibus Heb. *A conuentu.* Sod non tantùm consilium occultum significat, sed & concilium, siue cœtum & conuentum.

4 *Quia*, ad nocendum grauissimè & detrahendum. *Rem amaram* appositoriè. דבר etiam verbum & sermonem significat, vt mox v. 5. vt pergat loqui de calumnijs sub arcus inuolucro.

5 *Subitò*, de improuiso, citra vllum Dei & hominum metum. *Firmauerunt*, firmiter & pertinaciter statuerunt sermonem. i. consilium suum nefarium perficere. Alij rem, vt vers. 4. Confirmarunt se ad rem malam.

6 Se inuicem monuerunt. *Eos*, laqueos. Quis nostras insidias animaduertet?

7 *Scrutati.* Vestigarunt iniquas nocendi vias, excogitarunt varias nocendi rationes & modos. *Defecerunt*, cõsumpti sunt in suis illis vehementibus scrutinijs & consilijs, ea nequiuerunt perficere, irriti abierunt. Heb. defecerunt (in) scrutinio scrutato siue vestigato. Est valde mirum, recentiores omnes interpretes ex omnibus Rabbinorum expositionibus selegisse deteriorem, studio duntaxat contradicendi nostris Septuag. Perfecerũt scrutinium vestigatum, perfecerunt, quæ scrutati sunt diligenter. Primùm, quia תמם in Kal est intransitiuæ significationis. 2. quia hoc repugnat Psalmographi sentẽtiæ, qui mox docet irritos fuisse eorum conatus, neque perfectos.

8 *Ad cor altum.* Metonym. Ad altas, profundas, callidas cogitationes. At Deus, qui eas dissipabit, exaltabitur & extolletur laudibus. Altè, profundè & callidè multa homo excogitabit & machinabitur: at Deus illis machinationibus altior apparebit, sumendo vindictam. Hebræa sic sunt doctè & facilè repræsentata: Et medium viri & cor profundum (erit) at exaltabitur Deus. Nam ורם meliùs è רם, quàm è ירה notatur: vt nihil sit opus vertere, Et medium viri & cor profundum (sup. perfecerunt:) Et sagittabit eos Deus.

9 *Sagittæ paruulorum*, sagittæ debiles, quarum ictus est valde infirmus, sunt eorum plagæ, sunt que similes sagittis, quas paruuli dirigunt & iaculantur. Hebr. sagittæ repentinæ, quæ repentè iaciuntur & temerè, viribus nondum

collectis, & scopo non rectè considerato. פתאום repentè, à פתי paruulo, simplice, inconsiderato. *Et infirmatæ sunt*, impegerunt, debilitatæ sunt linguæ eorum, quibus iustum calumnijs & probris obruebant, contra ipsos, in ipsorum perniciem. q. d. Malum linguæ eorum à me in ipsos reflexum est. Hebraica sic faciliora reddiderunt: & corruere fecerũt ipsam super se linguam suam. q. d. inquit R. Dauid, Verba eorum mala, quæ contra me dixerunt, recident in ipsos.

10 *Conturbati sunt*, commoti sunt: omnes, qui videbant eos sic à Deo percussos, attoniti facti sunt, mirantes Dei iudicia, & impiorum alternationem. *Et timuit*. Indoctè recentiores vertunt, Et vidit, vel, Et videbunt. Nam in emendatis exemplaribus & Chaldæo legitur ויראו, per duplex Iod. Omnes homines ijs exemplis & iudicijs Domini à maleficio detertiti sunt, & Deum reuerenter coluerunt. Sunt autem præterita pro futuris, Prophetico more.

11 *Opera Dei*, supplicia diuinitùs illata. Hoc enim excitat ad agnoscendum & laudandum iusta Dei iudicia.

ARGVMENTVM.

Deum esse laudandum ob ipsius in Sionem atque adeo vniuersum hominum genus, beneficentiam. Est Propheticus de futura Gentium conuersione.

1 In finem, Psalmus Dauid, canticum Aggæi, Ieremiæ, & Ezechiel populo transmigrationis quando incipiebant proficiscì. LXIIII. Hebr. 65.

2 TE decet hymnus Deus in Sion: & tibi reddêtur votũ in Ierúsalem.

3 Exaûdi oratiônem meam: ad te omnis caro véniet.

4 Verba iniquôrum præualuêrunt ſuper nos: & impietátibus noſtris tu propitiáberis.

5 Beâtus quem elegîſti & aſſumpſiſti inhabitâbit in átriis tuis.

6 Replébimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templum tuum, mirábile in æquitâte.

7 Exaûdi nos De⁹ ſalutâris noſter: ſpes ómnium finium terræ, & in mari longè.

8 Pręparans montes in virtûte tua, accînctus poténtia: qui contûrbas profûndum maris, ſonum flúctuum eius.

9 Turbabûntur gentes, & timêbût qui hábitant términos, à ſignis tuis: éxit⁹ matutîni & véſperæ delectâbis.

10 Viſitâſti terram, & inebriâſti eam: multiplicâſti locupletâre eam.

11 Flumen Dei replêtum eſt aquis: parâſti cibum illôrum, quóniam ita eſt præparátio eius.

12 Riuos eius inébria, multíplica genímina eius: in ſtillicídiis eius lætábitur gérminans.

13 Benedîces corônæ anni benignitâtis tuæ: & campi tui replebûntur vbertâte.

14 Pinguêſcent ſpeciôſa deſêrti: & exultatiône colles accingêntur.

15 Indûti ſunt arietes óuium, & valles abundâbunt frumênto: clamâbunt, étenim hymnum dicent.

2 Sion & Hieruſalem Eccleſiam Dei ſignificabant, extra quam neque Deus ritè colitur, neque vllum votum Deo gratum eſt & acceptum. Hebr. Tibi congrua, tibi conueniens, tibi expectata & ſilens. Vox Dumijá vſqueadeò eſt emphatica. Vox *Hieruſalem*, addita à Septuag. ad explicationem & numerum.

3 *Exaudi*. Non video cur Maſoretæ legerint in Benoni, Exaudiens, qui exaudis. *Omnis caro*, totus orbis Deũ agnoſcet. i. ex omni hominum genere. Hilar.

4 *Iniquorum*. Hebraicè quidem *iniquitatum*: ſed eſt abſtractum pro concreto. Kimhi tamen exponit, Peccata noſtra quidem inualuerunt nobis, nos ſuperauerunt, fortiora nobis extiterunt, tam multa ſane commiſimus: at tu ea remittes.

5 *Aſſumpſiſti*, ad te, in tuam ſocietatem admouiſti, applicaſti, adoptaſti. In *atriis*, in Eccleſia.

6 Hebræi ferè putant eſſe Mimeſim inhabitaturorum in atrijs & templo Dei. Illic dicent, Replebimur bonis domus tuæ, &c. *Mirabile*. Nam illinc excludunt ar impij, polluti, profani, peccatores: illic docetur iuſtitia, puritas, ſanctitas, caſtimonia, religio, &c. Heb. Mirabilia ſiue terribilia in iu-

stitia (est templum tuum) Iustitia autem Heb. omnem virtutem complectitur, quam in Ecclesia & templo Dei discas. Ecclesia est columna veritatis, errare non potest in doctrina morum & fidei. Masoretæ suis distinguentibus accentibus hîc perspicuam turbant sententiam. Quod proinde Rabbini, vt Kimhi, coguntur emollire Eclipsi: (Per) mirabilia tua, quæ apud nos agis, in iustitia (tua) exaudi nos.

7 *Et in mari longè*: eorum quoque, qui agunt in remotissimis insulis.

8 *Præparans*, herbis, arboribus, syluis, metallis, &c. Vel, stabiliens, roborans, constituens. Nam vox Heb. vtrumque significat. Excurrit in Dei laudes. *Accinctus*, immensa potestate præditus. *Qui conturbas*. Hebræi השביח exponunt in contraria significatione, qui tranquillas & compescis commotionem maris, & fremitum fluctuum eius.

9 *Turbabuntur*. Legunt והמון in Præt. Vau conuertente, vel etiam יהמון per Iod. Masoretæ maluerunt esse nomen: Et tumultum populorum (compescis.) *Terminos*, terræ. *A signis*, propter signa tua & miracula. His enim conuersus est mundus per Apostolos. *Exitus*. Extrema Orientis & Occidentis lætitia afficies, donis & beneficijs. Sic regiones Orientales & Occidentales appellat, quòd ex altera parte dies, ex altera nox exeat atque oriatur.

10 Hypotyposis poëtica egregiæ fertilitatis, quæ haud dubiè significat copiam gratiarum & virtutum omnium, quibus humanum genus abundauit, postquàm ad fidem conuersũ est. *Multiplicasti*, varijs rebus & modis ditasti eã.

11 *Flumen Dei*. Iordanis. Allusio ad Iordanem instar Nili exundantem, & sese agris vicinis ad eos irrigandos superfundentem: Ios. 4. & alibi. *Illorum*, qui in terra habitant. *Eius*, terræ: quoniam sic terram præparasti, vt posset suos habitatores copiosè alere.

12 *Riuos eius*, sulcos eius (terræ) copioso imbre madefacito. *Multiplica*, immissis in valliculas & liras eius pluuijs. Hebræa magis sunt poëtica, & metaphoris illustria. Sulcos eius inebria: ocea liras eius (imbribus) stillis mollefacito eam, germini ipsius benedic. *In stillicidiis eius*, ἀ ὑπῶς, eius terræ irrorationibus, siue roribus lætabitur, id quod germinat. Nam *Germinans* neutri generis, pro germine Ne quis putet esse epithetum terræ. Pluuijs terræ (in terram cadentibus) lætantur germina & herbæ.

13 *Corone*, prouentui. Fœcundabis coronam anni, qui tua benignitate erit fertilissimus. Coronam, siue ornamentum anni, metonymicè vocat fruges, fructus, herbas, flores, quibus annus coronatur atque ornatur. עטרת cum gemino Segol, est nomen. Masoretæ punctis coniugationis Piel affecerunt, eodem sensu: Benedices, (&) coronabis annum, &c. *Et campi*. Hebræa elegantem poësim resipiunt: Et orbitæ tuæ stillabunt pinguedinem. Semitæ, per quas gradieris, manabunt vbertate.

14 *Pinguescent*. Sic hæc poëtica exponunt: Stillabunt caulæ deserti. Et *exultatione*, læto omnium fructuum prouentu exornabuntur. Meton. loca deserta & colles erunt fructiferi.

15 *Induti sunt* copiosis, puris, & nitidis velleribus. Nam pastionis copia & bonitas ad id confert. Alioqui lanæ sunt crassiores & impuriores. כרים, agnos & campos significat. Hinc etiam nonnulli vertunt, Induti sunt campi ouibus. *Arietes ouium*, ex ouibus nati: vel ouilium, siue gregum. צאן, grex ouium. Et est Eclipsis præp. ב, vel more poëtico Karim, Syntacticum pro absoluto. *Clamabunt*. Intilabũt per Prosopop. vt cum montes & valles alibi inducuntur gustire & plaudere.

ARGVMENTVM.

Omnes inuitat ad Deum celebrãdum & adorandum, qui mundum, precipuè populum suum, tot bonis afficit. Est Propheticus de Gentium vocatione & Martyribus.

1 In finem, Canticum Psalmi resurrectionis. LXV. Heb. 66.

2 IVbilâte Deo omnis terra, psalmum dícite nómini eius: date glóriam laudi eius.

3 Dícite Deo, quàm terribília sunt ópera tua dómine? in multitúdine

virtûtis tuæ mentiêntur tibi inimîci tui.

4 Omnis terra adôret te, & psallat tibi: psalmum dicat nómini tuo.

5 Venîte, & vidête ópera Dei: terríbilis in consíliis super fílios hóminum.

6 Qui conuêrtit mare in áridam, in flúmine pertransíbunt pede: ibi lætábimur in ipso.

7 Qui dominâtur in virtûte sua in ætêrnum, óculi eius super gêtes respíciunt: qui exásperant non exaltêntur in semetîpsis.

8 Benedícite Gêtes Deum nostrũ: & audîtam fácite vocem laudis eius.

9 Qui pósuit ánimam meam ad vitam: & non dedit in commotiônem pedes meos.

10 Quóniam probâsti nos Deus: igne nos examinâsti, sicut examinâtur argêntum.

11 Induxîsti nos in láqueũ, posuîsti

tribulatiônes in dorso nostro: imposuîsti hómines super cápita nostra.

12 Trãsiuimus per ignem & aquã: & eduxîsti nos in refrigérium.

13 Introîbo in domum tuam in holocaûstis: reddam tibi vota mea, quæ distinxêrunt lábia mea.

14 Et locûtum est os meum: in tribulatiône mea.

15 Holocaûsta medullâta offeram tibi cum incênso aríetum: ófferam tibi boues cum hircis.

16 Venîte, audîte, & narrâbo omnes qui timêtis Deum: quanta fecit ánimæ meæ.

17 Ad ipsum ore meo clamâui: & exultâui sub lingua mea.

18 Iniquitâtem si aspêxi in corde meo: non exaúdiet dóminus.

19 Propterèà exaudîuit Deus & attêndit voci deprecatiônis meæ.

20 Benedîctus Deus qui nõ amô-

uit oratiônem meam: & misericórdiam suam à me.

2 *Terra*, terrarum omnium incolæ.

3 *Terribilia*, mirifica, admiranda. Sic נורא solet Kimhi exponere. *In multitudine*, propter multam tuam potentiam hostes tui simulabũt fidem erga te, negabunt se tuis vnquã fuisse infestos. Chrysost. & Kimhi. Ob tuam potestatem se tibi subijcient.

5 *Terribilis*, genitiui casus. Admirandi in suis consilijs & operibus.

6 *Mare*, rubrũ, in exitu ex Ægypto. *In flumine*. Allusio ad fisũ Iordanẽ, vt pede sicco è diuturno quadraginta annorum exilio in terrã sanctã populus transiret. Sic Es. 11. *Ibi*, in illis locis, in quibus nobis turum iter faciet, ad euadendum è nostris captiuitatibus & exilijs. *In ipso*, in ipsius ope & gratia, vt qui malit rerum naturam inuertere, quàm suos deserere.

7 *In virtute*, per suam potestatem. *Qui exasperant* Deum, non erunt apud se fœlices. Heb. Qui rebelles sunt (Deo).

9 *Ad vitam*, qui in vita conseruauit animam meam. *Non dedit*, non passus est me labi in peccatum, vel in exitium.

10 *Quoniam*. Cadit in v. 13. Quoniam nos rebus aduersis variè exploratos, tandem recreasti, introibo in ædem tuam cum victimis, & solenniter gratias agam. *Probasti*, tentasti, expertus es nos. i. nostram fidem & integritatem. *Igne*, rebus aduersis, crucibus.

11 *In laqueum*, vt caperemur. *In dorso nostro*. Heb. in lumbis nostris. Vnde ad catenas & vincula Sanctorum respectum putat Chaldæus. *Homines*, tyrannos, duros dominos imposuisti, & ex Heb. equitare fecisti super capita nostra.

12 *Per ignem & aquam*, varia & contraria pœnarum & calamitatum genera. Nam afflictiones, sicut & prosperitates, sunt à Domino. Es. 45 Lament. 3. Ose. 6. *In refrigerium*. Heb. in irrigationem. i. in refocillationem.

13 *In*, cum. *Distinxerunt*, distinctè nuncuparunt & promiserunt.

14 *Et* (quæ sup.) locutum est os meum. Nam per Zeugmà iungendum cum proximo hemistichio.

15 *Medullata*, plena medullæ & succi, pinguia, selecta. *Cum incenso*, cum suffitu arietini adipis.

16 *Omnes*, ô omnes. Vocatiui casus.

17 *Exaltaui*. Sic legendum, Non exultaui, è Græco & Heb. Ipsum laudibus lingua mea extuli & glorificaui.

18 Ἀνωπτιῶς. Si aspexissem iniquitatem in corde meo, si animo fuissem iniquo & improbo: nisi eum purè & candidè, & citra conscientiæ fucum coluissem, non me exaudiuisset.

20 *Amouit*, repulit, spreuit.

ARGVMENTVM.

Deum obsecrat, vt se toto orbe cognoscendum exhibeat. Est propheticus de Ecclesiæ propagatione & collectione.

1 In finem, in hymnis Psalmus cantici Dauid. LXVI. Hebr. 67.

2 DEus misereâtur nostri, & benedîcat nobis: illúminet vultum suum super nos, & misereâtur nostri.

3 Vt cognoscâmus in terra viam tuam: in ómnibus géntibus salutâre tuum.

4 Confiteântur tibi pópuli Deus: confiteântur tibi pópuli omnes.

5 Lætêntur & exûltẽt gentes, quóniam iúdicas pópulos in æquitâte: &

gentes in terra dírigis.

6 Confiteântur tibi pópuli Deus, cõfiteântur tibi pópuli omnes: terra dedit fructum ſuum.

7 Benedîcat nos Deus Deꝰ noſter, benedîcat nos Deus: & métuant eũ omnes fines terræ.

2 *Illuminet* fauentem, placidum, & ſerenum exhibeat nobis vultum.

3 *Viam tuam*, tuam legem & præcepta, quibus nobis eſt inſiſtendum. Sic paſſim Pſal.118. *Salutare tuum*, tuam ſalutem, ſiue tuum ſaluatorem Chriſtum. Vt in Heb. ſit abſtractum pro concreto, cum Paranomaſia nominis Ieſu.

5 *Iudicas*, regis, gubernas. *Dirigis*, ducis, moderaris, veluti dux itineris & præmonſtrator.

6 *Terra*: quoniam terra prouentum multarum virtutum edidit, quæ multa ſecula fuerat ſterilis. Labor Apoſtolorum & Prophetarum non fuit inanis in Domino. Poſſit eſſe Metonym. Nam ſup. terra. i. terrena ſubſtantia Virginis dedit Chriſtum fructum benedictum ventris ſui, Spiritus ſancti virtute, vt Pſal. 84 v. 14.

7 Trina repetitio nominis Elohim, ſiue Dei, non caret myſterio S. Triadis, quæ per Euangelium apud omnes populos innotuit. q.d. Saluet nos tota Trinitas, & ab omnibus colatur.

ARGVMENTVM.

Canit Chriſti & Eccleſiæ de hoſtibus victorias, vt in exitu ex Ægypto. Chriſtum Deum in cælum aſcenſurũ, indéque Apoſtolos de diuerſis tribubus miſſurum ad gentes conuertendas. Carmen triumphale de Eccleſiæ curſu.

1 In finem, Pſalmus cantici ipſi Dauid. LXVII. Hebr. 68.

2 Exûrgat Deus, & diſſipêntur inimîci eius: & fúgiant qui odêrunt eum, à fácie eius.

3 Sicut déficit fumus, deficiant: ſicut fluit cera à fácie ignis, ſic péreant peccatôres à facie Dei.

4 Et iuſti epulêntur, & exûltent in conſpêctu Dei: & delectêntur in lætítia.

5 Cantâte Deo, pſalmum dícite nómini eius, iter fácite ei, qui aſcêndit ſuper occâſum: dóminus nomen illi.

6 Exultâte in conſpêctu eius: turbabûntur à fácie eius, patris orphanôrum, & iúdicis viduârum.

7 Deus in loco ſancto ſuo: Deus qui inhabitâre facit vnîus moris in domo.

8 Qui edûcit vinctos in fortitúdine: ſimíliter eos qui exáſperant, qui hábitant in ſepûlchris.

9 Deus cum egrederêris in cõſpêctu pópuli tui: cùm pertranſíres in deſêrto.

10 Terra mota eſt, étenim cæli diſtillauêrunt à fácie Dei Sínai: à fácie Dei Iſraël.

11 Plúuiam voluntáriam ſegregâbis, Deus, hæreditâti tuæ, & infirmâta eſt: tu verò perfecîſti eam.

12 Animália tua habitâbunt in ea: parâſti in dulcédine tua paúperi, Deus.

13 Dóminus dabit verbum euangelizántibus: virtûte multa.

14 Rex virtûtum dilêcti dilêcti: & ſpeciêi domus diuídere ſpólia.

15 Si dormiâtis inter médios cleros, pennæ colûmbæ deargentâtæ: & poſteriôra dorſi eius in pallôre auri.

16 Dum diſcêrnit cælêſtis reges ſuper eam, niue dealbabûntur in Selmon: mons Dei, mons pinguis.

17 Mons

17 Mons coagulâtus, mõs pinguis: vt quid ſuſpicámini montes coagulâtos?

18 Mons in quo beneplácitum eſt Deo habitâre in eo: étenim dóminus habitâbit in finem.

19 Currus Dei decẽ míllibus múltiplex, míllia lætántium: dóminus in eis in Sínai, in ſancto.

20 Aſcendîſti in altum, cepîſti captiuitâtem: accepîſti dona in homínibus.

21 Etenim non credêntes: inhabitâre dóminum Deum.

22 Benedîctus dóminus die quotídie: próſperum iter fáciet nobis, Deus ſalutárium noſtrôrum.

23 Deus noſter Deus ſaluos faciẽdi: & Dómini Dómini éxitº mortis.

24 Verúntamen Deus confrînget cápita inimicôrum ſuôrum: vérticẽ capîlli perambulántium in delîctis ſuis.

25 Dixit Dóminus, ex Basan conuêrtam: conuêrtam in profûndum maris.

26 Vt intinguâtur pes tuus in sánguine: lingua canum tuórum ex inimîcis, ab ipso.

27 Vidêrunt ingrêssus tuos Deus: ingrêssus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

28 Præuenêrunt príncipes coniûncti psalléntibus: in médio iuuenculârum tympanistriârum.

29 In eccléssiis benedícite Deo: dómino de fóntibus Israël.

30 Ibi Ben-iâmin adolescéntulus: in mentis excêssu.

31 Príncipes Iuda, duces eórum: príncipes Zábulon, príncipes Néphthali.

32 Manda, Deus, virtûti tuæ: confirma hoc, Deus, quod operâtus es in nobis.

33 A templo tuo in Ierúsalem: tibi

ófferent reges múnera.

34 Increpa feras arúndinis, cõgregátio taurórum in vaccis populórũ: vt exclûdant eos, qui probâti sunt argênto.

35 Díssipa gentes quæ bella volût, vénient legâti ex Ægypto: Æthiópia præuéniet manus eius Deo.

36 Regna terræ cantâte Deo: psállite Dómino.

37 Psállite Deo, qui ascêndit super cælum cæli: ad oriêntem.

38 Ecce dabit voci suæ vocem virtûtis, date glóriam Deo super Israël: magnificéntia eius, & virtus eius in núbibus.

39 Mirábilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtûtem & fortitúdinem plebi suæ: benedíctus Deus.

2 *Deus.* Toto hoc Psalmo, Dei & Domini notio restringitur ad personam Christi, Apostolo Ephes. 4. interprete.

5 *Iter facite*, parate viam, cedite, concedite locum ei omnes: ne ei resistite, qui ascendit super occasum. Locus nobis, qui versamur in occidente, valde conuenientius. Cõ-

cedite locum apud vos Deo, qui inequitat in occasum, qui in vestras regiones Occiduas ascendit & vehitur. Eum reuerenter excipite. ערבות hoc propriè significat, nempè occasum vesperas, vt Ierem. 5. Rabbini tamen recentiores sed sine alio exemplo exponunt, cælos, orbes cælestes, vel nubes. Extollite eum, qui inequitat cœlos (qui in eis sedet veluti in equo vel in curru.) Vnde & Chald. Qui sedet super solium gloriæ. Est quidem egregius, sed veterum sensus magis placet. סלל autem & extollere, & semitam facere hinc מסילה, semita. *Dominus*. In Domino nomen eius .i. cuius nomen est Iá, siue Dominus.

7 Per locum sanctum, Hæbræi Hierusalem siue Sionem intelligunt. Rectè, si non ad terrestrem, sed spiritualem. i. Ecclesiam, vt interpretatur Paulus Heb. 12. Gal. 4. Ephes. 4. animũ cõuertas, quã multis nominibus hic Psalmus appellat, locum sanctum Dei, domum, Hæreditatẽ, Dei montem, Dei montem pinguem, montem coagulatum, Cutrum Dei, millia lætantium, Sanctum, Ecclesias, Templum Dei in Hierusalem, Sancta denique siue sanctuaria. *Vnius moris* μονοτρόπους, homines vnius modi & ritus. In Ecclesia schismata hæreses, sectas Deus non vult. Heb. solitarios populum suum solitarium, & separatum à reliquis religione & moribus vel tristem & afflictum in Ecclesia collocat seruat & protegit. Kimhi. Vel solitarios desertos & destitutos omni humano præsidio, domo & familia honesta cumulat. Domus enim vsu linguæ vt in linguis vernaculis hoc interdum significat. Alij, solitariis & prole orbis dat familiam copiosam & liberos.

8 *Qui exasperant*, sup. Deum. vt Psal. 65. v. 7. Vnde & Heb. rebelles, (qui) habitant in sepulchris, vel in locis aridis & siticulosis (educit fortiter, liberat à morte & diabolo, vel à periculis & malis) Hoc hemistychium debet veluti per appositionem construi & cõferri cum v. 21. de incredulis eductis à Deo in admirabilem Euangelij Lucem infra cum altero 1. Pet. 3. his qui erant in carcere spiritibus veniens prædicauit qui increduli fuerant, aliquando & c. 4. propter hoc enim & mortuis Euangelizatum est. Vt totus versus mysterium attingat de descensu Christi ad inferos, ob liberationem iustorum atque adeò incredulorum & rebellium, de quibus Petrus tractat. Recentiores malunt esse Antithesin.

Verum rebelles habitarunt in siccitatibus. Pij è locis desertis ad terras fertiles & amœnas à Deo ducuntur, contrà impij à fertilibus ad vastas & steriles.

9 Exitum ex Ægypto canit. *In conspectu*, ante populum.

10 Metaphoræ de calamitatibus in hostes Iudæorum immissis. *Distillauerunt*, pluerunt ad Dei, qui apparebat in Sinai, præsentiam.

11 Antithesis. Super hostes distillasti & depluisti iracundiæ tuæ imbres: at super populum tuum pluuiam gratam, suauem, tempestiuam, & qualem homines optant, demittes. *Hæreditati tuæ*, terræ tui populi. i. Ecclesiæ. Hæc sunt allegorica de diuinis gratijs & beneficijs. *Et (si) infirmata* est. Est enim Eclipsis particulæ *si*, vt docet Kimhi. Quòd si hæreditas tua infirmata est, fatigata, oppressa, afflicta, & malè affecta ab hostibus, tu sanè stabiliuisti & roborasti eam.

12 *Animalia tua*, tui electi, tuum peculium, tui greges & copiæ, tuæ oues. Pergit in Metaphora. *Parasti*, res necessarias, vel quid simile, per Apostopesin. *In*, per tuam dulcedinem & bonitatem.

13 Ordo inuersus. Deus dabit magna virtute & potentia, vel cum magno exercitu & copijs (ב sub.) verbum Euangelizantibus, ne erubescant Euangelium, nèue metuant liberè illud perferre ad barbaros quosque. *Euangelizantibus*. Græcè quidem est masculini gen. at Heb fœminini, allusione ad consuetudinem, qua mulieres solebant publicè victorias principum choris & cantibus celebrare. 1. Reg. 18. & alibi. Quare aliqui interpretantur de mulieribus, quibus Christus in vitam reuocatus apparuit, monens vt suę resurrectionis Euangelium, lætúmque nuntium ad Apostolos deferrent. Possit tamen referri ad *Animalia*, versus præcedentis, quia hoc nomen Heb. est fœmin. Vel Apostolos sic appellat, quòd essent infirmi, imbecilli, abiecti quasi fœminæ coram mundo. Rabbini hunc locum non intelligunt. Itaque variè interpretantur.

14 *Rex virtutum*. Hebraicè, Reges virtutum siue exercituum. Ex quo intelligimus regem virtutum non hic significare Deum, sed regem quemlibet potentissimum & fortissimum. q. d. Magnatum copiarum reges & potentissimi principes dilecti erunt. Dilecto Deo, vel Dei filio, qui Patri est charissimus cedent, succumbent, in eius venient ditio-

nem & potestatẽ, eius erunt possessio. *Dilecti*, ἀγαπητοὶ, genit. casus. Repetitur autem per Epizeuxim, vt celerior & nobilior victoria significetur. Septuaginta putarunt ידודון, esse cognomen Christi, formæ ישורון (cog. populi Israël, Deut. 32.) vt Iod sit radicale: quod fortasse est rectius, quàm vt sit fut. verbi נדד. *Fugit*. Vel etiam duxerat respexerunt ad sententiam. Nam huiusmodi hostium populi Domini clades non tam abolitionem significant, quàm conuersionem, vt Hieronymus docet ad illud 7. c Mich. Omnes inimici tui interibunt. & Abben Ezra in Psalm. 149. & Kimhi initio 11. Esaiæ. Nostris igitur Latinis & Græcis hæc Hebraica quantum ad institutum consonant. Reges exercituum fugient, fugient. i. cedent Deo Christo, ei terga vertent, ab eo vincentur, in eius venient potestatem. *Et speciei domus est*. Ad speciem & gloriam domus Dei pertinet diuidere spolia regum istorum deuictorum: hoc faciet ad domus Dei speciem & ornamentum, vt spolia gẽtium dæmonibus erepta partiatur. Illud est glorioſum & honorificum Ecclesiæ. Loquitur de Apostolis, vt de ducibus & militibus, qui post peractam pugnam prostratorum & interfectorum hostium spolia partiuntur. Hebræa idem sonant: Et habitatio (vel, Species, pulchritudo: nam נוה interdum respondet τῷ נאה) domus diuidet spolia. i habitatores domus, Metonymicè, spolia hostium robustissimorum partientur. Dei domestici & ministri.

15 *Si dormiatis inter medios cleros*, inter medias sortes, inter media & præsentissima pericula, euaderis fœliciter, & cum honore & gloria. Locus, de quo, tanquam de cruce, pependerunt omnium ingenia. Ex quo alij cum Iunspectum de mendo, alij Septuaginta hallucinatos, alij clerum cleticotúmve statum, alii aliud significatum dixerunt. Difficultatem auxit noster interpres, quia vocem Græcam reliquit. Nam si vertisset, *Inter medias sortes*, fortasse eum aliqui conuulsissent cum Psal. 21. Super vestem meam miserunt sortem. Ioel 3. Super populum meum miserunt sortem. Hester 3. Ioan. 19. &c. His enim etiam locis Græcè est κλῆρος, periculi aleæque genus. Vel cum profanis scriptoribus, vt Aristide in Pericle, Vna super omnibus alea siue sors iaciebatur corporibus, vita, pecunijs, fama, principatu, Homero,

Virgilio, Æschylo, apud quos à militibus sortes in galeam deijciebantur ad sortiendum de captiuis & rebus alijs multis. Est ergo sensus facilis. *Si dormiatis vel iaceatis inter medias sortes* (eritis sicut) *pennæ columbæ deargentatæ, cuius posteriora* (i. cauda) *dorsi in pallore auri* (sunt.) Vbi vides duxerat esse eclipsim Hebraicam, quam crebrò fieri notauimus. Verbi substantiui & literarum Mosè vocaleb, quarum vna est nota similitudinis. q. d. Si versemini in præsentissimis & certissimis periculis, vt quando de captiuorum vita, libertate, fortunis victores sortem mittunt, tum illa in rerum desperatione eritis tutissimi, serenissimi, lætissimi, vultu & colore tam pulchro, sereno ac vegeto, quàm columba, cuius pennæ sunt veluti deargentatæ, instar argenti pellucentis, & dorsum vel cauda dorsi splendet ac rutilat instar fului siue pallentis auri. Tam præsens vobis erit numen, vt illic sitis in tuto & animi securitate, neque quicquam perditis de vultus specie & habitu. Columbæ similitudinem apposuit, quòd in hac aue pennarum elegantia & morum forma excellant. Hebræa eodem recidunt. *Si cubetis inter medios lebetes, vel tripodes, vel ollas*, vt tam torreamini. Sic è medijs ignibus seruauit tres pueros Dan. 3. & multos Martyres in historiis Ecclesiasticis. Alij vulgò. Si tam atri & sordidi sitis, quàm hi, qui iacẽt inter nigras ollas, eritis posthac tam candidi, quàm alæ columbæ argẽteæ, & instar auri fulgentes: Depositò scilicet mœrore omni, posthac læti eritis & fortunati. Sed Septuaginta submutarunt hanc metaphoram in clariorem & vsitatiorem, more suo. Est igitur Prouerbium *Inter medias sortes*, his consonans, inter medias cruces, inter medios lebetes, inter medios tripodes, inter sacrum & saxum, inter malleum & incudem, in acie nouaculæ, in rei cardine, in rei articulo, in extrema alea, prò eo quod est versari in rerum desperatione & summo discrimine. Hæc prolixiùs contra Gnosticos, qui quam Patrum sapientiam non percipiunt, carpunt. Idem alia trãslatione declarat sequenti vers.

16 *Dum discernit*, dum iudicat, punit, vlciscitur. Sic solent sumere hoc verbum Septuag. vt Psal. 49. sup. v. 6. & Paulus 1. Cor. 4. Quis enim te discernit. i. iudicat. Hinc Hebraicè, dum extendit, dum profligat. *Cælestis*, Deus, Christi epithetum. 1. Cor. 15. *Reges*, potentes & crudeles dominos, tyrãnos

Ecclesiam persequentes & oppugnantes. *Niue dealbabuntur in Selmon.* χιονωθήσονται, vt nix existent. Pij vt nix erunt candidi in locis obscuris & calamitosis, exhilarabuntur, lætitia & voluptate, veluti niuium candore perfundentur. Niue dealbari in Selmon, pro recreari & exhilarari in locis tenebrosis & infœlicibus: prouerbium ductum à Selmone mõte Ephraim cauernoso, tenebris & asperitate horrido, vmbroso & caliginoso. Iud. 9. ex quo nomen acceperat. צלם, imago, vmbra, tenebræ. Niue autem illustratus, pulcher & serenus apparebat. Lux, nix, & candida omnia lætitiam & res secundas, Selmon & loca alia atra & vmbrosa tristitiam & calamitatem significãt. Rabbini appellatiuè ferè exponunt, Niue dealbabitur (ea domus) in tenebris & vmbra (i. in malorum caligine.) *Mons Dei.* De Ecclesiæ excellentia, post tot bella & persecutiones. Sic monti comparatur Esa. 2. Dan 2. Mich. 4. ob montem Sionem, è quo prodijt Ecclesia: item quoniam est in alto & conspicuo posita, maximéque visibilis, æterna, inexpugnabilis. Mõs Dei est, mons pinguis, siue vt in Hebr. mons Basan. i. fertilissimus & feracissimus. Nam Basan regio est vberrima trans Iordanem. De varijs Spiritus sancti virtutibus & donis.

17 *Coagulatus* est. Abundans gratiâ: caseosus propriè, à גבינה caseo. Alij, gibbosus, excelsus, & tumidus. *Vt quid suspicamini.* Correctio est Rhetorica: Cur suspicitis, cur cogitatis montes coagulatos & pingues, dum ista enuntio de Dei monte? Imo vero (18) est mons, in quo beneplacitum ete. Latinè, Quid dico montes coagulatos? imò vero est mons, &c. Rab. Hai sic sumpsit verbum רצה, quid intentis oculis expectatis, vel inspicitis, cur consideratis vsqueadeò montes excelsos vel caseosos? & hoc significare docet Arabicè. Iam autem docuimus Poetas & Prophetas affectare sepiusculè Syriaca & Arabica. Vulgo Rabbini, Quid exilitis mõtes excelsi, cur insolescitis, cur insultatis huic mõti (Ecclesiæ) cùm hunc montẽ concupierit Dominus? Allegoricè de populis & principibus bella huic inferentibus, qui sint veluti montes viribus & authoritate pollentes.

18 *In finem*, in perpetuum in eo (per zeugma) habitabit.

19 Mons Dei est currus Dei stipatus multis Angelorum millibus. Est & millia lætantium, cum quibus, ipse Dominus est, sicut olim in Sinai, ita nũc in suo sanctuario. i. habet multa millia beatorũ spirituum secũ, cum quibus habitat in suo sancto templo, sicut in monte Sinai. Huc allusit Paulus Heb. 12. Accessistis ad Sion montem, & multorum millium Angelorum præsentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. *Lætantium.* Epithetum Angelorum è Rabbinis, qui שנאן, dictum putant, quasi שאנן, tranquillus, beatus. *In eis*, cum eis, Kimhi. *In Sinai.* Eclipsis כ notę similitudinis, (sicut) in Sinai: Idem. *In sancto*, in templo, in suo sancto sacrario. Anonymus D. Quinquarborei, In sanctitate, cum sanctimonia.

20 Apostrophe ad Christum Deum in cœlos ascendẽtem, qui de peccato, morte, inferno, Diabolo, idolis, & idolorum cultoribus triumphauit. Nam ad ipsum, hunc versum refert Apostolus Ephes. 4. *In altũ*, in cœlos *Cepisti captiuitatem*, subiecisti (Heb. captiuasti) eos, qui olim à diabolo possidebantur, tuosque fecisti iam captiuos. *In hominibus*, pro hominibus, vt eis spargeres. Ephes. 4 Præp. *In* prætermittitur, Dedisti dona hominibus: de gratijs & donis varijs Dei. Quę est hypotyp. magnifici triũphi. Sic enim victores ascẽdunt cum triumpho & pompa in regiam, in regiũ palatium, arcem, & loca vrbis eminentiora, trahũt in ostentationem ouationẽque captiuos, spargunt populo missilia ac munera.

21 *Etenim*, pro etiam. i. גאף sæpius apud Sept. *Inhabitare* τοῦ κατασκηνῶσαι, ad inhabitandum, vt inhabitet, Hebræę literę congruẽter. Est ergo sensus vel per Zeugma, vel per constructionem inuersam. Per Zeugma ad verbum proximè positũ: Etiam non credẽtes, siue incredulos (Heb. rebelles, cepisti) vt iã inhabitet Dominus Deus cũ eis. Etiã rebelles plurimos, & Dei penitus ignaros tibi subiecisti, Gentiles cepisti, comprehendisti, tui iuris fecisti, vt verè dici possit te nunc habitare cum eis, vt saluatorem Deum. Vel per ordinem inuersum, quod Chaldæus mauult, Vt inhabitet Dominus Deus etiam rebelles & incredulos, apud eos resideat, quibus antea erat infestus.

22 *Prosperum iter faciet*, prosperabit & fœlicitabit, nos in nostra ad gentes subijciendas profectiõne, nos onerabit beneficijs (Hebræa enim hoc sonant) Deus salutum nostrarum, Deus qui nos sicut oues inter lupos conseruabit.

23 Deus noster est Deus saluationis, est Deus, qui saluos

nos facit, & cuius sunt mortis exitus.i. ereptio & liberatio à morte. Eius est nos eripere à morte, in eius est potestate, quemcunque voluerit, à morte eruere. Vt sup. Domini est salus.i. Domini est saluare: ita nunc, Domini sunt exitus mortis.i. Domini est educere è morte. Habet claues vitæ & mortis. Apoc.1.quod luculente ostendit in Tyrannorum persecutionibus, Martyribus assistens, neque sinens absorberi Ecclesiam.

24 *Verticem*, confringet ἀπὸ τῆ κοινῆ, verticem comatum versantium in suis peccatis. De Romano Imperio, & cæteris Euangelio infestis.

25 E Basan regione Og, hostis tui sæuissimi, ex ipsismet regionibus inimicorum tuorum conuertam inimicos tuos in profundum maris, eos in mare demergam, vt olim Pharaonem & Ægyptios. Ad Og enim & Pharaonem respicit. Heb. *De profunditatibus*. Te conuertam, reducam, retraham è Basan regione tibi infesta, & è profundi pelagi gurgitibus. Sic adumbrat loca exiliorum propinqua, & remota, atque adeò desperata.

26 *Vt*, adeò vt laues ô populemi, pedes sanguine illorũ, & canes tui eodem cruore saturentur. *Ex inimicis*, intingatur. *Ab ipso*, sanguine. i. eodem ipso sanguine. Poëticè describit has victorias & triumphos. Quin & ad literam, prælium Christi cum Iudæis & Romanis Ecclesiam martyrijs afficientibus fuit valde atrox & cruentum, dum Vespasiani, Traianus, Adrianus Iudæos, Persæ, bella ciuilia, Constantinus Magnus, Gotthi, & exteræ aliæ nationes Romanum imperium vetus penè consumpserunt.

27 *Viderunt*, tui, siue tuus populus, viderunt has tuas expeditiones, successus, victorias.

28 Conuenerunt cantores & fidicines vtriusque sexus, ad personandas tuas victorias, ita vt alij cantu præeant, alij sequantur. Omnis sexus & ætas celebrabit hanc victoriam. Allusio ad Exod.15.vbi viri in vno choro, fœminæ in altero cum Maria Mosis sorore celebrabãt victoriam de Pharaone. Sic Apostoli & discipuli vtroq; sexu in Ecclesia de victis Domini hostibus. Non tantùm viri sed & mulieres sequebantur Christum etiam à Galilæa, Luc.8. & 22, & viduæ Apostolos, Act. 5. *Principes*, Sarim per ש siniſtrũ hoc significat: per ש dextrum, vt Masoretæ legunt, cantores.

29 Verba cantorum & fidicinum. *De fontibus Israël*. O vos qui estis de origine & stirpe Israël, qui ex eius semine tanquam è fonte manatis. Ita vulgò Rabbini. Quid si Masoretarum distinctionem sequare, vt *Deo* habeat Athnah i. colon: *Domino* autem cadat in sequentia, vt sit Christi petiphrasis hoc modo: in Ecclesijs benedicite Deo. Domino de fontibus Israël.i. Christo (inquam) ortum habenti ex Israël, ac inde secundum carnem propagato, vel asyntheros Deo (&) Christo &c.

30 Iudæi primi ad Euangelium vocati, tanquam Ecclesiæ principes, Psal. 44. *Beniamin adolescentulus*. Synecdoche numeri. Ibi adsunt è tribu Beniamin, quamuis paruula, ob paucitatem hominum. Nam penè funditùs deleta fuerat ob stuprum Gabaonitarum, Iud.20. Vel potius, qui minimus fuit natu filiorum Iacob. Sumitur autem pro posteris, quoniam nomina propria apud Heb. sunt sæpè Patronymica, & posteros denominant. Lubens restrinxerim ad D. Paulũ adolescentem, de tribu Beniamin. *In mentis excessu*, in extasi, in profunda cõtemplatione, vt fit dum humani sensus amittuntur, & diuini acquiruntur, vt D. Paulo contigit Act.9. & 2. Cor. 12 רודם, soporatus, graui somno oppressus, vt ם sit radicale. Nec verò satis est ad repudiandam hîc aũthoritatem Septuaginta, quòd alibi non reperiatur in Kal. Nam quot sunt verba alia, quæ vno duntaxat loco in vna coniugatione reperiuntur, in alijs sæpius? Quibus ם est affixum. Dominator (inquit) eorum est. Beniaminius inter eos, qui ibi adsunt, dominatur: est ex Ecclesiæ principibus & proceribus.

31 *Principes Iuda*, vt Ioannes & Iacobus filij Zebedæi, Iacobus, Iudas, Simeon, & eorum fratres. *Duces eorum*. Expressêrunt etiam hîc sensum. Nam Regamá est purpura & ornamentum, ab ארגמן. Cæteræ interpretationes frigent. Principes Iuda purpurati eorum erunt & principes, *Zabulõ*, *Nephtali*. Tribus hæ in Galilea, è quibus Petrus, Andreas, Philippus, Thomas, & plerique alij Ecclesiæ Apostoli & proceres.

32 *Manda*. Non est dubium Septuaginta appositius hîc legisse, in Imp. quàm Masoretas in præt. ijsdem planè literis, sed diuersis punctis, quæ isti pro suo arbitratu, & sæpè sine iudicio affixerunt. Sequens enim mox imparatiuus id

ostendit. Præcipe Domine tuæ fortitudini, vt ista perficiantur: hoc tua potestate perfice. Mandare in Deo est facere. firma hoc.i. has fidei victorias & triumphos, hanc fidem, pietatem, gratias, omnia ea denique, quæ mirabiliter es in nobis & per nos operatus robora. Precatur vt Christus iuuet Ecclesiam & eius hostes euertat, vel conuertat.

33 *A templo*, propter templum. Post Iudæos cæteræ gentes ad Euangelium perducuntur.

34 Sic vocat Iudæos & Paganos sæuientes in Ecclesiam. Feræ erant bestiæ è suis lustris infidelitatis prodeuntes, velut ex arundineto. Alij malunt arundinem sumi pro lancea. Metonym. Increpa & perde greges lanceariorum in populum tuum insurgentium. *Congregatio.* Eclipsis Hebraica verbi substantiui. Congregatio est taurorum cum vaccis, Ista congregatio populorum veluti grex est taurorum inter vaccas vel vitulos. i. inter populos lasciuientes, salaces & dissolutos, more vitulorum. Quadrat Turcis & Saracenis, quibus per Alcoranum licet indulgere voluptatibus, & vxorum multitudini. *Vt excludant*, Apostolos, Martyres, populum denique tuum crucibus exploratos & probatos, vt argentum igne: vel iuxta Chaldæum, studentes legi, quæ argento est multo purior. *Argento*, argenti igne, igne, quo probatur & purgatur argentum. Heb. (vt sit) calcatus, vel extentus in (cum) argenti segmentis. i. vt populus ille sit prostratus cum argenteis nummis vel massis, ad tributa pendenda, vt supplex veniat, ac argentū tributi nomine persoluat, Gall. *auec pieces d'argent*. Vt ille seruiliter subijciatur tributis argenti, & humillimè ac abiectissimè argentea tributa persoluat. Quod quidem Septuaginta & Chaldæus ad populum Domini referunt, Rabbini autem ad populum hostilem.

35 *Dissipa*. Rectè. Vnde & plerique Rabbinorum monēt Hiric notatum pro Pathah in בזר, & insipidè exponi per Præt. dissipauit, dispersit. Quod & sequitur Chaldæus. *Præueniet*. Heb. Currere faciet. Significatur Æthiopas primos populorum suscepturos fuisse Euangelium, quod etiam impletum indicatur Act. 8. & in D. Mathæi historia apud Abdiam Babylonium, Eusebium, & Hieronymum in Catalog. *suas*, Reciprocè. *Venient legati*. Metaphora ab ijs, qui pacem quærunt, vel se volunt dedere.

37 *Qui ascendit*. Alludit ad v. 20. Qui ascendit, vehitur, inequitat in cœlum supremum cum triumpho & pompa, super omnes cœlos, Ephes. 4. *Ad Orientem*, versus Orientē Christus ascendit in cœlum, in monte scilicet Oliuarum, sito ad Orientem respectu Hierusalem, Zach. 14. vnde & versus illam partem orat Ecclesia: de quo habes integrum caput Damasceni lib. 4. Orthod. Heb. קדם etiam antiquitatem, principium originis. Ex quo aliqui exponunt, Insidet cœlis cœlorum, qui perstant ab antiquo, ab initio, à die quo conditi sunt, citra vllam alterationem, tam in se, quàm in suis singulis. Quid si respexerit ad v. 5. vt æquaret Occidētalibus Orientales. Christus non solùm in occasum inequitauit, sed etiam in Orientem: extrema, nedum media mundi sub suis frænis posuit.

38 Efficiet vocem suam Euangelicam potentem & efficacem, ei tribuet vim & robur, vt ei illicò omnia obediant, & mundus subigatur. *Et virtus*, vis, robur, potentia ad nubes vsque pertingit, latissimè patet, vt sit hyperbole. Kimhi mauult *Et* esse Vau hahasuahá. i. similitudinis. Magnificentia, gloria, & maiestas eius elucet in Israëlitica gente, perinde ac potentia eius in cœlestibus.

39 *In sanctis suis*. Neutro genere. Nam Heb. de sanctuarijs suis, i. de, vel in Ecclesijs, vt v. 29. dixerat.

ARGVMENTVM.

Christus se ob religionis zelum multa pati conqueritur. Auxilium à Patre petit & Iudæorum punitionem. Se illi laudes dicturum Ioan. 2. 15. & 18. Act 1. Rom. 10. 11.

1 In finem, pro iis qui commutabuntur Dauid. LXVIII. Hebr. 69.

2 SAluum me fac Deus: quóniã intrauêrunt aquæ vsque. ad ánimam meam.

3 Infîxus ſum in limo profûndi: & non eſt ſubſtántia.

4 Veni in altitúdinem maris: & tempêſtas demêrſit me.

5 Laborâui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecêrunt óculi mei, dum ſpero in Deum meum.

6 Multiplicâti ſunt ſuper capîllos cápitis mei: qui óderunt me gratis.

7 Confortâti ſunt, qui perſecûti ſunt me, inimîci mei iniûſtè: quæ nõ rápui, tunc exoluêbam.

8 Deus tu ſcis inſipiéntiam meam: & delîcta mea à te non ſunt abſcóndita.

9 Non erubêſcant in me, qui expêctant te dómine: dómine virtûtum.

10 Non confundântur ſuper me: qui quærunt te, Deus Iſraël.

11 Quóniã propter te ſuſtínui oppróbrium: opéruit confúſio fáciem meam.

12 Extráneus factus ſum frátribus

meis: & peregrînus fíliis matris meę.

13 Quóniam zelus domus tuæ comédit me: & oppróbria exprobrántium tibi, cecidêrunt ſuper me.

14 Et opérui in ieiúnio ánimam meam: & factum eſt in oppróbrium mihi.

15 Et póſui veſtimêntum meum cilícium: & factus ſum illis in paráboläm.

16 Aduêrſum me loquebântur, qui ſedêbant in porta: & in me pſallêbãt qui bibêbant vinum.

17 Ego verò oratiônem meam ad te Dómine: tẽpus beneplácitI Deus.

18 In multitúdine miſericórdiæ tuæ exaûdi mẽ: in veritâte ſalûtis tuæ.

19 Eripe me de luto, vt nõ infígar: líbera me ab iis qui odêrunt me, & de profûndis aquârum.

20 Non me demêrgat tempêſtas aquæ, neque abſórbeat me profûn-

dum: neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.

21 Exaûdi me dómine, quóniam benîgna eſt miſericórdia tua: ſecûndùm multitúdinem miſeratiônum tuârum réſpice in me.

22 Et ne auêrtas fáciẽ tuam à púero tuo: quóniam tríbulor, velóciter exaûdi me.

23 Intênde ánimæ meæ, & líbera eam: propter inimîcos meos éripe me.

24 Tu ſcis impropérium meum, & confuſiônem meam: & reueréntiam meam.

25 In conſpêctu tuo ſunt omnes, qui tríbulant me: impropérium expectâuit cor meum, & miſériam.

26 Et ſuſtínui qui ſimul contriſtarêtur, & non fuit: & qui conſolarêtur, & non inuêni.

27 Et dedêrũt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potauêrunt me acêto.

28 Fiat

28 Fiat menſa eôrum coram ipſis in láqueum: & in retributiônes & in ſcándalum.

29 Obſcurêntur óculi eôrum ne vídeant: & dorſum eôrum ſemper incûrua.

30 Effûnde ſuper eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehêndat eos.

31 Fiat habitátio eôrum deſêrta: & in tabernáculis eôrum non ſit qui hábitet.

32 Quóniam quem tu percuſſiſti, perſecûti ſunt: & ſuper dolôrem vúlnerum meôrum addidêrunt.

33 Appône iniquitâtem ſuper iniquitâtem eôrum: & non intrent in iuſtítiam tuam.

34 Deleântur de libro viuéntium: & cum iuſtis non ſcribântur.

35 Ego ſum pauper & dolens: ſalus tua Deus ſuſcêpit me.

36 Laudâbo nomen Dei cum cántico: & magnificâbo eum in laude.

37 Et placêbit Deo super vítulum nouêllum: córnua producêntem & vngulas.

38 Vídeant paúperes & lætêntur: quærite Deũ, & viuet ánima vestra.

39 Quóniam exaudîuit paúperes Dóminus: & vinctos suos non despêxit.

40 Laudent illum cæli & terra: mare, & ómnia reptília in eis.

41 Quóniam Deus saluam fáciet Siõ: & ædificabûntur ciuitâtes Iudę.

42 Et inhabitâbunt tibi: & hæreditâte acquîrent eam.

43 Et semen seruôrum eius possidêbit eam: & qui díligunt nómen eius habitâbunt in ea.

2 *Aquæ.* Poëticè describit suas calamitates & pericula integumento aquarum, profundi siue abyssi, maris, limi, tẽpestatis, luti, putei, & similium.

3 Demergor in limo maris & abyssi. *Substãtia*, ὑπόστασις, subsistentia, sedimentum, locus in quo firmiter possim premere vestigia, & pedibus consistere.

4 *In altitudinem*, in profunditatem, in altum & profundum mare. *Tempestas*, vox Heb. rapidum aquarum cursum designat.

5 *Laboraui*, defessus sum clamando. *Rauca*: exustum est

guttur meum, & arefactum præ vociferatione. *Oculi mei.* Metonym. oculorum meorum acies & vigor, dum ad eum in cœlum suspicio.

6 *Super*, supra numerum capillorum meorum, plusquàm capilli mei. *Gratis*, sine causa, immeritò.

7 *Confortati*, roborati. *Quæ non rapui.* Hinc prouerbium Heb. Tobias deliquit, & Zigod patitur.

8 *Insipientiam meam*, peccatum mihi impositum, an sim insipiens, an sim in vitio, quod isti mihi impingunt, vt habeant persequendi argumentum aliquod probabile nosti, nec te mea delicta latent.

9 *In me*, propter me, propter meas calamitates, ne pudore afficiantur. Ne eos pudeat mei tot tantaque patientis: ne offendantur mea cruce, humili mea specie & statu. Beatus enim qui non fuerit scandalizatus in me. Matth. 11. *Virtutum*, exercituũ. Virtus apud Septuag. vel exercitus & copias, vel robur & potentiam perpetuò significat. Quam verò humaniores literæ virtutem appellant, Iustitia, & aliquando iudicium.

10 *Super me*, propter me, mea causa.

11 *Operuit*, propter te, ἀπὸ τῦ κοινῦ.

12 *Fratribus*, discipulis. Heb. 1. Vel cognatis. *Et peregrinus*, veluti ignotus Iudæis, quibuscum communem habeo matrem Synagogam, siue gentem Iudaicam.

13 *Comedit me*, Confecit me, absorbuit, consumpsit, peredidit zelus profanationis templi tui. Ideò enim Christus est persecutionem vsque ad crucem passus. Ioan. 2. Sic Psal. 78 v. 8. Quia comederunt Iacob. (perdiderunt, vastarunt) *Super me*, super meum caput. i. in meam perniciem & exitiũ.

14 *Et operui*, contexi, obrui ieiunio animam meam, multis & magnis ieiunijs me afflixi & maceraui. Vel sub. Lachrymis: operui & oppleui lachrymis meipsum ieiunando. Hinc Heb. Fleui in ieiunio animam meam. i. animæ meæ statum & mala. *Et factum est* illud (quod operui scilicet animam meam ieiunijs.) Nam Hebræa sunt fœminini generis, & debent referri ad torum cõplexum. Quicquid recentiores delusi à quibusdam Rabbinis sentiant.

15 *In parabolam*, fabulam, ludibrium.

16 *Qui sedebant in porta*, qui præsidebant in foris, prætorijs & iudicijs. Periphrasis Iudicum & magistratuum. Fo-

rum enim illic erat. Ruth. 3. Anonymus, Qui sedebant in platea, & loco publico, qualis erat vibis porta. *Qui bibebant vinum*, homines delicijs & conuiuijs indulgentes. Eos sibi ieiunanti, & cilicina pœni tentiæ & mœrotis veste vtēti opponit.

17 *Orationem* fundo, conuerto, exrollo. Eclipsis verbi cōmodi. *Tempus beneplaciti*, reconciliationis, fauoris. Satis pœnarum dedi. Iam tempus est, vt me in gratiam recipias, vt mihi placeris, vt tibi in me beneplaceas, neque his molestijs liberes.

18 *In veritate*, in vera salute tua, per fidem, per fidelitatem salutis tuæ, per fidelem & certam tuam salutem, auxilium, turelam. Alij, propter tuas promissiones, quæ veræ sunt, & non fallunt.

20 *Profundum*, epithetum maris. *Vrget*, τὸ συνέχετο, contineat, comprimat. Heb. obturet, occludat, eleganti Metaphora. i. obruat & summergat. *Puteus*, mors & infernus. De Christi à morte & ab inferis resurrectione.

22 *A puero*, seruo.

24 *Reuerentiam*, ignominiam, vt 1. Cor. 15. Ad reuerentiam vobis loquor.

25 *In conspectu*, eos habes perspectos & cognitos, cum sua ipsorum improbitate. *Expectauit*, præstolarum est. q.d. Expectaui non liberationem, sed noua probia & miserias: finem meis malis non vidi. שבר per ש sinistrum, hoc significat. Masoretæ signant per Shin dextrum, vt *Cor meum* sit accusatiui casus, non nominatiui. Probrum contriuit, fregitque cor animumque meum. *Et misériam*, ואנושה possit esse verbum: Et dolui, & miserijs confectus sum.

26 *Et sustinui*, expectaui.

27 *In escam*, pro cibo. Fel crassius quàm acetum, vt cibi loco fuisse videatur. Ros Hebraicè omne veneni genus significat, sed illud præsertim, quod est in capite serpentis. Sic meam afflictionem auxerunt.

28 Qualem mihi apponunt mensam, tali & ipsi fruantur. *Et in retributiones*. Sic ego cum Septuaginta, Et in mercedem isti erga me crudelitati debitam, in pœnas ista inhumanitate dignas. שלם quidem duo significat, & retribuere in Piel, & pacari in Kal: at est simplicius, vt verbale hîc à

priore notionem accipiat, vel etiam signetur per Hitic & Schutec. Est enim nimis durum, vt ל particula sit expletiua vel sumatur pro He hajediá, & si id interdum contingat. *Et pacet sint in scandalum & in ruinam*. i. pacificus & tranquillus eorum status vertatur eis in ruinam.

29 *Oculi* mētis. De excæcatione insanabiliū Iudæorū, vt Christū verū nō agnoscāt, sed aliū tardigradū præstolētur. *Incurua*, nutare fac & vacillare præ nimio seruitutis onere: ne in animis duntaxat luant pœnas sui sceleris, verumetiā in corpore, viuentes miseri, captiui, & mancipia. Imprecationes huiusmodi referuntur ad reprobos & obduratos, non amore vindictæ, sed zelo iustitiæ. Alioqui Christus orauit in genere pro persecutoribus, & exauditus est pro sua reuerentia. Heb. 5.

31 *Non sit qui inhabitet*, de gente ipsorum. Vnde Iudæi alibi potius degunt, quàm in Iudæa, maximè Hierosolymis. Sint, inquit, exules & serui.

32 *Quem tu percussisti*: quem Christum tu pro peccatis generis humani, cruci subiecisti, isti crudeliter persecuti sunt, & crucem cruci addiderunt. Vt scriptura negat Deum esse auctorē malorū culpæ. i. peccatorū, ita eum agnoscit causā malorum pœnæ. i. calamitatum & aduersarum omnium rerum: quoniam eas non modò permittit, sed etiam immittit certo iudicio, ad nos partim puniendos, partim probandos, & ad actum illum efficaciter concurrit. *Super dolorem*. Septuaginta explicarunt tropum: Et super dolorem vulneratorum tuorum (i. meum, qui tuus sum vulneratus) narrarunt. Et de augendis meis doloribus, qui à te iam sum grauiter sauciatus & percussus, sermones instituerunt. Non sat habuerunt me cōmunibus pœnis afficere, nisi & nouas atque extraordinarias procurarent. Verbi gratia: Crux non erat supplicium Iudaicum, sed barbarum, siue Romanum.

33 Deus peccata peccatis punit, non infundendo malitiam, sed subducendo gratiam, & alia iustitiæ media, sine quibus nō magis impij ad Deum conuertuntur, quàm in sublime aues siue alis volant. q.d. Sine eos liberè ruere de iniquitate in iniquitatem, & ne ingrediantur in tuam iustitiam fidei, quam oppugnauerunt, celebratam & testificatam in lege & Prophetis, quæ est per fidem in Christum

Iesum: non qua tu es iustus, sed qua tu iustificas impium. In suæ legis iustitia hæreant, ad tuam ne perueniant. Vide Rom 3. & 10. Ne gratiam Euangelicam, siue iustitiam solenniter promissam per Christum, & in Euangelio per ipsum exhibitam assequantur.

34 *Viuentium*, vel vitæ. Nam vox Heb. vtrumque denotat. Est autem liber vitæ, Dei præscientia & prædestinatio. Apoc. 2. & 21. Quare deleri sumitur hîc Catechresticôs, negantes scilicet, non affirmantes, pro, Non scribi. Qui enim semel est libro vitæ siue prædestinationis inscriptus, expungi non potest, quòd Dei præscientia falli nequeat. q.d. Ne habeant locum inter beatos, ne inueniantur scripti in libro vitæ, neque sint de catalogo & numero eorum qui vitam æternam percepturi sunt. *Non scribantur*. Se explicat. Hæc de reprobatione Iudæorum.

35 *Suscepit*, protexit. Præter. pro fut. Subleuabit me tua liberatio per gloriam resurrectionis.

36 *In laude*. Heb. In confessione. i. laude solenni & publica, in media veluti Ecclesia, inter Apostolos. Possis referre ad sacrificium laudis incruentum, Eucharistiam, quam celebrauit Christus cum suis, etiam post resurrectionem, per sese. Luc. 24. Deinde per Apostolos, Act. Apostolicis. Christum mortis vinculis liberatum ita prædicit.

37 *Et placebit* illud meum canticum, illa mea laus. *Super vitulum*, aptum sacrificijs. Periphrasis gratissimæ victimæ, in qua sunt Epitheta poëtica iuuenci pulchertimi,, elegantissimi, & iucundissimi. Plusquàm vitulus nouellus, cornua emittere incipiens & vngulas. Tum enim præter colorem viuidiorem cornua habet nitida, pura, splendida, & vngulam candore & teneritudine notabilem: cùm vetustiora tempore nigrescant, & crassiore durioreque sint temperamento, iuniora verò fæces nondum despumauerint, ac habeant temperamentum impurius. Significat nullas Mosis victimas posse comparari cum Christi sacrificijs.

40 *Cœli, terra*. Prosopopœia ad exaggerationē. Vel Metonymia, Cœlites, Angeli, & terrestres sancti, conuersi, insulani, &c.

41 Vaticinatur è ruinis Synagogæ construendam Ecclesiam, reparandámque Iudæam per Gentes. Sion symbolum Ecclesiæ Catholicæ & vniuersæ. Ciuitates Iudæ Ecclesiarum singularium.

42 *Ibi*, in Sion, siue Ecclesia Catholica.

43 *Semen seruorum eius*, Apostolorum conuersi & discipuli.

ARGVMENTVM.

Sibi, bonisque opem, æmulis ignominiam precatur.

1 In finem, Psalmus Dauid, in rememoratione quòd saluum fecerit eum Dominus. LXIX. Hebr. 70.

2 DEus in adiutórium meum intênde: dómine ad adiuuândum me festîna.

3 Confundântur, & reuereântur: qui quærunt ánimam meam.

4 Auertântur retrôrsum & erubêscant: qui volunt mihi mala.

5 Auertântur statim erubescêntes: qui dicunt mihi, Euge, euge.

6 Exûltêt & lætêntur in te omnes, qui quærunt te: & dicant semper, magnificêtur dóminus, qui díligunt salutâre tuum.

7 Ego verò egênus & pauper sum: Deus ádiuua me.

8 Adiûtor meus & liberâtor meus es tu: dómine ne morêris.

2 Hic Psalmus est postrema pars Psalmi 39. suprà, paucis à 19. versu & deinceps immutatis. Differt argumento. Suprà enim canebatur in persona Christi, hîc Dauidis contra Absalom. 2. Reg. 17.

3 *Reuereantur*, passiuè: pudore & verecundia afficiantur, pudefiant in consilijs.

5 *Statim*. Heb. idem est sensus, vt è R. Anonymo manuscripto apparet. Nam ad verbum, *ad vestigium cõfusionis suæ*, in fugam vertantur celerrimè. Alij vestigium accipiunt, pro fine, deinde mercede Metonym. pro mercede & retributione confusionis suæ. *Euge*, qui lætantur & insultant meis malis.

6 *Salutare tuum*, salutem tuam, vt me serues. Vel, qui expetũt à te saluari. Nisi malis Christum saluatorem nostrum significari.

7 *Egenus & pauper*. Regno meo pulsus, & præsidio maioris partis mei populi destitutus.

8 *Ne moreris*, ne differas meam salutem & liberationem.

ARGVMENTVM.

Senex contra impios opem implorat, perpetuam gratiarum actionem pollicens. Congruit senescenti Ecclesiæ.

1 Psalmus Dauid filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. LXX. Hebr. 71.

2 IN te dómine sperâui, non cõfúndar in ætêrnum: in iustítia tua líbera me, & éripe me.

3 Inclína ad me aurem tuam: & sálua me.

4 Esto mihi in Deũ protectôrẽ, & in locũ munîtũ: vt sáluum me fácias.

5 Quóniam firmamêntũ meum: & refúgium meum es tu.

6 Deus meus éripe me de manu peccatôris: & de manu contra legem agêntis & inîqui.

7 Quóniam tu es patiéntia mea Dómine: Dómine spes mea à iuuentûte mea.

8 In te confirmâtus sum ex vtero: de ventre matris meę tu es protêctor meus.

9 In te cantátio mea semper: tanquã prodígium factus sum multis, & tu adiûtor fortis.

10 Repleâtur os meum laude: vt cantem glóriam tuam, tota die magnitúdinem tuam.

11 Ne proiícias me in témpore senectûtis: cùm defécerit virtus mea, ne derelînquas me.

12 Quia dixêrũt inimîci mei mihi: & qui custodiêbant ánimam meam, consílium fecêrunt in vnum.

13 Dicêntes, Deus derelîquit eum, persequímini, & comprehéndite eũ: quia non est qui erípiat.

14 Deus ne elongêris à me: Deus meus in auxílium meum réspice.

15 Confundântur & defíciant detrahêntes ánimæ meæ: operiântur confusiône & pudôre qui quærunt mala mihi.

16 Ego autem semper sperâbo: & adiíciam super omnem laudem tuã.

17 Os meum annuntiâbit iustítiam tuam: tota die salutâre tuum.

18 Quóniam non cognôui literatûram, introîbo in poténtias dómini: dómine memorâbor iustítiæ tuæ sólius.

19 Deus docuîsti me à iuuentûte mea: & vsque nunc pronuntiâbo mirabília tua.

20 Et vsque in senêctam & séniũ: Deus, ne derelînquas me.

21 Donec annúntiem bráchium

tuum: generatiôni omni quæ ventûra est.

22 Poténtiam tuam & iustítiam tuam, Deus, vsque in altíssima, quæ fecîsti magnália: Deus quis símilis tibi?

23 Quantas ostendîsti mihi tribulatiônes multas & malas, & conuêrsus viuificâsti me: & de abyssis terræ íterum reduxîsti me.

24 Multiplicâsti magnificéntiam tuam: & conuêrsus consolâtus es me.

25 Nam & ego confitêbor tibi in vasis psalmi veritâtem tuam, Deus: psállam tibi in cíthara, sanctus Israël.

26 Exultâbunt lábia mea cùm cantáuero tibi: & ánima mea, quam redemîsti.

27 Sed & lingua mea tota die meditábitur iustítiam tuam: cùm confûsi & reuerîti fúerint, qui quærunt mala mihi.

2 *In iustitia*, per tuam iustitiam, quia tu es iustus afflictorum vindex.

4 *Et in locum munitum.* מעון enim per Nun, habitaculum excelsum significat, vt docet Abben Ezra. Sic autem hîc legitur in emendatis exemplaribus, sicut ex eodem apparet & Masora, vt frustrà recentiores, quo aliquid noui afferre videantur, legant per Zain, & vertant, fortitudinem. Esto mihi in rupem habitaculi excelsi, vel in rupem (&) habitaculum excelsum, (ad quod) veniam iugiter, ad quod tutò me semper recipiam. *Vt saluum me facias* per Angelos, vt R. Kimhi docet è Psal. 90. quoniam sic Hebraica enuntiatiuè leguntur, Præcepisti vt saluum me faciant (Angeli.)

7 *Patientia mea*, fiducia & expectatio mea. *A iuuentute*, à pueritia, Heb.

8 *In te*, super te nixus sum. *Protector*, σκεπαστὴς, defensor. Interim נח proiectorem, iectorem sonat, qui de ventre matris extraxisti me. Alioqui enim periissem, quòd non satis fit virium in natura ad puerperium, seposita Dei ope, & quasi obstetricatione.

9 *In te*, de te, de tua magnitudine. Beth, *in*, pro Baabúr, *de, propter*, sæpiùs, vt Rabbini obseruant. *Prodigium*, quasi portentum, à quo homines abhorrent. q. d. in horrorem & spectaculum factus sum multis, multi me refugiunt tanquam monstrum aliquod, témque prodigiosam. Sic Esa. 8. R. Kimhi aliter, tanquam prodigium factus sum. i. exemplum insigne iudiciorum tuorum & vindictæ, sum illis pro exẽplo insigni, quòd tu punis iniquitates. Anonymus, quasi monimentum, & spectaculum. Nempè quando vident me, recordantur tuorum erga me mirabilium beneficiorum, & laudant te.

11 *Me*, quem hactenus seruasti ab infantia, ne deseras hoc senili tempore. Lege Es. 46.

12 *Custodiebant*, obseruabant, captabant vitam meam, ei insidiabantur.

15 *Detrahentes*, calũniantes me. Heb. Inimici animæ meæ.

16 *Adjciam*, ad tot tuas laudes semper aliquid addam, nunquam laudibus tuis laudes cumulare desinam.

18 *Literaturam.* Scio Symmachum & recentiores Rabbinos Sephoroth exponere numeros: sed malo literaturam, scripturam, literas. Ideò enim liber, Heb. Sepher appellatur & Scriba Sophér. Quin & Esaias huc videtur allusisse c. 29. לא ידעתי ספר nescio literas & c. Quod de literis profanis, & literis sacris intelligi potest. Quoniam (inquit) non satis intelligo scripturas sacras & earum mysteria Deĩ magnitudinem repræsentantia, nec fortassè satis sum instructus literis & scientijs, humanioribus, veniam ad potentias Dei recolendas & commemorandas. Mihi satis erit meditari, & alijs prædicare Deum omnia posse, mirè esse potentem, potentiam eius esse immensam: humanis omnibus rationibus & scientijs quas nesciuero, opponam Dei potestatem. Vt hoc quod creditur, vel dicitur de Deo & mysterijs, abhorreat ab humano captu, rationibus, disciplinis, institutis, artibus, non moror. Nam scio Dei superiorem esse potentiam. Tota ratio facti, mihi erit potentia faciẽtis. *Ita introibo in potentias Domini*, veniã ad Dei potestatem, ad eam recurrã: illa mihi sufficiet aduersus disputationes omnium eruditorum, curiosorũ & hæreticorum. Sic Salomon Prouerb. 30. fatetur suã inscitiã, de multis quę tam in diuina lege ignoret, quàm in humanis artibus & scientijs: Stultissimus sum virorũ & sapientia hominũ non est mecũ: non didici sapiẽtiam, & (non) noui scientiã Sanctorũ. Qui *Numerum* interpretantur, sic hunc locũ enarrãt. Quoniã numerum (tuorũ erga me beneficiorũ) non cognoui, quotidiè tuã potentiã, (i. fortia facta) & iustitiã prædicabo. *Literaturam.* γραμματείας, quę vox significat scripturas & literas. Vnde γραμματεὺς, scriba. In Rom. Psalt. Negotiationẽ. q. παρεμματείας, vt & legit Chrysost. q. d. Quoniam non cognoui negotia huius sæculi, quoniã curis & occupationibus sæcularibus vacuus sum, quæ mentem à diuinorũ contemplatione abducunt, accedam ad celebrandã iustitiam & misericordiã tuam atq; beneficia, quæ à te maxima accepi.

20 *Et vsque ad*, etiam vsque ad. Vsque ad, donec, & similes particulæ apud Hebræos inferunt continuitatem: nõ quòd postea se derelinqui velit.

21 *Brachiũ tuũ*, auxiliũ, robur, potentiã, qua me conseruas, vt ad omnes veniat commendatio & fama tuæ fortitudinis.

22 *Potentiam tuam*, Donec annuntiem scilicet, per Zeugma, è proximo v. *Vsque in altissima*, iustitiam tuam altè patentem, ad cœlum vsque pertinentem. *Quæ.* (&) magnalia quæ fecisti. Ordo inuersus, vbi & Asyntheton. (dicendo

sup.) *Deus quis similis tibi.* Est enim Mimesis.

23 *Quantas.* Admiranter. Interim quoniam אשר est indeclinabile, aliqui iungunt cum sequentibus: Qui videre feciſti mihi multas calamitates, conuersus viuificasti me Sed nihil necesse. *Et conuersus,* placatus, vel potius phrasi Hebraica, quam pauci intelligunt, iterum, viuificasti me. Vnde & 70. id quod sequitur in Heb. *conuersus reduxisti me,* rectè verterunt, iterum reduxisti me. Nam ad eum sensum vtuntur verbo שוב, vel שוב, conuertendi siue redeundi cum altero. Hæc autem in futuro Kimhi exponit, existimans hinc deinceps Dauidem loqui in persona populi exulantis, & vaticinari de eius per Christum restitutione. *De abyssis terræ,* de extremis malis & calamitatibus. Metaph.

24 *Tuam,* erga me. Hebr. meam. Sed quia hæc sua magnificentia, siue magnitudo à Domino proficiscebatur, explicationis gratia sic Septuaginta transtulerunt. *Et conuersus,* & iterum (vt proximè) consolatus es me.

25 *In vasis,* in instrumentis musicis. Vas in hac lingua generale ad omnia instrumenta, vt in Actis, Vas electionis Paulus, (instrumentum & organum lectissimum.)

27 *Reueriti,* verecundia & ignominia affecti, passiuè.

ARGVMENTVM.

Christi regnum iustum, pacificum, amplum fœlixque fore.

1 Psalmus in Salomonem. LXXI. Hebr. 72.

2 DEus iudícium tuũ regi da: & iustítiam tuam fílio regis.

3 Iudicâre pópulum tuum in iustítia: & paúperes tuos in iudício.

4 Suscípiãt montes pacem pópulo: & colles iustítiam.

5 Iudicâbit paúperes pópuli, & saluos fáciet fílios paúperum: & humiliâbit calumniatôrem.

6 Et permanêbit cum Sole & ante Lunã: in generatiône & generatiônem.

7 Descêndet sicut plúuia in vellus: & sicut stillicídia stillántia super terram.

8 Oriêtur in diêbus eius iustítia, & abundántia pacis: donec auferâtur Luna.

9 Et dominábitur à mari vsque ad mare: & à flúmine vsque ad términos orbis terrârum.

10 Coram illo prócident Æthiôpes: & inimîci eius terram lingent.

11 Reges Tharsis & ínsulæ múnera ófferẽt: reges Arabum & Saba dona addûcent.

12 Et adorâbũt eum omnes reges: omnes gentes séruient ei.

13 Quia liberâbit paúperem à po-

tênte: & paúperem cui non erat adiûtor.

14 Parcet paúperi & ínopi: & ánimas paúperum ſaluas fáciet.

15 Ex vſûris & iniquitâte rédimet ánimas eôrum: & honorábile nomẽ eôrum coram illo.

16 Et viuet, & dábitur ei de auro Arábiæ, & adorâbũt de ipſo ſemper: tota die benedîcent ei.

17 Et erit firmamêntum in terra in ſummis móntium, ſuperextollêtur ſuper Líbanum fructus eius: & florêbunt de ciuitâte, ſicut fœnũ terræ.

18 Sit nomen eius benedîctum in ſécula: ante ſolem pérmanet nomen eius.

16 Et benedicêntur in ipſo omnes tribus terræ: omnes gentes magnificâbunt eum.

20 Benedîctus dómin⁹ Deus Iſraël: qui facit mirabília ſolus.

21 Et benedîctum nomẽ maieſtâtis eius in ætêrnum, & replébitur maieſtâte eius omnis terra: Fiat, fiat.

22 Defecêrunt laudes Dauid filij Ieſſæ.

1 Hunc Pſalmum Salomoni duntaxat dedicauit, vt perueršè quidam eum de Salomone exponant, Rabbinis deteriores, qui de Meſſia, quo Eccleſia roget, vt Chriſtus rex in carnem veniat.

3 *Iudicare*. Inf. vt iudicet, regat, vindicet. *In iuſtitia, in iudicio*, iuſtè, ex æquo & ex iure pauperes, afflictos & calamitoſos à potentioribus oppreſſos.

4 *Suſcipiant*. Proſopopœia ad profundiſſimam & copioſiſſimam fœlicitatem. Conſequantur, habeant pacem & iuſtitiam montes & colles, qui ſolent eſſe latronum, fugitiuorum & perditorum hominum receptatores, & ſquarum belluarum latibula, in illis præſertim Syriæ, Palæſtinæ & Arabiæ locis. *Pacem*. Pax phraſi Hebr. omne boni & fœlicitatis genus includit. Vnde Kimhi hæc intelligit de rerum omnium abundantia. Eſt autem ſymbolum pacis & reconciliationis Euangelicæ cum Deo.

5 *Calumniatorem*. Græcè Sycophãtam, Heb. oppreſſorem. Aliqui reſtringunt ad Diabolum: ſed poſſit eſſe ſingulare pro plur. per Synecdochen.

6 *Et permanebit*. Heb. Timebunt te, colent te (ô Chriſte.) ſed ſic verterunt Septuag. vt explicarent, ad quem referretur hic timor ſiue cultus, nempè ad Chriſtum, non Deum Patrem. *Cum ſole*, quandiu extiterint Sol & Luna, dum præſens erit Sol & Luna.

7 *In vellus*, in detonſa prata. Tam optatus deſcendet de cœlis Meſſias in regnum ſuum, quàm pluuia ſuper herbam reſectam & detonſam, vel ſtillicidia, i. imber ſiue ros ſitientem terram conſpergens, vt fuccreſcat & germinet. Pluuia enim herbæ & terræ grata eſt ac vtilis. Pluuia & ſtillicidia, ſymbola gratiæ. Aliqui vellus non pro detonſione herbæ, ſed lanæ accipiunt, vt ſit alluſio ad vellus Gedeonis, Iud. 6.

8 *Donec auferatur Luna*, i. perpetuò. Perpetuus effectus regni Chriſti iuſtitia, pax, gaudium in Spiritu ſancto, remiſ-

sio peccatorum, & gratiæ infusio.

9 *A flumine*. Euphratem intelligunt, quousque pertinebat regnum Dauidis & Salomonis. Hunc iam fluuium tranabit gloria & potestas Christi, vt ei subijciatur orbis terrarum ab Oceano Orientis ad Oceanum Occidentis.

10 *Æthiopes*. Heb. squallentes, qui habitant in locis squallentibus, aridis & desertis, deserti incolæ. *Lingent*, se humillimè subijcient, adeò vt terram osculentur ad testificandum seruitutem.

11 *Tharsis*, Indię & Ciliciæ. Nam vox Heb. vtrosque populos designat. *Insulæ*, nominatiui casus plural. Insulani *Saba*, Æthiopiæ à regina Saba.

12 Hoc ita propriè conuenit Christo, vt neque Salomoni, neque alij cuiquam vlla ratione congruere possit.

13 *A potente* משוע Missuà legunt Septuaginta appositè, שוע autem diuitem, potentem, prodigum significat, Iob. 32. & 34. 9 clamosum. Nam diuites altè clamant & fastuosè. Masorethæ adhibent alia puncta, nempè Benoni Piel: Liberabit paupérem clamantem, & conquerentem.

15 *Ex vsuris*. à fraudibus, violentiis & iniurijs Diaboli & Tyrannorum. *Honorabile*. ἔντιμον pretiosum, τιμὴ, honor & pretium. Sic respondebit propiùs Hæbræo, & pretiosus erit sanguis eorum coram illo. *Nomen*, ὄνομα. Sed fortasse Septuaginta verterant αἷμα, sanguis. Vita eorum illi erit chara & pretiosa, neque impunem habebit eum, qui se eorum sanguine cruentarit.

16 *Et viuet*, quia mors illi non dominabitur. Quare vbi gustauit mortem, intra triduum in auras redijt semper victurus, sicut impossibile erat teneri illum ab inferno. *De auro*. se & sua pij huic regi dabunt & offerent. *De ipso*. Heb. orabunt pro ipso. De Christo loquitur, vt de rege optimo, pro cuius incolumitate, & vitæ diuturnitate assiduè rogat populus. Quin & populus Matth. 21 precabatur, Hosanna filio Dauid, Hosanna in excelsis, id est, ô tu Deus, qui es in excelsis, salua quæso, salua filium Dauid. Nam verbũ Hosa, siue saluandi, Hebraicè construitur cum dativo. Sed nec dubium quin quotidie oraret, vt regnum illius emergeret, vt sine timore de manu inimicorum suorũ liberat̃ seruiret illi. Quod ad humanã Christi naturã refertur.

17 *Firmamentum*. Epithetum frumenti, quo vita hominis continetur & sustentatur, apud Septuag. vt Ps. 104. v.

17. Vnde Heb. Pugillus frumenti, vel iuxta Chald. fulcimentum panis. Est autem Hyperbole. Ex paucis granis etiam in cacuminibus montium maxima proueniet seges, quæ & superet libani altissimas cedros altitudine, vel tam procera sit, vt agitante vento talem sonitum edat, qualem arbores Libani. Veteres Hebræi, vt hìc citat R. Salomon, de quibusdam Cluscaoth (.i. placentis) tempore Messiæ interpretantur (Eucharisticis haud dubiè hostiis & panibus) delicatissimis vbique offerendis & percipiendis. *Superextolletur*, superabit Libanum, vel Libani syluam, præ altitudine. Libanus, & mons, & sylua. Heb. concutietur vt Libanus. *Eius*, firmamenti. i. frumenti, quo vita hominis firmatur & sustentatur. Nam Pronomen est masc. generis, Heb. & Græc. ne quis ad terram referendum censeat. *De ciuitate*, qui sunt de ciuitate. Genus Metonymiæ Hebraicæ, vt sup. Psal 67. de fontibus Israël. i. qui estis de fontibus & origine Israël: & Psal. 150. Laudate eum de cœlis, vos qui estis de cœlis, cælites. Ciues ergo, & oppidani florebunt, & multiplicabuntur, vt solet gramen in agris. De incredibili prouentu fidelium siue credentium in Christum.

18 *Ante solem*, ante solis ortum, vel sole durãte & stante, quandiu stabit sol. *Permanet*. Heb. Innón, filiabitur propriè, filius erit, filius appellabitur (à נין filius) nomen eius, quandiu durabit sol. Vnde veteres Hebræi tradiderunt Innon, vnum esse è Messiæ nominibus. Cæteræ interpretationes hanc non æquant, Perseuerabit, propagabitur, celebrabitur, præparabitur.

19 *Omnes tribus terræ*. Hæc Propheticè interiecerunt Sept. vt significarent esse allusum ad promissionem Abrahæ factam Gen. 12. 19. 22. &c.

22 Atque hic est Psalmus à Dauide postremò omnium conscriptus, & quasi testamento Salomoni filio relictus, vt fidem & expectationem Messiæ ei commendaret. Nec tamen positus suo loco per hysteron proteron: quoniam in hoc opere minimè seruatur ordo temporis, sed doctrinæ, consilij ac voluntatis. R. Ioseph, Consummatæ sunt preces Dauid. i. quando ista fuerint impleta, tũc perficientur vaticinia, vota, & optata Dauid. (vt cùm Christus in cruce dixit, Consummatum est, de impletis de sua perpessione scripturis.) Alij aliter, sed alicnius.

LIBER TERTIVS
Psalmorum.

ARGVMENTVM.

Improbos in hac vita fœlices esse. Probos, qui indè cõmouentur, ex fine & exitu, quod sua quemque tandem maneant præmia, se debere consolari.

1 Psal. Asaph. LXXII. Hebr. 73.

2 QVàm bonus Israël Deus: his qui recto sunt corde?
3 Mei autẽ penè moti sunt pedes: penè effûsi sunt gressus mei.
4 Quia zelâui super iníquos: pacẽ peccatôrum videns.
5 Quia non est respêctus morti côrum: & firmamêntum in plaga eôrum.
6 In labôre hóminum non sunt: & cum homínibus nõ flagellabûntur.
7 Ideo ténuit eos supérbia: opêrti sunt iniquitâte & impietâte sua.
8 Pródiit quasi ex ádipe iníquitas eôrum: transiêrunt in affêctũ cordis.

9 Cogitauêrunt, & locûti sunt nequítiam: iniquitâtem in excêlso locûti sunt.
10 Posuêrunt in cælum os suum: & lingua eôrum transiuit in terra.
11 Ideo conuertêtur pópulus meus hic: & dies plenĩ inueniêntur in eis.
12 Et dixêrunt, quómodò scit Deus: & si est sciéntia in excêlso?
13 Ecce ipsi peccatôres & abundântes in século: obtinuêrunt divítias.
14 Et dixi, ergo sine causa iustificâui cor meũ: & laui inter innocêntes manus meas.
15 Et fui flagellâtus tota die: & castigátio mea in matutînis.
16 Si dicêbam, narrâbo sic: ecce natiônẽ filiôrum tuôrũ reprobâui.
17 Æstimâbam vt cognóscerem hoc: labor est ante me,
18 Donec intrem in sanctuárium Dei: & intélligã in nouíssimis eôrũ.
19 Verúntamen propter dolos po-

ſuiſti eis: deiecîſti eos, dũ alleuarẽtur.

20 Quómodò facti ſunt in deſolatiônem? ſubitò defecêrunt: periêrũt propter iniquitâtem ſuam.

21 Velut ſómniũ ſurgéntium Dómine: in ciuitâte tua imáginem ipſôrum ad nihilum rédiges.

22 Quia inflammâtũ eſt cor meũ, & renes mei commutâti ſunt: & ego ad níhilum redâctus ſum, & neſcîui.

23 Vt iumêntum factus ſum apud te: & ego ſemper tecum.

24 Tenuiſti manũ déxteram meã, & in voluntâte tua deduxîſti me: & cum glória ſuſcepîſti me.

25 Quid enim mihi eſt in cælo: & à te quid vólui ſuper terram?

26 Defêcit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in ætêrnum.

27 Quia ecce, qui elôngant ſe à te, perîbunt: perdidîſti omnes qui fornicântur abs te.

28 Mihi autem adhærere Deo bonum eſt: pónere in dómino Deo ſpẽ meam.

29 Vt annúntiem omnes prædicatiônes tuas: in portis fíliæ Sion.

1 Aſaph nobilis Muſicus tempore Dauidis, Par. 6, & 26, cuius nomine extant 12 Pſalmi, cum magnæ parti aliorum modos fecerit. Eius ſpiritus hoc habuit peculiare, vt de reb' Eccleſiæ triſtibus meditaretur. Vnde hic tertius liber continet ferè perpetuas querimonias.

2 Blandimentum hoc præmittit, ne Deus offendatur ſequenti querimonia, quæ probos perpetuò exercuit, vt Ieremiam, Abacuc, Iob, &c.

3 Moueri pedes, effundi greſſus, Prouerb. Hebraïcum, pro declinare à recto, labi, deficere ab aliqua re.

4 *Zelaui*, grauiter commotus ſum. *Pacem* proſperitatem.

5 *Reſpectus*, deſpectus fortaſſe. ἀνάπεσις, renutus, deſpectus, repulſa. Hyperbole. Non renuunt mortẽ præ dierũ multitudine: vel paſſiuè, non deſpiciuntur, non reijciuntur in morte, curantur nullius rei & officij indigi, & in ſinu ſuorum moriuntur ſine cruce. Fortaſſis Septuag. verterant ἀνάδεσις, religatio, conſtrictio. Nam Heb. ad verbum, non (ſunt) conſtrictiones ſiue vincula morti eorum. quæ eſt Periphraſis extremæ ſenectutis Poëtica q. d. perueniunt ad extremam ſenectutem, quo tempore, vt fructus valde maturus ex arbore ſponte decidit, ita anima è corporis vinculo. Vincula Metaph. ſunt impedimenta vel tormẽta, & cruciatus: & ſic vertit Aquila, nulli cruciatus interueniunt morti eorum. Noſtra lectio non immutat ſententiam. Non reſpiciunt ſuam mortem, ad eam nõ attendunt, tam blandè & ſuauiter moriuntur, vt mors iſtis inopinatò accidat. *Et firmamentum*. Septuaginta hîc ſenſum duntaxat ſequuntur: firmum eſt robur in plaga eorum, ne eis quidẽ plaga nocet, morbus, res aduerſa. Ad verbum, & viuida eſt fortitudo eorum.

6 Humanis miſerijs non agitantur, neque cum cæteris

flagella patiuntur: communes miserias non experiuntur.

7 *Tenuit* velut torquis cinxit. *Operti sunt*, oppleti & contecti sunt violentia & scelere.

8 *Ex adipe*, præ adipe. Metaph. quasi ex, vel præ abundãtia, saturitate, ob prosperitatẽ. *Iniquitas eorum*. Explicarũt Metaphoram contextus Hebraici, Oculus eorum: vel censuerunt עיניהם idem pollere ac עוניהם. *In affectum*, in vota cordis. Heb. (In) picturas vel imaginationes cordis. Sic appellant affectus, desideria, vota, optata. Ea (inquit) perfecerunt: quod corde expetiuerunt, executi sunt.

9 *In excelso*, quasi è cœlo, vel è loco eminentiore, è sublimi statu & potentia. Inde enim cæteros sibi infrà positos despiciunt.

10 *In cœlum*, contra cœlum. Metonym. contra Deum, & cœlites, qui in cœlo habitant, cœlum ipsum lacessunt & attingunt, non magnificiunt blasphemare. *Transiit in terre*, peruagata est per terram. Gall. *Sa langue trotte par la terra*. Loquitur in terra liberè & licenter, vbique exerit linguam suam audacter, temerè, & citra cuiusquã metum: impunè quicquid vult loquitur, cùm alij submissè cogantur loqui: laxant in omnes linguam suam, nemini parcunt, de rebus omnibus temerè loquuntur.

11 *Meus*. Heb. Eius, Dei scilicet. Sed ad tollendam pronominis ambiguitatem satius fuit sic vertere. *Hic*, pro, huc: eò redibit, vt dicat quod sequitur v. 12. Ad sequentem querimoniam redigentur homines pij. Aliqui, Reuertetur huc, in hanc offensionem & scandalum: repetet subinde hoc, Deo nos non esse curæ. *Pleni*. Genitiui casus, Heb. Vnde lego in Græco πλήρως, non πλήρης. Vnde & Hebræi sub. calicis. Dies pleni (calicis) inuenientur in eis, i. plenæ afflictionis. Calix enim apud eos est symbolum calamitatis. Ideò plenè & abundè affligetur populus tuus, quod sic cuncta impijs succedant. Septuag faciliùs & dotiùs exprimunt quàm Rabbini, ומי pro וימי per Aphæresin poëticam, ימצו pro ימצאו per Synæresin, vt solent non modò apud Poëtas, sed etiam Oratores, quiescentia lamed נ & lamed ה confundi. Hoc qui non obseruant, vertunt, Et aquæ pleni (calicis) exprimentur eis, longè obscurius, eodem tamen sensu, graues ærumnas exugent: vel ex Anonymo, largiter flebunt.

12 *Si*, an interr. *Scientia*, notitia eorum, quæ hîc eueniunt.

14 *Inter innocentes*, manus meas puras ab omni scelere, & ab omni improborum consortio conseruaui.

15 *Castigatio mea*, passiuè ex Abbẽ Ezra, qua ego castigor. Et siquid peccaui, subitò fui castigatus, statim dedi pœnas: vixdũ surrexi, cùm sensi Deum meũ peccatum punientem.

16 *Ecce*. Si hunc in modum loquar, ecce iniuria afficio filios tuos & electos, quasi tibi curæ non sint. In eos peccaui, vt qui perpetuò à te cõseruentur, vel, vt qui me aliter docuerint: eorum vitam & studium improbaui, quasi se frustrà in tui cultu exerceant, etiamsi maximis crucibus premantur.

17 Cogitaui de hoc cognoscendo, deque eius rei causa comprehendenda: sed difficultas laboriosa mihi obijcitur, donec eam penitùs contempler in tuo sanctuario. i. cælo. Video me ad cognitionem eius peruenire non posse, nisi quando tu me hoc docebis in cœlo.

18 *In sanctuarium Dei*. i. cœlum, vt Deut. 33. Alij, in Ecclesiam, vbi vnica est veritatis & sapientiæ ad dissoluendas huiusmodi quæstiones schola & domicilium. *Et*. Non habetur in Hebr. sed sub. per Asyntheton, Et donec intelligã quis futurus sit eorum exitus, quid eis eueniet ad extremum. Impiorum exitus cognoscitur in altero sæculo, indeque Dei iudicia.

19 Interim in hoc mundo aliqua ratione lenire hunc suum dolorem, zelum, commotionem possunt pij. Nam propter dolos posuisti eis, mala sup. per eclipsim, quæ expressa est in Græco χαράξεις, & apud Cassiodorum. Eodem recidunt Hebr. In lubricitatibus ponis eis sup. pedes, vel quid simile. Veluti in lubrico loco constitutos deijcis in præcipitium. Aliqui intelligunt bona, quæ dicãtur lubrica, quòd qui per ea ingrediuntur, facillimè labantur. *Dum alleuarentur*, dum in sublime extollerentur. Legunt במשואות per ש siniſtrum. Masoretæ autem per dextrum, in desolationes, in vastationes. Non immutatur sensus.

20 *Propter iniquitatem*. Heb. ab horroribus. i. propter horrores suorum peccatorum. Alij, horribili modo perierunt.

21 *Velut somnium*, quod euanescit quàm celerrimè, estque inane, quanquam videatur delectare dormientem. *In ciuitate*, in ipsorum vrbibus, in quibus suspiciebantur & flore-

bant, imaginem.i. imaginariam & fluxam eorum conditionem, imaginem vanam & vmbram eorum, vmbratilem eorum statum, potentiam, fœlicitatem abolebis. Studio duntaxat nouitatis recentiores ויעיר vertunt in *Expergisci, Cum expergefacti fuerint*, pro *in ciuitate, in vrbe*, cùm sententia multò sit planior & neruosior.

22 Antithesis superiorum per Hyperbatō trium versuum. Sententia enim cadit in 24. v. Tenuisti &c. Impij, quibus omnia fœlicia contigerunt, perierunt, & in nihilum redacta est eorum imago. Contrà, meam manum dexteram sustentasti, beneuolentia magna deduxisti me, & cum gloria excepisti, quia inflammatum est cor meum.i. vstum & cruciatum. (Sic Vri Latinis est cruciare Metaph.) Et renes mei immutati sunt, alterati, malis affecti & crucibus, & ad nihilum redactus sum, valde humiliatus & abiectus, propter varias calamitates, & nesciui, quorsū sup. id fieret, vel quò me verterē præ malorum mole, (est enim Aposiopesis.) Denique quia vt iumentum factus sum apud te oneribus oppressum, & interim, ego semper tecum fui, nec à te sum abalienatus vnquam, sed perpetuò mansi in tua fide & cultu (Illud enim est, *Et ego semper tecum.*) q.d. quia nullis rebus, quantumuis difficilibus & aduersis abductus sum à tuo cultu, tenuisti manum meam, &c. Qui hoc Hyperbaton trium versuum non perceperunt, alienam affingunt sententiam, vt redeat ad suum zelum: quam quia à Rabbinis recentioribus vtcunque intellectis hauriunt, adijciā. Quia exæstuabat vel acescebat cor meum, & renibus meis acuebar siue compungebar (ad istud comprehendendum) ego sanè insipiens fui, neque sciui vias tuas, & bellua factus sum apud te. Alij redditionem incipiunt in *Vt iumentum*, eadē perpetuò vi.q.d. Quo acriùs & acutiùs hæc tua iudicia contemplabar, eo minus percepi, vt apud te sim valde brutus. Sic duo versus sibi cohærent: at non tertius, vt in Septuag.

23 *Vt iumentum.* (Et) vt iumentum, per Asyntheton. Nisi cum alijs hîc redditionem incipias.

25 *Quid enim mihi est in cœlo*, à te per Hypozeugma.i. præter te sine te. Nam מי negationem includit, vt Latinè, absre.i. præter rem, sine re, sine causa. Hebr. Quis est mihi in cœlo? per Aposiopesin, Quis mihi est in cœlo, (qui me ad

te subuehat?) vel, quis mihi in cœlo est, (quem plusquàm te velim & cupiam?) Chaldæus sub. similis tui. Neutrum genus non mutat sententiam, Quid mihi est in cœlo, suaue scilicet sine te, vel præter te. Te sine omnia mihi sunt insuauia & iniucunda, siue in cœlis, siue in terris. *Et à te quid*: quid aliud à te volui q.d. nihil præter te volui in terra, te vnum expeto, te solo frui cupio Vnde Heb. Et tecum non volui, quicquam in terra.

26 *Defecit*, præ languore & desiderio tui, *Deus*, ô Deus, &, ô pars mea, &c. Deficere sæpius apud Hebr. ardenter aliquid expetere, contabescere præ desiderio.

27 *Qui fornicantur*, qui à tua fide & cultu deficiunt. Metaph. à coniugibus fidem matrimonij violantibus.

29 *Predicationes*, laudes tuas. Hebr. opera tua. i. operum tuorum præconia. Sed Metonymiam explicarunt Septuaginta.

ARGVMENTVM.

De populi domini & templi calamitate conqueritur Deum obtestans, vt succurrat, quemadmodum olim. Est Propheticum contra Gog & Magog.

1 Intellectus Asaph. LXXIII. Hebr. 74.

2 VT quid Deus repulîsti in finem: irâtus est furor tuus super oues páscuæ tuæ?

3 Memor esto cõgregatiônis tuæ: quam possedîsti ab initio.

4 Redemîsti virgam hæreditâtis tuæ: mons Sion in quo habitâsti in eo.

5 Leua manus tuas in ſupérbias eôrum in finem: quanta malignâtus eſt inimîcus in ſancto?

6 Et gloriâti ſunt qui odêrunt te: in médio ſolennitâtis tuæ.

7 Posuêrunt ſigna ſua ſigna (& nõ cognouêrunt) ſicut in éxitu ſuper ſummum.

8 Quaſi in ſylua lignôrum ſecúrib⁹ excidêrũt iánuas eius in idîpſum: in ſecûri & áſcia deiecêrunt eam.

9 Incendêrunt igni ſanctuárium tuum: in terra polluêrunt tabernáculum nóminis tui.

10 Dixêrũt in corde ſuo cognátio eôrum ſimul: quiéſcere faciâmus omnes dies feſtos Dei à terra.

11 Signa noſtra non vídimus, iam non eſt prophêta: & nos nõ cognôſcet ámplius.

12 Vſquêquo Deus improperâbit inimîcus: irrîtat aduerſárius nomen tuum in finem?

13 Vt quid auêrtis manum tuam, & déxteram tuam: de médio ſinu tuo in finem?

14 Deus autem rex noſter ante ſécula: operâtus eſt ſalûtem in médio terræ.

15 Tu confirmâſti in virtûte tua mare: cõtribulâſti cápita dracônum in aquis.

16 Tu confregîſti cápita dracônis: dedîſti eum eſcam pópulis Æthiópum.

17 Tu dirupîſti fontes & torrêntes: tu ſiccâſti flúuios Ethan.

18 Tuus eſt dies, & tua eſt nox: tu fabricâtus es aurôram & ſolem.

19 Tu fecîſti omnes términos terræ: æſtâtem & ver tu plaſmâſti ea.

20 Memor eſto huius, inimîcus improperâuit dómino: & pópulus inſípiens incitâuit nomen tuum.

21 Ne tradas beſtiis ánimas confitêntes tibi: & ánimas paúperum

tuôrum ne obliuiſcâris in finem.

22 R éſpice in teſtamêntum tuum: quia replêti ſunt, qui obſcurâti ſunt terræ, dómibus iniquitâtum.

23 N e auertâtur húmilis factus cõfûſus: pauper & inops laudâbunt nomen tuum.

24 E xûrge Deus, iúdica cauſam tuam: memor eſto improperiôrum tuôrum, eôrum, quæ ab inſipiênte ſunt tota die.

25 N e obliuiſcâris voces inimicôrum tuôrum: ſupérbia eôrum, qui te odêrunt, aſcêndit ſemper.

3 *Ab initio*, ab omni ævo, vel ab orbe condito. Nam Eccleſia cœpit ab Adam & Abbel. Alij à temporibus Ægyptiacis.

4 *Virgã*. (&) redemiſti virgã. i. vt eſſet virga & ſceptrũ hæreditatis tuæ, vt eſſet hæreditas, in qua tu regnares & tenes ſceptrum. שבט, virga ſiue ſceptrum, & tribus: quo etiam modo aliqui hîc ſumunt. *Mons Sion* eſt, quæ eſt mõs Sion, quem inhabitas.

5 *Manus tuas*, ad feriendum & percutiendum. Heb. greſſus tuos, diuerſa quidem metaphora, ſed eandem habente vim. Attolle tuos pedes ad eos proculcãdos. Metaphorà conflicturis, qui eleuant pedes & paſſus, vt violentius in hoſtem inuehantur. Sed videbant Septuaginta Metaphoram à manibus eſſe vſitatiorem apud Græcos. *In ſuperbias*. Maſoretæ, vt ſup. Pſal. v. 19. legunt per ו dextrum, in deuaſtationes. *In finem*, in perpetuum. Et ſic accipitur toto hoc opere. *Maligʒatus eſt*, mala eſt operatus in ſanctuario.

6 *Et gloriati ſunt*. Rugierunt Heb. per Metaphoram. *Solennitatis*. Metonym. templi, in quo agitatur ſolennitas & feſtum. Vox Heb. Moed, vtrunque ſignificat, nempè Synagogam, ſiue locum ſolennitatis, & ipſam ſolennitatem.

7 Signa priore loco pro inſignibus & vexillis, poſteriore pro trophæis & monumentis victoriæ. Eſt autem Paréthesis. Poſuerunt ſua inſignia & vexilla in ſigna & trophæa. i. vt eſſẽt trophæa & monumẽta ſuæ victoriæ, ſuper ſummũ (tẽpli) ſicut in exitu. i. ſicut in cõpito & loco profano: & nõ cognouerũt, nos ſup. aut quid ſimile. Nos ſpectantes iſta nõ curarunt, non diſtinxerunt inter ſanctum & profanum, non diſcreuerunt templum ab exitu ſiue compito, non cognouerunt aliam eſſe debere rationem templi, aliam compiti, eodem loco vtrumque habuerunt. Hebræi appellant exitum compitum, in quo exeunt & deſinunt multi vici. Hinc Matth. 22. Ite ad exitus viarum. Et aliquando introitum, vt è quo ſit introitus ad multos vicos. Quomodo fortaſſe verterant Septuag. nempè εἴσοδον, non ἔξοδον: quanquam ſit eadem vtriuſque notio. Nam Hebr. מבוא idem quod מבוא introitus. Ezech. 42. v. 9. vt non ſemper ſit Benoni. Hinc vſque hodie apud Rabbinos מבוא & מבוי, quadriuium, compitum: vt cùm in Echá Rabba Lament. 1. dicunt Hieroſolymis fuiſſe 24. plateas, vniuſcuiuſque autem plateæ fuiſſe 24. מבואות (introitus, compita) & cuiuſque מבוי (compiti) 24. vicos. Quæ annotaui, ne recentiores priùs noſtros Sept. damnent, quàm intelligant vim vocum, iuxta quam ſic ad verbum Hebræa verti poſſunt: Poſuerunt ſigna ſua ſigna, vt cognoſcantur, (nam Heb. eſt Eclipſis ש, & ſingulare pro plur. diſtributiuè) ſicut in compito ſurſum, vel ſupra (templum.) Non alienè aliqui exponunt Portas vrbis, quibus extra eam exitur. Sicut in portis, ita ſuper ſummum templi erexerunt in trophæum ſua vexilla. Interim Rabbinorum interpretatio non eſt contemnenda, ſiquidem diſtinctio cadat in principium ſequentis verſus: Poſuerunt ſigna ſua (in) ſigna. Cognitus eſt (hoſtis) ſicut immittens ſurſum in denſas arbores, ſecures. q. d. videntibus nobis immiſit ſecurim in templa, & eorum tra-

bes & fores, vt in ſyluam aliquam. *Super ſummum* templi. ὑπεράνω, ſuper, ſupra templum.

8 *Exciderunt.* quaſi in Heb. ועתה, *Et nunc*, Ain poſitum eſſet pro Heth, è mutua gutturalium permutatione: Et cõtritio, & confractio, vt חתת, Iob. 6. vel literis tranſpoſitis, התעו pro החתו, confregerunt. I*anuas*. Vox Pittuhim etiam ſculpturas & picturas deſignat. Quod Beza ſequitur, vt ſe & ſuos ſicarios pingat, qui ſacras imagines ſolent demoliri & excindere. Eſt enim Pſalmus hic Propheticus aduerſus Eccleſiarum vaſtatores. Fuiſſe autem picturas & cælaturas varias in Dei templo apparet 3. Reg. 6. vbi omnia intrinſecus & extrinſecus Cherubis ſpargũtur, quos alatas fuiſſe puerorum imagines docent Thalmudici. *In idipſum*, ſimul, ſimiliter. *Eam*, hæreditatem tuam, vt ad v. 4. referatur: vel ſolennitatem, vt ad 6.

9 *In terra*, in terram alliſerunt & deiecerunt.

10 *Cognatio eorum*, tota eorum natio & gens. נינם Nominaliter non tantùm exponitur à Septuag. ſed ab Anonymo etiam, & pleriſque alijs Rabbinis. Significat autem Nin filium, propinquum, & collectiuè totam cognationẽ & propinquitatem. Recentiores abſurdè vt à veteribus tantùm diſcedant, interpretantur verbaliter. Depopulemur eos: quoniam oportuiſſet affixum Mem affici Tſeri, non Camets, vt præteream verbum *Ianáh* eſſe inuſitatum in Kal niſi in Benoní, de quo etiam diſputetur.

11 *Signa*, inſignia noſtra, vexilla quondam nobis vſitata, vt cruces, ſacramẽta, ſacrificia. Sic noſtri Rabbini ſignificationes & prędictiones, ea quæ nobis præſignificata ſunt de ſalute noſtra & Propheris. אות vtrumque ſignificat, ſignum. i. portẽtum, prodigium, ſignificationem: item inſigne, characterẽ, notã: vnde literas vocãt אותיות. *Et nos non.* ſupple כל. vllus, quiſpiam, non omnis. i. nullus. q.d. Et nos nullus amplius cognoſcet. Ad eam infœlicitatem redacti ſumus, vt nemo ampliùs nos ſit agniturus. Legerunt Septuaginta Otanú per Holem, *Nos*, Maſoretæ per Hiric ittanu, *Nobiſcum*. Et non nobiſcum cognoſcens, vſquequò. Neminem habemus, qui ſciat, quouſque futuri ſimus in hoc miſero rerum ſtatu, quouſque duratura ſint hæc.

12 *Irritat*, vſquequò, per Zeugma.

13 *Vt quid auertis*, à nobis, à noſtra liberatione: *Manum tuam*, ſiniſtram tuam. Nam nomen generis more Hebraico de deteriore dicitur. Quare retrahis vtramque manum, ſiniſtram & dexteram tuam, inſtar hominis otioſi, & rem nõ curantis? *De medio ſinu tuo*, eam profer, aut quid ſimile, per Apoſiopeſin. Vel *Auertis*, ſignificabit retrouertere, poſt tergum mittere, Cur manus tuas de ſinu tuo eductas non regeris in impios, ſed eas poſt tergum vertis, & iungis, more hominum nihil iam negotij habentium? I*n finem*, in conſummationem, in conſumptionem, profer manus tuas, & educ de ſinu tuo, quouſque omnes tuos hoſtes conſumpſeris. Legunt calá, nominaliter. Itaque finis aliter accipitur, quàm proximò verſu, nempè pro conſumptione & exitio. Maſoretæ eodem ſenſu Callé in impet. Piel. De medio ſinus tui deſinere fac (tuam manum) q.d. ne eam reponas in tuum ſinum, quouſque te plenè vltus fueris de impijs. Qui *Conſum.* pro deſinere fac interpretantur, adhibeant Apoſiopeſin ſupetiotem neceſſe eſt.

14 I*n medio terræ*, palàm & manifeſte, in medio terræ noſtræ: vel iuxta alios, in Hieruſalem, quæ eſt terræ ſanctæ veluti medium & vmbilicus. Quin & Iudæa eſt terræ habitabilis medium: vt eam Deus idcircò delegiſſe videatur, quò ex ea, veluti orbis corde, ſalutem in omnes tranſmitteret.

15 *Confirmaſti*, conſolidaſti mare rubrum, firmum ſolidumque feciſti, ne diffluereț, vt in modum muri ſtarer tranſeuntibus à dextris & ſiniſtris. Sic repræſentarunt Heb. Rupiſti. Nam in hoc tranſitu non fuit ſimplex ruptura, ſed & conſolidatio elementi liquidi & fluentis, muri inſtar. *Contribulaſti*, contriuiſti Ægyptios, qui nos vt dracones deuorare & predere expetebant, eósque merſiſti.

16 *Draconis*. Leuiathan Heb. ceti immanis, Cetotũ principis, Pharaonis. *Populis Æthiophum*, feris deſertorum illorum incolis, quibus obieciſti deuorandos Pharaonem & Ægyptios, dum eos merſos mare eiecit in littus Arabicum & Æthiopicum. Hebræi appellant Æthiopiam, vtrãque regionem littoralem maris rubri. Populos etiã belluarum greges, vt Ioel. 1. Gens aſcendit ſuper terram meam, de locuſtis, Prou. 30. Populus non fortis, de formicis. Ibidẽ, populus non validus, de cuniculis, ציים, quos Æthiopes Se-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptuaginta vertunt, propriè significant homines in locis atidis & squalidis habitantes.

17 *Fontes*, vt Exod. 17. *Ethan*, fortes, vehementes, rapidos, vt Iordanem, qui tum erat in sua fortitudine, Ios. 3. Eccl. 24. Maluerunt relinquere vocem Hebraïcam, quàm non satis vno verbo explicare.

18 Tu diei & noctis es creator & moderator. *Auroram*, lucem Græcè & Heb. quod Rabbini ad lunam restringunt, quoniam, vt iam dictum est v. 13. hæc lingua nomẽ generis restringit ad speciem deteriorem.

19 *Ver*. Horeph Heb. illa pars autumni, quæ proximè accedit ad hyemem.

20 *Huius*, neutrius generis: huius rei, istorum facinorũ, vt paria nunc edas & patres. *Incitauit*, contumeliis irritauit, blasphemiis prouocauit.

21 *Bestiis*, hostibus ferocibus & rationis expertibus. *Confitentes tibi*. Græcè & Hebr. singul. numeri. Grecè quidem. ψυχὴ ἐξομολογουμένου. Heb. verò Turturem tuam. Sed quænam sit illa turtur explicarunt, nempè anima, quæ confiterur te, vel instar turturis flebili & quærula voce cum metu & tremore te colit & celebrat. Adde potuisse legere cum תודך, vt ר & ד affinia sunt admodum.

22 *Qui obscurati sunt terra*, οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς. Qui obscuri & ignobiles sunt terræ, repleti sunt domibus nostris iniquè partis. Iam annotauimus representari Heb. superlat. per cõcreta cũ genit. Obscurissimi terræ. Cornu illud obscurum & ignobile Saracenorum & Turcarum à Daniele descriptum possidet iniustè domicilia & regna Christiana. Heb. obscura siue tenebrosa terræ, quod plerique citra auxesin exponunt: loca exilij & captiuitatis nostræ, siue hic mundus tenebrosus (cœlo regioni lucis oppositus.) plenus est habitaculis violentiæ, violentè partis vel per Auxesin, violentorum hominum & latronum: loca nostra, quæ sunt tenebrosa, i. plena miseriarum, occuparunt grassatores & sicarij.

23 Ad humilitatem redactus ne abeat à te pudefactus: ne confundatur, ne frustretur sua spe, ne spes eius sit vana & irrita, sed in sua prece exaudiatur. Tam pauper &c.

24 *Quæ ab*, quæ in te quotidie iactantur.

25 *Superbia*. Heb. tumultus insurgentium in te ascendit

semper. quotidie magis ac magis voces impiæ & blasphemæ inimicorum tuorum crescunt & inualescunt.

ARGVMENTVM.

Christus perpetuò hîc de se & sua iudiciaria potestate loquitur, de quo & agit gratias.

1 In finẽ, ne corrũpas, Psalmus cantici Asaph. LXXIIII. Hebr. 75.

2 COnfitébimur tibi Deus, cõfitébimur: & inuocábimus nomen tuum.

3 NArrábimus mirabília tua: cùm accépero tempus, ego iustítias iudicâbo.

4 LIquefâcta est terra, & omnes qui hábitant in ea: ego confirmâui colûmnas eius.

5 DIxi inîquis, nolîte inîquè ágere: & delinquéntibus, nolîte exaltâre cornu.

6 NOlîte extóllere in altum cornu vestrum: nolîte loqui aduêrsus Deũ iniquitâtem.

7 QUia neque ab Oriênte, neque ab Occidẽte, neque à desêrtis món-

tibus:quóniam Deus iudex eſt.

8 Hunc humíliat, & hunc exâltat: quia calix in manu Dómini vini meri,plenus miſto.

9 Et inclinâuit ex hoc in hoc: verúntamen fex eius nõ eſt exinanîta, bibent omnes peccatôres terræ.

10 Ego autem annuntiâbo in ſéculum: cantâbo Deo Iacob.

11 Et ómnia córnua peccatôrum confrîngam: & exaltabûntur córnua iuſti.

2 *Inuocabimus*. Putauerint aliqui Sept. legiſſe וקראנו, & ספרנו, ſed nihil neceſſe, cùm attendendo ad ſenſum, Hebraica idem polleant, & propinquum (erit) nomen tuum, (ijs qui) narrant mirabilia tua. i. nobis tua miracula narrantibus. Loquitur autem Chriſtus in ſua & Eccleſiæ perſona.

3 *Cum accepero tempus*, cùm tempus opportunum adeptus fuero, ego (loquitur perpetuò Chriſtus) recta iudicabo, liberando probos, & iuſtas pœnas infligendo improbis. Sic Gallicè, *prendre le temps*, ſtatuere ſibi certum tempus.

4 Terra ſentiet (die illo iudicij) iram meam, (cuius) ego ieci fundamenta. Elementa enim in aduentu Chriſti æſtuantia liquéſcent, 2 Pet. 3. Vel, hoc die terribili, ne omnia planè perirent, ego corroboraui, ſeruáuique probos, qui ſunt terræ columnæ.

5. 6. Summa prædicationis Chriſti, quam inculcauit priore aduentu per ſeſe, deinceps verò per ſuos eadem admonere nunquam intermittet. *Exaltare cornu*, ſuperbire, vos efferre contra Deum & eius legem.

6 *Aduerſus Deum iniquit*. Hebr. collo duro & præfracto, vel cum collo, durum. Sed Septuaginta voluerũt declarare, quid hac locutione ſignificaretur. Niſi velis צור cum צוואר (petra) confudiſſe, quod Dei eſt epithetũ in Iob & Pſalmis.

7 *Quia neque ab Oriente*. Apoſiopeſis, ſup. vobis erit euaſio, liberatio, auxilium, vel quid ſimile: Fruſtrà aliundè expectabitis opem, vel ex aliqua terræ parte. *Montibus*. Vox Harim poteſt etiam ſonare eleuationẽ. Neque à deſerto eleuatio (vobis erit vel veniet.) Non erit vobis facultas extollendi vos, & eleuandi aduerſus Deum iudicem. Per deſertos montes, vel deſertum montium, (ſic enim Heb.) Meridiem intelligit, quoniam verſus illam partem Iudæa ſpectabat vaſtas ſolitudines Arabiæ deſertæ & petreæ.

8 *Vini meri*. Refertur ad calicem: calix vini meri & rubentis (non diluti miſericordia & fauore Dei:) nam iudicium fiet ſine miſericordia ei qui non fecit miſericordiam, &c. *Mixto*, plenus mixtione ſiue confuſione, veneno & rebus infectis. Mixtum, ſine mixtio pro veneno. Allegoria de apparatu ſupplicij. Calix enim pœnarum & ſupplicioprũ ſymbolum: Vinum merum, atrocitatis eorum & magnitudinis.

9 Infudit in varia pocula, ad potionandos & intoxicandos diuerſos peccatores, & adhuc ſupereſt præ liquoris venenati copia ad reliquis propinandam fecem. Eam enim expreſſam omnes bibent. Ne quis putet ſe Chriſti iudicium poſſe euadere. *Ex hoc*, poculo, vel calice, in hoc poculum: vel ex hac parte in aliam partem, vt fit, quando multis ex eodem calice potus porrigitur. Cunctis præſentibus propinauit, necdum tamen expreſſa & exhauſta eſt eius fex.

11 Iuſti perditis impijs ſeruantur. *Cornua*, ſuperba impiorum capita conteram. Cornua Metaph. ſuperbia, vel potentia & robur.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad Deum colendum ex perpetuo ipſius erga Sionem. i. Eccleſiam gratia & auxilio. Eſt Propheticus de victoriis contra Gog & Magog.

1 In finem in laudibus, Pſalmus Aſaph, canticum ad Aſſyrios. LXXV. Hebr. 76.

2 NOtus in Iudæa Deus: in Israël magnum nomẽ eius.
3 Et factus est in pace locus eius:& habitátio eius in Sion.
4 Ibi confrêgit poténtias: arcum, scutum, gládium, & bellum.
5 Illúminãs tu mirabíliter à móntibus ætêrnis: turbâti sunt omnes insipiêntes corde.
6 Dormiêrunt somnum suum: & nihil inuenêrunt omnes viri diuitiârum in mánibus suis.
7 Ab increpatiône tua Deꝰ Iacob: dormitauêrunt , qui ascendêrunt equos.
8 Tu terríbilis es, & quis resístet tibi? ex tunc ira tua.
9 De cælo audîtum fecîsti iudícium: terra trémuit & quiêuit.
10 Cùm exúrgeret in iudícium Deꝰ: vt saluos fáceret omnes mansuêtos terræ.
11 Quóniam cogitátio hóminis

confitébitur tibi: & relíquiæ cogitatiônis diem festum agent tibi.
12 Vouête & réddite dómino Deo vestro:omnes qui in circúitu eius affêrtis múnera,
13 Terríbili & ei qui aufert spíritum príncipum: terríbili apud reges terræ.

2 In sola Ecclesia, cuius matrix est Iuda & Israël, verus Deus cognoscitur & colitur. Es.31. Verus Deus, cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem. Idque ob miracula inaudita, quæ illic patrauit, & solet patrare pro eius salute & gloria.

3 *In pace*, in vrbe pacifica. Metonym. Rabbini Salem hîc in Heb. positum sumunt propriè, non appellatiuè, vt sit ea vrbs, quæ postea Ierusalem, quêadmodum Genes.14. Heb. 7. Verùm Septuag. docere voluerunt, hoc intelligi potiùs de vera Hierusalem i. cœlesti & spirituali, siue Ecclesia, quàm de externa & terrena. *Et habitatio*. In Heb. est Metaphora elegans, *lustrum eius*, q.d In Sion desidet, vt leo paratus ad prædam.

4 *Potentias*. Contriuit robora exercitus omnis hostilis. Sic exponunt volatilia siue iacula volitantia in aëre, & habentia pinnas, quorum vsus apud Tartaros, Turcas & Orientales creberrimus. Exempla 4.Reg.19. 2.Par.13.14.15.20.

5 O tu qui illuminas & illustras nos mirabili luce, fauore & gratia, ô tu qui illuces nobis ad salutem è cœlis, qui sunt veluti montes alti, vel è locis Iudææ, quæ magna ex parte montosa est, æternis. i. ab initio orbis conditi inhabitatis & cultis ab Adamo, imò & posteris eius, tuóque cultui perpetuo destinatis. Vel montes Sion & Moria sunt æterni, i. immobiles, stabiles, in perpetuum à Deo conseruati. Heb. Tu illustris siue clarus de montibus prædæ. q. d. O qui illustris es contra hostes, vt leo qui egreditur è mõtibus ad prædan-

dum. Montes Iudææ comparat prædatorijs mõtibus, quòd illic innumerabiles copias, quæ illos occuparant, ad internecionem deleuerit. *Turbati sunt*, spoliati sunt & direpti, Heb. pergendo in Metaphora, vel iuxta Anonymum, infatuati sunt, mente capti sunt.

6 *Somnum suum*. Sic appellant mortem. *Diuitiarum*. Vox Halil etiam robur significat. Quare Kimhi sic interpretatur: Et non inuenerunt omnes viri roboris manus suas. i. robur suum, Metonymicè, ad præliandum scilicet contra Ecclesiam: siue quia Deus mutilauit eis manus, siue quia eos absterruit, vt sibi non videantur habere manus ad confligendum.

7 Propter tuam increpationem & minas consopiti sunt, & mortis somno oppressi hostes, qui & equis & quadrigis contra nos inuehebantur.

8 *Terribilis* hostibus nostris. *Ex tunc*. Ira tua est pridem concepta contra hostes Sion, & inueterata, ideóque maxima. Ex tunc, i. è longo tempore. Eam iram apud te ab æuo aluisti, vt non sit breuis, quæ simul ac oritur, deponatur. Respicit ad reprobos, in quos ab æterno iram concepit ob futuram eorum prauitatem. Vt enim prædestinatio est æterna, ita & reprobatio, nisi quòd prædestinatione præparatur gratia misericorditer & gratis siue operum respectu, reprobatione autem præparatur ira & supplicium, sed non sine ratione futurorum peccatorum.

9. & 10 Hyperbole poëtica per Prosopopœiam. De cœlo iudicium. i. vltionem & vindictam hanc audire fecisti tonitribus & tempestatibus excitatis, ad quas terra tremuit, siluit & obstupuit. (Nam quiescere id isto loco significat.)

10 Etiam hîc iudicium vocat illam stragem hostium à Deo editam.

11 *Cogitatio*. Metonym. cogitans. Quoniam homo vel iratus ista cogitans & contemplãs laudabit te, & extrema cogitationis eius eò ferentur. i. eò desinet ipsorum cogitatio, vt diem festum agant tibi, te celebrent, & solenniter colant, ad te conuertantur: homo cogitatione sua confusus prædicabit te, &c. Pro *cogitatione* Hebr. est furor, Græcè ἐνθύμιον, quod possis accipere pro θυμῶ, ira, furore: pro, *Festum agent tibi*, succinges. Quod ijs congruenter interpretatur R. Kimhi in lib. Rad. Quoniam furor hominis, clade Gog & Magog (i. Antichristi) conspecta, laudabit te, furore depositio, & reliquias furorum, quæ non ceciderint in memorabili isto prælio, succinges. i. frænabis atque conuertes.

12 *Vouete*, ob victoriam hanc adeptam.

13 *Qui auferet*. Hebr. qui vindemiat. Metaph. qui tanquam præscindit racemos. *Spiritum*, animam, vitam principum & potentum. Vel iuxta R. Dauid, fastum, arrogantiam, animositatem: vt Latinè, gerit magnos spiritus.

ARGVMENTVM.

Queritur se multis malis premi. Deum nihilominus celebrat, & mulcet à miris operibus.

1 In finẽ pro Iduthun, Psalmus Asaph. LXXVI. Hebr. 77.

2 VOce mea ad Dóminũ clamâui: voce mea ad Deum, & intêndit mihi.

3 In die tribulatiônis meæ Deum exquisiui, mánibus meis nocte contra eum: & non sum decêptus.

4 Rénuit consolâri ánima mea, memor fui Dei, & delectâtus sum: & exercitâtus sum, & defêcit spíritus meus.

5 Anticipauêrũt vigílias óculi mei: turbâtus sum, & non sum locûtus.

6 Cogitâui dies antîquos : & annos ætêrnos in mente hâbui.

7 Et meditâtus ſum nocte cum corde meo: & exercitâbar, & ſcopêbam ſpíritum meum.

8 Nunquid in ætêrnum proiíciet Deus: aut non appônet,vt complacítior ſit adhuc?

9 Aut in finem miſericórdiam ſuá abſcîndet: à generatiône in generatiônem?

10 Aut obliuiſcêtur miſerêri Deus: aut continêbit in ira ſua miſericórdias ſuas?

11 Et dixi, nunc cœpi: hæc mutátio déxteræ excêlſi.

12 Memor fui óperum dómini: quia memor ero ab inítio mirabílium tuôrum.

13 Et meditâbor in ómnibus opéribus tuis:& in adinuentiónibus tuis exercêbor.

14 Deus in ſancto via tua,quis Deo magnus ſicut Deus noſter? tu es Deo qui facis mirabília.

15 Notam fecîſti in pópulis virtûtem tuam : redemîſti in bráchio tuo pópulum tuum, fílios Iacob & Ioſeph.

16 Vidêrunt te aquæ Deus,vidêrũt te aquæ, & timuêrunt : & turbâtæ ſunt abyſſi.

17 Multitûdo ſónitus aquârum: vocem dedêrunt nubes.

18 Etenim ſagîttæ tuæ tránſeunt: vox tonítrui tui in rota.

16 Illuxêrunt coruſcatiônes tuæ orbi terræ : commôta eſt & contrémuit terra.

20 In mari via tua, & ſémitæ tuæ in aquis multis : & veſtígia tua non cognoſcêntur.

21 Deduxîſti ſicut oues pópulum tuum: in manu Moyſi & Aaron.

2 *Intendit mihi*, mihi auſcultauit, me exaudiuit.

3 *Manibus meis*. Ordo inuerſus. Nocte manibus meis ex aduerſo ipſius (ſum:) per totam noctem manus ſupplices

ad eum tendo. Heb. Manus mea nocte extenta vel effusa fuit. *Et non sum deceptus.* Idem quod suprà, & intendit mihi: Heb. Et non remittitur (manus mea.) Sine intermissione manus mea ad eum tenditur, donec exaudiat neque meam spem fallat & frustretur.

4 *Delectatus sum.* Heb. Sonui, vociferatus sum. Verbum המה in lætam partem vsurparunt, vt Psal. 82. v. 3. Ecce inimici tui sonuerunt (præ lætitia & gaudio.) Et Es. 14. Sonitus nablorum tuorum. Amos 5. Sonitus canticorum tuorum. Alij in tristem: fremui, conturbatus sum. *Et exercitatus sum,* ἠδολεσχησα. Iam docuimus hoc verbo vti Septuag. pro meditari, exerceri in prece, & similibus contemplationis operibus. Hinc Heb. Et precatus vel meditatus sum. *Defecit.* ὠλιγοψύχησε, pusillus & anxius fuit animus meus, sese eruciauit.

5 *Anticipauerunt vigilias,* præ insomnia, præ somni fuga. Hinc Hebr. Tenuisti custodias (i. palpebras) oculorum meorum, ne scilicet dormire possem. q. d. Non me sinis somnum capere, non mihi das quietem in tanta calamitatum mole, insomnem noctem traducere me cogis. *Et non sum locutus,* loqui non potui præ malis & doloribus. Exaggerat statum rerum suarum Poëticè.

6 *Dies antiquos, annos æternos.* Per dies antiquos, præterita tempora intelligunt, & Metony. ea, quæ olim Deus beneficia maioribus, præstitit. Per annos æternos, sæcula æternitatis, vt pij se consolentur præteritorum Dei beneficiorum & mirabilium recordatione, & æternorum, præsertim eorũ, quibus in cœlo perfruemur, contemplatione. Animo agitaui ptisca olim patribus præstita beneficia & dies illos, quib⁹ illis, mihique bene erat, quando libere & tuto te colebam, fruens mea terra, & securus à persecutione. In mente etiã habui tempora illa sæcularia, quibus ab æterno citra vllam vicissitudinem fœlix extitisti, extas, & extabis, ita vt etiam me illa beatitudine sis participem in perpetuum effecturus. Quorum recordatione quantum recreor, tantum mœroris è præsenti rerum statu haurio.

7 *Et exercitabar* meditabar, apud me loquebar, vt v. 4. *Et scopebam* euerrebam, ad harum rerum cõtemplationem: quasi scopis rotabam, versabam, volutabam, rapiabam spiritum meum. i. torquebam. Nam quæ verruntur siue

scopis purgãtur, volutãtur per terram ac rotantur. Sic latinè versare animum, animo volutare, agitare, &c. Sept. parum differẽte Methaphora, ἐσκαλλον, *Sarriebam,* vt Hieronymus ad Suniã docet, (mendosè ἐσκαλλε, *sarriebat,* in vulgatis exemplaribus.) Propriè autem (inquit) σκαλισμὸς in agricultura dicitur in sarriendo. i. sarculando: & quo modo ibi quæruntur herbæ, sarculoque secantur, sic & hîc retractatum cogitationum suarum Metaphoricôs, à sarculo demonstrauit. Nam σκαλλειν non semel sarrire, sed frequenter significat. Heb. Et scrutabatur spiritus meus (sequentia.) Vnde per mimesin Hebraicam sub. לאמר.

8 Hæc sunt quæ scrutabatur & considerabat animus meus, hæc sunt quæ mens mea agitabat, versabat, scopebat & sarriebat, id est, apud se retractabat. *Complacitior.* Magis benevolus. In emendatis exẽpl. Complacatior. An deinceps non se exhibebit propitium, an deinceps non fauebit?

9 *In finem,* in perpetuum. *A generatione in,* in sequentia omnia sæcula. In vnum contraxerunt hæc duo membra: An desijt in perpetuum misericordia eius, (an) completum est verbum (propheticarum consolationum) ab ætate in ætatem?

10 *In ira,* præ ira. An cohibebit præ ira suas erga me miserationes & beneficia?

11 *Nunc cœpi.* Aposiopesis propter πάθος. Nunc cœpi respirare, nunc cœpi sperare, nunc cœpi misericordia affici, deique consolatione lenari, aut quid simile. Hæc (erit) mutatio dexteræ excelsi. sic suam ille iram in misericordiam commutabit, suam dexteram manum ad meam liberationẽ conuertet. Dabit Deus his finem: vicissitudo dexteræ supremi Dei mihi speranda est. Vel, Nunc cœpi (intelligere & sentire quòd) hæc est mutatio dexteræ excelsi. q. d. Manifestum est, vt nunc video, Dei hanc esse manum: hæc mutatio Deum habet auctorem. Iam intelligo mea mala proficisci à Deo, vt in ipso discam confidere, &c. hæc Dei manus est: vt in Exodo, digitus Dei est hîc, i. aperta potentia Dei, vis, iudicium, ne causam aliam inquiramus. Hebræa in plures sententias accipiuntur: verùm hæc Septuag. interpretatio est simplicior, & magis ad verbũ, omniumque maximè Psalmi argumento & consequentiæ conuentanea

Ad hanc proximè ista D. Hieronymi & Chaldæi accedit. Infirmitas mea est hæc mutatio omnipotentis dexteræ excelsi.i. hæc rerum vicissitudo, quæ à Deo mihi contigit, est mihi maxima crux, morbus, calamitas: hæc mea mutatio à statu fœlici ad hunc infœlicem me acerbissimè vexat. Iuxta illud Boëtij in Consol. Infœliciſſimum infortunij genus fuisse fœlicem.

12 *Ab initio*, verborum transpositio. Memor ero mirabilium tuorum de initio.i. antiquorũ & priscorum. מן Præp. inseruit etiam genitiuis.

13 *In adinuentionibus*, de factis & gestis tuis loquar. In illis commemorandis me exercebo. עלילה Septuag. solent adinuentionem interpretari.i. studium, consilium, opus præclarè iuuentum.

14 Hæc sunt quæ loquetur de operibus Dei priscis. Ad finẽ enim vsque Psalmi canet prisca Dei miracula ab exitu Ægyptiaco. *In sancto*, in sanctitate. Vnde Chald. Deus sanctæ (sunt) viæ tuæ (tuæ actiones & opera). Sanctum etiam tabernaculum & templum demonstrare possit, & iuxta alios, cœlum.

15 *In populis*, Ægypti & Chanaan. *Ioseph*. Eius meminit, quia recolebat liberationis AEgyptiacæ miracula, cuius origo à Iosepho repetitur.

16 *Aquæ*, in traiectu maris Rubri. Et est prosopopœia. *timuerunt*. Heb. tortæ sunt & cruciatæ. Metaphora à torminibus parturientium.

17 *Multitudo*, inundatio sonitus aquarum (fuit super AEgyptios.) Vnde Heb. Inundarunt aquas nubes. Aquæ è nubibus manãtes cum magno sono inundarũt AEgyptios, & obruerunt. *Vocem*, tonitru dederunt æthera ad terrorem persequentium. Seehakim, ætherea regio.

18 *Etenim*. Iam notauimus hac particula vti nostros pro etiam, item, vt respondeat Heb. אף. Sagittas autem Dei vocat fulmina fulgura, grandines, & similia, quæ contra istos iaculabatur. *In rota*. Synecdoche numeri. In rotis AEgyptiorum erat, in rotas illorum trãsijt. Exod. 14. Respiciens Dominus super castra AEgyptiorum per columnam ignis, & nubis, interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Alij rotam, cœlum figura rotundum interpretantur, vel potius aëris

sphæram.

19 Hic etiam celebrari putãt miraculum regum Chanaan, in quos suos cœlestes ignes iaculatus est.

20 *In mari via tua* (erat.) Tu per mare iter faciebas. *Non cognoscẽtur*. Fut. pro Imperf. Nec cognoscebantur vestigia, quibus dux fueras populo trãsmittẽti mare. Neque tua, neque illius vlla extabãt vestigia, quæ AEgyptij sequerentur.

ARGVMENTVM.

Canit ea, quæ acta narrabãtur in veteri populo, monẽs ne maiorum suorum contumaciam æmulentur, propter quam Deus tribum Ephraim abiecit, Iudæ autem elegit, Dauide in regem electo.

1 Intellectus Asaph. LXXVII. Hebr. 78.

2 ATténdite pópule meus legem meam: inclinâte aurẽ vestram in verba oris mei.

3 Apériam in parábolis os meum: loquar propositiônes ab inítio.

4 Quanta audíuimus & cognóuimus ea: & patres nostri narrauêrunt nobis.

5 Nõ sunt occultâta à fíliis eôrum: in generatiône áltera.

6 Narrântes laudes dómini, & virtûtes eius: & mirabília eius, quę fecit.

7 Et suscitâuit testimónium in

Iacob: & legem pósuit in Israël.

8 Quãta mãdâuit pátribus nostris nota fácere ea fíliis suis: vt cognôscat generátio áltera,

9 Fílij qui nascêntur & exûrgent: & narrâbunt fíliis suis,

10 Vt ponant in Deo spem suam, & nõ obliuiscântur óperum Dei: & mandâta eius exquîrant.

11 Ne fiant sicut patres eôrum: generátio praua & exásperans.

12 Generátio, quæ non dírexit cor suum: & non est créditus cum Deo spíritus eius.

13 Fílij Ephrem intẽdêntes & mittêntes arcum: conuêrsi sunt in die belli.

14 Non custodiêrũt testamêntum Dei: & in lege eius noluêrunt ambulâre.

15 Et oblíti sunt benefactôrum eius: & mirabílium eius, quæ ostêndit eis.

16 Coram

16 Coram pátribus eôrum fecit mirabília in terra Ægypti: in campo Táneos.

17 Interrûpit mare, & perdûxit eos: & státuit aquas, quasi in vtre.

18 Et dedûxit eos in nube díei: & tota nocte in illuminatiône ignis.

19 Interrûpit petram in erêmo: & adaquâuit eos velut in abyssо multa.

20 Et edûxit aquam de petra: & dedûxit tanquam flúmina aquas.

21 Et adposuêrunt adhuc peccâre ei: in iram excitauêrunt excêlsum in inaquôso.

22 Et tentauêrunt Deum in córdibus suis: vt péterent escas animâbus suis.

23 Et male locúti sunt de Deo: dixêrũt, nunquid póterit Deus parâre mensam in desêrto?

24 Quóniam percûssit petram, & fluxêrunt aquę: & torrêntes inundauêrunt.

25 Nunquid & panẽ póterit dare: aut parâre mensam pópulo suo?

26 Ideo audîuit dóminus, & dístulit: & ignis accênsus est in Iacob, & ira ascêndit in Israël.

27 Quia non credidêrunt in Deo: nec sperauêrunt in salutâri eius.

28 Et mandâuit núbibus désuper: & iánuas cæli apéruit.

29 Et pluit illis manna ad manducândum: & panem cæli dedit eis.

30 Panem angelôrum manducâuit homo: cibária misit eis in abundántia.

31 Tránstulit Austrum de cælo: & indûxit in virtûte sua Africum.

32 Et pluit super eos sicut púluerẽ carnes: & sicut arênam maris volatília pennâta.

33 Et cecidêrunt in médio castrôrum eôrũ: circa tabernácula eôrum.

34 Et manducauêrunt & saturâti sunt nimis, & desidérium eôrum átt-

tulit eis: non sunt fraudâti à desidério suo.

35 Adhuc escæ eôrum erant in ore ipsôrum: & ira Dei ascêndit super eos.

36 Et occîdit pingues eôrum: & elêctos Israël impedîuit.

37 In ómnibus his peccauêrũt adhuc: & non credidêrunt in mirabílibus eius.

38 Et defecêrunt in vanitâte dies eôrum: & anni eôrum cum festinatiône.

39 Cùm occíderet eos, quærêbant eum: & reuertebântur, & dilúculo veniêbant ad eum.

40 Et rememorâti sunt, quia Deus adiûtor est eôrum: & Deus excêlsus, redêmptor eôrum est.

41 Et dilexêrunt eum in ore suo: & lingua sua mentîti sunt ei.

42 Cor autem eôrum non erat rectum cum eo: nec fidêles hábiti sunt

in testamênto eius.

43 Ipse autẽ est misêricors, & propítius fiet peccâtis eôrum: & non dispêrdet eos.

44 Et abundâuit, vt auérteret iram suam: & non accêndit omnem iram suam.

45 Et recordât⁹ est, quia caro sunt: spíritus vadens & non rédiens.

46 Quóties exacerbauêrunt eum in desêrto: in iram concitauêrunt eum in inaquôso?

47 Et conuêrsi sunt, & tentauêrũt Deum: & sanctum Israël exacerbauêrunt.

48 Nõ sunt recordâti manus eius: die, qua redêmit eos de manu tribulântis.

49 Sicut pósuit in Ægypto signa sua: & prodígia sua in cãpo Táneos.

50 Et conuêrtit in sánguinem flúmina eôrum: & imbres eôrum, ne bibêrent.

51 Misit in eos cynomyiam, & comêdit eos: & ranam, & dispérdidit eos.

52 Et dedit ærúgini fructus eôrũ: & labôres eôrum locûstæ.

53 Et occîdit in grándine víneas eôrum: & moros eôrum in pruîna.

54 Et trádidit grándini iumênta eôrum: & possessiônem eôrum igni.

55 Misit in eos iram indignatiônis suæ, indignatiônem, & iram, & tribulatiônem: immissiônes per ángelos malos.

56 Viam fecit sémitæ iræ suæ, non pepêrcit à morte animâbus eôrum: & iumênta eôrũ in morte cõclûsit.

57 Et percûssit omne primogenitũ in terra Ægypti: primítias omnis labôris eôrum in tabernáculis Chã.

58 Et ábstulit sicut oues pópulum suum: & perdûxit eos, tanquam gregem in desêrto.

59 Et edûxit eos in spe, & non ti-

muêrunt: inimîcos eôrum opéruit mare.

60 Et indûxit eos in montem ſanctificatiônis ſuæ: montem quem acquiſiuit déxtera eius.

61 Et eiêcit à fácie eôrum Gentes: & ſorte diuîſit eis terram in funículo diſtributiônis.

62 Et habitâre fecit in tabernáculis eôrum tribus Iſraël.

63 Et tentauêrunt, & exacerbauêrunt Deum excêlſum: & teſtimónia eius non cuſtodiêrunt.

64 Et auertêrunt ſe, & non ſeruauêrunt pactum: quemádmodum patres eôrum, cõuêrſi ſunt in arcum prauum.

65 In iram concitauêrunt eum in cóllibus ſuis: & in ſculptílibus ſuis ad æmulatiônem eum prouocauêrunt.

66 Audîuit Deus, & ſpreuit: & ad níhilum redêgit valde Iſraël.

67 Et répulit tabernáculum Silo:

tabernáculum ſuum vbi habitâuit in homínibus.

68 Et trádidit in captiuitâtem virtûtem eôrum: & pulchritúdinem eôrum in manus inimîci.

69 Et conclûſit in gládio pópulũ ſuum: & hæreditâtem ſuam ſprêuit.

70 Iúuenes eôrum comêdit ignis: & vírgines eôrum non ſunt lamentâtæ.

71 Sacerdôtes eôrum in gládio cecidêrunt: & viduæ eôrum non plorabântur.

72 Et excitâtus eſt tanquam dórmiens, dóminus: tanquam potens crapulâtus à vino.

73 Et percûſſit inimîcos ſuos in poſteriôra: oppróbrium ſempitêrnũ dedit illis.

74 Et répulit tabernáculũ Ioſeph: & tribum Ephráim non elêgit.

75 Sed elêgit tribum Iuda: montẽ Sion quem dilêxit.

76 Et ædificâuit sicut vnicórnium sanctificium suum: in terra, quam fundâuit in sécula.

77 Et elêgit Dauid seruum suum, & sústulit eum de grégibus óuium: de post fœtântes accêpit eum.

78 Páscere Iacob seruum suum: & Israël hæreditâtem suam.

79 Et pauit eos in innocéntia cordis sui: & in intelléctibus mánuum suârum dedûxit eos.

2 Primi sex versus sunt loco proœmij, quibus excitat ad audiendum qualibus & quantis beneficijs Deus Hebræos affecerit, vt quàm illi fuerint ingrati cõcludat. *Populе meus*, O populares mei. Nam Asaph loquitur ad captandam attentionem, non Deus aut Dauid. Matthei interim cap. 13. versus 3. tribuitur Christo, sed per illam regulam, cuius meminêrt veteres, seorsum Tertull. contra Praxeam, omnes penè Psalm. (ait) Christi personã sustinent, atque ob hanc causam Asaph typum Christi gerens, nonnulla dicit quæ Christo magis congruunt, quàm sibi. Hoc enim fetebat illorum temporum ratio, vt mysteria Domini vmbris eiusmodi & imaginibus velarentur, in quæ possent introspicere ij, quorum mens à Deo esset illuminata. Cæteri præter ipsas vmbras nihil penitus cernerent. *Legem meam*, doctrinam meam. Vnde & lex Heb. dicitur Torá à docendo: non, vt apud nos, à legendo, vel ligando.

3 *In parabolis*, stylo parabolico tropico & figurato, non simplicí & vulgari, sed artificioso & eleganti. *Propositiones*. Heb. ænigmata. Tot modis inscribit suum Psalmum, ob rationes explicatas, sup. Ps. 48. *Ab initio*. Heb. de initio, de rebus ab initio gentis nostræ factis.

4 Constructur cum precedenti. Loquar quanta audiuimus. Nam preœmium nondum est absolutum. Vnde Heb. אשר quæ, quæ quidem. Attingit autem duplicem modũ sciendi, vnum per traditionem, alterum per scripta.

5 (Et quæ) *Non sunt occultata* à posteris eorum, loquar.

6 *Narrantes*. Refertur ad v. 4. Quanta audiuimus. Ibi enim cœperat per Enallagen mutare numerum.

7 Hîc incipit narratio. Quare, Heb. (&) latinè redũdat, & duntaxat conuertit futurum in præter. Auspicatur autem à legislationis beneficio. Legem vocat testimoniũ, quod per eam Deus sit testatus de sua voluntate, & quid à nobis fieri velit.

8 *Quanta*, quæ (nam Heb. אשר) testimonium & legem declaranda posteris præcepit.

9 Asyntheton. (Et) filij, &c. *Et narrabunt*, vt enarrent.

10 Summa legis diuinæ.

11 *Exasperans*, Deum scilicet. Heb. recedens, rebellis.

12 *Non direxit*, ad rectitudinem & iustitiam non parauit neque disposuit. Hinc Heb. non parauit, aptauit. *Et non est creditus*. Et cuius spiritus non est creditus. i. firmus, fidus fixus in Deo.

13 Secunda propositio siue sententia de filiis Ephraim ante exitum de AEgypto, vt sit historia Cabbalica. Alij malunt commemorari peccatum istorum & calamitates, in quas inciderunt in deserto post exitum propter neglectam Dei voluntatem & oraculum .1. Par. 7. vel certè Iud. 11. Aut fortasse respicit ad arcam captam in Ephraim, quod tabernaculum postea repulit ad Psalmi extremum. Nam etsi milites essent ex omnibus tribubus, tamen ex Ephraim præcipuè, vt qui essent Arcæ studiosiores, quia eam habebant in sua tribu, & nolebant in aliàm transferri. Quin & summa Imperij ante reges fuit penes illam tribũ. *Intendentes & mittentes*, periti rei militaris, & artis iaculandi *Conuersi sunt* in fugam versi sunt, fugerunt.

16 Tertius locus, de exitu Israëlitarum ex AEgypto. *Tanetos* Tanis, Vrbs AEgypti ad Nili ostium, quod proinde Taniticum appellatur. Campum autem appellat regionem eius.

17 Quartum beneficium de diuiso sinu Arabico. *Quasi in vtre* vel quasi in cumulo. Aquas maris Rubri quasi in aceruum, vel murum congessit, Exod. 14.

18 Quintum beneficium nubes contra solis æstum, ignis noctu viam ostendens. *In nube*, per nubem, præeunte nube interdiu, & totas noctes per lumen ignis. Exod.13.14. & 17.

19 *Petram*. Heb. petras, siue cautes. Bis enim aquam è rupe elicuit, in Raphidim, & Cades. Exod. 17 & Num. 20. Sextum beneficium.

21 *Excelsum*, Deum supremum & in cœlis habitantem. *In inaquoso*, in deserto aquis carente ob siccitates.

22 *Et tentauerunt*, & explorarunt, an sic posset facere in loco, qui proinde sepulchra concupiscentiæ dictus est, Numer. 11.

23 Nam dubitare de eius omnipotentia, est de Deo malè loqui: siue, vt Hebraica sonant loqui in Deum: & Græcè, καταλαλεῖν τοῦ θεοῦ.

24 *Quoniam*. Continuatur mimesis, & cadit in sequentem versum. Si (ita Heb. i. quoniam per concessionem) percussit rupē & fluxerunt aquę torrentibus exundantibus, an etiā (propterea) poterit panē suppeditare, & carnis copiam suis facere! q. d. Non sequitur, vt si vnū potuerit, & iam fecerit, alterum possit. Nam est facilius educere aquas è rupe, vt quæ iam intra suas concauitates aquæ venas presentes habeat, quàm tantæ multitudini proferre panes & carnes. Hìc ingenium impiorum exprimitur, qui sic solent minuere Dei miracula, & sommniare eorum seminarias rationes esse in natura, &c. tribuere fato, casui, naturæ, quod vni Dei potentiæ est ascribendum.

25 *Panem*. Carnem interpretatur Kimhi è simili loco, Num. 28. quòd non inuenianter expetiuisse panem in deserto. Panis autem Heb. nomen est generale ad omnem cibum. *Mensam*. Heb. carnem, vt sit Epexegesis, & se interpretetur: & sic vocem שאר exponunt Septuag. infra v. 32. Hic autem forrassè mensam, vt representarent geminā vocabuli significationem, q. residuum, i. id quod est reliquum, præter panem.

26 *Et distulit*, promissum de terra, & misericordiam suā præ iracundia concepta. i. vt Hebraica sonant, & valde iratus est. *Ignis*, vehemens & inflammata Dei indignatio. Nam ira est quidā ignis & calor, nempe ebullitio sanguinis circa cor, propter appetitionem vindictæ. *In Israel*, contra

Israëlem. Ascendendi autem verbo vtitur, quoniam ira initiū ducit à corde, deinde in cerebrū & nares attollitur.

27 *In salutari*, in salute eius & auxilio.

28 *Et*. i. rursum mandauit. Nam alia beneficia incipit canere, de quibus Exod. 16. & Num. 11. *Desuper*, quæ (nubes) supra eos in aëre pendebant. *Ianuas cœli*. Nubes aëris rupit, vt copiosum Mannæ rorem funderent. Etiam cœlum dicitur de aëre in vulgatis linguis. Lucret. Cœlum, qui dicitur aër. Ianuas autem appellat rupturas nubium, per quas Manna egrediebatur.

29 *Panem*. Heb. triticum. Nempè Manna illis erat loco panis tritici & delicati. Septimum Dei erga patres beneficium, panis cœli, i. cœlitùs delapsus.

30 *Angelorum*. Lege Sap. 16. Sic & Chaldæus, cibum qui descendit de habitaculo Angelorum. Heb. Fortium, siue robustorum. Epithetum Angelorum, qui fortitudine & virtute excellunt mortalibus. 2. Pet. 2. Manna dicitur cibus Angelorum, quia eorum ministerio in aëre productum est: vel quia Christo in cœlo fruuntur, qui figurabatur hoc Manna. Ioan. 6. & 1 Corinth. 10. Christus enim est verum Manna, qui de cœlo delapsus conseruat & pascit omnes sanctos, siue in hac vita per sacram Eucharistiam & gratiam, siue in æterna, per claram sui visionem & cōspectum. Hinc etiam de humanitate Christi D. Petrus scripsit, in quem desiderant Angeli prospicere. 1. Pet. 1. Possit esse hyperbole poëtica ad exaggerandas huius cibi delicias, quasi Angeli, nisi vacarent corporibus & cibo inuisibili & incomprehensibili vescerentur, eo essent lubenter vsuri. Sic Poëtæ Nectare & Ambrosia, immortalitatis fœlicitatem figurarunt.

31 Octauum beneficium, Num. 11. *Austrum*, νότον. at Kadim Hebræis flat à Kédem, i. Oriente. Flare fecit Eurum de cœlo i. de aëre, siue in cœlo. i. per cœlum & aërem. Sed Septuag. habuerunt rationem loci, in quo erat Iudæa, non desertum. Nempè ex Arabiæ plaga Orientali: Item ex Africo, λιβός, id est, plaga deserto Occidua, ventorum impulsu aues eis coëgit. Num. 11.

32 *Carnes*, aues, præsertim cothurnices. Ibid.

34 *Non sunt fraudati*, priuati. Heb. alienati, sensu inuariato. Israëlitæ ad voluntatem exauditi sunt, non ad vtilita-

tem, vt intelligamus Deum iratum aliquando dare, quod petimus, & negare propitium.

36 *Pingues*. Magnates & primarios, vt Psal.21. *Electos*, præcipuos Israëlitarum, prostrauit, & quasi in pedibus cõstrinxit Heb. incuruauit, ne possint effugere hanc plagam. σωματόδησεν, compediuit.

37 *In omnibus his*, supplicijs minimè obstantibus, & tantis miraculis nihil permouentibus.

38 *In vanitate*. Vanitate ocyùs, celeriter, citò, vanè instat fumi. Vnde Thalmudici vtuntur vanitatis vocabulo, pro oris flatu. *Cum festinatione*, plaga repentina, morte celeriore. Ita Kimhi. Alij, in horrore, in perturbatione.

39 *Diluculo*, festinanter, perniciter. Afflictio dat intellectum. Esa.

41 Promiserunt ei multa ore, cùm lingua ei mentirentur. Fictam eorum pœnitentiam pulchrè describit, qui pœnæ duntaxat metu, nõ pietatis & Dei amore resipiscũt. Quare & statim ad vomitum redeunt. Hic locatur Psalterij mediũ. Nam hactenus Hebræi numerant versus mille ducentos sexaginta tres, tot aiunt esse reliquos.

42 *Nec fideles*, nec firmi fuerunt in eius pacto, testamento & lege, nec habuerunt fidem in eius promissis.

44 *Et abundauit*, abundè auertit iram suam, imò verò nullam iram suam excitauit. *Non omnem*. i. nullam, more Hebraico. q.d. Nihil iræ retinuit, totã irã penitus remisit. Alij cõtrà, non omnem suscitauit: quasi aliquid iræ retinuerit, aliquid effuderit. Sed non attẽdunt ad Hebraismum.

45 *Caro*, res infirma, obnoxia peccatis & miserijs. *Spiritus*. eutventus huc illuc discurrens, & in suis reciprocationibus euanescẽs: vel etiã spatio in auras disparens, neque ad sua principia reuertens. Nam venti neque eò vnde flant, reuertuntur, neque perueniunt à cardine in cardinem, sed in medio mundo absumuntur solis vi, & sui motus attritu, vt disputat in Meteoris Aristoteles. Spiritus hîc ventum significat, ne quis cogitet animas.

46 *Quoties*. Decies præcipuè (Num.14.) in deserto intra primum biennium, vt ex Exodo & Num. colligunt Hebræi. Primum ad mare Rubrum, Exod.14. 2. propter aquæ penuriam, Exod.15. in Marà.3. in deserto Sin ob Manna, Exod.16. 4. cùm Manna seruarent in crastinum, ibid.5.

eùm die sabbati illud contra oraculum colligebant, ibid.6. In Raphidim ad aquas contradictionis. Num.20.7. In Horeb, quando conflarunt vitulum, Exod.32.8. in Tabera, Num 11. vbi dubitabant, Num verè Deus esset, &c.9. iuxta sepulchra concupiscentiæ, cùm postularent carnes, Num. 11. Decimò denique, propter exploratorum relationem, vt iam (inquit Dominus, Num.14.) Per decem vices non audiuerunt vocem meam.

47 *Et conuersi sunt, & tentauerunt*. Hebraismus, pro, & rursum tentauerunt Deum. Vt nihil sit necesse interpretari, conuersos esse ad pristinos mores. *Exacerbauerunt*. In Hebræo attingitur ratio huius exacerbationis. Sanctum (inquit) Israël limitauerunt. Gallic. *Ils l'ont borne & limité*. Quasi Deus tantum duntaxat posset, quantum ipsi volebãt & cogitabant. q.d. Circumscripserunt potentiam eius, & concluserunt, quasi non posset omnia omnibus in locis, & quocunque modo vellet. Posset etiam verti, quod nullum adhuc obseruasse miror, *Crucifixerunt*, allusione ad genus mortis, quo dominum tandem affecerunt. Nam תו Tau, non tantùm limitem, verùm etiam crucem significat, à quo verbum התוה.

48 *Die qua*. Periphrasis liberationis Ægyptiacæ, de qua deinceps discurrit ad versum vsque 60.

50 *Imbres*, fluenta, riuos, Ex.7. Alioqui ratò pluit in Ægypto.

51 *Cynomyiam*. Muscam caninam. Vox Hebræa omne genus muscarum designat, Exod.8. *comedit* consumpsit cynomia eorum fructus.

52 *Ærugini*. Hasil Hebraicè nõ est vitium frugum, vt ærugo, sed species locustæ frugibus nocentissima. Exod.10. *Locustæ*. Arbè nomẽ est generale ad multas locustarũ species.

53 *Occidit*, perdidit, per Metaphor. Vt significet plantas viuere suo modo. i. vita vegetabili. Exod.9. *Moros*. Vox Sikmoth, importat Sycomoros, genus ficuum syluestrium, quibus AEgyptus abundat. *Pruina*. Hanamal, species est grandinis vehementis, & lapidis glacioſi.

54 *Possessionem*, pecudum scilicet. Nam Heb. & pecora eorũ carbonibus. i. fulguribus & ignitis tẽpestatibus Ex.9.

55 *Immissiones*. Appositoriè. i. calamitates ab Angelis malis immissas. Deus enim istis pro carnificib' vtitur. q.d. Quales

plagæ non solent ab hominibus quantumnis inimicis & immitibus inferri, sed quales per Angelos ab irato Deo immissos importantur, ad flagellandos eos, qui valde sunt scelerati.

56 Librauit, Heb.i. direxit in eos iræ suæ impetum. *A morte*, quominus eos morti traderet. Præpositio ב Hebraicè sæpè ad negationem sententiam trahit. *In morte*, ad mortẽ. Morti addixit: vel ex Heb. pesti. Exod.9. *Iumenta*. Aliqui vertunt vitam, sed alienè.

57 *Primitias omnis laboris*. Exod.12. Periphrasis primogenitorum, qui sunt primitiæ laboris patrum: vel, vt alij vertũt, roboris.i. virilitatis eorũ. In primogenitis enim ostenditur patrum robur & virilitas. און. On vtrumque significat, & robur, & laborem. *Cham*, i. AEgyptiorum, qui sunt à Cham Noæ filio prognati per Mizraim. Genes.10.

58 *Et abstulit*, inde, siue ex AEgypto. Exod.13. *In deserto*, per deserta Arabiæ, siue Saracenica. Exod.14.

59 *In spe*, tutò, securè, confidenter.

60 *Montem*. Sic appellat Iudæam magna ex parte montosam, quam sibi sanctificauerat & consecrauerat pro loco & sede religionis primaria. *Quem acquisiuit*, bello erectis Chananæis. Ios. i. &c.

61 *Et sorte diuisit*. Ios.13. & 14. & seqq. *In funiculo*. funiculo mensorio, non quidem corporato & materiali, propter nimiam terræ amplitudinem, sed Mathematico & imaginario, quales Geographi animo cõplectuntur & per parallelos & alias lineas designant. Ex quo intelligis, Mappatũ conficiendarum ratio quàm fuerit antiqua apud Hebræos. *Distributionis*. Nempè terram distribuit Iosue in iustas portiones, seruata tamen proportione Geometrica, non Arithmetica. Nam Iudæ & Ephraim ampliorem tribuit. Heb. funiculo hæreditatis, i. quali hæreditates solent distribui.

62 *Eorum*, earum Gentium, nempè Chananeorum, & reliquorum sex populorum, qui possederant iam olim terram.

63 *Et Exacerbauerunt*. Heb rebellarunt. *Testimonia*. Iam docuimus, præcepta Dei sic appellari, quòd sit testatus, solenniterque monuerit ea esse seruanda.

64 *In arcum, prauum*, in modum arcus praui & fallacis retrò acti sunt & inuersi, qui minatur sagittam, nec proijcit,

vel potiùs, qui scopum non petit, sed fractus vel inuersus percutit ipsummet sagittarium, aut etiam alium, quàm vellet sagittarius.

65 *In collibus suis*, in excelsis, in altaribus, Iud.17. in quibus, tanquam in templis idolis sacrificabant. *Ad æmulationem*, ad maximam indignationem, & q. zelum, ex Heb.

66 *Et sprevit*, indignat⁹ est & abominatus valde Israëlem.

67 Tabernaculum, in quo seruabatur arca fœderis, deseruit, & arcam ad palestinos repulit 1.Reg.4. *In hominibus*, inter homines, cum hominibus, vt Ioan. 1. Et habitauit in nobis.i. nobiscum, inter nos: sed id per assumptam carnem, cùm in veteri Testamento apud homines habitaret, collocato duntaxat apud ipsos tabernaculo, in quo precantes exaudiret, 3.Reg.8. In tabernaculo ergo habitauit apud Hebræos per communicationem sui, suorum oraculorum, gratiæ & fauoris.

68 *Virtutem eorum*. Hebraicè quidem, fortitudinem suam & pulchritudinem siue decus suum: sed quia illa Dei fortitudo & decus ad vtilitatem & salutem populi conferebatur, sententiam sunt interpretati. Sic autem arcam fœderis appellat, quòd ex ea Deus ederet oracula, quæ Vrim & Thummim vocant Hebræi, indeque vim, potentiam, & numen suum mirificè ostenderet. Hinc 1. Reg.4. Gloria Domini ab Israël translata dicitur ad Philistiim.

69 Obiecit gladio Philistinorum populum suum, & indignatus est in suam hæreditatem.i. in Israëlem.

70 *Ignis*, Dei indignatio Metaphoricè, vt v.16. vel, vis & impetus belli. *Non sunt lamentatæ*. Heb. non sunt eiulatæ. הוללו ab ילל eiulauit, in Hophal. Non deplorabãtur, quod singuli in suis calamitatibus deplorandis satis essent occupati. Rabb. malũt ה esse radicale in Paul, hoc sẽsu: nõ sunt laudatæ, i. non sunt nuptui traditæ, celebratæque carmine nuptiali, quoniam antequàm nuberent, ab hostibus palestinis vel in seruitutem abductæ, vel interfectæ, vel sponsis in prælio cadẽtibus orbatæ sunt. Ex quo Thalmudici thalamum nuptialem appellant בית הלולה.q. domum laudationis & epithalamij. Quanquam retenta hac verbi significatione, sensus nostrorum retineri potest. Non sunt laudatæ.i. nõ sunt funebribus laudationibus affectæ, vt moris erat, ob calamitatis impedimenta.

71 *Sacerdotes*, vt Ophni & Phinees Heli filij. Ibid. *Non plorabãtur*, vocem Hebræam Septuag. acceperunt intransitiuè, vel legerunt in Niphal. Recentiores transitiuè: Et viduæ eorum non plorabant (illos.) Nec sunt (inquit) deflẽti à viduis, quoniam illæ non erant superstites, vt casum maritorum deflerent. Sententia eôdem recidit. Videtur autem respicere ad repentinam mortem vxoris Phineæ sacerdotis, quæ spatium lugendi mariti non habuit. 1. Reg. 5.

72 *Crapulatus*, vino madidus, qui omnia clamoribus & plagis miscet. Hebræa sonãt, vociferans præ vino, & exultans, qualis fortiter pericula aggreditur. Sic Chald. Inebriatus à vino. Hunc & sequentem versum alij exponunt de Philistinis, è 1. Reg. 5. Alij minus rectè de ipsismet Israëlitis, bello contra illos iusta vltione Domini prostratis.

73 *Inimicos suos*. Philistinos morbo natium, siue fico ani, 1. Reg. 5. qui ęternam eis imponit ignominiam, discruciauit: infami podicis ignominia affecit illos, quam nunquã eluere poterunt. Frigide aliqui inimicos hos Domini esse dicũt Israëlitas, vt & Es. 1. vocantur, quorum terga ceciderit in hoc Palæstinorum prælio.

74 *Ioseph*, Patronymicè. i. tabernaculũ Silo vrbis Ephraimitarum, qui erant à Ioseph prognati per Ephraim. Repudiata Silo elegit sue arcę locum in Gabaa, tum in Hebron, postremò in Sion tribus Iudæ. Arca enim non in Silo, sed in Sion deducta, 1. Reg. 7. & imperium à tribu Ephraim ad tribum Iuda delatum.

76 *Sicut vnicornium*. ὡς μονοκέρωτος τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ. Sic Hieronym. in similitudinem Monocerotis sanctuarium suum, quod facit ad Crucis mysterium. Nam cornu Monocerotis, crucis habet formam, vt iam annotauimus è Iustino contra Tryphonẽ, pag. 94. Græci exempl. Sic Chald. Sicut cornu vnicornis. Legerunt igitur רמים per tseri, non per camets. Rabbini, qui cum suis Masoretis legunt per camets, Sicut excelsa, nõ ram rectè. Ædificauit suum sanctuarium sicut excelsa (palatia), sicut arces, i. superbum & excelsum. Quod etiam nostra inferunt. Ædificauit sanctuarium suum quàm magnificè & superbè. Nã cornu vnicornis est preciosum, sumptuosum, & eleuatum. *Sanctificium*. Sanctuarium, locum sanctificationis, locum, in quo homines sanctificantur propter rem diuinam, solennes preces, & communionem sacramẽtorum. *In terra*. Heb. velut terram. per ב non per ב. i. quod tabernaculum firmũ & stabile esse voluit, vt diu maneat, perinde ac terram, quam firmauit.

77 *De post*, euntem post fœtas oues, ab agendis fœtis ouibus & captis grandioribus. 1. Reg. 16.

78 *Pascere*, vt pascerer, vt regeret.

79 *In innocentia*, iuxta integritatem, mente integra & sincera. *Et intellectibus manuum*: prudenter, intelligenter, peritis manibus, prudentem se illis ducem præbuit. Persistit in Metaphora ouium, quas pastor dirigit manu & pedo, quod habet in manibus.

ARGVMENTVM.

Populus deplorat pollutam vrbem & templum fidáque suorum cædes. Parem vicem gentibus imprecatur, Deo laudes promittens. Propheticum contra Ecclesiarum vastatores.

1 Psalmus Asaph. LXXVIII. Hebr. 79.

2 DEus, venêrunt Gentes in hæreditâtem tuam, polluêrunt templum sanctum tuum: posuêrunt Ierúsalem in pomôrum custódiam.

3 Posuêrunt morticîna seruôrum tuôrum escas volatílibus cæli: carnes sanctôrum tuôrum béstiis terræ.

4 Effudêrunt sánguinem eôrum, tanquã aquã in circúitu Ierúsalẽ: &

non erat qui sepelîret.

5 Facti sumus oppróbrium vicînis nostris: subsannátio & illúsio his qui in circúitu nostro sunt.

6 Vsquêquo dómine irascêris in finẽ: accẽdêtur velut ignis zelus tuus?

7 Effûnde iram tuam in Gentes, quæ te non nouêrunt: & in regna quę nomen tuum non inuocauêrũt.

8 Quia comedêrunt Iacob: & locum eius desolauêrunt.

9 Ne memíneris iniquitâtum nostrârum antiquârum, citò antícipẽt nos misericórdiæ tuæ: quia paúperes facti sumus nimis.

10 Adiuua nos Deº salutâris noster, & propter glóriam nóminis tui dómine líbera nos: & propítius esto peccátis nostris propter nomen tuũ.

11 Ne fortè dicant in géntibus, vbi est Deus eôrum? & innotêscat in natiõnibus coram óculis nostris,

12 Vltio sánguinis seruôrũ tuôrum

qui effûsus est: intróeat in conspêctu tuo gémitus compeditôrum.

13 Secûndùm magnitúdinem brachij tui: pósside fílios mortificatôrũ.

14 Et redde vicînis nostris séptuplum in sinu eôrum: impropérium ipsôrum, quod exprobrauêrunt tibi dómine.

15 Nos autem pópulus tuus & oues páscuæ tuæ: confitébimur tibi in séculum.

16 In generatiônem & generatiônem: annuntiábimus laudem tuam.

2 *In pomorum custodiam*, in humiles & rusticanas casas & tugutia, in quibus custodiuntur poma & fructus. Vox Hebræa עיים variè accipitur, In aceruos lapidum, in fossas, in desolationes, in rudera. Quæ omnia maximam calamitatem declarant.

3 Obiecerunt volucribus cadauera seruorũ tuorũ i. cultorũ tuorũ. Alioqui fieri potest, vt eorum multi vita & moribus essent corrupti. Sic mox, *Sanctorum tuorum*. Sancti enim hoc loco appellantur professione religionis & fidei, & non tantùm ratione vitæ & morum. Hinc Talmudici, In hoc sacro bello, pleriquę dum viuerent, filij erant Diaboli & peccati, at post mortem (vel potiùs martyrium) Dei filij, martyrio peccata eorum expiante. Sic apud Danielem, populus sanctorum, & apud Paulum, omnes fideles sancti. Audis quanta sit vis belli sacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, sanctos & martyres efficiat.

4 *Tanquam aquam*. Magna copia, quæ tanta, vt aliqui in

singulos anni dies numerent ad 50. millia Martyrum. Alijs, impunè, securè, nemine curante & prohibente, vt fluxus aquarum non solet impediri: Vel contemptim, & abiectè, vt non magni putatur aquam fundere. *Et non erat qui sepeliret.* Exaggerat barbariem. Immanitatis est Scythicæ non sepelire mortuos. Seneca ad Martiam: Non sinebant Iudæos, suos sepelire, vt Senacherib, Tob. 1.

6 *Zelus*, vehemens ira tua.

8 *Comederunt*, perdiderunt, consumpserunt, vt sup. Psal. 68. vers. 13. *Desolauerunt*, in solitudinem & vastitatem redegerunt.

9 *Antiquarum*, Maiorum nostrorũ. Alij, ab ineunte ætate perpetratarum. Kimhi vtrumque affert. *Pauperes*, vehementer afflicti & miseri.

10 *Salutaris noster*, saluator noster, &, vt Heb. salus nostra.

11 *Et innotescat*, vltio sanguinis. Cadit enim in sequentem versum. Est quidem discordia generum in Hebræo inter suppositum & appositum: verùm Synthesis hoc attulit.

12 *Compeditorum*, vinctorum, vinculis vel captiuitate oppressorum.

13 *Brachij tui*, potentiæ tuæ immensæ, omnipotentiq tuæ, per Metaph. *Posside*, conserua, vendica, assere. Ad verbum, reliquos fac. i. eximè à morte. *Filios mortificatorum.* Heb. filios mortis. i. nos morti destinatos: vel filios qui occisis parentibus supersunt, pupillos, quorum parẽtes interempti sunt propter te & nominis tui cultum.

14 Hysterologia, quæ sic ordinatur. Et redde vicinis nostris improperium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi, in sinum, septuplum. i. copiosè, vt supplicium eorum sit nostro multis partibus grauius.

15 Nos autem, qui sumus populus tuus, gratias perpetuas agemus tibi, teque in perpetuum celebrabimus. Quod per Epexegesim repetit sequenti v.

ARGVMENTVM.

Populus ab hostibus vexatus, iram Dei deprecatur. Orat vt quos ex Ægypto transtulit, velit tueri, præcipuè filium dexteræ suæ, id est, Christum, & Christi membra.

1 In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph. Psalmus. LXXIX. Hebr. 80.

2 QVi regis Israël, intẽnde: qui dedûcis, velut ouem, Ioseph.

3 Qui sedes super chérubim, manifestâre: coram Ephráim, Bén-iamin & Manâsse.

4 Excita poténtiam tuam & veni: vt saluos fácias nos.

5 Deus conuêrte nos: & ostênde fáciem tuam, & salui érimus.

6 Dómine Deº virtûtũ: quoûsque irascêris super oratiônem serui tui?

7 Cibâbis nos pane lachrymârum: & potum dabis nobis in láchrymis in mensûra.

8 Posuísti nos in contradictiônem vicînis nostris: & inimîci nostri subsannauêrunt nos.

9 Deus virtûtum conuêrte nos: & ostênde fáciem tuã, & salui érimus.

10 Víneã de Ægypto transtulîsti: eiecîsti Gentes, & plantâsti eam.

11 Dux itíneris fuîſti in conſpêctu eius: & plantâſti radîces eius, & implêuit terram.

12 Opéruit montes vmbra eius: & arbûſta eius cedros Dei.

13 Extêndit pálmites ſuos vſque ad mare: & vſque ad flumẽ propágines eius.

14 Vt quid deſtruxîſti macériam eius: & vindémiant eam omnes, qui prætergrediûntur viam?

15 Exterminâuit eã aper de ſylua: & ſingulâris ferus depâſtus eſt eam.

16 Deus virtûtum conuértere: réſpice de cælo, & vide, & vîſita víneã iſtam.

17 Et pérfice eam, quam plantâuit déxtera tua: & ſuper fílium hóminis, quem confirmâſti tibi.

18 Incênſa igni & ſuffôſſa: ab increpatiône vultus tui perîbunt.

19 Fiat manus tua ſuper virũ déxteræ tuæ: & ſuper fílium hóminis

quem confirmâſti tibi.

20 Et nõ diſcédimus à te: viuificâbis nos, & nomen tuum inuocábimus.

21 Dómine Deus virtûtum conuêrte nos: & oſtênde fáciem tuam, & ſalui érimus.

2 *Ouem*, oues. ינ enim nomen eſt collectiuum, ſingulariter multitudinem ſignificans. *Ioſeph*. Iudæos à Ioſepho Patriarcha partim originem, partim cognationem ducẽtes. Item vniuerſè eos vocat Ioſeph, quia ei datum eſt ius primogenituræ, & ademptum Ruben, 1. Par. 5. Primogenitus enim denominat totam familiam.

3 *Super Cherubim*, qui Cherubis tanquam equis alatis & volucrib⁹ inſides, qui eos inequitas ad celeriter veniẽdum, vel potius accurrendum illuceſce & effulge. i. appare ad ſalutem celeriter, adeſto properè. Non opus eſt dilatione nobis, tua celeri egentibus præſentia & præſentiſſima ope. Locutio poëtica, qua Deo tribuuntur equi alati, & animalia volucria, quibus vehatur ad perniciter exercenda ſua iudicia & conſilia, vt Pſal. 17. ſup. Alijs minus appoſitè alludit ad Cherubim Propitiatorij, quibus Deus inſidere putabatur, quòd inde reſpõſa daret, vel ad Cherubim gloriæ, ſiue cœli, Angelos ſuprema Hierarchiæ, ſuper quibus ſeder, quoniam eos gloria, dignitate, excellentia, in infinitum ſuperat. *Ephraim, Benjamin, & Manaſſe*. Per Synecdochen complectitur tres præcipuas partes terræ ſanctæ. Ephraim. i. regnum Iſraël, Galilæam & Samariã capiens, ſiue ſeptem tribus. Beniamin, regnum Iuda, continens duas tribus Beniamin & Iudæ, ſiue Iudæam propriè dictam, quæ Benjaminiam denominationẽ videtur ſortita, quòd in ea ſorte eſſet Hieruſalẽ, ſedes regni & religionis primaria. Menaſſe, terram Galaad, ſiue peræam trans Iordanem: quoniam illic cum Gad & Ruben ſedem magna ex parte Menaſſite habuerunt. Præuidebat autem per Spiritum ſanctum diuiſio-

nem populi in duo regna, 3. Reg. 13. Ephraim & Beniamin, vbi Hierosolyma. Nam Menasse additum, quia frater Ephraim erat, poëticè. Sic Psal. 107. Meus est Menasses & Ephraim susceptio capitis mei, & Iuda rex meus. Vbi hic Beniamin, metri causa. Respexit fortassè ad castra & profectiones filiorum Israël in deserto. Nam Ephraim, Beniamin & Menasses sequebantur arcam & Cherubim arcæ custodes, Num. 2. & 10. castris in quadrum ita dispositis, vt Iosephus tradit, vt arca & tabernaculum fuerint in medio, haberentque quolibet è latere tres tribus.

5 *Conuerte nos*, reduc nos tecum in gratiam, præpara & dispone corda nostra ad te, nos tibi reconcilia. Alij restitue nos ab hac captiuitate, his malis nos eripe. Sic infrà vers. 9. 16. 25. Nam ad פנינו hîc versus toties intercalatur. *Faciem tuam*, fauorem, beneuolentiam, & serenitatem faciei tuæ. Lux in vultu, Metonymicè, hoc significat. Non alienè plerique Christum exponunt, qui est facies & imago essentialis Dei.

6 *Super*, contra precem nostram, vt nos minimè exaudias. Cur non finis te exorari? *Serui*. Synecdoche numeri, Seruorum tuorum.

7 *Nos*. Tertiæ personæ per primæ pronomina expressersit ad perspicuitatem. Heb. Eos. i. eum populum, nos qui tuos sumus populus. *Potum in lachrymis*, i. potum lachrymarum, potum lachrymabilẽ & acerbum: vel, vt Kimhi, lachrymas, quæ sint nobis pro cibo & potu. Metaphora de calamitatib. tristibus & exilijs acerbis. *In mensura*, abundè, largiter. Vnde vox Salis, mensuram prægrandem, q. Tertiarium sonat. Nostri, pro peccatorum modo & proportione.

8 *In contradictionem*, vt perpetuò contra nos rixentur & pugnent: vt inter se de nobis contendant, dum vnusquisque nos sibi expugnare cupit. *Nos*. Heb. sibi. Nisi legas לנו pro לכו, vel affixum נו etiam sit primæ personæ. vt nonnulli censent. Vt vt sit, *Nos* adesse oportet vel expresse, vel tacitè.

10 *Vineam*. Ecclesiam, siue Gentem Israëlicam, vt Es. 5. & alibi passim. *Gentes* Chananeorum, & cæterorum sex populorum. Allegoria erit perpetua ad Psalmi finem vsque.

11 *Dux itineris fuisti*. Verb. Euertisti anteeam, q. d. Purgasti solum, sustulisti lapides, viam parasti, vtroque munuisti ante Israëlitas, ne possent impingere: deduxisti eos

sine offensione in terrã sanctam. *Plantasti radices*, radicasti eam altè & firmiter.

12 *Vmbra eius*. Vmbra vineæ superauit altissimos montes præ altitudine, & arbusta siue rami eius operuerunt cedros procerissimas. Nam *Dei*, additur ad hyperbolẽ, vsu linguę. Significat Hebræos bello domuisse & subegisse Og & Seõ, & eorum populos de genere Giganteo, vel etiam munitissimas & altissimas quasque arces & loca.

13 *Ad mare*, Palestinum siue Mediterraneum. *Ad flumen* Euphratem. Nam à mari Mediterraneo ad Euphratem erat terræ promissæ amplitudo. Exod. 23. Deut. 11.

14 *Maceriam*, sepem. Intelligit curam & tutelam Ecclesiæ.

15 *Exterminauit*. Vox kirsem variè exponitur. Vastauit, euuit, effodit, excidit, exuineauit (i. non vineam reddidit extirpatis radicibus) ventrem impleuit, proculcauit. *Aper*. Synecdoche numeri. Apri, porci syluestres. Nam præpos. *De* inseruit genitiuo casui. Sic vocat impias & crudeles nationes. *Singularis ferus*, fera agri, siue solitaria & agrestis. Sed etiam hîc sing. est pro plurali.

16 *Conuertere*, Reuertere, reconciliare, nobis esto placatus. *Visita*, cura sollicitè. De Christi incarnatione, qua visitauit nos Oriens ex alto, nostri accipiunt.

17 *Et perfice eam*. Heb. para eam, firma eam. A radice כון. Forma tamen duplicantium in Hiphil כננה pro הכינה. He affixum aliquando caret puncto Mappic, & Hiphil quiescentium Ain, & duplicantium ה cõiugationis characteristico. Mihi hoc magis placet, quàm vt sit nomen, significans hortum, vel sedem & basim. *Et super filium*. sup. visita, è versu superiore per Zeugma: vbi regimen variatur more linguæ. Nam Super Latinè redundat, cùm Heb. verbum visitandi nunc construatur cum Accusat. nunc cum præpos. *Super*. visita super filium, quem tibi roborasti, quem semper defendisti & curatus es.

18 *Incensa igni*. sup. est vinea hæc, quam plantasti. Nam est fœminini generis, nominatiui casus. *Suffossa*. Heb. excisa. Deinde mutat numerum, à vinea transiens ad rem significatam i. Israëlitas. q. d. Si hæc increpatio & castigatio tua perseuerat, profectò populus tuus funditùs peribit. Nostri pro nominatiuo verbi Peribunt, sub. Hostes, q. d. Vel solatua increpatione hostes nostri euanuerunt funditùs.

19 *Super virum dexteræ tuæ.* i. Messiam, vel Israëlem, quem dextera tua semper protexisti, manu tua, potentia & præsidio assere. Abben Ezra vtrumque affert, nisi quòd Messiam accipit filium Ephraim siue Ioseph, non filium Dauidis, errore Iudaico, qui cùm nequeant distinguere inter duos Christi aduentus humilem, & glorioſum, duos constituunt Christos: vnum filium Ioseph, cui ea competant quæ de Christi humilitate & crucibus, Scripturæ canunt: alterum filium Dauidis, cui alia, quæ de Christi gloria, maiestate & triumphis.

ARGVMENTVM.

Ad celebranda festa inuitat, quòd instituta sint ad Dei beneficia recolenda. Deindè Deum promittentem inducit, si sibi obtemperetur, fauorem & præsidium.

1 In finem, pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph, quinta sabbathi. LXXX. Heb. 81.

2 EXultâte Deo adiutôri nostro: iubilâte Deo Iacob.

3 Súmite psalmum, & date tympanum: psaltérium iucúndum cum cíthara.

4 Buccinâte in Neoménia, tuba: in insigni die solennitâtis vestræ.

5 Quia præcêptum in Israël est: & iudícium Deo Iacob.

6 Testimónium in Ioseph pósuit illud, cùm exîret de terra Ægypti: linguam, quam nõ nóuerat, audîuit.

7 Diuêrtit ab onérib⁹ dorsum eius: manus eius in cophîno seruiêrunt.

8 In tribulatiône inuocâsti me, & liberâui te, exaudîui te in abscóndito tempestâtis: probâui te apud aquam contradictiônis.

9 Audi pópulus meus, & contestâbor te: Israël si audíeris me, non erit in te Deus recens: neque adorâbis Deum aliênum.

10 Ego enim sum dóminus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: dilâta os tuum, & implêbo illud.

11 Et non audîuit pópulus meus vocem meam: & Israël non intêndit mihi.

12 Et dimisit eos secúndum desidéria cordis eôrum: ibunt in adinuentiónibus suis.

13 Si pópulus meus audîsset me: Israël si in viis meis ambulâsset.

14 Pro níhilo fórsitan inimîcos eôrum humiliâssem: & super tribu-

lântes eos misissem manum meam.
15 Inimîci dómini mentîti sunt ei:
& erit tempus eôrum in sécula,
16 Et cibâuit eos ex ádipe frumênti: & de petra, melle saturâuit eos.

2 *Exultate*. acclamate, iubilate, læti canite. *Adiutori nostro*, robori nostro per appositionem. *Deo Iacob*, qui colitur à Iacobeis, vel qui se eis patefecit.

4 *Tuba*. Hysterologia. Tuba buccinate, tubam inflate, buccina clangite in Neomenia, i. in pouilunio, primo die mensis. Menses enim Hebræorum erant lunares, ac eorũ dies primus celebrabatur solenniter, Num. 29. Aliqui restringunt ad Neomeniam Septembris, siue Tizri, in festo tubarũ. *In insigni die*, in die festo tabernaculorũ. כסה tempus constitutum, vel vmbraculum, tegmen, operimentum, vt significet festum tabernaculorum, quando Israëlitæ sub frondibus agebant.

5 *Et iudicium*. Et quia Deus Iacob ita faciendum iudicauit & instituit. Iudicium ergo decretum, institutum.

6 (Et quia) *testimonũ in Ioseph*. i. in gente nostra per Zeugma. *Illud*, illum diem solennitatis, illud festum. *Linguam*. Asyntheton. (Et eum) linguam Egyptiacam ignotam sibi ac barbaram audiebat. Enallagen personæ cõtextus Heb. cum simplici locutione commutarunt.

7 Beneficia liberationis Ægyptiacę narrat, ob quę sit Deo extollendus voce & organis in his festis. In Heb. Deus loquens inducitur. *Diuertit*, auertit, liberauit, subduxit. *In cophino*, porrando lutum in corbibus ad conficiendas ollas. Vnde Heb. manus vestræ ab olla, (i. ab ollis conficiendis) transierunt, recesserunt. Vbi Sept. videntur legisse העבודנת per ד non per ר.

8 Verba Dei. *In abscondito tempestatis*, quando te abscõdebas propter tempestatem & tonitru AEgyptiorũ. Sic vocat pericula & captiuitatem ipsis ab AEgyptijs importatam. Metaphora ab iis, qui latitando cupiunt hostes effugere. Alij referunt ad tonitrua & tempestatem illam, quam excitauit Deus in mari Rubro contra AEgiptios Ps. 76. vt significet Deum nimbis & nubibus, vnde illud horrificum tonitru erumpebat, adfuisse, & pro ipsis pugnauisse. Alij ad tonitrua montis Sinai, Exod. 17. in quibus, cùm legem traderet, occultabatur. *Probaui te*, tuam fidem exploraui.

9 *Contestabor*, palàm commonefaciam & publicè. *Recens* peregrinus Heb.

10 *Dilata os*. Metonymia: oris tui precem & postulationem effunde, exaggera, amplifica, & implebo illam. Quicquid postulabis, perficiam, quantumcunque fuerit magnum & latum. Pete quicquid voles, ac quantum voles & illud efficiam: votorum tuorum eris compos, si mihi obtemperaueris, & fidem in me retinueris.

11 *Non intendit*, non obtemperauit mihi.

12 Pœna rebellionis maxima, de qua Rom. 1. Permisi ruere & ferri precipites, quo libêret, quasi nauem siue gubernaculo, aut equum indomitum & furentem sine chamo & fræno. Qui in sordibus est sordescat adhuc.

13 *Si*. Vox lù maiorem habet Emphasim, vt quæ particula sit optandi. O si mihi dicto audiens fuisset populus meus! Vtinam me ille audisset!

14 *Pro nihilo*. Heb. quasi modico. Sic Græc. ὀλίγου μισθοῦ, in nullo (labore, tempore, pretio) per eclipsim commodi substantiui: modico tempore, breui, citò vel modico labore, nullo negotio, facilè vel modicò vel etiam nullo pretio, gratis, sola contẽtus obediẽtia, inimicos eorum deiecissem. Tanta est fœcunditas huius locutionis, vt sup. Ps. 8.

15 Δωρητικῶς Rabbini ferè sequentes duos versus exponunt. Si audisset me populus meus, inimici ipsius (qui ijdem sunt Domini) mentiti fuissent ei (Israëli) i. negassent se quicquam molitos vnquam contra eos, simulassentque bello domiti beneuolentiam & voluntariam seruiturem, & fuisset tempus eorum (populi mei) in secula. i. perpetuò floruisset populus meus, ac Dominus cibasset eos flore tritici, & melle rupis satiasset. Possit etiam cum Septuag. pronuntiatiuè exponi sensu, quo v. 11. Et non audiuit populus meus. Cum hac mea tanta in ipsos beneuolentia inimici Domini, scilicet Israëlitæ, vt & vocantur Esa. 1. mẽtiti sunt ei, cum negauerunt, fidem ei sanctè datam violauerunt: & erit tempus in sæcula: & tamen in æternum vi-

uere debent, vt vel perpetuò crucientur, vel perpetuò beẽtur. Miratur impiorum socordiam, qui cùm in æternum viuere debeant, nec vnà cum corporibus extingui, tamen ad illius immortalitatis dubium statum mentem minimè attollunt neque commouentur.

16 *Ex adipe frumenti*, pane lectissimo & delicatissimo. *Melle*. Melle, quod de rupibus sponte & absque hominum industria colligitur, præ copia apum illic mellificãtium, eos satiauit. Alludit ad promissam terræ sanctæ bonitatẽ, quæ tanta erat, vt non modò res necessarias, verùm etiam voluptarias copiosè profunderet. Vel iuxta alios, ad Manna, quod pro voto cuique sapiebat. Sap. 16. Melle dulcius.

ARGVMENTVM.

Iniustè iura administrantibus exitium minatur, precans Christi aduentum, qui seriò eos puniat.

1 Psalmus Asaph. LXXXI. Hebr. 82.

2 DEus stetit in synagôga deôrum: in médio autem deos diiúdicat.

3 Vsquêquo iudicâtis iniquitâtẽ: & fácies peccatôrum sũmitis?

4 Iudicâte egêno & pupíllo: húmilem & paúperem iustificâte.

5 Érípite paúperem: & egênum de manu peccatôris liberâte.

6 Nesciêrunt, neque intellexêrũt, in tenebris ámbulant: mouebûntur

ómnia fundamênta terræ.

7 Ego dixi, Dij estis: & fílij excêlsi omnes.

8 Vos autẽ sicut hómines moriémini: & sicut vnus de princípibus cadêtis.

9 Surge Deus, iúdica terram: quóniam tu hæreditâbis in ómnibus Géntibus.

2 *In synagoga Deorum*, in congregatione Dei, Heb. Sed est synecdoche numeri, pro Deorum, Iudicis pro iudicum & magistratuum, in quorum medio stetit, tanquam iudex primus, contemplans eorum actiones, & quale ius dicant alijs. Est enim iudicum iudex, quemadmodum regum rex & Dominus dominãtium. Et, *Deus* hìc sumi pro iudice testatur R. Anonymus. Nam de Elohim non est dubium. *In medio*. In medio Deorum vel iudicum, Deus iudicem agit, in magistratuũ consessu ipsos diiudicat ac reprehendit, arguit, & accusat verbis, quæ sequuntur Sic Exod. 20. 22. dij sunt iudices, quod Dei vices gerant & sustineant, ac eiusmodi administratio res sit diuina, non humana. Cõsule 2. Par. 19.

3 Quousque iniqua facitis iudicia? *Et facies*, & personas accipitis. Quousque impiorum rationem & delectum habetis, illis indulgetis & fauetis?

4 *Egeno*, in commoda egenorum & pupillorum iniustè oppressorum. *Iustificate*, absoluite, tutamini, iustam sententiam pro illis ferte.

5 *Eripite, liberate*. Ab improborum iniuria deffendite, ne illis fiat præda. *Nescierunt* Deum & iustitiam.

6 *In tenebris*, in cæcitate, in iuris iustíque ignorantia versantur, sunt indocti & imperiti. Vel in prauis & atris operibus: sunt improbi & malitiosi. *Mouebuntur*. Concessio poëtica: etiamsi moueantur omnia terræ fundamenta.

Etiam si omnia misceri & perite debeant sic se gerunt. Alij *Fundamenta*, leges exponunt, & iura, quibus Respub. regua & imperia firmantur. Alij regna & respublicas, quæ iniqua magistratuum iudicia subuertunt. Prou. 29.

7 Ego vos sum dignatus mea appellatione præ reliquis hominibus, ob officij dignitatem, quo fungimini, vt non homines, sed dij quidam terrestres esse videamini. *Excelsi*. genitiui casus. Dei qui in loco excelso & sublimi solio sedet Chald. Sicut angeli Dei excelsi.

8 *Sicut homines*. Heb. Sicut Adam, i. sicut abiectissimus & vilissimus quisque homo, non habita ratione vestræ dignitatis, maiestatis & potentiæ. *De principibus*, de tyrannis. Ita Rabbini ferè in malum. Sicut tyrannus quispiam, præcipitabimini ad inferos. Corpore peribitis, vt quiuis hominum, animo, vt quiuis tyrannus, qui non simpliciter Gehennæ addicitur, verùm etiam potenter illic tormenta patitur. Es. 14. Sap. 6. R. Selómo, Chrysost. & Theodoritus dæmones, vel dæmonũ principes, intelligũt, qui acerbissimis & exquisitissimis suppliciis cruciãtur, 2. Pet. 2. Quomodo 1. Tim. 3. Ne fortè incidat in iudicium diaboli .i. in tale iudicium & supplicium, in quod diabolus incidit, nempè grauissimum. Aliqui non tam rectè de quolibet principe. Sicut quiuis de principibus in mortem incidetis. Eam non magis vitabitis, quam reliqui principes, quos iam mortuos cernitis.

9 Apostrophe ad Deum, vel Dei filium potiùs, quem, Pater iudicem omnium constituit. *Quoniam*: quoniam hæreditatem consequeris omnium gentium, omnia vbique possidebis, omnes habebis tibi in hæreditatem. Hoc perficietur in vltimo ipsius aduentu. Precatur autem, vt Christus veniat, in cuius regno vera & constans erit fœlicitas. Aliqui Hebræorũ futurum accipiunt pro præsenti: iudica terram, quoniam omnia hæreditate possides, quoniam omnia tua sunt.

ARGVMENTVM.

Ismaëlitis, Saracenis, & cæteris, eorum partes contra Ecclesiam sequentibus, exitium precatur. Psal. est Propheticus.

1 Canticum

1 Canticum Psalmi Asaph. LXXXII. Hebr. 83.

2 DEus quis similis erit tibi? ne táceas, neque compescâris Deus.

3 Quóniã ecce inimîci tui sonuêrunt: & qui odêrunt te, extulêrunt caput.

4 Super pópulum tuum malignauêrunt consilium: & cogitauêrunt aduêrsus sanctos tuos.

5 Dixêrunt, Venîte, & disperdâmus eos de gente: & non memorêtur nomen Israël vltrà.

6 Quóniam cogitauêrunt vnanímiter, simul aduêrsum te testamêntum dispositum: tabernácula Idumæôrum & Ismaëlîtæ.

7 Moab, & Agarêni, Gebal, & Ammon, & Amalec: alienígenæ cum habitántibus Tyrum.

8 Etenim Assur vênit cũ illis: facti sunt in adiutórium filiis Lot.

9 Fac illis sicut Mádian & Sísaræ:

sicut Iabin in torrênte Cisson.

10 Disperiêrunt in Endor: facti sunt, vt stercus terræ.

11 Pone príncipes eôrũ sicut Oreb & Zeb: & Zebee, & Sálmana.

12 Omnes príncipes eôrum, qui dixêrunt: Hæreditâte possideâmus sanctuárium Dei.

13 Deus meus pone illos, vt rotam: & sicut stípulam ante fáciem venti.

14 Sicut ignis, qui combûrit syluam: & sicut flamma combûrens montes,

15 Ita persequêris illos in tempestâte tua: & in ira tua turbâbis eos.

16 Imple fácies eôrum ignomínia: & quærent nomen tuum dómine.

17 Erubêscant & conturbêntur in séculum séculi: & confundântur & péreant.

18 Et cognôscât, quia nomen tibi dóminus: tu solus altíssimus in omni terra.

2 Cùm nullus sit tui similis, ne tace, ne ve quiesce. *Quis similis*. Heb. ne, vel non similis tibi. Sed ad perspicuitatẽ negantem locutionem interroganter expressérunt. דומי pro דומה similis, vt Esa. 38. דרעי, pascens, pro דרעה. Rabbini malunt hîc significare silentium, vt ter idem dicat ad vehementiam, ne silentium (sit) tibi, ne tace, néve quiesce *Neque compescaris*, ne quiescas, ne te quietum & placidum experiantur.

3 *Sonuerunt*, tumultuantes & frementes contra nos, & potentia superbientes. Inimici Ecclesiæ sunt Dei hostes.

4 *Malignauerunt*, malignè inierunt, malitiosè cõsultatũt. *Sanctos tuos*, quos violare non licet, quos violari non finis, quos vt rem sanctam seruas & tueris. Hinc Heb. Absconditos tuos .i. quos abscondis & protegis.

5 De *gente*, ne amplius sint gens. Iam obseruauimus *A*, & *De*, plerunque in hac lingua negationem includere. Est autem Mimesis de delenda Ecclesia, vt ne nomen quidem supersit.

6 *Cogitauerunt*, conspiratunt. *Testamentum*, fœdus & pactum inierunt aduersum te & tui nominis cultores. Hoc testamentum, videtur esse Alcoranus, quo modo lex Dei & Euangelium sunt piorum testamenta. *Tabernacula*, castra & milites *Ismaelitæ*, Arabes.

7 *Agareni*. Saraceni. Moab, Ammon, Gebal, Amalec, sunt etiam populi Arabię, è qua Maometes istorũ propheta. Moab enim & Ammon filij Lot fuerunt, Genes. 19. Gebal & Amalec, nepotes Esau, Genes 36 *Alienigenæ*. Palestini, è Cappadocia in hanc regionem profecti deletis veteribus colonis.

8 *Assur*. Assyrij sese eis coniunxerunt. Hoc propter Turcas, qui è Scythia siue Tartaria in Asiam & Assyriam irruperunt, deinde cum Saracenis & Arabibus coierunt. *Filiis Lot*, Moabitis & Ammonitis Saracenorum populis. Habes hîc catalogum præcipuorum hostium Christi & Ecclesiæ.

9 Dele eos ad interecionem, sicut Madianitas, Gedeonis tempore. Iud. 7. & Sisaram principem exercitus Chananæorum, Deboræ & Barac principatu. Iud. 4. Madianitæ Arabiæ pupulus, à Madian Abrahæ filio ex Cethura, Genes. 25. *Sicut Iabin*, regi Chanaan, Iud. 4.

10 In *Endor*, locus tribus Manassæ, prope Cisson fluuiũ,

in quo Sisara & Iabin perierunt. Iud. 4. & 5. *Vt sterc.* Manserunt & computruerunt in sterquilinio, manserunt insepulti, nullo superstite, qui eos humi conderet. Tanta fuit clades.

11 Hos quatuor Madianitarum principes cum innumerabili eorum exercitu memorabilibus prælijs cõfecit Gedeõ, Iud. 7. & 8.

12 *Sanctuarium*. Habitacula Heb. generalius, de diuinis omnibus locis, templis, vrbibus & oppidis populi Domini.

13 Pœnæ impiorum quatuor similitudinibus repræsentãtur. *Vt rotam* τὸ ὄχον Grec. perturba eos in modum rotæ, ne pedibus consistant. Galgal significat quicquid rotundũ est, vel in rotundum torquetur & iactatur. Hinc alij ad aliud accommodant. Torque illos in modum trochi, quo modo trochus solet torqueri à pueris. Iacta illos, vt super terram sphæra & globus iactãtur. Chald. Pone eos, sicut rotam, quæ voluitur & mouetur, nec consistit in decliui. Kimhi: Pone eos sicut glumam, quæ per aerem vento iactatur. Turbina eos.

14 Ignis absumit syluam magno impetu & ardore. *Montes*. Montes sulphureos, vt nemo possit incendium extinguere, vel propè accedere: Vt olim Pyrenei, Ætna, Vesuuius.

15 *Ita*, ad hunc modum perdes eos acerbissimis plagis & ærumnis.

16 Deus in pœnis non interitum quærit, sed resipiscentiã, nisi quando sumus insanabiles, de quibus sequens versus debet intelligi.

18 *Quia nomen*. Heb. vt sciant, quia ô tu, nomen tuum est Dominus, (&) tu solus altissimus in omni terra. Vt cognoscant te nominari יהוה Icheué. i. vt te cognoscant solum esse verum Deum, cui verè competat nomen Domini, quique omnia terrarum solus gubernas, Deos autem suos esse Deos inanes & fictitios. *Dominus*. In Heb. nomen ponitur Tetragrammaton, quod transferri solet Dominus, & interdum Deus, & cùm cætera appellatiua sint, Dei proprium existimatur. Eius quanta sit vis, & noratio, ac quibus vocalibus pronũciaretur siue vsurparetur in templo, idque duntaxat expiationis die & in solẽnibus benedictionibus, quarum formula præscribitur Num. 6. docuimus

lib. 2. de Trinitate. Alioqui enim religionis & venerationis causa erat ineffabile, nec licebat cuiquam in communibus profanisque colloquijs & negotijs illud efferre, vel etiã scribere. Quod etiãnum hodie Iudæi cõstanter obseruant, loco eius legentes modò Adonai, modò Elohim, pro punctorum adiectu. Quod ne quis existimet esse superstitiosum, sciat sanctissimos quosque id semper fuisse secutos. Nam Sept. Hieronymus & cæteri habent Exod. 6. *Nomen meum Adonai non manifestaui eis*: vbi hodie impij vetustatis temeratores, & nominis Dei ineffabilis profanatores, atque adeò transformatores *Ioua*, vel, *Ichoua*, vocabulo nouo, barbaro, fictitio, irreligioso & Iouem Gentilium redolente.

ARGVMENTVM.

Suspirat ex exilio in templum, vt in eo Deum possit colere. Beatos esse, qui non careant vsu religionis.

1 In finẽ pro torcularibus filiis Core Psalmus. LXXXIII. Hebr. 84.

2 QVàm dilêcta tabernâcula tua dómine virtûtum: cõcupîscit & déficit ánima mea in átria dómini.

3 Cor meum & caro mea: exultauêrunt in Deum viuum.

4 Etenim passer inuênit sibi domũ: & turtur nidum sibi, vbi ponat pullos suos,

5 Altária tua dómine virtûtum:

rex meus & Deus meus.

6 Beâti qui hábitant in dómo tua dómine: in ſécula ſeculôrum laudâbunt te.

7 Beâtus vir cuius eſt auxílium abs te, aſcēſiônes in corde ſuo diſpóſuit, in valle lachrymârum: in loco quem pôſuit.

8 Etenim benedictiônes dabit legiſlâtor, ibunt de virtûte in virtûtē: vidébitur Deus deôrum in Sion.

9 Dómine Deus virtûtum exaûdi oratiônem meam: aúribus pércipe Deus Iacob.

10 Protéctor noſter áſpice Deus: & réſpice in fáciem Chriſti tui.

11 Quia mélior eſt dies vna in átriis tuis: ſuper míllia.

12 Elêgi abiéctus eſſe in domo Dei mei: magis quàm habitâre in tabernáculis peccatôrum.

13 Quia miſericórdiam & veritâtem díligit Deus: grátiam & glóriá

dabit dó minus.

14 Nō priuâbit bonis eos, qui ámbulant in innocéntia: dómine virtûtum, beâtus homo, qui ſperat in te.

2 *Quàm dilecta*, quàm amabilia. *Deficit*, expetit ſummo deſiderio vſque ad animi defectum. כלה eſt confici deſiderio, animi deliquium pati præ cupiditate alicuius rei, & in genere conſumi, deficere. *Atria*, ſacraria in quibus oratur Deus, & res diuina fit, loca ſancta Deo dedicata.

3 *Exultauerunt*, iubilant & vociferantur cum gaudio ad Deum viuentem & æternum. *Caro*, pro ore, per Synecdochen, R. Kimhi. Sed melius *cor & caro*, anima & corpus.

4 Sum (inquit) deteriore conditione quàm auiculæ. Illis enim patet aditus ad altaria tua, adeò vt apud illa nidulentur, cùm mihi ad ea non liceat propter exilium accedere. Hi enim duo verſus vnicus ſunt in Heb. & ad hunc ſenſum ab Hebræis explanantur. *Turtur*. Hirundo Heb. Verùm eſt Synecdoche, pro omnibus auiculis, quæ nidos apud templa fingunt. Septuag. propter myſterium Turturem potuerunt eligere, quæ in Canticis Salo. & ſup. Pſal. 73. piarum mentium eſt ſymbolum.

5 *Altaria*, Appoſitoriè, vt iam atrigimus: paſſer & turtur inuenerunt ſibi domum & nidum, nempè altaria tua. Aliqui malunt orationem eſſe cōciſam & imperfectam per Apoſiopeſim, (vtinam ſic inueniam) altaria tua Domine.

6 *In domo tua*, in templo tuo, vt rei diuinæ intersint, ſeque cantu & celebratione laudū tuarū conſolentur & paſcant. *In ſæcula ſæcul.* quandiu viuent, perpetuò & continenter. Sic עוד explicat Kimhi, quod propriè ſonat *Adhuc*.

7 *Aſcenſiones*, ſemitas tuas altas, tua præcepta & leges: vel ſemitas, quibus in tuam domum aſcenditur, quæ eſt Eccleſia, vel cœlum. Hunc locum recentiores non intelligunt, vt qui cohærentem ſententiam in duas diuidant. Eos Soph paſuc (Periodi puncto reſpondens) ſignatum ad *in corde ſuo*, fefellit. Atqui alia ratio Proſodiæ huius operis, quàm aliorū, vt iam docuim⁹. Itaque in eo neque Athnah, neque Soph paſuc ſemper ſententiam diſtinguit, ſed dunta-

xat metrum siue versum, vt in aliis linguis videmus Poëtas sensum vnius versus in alterum extendere. Sic Heb. ad verbum (Beati sunt) semitas altas in corde suo: transeuntes in valle fletus, fonte (appositorie) quem ponūt. Beati sunt, qui trāseunt altas semitas, &c. Nam sic est ordinādū: id est, vt Septuag. optimè mutato numero reddiderunt, Beatus, qui ascensiones (in templum in monte positum, vel in cœlū) in corde suo disposuit in hac valle lachrymarum, loco à se posito. Beatus, qui ex animo meditatur in domum Dei ascendere, quādiu est in hoc mundo flebili & luctuoso, quem locum, siue quem fontem lachrymarum sibi posuit, homo scilicet. Sua enim culpa excidit è paradiso voluptatis in hunc miserum mundi statū, & è iustitia & fœlicitate originaria in hanc peccati & status calamitatē, terram maledictā parientē spinas, tribulos, animātes noxias, & omnis generis mala: atq; homines cogentē viuere sudore vultus sui, &c. Alioqui permānsisset in paradiso voluptatis, è quo oīa ista exulassent. Vallē lachrymarū aliqui in vallem mori arboris transformant, satis alienè. Simplicissimus cum sit hīc sensus & argumento Psalmi congruus. Recentiores omnes interpretationes de corporali ascensu Iudæorum in tabernaculum Domini ad festa Domini celebranda, coactæ sunt & frigidæ, vt eas pigeat commemorare. Neque enim beati erant Iudæi, verbi gratia, fontes in vallibus excitantes cauando, cùm idem possint & improbi. *Ascensiones*, rectè. Nā Mesilloth altas semitas declarat à סלל exaltare, eleuare. *Quem posuit*. Homo, vt suprà: idque ex Hebraica veritate, in qua hæc pluraliter enuntiantur, ne quis sic exponat, Quem posuit, fixit, elegit sibi Deus: vt sit templi vel Ecclesiæ periphrasis.

8 *Dabit legislator*. Heb. induet Doctor. Morè Doctorem propriè sonat, vt Ioel. 2. vbi etiam Christus Doctor iustitiæ nominatur, & apud R. Mosem, Morè Nebuchim, Doctor perplexorum. Induet Doctor siue Legislator Christus benedictiones, vt eis populum suum afficiat & cumulet. Induere, amicire, & similia vsu linguæ (vt Amictus lumine sicut vestimēto Psal. 103.) significant copiosè habere, repleri, abundare. Ita exprimit gratiæ Christi redundantiam & plenitudinem, de qua nos omnes accipimus. Alij per doctorem intelligunt, quemlibet alios Docentem. Ipse qui diuinam

legem alijs impartitur docendo, multa diuina munera induet & obtinebit, multas benedictiones dabit. i. proferet, edet, profundet. Insipidè, cōtra leges Grammaticas, Chaldæi, veterúmque auctoritatem, quidam interpretantur, Etiam cisterna obteget pluuia. *De virtute in virtutem*, de robore in robur, in dies fient potētiores, in dies obtinebunt maiorem gratiam & dona. Sic 2. Cor. 3. Proficient semper virtute, potentia, opibus, &c. *Videbitur*. Heb. Videbitur apud Deum in Sione. i. exaudietur pius, fauorem nanciscetur & gratiam: quicquid ab eo postulabit, consequetur. Apparebit Deo, Deus eum videbit in templo oculis fauorabilibus & propitijs, illic eum oculis aspiciet æquis. Quoniam autem à templo ad cœlum mentes nostras voluerunt subuehere, per hypallagen verterunt, vel potius אל *El* per tseri legerunt, vt sit vnum de diuinis nominibus: cùm Masoretæ per segol, quò præpositio euadat. In Sione Deus. i. Dei gloria & præsentia apparebit, se illic videndum & fruendum præbebit. Quod etiam in Ecclesia locum habet. Illic enim se cōmunicat, & suam gratiam & fauorem. Illic se interioribus oculis & fide aspiciendum prebet, illic se reuelat, suam gloriam & mysteria.

10 *Christi tui*. Chald. R. Kimhi & ceteri ferè Rabb. de verò Christo, legeque solenniter promisso. Christi Domini faciem vel personam intuere, quæ tibi nos placare vberrimè potest: exaudi nos pro ipsius reuerentia, per Christum tuum nos aspice. Gnostici mysterijs iniquiores, de Dauide: Aspice vultu placido Dauidem vnctum tuū tibi supplicantem. Nec aduertunt filios Choræ huius Psalmi esse auctores, qui quadringentis annis ante Dauidem in deserto vaticinantes, sibi potius Christum, quàm alium regē canendum proposuerant.

11 *Super millia*, plusquàm mille dies, etiam fœliciſſimi, extra Ecclesiam.

12 Malo desidere ad limen domus tuæ, tanquā vilis ostiarius & abiectus ianitor, malo in domo Dei quacūque conditione seruire, quàm commorari in magnificentissimis impiorum domicilijs, illicque gloriosè & splendidè viuere.

13 *Quia misericordiam*. Heb. quia sol & scutū est Dominus Deus, gratiam gloriamque dabit Dominus. Voluerunt explanare, in quo Deus esset sol & scutum. Nempè dum mi-

sericorditer se nobis impartitur, & prouidet, est velut salutaris ille solis fulgor, mundi oculus: dum veritatem & fidem seruat, i. promissa perficit fideliter, est nobis scuti ac propugnaculi loco. Misericordiam ad solem, veritatem, promissorumque præstationem ad scutum retulerunt in similitudine euoluenda. *Gratiam*, qua sumus filij Dei in hoc mundo. *Gloriam*, vitam æternam in altero sæculo.

14 *Non priuabit*, non prohibebit, non destituet bonis innocentes, bona eis non denegabit.

ARGVMENTVM.

Orat Vt iis, quos captiuitate Babylonica liberauerit, solidè placetur, Christo exhibito.

1 In finem filiis Core, Psalmus. LXXXIIII. Hebr. 85.

2 BEnedixîsti dómine terram tuam: auertîsti captiuitâtem Iacob.

3 Remisîsti iniquitâtē plebis tuæ: operuîsti ómnia peccâta eôrum.

4 Mitigâsti omnem iram tuam: auertîsti ab ira indignatiônis tuæ.

5 Cōuêrte nos Deus salutâris noster: & auêrte iram tuam à nobis.

6 Nunquid in ætêrnum irascêris nobis? aut extêndes iram tuam à generatiône in generatiônem?

7 Deus tu cōuêrsus viuificâbis nos:

& plebs tua lætábitur in te.

8 Ostênde nobis dómine misericórdiam tuam: & salutâre tuum da nobis.

9 Aúdiã quid loquâtur in me dóminus Deus: quóniam loquêtur pacem in plebem suam.

10 Et super sanctos suos: & in eos qui conuertûntur ad cor.

11 Verúntamen prope timêntes eum salutâre ipsius: vt inhábitet glória in terra nostra.

12 Misericórdia & véritas obuiauêrunt sibi: iustítia & pax osculâtæ sunt.

13 Veritas de terra orta est: & iustítia de cælo prospêxit.

14 Etenim dóminus dabit benignitâtem: & terra nostra dabit fructum suum.

15 Iustítia ante eum ambulâbit: & ponet in via gressus suos.

2 Canit beneficiū liberationis è captiuitate Ægyptiaca, Babylonica, & similibus externis vsque ad v. 5. in quo inci-

pit precari, vt idem sibi suisque præstet, vel etiam Christum mittat, quo istæ omnes perficiantur. Iuxta Kimhi primùm vaticinatur de redemptione per Christum, vt sint præterita pro futuris. Deinde subijcit precem populi exulantis: denique Deum ipsam exaudiuisse narrat. *Benedixisti*, beneficijs multis cumulasti. *Terram*, terræ incolas. Metonym.

4 *Auertisti*, te sup. Cõuersus es à vehementi tua indignatione, qua nos in seruiturem tradideras.

5 Hactenus narratio. Nunc precatur, vt Christus veniat cætera perfecturus. *Conuerte nos* ad te, qui benedixisti. &c. reconcilia nos tibi, misso ad nos filio tuo. Alij, tranquilla nos. Sab, Heb. etiam est tranquillare.

6 *Nunquid* dilato Christo tuo, *In æternum irascêris*.

7 *Conuersus*. Hebraismus, de quo alibi. Rursum viuificabis & saluabis nos. Prima viuificatio est Babylonica, & cæteræ externæ. Secunda, illa Pauli, Ephes. 2. Cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati, & conresuscitauit & consedere fecit in cœlestibus in Christo. Alijs *Conuersus*, reconciliatus, præter linguæ vsum. Interrogant Hebræa eodem sensu, An non tu conuersus viuificabis nos? Vbi aliquis putarit Septuaginta הלא legisse transpositè אלה Elóah Deus.

8 *Salutare tuum*, Christum saluatorem nostrum. Tuam salutẽ, Heb. allusione ad nomen Iesu i. per quẽ saluare soles.

9 *Pacem*, reconciliationem & tranquillitatem conscientiæ, qui est fructus Euangelij, vel prospera & bona quæque. Nam pax ritu linguæ, omne fœlicitatis genus importat.

10 *Et in eos*, siue legerint אל per pathah, vt hodie Iudæi, siue per segol, idem perpetuò est sensus. Nam hæc negatio, *Et (in eos qui) non reuertuntur ad stultitiam*, huic affirmationi æquipollet, *Et (in eos qui) conuertuntur ad cor*. i. ad eos qui redeunt ad sese, qui seriò & ex animo resipiscunt, neque amplius ad dementiam reuertuntur, loquitur Deus pacem, eis reconciliationem & gratiam promittit. אל, *al* pro לא apud Poëtas sæpè. Alioqui est particula prohibendi, *ne. Ad cor*. Vox Kisla Ilia significat, Iob. 15. & Leuit. 21. aliàs stultitiam. In aliquibus exemp. ἐπὶ τὰς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτοὺς, ad eos qui cõuertunt cor ad ipsum.

11 *Verumtamen*. אך, particula asseuerandi. Sanè salus Domini eum reuerentibus adest, propinqua est & præsto. *Gloria*. Putãt nonnulli illud esse D. Ioan. 1. Habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigenti.

12 *Misericordia* Dei, *& veritas*, fides, sinceritas, integritas hominum sic coniuncta sunt, vt disiungi nequeant: sic iustitia hominis, & pax Dei, sibi mutua ita firmiter oscula impresserunt, vt diuelli non possint. Qui sunt fructus aduẽtus Christi, per quem misericordiã consecuti sumus à Deo, & cognitionem veritatis, quique nos iustos ex iniustis reddidit, & Deo reconciliauit. q. dicat, Misericordia Dei comes est integritatis indiuidua, & pax iustitiæ. Quod sic explanat Kimhi. Tempore Messiæ habitabit gloria in domo Dei, eruntque misericordia & veritas in mundo. Populus enim Dei erit in veritatis via, non fallet neque peccabit. Erit etiam pax & iustitia in mundo, adeò vt videãtur amicè indiuiduè coaluisse, veritas & iustitia ex parte hominum, Misericordia & pax ex parte Dei.

13 *Veritas*, vera religio, & conscientiarum integritas de terra effloruit. i. de hominibus terræ incolis. Metonym. dum mortales Euangelium sunt amplexati. *Orta est*. Heb. effloruit. *Et iustitia* Dei, qua per fidẽm Christi iustificari sumus, de cœlo prospexit, vt in terras descenderet, ad nos iustificandos. Deus iustus ad nos prospexit de cœlo, vt nos iustificaret. Est autẽ hysteron proteron. Nam priùs iustitia Dei de cælo prospexit ad nos, quã veritas de terra siue à nobis oriretur, & in nobis efflorescceret. Id è sequenti v. liquet: nisi id malis accipere de moralibus operibus. Tũ enim, vbi veritas & virtus de terra, siue ex hominibus oritur, ac homines integritati student, iustitia de cœlo prospicit ad eos remunerandos, & benè afficiendos. Pleriique nostrorum non incommodè per veritatem & iustitiam hîc Christum intelligunt, qui effloruit siue ortus est de terra i. vtero Virgineo, & nos iustificauit. Nam etiam Iudæi agnoscunt hæc pertinere ad Messiam.

14 Humano generi benignè faciet, & terra nostra, vt sterilis, abunde omnia proferet. Kimhi. Possit tamen accipi de fructu bonorum operũ, vel etiam de Christi ortu è Virgine, vt Psal. 66.

15 *Ante eum*, Deum. Ambulare autem ante Deum, est ei obedire, & præcepta eius efficere, vt Genes. 17. Ambula co-

ram me, & esto perfectus. q.d. Iustitia fidei, iustitia Dei, qua per fidem fuerimus iustificati, Deo obediet, non erit iners & languida in nobis, sed per bona opera efficax. Requirit enim obedientiam. Homines per Christum iustificati, Dei præceptis insistent & obtemperabunt. *Et ponet*, iustitia scilicet, homines iusti ponent suos pedes in via ante eum, per Zeugma. i. ante Deum incedent: vt idem dicat alijs verbis vtroque hemistichio. Nam ponere in via gressus suos appellant ambulare, incedere.

ARGVMENTVM.

Christus Patrem precatur, vt se ab hostibus defendat. Omnes Gentes ipsum adoraturas. Et se eum perpetuo celebraturum.

1 Oratio ipsi Dauid. LXXXV. Hebr. 86.

2 INclîna Dómine aurem tuam, & exaûdi me: quóniam inops & pauper sum ego.

3 Custôdi ánimam meam, quóniã sanctus sum: saluum fac seruum tuũ Deus meus sperântem in te.

4 Miserêre mei Dómine, quóniam ad te clamâui tota die: lætífica ánimã serui tui, quóniam ad te dómine ánimam meam leuâui.

5 Quóniam tu dómine suâuis & mitis: & multæ misericórdiæ ómnibus inuocántibus te.

6 Aúribus pércipe dómine oratiônem meam: & intênde voci deprecatiônis meæ.

7 In die tribulatiônis meę clamâui ad te: quia exaudîsti me.

8 Nõ est símilis tui in diis dómine: & non est secûndùm ópera tua.

9 Omnes gẽtes quascûnque fecîsti, vénient, & adorâbunt coram te dómine: & glorificâbunt nomen tuum:

10 Quóniam magnus es tu, & fáciens mirabília: tu es Deus solus.

11 Deduc me dómine in via tua, & ingrédiar in veritâte tua: lætêtur cor meum, vt tímeat nomen tuum.

12 Confitêbor tibi dómine Deus meus in toto corde meo: & glorificâbo nomen tuum in ætêrnum.

13 Quia misericórdia tua magna est super me: & eruîsti ánimam meã, ex infêrno inferiôri.

14 Deus, inîqui insurrexêrũt super me, & synagôga poténtium quęsiêrunt ánimam meam: & non proposuêrunt te in conspêctu suo.

15 Et tu dómine Deus miserâtor & misêricors: pátiens, & multæ misericórdiæ, & verax.

16 Réspice in me, & miserêre mei, da impérium tuum púero tuo: & saluum fac fílium ancîllæ tuæ.

17 Fac mecum signum in bonum, vt vídeant qui odêrunt me, & confundântur: quóniam tu dómine adiuuîsti me, & consolâtus es me.

2 Exaudiri se petit multis de causis. Primùm, quia omni humano præsidio destituitur. Deinde v.3. quia ei est consecratus per fidei & cultus professionem. 1 quia in ipsum credit. Tertiò ibidem, quia in ipsum sperat. Quartò vers.4. quia ipsum inuocat. Denique v.5. ob eius proprietates. Eius enim est proprium misereri & ignoscere.

3 *Animam*, vitam. Aliqui per Metonym. *Sanctus*, tibi per fidei professionem consecratus. *Seruum*, cultorem.

4 *Animam meam ad te leuaui*, te ex animo precatus sum. Oratio est eleuatio mentis in Deum cum oris locutione.

5 *Mitis*, facilis ad ignoscendum סלח, propitiabilis.

7 *Quia exaudisti me*, quia exaudire me soles. Vnde Hebraicè est futurum, quo vtuntur in rebus solitis.

8 *In diis*, siue illi sint dij falsi Gentium, siue diui & Angeli. Ad Solem & sydera restringit Kimhi. *Et non est secundum*

Et tuis

Et tuis factis & operibus nulla eorum sunt comparanda. Nullus eorum tua opera potest imitari.

9 *Venient*, non de regionibus suis migrando, sed in locis suis credendo, & in vnam Ecclesiam, quasi in vnum locum & populum coalescendo.

11 *Deduc*. Doce me viam tuam i. legem, & gradiar in veritate tua, i. in vera tua religione & doctrina. Vnde Kimhi veritatem, sapientiam diuinam interpretatur. Alij fidem promissorum. *Letetur*. rectè. Nam יחד hoc sonat, vt Exod. 18. Alij à יחד obscuriùs. Vni cor meum, ne scilicet diuisum sit & distractum huc illuc à timore tuo. Fac vt te vnũ amem & timeam, non homines.

12 *In toto corde. In* Latinè vacat. Te palàm & publicè celebrabo toto corde, toto conatu & studio. Nam Confiteri in hac lingua non est cordis, sed oris. Hinc Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

13 *Ex inferno inferiori*. De descensu Christi ad inferos. Vnde & Rabbinorum aliqui infernum inferiorem, Orcum & Gehennam exponunt. Qui de Dauide, sepulchrum, quod inferius appellatur poëticè per Pleonasmum. Omne enim sepulchrum est inferius, vel Metaphoricè, summa pericula & mortem certam ac manifestam.

14 *Iniqui*. Heb. superbi. *Potentium*, in malam partem. Nam Heb. congregario terribilium, vel violentorum & crudelium.

15 *Patiens*, ad iram tardus. Heb. longus ira, longanimis. *Verax*, fidelis in promissis. Heb. multus veritate, valde fidus & certus.

16 *In me*, ad me: vt mihi auxilieris. *Imperium*. Hebr. robur, potentiam & victoriam, vt & Chrysostom. *Filium ancillæ tuæ*. Quoniam natus sum è pijs & sanctis parentibus, si non propter me, at propter eos saluum me fac. Genes. 21. Sed & seruum ancillæ Ismaelem faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. Malo vt respiciat ad Christum non habentem patrem in terris, ac natum è virgine religiosissima Domini ancilla. Qui de Dauide, matris (inquiunt) mentionem facit, quia in filio radix est formationis. In vtero enim eius educatur fœtus, ibi crescit & figuratur, & post puerperium mammis eius alitur, ac imbibit potius mores ipsius quàm patris. Vel, exaggerat seruitutẽ. Nã filius ancillæ verna est.

17 Ede mihi aliquod signum meliorum, vel salutis, vt omnibus manifesta sit mea liberatio.

ARGVMENTVM.

Sionem, id est, Ecclesiam fore gloriosam. Ciuium illius numerum fore infinitum & fœlicem. Psal. est Propheticum.

1 Filiis Core, Psalmus cantici. LXXXVI. Hebr. 87.

2 FVndamênta eius in móntib⁹ sanctis: díligit dóminus portas Sion super ómnia tabernácula Iacob.

3 Glória dicta sunt de te: cíuitas Dei.

4 Memor ero Raab & Babylônis: sciéntium me.

5 Ecce alienígenę, & Tyrus, & pópulus Æthíopum: hi fúerunt illic.

6 Nunquid Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea: & ipse fundâuit eam altíssimus?

7 Dóminus narrâbit in scriptûris populôrum: & príncipum, horum, qui fúerunt in ea.

8 Sicut lætántium ómnium: habitátio est in te.

2 *Eius.* Psalmi, cuius in inscriptione facta est mentio. Fũdamentum huius Psalmi est de Sione & Moria mõtibus Domino dedicatis & consecratis. Hoc Psalmo institui de illis canere, hic meus est scopus. Ita Rabbini. Nostri malunt esse relatiuum siue antecedente, vel relatiuum præpositum antecedenti: quod linguæ esse vsitatum docet etiam Kimhi pag. 9. primæ partis Michlol. Fundamenta & principia eius (Ecclesię scilicet vel Sionis) sunt in Sanctis montibus. Inde enim orta est, vt proinde Hierusalem appelletur Ecclesiarum matrix, in Liturgia. D. Iacobi. *Super tabernacula Iacob*, plusquam vrbes & oppida reliqua Iacob diligit Sionẽ, quòd illic sit sedes primaria religionis, sedes Prophetica & Catholica, regia familia, è qua Christus sit oriturus, & locus sacerdotij. Maximè autem quia in Sion radix est Ecclesiæ & fundamentum, dum in ea peragetur mysterium redemptionis nostræ, formabitur Ecclesia de Christi latere, Euangelium promulgabitur, instituentur sacramenta, Spiritus Sanctus effundetur. Denique, quia ex Sion exibit lex & verbum Domini de Hierusalem, Es. 2. Mich. 4. Et virgam virtutis Christi emittet Dominus ex Sion, Psal. 109. Alij Sionem simpliciter accipiunt pro Ecclesia. Eam atque adeò eius vestibula & portas plus diligo, quàm omnia tabernacula Iacob. i. plusquam vniuersam Mosis Synagogam vnquam dilexerim.

3 Glorioſa & præclara prædicta sunt de tè à diuinis vatibus ciuitas Dei. i. ô Ecclesia è Sione oriunda. In Hebræo est Synthesis, (Verbum) glorioſorum dictum est de te.

4 & 5. Verba Dei de Gentium & populorum multorum conuersione. Raab, Ægyptus, à superbia. Alienigenæ, paleſtini, quoniam è Cappadocia in eas terras irruperant. Deut. 2. *Scientium me*, agnoſcentium me, Heb. & Græcè, τοῖς γινώσκουσί με, scientibus me. i. Apoſtolis. Commemorabo Apoſtolis Raab & Babylonem, dicam vt eo pergant ad eas conuertendas, & Sioni subijciendas.

5 *Illic*, in ea Sione & Ecclesia. Heb. singulariter, Hic natus est ibi: quod ad Christum referunt per Eclipſim. Ecce Philiſtini, Tyrij & Æthiopes (accurrent, quia) hic (Chri-

stus)natus ibi. Ortus enim Christi in Sione tantarum rerũ origo & causa extitit. Quo fortassè respexit Chald. Hic rex vnctus fuit ibi. Septuag. putarunt esse Synecdochen numeri multò simplicius. Hi omnes nati sunt illic: in Ecclesia scilicet renati sunt ex semine incorruptibili per verbum Dei viuentis, & manentis in sæcula. 1. Pet. 1. *Fuerunt*. ἐγεννήθησαν, nati fuerunt.

6 *Numquid Sion*. Sion datiui casus. Nunquid Sioni dicet quilibet scilicet (i. dicetur: nã vtũtur tertiis impersonaliter: subauditur commodo suppositio) multos in ipsius gremio regenerari quotidie, ac fideles fieri, ipsamque à Deo esse fundatam & stabilitam? Nunquid ei quilibet gratulabitur de tot filiorum regeneratione, ac Dei supremi perpetuo in ipsam fauore & gratia? q. d. Ei crebro nuntiabitur multos quotidie nasci, & fieri sibi per baptismum & fidem filios, & se à Domino probè esse fundatam & constitutam, non hominum artificio vel sapientia, vt in æternum permansura sit, nec vetustate vel oppugnatione delẽda. μήτι, nunquid, vt in explanatione huius loci affirmat D. Hieronymus, non μήτηρ, *mater*, vt vulgata Græcorum exemplaria habent, & Græci omnes explanatores. Quanquam ex Hebræo nihil refert, in quo simpliciter legitur, & Sioni dicetur. Tum Sioni dicetur. *Homo & Homo*. Heb. איש, vir & vir. i. multi (Nam illa repetitio multitudinẽ significat. Kimhi) insignes viri nati sunt in ea (Sione.) Non video cur fuerit necesse recentioribus vertere ולציון, *Et de Sione*, non *Sioni*, nisi vt secuti Kimhi, qui prorsus dormit in huius Psalmi sensu, longiùs à Septuag. abscederent. Nam sententia est planissima. Sioni dicetur alium atque alium in ea esse natum, eamque ab ipso supremo Deo esse conditam. Quotidie in nouis populorum conuersionibus talia ei perferentur nuntia. Sioni deferetur quotidie hos & illos ipsi esse natos, hunc & illum hominem, hunc & illum populum baptismo regeneratum, fidelemque factum, &c.

7 *Dominus narrabit*, hoc sup. Hanc ciuitatis Dei præstantiam. Hos duos versus Septuaginta intellexerunt per hyperbaton, multò simpliciùs, quàm omnes Rabbini, è quibus nihil habeas, quod pro certo tibi polliceri possis. Nam ad verb. *Dominus narrabit*, vel *numerabit in scribere po-*

pulos, iste natus est ibi, & principes (Sarim per ש finistrum, vel cantores per ש dextrum, *Sicut tripudiantium omnium fontes*, *vel Habitationes* (מעיני pro מעוני à rad עון *in te*. Quod hyperbaton postea sic est ordinandum, vt Septuag. Dominus narrabit in scribendo populos & principes, iste natus est ibi Omnium fontes sunt in te sicut tripudiãtium. i. dum scribet populos & principes qui fuerint in ea (Sione,) qui in eam allecti fuerint, & in eius album cooptati, narrabit hęc gloriosa & magnifica, quæ de ea prædicta sunt. Hanc apud eos orationem Panegyricam, quam cecinimus, habebit de ciuitatis suæ laudibus & excellentia &c. Metaphora à rege, qui conscribit & recenset exercitum Est enim Ecclesia velut exercitus ex hominibus omnium ordinum & populorum, duce Christo continentia bella gerens cum Satana & Satanæ Angelis atque administris. Abben Ezra, Sapientes qui nascentur in Sion, in scripto suo numerabit, in numerato habebit & cognoscet. Possit etiam dici, In scripturis populorũ, in quibus ipse olim blasphemabatur, narrabit hæc Dominus. Sic Gall. *Contr*, significat narrare. Scripturas & linguas & libros populorum ac principum iam conuertet in suam atque Ecclesiæ laudem, eas sibi consecrabit.

8 Epiphonema ad Sionem de ineffabili gaudio piorum in ipsa commorantium. q. d. Verè gaudent quotquot ô Sion, te incolunt. *Habitatio*. Hebræa vox etiam sonat fontes. i. cogitationes Metaphoricè, quæ iugiter è corde scaturiunt, fluunt & manant. Non mutatur sententia: omnium cogitationes in te sunt sicut tripudiantium. Recentiores in מעיני putant Iod esse affixum, & interpretantur obscurissimè, & fortassè ineptissimè: & cantores sicut tibicines omnes fontes mei in te: id est, vt ipsi quidem aiunt, (Nam verba cò non nisi violentè trahuntur) Cantores sicut & tibicines, canent tibi in hæc verba: fontes mei, ô Sion, in te sunt, omnes ingenij meæ venæ studia & cogitationes. Alij etiam aliter magis subtiliter, quàm aptè.

ARGVMENTVM.

Ab inimicis vexatus, ab amicis destitutus, opem Dei implorat. Christo, Ægrotis & afflictis congruit. Nam est perpetua querimonia.

1 Canticum Psalmi filiis Core in finem pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ. LXXXVII. Hebr. 88.

2 DOmine Deus salûtis meæ: in die clamâui & nocte coram te.

3 Intret in conspêctu tuo orátio mea: inclîna aurem tuam ad precem meam.

4 Quia replêta est malis ánima mea: & vita mea inférno appropinquâuit.

5 Æstimâtus sum cum descendéntibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutório: inter mórtuos liber.

6 Sicut vulnerâti dormiêntes in sepûlchris, quorum non es memor ámplius: & ipsi de manu tua repûlsi sunt.

7 Posuêrunt me in lacu inferiôri: in tenebrôsis, & in vmbra mortis.

8 Super me confirmâtus est furor tuus: & omnes fluctus tuos induxîsti

super me.

9 Longè fecîsti notos meos à me: posuêrunt me abominatiônem sibi.

10 Traditus sum, & non egrediêbar: óculi mei languêrũt præ inópia.

11 Clamâui ad te dómine: tota die expândi ad te manus meas.

12 Nunquid mórtuis fácies mirabília: aut médici suscitâbunt, & confitebûntur tibi?

13 Nunquid narrâbit áliquis in sepûlchro misericórdiã tuam: & veritâtem tuam in perditiône?

14 Nunquid cognoscêntur in ténebris mirabília tua: & iustítia tua in terra obliuiônis?

15 Et ego ad te dómine clamâui: & manè orátio mea præuéniet te.

16 Vt quid dómine repêllis oratiônẽ meam: auêrtis fáciem tuam à me?

17 Pauper sum ego, & in labóribus à iuuẽtûte mea: exaltâtus autem, humiliâtus sum & conturbâtus.

18 In me transiêrunt iræ tuæ: & terrôres tui conturbauêrunt me:
19 Circundedêrunt me sicut aqua tota die: circundedêrunt me simul.
20 Elongâsti à me amîcum & próximum: & notos meos à miſéria.

2 *Et nocte coram te* sum: Te etiam nocte inclamo, tibi nocte ad precandum prouoluor.

4 *Inferno*, morti appropinquauit, è qua ad inferos est transitus.

5 Habeor iam velut humatus, his adnumeror, qui demittuntur in sepulchrum. Iam agitur de me sepeliendo præ vitæ desperatione. *Sine Adiutorio*, sine robore Heb. *Inter mortuos liber*, Ego, qui essem inter mortuos liber, liberatus, & solutus malis. Sic ferè Rabbini intelligunt, vt Kimhi δευτεροπαθῶς. q d. Melius mihi foret, si essem mortuus. Nã essem liber & expers malorum, quæ in hac vita sustineo. Nec refert siue annectatur præcedentibus, siue sequentibus. Cum præcedentibus quidem, per Hysterologiam: Ego inter mortuos liber, factus sum homo sine adiutorio. Cum sequentibus, per Eclipsin verbi substant. Ego inter mortuos liber, (sum) sicut vulnerati dormientes in sepulchris, &c. Grauis querimonia, vt cuius mortui conditio foret potior. Congruit maximè Christo, qui in infernum descendit vt victor, non vt debitor, solutis inferni doloribus. Act. 2. Qui liberum pro derelicto & deserto accipiunt, nesciunt vim vocis חפשי.

6 *Sicut vulnerati*, חללים, lethaliter sauciati, interempti. *De manu tua*. Metonym. De tuo auxilio, de defensione, de tua cura depulsi & exciſi, quos non amplius curas, quibus non amplius manum porrigis & extendis, vt vitæ restituas.

7 Sequuntur multæ Metaphoræ ad exaggerationem calamitatum. *In vmbra mortis*. Heb. in profunditatibus, voraginibus, è quibus nemo emergit.

8 *Confirmatus est*, inualuit, corroboratus est contra me.

Mihi appropinquauit, incubuit, vel me circundedit ira tua. Vtrumque Kimhi.

9 *Sibi*. למו, illis. Noti mei meum conspectum abominantur & horrent.

10 *Traditus sum* carceri. Vnde Heb. Inclusus sum. *Et non egrediebar*, ita vt non possem egredi & euadere. Exitu carebam, & effugiendi facultate. Non video exitum in his malis, neque liberationem. *Præ inopia*, præ hac miseria & calamitate.

12 *Facies mirabilia*, vt rursus huius vitæ corporalis actiones habeant, teque palàm celebrent. Ostendit ad Dei gloriam pertinere, vt pij & sancti diu viuant. Loquitur autem de reuocatione mortuorum ad hanc vitam mortalem, non de resurrectione ad vitam immortalem. *Aut medici suscitabunt*. An medici me pristinæ sanitati restituent, vel semel mortuum in vitam reuocabunt? רפאים etiam manes siue mortuos significat. Nam est vox ambigua. Vnde Chald. An corpora in puluere consumpta resurgent? Et recentiores, An mortui resurgent? *Et confitebuntur*, mortui scilicet. Quod Rabbini exponunt per Synecdochen de corporibus mortuorum, ne videatur tollere immortalitatem animi. Ego de ipsismet mortuis, qui in altero sæculo non confitentur. i. Palàm, publicè, & inter viuos Deum non celebrant. Nam confiteri est publicè laudare, & cunctis audientibus.

13 *In perditione*. Abaddon, siue perditio, epitheton inferni. Apoc. 9. Locus consumptionis & perditionis animarum. Sic v. sequenti, Terra obliuionis. De se autem Christus (nisi malis generaliter referre ad omnes afflictos) loquitur, vt de homine sibi suæque infirmitati derelicto, & sustinente personam humani generis, vt Psal. 21. Habita item ratione status hominum illius æui, qui non in cœlũ proficiscebantur, sed ad inferos, quousque propalaretur Sanctorum (i. cœli) via.

14 *In tenebris*, apud inferos, qui sunt tenebrarum regio, vt cœlum lucis. *Terra obliuionis*, in inferno, in quo Deus impiorum obliuiscitur, neque eorum recordatur, vt liberet. Vel in sepulchro, quoniam mortuorum memoria citò apud homines interit.

15 *Manè*, celeriter, maturè.

16 *Orationem meam*. Heb. & Græcè, animam meam, quod

noster intellexit Metonymicè, Animæ meæ precem cur repellis? Kimhi, Cur animæ meæ calamitati non prospicis?

17 *Pauper*, afflictus, ærumnosus, miser. *Et in laboribus*. Hebraica maiorem habent Emphasim, Et expirans ab puertia mea, i. lentè moriens, sensim tabescens, vitam trahens potius quàm ducens ab ipsa prima ætate. *Exaltatus autem*, eleuatus, grandior & prouectior factus ætate, deiectus sum de spe meliorum, & difficultatum mole turbatus. Cum ætate etiam auctæ sunt meæ calamitates. Sic Gall. *ejire eleue*, pro creuisse, grandem esse factum. Loci obscuritatem emolliuerunt paraphrasi. Verb. Tuli terrores tuos (&) dubito: (vel, & turbor) ita vt dubitem de futuro euentu, ita vt nesciam quorsum ista casura sint. Nisi fortè אימיך deriuarunt a מכך, humiliari, attenuari. Quod minimè est alienum.

18 Iræ & terrores Dei, Metonymicè, pro malis & pœnis à Deo irato & terribili inflictis. *Contarbauerunt me*. Heb. exciderunt, perdiderunt me.

19 *Sicut aqua*, magna copia & perēniter, sine intermissione.

20 *A miseria*, præ miseria, propter infœlicitatem meam. Heb. (à) tenebris: vel præ. Nam subaudiendam esse commodam præpositionem indicat Abben Ezra.

ARGVMENTVM.

Canit populus misericordias domini, potentiam, promissiones Dauidi factas. Deindè queritur post tot promissiones Christum differri, eius populum, domum & familiā externis gentibus exponi, orans vt sui recordetur.

1 Intellectus Ethan Ezrahitæ, LXXXVIII. Hebr 89.

2 MIsericórdias dómini : in ætêrnum cantâbo.

3 In generatiônem & generatiônē: annuntiâbo veritâtem tuam in ore meo.

4 Quóniam dixîsti, in ætêrnum misericórdia ædificábitur : in cælis præparábitur véritas tua in eis.

5 Dispôsui testamêntum elêctis meis, iurâui Dauid seruo meo: vsque in ętêrnum prępարâbo semen tuum.

6 Et ædificâbo in generatiônem: & generatiônem sedem tuam.

7 Confitebûntur cæli mirabília tua dómine: étenim veritâtem tuam in eccléſia sanctôrum.

8 Quóniam quis in núbibus ęquábitur dómino: símilis erit Deo in fíliis Dei?

9 Deus, qui glorificâtur in cōcílio sanctôrum: magnus & terríbilis super omnes, qui in circúitu eius sunt.

10 Dómine Deus virtûtum, quis símilis tibi? potens es dómine, & véritas tua in circúitu tuo.

11 Tu dominâris potestâti maris: motum autem flúctuum eius tu mí-

tigas.

12 Tu humiliâsti sicut vulnerâtũ, supêrbum: in bráchio virtûtis tuæ dispersîsti inimîcos tuos.

13 Tui sunt cæli, & tua est terra, orbem terrę & plenitúdinem eius tu fundâsti: aquilônẽ & mare tu creâsti.

14 Thabor & Hermon in nómine tuo exultâbunt: tuum bráchium cũ poténtia.

15 Firmêtur manus tua, & exaltêtur déxtera tua: iustítia & iudícium præparátio sedis tuæ.

16 Misericórdia & véritas præcêdent fáciem tuam: beâtus pópulus, qui scit iubilatiônem.

17 Dómine, in lúmine vultus tui ambulâbunt, & in nómine tuo exultâbunt tota die: & in iustítia tua exaltabûntur.

18 Quóniam glória virtûtis eôrum tu es: & in beneplácito tuo exaltábitur cornu nostrum.

19 Quia dómini est assũmptio nostra: & sancti Israël regis nostri.

20 Tunc locûtus es in visiône sanctis tuis, & dixîsti, pósui adiutórium in potênte: & exaltâui elêctum de plebe mea.

21 Inuêni Dauid seruum meum: óleo sancto meo vnxi eum.

22 Manus enim mea auxiliábitur ei: & bráchium meum confortâbit eum.

23 Nihil proficiet inimîcus in eo: & fílius iniquitâtis non appônet nocêre ei.

24 Et concîdam à fácie ipsíus inimîcos eius: & odiêntes eum in fugã conuêrtam.

25 Et véritas mea, & misericórdia mea cum ipso: & in nómine meo exaltábitur cornu eius.

26 Et ponam in mari manum eius: & in flumínibus déxteram eius.

27 Ipse inuocâuit me, Pater meus

es tu: Deus meus & susceptor salutis meæ.

28 Et ego primogenitum ponam illum: excelsum præ regibus terræ.

29 In æternum seruabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi.

30 Et ponam in seculum seculi semen eius: & thronum eius sicut dies cæli.

31 Si autem derelinquerint filij eius legem meam: & in iudiciis meis non ambulauerint.

32 Si iustitias meas prophanauerint: & mandata mea non custodierint.

33 Visitabo in virga iniquitates eorum: & in verberibus peccata eorum.

34 Misericordiam autem meam nõ dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.

35 Neque prophanabo testamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

36 Semel iurauí in sancto meo, si Dauid mentiar: semen eius in æternum manebit.

37 Et thronus eius, sicut sol, in cõspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum: & testis in cælo fidelis.

38 Tu verò repulisti & despexisti: distulisti Christum tuum.

39 Auertisti testamentũ serui tui: prophanasti in terra sanctuarium eius.

40 Destruxisti omnes sepes eius: posuisti firmamentũ eiꝰ formidinẽ.

41 Diripuerunt eum omnes transeũntes viam: factus est oppróbrium vicinis suis.

42 Exaltasti déxteram deprimentium eum: lætificasti omnes inimicos eius.

43 Auertisti adiutóriũ gládij eius: & non es auxiliatus ei in bello.

44 Destruxîsti eum ab emũdatiône: & sedem eius in terra collisisti.

45 Minorâsti dies témporis eius: perfudîsti eum confusiône.

46 Vsquêquo dómine auêrtis in finem: exardêscet sicut ignis ira tua?

47 Memorâre quę mea substántia: nũquid enim vanè cõstituîsti omnes fílios hóminum?

48 Quis est homo qui viuet, & nõ vidêbit mortem: éruet ánimam suã de manu ínferi?

49 Vbi sunt misericórdiæ tuæ antîquæ dómine: sicut iurâsti Dauid in veritâte tua?

50 Memor esto dómine oppróbrij seruôrum tuôrum: quod contínui in sinu meo, multârum géntium.

51 Quod exprobrauêrunt, inimîci tui dómine: quod exprobrauêrunt, commutatiônem Christi tui.

52 Benedîctus dóminus in ætêrnũ: Fiat fiat.

2 Antequam

2 Antequam veniat ad querimoniam, in qua obliquè perstringit Dei fidem in præstandis promissis, longa insinuatione vtitur vsque ad v. 10. vt faciendum docent Rhetores in causis inuidiosis. In ea commendat misericordiam Dei & veritatem siue fidem in præstandis promissis, quæ propter contrarias calamitates venire poterat in dubium.

3 *Veritatem*, promissorum tuorum fidem per os meum.

4 Vt Mimesis esset facilior, & perpetua, néve mutatio personæ tam esset abrupta, pro, *Quoniam dixi*, verterunt, *Quoniam dixisti*. Nam loquentem mox inducet Deum vsque ad v. 7. in quem hæc omnia cadunt. Quoniam dixisti, quòd in æternum tua erga nos misericordia construetur in cælis, ne possit obliterari & deleri, & quòd tua veritas ac fides in ijsdem parabitur ac firmabitur, ne obnoxia sit mutationi & reuocationi: id est, fore, vt misericordia tua perpetuò duret, ac cæli priùs ruant, quam non stes promissis,

5 (Et) percussi fœdus cum electo meo Dauid, & semine eius in secula, *Preparabo*, Heb. parabo vel stabiliam semẽ tuum Christum,

6 *Et sedem tuam*, Ecclesiam Christi sedem & thronum,

7 Quoniam hæc (inquam) omnia dixisti tam solenniter, cœli palàm prædicabunt tua mirabilia: corpora cælestia per Prosopopeiam, vel cælites, Metonymicè, *Veritatem tuã*, sup. confitebuntur per Zeugma, in sanctorũ cœtu.

8 *In nubibus*. Sahaq etiam ætherem & cœlum designat à puritate & tenuitate. *In filiis Dei*, inter diuos & Angelos, Iob. 1. Heb. Elim, Deorum: Sed Septuag. singulariter, ne suspicionem inducerent πολυθεΐας Gentibus, quibus vertebant.

9 *Qui glorificatur*. Heb. qui pauendus est in concilio & arcano Sanctorum (.i. Angelorum) multum.

10 *In circuitu tuo*. Circum te est veritas, vt tibi perpetuò sit ante oculos & in promptu, vt nunquam tibi excidat, vt nunquam fallas. Non solum es potentissimus, sed etiam veracissimus, ipsáque veritate cingeris. Omnia verissima sunt apud te.

11 *Potestati*, elationi, superbiæ, fero & superbo impetui maris. Alludit ad clades Ægyptiacas.

12 *Superbum*, Pharaonem, vel Sathanam. Heb. Raab. i.

Ægyptum, vt sup. Psal. 86. Eam arrogantem tam facilè perdidisti, quàm facilè homo conficitur, qui est vulneratus & sauciatus lethaliter. Vox Halal, vulneratum lethaliter designat.

13 *Et plenitudinem eius*, quicquid ea continetur. *Et mare.* & australem mundi partem, in qua est locus Oceani proprius. Vnde Heb. *& dexteram*, id est, austrum. Nam Hebræis ad Orientem solem faciem vertẽtibus anterior mũdi pars dicitur Oriẽs, Occidẽs posterior, Meridies dextera, Septentrio sinistra. Sic Psal. 106. v. 4. Mare, pro meridionali mundi parte.

14 *Thabor & Hermon*, Occidens & Oriens. Nam hi duo montes Galileæ siti sunt ad has duas terræ sanctæ partes, Thabor ad occasum, Hermon ad ortum. Fortasse autem respicit ad miracula, quæ in illis erant patranda à Domino. In Thabor enim Christus est transfiguratus, in Hermon quinque panibus & duobus piscibus multa hominum milia pauit. *Tuum brachium* est *cum potentia*, tuum brachium est potens, & robore præditum.

15 *Præparatio*, firmitas est tui solij. Solium tuum firmatur iustitia & æquitate: misericordia autem & veritas sunt velut præcursores tui & satellites, perpetuò parati ad rerum tuarum administrationem & procurationem. Appellant Præcedere, paratum esse ad aliquid. Kimhi è Deut. 23.

16 *Iubilationem*, laudum tuarum scilicet. Qui scit iubilare laudes tuas, qui scit psalmodiam, qui delectatur diuinis laudationibus, qui nouit concinere Dei victorias cum iubilatione & clangore. Kimhi quòd vox *Clangorem* sonet, mauult esse allusum ad Num. 23. Dominus Deus eius cum eo est, & clangor regis in illo, in hanc sententiam. Beatus ille populus, qui nouit Dei clangorem, qui eius sonitum agnoscit, eumque ab hostili discernit, qui Deum audit buccinantem victoriam.

17 *In lumine*, in fauore.

18 *In beneplacito*, in benenolentia, bona voluntate. *Cornu nostrum*, nostrum robur, vel decus & excellentia. Metaph. Tua benenolentia & fauore nostrum imperium erit gloriosum.

19 *Assumptio nostra*, defensio nostri. Vnde Heb. Clypeus noster. Et sancti Israël regis nostri, sup. per Zeugma, est nostra assumptio & defensio. Posset verti, *rex noster*. Sancti Dei Israël est rex noster, regis nostri tutela & defensio est penes Deum sanctificantem Israël.

20 Prolixæ præfationi suam iam subiungit querimoniam. *Tunc*. i. olim sanctis tuis Propheris locutus es, & per eos promisisti te adiuturum Dauidem, additurum ei robur, & effecturum potentiorem. Quæ hìc Dauid promittuntur, ad Christum successorem Dauidis sunt referenda. Sanctos interpretantur Rabbini Samuëlem & Nathan, ego in genere omnes Prophetas, qui de Christo talia sunt vaticinati. *In visione*, per Propheticum afflatum. *Potentem*, *Electum*. Dauidem per anticipationem, qui postea fuit potens & electus, vt regnaret, & has promissiones acciperet.

22 *Auxiliabitur*, firma erit cum eo. *Confortabit*, roborabit aduersus hostes. Manus & brachium, omnipotentia Dei.

23 *Nihil proficiet*. Heb. non exiget. Non erit quasi exactor & fœnerator, vt rapiat eius facultates, Kimhi. *Filius iniquitatis*, homines iniqui & impij.

24 *Et concidam*, & contundam, conteram, delebo funditus ante eum.

25 *Cornu eius*, excellentia & eminentia, vel robur. Nam cornu in animalibus eminet, item robur eorum est in cornibus. Nisi malis esse epithetum Christi, de quo Zachar. Luc. 1. Erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui.

26 Eius potentiam & imperium extendam à mari Mediterraneo vsque ad Euphratem, vel potiùs extremos terræ fluuios. Nam pluraliter loquitur, vt hoc de regno Christi, non Dauidis intelligatur. Subijciam ei insulares, maritimos & mediterraneos.

27 *Pater meus*. Ratione diuinitatis. Genitor meus, vt à quo habuerim diuinam substantiam. Iudæi autem, conditor meus, quia non fatentur suum Christum Patri consubstantialem. *Deus meus*, ratione humanæ naturæ. *Susceptor*, defensor, propugnator. Heb. petra, fortitudo.

28 *Primogenitum*, primum & præcipuum filiorum, principem inter filios. Sic etiam aliquando simpliciter appellant quemlibet virum insignem, cæteros excellentia & gradu superantem. *Pre regibus*. Heb. excelsum regibus. Significatur reges terrarum ei subijciendos.

29 *Fidele ipsi*, erit. Meum fœdus ei fixum, certum & stabile manebit.

30 *Sicut dies cœli*: thronum eius perpetuum, quandiu cœli durabunt, constituam.

32 *Iustitias meas*, mea iusta statuta & præcepta.

33 *In virga*, castigatione paterna.

34 *Misericordiam*, promissiones ei factas misericorditer & gratis. *Non dispergam*. Heb. non dissoluam, non interrumpam, non auferam. *Neque nocebo in veritate mea*, nõ nocebo veritati meæ, ei nihil decerpam, promisso meo iniuriam nõ inferam. Heb. Non mentiar in veritate mea, i. contra veritatem meam, fidem ei datam non fallam. Hæc solennis promissio non est hypothetica, vel ex suppositione, sed simplex & absoluta. Quicquid contigerit, promissio de futuro Christi benedicto semine implebitur, & eius sedes nunquã abolebitur, licet peccatis in ea multi Deum offendant.

35 *Testamentum meum*, pactum cum eo initum solenniter. *Non faciam irrita*. Heb. non mutabo.

36 *In sancto meo*, in media Ecclesia, solenniter & publicè, vel per meum sanctum, per cœlum. Sic per cœlum iurat Deut. 22. & 32. & in Apocalypsi, leuaui manum meam in cœlum. Et quia aliâs iurat per semetipsum, vt Genes. 15. aliqui interpretantur, per meam sanctitatem. Semel autem iurat, quia est immutabilis. *Si Dauid mentiar*, habeat mendax sup.* aut quid simile. Formulæ iurandi in hac lingua sunt ecclipticæ. q.d. Nequaquam Dauidi mentiar, nequaquam eum fallam. *Si* pro *non*, Chrysostom. *Semen eius*. זה הוא מלך המשיח, iste est rex Messias, inquit R. Anonymus.

37 *Sicut sol*, in perpetuum durabit vt sol, æquè perpetuus erit ac sol. *Perfecta*. Construitur cum *In æternum*. Thronus eius erit sicut luna, quæ in æternum perfecta est & constituta. Sic plerique nostrorum, quibus *perfecta*. i. in plenilunio fulgens. Hebræi construunt cum *Thronus*, sicut luna, stabilietur in æternum. *Et testis*. Et sicut Iris arcus cœlestis, testis benevolentiæ Dei in cœlo fidus & certus. Vt enim illa semper durabit, ita semper vigebit thronus ipsius. Genes. 9. Iris posita in signum & testimonium reconciliationis. Rabbini ferè de stellis accipiunt, quæ sunt testes firmæ positæ in cœlo in signa, tempora, dies & annos. Genes. 1. Kimbi restringit ad lunam, vt hîc detur pro symbolo regni Dauidis. Nam quemadmodum luna nunc obscura est, nunc lucida, semper tamen durat: ita regnum eius nunc luceat, nunc obscuretur, nunquam verò pereat. Symmachus videtur sic intellexisse. Et qui hæc asseuerat & contestatur se facturum, est in cœlo, neque mentiri potest.

38 *Distulisti Christum*. Quem semen Dauidis v. 36. vocauerat, nunc appellat Christum: ad quod docendum Septuaginta sic transtulerunt. Alioqui ad verb. Iratus es cũ Christo tuo. i. contra Christum tuum. Neque enim puto Dauidem significari. Hîc incipit querimonia, oblique Deum perstringens, & fidem eius interpellans. Nam qui tantis laudibus extulerat fidem Dei, nũc anxiè cõqueritur, omnia contrà accidere, quàm ille promiserit.

39 *Euertisti*, ἀπέστρεψας, promissionem illi factam peruertisti, perdidisti, rescidisti fœdus cum cultore tuo initum. Meadosè in aliquibus exempl. *Auertisti Sanctuarium eius*. Heb. coronam, diadema eius: vt hoc pertineat ad regiam dignitatem Dauidis. Interim quoniam religio est gloria & decus populi, sic etiam possit intelligi cum Septuag. Hinc Psal. 77. v. 63. tradidit pulchritudinem siue gloriam eorum in manus inimici, de area fœderis.

40 *Sepes eius*, septa & munitiones eius. *Firmamentum*, firma eius præsidia & arces in formidinem & pauorem posuisti, nempè vt in illis formidaremus & terreremur, vt illa non existimaremus satis munita & firma ad nos tuendos, vt etiã in illis nos pauor, terror & formido occupet. Metonymia, firmamentum formidolosum. i. imbecillum, quod nos reddit pauidos, in quo formidam* præ ei* infirmitate. מחיתה & terrorem & confractionem significat. Vnde etiam verti potuit, Posuisti munitiones eius confractionem. i. in ruinã & destructionem.

41 *Dexteram*, vires hostium.

43 *Auertisti*, retrò vertisti, & in fugam eos, qui eius gladium adiuuabant, qui ei in bello aderant. צור præter petram. i. auxiliũ, aciem significat. Quare hæc possit esse Metaphora, Retudisti aciem gladij eius, debilitasti eius potentiam. *Auxiliatus ei*. Verb. subleuasti eum.

44 *Ab emundatione*, à sanctuario, in quo emundabamur per sacramenta & rem diuinã, à puro tẽpli & religionis vsu, à legis cultu. R. Ataiá. Alij, à splendore & dignitate regni

eius. Maiestatem regiam cessare fecisti. *Collisisti*, cadere fecisti, deiecisti regnum eius.

45 *Temporis eius*. Alij, Adolescentiæ eius. Nam vox vtrumque significat, decurtasti dies eius meliores, effecisti vt præmaturis citò & ante tempus consenescat, nec fruatur tempore iuuenturi destinato. Queritur regnum, quod perpetuum fore promiserat, dum adolesceret, extingui.

46 *Auertis*, te sup. Heb. absconderis. Quousque auertis te ab auxilio nobis ferendo.

47 *Substantia*, subsistentia, firmitas. Memento quàm tenuis sit mea firmitas & natura: vt nihil sit opus ad eam te alias calamitates addere. Iram Dei deprecatur aliquot argumentis. Vnde Heb. Recordare ego quanti æui (sim) i. quàm paruo tempore sim victurus, quàm breuis sit vita mea. *Nunquid*. q.d. etiam. Affirmant enim Hebræa. (Et recordare) in quanta vanitate creauisti omnes filios hominum, quàm vanos nos creaueris, miseros & infœlices.

48 *Eruet*. (Quis est homo, qui) eruet animam suam de potestate inferi. Alludit ad suum tempus, quo nondum propalata erat Sanctorum, i. cœli via. Heb. 9. Inferus etiam significat totum mortuorum statum.

49 *Sicut*, vel (quas) iurasti. Nã Eclipsis contextus est perficienda per commodam particulã. *In veritate tua*, per tuam veritatem & fidem.

50 *Quod continui*. Hysterologia. Nam *Multarum gentium* construitur cum relatiuo *quod*. quod quidem opprobrium multarum gentium i. (actiuè) à multis gẽtibus profectum, continui & susceпi quasi intra sinum meum, vel portaui & pertuli. Nasa, portare tollere, accipere. Opprobrium, quod à tam multis populis perfero, recordare. *In sinu*, in animo, Metaphor.

51 *Commutationem*, oppositoriè. Quod opprobrium exprobrauerũt, nempè commutationem Christi tui. i. te mutasse sententiam de promisso Christo exprobrant, quòd non adueniat. Vocem עקבות variè exponunt, tarditates, dilationes, extrema, vestigia, itinera: propriè calces & vestigia. Septuag. ἀντάλλαγμα, commutationem ad sensum appositissimè. Hinc R. Anonymus, Exprobrant vestigia siue gressus Christi tui, cum vocant tradigradum, vel loripedem & claudum: dicunt eum habere crura fracta, calces

læsas, pedes eneruatos, vt qui nondum venerit, aut venire possit. Sic nos fusè irridenr, quasi frustrà Christum liberatorem expectemus, cuius vestigia & pedes nunquam visuri simus.

52 Se colligit, ac patienter & cum gratiarum actione omnia de manu Domini se excipere declarat.

LIBER QVARTVS
Psalmorum.

ARGVMENTVM.

Inanem & fugacem esse hominum vitam. Proinde Deum orat Moses, vt saltem populo suo reconcilietur, & eorum opera dirigat atque perficiat. Per Christum scilicet.

1 Oratio Moysi hominis Dei. LXXXIX Hebr. 90.

2 DOmine, refúgium factus es nobis: à generatiône in generatiônem.

3 Priúsquam montes fierent, aut formarêtur terra & orbis: à século & vsque in séculum tu es Deus.

4 Ne auertâs hóminem in humilitâtem: & dixîsti, conuertímini filij hóminum.

5 Quóniam mille anni ante óculos tuos: tanquam dies hestêrna quæ

prætériit,

6 Et cuſtódia in nocte: quæ pro níhilo habêntur eôrum anni erunt.

7 Manè ſicut herba tránſeat, manè flóreat & tránſeat: véſpere décidat, indûret, & arêſcat.

8 Quia defécimus in ira tua: & in furôre tuo turbâti ſumus.

9 Poſuîſti iniquitâtes noſtras in conſpêctu tuo: ſéculum noſtrum in illuminatiône vultus tui.

10 Quóniam omnes dies noſtri defecêrunt: & in ira tua defécimus.

11 Anni noſtri ſicut aránea meditabûntur: dies annôrum noſtrôrum in ipſis, ſeptuagînta anni.

12 Si autem in potentátibus, octogînta anni: & ámplius eôrum, labor & dolor.

13 Quóniam ſuperuênit mánſuetûdo: & corripiêmur.

14 Quis nouit poteſtâtem iræ tuę: & præ timôre tuo iram tuam dinumerâre?

15 Déxteram tuã ſic notam fac: & eruditos corde in ſapiéntia.

16 Cõuértere dómine, vſquêquo? & deprecábilis eſto ſuper ſeruos tuos.

17 Replêti ſumus manè miſericórdia tua: & exultáuimus, & delectâti ſumus in ómnibus diêbus noſtris.

18 Lętâti ſumus pro diêbus quibus nos humiliâſti: annis quibus vídimus mala.

19 Réſpice in ſeruos tuos, & in ópera tua: & dírige fílios eôrum.

20 Et ſit ſplendor dómini Dei noſtri ſuper nos, & ópera mánuum noſtrârum dírige ſuper nos: & opus mánuum noſtrârum dírige.

1 Precatio à Moſe condita, & in hunc librum relata. Ante Dauidem extabant multi Pſalmi, in re diuina à ſacerdotibus vſurpati, vt hic & decem ſequentes à Moſe confecti, item illi magna ex parte libro 2. ſupra poſiti, quos tres filij Choræ, eius tempore in deſerto conſcripſerant. Nec probo qui hunc ſic inſcriptum aiunt, quòd Dauid ad Moſis imitationem originem humanæ fragilitatis in eo depin-

geret. Porrò totus hic liber quartus ferè est de Christo, & rebus Christi.

2 *A generatione in*: perpetuis & continuis sæculis.

3 *Tu es Deus*. Hysterologia. Tu Deus es. ô Deus, tu subsistis, extas ab omni quo, citra vllum temporis principiũ. Verbum substantiuum sumitur ὑπαρκτικῶς, non copulatiuè.

4 *Ne auertas*. Compositũ pro simplici, vt esset expressiot Antithesis cum Paronomasia, Auertas, cõuertimini, vt Gręcè, ἀποστρέψῃς, ἀποστρέψατε. & Heb. שובו תשב. Ne vertas, ne redigas hominẽ ad tenuitatem, calamitatem, abiectionem, miseriam. *Et dixisti*. *Et* pro *qui*, vt alibi è Kimhi in Michlol: vel pro *quia*, è Chrys. Qui dixisti, Conuertimini. Qui monuisti, vt conuerterentur homines, ne hominem deijcias in humilem statum, ne eum deprimas & affligas, ne malis absorptus non possit conuerti, & ad te redire. Hîc Septuag. R. Ioseph & R. Anonymum malo sequi, quàm recentiores ineptiùs ista explicantes. Hebræa affirmanter quidem enuntiantur, sed eandem sententiam reddunt ob particulam aduersatiuam, *& tamen*. Vertis hominem ad tenuitatem, & dicis (*& tamen dicis*) cõuertimini filij hominum. q.d. Cùm iubeas hominem conuerti & resipiscere, ne eum ad has miserias redigas, quibus obrutus, non est probabile eum mentem adiecturum ad resipiscentiam. Sic Micheæ 5. Bethleem paruula es in principibus Iuda, & (*& tamen*) ex te exibit dux, qui regat populum meum Israël. Nam hæc affirmans huic neganti apud Matth. 2 cap. ob eandem causam respõdet, Bethlehem nequaquam paruula es in principibus Iuda. Ex te enim exibit dux, &c. Quæ qui non aduerterunt, monstra interpretationum huc conuexerunt: vt, reducis hominem vsque ad senectutem, & deinde dicis, reuertimini in puluerem, vnde vos effinxi. Et, Reducis homines in puluerem, & deinde dicis, reuertimini in rerum naturam: vt sic humanum genus prole perpetues.

5 *Quoniam*. Ratio superiorum. Ne humilitate afficias homines, quoniam sat per se sunt humiles & abiecti. Vt enim viuant mille annos, mille anni illi sunt fluxissimi, quoniã tãdem finientur, ac ante oculos tuos non plutis sunt, quã

dies hesterna, quæ præterijt, & custodia in nocte .i. excubiæ nocturnæ, quæ fluunt celeriter, dum paulò pòst aliæ alijs succedunt. Sunt enim quaternæ. *Mille anni*, quibus ponamus eum posse viuere. *Ante oculos tuos*, tua æstimatione & iudicio. Alij, ante tuam æternitatem, si cum æternitate tua comparentur.

6 *Et custodia in nocte*. Secunda hæc similitudo iungenda cum superiore v. sicuti indicauimus. Vnde & hic Masoretæ clauserunt periodum per Soph pasuc. *Quæ pro nihilo*. Hysterologia. Sic enim ordinandum. Eorum anni erunt ea, quæ pro nihilo habentur: nempè, vt in Heb. exponitur, velut aquæ fluxus & somnium .i. eorum anni pro nihilo habebuntur, nihili æstimabuntur præ fugacitate. Duntaxat sequuntur sensum. Nam verb. vt attigimus, inundasti eos, somnium erunt: vt comparetur fugacitas vitæ, fluxui rapido fluminum & somnijs.

7 *Transeat*, abibit, peribit, euanescet sicut herba, quæ sole vehementiùs percussa exarescit. Imperatiua pro futuris indicatiui, Transibit, florebit, decidet, indurabit, arescet. *Induret*. Absolutè, indurabitur exhausto vigore & succo naturali, vt fit in senibus. Heb. excindetur, i. resecabitur, vel peribit. Nam vtroque modo Rabbini exponunt.

8 *In ira*, per tuam iram consumimur, in vindictam inobedientiæ nostræ. Tu enim in statu originario sic nos constitueras, vt possemus non mori. Possit etiam referri ad peccata nostra quotidiana, quæ Deus celeriore morte vlciscitur. Sic docetur has vitæ necessitates esse pœnas nostrorum scelerum.

9 *In conspectu tuo*, ne te effugiant, & vt ea punias. *Seculum nostrum*. Metonym. Vitia nostri sæculi & vitæ (posuisti, per Zeugma) in illuminatione vultus tui. i. ante lumen vultus tui, ante oculos tuos claros & limpidos. Ea habes lucida & notissima. Ea recordaris & punis, vt Psal. 108. In vtroque hemistichio idem ait per Epexegesin.

10 *Defecimus*. כלינו legerunt in Kal, Masoretæ in Piel, vt cum sequentibus necterent. Consumpsimus annos nostros sicut loquelam. Quod non magni refert.

11 *Sicut aranea*, tanquam tela aranææ, quæ facilè perit & consumitur. Item sicut aranea, quæ ad texendam telam, è

qua tenuem victum sibi venetur, se euiscerat & exhaurit, adeò vt citiùs ante tempus exhausta deficiat: ita nostri anni pereunt inutiles, laborioſi, & malorum pleni. Similitudo literæ Heb. nõ variat sententiam, sicut loquela, sicut dictum, dicto ocyùs anni nostri consumuntur. *Meditabuntur*, passiuè, æstimabuntur. Pro aranei tela reputantur. Chrysost. *In ipsis*. Hebraismus, quo antecedens demonstratiuo præponitur in diuerso casu: pro, In ipsis diebus annorum nostrorum (sunt) septuaginta anni. Ætatis nostræ spatium terminatur septuaginta annis, aut si sit firma valetudo, octoginta.

12 *In potentatibus*, in potenti & firma corporis constitutione & valetudine. *Et amplius*. Heb. Et robur eorum labor & dolor. Quod duobus modis exponitur. Primò, & simpliciùs cum Septuag. & Hieronym. Quicquid vitæ vltra hos annos relinquitur, laboriosum est & doloris plenum. Nam ob continens defluuium, caloríſque natiui & spirituum imbecillitatem, ad extremum hominis effœta languidáque est senectus. Sic Chald. סוגעיהון, multiplicatio eorum. Secundò, Robustissima pars & præcipua eorum annorum octoginta labores sunt & incommoda, quam aliqui iuuentutem interpretantur. Nam cuncti dies peregrinationis nostræ parui & mali, Genes. 47. i. pauci & pleni malorum atque ærumnarum.

13 Heb. ad verbum: Quoniam tonsio (est) velox, & euolabimus. i. quia nos celeriter tondes & resecas, euolamus: quia transitus noster est celer, auolamus: allusione poëtica, vt cùm apud nostros Parcæ filum vitæ nostræ ducere & secare memorantur. Ex quo etiam liquet, quid Septuag. appellarint *corripi*, nempè rapi celeriter ex hac vita, & quasi euolare. Anni nostri sunt septuaginta, & ad summum octoginta. Quoniam superuenit mansuetudo (tua ô Domine) super nos, tuáve suauis prouidentia, quæ nos hinc corripit, hoc spatium non solemus transgredi. Alioqui si hìc essemus diutiùs, propter incommoda senectutis nimiæ, labores & dolores, hoc non esset viuere, sed quotidie perire. Ex mansuetudine tua proficiscitur, quòd tunc corripiamur. i. hinc euolemus, vel castigemur, videlicet per mortem, vt in Græco παιδευσόμεθα. Aliqui, Certè nobis continget mansueta punitio, & castigabimur.

14 *Potestatem*, vim & magnitudinem. *Præ timore tuo*, supra, plusquã, vel secundũ timorẽ tui, quãtus est timor tui. Timorem interpretãtur Rabbini reuerentiã, venerationẽ & cultum Dei. Quis nouit comprehendere maiorem iram tuam esse, aut certè tantam, quanta est tui reuerentia, quantum tu timeri debes, quantum tu es formidabilis & verendus. q. d. Tua ira est maxima. Nam tam latè patet, quàm timor tui. Anonymus. Kimhi aliter: Quantum quisque te timet, tantum iræ tuæ experitur. vt quetatur cruces maiores esse sanctioribus propositas. *Dinumerare*, metiri, comprehendere, habere in numerato. Masoretæ aliter interpungentes, hoc verbum iunxerunt cum sequentibus, Dinumerare dies nostros sic notum fac. Doce nos numerum dierũ nostrorum, vt sciamus quid nobis desit, & nos præparemus ad fœliciter & sanctè moriendum.

15 *Dexteram tuam*. ימינו, Ieminó: Masorętæ Iamenu (dies nostros.) *Sic*. Illatiua particula, Itaque, ergo. Ergo in hac misera nostra conditione fac notam nobis (vnde Græci interponunt μοι) tuam dexteram, potentiam, misericordiam, opem (Metonym.) & eruditos corde in sapientia (notos fac, per Zeugma.) Fac quoque veros Prophetas & Doctores cognoscamus, ne falsis & insipientibus nos præbeamus seducendos: iuxta Rabbinos, qui נביא, non Propheta, sed verb *Venire faciemus* exponũt: Et afferemus cor sapientiæ, vt afferamus mentem sapientem, ostende nobis tuam dexteram, vel dierum nostrorum finem.

16 *Conuertere*, reconciliare, placare, redi ad solitam misericordiam. *Vsquequò?* Aposiopesis, iratus eris, vel quid simile. Chald. Vsquequò affliges nos? *Deprecabilis*, placabilis, exorabilis, propitius. Heb. propriè pœnitentia ducãre, pœniteat te. Rectè Chald. Cõuertere à malo, quod minatus es te facturum populo tuo.

17 *Repleti sumus*. שבענו, in præterito Kal, Masoretæ in Imp. Piel, cum affixo: Reple nos, satia nos. *Manè*, maturè, opportunè, citò.

18 *Lætati sumus*. שמחנו etiam hìc in præterito. Masoretæ vt suprà. Lætifica nos. *Pro diebus*, pro numero dierum, pro magnitudine malorum, quæ diebus & annis præcedentibus pertulimus. Vnde Heb. iuxta dies. *Annis*. (pro) annis, repe-

tita præpoſ. per Zeugma.

19 *Reſpice.* Hebræa non admodum variant: Videatur ſuper ſeruos tuos opus tuum (tuæ redemptiõnis & liberationis.) *Et dirige.* הדרך Hadrech, à דרך in Hiphil, dirige, in rectam viam duc eorum filios, eſto eorum dux. Maſoretæ Haderechá ab הדר, vt Caph ſit affixum Et decus tuum ſuper filios ipſorũ (videatur). Tua gloria & maieſtas eis appareat & affulgeat. Senſus eodem recidit.

20 *Splendor*, fauor, gratia. Heb. iucũditas, dulcedo, *Dirige.* Heb. firma, perfice, perage, vt quicquid manibus noſtris agimus, fœliciter ſuccedat. Iuua & fortuna actiones noſtras, & diſpone, vt rectæ ſint.

ARGVMENTVM.

Ab omnibus periculis & hoſtibus eſſe ſecuros, qui ſunt in Dei tutela.

1 Laus cantici Dauid. XC. Hebr. 91.

2 QVi hábitat in adiutório altíſſimi: in protectiône Dei cæli commorábitur.

3 Dicet dómino ſuſcêptor meus es tu: & refúgium meum, Deus meus ſperâbo in eum.

4 Quóniam ipſe liberâuit me de laqueo venántiũ: & à verbo áſpero.

5 Scápulis ſuis obumbrâbit tibi: & ſub pennis eius ſperâbis.

6 Scuto circúndabit te véritas eius:

non timêbis à timôre noctûrno.

7 A ſagîtta volânte in die, à negótio perambulânte in ténebris: ab incûrſu & dæmónio meridiâno.

8 Cadent à látere tuo mille, & decem míllia à dextris tuis: ad te autem non appropinquâbit.

9 V erúntamen óculis tuis conſiderâbis: & retributiônem peccatôrum vidêbis.

10 Quóniam tu es dómine ſpes mea: altíſſimum poſuîſti refúgium tuum.

11 Non accêdet ad te malum: & flagêllum non appropinquâbit tabernáculo tuo.

12 Quóniam ángelis ſuis mãdâuit de te: vt cuſtódiant te in ómnibus viis tuis.

13 In mánibus portâbunt te: ne fortè offêndas ad lápidem pedem tuum.

14 Super áſpidem & baſilîſcũ am-

bulâbis: & conculcâbis leônem & dracônem.

15 Quóniam in me sperâuit, liberâbo eum: prótegam eum, quóniam cognôuit nomen meum.

16 Clamâuit ad me, & exaúdiam eum, cum ipso sum in tribulatiône: erípiam eum & glorificâbo eum.

17 Longitúdine diêrum replêbo eum: & ostêndam illi salutâre meũ.

2 *Qui habitat.* Heb. Sedens in latibulo Excelsi, in vmbra omnipotentis pernoctabit, qui sedet & conquiescit in Dei excelsi ope, qui sperat in Dei adiutorio, eóque nititur, in Dei omnipotentis tutela morabitur. i. eum proteget Deus omnipotens sua vmbra, vt sit in refrigerio, & expers omnium iniuriarum solis. Non succumbet is, quem Deus adiuuat. Sic & R. Selomo. Quò pertinent ista Chaldæi, qui collocat mansionem suam in secreto altissimi, in vmbra nubium gloriæ Dei commorabitur. Cæteri Rabbini hîc frigent. *Commorabitur.* Verb. pernoctabit, illic permanebit tota nocte, tanquam in hospitio. Illic dormiet securè, nec sentiet noctis iniurias, noctem illic transiget. Nox symbolicè tempus est calamitatum & malorum.

3 *Dicet.* Heb. dicam: vt sint verba Dauidis suo exemplo ad sperandum in Domino inuitantis. Sed quia nihil refert, quis piorum hoc dicat, vt connexio esset planior & magis perpetua, Enallagen personæ mutarunt Septuag. Sic enim vsque ad v. antepenultimum, quo Deus loquens inducitur, Psalmographus pios alloquetur.

4 *A verbo aspero,* à calumnia, maledicentia. דבר per geminum Camets, verbum, res, negotium: per geminum Segol, vt legunt Masoretæ, pestis. Liberauit ergo me à verbo aspero,

aspero, à re aspera, vel à peste contractionum, à peste noxia & exitiali. *Ac.* Mimesis continuatur. Heb. te. Ratio istius mutationis proximè tacta. Sic enim omnia deinceps faciliùs cohærebunt.

5 Apostrophe perpetua ad hunc pium. *Scapulis,* alis suis proteget te. Scapulas maluerunt, vt in vtroque hemistichio Metaphora esset diuersa.

6 *Scuto,* sicut scuto, vt scutum. *Circundabit.* Rectè. quoniam Soherâ clypeum rotundum siue parmam significat. *Veritas,* fides. *à timore nocturno,* à terriculis nocturnis.

7 *Volante.* Epithetum sagittæ propter pinnas volucris & celeris: de subitis & inopinatis malis. *A negotio,* à re: vel per sex puncta, à peste, vt suprà v. 7. *Ab incursu.* Heb. à lue, (quæ) grassatur meridie. Pestem, siue grassetur noctu siue die, non formidabis. Thalmudici, R. Selomo, & Chaldæus cum nostris Kéteb putant esse dæmonium sæuissimum, quod vel in meridie grassari audeat, cùm alia noctu potius peruadant, & in tenebris dominentur. *Dæmonio meridiano,* aperto, manifesto, apertè occurrente & grassante: à manifesta sæuitia Diaboli & tyrannorum. ישוד per Metathesim potuerunt legere. ושיד Vesed. Nam Sedim sunt dæmones. R. Selomo addit Qéber & Kéteb esse nomina dæmonum, quorum vnus noctu, alter meridie noceat.

8 *Cadent,* occumbent pestilentia, bellò, & prædictis alijs euentis. Alij, prosternentur tua manu. *Non appropinquabit,* Myrias sup. Nam אלף & רבבה, mille & myrias sunt singularis num. Alij repetunt suppositum è præcedente v. Pestilentia, vel bellum, vel aliud infortunium, quo cæteri morientur, non propinquabit tibi, neque te attinget. In publicis calamitatibus pij seruantur. Es. 43.

9 *Verumtamen,* verumetiam. *Retributionem.* In malum accipitur, pro pœnis debitis, cuetione, vindicta.

10 Dicendo sup. vt sit Mimesis linguæ consueta. Alioqui nimis abruptè à Pio se cõuerteret ad Deum, & mox à Deo ad Pium. Et retributionem peccatorum videbis (dicendo, vel, & dices,) Quoniam tu es Domine spes mea. Sic & R. Selomo, & veteres Rabbini. Vnde personam, vt suprà, mutare ad perspicuitatem poterant. Quoniam Dominus est spes tua. *Altissimum,* τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου,

Altissimum posuisti euasionem tuam (ô pie.) Ne quis existimet Altissimum esse neutrius gen. & construi cum substant. *Refugium*. Ita mox reuertitur ad cœptam versus Pium Apostrophen.

11 *Non accedet*, non accidet tibi fortuitò, & citra Dei prouidentiam: non fortuitò cadet. Hæc vis verbi נגוע. *Flagellum*, plaga, calamitas, familiam tuam non infestabit.

12 *Vias tuas*, quocunque perges. Alij, in omnibus actionibus tuis. Alij, in tua vocatione. Metaphoræ variè concipiuntur.

13 *Portabunt*, regent, deducent, & omne auxilij genus tibi afferent, necunde detrimentum vel minimum patiare. Theod.

14 *Aspidem*. שחל, Sahal, grandæuus leo. Pardum aliqui interpretãtur. *Leonem*. Kephir, leo iunior. Neque venenatæ, neque feræ bestiæ, neque diabolus & eius administri vllam vim aduersus te habebunt.

15 Iam Deum loquentem inducit, & per se promittentem, quæ ipse prædicauerat, vt promissio sit efficacior & solennior. *Speraut*, concupiuit. Heb. *Nomen meum*. Me, vt fetè per totam scripturam.

16 *Cum ipso sum*, ipsi adero.

17 Eum longitudine dierum satiabo in hoc sæculo, & ostẽdam illi salutem meam in futuro, vt salutem æternam, vel Messiæ, anima ipsius consequatur. Nisi malis totum vertsiculum ad futurum sæculum pertinere. *Longitudine dierum*. vita æterna. Vera enim vitæ diuturnitas est æternitas in cœlis. *Salutare meum*, saluatorem mundi Messiam. Hæc omnia Kimhi.

ARGVMENTVM.

Deum collaudandum, quòd eius omnia sint magna, malos perdat, bonos seruet.

1 Psalmus cantici in die sabbathi XCI. Hebr. 92.

2 BOnum est cõfitêri dómino: & psállere nómini tuo altíssime.

3 Ad annuntiândum manè misericórdiam tuam: & veritâtem tuam per noctem.

4 In decachôrdo psaltério: cum cántico, in cíthara.

5 Quia delectâsti me dómine in factûra tua: & in opéribus mánuum tuârũ exultâbo.

6 Quàm magnificâta sunt ópera tua dómine, nimis profûndæ factæ sunt cogitatiônes tuæ.

7 Vir insipiens non cognôscet: & stultus non intélliget hæc.

8 Cùm exôrti fuerint peccatôres, sicut fœnum: & apparúerint omnes, qui operântur iniquitâtem,

9 Vt intéreant in séculum séculi: tu autẽ altíssimus in ætêrnũ dómine.

10 Quóniam ecce inimîci tui dómine: quóniã ecce inimîci tui perîbunt: & dispergêntur omnes, qui operântur iniquitâtem.

11 Et exaltábitur, sicut vnicórnis

cornu meum: & senêctus mea in misericórdia úberi.

12 Et despêxit óculus meus inimîcos meos: & in surgéntibus in me malignántibus aúdiet auris mea.

13 Iustus vt palma florêbit: sicut cedrus Líbani multiplicábitur.

14 Plantâti in domo dómini: in átriis domus Dei nostri florêbunt.

15 Adhuc multiplicabûntur in senêcta úberi: & bene patiêntes erunt, vt annúntient.

16 Quóniam rectus dóminus Deus noster: & non est iníquitas in eo.

1 De Sabbato non huius sæculi, sed alterius, quod totum est Sabbatum, à Leuitis canebatur, R. Selomo. & de rebus Messiæ, quibus omnia erunt quieta & tranquilla, R. Araiá.

3 *Manè, per noctem.* Allusio ad sacrificium matutinum & vespertinum. Symbolicè Manè, tempus rerum prosperarum, Nox aduersarum. Quocunque tempore laudandus Deus, & quia misericors, & quia stat promissis.

4 *Psalterio,* (&) psalterio. Nam sunt duo instrumenta musica in Heb. *Cantico,* cum suaui cantu. Vnde שגיון in inscriptionibus aliquorum Psalmorum est genus hymni suauissimi.

5 *In factura tua,* in operibus creationis, in fabrica tua, in rebus à te procreatis.

6 *Quàm.* O quàm magna & admiranda sunt opera tua! *Opera tua,* res à te productæ. *Cogitationes tuæ,* prouidentiæ

tuæ rationes & procurationes, perueſtigatu & perceptu difficiles sunt & arduæ. Tua consilia sunt valdè profunda ad perscrutandum. In Dei operibus duo consideranda, Dei creatio, & prouidentia erga eam. Est enim mundi conditor simul & gubernator.

7 *Insipiens & stultus,* carnalis, animalis, stolidus, stupidus, impius, huius sæculi sapiens, qui mentem ad Deum, eius opera & prouidentiam contemplandam non attollit, neque ea, quæ Dei sunt, percipit & sentit. *Hæc,* hæc Dei mirabilia, hãc pulchritudinem & magnitudinem diuinorum operum, hanc Dei prouidentiam.

8 *Cùm exorti fuerint.* Clariùs Heb. Cùm germinauerint. *Cùm apparuerint.* Ibidem patet apparere accipiendum pro caput efferre, eleuari, exaltari, florere in hoc mundo. Et (cùm) efflorauerint, vt mox acerbiores pœnas sustineant, & in ignes æternos præcipitentur: tu perpetuò manebis Altissimus, siue in loco alto, incorrupto, alieno ab omni interitu.

9 *Vt.* Hæc particula consecutionem importat, nõ causam, ordinem & vicissitudinem, non finem. *Tu autem.* Autem, redundat Latinè, quòd sit expletiua particula, אַתָּה pro אַתְּ, vt Vau pro Pe raphe Arabum: vel iuxta alios emphatica, *Sanè, profectò.* Pendet enim sententia è superiore versu: Cùm illi interierint funditùs, tu eris perpetuò altissimus. Illorum interitus nihil detrahet de tua æternitate, & æterna fœlicitate & maiestate. Chaldæus maluit connexionem esse imperfectam. Itaque initio versus subaudit, *Futurum est.* Cùm improbi floruerint aliquandiu, tum futurum est, vt intereãt in sæculum sæculi. Nam eorum fœlicitas est momentanea.

10 *Dissipentur,* dissipabuntur, dispergentur, profligabuntur: vel separabuntur. Hinc Chald. Et separabuntur à congregatione iustorum.

11 *Cornu,* robur, potẽtia. Metaph. *Sicut Vnicornis,* cuius cornu est pulcherrimum, durissimum, & valdè eleuatum. *Et senectus mea,* Et senectus mea exaltabitur, copiosa & larga Dei misericordia, siue ex Heb. & Græc. Ἐν ἐλαίῳ πίονι, oleo pingui. Nam oleum passim est symbolum gratiæ & misericordiæ, quippè quod valeat ad membra fouenda & corpus corroborandum, vt Dei gratia ad corpus & animum. בלות senectus, à בלה, *inueterauit,* rectiùs, quàm Rabbini à בלל, *confudit, conspersit:* vt sit præteritum Kal dupl. & quan-

tum ad sensum,& quantum ad Grammaticam. Nam connexio est simplicior,& conuenit cum v.15. Portò iuxta Grãmaticos canones habet accẽtum in vltima more Nominũ, nõ in penultima,more Verborum. Interim illi sic per Eclipsim exponunt: Conspersi{caput meum} oleo viridi, Metaphoricè, de bonorum & deliciarum affluentia. Et *conspersi*, pro conspergam: vt mox *Despexit*, despicier.

12 *In surgentibus*. Duobus vocabulis. In malignantibus, & ex Archetypo, maleficis, qui surgunt cõtra me, audiet auris mea, vindictam sup. quã expecto. Alibi notauimus cum verbis sentiendi Apostopesin & Eclipsin esse vsitatam.

13 *Vt palma*. Antithesis ad v. 8. sicut fœnum. Palmæ autem comparatur iustus propter perpetuum virorem, quem neque æstate, neque hyeme amittit, & propter fructus suauitatem,& propter constantiam & firmitatem, dum oneribus non succumbit apud Gellium, sed contra ea nititur & assurgit,& quia diutissimè viuit, vt sit beatæ immortalitatis symbolum. *Cedrus*, quæ copiosè se multiplicat, nunquam putrescit, folia non abijcit, odorem habet iucundissimum, staturam procerissimam & rectissimam, vmbram denique gratissimam. Sic enim iusti firmi sunt & stabiles: quò magis premuntur, assurgunt altius, &c.

14 *Plantati*. Nominatiuus verbi *Florebunt*. Qui in Ecclesia Dei plantati & sati fuerint, florebunt, & adhuc in senio pingues virentésque fœtificabunt.

15 *Multiplicabuntur*. Germinabunt, fructificabunt. *Vberi*, πίονι, pingui, vegeta & succulenta. *Et benè patientes*, εὖ παθόντες. Græcismus, bene affecti, & valẽtes. Hinc Heb. & virentes erunt. *Vt annuntient*, quod sequitur, rectum esse Dominum, & iniquitatis experrem. Quare hîc Masoretæ rectè sequentem v. inchoarunt. Finis conseruationis iustorum in mundo est annuntiatio siue celebratio iustitiæ, bonitatis,& magnitudinis Dei.

ARGVMENTVM.

Dei siue Christi regnum & legem extollit.

1 Laus cantici ipsi Dauid in die ante sabbathum, quando fundata est terra. XCII. Heb. 93.

2 DOminus regnâuit, decôrẽ indûtus est: indûtus est dóminus fortitúdinẽ, & præcînxit se.

3 Etenim firmâuit orbem terræ: qui non commouébitur.

4 Parâta sedes tua ex tunc: à sécu-lo tu es.

5 Eleuauêrunt flúmina dómine: eleuauêrunt flúmina vocem suam.

6 Eleuauêrũt flúmina fluctus suos: à vócibus aquârum multârum.

7 Mirábiles elatiônes maris: mirábilis in altis dóminus.

8 Testimónia tua credibília facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitûdo Dómine in longitúdine diêrum.

1 Hæc inscriptio, vt & multæ aliæ, seorsum à secundo huius quarti libri vsque ad 100. est addita à Septuaginta, è maiorum traditionibus, non scriptura. Hunc autem Psalmum cum sequentibus septem esse de Christi diebus tradit R. D. Kimhi, vt & fortassè cuncti vndecim, quorum Mosem auctorem esse tradunt, nempè ab 89. vsque ad 100.

2 *Decorem indutus est*. prædit⁹ est copiosa gloria, maiestate, potentia, & fortitudine: magnificentiam & robur copiosè possedit, & assumpsit. In hac lingua Induere, est plenè & copiosè possidere, vt D. Paulo, Induere Christum. *Et præcin-*

ate se magnificentia & fortitudine, per Zeugma. Ad mundum condendum, vel potius refingendum & restaurandum se instruxit rebus omnibus: se ad eum reformandum & corrigendum copiosè comparauit, qui iam totus erat perditus & deprauatus. Vnde Psal. 95. v. 11. pro *Firmauit*, Septuaginta dixerunt *Correxit*. Hic autem Dominus videtur esse Christus, de cuius regno agitur vtroque Psalmo, & ijsdem ferè verbis.

3 *Qui non commouebitur*, qui in perpetuum stabit, neque in nihilum redigetur, vt Eccl. 1. Terra autem in æternum stat. Mundum ipsum cõdidit immobilem ratione sui totius, non partium, perpetuò duraturum vsque ad consummationem sæculi.

4 *Parata*, firmata, stabilita ad eum regendum, gubernandum, iudicandum. *Ex tunc*, ab orbe firmato: vel, ab æternitate. Nam *Tunc* in Deo æternitatem dicit.

5. 6. 7 Eleuauerunt flumina sonitum suum & strepitum ad orbem terræ obruendum atque submergendum: item mare mirabiles suas electiones extulit. Sed tu his cunctis fragoribus es insignior & terribilior, vt proinde orbis terræ in sua integritate & statu persistat, neque deleatur. Allegoria de motibus & bellis impiorum cõtra regnum Dei & Ecclesiam, quæ ille comprimit.

6 *A vocibus*, præ vocibus, propter voces & fremitus multarum vndarum: vel iuxta nonnullos, plusquam voces i. tonitrua raptantia aquas multas. Min præpositio inseruit etiã comparationibus. Hoc iungunt Masoretæ cum sequenti hemistichio, dum hîc versum inchoant.

7 *Mirabilis*. Mirabilior in sublimi suo cœlo Dominus, qui illas maris elationes mirabiles & insignes (i. motus & persecutiones) compescit.

8 Epiphonema. Verba tua, quæ tu es testificatus, & solẽniter promisisti per Prophetas de regno tuo, illud scilicet tuo beneficio sẽper incolume fore, credibilia sunt valde. i. digna credi, certa, fidelia, fixa & firma instar in modum, vt qui ea suo tempore perfeceris. *Credibile*, ex Heb. hîc fidele. i. firmum, certum *Domum tuam*. Iam ergo deinceps Ecclesiam conuenit esse sanctam & immaculatam, ac puritate in perpetuum decorari, vt quæ tantum, tamque prouidum custodem habeat.

ARGVMENTVM.

Precatur, vt superbos & impios puniat. Et id sibi Deique populo promittit.

1 Psalmus ipsi Dauid quarta sabbathi. XCIII. Hebr. 94.

2 DEus vltiônũ dóminus: Deus vltiônum líberè egit.

3 Exaltâre, qui iúdicas terram: redde retributiônem supêrbis.

4 Vsquêquo peccatôres dómine: vsquêquo peccatôres gloriabûntur.

5 Effabûntur & loquêntur iniquitâtem: loquêntur omnes, qui operântur iniustítiam?

6 Pópulum tuum dómine humiliauêrunt: & hæreditâtem tuam vexauêrunt.

7 Víduam & áduenam interfecêrunt: & pupîllos occidêrunt.

8 Et dixêrunt, non vidêbit dóminus: nec intélliget Deus Iacob.

9 Intellígite insipiêtes in pópulo: & stulti aliquândo sápite.

10 Qui plantâuit aurem, non aú-

diet? aut qui finxit óculum, non cõsiderat?

11 Qui córripit gentes, nõ árguet: qui docet hóminem sciéntiam?

12 Dóminus scit cogitatiônes hóminum: quóniam vanæ sunt.

13 Beâtus homo, quem tu erudíeris dómine: & de lege tua docúeris eũ.

14 Vt mítiges ei à diêbus malis: donec fodiâtur peccatôri fóuea.

15 Quia nõ repêllet dóminus plebem suam: & hæreditâtem suam nõ derelînquet.

16 Quoadúsque iustítia conuertâtur in iudícium: & qui iuxta illam omnes, qui recto sunt corde.

17 Quis consûrget mihi aduêrsus malignântes? aut quis stabit mecum aduêrsus operântes iniquitâtem?

18 Nisi quia dóminus adiûuit me: paulóminus habitâsset in infêrno ánima mea.

19 Si dicêbam, motus est pes me°: misericórdia tua dómine adiuuâbat me.

20 Secundùm multitúdinem dolôrum meôrum in corde meo: consolatiônes tuæ lætificauêrunt ánimã meam.

21 Nunquid adhæret tibi sedes iniquitâtis: qui fingis labôrem in præcêpto?

22 Captâbunt in ánimam iusti: & sánguinem innocêntem cõdemnâbunt.

23 Et factus est mihi dóminus in refúgium: & Deus meus in adiutórium spei meæ.

24 Et reddet illis iniquitâtem ipsôrum, & in malítia eôrũ dispêrdet eos: dispêrdet illos dóminus Deus noster.

1 *Quarta Sabbati*. Paulus Brugensis tradit hunc Psalmum apud Iudæos recitari quarta feria. Ex hac igitur consuetudine Septuaginta hanc apposuerunt epigraphen.

2 *Liberè egit*, splendidè apparuit. Palàm, & in luce & oculis omnium iudicia sua exercuit, prout libuit, nemine prohibente, vt cui nullus valeat resistere. הוֹפִיעַ possit etiam accipi in Imper. Liberè age, illucesce, (in nostram salutem)

splendidè appare. *Vltionum Deus*, quia suos de improbis vlciscitur, Deus vltor & vindex.

3 *Exaltare*, altum & glorioſum te oſtende, ſuperbos puniendo, & eis mercedem ſuperbiæ debitam reddendo.

4 *Gloriabuntur*, exultabunt de ſua fœlicitate contra probos.

5 *Iniquitatem*. Durum propriè. Dura & intoleranda verba effundent *Loquentur omnes*. In Heb. eſt aliud verbum à priore. יתאמרו, inſolenter loquentur, ſuperbè, & elatè iactabunt ſuam impietatem.

6 *Humiliauerunt*, attenuauerunt propriè, attriuerunt.

8 *Non videbit*. Neſcit res humanas, nec eas audit, tantum abeſt vt curet.

9 *Aliquando ſapite*. Interrogationem reddiderunt clariorem, ecquando ſapietis?

10 *Non conſiderat?* Heb. Non cernet? Eſt ne probabile, vt qui vim audiendi & cernendi hominibus tribuit, ipſe res humanas nec videat, nec audiat?

11 Qui etiã Gentes profanas & alienas à ſui notitia caſtigat & punit, vobis ſcilicet parcet, ad quos ipſi⁹ notitia peruenit? Qui Gentes, vt infideles, ſolet punire & caſtigare, nónne vos arguet, nónne vos punier? *Qui docet*. Appoſitoriè cum præcedentibus. Qui corripit Gentes, ſcilicet ille qui docet hominem ſcientiam, nónne arguet (vos) Eſt ne veriſimile, vt qui mortalibus prudentiam & intelligentiam præbuit, veſtra maleficia ignoret, nec puniat? Alij iungunt cum ſeq. verſu per hyſterologiam. Dominus, qui docet hominum ſcientiam, ſcit hominum cogitationes.

12 *Quoniam*. Continuatiua particula, quòd. Scit hominum cogitationes eſſe vanas: non modò audit & videt res humanas, verumetiam intimos animorum receſſus nouit, ac eos intelligit eſſe inanes & vanos.

13 *Quem tu erudieris*, vt à vanitate ſuas cogitationes abducat, & in bonum vertat.

14 *Vt mitiges*, vt tranquillum & ſecutum reddas à malis & calamitoſis temporibus, donec peccator pœnas luat, eíque contingat ſua merita punitio.

16 *Quoadusque*, non deſeret ſuos, quandiu iuſtitia vigebit, & reducetur in opus. Iuſtitiam conuerti in iudicium, eſt reduci in opus, neque hærere in verbo & lingua. Alij, quod

tamen eodem recidit, Non deſeret ſuã hæreditatem, donec iuſtitia redeat in iudicium, donec iudicium ſit iuſtũ, donec iuſtitia verſetur in iudicio. Noſtri ferè poſt Chryſoſt. Donec Chriſtus mundum iuſte iudicet. Hodie enim iudicia ſunt iniquiſſima & corruptiſſima: at tunc Chriſtus æquum iudicium faciet, Pſal. 95. v. 14. i. vſque ad diem iuſti iudicij Dei ſuos non deſeret. Tranſpoſitio Hebraica non immutat ſenſum: Quoniam vſque ad iuſtitiam conuertetur iudicium. Semper enim ſignificatur Deum non deſerturum homines, quandiu erunt iuſti. *Et qui iuxta illam*. Relatiuum *Qui* ſententiam obſcurat. Negligatur igitur ex Heb. & Græco, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Et (quoaduſque) iuxta ipſam, vel ex Heb. poſt ipſam (fuerint) omnes recti corde. q.d. Et quandiu omnes recti corde adhærebunt iuſtitiæ, & poſt illam current, Deus non deſeret plebem ſuam. Qui non contulerunt cum Archetypis, nec conſiderarunt illud *Qui iuxta illam*, regi à parte poſteriore per Hyſterologiam, hinc ſe extricarunt per interrogationem non neceſſariam, *Et qui iuxta illam?* (Iuſtitiam ſcilicet ſunt?) vt mox ſubijciatur ἀπόκρισις. *Omnes qui recti ſunt corde*. q.d. Omnes recti corde ſunt iuxta iuſtitiam, illíque adhærent.

17 *Mihi*. Datiuus commodi, pro me. Quis mihi auxiliabitur, quis me defendet?

18 *In inferno*. Heb. in exciſione. ex Abben, morte & interitu.

19 *Motus eſt pes meus*. Metaphora. Vacillant res meæ, actum eſt de me.

20 *Multitudinem*, proportionem. Vbi multi dolores, multæ & conſolationes.

21 *Nunquid*. Apoſtrophe ad Deum, vel Chriſtum, vt ferè Latini omnes ſentiũt, & Chaldeus. An poſſibile eſt (inquit) vt tibi adhæreat ſedes mẽdacij, qui creaſti laborem in præcepto? *Qui fingis*, qui formas & facis, ex Heb. Metaph. à figulis: vt Latinè Condere leges ab opificibus. Nunquid adhæret tibi, nunquid iungitur tecum, nunquid tecum aliquid commune habet ſedes iniquorum hominum ô Deus, qui fingis, fabricas, condis præcepta laborioſa & ardua? Qui vis tua præcepta ſeruari cum maximo labore & ſollicitudine, vt Pſal. 118. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri ni-

mis. Hinc prouerbium, Dij laboribus omnia vendunt, & apud Hesiodum, πάντων καλῶν ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν, Ante omnia præclara dij posuerunt sudorem. Est ergo sensus: Nunquid iniustè iudicabis nos, postquàm tam ardua præcepta seruauimus, te iubente & constituente? At Chrys. Græci omnes, Hebræique interpretes, ὁ πλάσσων ad Thronum. i. יוצר ad כיסא referunt in hãc sententiã: Nunquid adhæret tibi thronus sceleratorum hominũ, qui fingit, formát, patrat laboriosa (i. maleficia) in statuto (in ijs quæ statuit: vel ex instituto & more: vel, pro statuto ac loco statuti & legis.) Vt sit Apostrophe ad hominẽ, nõ legi, nisi apud indoctos. Et certè connexio id nõ patitur.

22 *Captabunt*, coibunt turmatim proptiè.

23 *In adiutorium spei meæ*, præsidium, in quo sperem. Heb. in rupem spei, in rupem cui confidam, qua nitar.

ARGVMENTVM.

Hortatur, vt Christum Deum & regem colant, eíque pareant tum ob antiqua creationis beneficia, tum ob ipsius incarnationem, ne, vt Patres ex Ægypto egressi, sibi introitum ad requiem præcludant. Hebr. 3. & 4.

1 Laus cantici ipsi Dauid. XCIIII. Hebr. 95.

2 VEnite, exultêmus dómino: iubilêmus Deo salutâri nostro.

3 Præoccupêmus fáciem eius in confessiône: & in psalmis iubilêmus ei.

4 Quóniam Deus magnus dóminus: & rex magnus super omnes deos.

5 Quia in manu eius sunt fines terræ: & altitúdines móntium ipsíus sunt.

6 Quóniã ipsíus est mare, & ipse fecit illud: & siccam manus eius formauêrunt.

7 Venite, adorêmus, & procidâmus, & plorêmus ante dóminum, qui fecit nos: quia ipse est dóminus Deus noster.

8 Et nos pópulus páscuæ eius: & oues manus eius.

9 Hódie si vocem eius audiéritis: nolíte obdurâre corda vestra.

10 Sicut in irritatiône: secúndum diem tentatiônis in desêrto.

11 Vbi tentauêrũt me patres vestri: probauêrunt & vidêrunt ópera mea.

12 Quadragînta annis offênsus fui generatiôni illi: & dixi, Semper hi errant corde.

13 Et isti non cognouêrunt vias

meas: vt iurâui in ira mea, si introîbunt in réquiem meam.

2 Hoc Psalmo Dominus, Deus, salutaris, Deus magnus, rex magnus, cuius sunt terra, mare, &c. est Christus. Heb. 3. & 4. qui eduxit populum de Ægypto, & in deserto tentantem, murmurantem, non credentem perdidit. 1. Cor. 10. & Iud. v. 5.

3 *Venite.* Particula exortandi. Eia agite, maturè occurramus maiestati eius, cum publica laudatione & cantionibus buccinemus ei, properemus venire in conspectum eius cum laude & hymnis.

4 *Quoniam*, & Quia, per Anaphoram sæpiùs repetitur, vt afferantur multæ rationes cur Deus sit laudandus & personandus. *Super omnes Deos*, super omne, quod habetur Deus, aut colitur vt Deus, vt Psal. seq. Tacitè significat euertendam Idololatriam per Christi aduentum: vel, super omnia corpora ætherea & mentes cœlestes. Kimhi.

5 *Fines terræ*, penetralia & interiora terræ, propriè, profunditates. Terræ extremum est centrum ipsius. *Altitudines*, alij robora. Sed satius est, vt sit Antitheton.

6 *Siccam*, terrã, cuius propria qualitas est siccitas Genes. 1.

7 *Et ploremus.* propriè geniculemur, vt loquitur Tertull. genua flectamus.

8 *Populus pascuæ eius*, quem pascit sua doctrina & bonis, qui nos spiritualiter & corporaliter alit magna sua prouidentia & bonitate, & oues, quas manu sua ducit & regit, Nos, qui ab eo regimur, Christus pastor est noster, Ioan. 10. Ezech. 34.

9 *Hodie*, hoc die aduentus eius, siue incarnationis. *Si vocem eius*, Domini (Christi ex Apostolo.) Nam hortatur ad excipiendam Christi vocem. i. Euangelium. Vnde *Hodie* hic sumi pro præsenti vita, ibid. Heb. 3.

10 *Secundum diem*, sicut in die, sicut tempore tentationis, vel, instar diei.

11 Inducit Deum loquentem, vt comminatio sit vehementior, vbi duntaxat subaudiendum est *inquit*, vt fieri diximus in Mimesibus. Ps. 2. Vbi, inquit, tentauerunt me patres vestri. Num. 10, 13, 17, 20. Exod. 17. in Massa & Meribã: quo vocabula Hebraica alludunt. *Probauerunt*, experti sunt, Num.

Num. 14. murmurantes & dubitantes de prouidentia & veritate Dei.

12 *Offensus fui.* In Rom. Psalt. Proximus fui, nam vtrumque significat προσωχθίσθην, offendi, & propinquare. Quadraginta annis totis, quibus versati sunt in desertis Arabicis, infensus fui isti populo ob incredulitatem: vel proximus (in malum, vt idem sit sensus, qui hic & in Heb.) nempè, Quadraginta annis institi, impressionem feci, imminui hominibus illius ætatis. i. oppressi eos crebris calamitatibus & pœnis, propter eorum incredulitatem, omnibus in deserto prostratis. Heb. 3. & 4. Sic Latinè instare, imminere, vrgere, premere. Heb. Pertæsus sum. Gall. *Ie me suis ennuye de ce siecle là.* Tæduit me illius ætatis, & generis hominum. Molesta mihi fuit illa generatio atque displicuit.

13 *Quibus.* Rectiùs *quibus* quàm *Vt.* οἷς enim habet Apostolus Heb. 3. non ὡς, & Heb. אשר. *Si introibunt*, i. nequaquam introibunt. Formula iurandi ecliptica. Si introibunt in requiem meam, ne sim Deus, habeat mandax, aut quid simile. vt Chrysostomus non alienè moneat in huiusmodi *Si* pro *Non* sumi. Tam fui grauiter offensus isti populo, vt firmam tulerim sententiam, ipsos minimè in terram promissam ingressuros. *In requiem meam*, in terrã promissionis, vbi sedes quietas illis promiseram & daturus eram. Paulus etiam refert ad cœlum, vbi sic requiescimus ab operibus nostris, vt Deus die septimo requieuit à suis. Hic est enim Sabbatismus, quem populo Dei reliquum esse ostendit Apost. Heb. 4. Adde veterem terram Chanaan, quæ rerum omnium copia affluebat, fuisse imaginem futuræ patriæ cœlestis, vbi omnia quieta, dulcia & fœlicia.

ARGVMENTVM.

Omnia incitat ad Christum dominum extollendum, qui sit homines ex æquo iudicaturus.

1 Canticum ipsi Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. 1. Paral. 16. c. 23. XCV. Hebr. 96.

2 CAntâte dómino cánticum nouum : cantâte dómino omnis terra.

3 Cantâte dómino, & benedícite nómini eius : annũtiâte de die in diẽ ſalutâre eius.

4 Annuntiâte inter Gentes glóriã eius: in ómnibus pópulis mirabília eius.

5 Quóniam magnus dóminus, & laudábilis nimis : terríbilis eſt ſuper omnes deos.

6 Quóniam omnes dij Géntium dæmónia : dóminus autem cælos fecit.

7 Conféſsio & pulchritûdo in cõſpêctu eius: ſanctimónia & magnificéntia in ſanctificatiône eius.

8 Affêrte dómino pátrię Géntium, affêrte dómino glóriam & honôrẽ: affêrte dómino glóriã nómini eius.

9 Tóllite hóſtias, & intróite in átria eius: adorâte dóminum in átrio

ſancto eius.

10 Commoueâtur à fácie eius vniuêrſa terra : dícite in Géntibus, quia dóminus regnâuit.

11 Etenim corrêxit orbem terræ, qui non commouébitur : iudicâbit pópulos in æquitâte.

12 Lætêntur cæli, & exûltet terra, commoueâtur mare, & plenitûdo eius : gaudêbunt campi, & ómnia, quæ in eis ſunt.

13 Tunc exultâbunt ómnia ligna ſyluârum à fácie dómini, quia venit: quóniam venit iudicâre terram.

14 Iudicâbit orbem terræ in æquitâte: & pópulos in veritâte ſua.

1 Titulus nullus Hebræis, ſed rectè additus, vt poſt captiuitatem Babylonicam Iudæi intelligerent ſibi Chriſtum fuiſſe expectandum, 1. Par. 16. coniungitur cum Pſal. 104. de reductione arcæ ex domo Obed Edom in Hieruſalem : è quo Thalmudici putant fuiſſe reſectum, & paucis immutatis huc relatum, ſuper colligendis per Meſſiam exilijs & captiuitatibus.

2 *Nouum*, ob nouum Dei beneficium, de ſpirituali præſertim liberatione à peccato, Satana, morte, inferno. Deus autem toto hoc Pſalmo de Chriſti perſona dicitur.

3 *De die in diem*, quotidie ſalutem, quam ille attulit.

4 Vocatio gentium prædicitur : Euangelizate Gentibus

glotiam Domini & miracula. Aliqui mirabilia ad humani generis admirandam redemptionem, & collectionem in vnam Ecclesiam restringunt.

5 *Super omnes Deos*, contra omnia idola: terribilis omnibus dæmonibus tremendus. Nam eos profligabit. Se per Deos intelligere idola siue dæmonia à Paganis sub nomine Iouis, & similium culta mox docet.

6 *Dæmonia*. Deiculi propriè, vel nihila, nullius potestatis. Psal. 8, 32, 88, 101, 103. Sic appellant dæmonia, quorum receptacula & tanquam corpora erant idola vel sculptilia: vel vt contemptim minuant gloriam, quam sibi dæmones arrogabant: vel quia pijs nihil prodesse aut obesse possunt, vt docetur. 1. Cor. 8. Idolum nihil est in hoc mundo. Et 10. Idolum non est aliquid, i. nullius contra Sanctos potestatis.

7 *Confessio*, laus, Metonymicè, laudis & confessionis materia. Omnia sunt laudabilia, laudis, pulchritudinis, gloriæ, maiestatis coram ipso plena, siue apud ipsum: quoniã gloriosè vicit diabolum & mortem, resurgendo. הוֹד Septuaginta solent deducere à ידה, *Confessus est*, in Hiphil. Recentiores malunt Hé esse radicale, & significare Gloriam, maiestatem. *Sanctimonia*. עז, fortitudo, potentia. *In sanctificatione eius*, in sancta eius maiestate. i. in ipso: vt proximè *in conspectu eius*, in facie eius: & v. 3. *nomini eius*. Nam sic circumloquuntur Deum honoris causa, vt cùm Pontificem Sãctitatem vocamus, Regem Maiestatem. Kimhi per Sanctificationem, cœlum intelligit: alij tẽplum, vel Ecclesiam, in qua etiam omnia sunt sancta, potentiæ & magnificentiæ plena ob sacramenta, verbum Dei, Gratias, quæ illic copiosè conferuntur & elucent: denique quia perfecta sanctitate & vita æterna eam donabit.

8 *Patriæ*. Hîc non est vox Latina, sed Græca, πατριαὶ. i. familiæ, tribus, cognationes, vt & Heb. sonant. *Afferte*, tribuite propriè.

9 *Hostias*. Vox Minhá fertum, & sacrificium farinaceum propriè significat. Nempè alludit ad sacrificium Eucharistiæ, quod est incruentum. In *atrio*. Heb. in decore sanctitatis eius. i. è Kimhi, in templo locorum omnium glorioſissimo & sanctissimo. *Atria* plur. sunt templa, vel particulares Ecclesiæ. *Atrium* sing. Ecclesia Catholica in genere.

10 *Commoueatur*, חילו, cruciamini Timeat, more parturientis fœminæ, crucietur ante eum, & expauescat vniuersus orbis terrarum. *Quia Dominus regnauit*. 70. addiderant, & quidem Propheticè, trecentis circiter annis ante Christum, *à ligno*: Quomodo citant vetercs Iustinus, Lactantius, Augustinus, Cassiodorus, Theodulphus, &c. Atque is fuit modus vertendi veterum, vt paucula obiter intercalarent, quæ inseruirent perspicuitati mysterij. Sic sæpè præter Hebraïcum contextum, nonnulla de suo interponunt in Lege & Prophetis ad locos obscuriores illuminandos Ionathan & Onkelos, qui proinde non tam Chaldæi translatores, quàm Paraphrastæ appellantur. Malè ergo has duas voculas è nostris exemplaribus, quæ de industria & per Spiritum sanctum à sanctissimis his Prophetis fuerant interiectæ, sustulerunt, siue Iudæi, vt Iustinus Martyr contra Tryphonem putat pag. 81. siue quidam olim scioli, vt linguam Hebræam ostentarent, aliquid in Septuag. notando, quod minimè in Archetypo reperirent, cuius vanitatis, atque adeò nequitiæ nimiùm multos hodie fert tellus. Sic enim veterum omnes libri vel corrumpuntur, vel mutilantur. Quamuis enim in Hebræo minimè habeantur verbo, at habentur sensu. Nam modus vel tempus definitur, quo Christus Dominus regnauit Gentibus. Aliqui regnum vi & armis consequuntur, alij ex genere, alij aliter. At Christus *à ligno*, siue per lignum Crucis, qui modus est nouus, mirus & insolens. Cùm exaltatus (inquit) fuero, omnia trahàm ad meipsum. Per crucem est consecutus potestatem in cœlo & in terra. Per crucem regnat latè in terra, & sedet ad dexteram Dei, &c. Vel *à ligno*, post lignum, post mortẽ crucis. Tum enim Deus Christum ab inferis excitauit, illumque Gentibus præposuit, vt eos omnes regeret & gubernaret pro arbitrio.

11 *Correxit*, stabiliuit, firmauit, Heb. Verùm ita reddiderunt, quia hæc non tam dicuntur de mundo creato & constituto, quàm recreato & restituto per Christi Euangelium. *Non commouebitur*, ab Euangelica doctrina & fide. Ecclesia enim toto orbe constituta perpetuabitur, nec vlla vi aut oppugnatione Diaboli & administrorum ipsius delebitur.

12 Prosopopœijs lætari iubet mundum, Christo regnum ineunte: quoniam ille vtiliter & iustè omnia moderabitur & reget. *Commouebitur*, gaudeat mare & plenitudo eius. i. pi-

ſces & cætera mari comprehenſa, vt inſulæ.

13 *a facie Domini*, ante Dominum. *Venit*. Bis repetitur propter vtrumque aduentum.

14 *In veritate ſua*, in, vel per veram ſuam legem. Alij, in fide ſua, i. iuxta ſuas promiſſiones. Iudicare, vſu linguæ ſignificat regere: vnde liber Iudicum, i. rectorum & principum. Poſſit ergo loqui non ſolùm de tempore poſterioris aduentus Domini ad iudicandum viuos & mortuos, verumetiam prioris, quo poſt aſcenſionem adijt Patris dexteram, & cœpit efficaciter regere omnes nationes, eas partim cõuertendo, Satana tenebrarum principe foras expulſo, partim euertendo.

ARGVMENTVM.

Homines & Angelos inuitat ad Chriſtum dominum adorandum, qui ſit extremo ſuo aduentu idololatras pudore affecturus, boniſque lucem allaturus. Heb. 1.

1 Huic Dauid, quando terra eius reſtituta eſt ei. XCVI. Hebr. 97.

2 DOminus regnâuit, exûltet terra: lętêntur ínſulę multę.

3 Nubes & calîgo in circúitu eius: iuſtítia & iudícium corréctio ſedis eius.

4 Ignis ante ipſum præcêdet: & inflammâbit in circúitu inimîcos eius.

5 Alluxêrunt fúlgura eius orbi terræ: vidit, & commôta eſt terra.

6 Montes, ſicut cera, fluxêrunt à

fácie dómini: à fácie dómini omnis terra.

7 Annuntiauêrunt cæli iuſtítiam eius: & vidêrunt omnes pópuli glóriam eius.

8 Confundântur omnes qui adôrant ſculptília: & qui gloriâtur in ſimulâchris ſuis.

9 Adorâte eum omnes ángeli eius: audîuit & lætâta eſt Sion.

10 Et exultauêrunt fíliæ Iudę: propter iudícia tua dómine.

11 Quóniã tu dóminus altíſſimus ſuper omnem terram: nimis exaltâtus es ſuper omnes deos.

12 Qui dilígitis dóminum, odîte malum: cuſtôdit dóminus ánimas ſanctôrum ſuôrum: de manu peccatôris liberâbit eos.

13 Lux orta eſt iuſto: & rectis corde lætítia.

14 Lætámini iuſti in Dómino: & confitémini memóriæ ſanctificatiô-

nis eius.

2 *Dominus*, toto hoc Psalmo Christus, Apostolo interprete Heb. 1. Iam is (inquit) regnauit in orbe, in quo antè Diabolus regnabat. Christum regnare præsertim apparebit nouissimis illis temporibus, cùm omnia sibi & Patri subiecerit. 1. Cor. 15.

3 *Correctio*, rectitudo, firmitas, basis. Vox sonat locum firmum & rectum, siue rigidum. Iustitiam autem referunt ad misericordiam & beneficentiam erga probos, iudicium ad seueritatem & pœnas contra improbos. Significat Christum venturum ad iudicium cum pompa & maiestate in nubibus.

4 Ad iudicium postremum se sic terrificè comparabit. Nam eò spectasse Psalmographum apparet ex eodem Pauli loco, ne quis hæc dicta putet de vi & potestate, qua vtitur Christus etiam nunc in sceleratos, quòd ignis metaphoricè acerbitatem supplicij significet. De hoc igne conflagrationis siue purgationis 2. Pet. 3.

5 *Illuxerunt*, micarunt per orbem terrarum. De reliquis iudicij signis & terroribus. *Vidit*: terra hæc fulgura vidit, & concussa est. Nam vt hoc pertineat ad illustrationem orbis per fulgetra Euangelicæ doctrinæ atque miracula, superior Pauli locus non patitur.

6 *Montes*. Igne conflagrationis. Elementa enim calore soluentur: Terra autẽ, & quæ in ipsa sunt res, exurentur. Ibid. Petrus. *A facie Domini*, præsente Domino, ante Dominum, aduentu Domini. *Omnis terra*, fluet, siue liquescet, per Zeugma. Masoretæ maluerunt esse genitiui casus, A facie Domini totius terræ.

7 *Annuntiauerunt*: pluendo ignem, sulphur, grandinem, & cætera terribilia contra impios, cœli prædicabunt Deum esse iustum. Iustitia enim est & gloria eius istos punire. Kimhi. Vel est simplex Prosopopœia ad exaggerationem. Aliqui etiam Metonymicè intelligunt cœlites. i. Angelos, quorum ministerio multa in hoc iudicio peragentur. *Gloriam eius*, maiestatem & potentiam tanti iudicis.

9 *Adorate*. Hunc locum explicat Apostolus Heb. 1. Adorent eum (Christum) omnes Angeli Dei, inquit Deus Pater, cùm iterum introducit primogenitum suum in orbem terrarum. Ineptè Rabbini aliqui censent השתחוו esse præteritum kal, cùm sit Imp. *Angeli*, Dij Heb. quo nomine intelliguntur sæpè Angeli, vt Psal. 8. & alibi Apostolo & Hebræis testantibus. Hi non adorant solùm diuinitatem eius, verumetiam carnis eius gloriã. Ambros. de Spiritu sancto, lib. 3. cap. 12. Chrysostom. hom. 5. ad Heb. *Audiuit*, audiuit Sion siue Ecclesia venisse Dominũ in terram, & lætata est. Diligit enim aduentum eius, vtpotè sibi salutarem, vtut sit impijs terribilis.

10 *Filiæ Iudæ*, Ecclesiæ ab ista Sionia siue Hierosolymitana prognatæ. *Propter iudicia tua*, propter beationem proborum, & damnationem improborum.

11 *Super omnes Deos*. Angelos. Quare & sedere dicitur super omnem principatum, &c. Ephes. 2. Philip. 2.

12 *Malum*, neutrius generis: etsi Rabbini quidam masculinè exponant de malo homine.

13 *Orta est*, sata & sparsa propriè, vt eam latè, laxè & copiosè colligat. Lux & lætitia sparsa sunt in hoc mundo iustis & rectis corde, quæ postea metant in hoc futuro Christi aduentu. Kimhi: Lucem & lętitiam futuræ beatitudinis hìc seminatam in animis nostris & conceptam, colligent in cœlo, beato Dei conspectu, & immortalibus gaudijs, voluptatibusque perfruentes. Vel est præteritum pro fut. Tum à Deo orietur, seretur, spargetur, copiosè tribuetur lux & lætitia rectis corde.

14 *Sanctificationis eius*. Periphrasis Dei, vt Psal. 95. v. 7. Celebrate memoriam eius, qui quidem est sanctus: memoriam eius sanctam. Rabbini quidam malunt *Memoriam sanctificationis eius*, esse Periphrasim nominis Dei tetragrammati, quod quidem est memoria siue commemoratio sanctitatis eius.

ARGVMENTVM.

Inuitat ad Christum celebrandum, qui se sit omnibus exhibiturus, & orbem iudicaturus.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVII. Hebr. 98.

2 CAntâte dómino cánticum nouũ, quia mirabília fecit.
3 Saluâuit sibi déxtera eius: & brá-chium sanctum eius.
4 Notum fecit dóminus salutâre suum: in conspêctu Géntium reuelâuit iustítiam suam.
5 Recordâtus est misericórdiæ suę: & veritâtis suæ dómui Israël.
6 Vidêrunt omnes términi terræ: salutâre Dei nostri.
7 Iubilâte dómino omnis terra: cantâte, & exultâte, & psãllite.
8 Psãllite dómino in cíthara, in cíthara & voce psalmi: in tubis ductílibus, & voce tubæ córneæ.
9 Iubilâte in conspêctu regis dómini, moueâtur mare & plenitûdo eius: orbis terrârum, & qui hábitant in eo.
10 Flúmina plaudent manu, simul montes exultâbunt à conspêctu dómini: quóniam venit iudicâre terrã.

11 Iudicâbit orbem terrârum in iustítia: & pópulos in æquitâte.

2 *Domino.* Etiam hoc eulogium de Christo enunciatur toto hoc Psalmo, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum.
3 *Sibi*, se, sua omnipotentia: quia resurrexit propria virtute & potestate, deindéque de mundo triumphauit. Verbum Hosaá, saluandi, ferè construitur cum datiuo apud Hebr. vt Hosanna filio Dauid. i. salua filium Dauidis. Dominus saluauit se sua dextera & brachio, se & suos eripuit è manibus hostium absorpta morte, peccato, diabolo, inferno, mundo.
4 *Salutare suum*, salutem à se partam. *Iustitiam suam.* Actiuè, iustitiam, qua iustificat impios, reuelauit Gentibus omnibus per Apostolos, & gratiam, per quã iustificamur. Hinc Paulus Rom 1. Iustitia enim reuelatur in Euangelio ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuit, &c.
5 *Veritatis suæ*, fidei in præstandis, quæ promiserat Israëli, de suo aduentu. *Domus Israël.* Datiuus commodi constructus cum verbo *Recordatus est*: in commodum, gratiam, salutem domus Israël recordatus est misericordiæ suæ, sicut locutus est patribus nostris, Abrahæ & semini eius in sæcula. Alij construunt cum pronomine *suæ*. suæ erga domum Israël veritatis & fidei.
6 *Salutare Dei.* Actiuè, salutem, qua saluauit mundum: vel, saluatorem Christum.
7 *Cantate, Psallite.* Verba his Hebraicè respondentia sic Rabbini distinguunt, vt illud sit ore, hoc instrumentis musicis. Vnde & Psalmos Mizmorim appellari, quòd instrumentis simul ac ore canerentur.
8 *Tubis.* Addiderunt duo epitheta, *Ductile & cornutum*, vt diuersa buccinarum vocabula distinguerent. Nam Hatsõtserá est tuba è ducto fusoque argẽto & alio metallo, quam describit Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 15. Sophar autem è cornu.
9 *Moueatur.* Tonet, propriè. Prosopopœia de summo gaudio. *Plenitudo eius*, pisces, quibus plenum est mare, vel insulę.
10 *Iudicare*, regere. Sic mox *Iudicabit*, reget, vt Psal. 105. vt ad primum aduentum referatur.

ARGVMENTVM.

Christum, vt dominum, celebrat, & ad eum inuocandum, eiúsque vestigia adorãdum inducit, exemplo Mosis, Aaronis, Samuëlis.

1 Psalmus ipsi Dauid. XCVIII. Hebr. 99.

2 DOminus regnâuit, irascântur pópuli: qui sedes super chérubim, moueâtur terra.

3 Dóminus in Sion magnus: & excêlsus super omnes pópulos.

4 Confiteântur nómini tuo magno, quóniam terríbile & sanctum est: & honor regis iudícium díligit.

5 Tu parâsti directiônes: iudícium & iustítiam in Iacob tu fecísti.

6 Exaltâte dóminum Deum nostrum: & adorâte scabêllum pedum eius, quóniam sanctum est.

7 Moyses & Aarõ in sacerdótibus eius: & Sámuël inter eos, qui ínuocãt nomen eius.

8 Inuocâbant dóminum, & ipse exaudiêbat eos: in colûmna nubis

loquebâtur ad eos.

9 Custodiêbant testimónia eius: & præcêptum, quod dedit illis.

10 Dómine Deus noster tu exaudiêbas eos: Deus tu propítius fuísti eis, & vlcíscens in omnes adinuentiônes eôrum.

11 Exaltâte dóminum Deum nostrum, & adorâte in monte sancto eius: quóniam sanctus dóminus Deus noster.

2 *Irascantur*, apud se indignentur, stomachentur, tumultuentur, excitatis motibus, seditionibus, persecutionibus contra hoc Christi regnum velut sibi pernicioſum. Contrà Psal. 96. Dominus regnauit, exultet terra. Sed hic loquitur de impijs terræ incolis, illic de gentium plenitudine in hoc regnum, & regni huius societatem ingressura. Verbum רגז etiam contremiscere significat. Contremiscant populi ad huius regni nouum exortum, & paueant. Nam iusto & seuero imperio premuntur, & ad ordinẽ vel inuiti cõpellentur exquisitis pœnis & supplicijs. *Populi*, Iudæi & Gentiles. *Qui sedet super Cherubim*, qui dat responsa, regnauit, per Zeugma. Est autem Periphasis Dei, de Cherubis arcæ propitiatorium siue tegmen obumbrantibus, reddentis oracula, vel potius inequitantis Cherubim animalia alata, vt celeriùs adsit: aut potentia, dignitate & maiestate superantis Cherubos, primæ inter creaturas notæ, cœlorum veluti principes, ab illis repræsentatos, qui fœderis arcam custodiebant. Vide Psal. 79. v. 2. Mendosè in aliquibus exemplaribus in secunda persona, *Qui sedes*. Vt sit precatio, ô Deus, qui sedes super Cherubim terra commoueatur & perturbetur. *Moueatur*, commoueantur, attoniti fiant terræ habita-

tores, qui interpretantur istud Domini regnum condi & exurgere in suam perniciem. Christus regnat colligens & seruans Ecclesiam, licet mundus irascatur & moueatur.

3 *Dominus*, vt superioribus Psalmis Christum denominat.

4 *Quoniam*. Septuaginta censuerunt Vau copulatiuum sumi causaliter, vt interdum fit, vel sub. כי. Et terribile. i. quia terribile, siue admirandum. R. Selomo mauult rationem incipere ab epitheto præcedenti. Confiteantur nomini tuo (quoniam) magnum & terribile & sanctum est. *Et honor regis*, fortitudo, potentia propriè. Altera ratio, cur nomen tuum sit celebrandum: nempè, quoniam honor & maiestas tua regia ius & æquitatem diligit, i. iuris dictionem & disceptationem. Gall. *Il ayme iustice*. i. *faire iustice*: quoniam tu, qui regia es potentia, honore & maiestate, ius æquumque amas. Deum circunloquitur in tertia persona, venerationis causa, vt sæpè antea. Psal. 44. In corda inimicorum regis. i. tuorum, qui es rex. Nam fuerat dicendum, honor tuus, qui es rex, tua regia maiestas, vel potius, tu, qui es honore regio, iudicium diligis. Fortitudinem hîc significare gloriam & maiestatem cum Septuag. censet R. Abraham Abben Ezra. Maiestas Dei amat iustitiam, delectatur iudicio, nihil vult agere contra iustitiam.

5 *Parasti*. Tertia ratio, cur celebrandum nomen Dei, siue Deus ipse. Parasti directiones siue rectitudines. i. rectos & integros stabiliuisti, firmasti, præmuniuisti ne deijciantur & corruant. Abstractum pro concreto, per Auxesin. Parare & præparare apud Septuag. ex Heb כון significat stabilire, fundare, communire, prosperare, præseruare, vsu Medico. Alij in abstracto, firmasti, fundasti, stabiliuisti rectitudines atque æquitates. i. omnia æqua & recta cõstituisti. Quod aliqui restringunt ad mandata & leges Dei, quid iustum, quid iniustum, monstrantes. Sed rectius ad iuris conseruationem. i. dictionem. Quoniam loquitur de Gentibus & populis in ordinem redigendis & puniendis. *Iudicium*, quo improbi castigãtur. *Et iustitiam*, qua iusti defenduntur & proteguntur, apud Iacobæos vel pro Iacobæis, in terra tu exercuisti. Quarta ratio.

6 *Scabellum pedum eius*. Templum, vel arcam fœderis, cui Deus insidere dicebatur, ob oracula & alias gratias, Iudæi intelligunt: Nostri Christi humanitatem in mysterijs adorandam, vt Ambros. De fide, Aug. in Psal. In qua videlicet inhabitat & requiescit diuinitas. Alluditur autem ad gestum adorantium regem, & ad thronum eius accumbentium. q.d. Coram scabello pedum eius procidite, quasi ante pedes eius prostrati: quoniam sanctum & honorandum est, quicquid ad ipsam pertinet, etiamsi abiectum videatur, vt pedum scabellum.

7 Exemplo Mosis, Aaronis, Samuëlis, Iudæos inuitat, vt Christũ Dominũ agnoscãt, exaltent, adorẽt & inuocent. *In sacerdotibus*. Hinc & è 1. Par. 27. in Deras Moses non tantum dicitur sacerdos, verumetiam primus legis sacerdos, vt qui sacerdotali munere functus sit ante Aaronem septem cõsecrationum siue ordinationum diebus Leuit. 8. nec fuerit exclusus à magni sacerdotij functione quadraginta illis annis, quibus in deserto rexit populum, è scriptis R. Ionathan, R. Iose, R. Iosua, R. Berechia. Assentiuntur nostri, vt Hieronym. Lib. 1. contra Iouin. Augustin. in hunc Psal. Dionys. Areopag. Hierarch. Eccles. c. 5. Nazanz. Orat. ad Greg. Nyss. Leo Magnus Epist. 88. Atque hinc Philo Iudæus libros suos de vita Mosis distributos in tres partes, Regnum, Leges, & Sacerdotium, ita concludit: Atque hæc fuit vita, obitusque Mosis Regis, legislatoris, Vatis & Pontificis, sicut sacris literis proditur. *Et Samuël inter eos*. Samuëlem non inter sacerdotes, sed inuocatores nominis Dei reponit, quod purus esset Leuita. In tribu enim Leui quatuor erant stirpes, quarum sola Aaronia erat sacerdotalis, Aaronica, Caathitica, Merarítica, & Gersonitica. Et si enim Aaronitæ essent Caathitæ, siue de stirpe Caath, vnius è tribus filijs Leui, tamen quia Caathitæ per lineam duntaxat Aaronis erat sacerdotes, per alias, vt per lineã Choræ, de qua fuit Samuël, simplices Leuitæ, partem per se quartam constituunt, & à Caathitis separantur.

8 Superior versus in hunc cadit: vnde afficiendus duntaxat virgula. Moyses & Aaron sacerdotes, & Samuël Leuita inuocabant Dominum (Christum) & ipse &c. Numer. 14, 16. 1. Reg. 7.

10 *Adinuentiones eorum*. Passiuè, contra eos. Vindicabat siquis aliquid aduersum eos moliretur. De Chore, Dathan, Abiron & socijs, Num. 16. quos Dominus vltus est murmurantes & conspirantes aduersus Mosem & Aaronem. Nam

hæc non dicit vt viris sanctis, sed de ijs, qui aduersus eos seditionem concitarunt, qui partim hiatu terræ absorpti sunt, partim igne perierunt, partim quantum ad Samuëlem tyrannide Saulis subiecti, maximas calamitates experti sunt. Heb. *Opera eorum*, non quæ faciebant, sed quæ patiebantur à Chore & cæteris conspiratoribus. Solent enim Genitiui casus nominum & pronominum actiuè, passiuè, possessiuè sumi pro cõmoditate sententiæ, vt fusè docet R. Dauid in Michlol, qui & in Comm. hunc locum sic explanat. Symmachus putauit esse relatiuum sine antecedente, *Eorũ*, scilicet impiorum.

11 *Adorate*. Quoniam verbum Adorandi construitur in hac lingua cum ל, Kimhi interpretatur, Adorate montem sanctum eius. Deinde, quia Adoratio videtur incommodè tribui creaturæ, constituit duplicem adorationem, vnam absolutam, alterã relatiuam siue respectiuam. Huius verba fideliter vertemus, propter sciolos, qui eius næuos pluris solent facere, quàm pulchritudinem. Adorate (inquit) mõtem sanctum eius. i. Montem Moriá, in quo erat Sanctuarium. Nam ipse sanctus est, & locus eius sanctus: vt proinde dixerit Leuit. 26. v. 2. Pauete sanctuarium meum, siue veneramini. Quando autem venerantur ædem, non nisi venerantur eum, qui ædem, quam delegit, præcepit in veneratione haberi. Sic quando adorant ad ædis parietem, non adorant, nisi eum qui ædem sanctificauit, vt qui ante mentis oculos sibi proponant Deum recolere, & ad eum cor subuehere. Quæ congruunt nostrorũ scitis, vt Titelemanni in hunc Psalm. sic scribentis: Cùm arca, vel quid simile adorari iubetur, non debet intelligi adoratio propria, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote enti primo & supremo Domino, sed impropria, pro specialis honoris exhibitione. Quidã verò adorare scabellum accipiunt loco huius, adorare ad scabellum, vel ante scabellum: vt Adoratio Dei propriè dicta intelligatur, nec arcæ sit adoratio, sed Dei super arcam sedentis: quemadmodum Christum sub sacramento latentem adoramus, & ad locum, vel ante locum, vel versus locum illum, in quo sanctissima illa mysteria conseruantur, adorationis exhibemus reuerentiam, non ipsum quidem locum adorantes, id est, ligna, lapides, & claustra, sed ipsum, quem illo in loco esse credimus.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Ad Dei laudes & cultum omnes cohortatur.

1 Psalmus in confessione. XCIX. Hebr. 100.

2 IVbilâte Deo omnis terra: seruîte dómino in lætítia.

3 Introîte in conspêctu eius: in exultatiône.

4 Scitôte quóniam dóminus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

5 Pópulus eius & oues páscuę eius, introîte portas eius in confessiône: átria eius in hymnis, confitémini illi.

6 Laudâte nomen eius, quóniam suâuis est dóminus, in ætêrnum misericórdia eius: & vsque in generatiônem & generatiônẽ véritas eius.

2 Vltimus est Molis de Messia.

3 *In conspectu eius*, in templum eius, de quo 3. Reg. 8. Oculi Domini in hanc domum, & eam respicit. Apparete cõram Domino.

4 *Fecit*, ornauit, extulit, conseruauit, vt 1. Reg. 12. Qui fecit Mosem & Aaronem. q. d. Nos non solùm creauit, sicut cætetos, verumetiam ex omnibus Gentibus elegit, quos præcipuè ornaret, & cumularet gratijs atque muneribus. Sic Kimhi verbum hoc distinguit à Bara, *Creauit*, & Iatsar, *Formauit*: quod Creare sit è nihilo, vel è materia producere,

formare, formam materiæ inducere: facere autem, siue Asiã, ornare, beneficijs & donis afficere, gratijs cumulare. 5 *Populus*. Appositorie Rabbini connectunt cum præcedenti versu: Et non ipsi nos populus eius, qui sumus populus eius, & oues pascuæ ipsius. Possit esse vocatiui casus, & construi cum seqq. O populo eius, & oues, quas ipse pascit & regit, introite *portas eius*, portas domus & templi ipsius. *In confessione*, cum commendatione, cum laudibus, cum gratiarum actione. R. Iohanan in Deras, hanc cõfessionem pertinere scribit ad cultum noui Testamenti, qui iam non sit futurus cruentus & victimarius, sed incruentus & laudis, Eucharistiæ, & gratiarum actionis. *Atria*, Ecclesiam. Alludit ad duo atria templi, Sacerdotum, & Israël, quæ postea tria fuêre, Sacerdotũ, virorum & mulierum. *In hymnis*, cum hymnis, & diuinis honoribus.

6 *Suauis*. טוב, bonus, benignus, beneficus. *In æternum* (&) in æternum clementia & beneficentia eius (est). Asyntheton. *Veritas eius*. Fides in promissis præstandis è R. Selomo. Denique quoniam est sempiternę misericordię & perpetuæ fidei, cum celebrate, & eius nomen collaudate. Sic Ioan. 1. Gratia & veritas per Christum exorta est. Est enim Christus misericors, gratuitò beneficia promittens, & verax, cõstanter promissa seruans atque implens.

ARGVMENTVM.

Probæ suæ antè actæ vitæ rationem Deo proponit, eius extollens gratiam. Iuxta Hebræos, qui hæc exponunt in futuro, se rectè victurum vouet. Congruit Christo.

1 Psalmus Dauid. C. Hebr. 101.

2 MIsericórdiam & iudícium: cantâbo tibi dómine.

3 Psallam, & intélligam in via immaculâta: quando vénies ad me.

4 Perambulâbam in innocêntia cordis mei: in médio domus meæ.

5 Non proponêbam ante óculos meos rem iniûstam: faciêntes præuaricatiônem odîui.

6 Non adhæsit mihi cor prauum: declinântem à me malîgnum non cognoscêbam.

7 Detrahêntem secrêtò próximo suo: hunc persequêbar.

8 Supêrbo óculo & insatiábili corde: cùm hoc non edêbam.

9 Oculi mei ad fidêles terræ, vt sédeant mecum: ámbulans in via immaculâta, hic mihi ministrâbat.

10 Non habitâbit in médio domus meæ, qui facit supérbiam: qui lóquitur iniqua, non dirêxit in conspêctu oculôrum meôrum.

11 In matutîno interficiêbã omnes peccatôres terræ: vt dispérderem de ciuitâte dómini omnes operântes iniquitâtem.

2 *Misericordiam*, tuam, qua erga me quotidie vteris, qui mihi parcis, & *iudicium* tuum, iustitiam tuam, qua me seruas & defendis, tibi Domine cantabo ore, psallam instrumentis musicis. Vel iudicium tuum, quo peccata vlciscis, vt quia recordatio solius iudicij in desperationē precipitat, & misericordiæ assentatio securitatem generat, neque iudicium iam solum, neque solam misericordiam, sed misericordiam pariter & iudicium cātem tibi Domine. Alij malunt Dauidem de sua misericordia & iustitia loqui. Tibi cantabo meam misericordiam, qua sum paratus ad subditos iuuandos & subleuandos, iudicium meum, quo omnia rectè & iustè in meo regno administro, vt tibi gratias agam, qui mihi has virtutes & cætera omnia bona largitus.

3 *Intelligam*, intendam innocentiæ, animum adijciam ad innocentiam & integritatem. *Quando venies ad me?* vt id perficiam, supple. Quando enim, siue Mathai interrogat. Ecquando me spiritu tuo collustrabis, vt innocentiæ tuæ intelligenter & sapienter insistam, teque dignè canam? Significat se nihil profecturum in suis votis & institutis, nisi conatus suos ipse iuuerit.

4 *Perambulabam*. Rabbini sequentia omnia verba in futuro exponunt, vt promittat se & rectè victurum & rectè viuentes amaturum, & malos labefactaturū proponatque effigiē solidæ expressæque virtutis regiæ. Hic Perābulabo, v.5. proponam, odio habebo.6. non adhærebit, nō cognoscam.7. Persequar.8. Non edam.9. ministrabit,10. Non diriget.11. Interficiam. *In medio domus meæ*, in mea familia & regno.

5 *Iniustam*, legi contrariam. *Odiui*, odi, odio habui. Sic Heb.est præteritum שנאתי, vt proindè Sept.Per præteritū imperfectum reliqua verba reddiderint. Nam, vt docet Elias in lib. Bahur & alibi, Imperfecta Latinorum & Græcorum vno modo apud suos repræsentātur per futura, cum quibus præterita miscentur: vbi etiā docet in scriptis poëtis, inter quæ hoc opus nominat, futura plerumque loco præteritorum poni. Ne quis temerè nostrorum Septuaginta versionem non intellectam negligat. *Facientes*. Heb.facere, operari erronea odi.

6 *Non adhæsit*, homini deprauato & peruerso interdixi domo & familiaritate mea. *Mihi*. Hic Masoretæ claudunt periodum, per Protozeugma, Non adhæsit mihi (facere erronea.) Deinde quod sequitur, construunt cum sequētibus, Cor prauum declinabit à me. Simplicior est distinctio Septuag. & linguæ familiarior per solam Eclipsim literæ ע. Non adhæsit mihi cor prauum, malum (qui) à me declinat, non cognoscebam. *A me*, i. à mea recta & pia viuendi ratione. Non communicabat scilicet cum impijs & hæreticis, multo minus fouebat.

7 *Persequebar*, vsque ad internecionem. Vnde Heb. excindebam. Harpyas autem, coruosque hiātes aulæ, hoc & seq. v. pingit.

8 *Insatiabili*, auaro, vel potiùs ambitioso, quod nullis satiatur honoribus. Nam Hebr. lato corde. Cadunt autem in præpositionem *Cum*, quæ in medio ponitur, per Mesozeugma. *Nō edebam*. Eclipsim literæ H braicæ interpretati sunt. Superbum oculis, & latum corde cum non poteram, ad mensam sup. recipere ferre, vel quid aliud.

9 *Ad fideles*. Ad fidos, stabiles, veraces, qui non fallunt fidem alicui, maximè Deo & principibus datam. *Vt sedeant*, vt habitent & commorentur, vt sedes habeant domi meæ.

10 *Superbiam*. Dolum propriè. Nisi רמיה significationem sumat à רום, elatus est, superbijt. *Iniqua*. Mendacia propriè. *Non direxit*, sup. viam suam. i. non prosperauit apud me. Vnde Heb. Non stabilitus est, non stabilietur.

11 *In matutino*, summo mane, maxima diligentia & studio, maturè, tempestiuè, antequàm inualescerent, nulla interposita mora. Nam vocula *Manè*, & synonymis in hanc sententiam scriptura vtitur. *Interficiebam*. Heb. excindebam, vt.v. 7. purgabam terram à improbis & sceleratis, vt in ciuitate & regno, in quo Deus colitur, pietas & iustitia vigerent.

ARGVMENTVM.

Orat Christum, vt post tot calamitates & ruinas, quas poëticè describit, promissam det salutem.

1 Oratio pauperis, cùm anxius fuerit, & coram domino effuderit precem suam. C I. Hebr.10.

2 DOmine exaûdi oratiônem meam: & clamor meus ad te véniat.

3 Non auêrtas fáciem tuam à me: in quacúque die tríbulor, inclîna ad me aurem tuam.

4 In quacûnque die inuocáuero te: velóciter exaûdi me.

5 Quia defecêrût, ſicut fumus, dies mei: & oſſa mea, ſicut crémiũ, aruêrunt.

6 Percûſſus ſum, vt fœnum, & áruit cor meum: quia oblîtus ſum comédere panem meum.

7 A voce gémitus mei: adhæſit os meum carni meæ.

8 Símilis factus ſum pellicâno ſolitúdinis: factº ſum, ſicut nyctícorax, in domicílio.

9 Vigilâui, & factus ſum, ſicut paſſer: ſolitárius in tecto.

10 Tota die exprobrâbant mihi inimîci mei: & qui laudâbant me,

aduerſum me iurâbant.

11 Quia cínerem tanquam panem manducâbã: & potum meum cum fletu miſcêbam.

12 A fácie iræ indignatiônis tuæ: quia éleuans alliſîſti me.

13 Dies mei ſicut vmbra declinauêrunt: & ego ſicut fœnum árui.

14 Tu autem dómine in ætêrnum pérmanes: & memoriâle tuum in generatiône & generatiônem.

15 Tu exûrgens dómine miſerébéris Siõ: quia tempus miſerêndi eius, quia venit tempus.

16 Quóniam placuêrũt ſeruis tuis lápides eius: & terræ eius miſerebûntur.

17 Et timebũt Gentes nomen tuũ dómine: & omnes reges terræ glóriam tuam.

18 Quia ædificâuit dóminus Sion: & vidébitur in glória ſua.

19 Reſpêxit in oratiônẽ humílium:

& non sprêuit precem eôrum.

20 Scribântur hæc in generatiône áltera: & pópulus, qui creábitur, laudâbit dóminum.

21 Quia prospêxit de excêlso sancto suo: dóminus de cælo in terram aspêxit.

22 Vt audîret gémitus compeditôrũ: vt sólueret fílios interemptôrum.

23 Vt annúntient in Sion nomen dómini: & laudẽ eius in Ierúsalem.

24 In conueniêndo pópulos in vnum: & reges, vt séruiant dómino.

25 Respôndit ei in via virtûtis suæ: paucitâtem diêrum meôrum núntia mihi.

26 Ne réuoces me in dimídio diêrũ meôrum: in generatiône & generatiônem anni tui.

27 Initio tu dómine terram fundâsti: & ópera mánuum tuârum sunt cæli.

28 Ipsi perîbunt, tu autem pérmanes: & omnes sicut vestimêntum veterâscent.

29 Et sicut opertórium mutâbis eos, & mutabûntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

30 Fílij seruôrum tuôrum habitâbunt: & semen eôrum in séculum dirigêtur.

2 *Domine.* Christe. Nam toto hoc Psal. Dei & Domini nomẽ restringi ad Christi personam indicat Apostolus Heb. 1.

5 *Sicut cremium*, sicut res crematu facilis, res quæ præ siccitate ignem facilè concipit, lignum aridum, Φρύγιον, velut quod frigitur, concremata sunt. Hypotyposis hominis mœstissimi, cuius corpus præ animi dolore macie conficitur. Heb. sicut torris.

6 *Quia obliti sum*, præ nimia calamitate & angustia, adeò vt non esset cibi appetitus. Nam nimia mœstitia tollit appetentiam, nec sinit cibum capere. q.d. Mœrore animi ægrotauit corpus. Nostri, præ pœnitentiæ luctu.

7 *A voce*, propter vocem suspirij mei, propter tristitiam meę vocis, præ clamoso gemitu factum est, vt mihi adhæreant ossa carni, i. cuti. Propter suspiria corpus succulentum & totosum emarcuit, & exuccum factum est, vt inter ossa & cutim nulla caro intercedat.

8 *Pelicano.* Pelicanus, auis Ægyptia habitans in Nili solitudinibus, quæ filios à serpente occisos lateribus percussis suo sanguine excitat. Hier. ad Præsidium. Est & aquatica, quæ aquis delectatur. Quidam vertunt Onocrotalum syluestrem. Sed ne Rabbini quidem sciunt, quænam istæ aues sint. *Solitudinis.* solitario. In *domicilio*, in ædium ruinis & parietinis. Vnde Heb. in desolationibus, locis desertis. *Nycticorax*, nocturnus coruus. Cos alijs Bubonem, alijs Noctuã, alijs Cucullum significat. Fugio (inquit) hominum consor-

tia more auium lucifugarum & triſtium. Mœror me ad tenebras adigit, ac ſi eſſem coruus nocturnus, noctua, aut Bubo, habitans in ſecreto ac tenebroſo aliquo angulo domicilij, qui lucem fugit & hominum conſpectum, noctibus autem vigilat, & cantat veluti carmen lugubre.

9 *Vigilaui*, tranſegi noctem inſomnem: præ triſtitia ſomnum capere non potui, alijs dormiẽtibus. *Sicut paſſer*. Tſippor quamlibet auiculam ſignificat. Factus ſum triſtis, qualis eſt ſolus in tecto paſſerculus.

10 *Qui laudabant me*. Alij per Antiphraſim exponunt, qui debacchabantur in me, qui blaſphemabãt me, qui inſanias & ludicra in me iactabant, mihíque inſultabant. Nam הלל ex illis verbis eſſe dicitur, quæ contraria ſignificant. *Iurabant*, coniurabant, conſpirabant, ſeſe ad id ſacramento obſtringentes. *aduerſum me*. Ad verb. in me. i. aduerſum me: vel iuxta alios, per me, per meam calamitatem iurabant tanquam per aliquod prodigium, ſiue rem prodigioſam. Qui amici erant rebus florentibus, nũc me ſibi ſtatuunt pro exectandi exemplo, prouerbio, & formula.

11 *Cinerem tanquam panem*. Hypallage. Erat enim dicendum, tanquam cinerem panem manducabam. i. ſine guſtu & ſuauitate. Præ lachrymis inter cibum capiendum non diſtinguebam inter panem & cinerem, quo panis ſiue cibus erat aſperſus. Lachrymæ nihil me ſinebant diſcernere in puluere ſiue cinere iacentem, more lugentium.

12 *A facie iræ*, propter iram tuam vehementem, propter calamitatem mihi vehementia iræ tuæ immiſſam. *Quia eleuans*, quia magna vi & impetu me ſublatum in terram abieciſti, vt qui pondus altè extollit, deinde grauiter & violentè ad ſolum affigit & iaculatur.

13 *Sicut vmbra*, quæ aſſiduè minuitur, vel quæ inclinat ad veſperam, & ad occaſum tendit. Alij, quæ fit aſſiduè maior, & tenebris propinquior, iam iámque in tenebras euaneſcẽs, vt Pſal. 108. Sicut vmbra cùm declinat. & Virg. Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ. *Sicut fœnum*, ſicut herba demeſſa, vel ſolis ardore percuſſa.

14 *Memoriale tuum*. paſſiuè. Tui memoria & mentio eſt ſempiterna, neque deletur annis.

15 *Quia venit tempus*. *Quia tempus* duntaxat repetitur ad Epizeuxim. Nam ſatis fuerat dicere, Quia tempus miſerẽdi

eius (Sionis) venit, quòd tot præceſſerint cruces, tam multæ & tam diuturnæ, vt eius miſereatis, tempus poſtulat. In Heb. eſt Auxeſis potius, quàm Epizeuxis, quoniam *tempus* priore loco עת dicitur, & minus ſignificat, poſteriore מועד. i. occaſio, tempus certum & conſtitutum, cuius occaſio non ſit prætermittenda: quod aliqui referunt ad ſeptuaginta annos captiuitatis Babylonicæ iam exactos.

16 *Lapides eius*, ruinæ eius Sion. & parietinæ tuis cultoribus gratæ ſunt, prę voluptuoſis & magnificis exiliorum palatijs, quòd illic te purè & liberè colant. Anteponunt ſcilicet mundi voluptatibus cultum tuum, malentes affligi cum Dei populo, quàm temporarij peccati habere iucunditatem, vt de Moſe ſcribitur Heb. 11. Eſt autem ratio rationis proximę. Quia venit tempus & occaſio. Placuerunt enim ſeruis tuis eius lapides, & gratum habent eius puluerem. (Terra hîc ex Heb. pro puluere accipitur.)

17 Cadit hic verſus in ſequentem. Ita te timebunt exteræ gentes & reges, quòd reſtauraueris Sionem. Et eſt vaticinium de Gentium in Eccleſiam introitu.

18 *Ædificauit*, ædificaſti, ô Domine, &c. Enallage perſonę, vel reſpicit ad Deum patrem, per diſtinctionem diuinarum hypoſtaſeon. *Et videbitur*. vt in Baruch, In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Dominus Chriſtus videbitur in Sion in ſua gloria, & miraculorũ ſplẽdore atque potentia. Ioan. 1. Vidimus eum quaſi vnigenitum, plenum gratię & veritatis. 1. Ioan. 1. Quod vidim⁹ de verbo vitę, &c.

19 *Humilium*. Explicarunt Metaphoram. Nam ערער harhar, Myricam propriè ſonat, vel Iuniperum, humile virgultum, humi repens, vixque in terra apparens. Anonymo, Cicadam, vermem æſtiuum, inſecti genus æſtiuis duntaxat menſibus apparens, & canorum, vt quod tota die canat & ſtrideat. Abiecti (inquit) humiliſque precem exaudiuit, qui non niſi æſtate, cùm perſecutionum hyems tranſijt, canere & apparere audet.

20 *In generationẽ alteram*. Ad poſteritatem hæc ſcribantur de Chriſto, & beneficijs eius. *Qui creabitur*, populus Chriſtianus, quem Deus creauit & genuit verbo vitæ. 1. Petr. 1. Iac. 1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Sic Pſal. 21. vt perpetua ſucceſſione Chriſtiana Eccleſia perpetuetur.

22 Fructus diuinæ visitationis & redemptionis, vsque ad v.25. *Interemptorum*. Heb. mortis. Quod vulgo exponunt filios morti destinatos, necibus obiectos.

23 *Vt annuntiet*, prædicet.

24 *In conueniendo*, quando conuenient populi & reges, dum congregabũtur in eũdem locum & eãdem Ecclesiam, vt Deum colant & seruiant. Pendet è superiore, Annuntiabunt in Sion laudem tuam, quando populi & regna eodem conuenerint ad Deum colendum.

25 *Respondit ei*. Respondit, locutus est populus Domino pro modulo virtutis suæ & potentiæ, secundum suas vires, toto conatu & studio. Hoc enim declarat, *in via virtutis suæ*, Paucitatem, &c. Hic enim post absolutum vaticinium de restauranda Sione per vocationem populorum, incipit Mimesis populi huius noui orãtis ac precantis vitæ diuturnitatem, ac persecutionum mitigationem, quò Dei notitia perpetuetur, quemadmodum ipse est perpetuus & æternus. *Paucitatem*, inquit, *dierum meorum nuntia mihi*. Indica mihi, quãdiu victurus sum, vt sciam an futurus sim superstes, quo tempore perficies ista, siue tempore redemptionis & salutis, è Kimhi. Septuag. rectiùs hic distinxerunt & commodioribus punctis legerũt Hebraica, quàm Masoretæ. Nempè sic עָנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי אֱמֹר אֵלִי, Respondit (ei) in via virtutis suæ, Breuitatem dierum meorum dic mihi: sensu quem explicauimus. Cùm Masoretæ adhibendo alia puncta, & duas vltimas voces reijciendo in principium sequentis versus, primum reddãt sensum, vixdum satis expositum, deinde versum faciant multò breuiorem, quàm reliquorum mensura patiatur. Denique כֹּחוֹ scriptum per Vau, legant pro sua authoritate, per Iod, vt כֹּחוֹ sit כתיב, & כֹּחִי sit קרי, quemadmodum ipsi loquuntur, dum aliter legendum censent, quàm scribatur. עָנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי: אֱמֹר אֵלִי, id est, afflixit in via virtutem meam, abbreuiauit dies meos dicam, Deus meus, ne voces me, &c. Vbi primùm dubitatur de cohærentia. Secundò de suppositio, dum alijs de repente est *Hostu*, alijs *Deus*. Tertiò quid hic significet *in via*.

26 *Ne reuoces*, ne me ad te voces, vt moriar, ne me tollas de hoc mundo ante tempus, vt moriar in exilio, neque videam consolationis diem. Gall. *Ne m'appelle point*. Heb. Ne

me succidas, vel, ne subducas me.

27 Pro Christi diuinitate, maiestate, omnipotentia, citat hunc versum cum duobus sequentibus Apostolus Heb. 1.

28 *Ipsi peribunt*, cœli à suo statu, in quo nunc sunt, recedẽt, & omnes antiquabuntur instar vestimenti, quod cùm per vetustatem detritum fuerit, innouari debet. Sic enim & cœli, cùm ad consummationem sæculi peruenerint, immutabuntur ad nouitatem maioris gloriæ. Nam futura est cœli & terræ mutatio, non in totum abolitio, vt abijciant vestimentũ corruptionis, & induant nouam vestem incorruptionis, 2. Per. 3. Rom. 8. Heb. 13. Sic ferè interpretes, vt Perire intelligatur ratione qualitatũ, non substantiæ, de quo lege 2. Pet. 3. R. Dauid docet quosdam intelligere de simplici interitu, vt eorum substantia abeat in nihilum: alios subaudire, suapte natura, vel, si velis. q. d. Ex se sunt corruptibiles, & perirent, nisi tu eos in æternum conseruares. Vt non pereãt, hoc habent per accidens, quia tu non vis. Hæc perennitas eis est aduentitia, vt de dijs minoribus pronũtiauit Plato in Timæo. Nostri interpretantur de interitu non substantiæ, sed qualitatum & accidentium, vt Hieronym. in 51. Esaiæ, & Proclus apud Epiph. hæres. 64. Cæsarius q. 71. hunc versum refert ad vniuersorum creationis operum dissolutionem. Ipsi cœli scilicet & terra dissoluentur, & omnes vt vestimentum veterascent. Sequentem verò ad eorundem renouationem, καὶ ὡσεὶ τὸ κρεῖττον μεταποιήσεις. Vnde in Rom. Psalterio, *ipsa*, & *omnia*, neutro genere.

29 *Sicut operiorium*, i. indumentum ex Heb. Sicut immutari solet indumentum, mutabis cœlos, & innouabis mutatione glorioſa, cùm liberabis eos à seruitute & vanitate, cui nunc propter hominem sunt subiecti, Rom. 8. *Mutabis*, ἀλλάξεις, alterabis, vt respondeat Hebræo תַּחֲלִיפֵם, mutabis, innouabis eos. In aliquibus exemplaribus ἑλίξεις, volues, vertes, rotabis. *Tu autem idem ipse*, æternus, prorsus inuariatus & immutabilis, vt nihil tibi possit accedere vel decedere. *Anni tui*, æternitas tua, qua comprehenduntur omnes annorum circuli.

30 *Habitabunt*, in sæculum, per hypozeugma. Quare idem dicit vtroque hemistichio: Et semen eorum in sæculum dirigetur, stabilietur, firmabitur, permanebit. Quamuis tibi soli hæc æternitatis duratio à temetipsò conueniat, huius

tamen. quæ tua est benignitas, electos tuos participes efficies, vt tecum in cœlo æuum sempiternum beati degant. Illud autem Heb. *Ante te*, coram te, doctè exposuerunt in sæculum, vt Exod. 20. Non erunt tibi dij alieni ante me. i. vnquam, me stante & durante, quandiu durabo & existam, nunquam Deos alienos habebis. Sic Psal. 71. v. 5. Permanebit ante Lunam: & v. 18. Ante solem permanet nomen eius. i. quandiu stabit luna, quandiu durabit sol, in perpetuum. *Filios & semen seruorum Domini* Vocat electos, quos per Euangelium & spiritualem generationem genuerunt, ac post se reliquerunt Apostoli & Apostolici.

ARGVMENTVM.

Se, Angelos, & omnia excitat ad innumerabilia Dei beneficia prædicandum.

1 Ipsi Dauid CII. Hebr. 103.

2 BEnedic ánima mea dómino: & ómnia, quę intra me sunt, nómini sancto eius.

3 Bénedic ánima mea dómino: & noli obliuíscі omnes retributiônes eius.

4 Qui propitiâtur ómnib⁹ iniquitátibus tuis: qui sanat omnes infirmitâtes tuas.

5 Qui rédimit de intéritu vitam tuam: qui corônat te in misericórdia & miseratiónibus.

6 Qui replet in bonis desidérium tuum: renouâbitur, vt aquîlæ, iuuêntus tua.

7 Fáciens misericórdias dóminus: & iudícium ómnibus iníuriam patiéntibus.

8 Notas fecit vias suas Moysi: fíliis Israël voluntâtes suas.

9 Miserâtor & miséricors dómin⁹: longánimis & multum miséricors.

10 Non in perpétuum irascêtur: neque in ætêrnum comminábitur.

11 Non secúndùm peccâta nostra fecit nobis: neque secúndùm iniquitâtes nostras retríbuit nobis.

12 Quóniam secúndùm altitúdinem cæli à terra: corroborâuit misericórdiam suam, súper timêntes se.

13 Quantum distat ortus ab occidênte: longè fecit à nobis iniquitâtes nostras.

14 Quómodo miserêtur pater filiôrũ, misêrtus est dóminus timénti-

bus se: quóniam ipse cognôuit figmêntum nostrum.

15 Recordâtus est, quóniã puluis sumus: homo sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorêbit.

16 Quóniam spíritus pertranſíbit in illo, & non subsístet: & non cognôscet ámplius locum suum.

17 Misericórdia autem dómini ab ætêrno: & vsque in ætêrnum super timêntes eum.

18 Et iustítia illîus in fílios filiórũ: his qui seruant testamêntum eius.

19 Et mémores sunt mandatórum ipsíus: ad faciêndum ea.

20 Dóminus in cælo parâuit sedem suam: & regnum ipsíus ómnibus dominábitur.

21 Benedícite dómino omnes ángeli eius potêntes virtûte: faciêntes verbum illîus, ad audiêndam vocem sermônum eius.

22 Benedícite dómino omnes virtûtes eius: minîstri eius qui fácitis voluntâtem eius.

23 Benedícite dómino ómnia ópera eius, in omni loco dominatiônis eius: bénedic ánima mea dómino.

2 *Anima mea.* Animam suam vocat seipsum, & nomen sanctum Domini, Dominum, poëticè. *Omnia quæ intra me sunt*, omnia mea interiora, cor, pectus, ad intima vsque ossa per Prosopopœiam, vel, omnes meæ cogitationes, & intimi animi sensus & affectus, per Metonym.

3 *Retributiones*, beneficia.

4 *Infirmitates*, morbos & ægritudines corporis.

5 *Redimit*, vendicat, liberat de interitu, siue fouea vitam tuam, te innumêris beneficijs clementissimè ornans, & donis afficiens, nullis tuis meritis.

6 *Desyderium*, ἐπιθυμίαν, appetentiam tuam è cibi & potus penuria. i. qui te ditat abundè, qui te bonis, quibus ad victum necessarium fruare, satiat, qui te copiosè pascit. Metonymiam explicarunt. Nam Heb. os tuum, buccam tuam. Nisi malis Os tuum. i. oris tui petitiones, optata & vota, vt Psal. Aperi os tuum & implebo illud. Vel, cum Rabbinis, Qui replet bonis os tuum, i. qui lęsum tuum gustatum sanat, qui te restituit pristinæ valetudini, vt cibi gustum & suauitatẽ morbo amissam recuperes. Vel, cum Hier. & Aben Ezra, Ornamẽtum tuum, i. animam tuam bonis replet. Nam עדי & bucca, & ornamentum. *Renouabitur vt aquilæ.* Mutat regimẽ. Qui renouat tuam, quasi Aquilæ, iuuentutem, sanãdo, vt suprà, infirmitates & ægritudines tuas. Aquila se suámque valetudinem & iuuentem renouat atque reparat singulis decennijs, veteres plumas exuendo, & recentes inducendo, per plumarum in igne elementari cremationem, & maris immersionem, veluti per balneum, vsque ad annum centesimum, quo demum interit, dum præ nimia senectute è mari emergere non potest. R. Saadias. Alij, vt D. Augustin. Aquila rostrum ob vetustatem crescens, quando nimis aduncum euasit, vt capere cibum nequeat, ad lapi-

dem percutit, superiorem eius partem frangit & abijcit, deinde cibum recipit, vt sic quodammodò ad iuuentutem redeat.

7 *Misericordias.* Iustitias, propriè. Sed iam notauimus, quoties iunguntur duæ hæ dictiones primam, scilicet iustitiam, ferè misericordiam significare, alteram, scilicet iudicium, opus iudicij, ius & æquum.

8 *Voluntates suas*, opera & studia sua, Heb. Sic religionem & cultum verum & legitimum appellat, vt vias, legem, & verbum Dei: tantum beneficium, vt nisi ea nobis aperuisset, adhuc versaremur in tenebris & erroribus.

9 *Longanimis*, tardus ad irascendum. Verb. longus naribus. i. tardus ad nares commouendas, ad longum connuens, nec celeriter prorumpens ad pœnas. *Multum misericors*, beneficus etiam in ingratos. Hæc sunt epitheta siue cognomina Dei, quæ Exod. 34. Mosi reuelauit in monte Sinai, ex quibus affectus Dei erga homines cognoscitur.

10 *Irascetur*, litem intendet, tixabitur, propriè: non perpetuò litem intendet, tandem reconciliabitur. *Comminabitur.* In Heb. est Eclipsis, Non semper seruabit (iram suam) i. nō semper erit memor iniuriæ acceptæ, eam remittet. vt Gall. *Ie la luy garde*, quando cogitamus de aliquo vlciscendo.

11 *Retribuit*, non reddit talionem atque pœnas commeritas.

12 *Secundum altitudinem cœli*: quanta est eleuatio cœli supra terras, tanta est eius misericordia erga timentes se. Altitudo enim mundi à terra ad cœlum sumitur. Comparatio poëtica.

13 *Quantum distat.* Alia comparatio poëtica sumpta à longitudine mundi, quæ ducitur ab Oriente in Occidentem, vt latitudo à Septentrione in Meridiem. *Longè fecit*, tantum sup. Vsu linguæ particula comparationis desideratur. Distare tantum fecit, tantum à nobis remouit delicta nostra.

14 *Figmentum nostrum*, naturæ nostræ vitiositatem, fragilem nostram naturam & conditionem, vitiosam originem, malignam à natura propensionem. q. d. Nouit quales formati fictiq; sumus. Hebræi vocant figmentum hominis, vitiosam & fragilem eius naturam, corruptam eius originem. Elias in Tisbi, concupiscentiam interpretatur, sed in malum propriè.

15 *Puluis*, nos ex puluere conditi, & in puluerem redeuntes.

16 *Spiritus*, Rabbini per Spiritum, ferè intelligūt ventum. Ventus pertransibit in illo. i. per illum florem, & exarescet, neque subsistet ille flos: sed neque cernetur amplius locus, in quo paulò antè pulcherrimus floruerat. Nostri melius, Spiritus. i. anima pertransibit in illo (homine), ab illo homine abibit & migrabit, túmque non subsistet homo, neque eum amplius habebit locus suus. Hoc enim significat, *Et non cognoscet amplius locum suum.*

17 *Et vsque in æternum.* i. etiam post mortem hominis.

20 *Parauit*, firmauit, stabiliuit thronum suum regium, vt perpetuò regnet.

21 *Virtute*, fortitudine & robore. *Facientes*, qui iussa eius exequimini, audiendo vocem eius & mandata, eiq; obtemperando.

22 *Virtutes*, exercitus. Sic appellat reliquos Angelos, vt Seraphim, &c. Nam illorum multi sunt ordines apud D. Paulum, & Dionysium eius discipulum, de cœlesti Hierarchia.

23 *Omnia opera*, omnes res ab eo procreatę, non modo Angelicæ, & humanæ, verumetiam hæ, quæ ratione & sensibus vacant, cùm ad omnes mundi particulas beneficia Dei dimanēt, & omnes res ad misericordiam & bonitatem eius prædicandam hominem inuitent.

ARGVMENTVM.

Deum ab opificio & prouidentia celebrat.

1 Ipsi Dauid. CIII. Hebr. 104.

2 BEnedic ánima mea dómino:
dómine Deus meus magnificâtus es vehemênter.

3 Confessiônem & decôrē industi: amict⁹ lúmine sicut vestimênto.

4 Extêndens cælum ſicut pellem: qui tegis aquis ſuperiôra eius.

5 Qui ponis nubem aſcênſum tuũ: qui ámbulas ſuper pennas ventôrum,

6 Qui facis ángelos tuos ſpíritus: & minîſtros tuos ignem vrêntem.

7 Qui fundâſti terram ſuper ſtabilitâtem ſuam: non inclinábitur in ſéculum ſéculi.

8 Abyſſus ſicut veſtimêntum amîctus eius: ſuper mõtes ſtabunt aquę.

9 Ab increpatiône tua fúgiẽt: à voce tonítrui tui formidâbunt.

10 Aſcêndunt montes, & deſcêndunt campi: in locum, quem fundâſti eis.

11 Términum poſuîſti quem non tranſgrediêntur: neque conuertêntur operîre terram.

12 Qui emîttis fontes in conuállibus: inter médiumì mòntium pertranſíbunt aquæ.

13 Potâbunt omnes béſtiæ agri: expectâbunt ónagri in ſiti ſua.

14 Super ea vólucres cæli habitâbũt: de médio petrârũ dabunt voces.

15 Rigans montes de ſuperióribus ſuis: de fructu óperũ tuôrum ſatiábitur terra.

16 Prodûcens fœnum iumêntis: & herbam ſeruitûti hóminum.

17 Vt edûcas panem de terra: & vinum lætíficet cor hóminis.

18 Vt exhílaret fáciem in óleo: & panis cor hóminis confîrmet.

19 Saturabûntur ligna campi, & cedri Líbani, quas plãtâuit: illic páſſeres nidificâbunt.

20 Heródij domus dux eſt eôrum, mõtes excêlſi ceruis: petra refúgium herináceis.

21 Fecit lunam in témpora: ſol cognôuit occâſum ſuum.

22 Poſuîſti ténebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſíbunt omnes bé-

ſtiæ ſyluæ.

23 Cátuli leônum rugiêntes vt rápiant: & quærant à Deo eſcam ſibi.

24 Ortus eſt ſol, & congregâti ſunt: & in cubílibus ſuis collocabûntur.

25 Exîbit homo ad opus ſuum: & ad operatiônem ſuam vſque ad véſperam.

26 Quàm magnificâta ſunt ópera tua dómine? ómnia in ſapiéntia fecîſti: implêta eſt terra poſſeſſiône tua.

27 Hoc mare magnum, & ſpatiôſum mánibus: illic reptília, quorum non eſt número.

28 Animália puſilla cum magnis: illic naues pertranſíbunt.

29 Draco iſte quem formâſti ad illudêndum ei: omnia à te expêctãt, vt des illis eſcam in témpore.

30 Dante te illis, cólligẽt: aperiênte te manũ tuam ómnia implebûntur bonitâte.

31 Auertênte autem te fáciem, turbabûntur, aúferes ſpíritum eôrum, & deficient: & in púluerem ſuum reuertêntur.

32 Emîttes ſpíritum tuum, & creabûntur: & renouâbis fáciem terræ.

33 Sit glória dómini in ſéculum: lętábitur dóminus in opéribus ſuis.

34 Qui réſpicit terram, & facit eã trémere: qui tangit montes, & fúmigant.

35 Cantâbo dómino in vita mea: pſallam Deo meo quámdiu ſum.

36 Iucûndum ſit ei elóquium meũ: ego verò delectâbor in dómino.

37 Deficiant peccatôres à terra, & inîqui, ita vt non ſint: bénedic ánima mea dómino.

1 Nullus eſt titulus Heb. Græcè autem, Dauidis Pſalmus ſuper mundi conſtitutione. Et certè Deum ab opificio celebrat.

3 *Confeſſionem*, laudem, laudis & confeſſionis materiam firmiter, copioſe, & arctè poſſediſti: laude & maieſtate indutus es, totus es laudabilis & admirandus. Hoc enim induere, veſtire, amicire dicunt. Vel הוֹד, maieſtatem, vt הדר radicale ſit. *Lumine*, lucis claritate, gloria & maieſtate. Nam

inhabitas lucem inaccessam.

4 *Sicut pellem*: in rotundum scilicet sinum. Pellis enim & cortina non solùm in planum sinum extenditur. Nam & vter, sicut & vesica, pellis est. Vnde alibi cœlum dicitur velut camera esse suspensum. Augus. De Genesi ad literam, cap. 9. Vel est Metonymia, pellis pro toro tentorio: qui extendisti cœlum, quasi tabernaculum & tentorium militare. Kimhi mauult cœlum hic significare aërem extensum, siue expansum inter cœlum & terram. *Aquis*, aqueo siue crystallino cœlo superiora eius cœli i. cœlum stellatum. Alij non tam recte nubibus, quæ aquæ sunt concretæ & congliciatæ, & contabulant siue contegunt superiora cœli i. aëtis supremam regionem ne satis videatur.

5 *Ascensum tuum*, vehiculum tuum, vt adsis celeriùs, ac tempestiuè opportuneque aduenias, & ex improuiso. *Pennas ventorum*, qui veheris alis ventorum, qui poëticè animalia sunt alata. Vehitur Deus nubibus & vëtis alatis, poëticè, vt celeriter adsit nobis, & accurrat etiam, cùm minimè speramus, vt Psal. 17.

6 Qui facit Angelos suos (vt) spiritus & ministros suos (vt) ignem flammantem. i. qui facit Angelos suos tam celeres ad exequenda sua mandata, quàm venti, quibus nihil sentitur celerius & pernicius: & ministros suos, qui ijdem sunt ac Angeli, iuxta conspectum igneos ac radiantes, vel tam mobiles, rapidos, vehementes, agiles & efficaces siue ardentes ad suum imperium, quàm flamma ignis, quæ mobilitate viget & vehementia, quæque celeriter currit, & penetrat omnia. Illud est Pauli Heb. 1. Facit administratorios suos spiritus, & in ministerium mittit propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Denique eis vtitur vt ventis, & flamma ignea. Nostrorum aliqui, & ex Hebræis, Rambam in Maiemonim lib. 1. c. 2. p. 11. & 12. Facit Angelos suos spiritus. i. spirituales essentias, non corporeas, & flammam ignis. i. igneæ substantiæ, vel flammeæ efficacitatis & energiæ, vt vnum pertineat ad essentiam, alterum ad operationem, efficaciam, & virtutem. q. d. Angeli non solùm sunt incorporei, sed & virtute efficacissimi. Hebræi ferè post R. Salomonem putant esse de ventis & igne, per hysterologiam, ac *Angelos & ministros* regi à parte posteriore: facit spiritus suæ ventos suos nuntios, eis pro nuntijs suæ voluntatis & consilij vtitur: facit ignem flammantem suos ministros, ventos & ignes mittit ad sua exequenda iudicia: vt cùm vento desiccante, viam maris Rubri siccam Israëlitis strauit, Sodomitas igne consumpsit. Sed Paulus refragatur, de sanctis Angelis hæc interpretans.

7 *Super stabilitatem suam*, in sua basi & sede, ne moueatur, neque vnquã inclinetur à suo statu, quin sit semper in mundi centro. Terræ stabilitas & basis est centrum ipsum, ad quod omnes terræ partes vndique sua grauitate nituntur.

8 *Eius*, terræ. Mare est sicut vestimentum ipsius terræ, eã laxè cingens, & vndique amiciens velut insulam, adeò vt etiam super montes siue promontoria stent aquæ. Sicut vestimentum, quod præter faciem, manus & pedes, corpus reliquum tegit, mare terram operit, exceptis locis hominũ & belluarũ habitationi destinatis. Occupat enim vastissima & incomperta terrarum spatia, & inundationibus quotidie multa loca superat & obruit: siue quoniam ille est maris impetus & momẽtum, siue quoniam tua iudicia & vltiones per illud exerces. Aliqui, vt & sequentes versus 9, 10, 11, restringunt ad primum maris ortum & conditionem. Vnde futura pro præteritis accipiunt. Abysso sicut vestimento texisti eam terram. (Nam obruebatur terra mari in prima rerũ origine) super montes stabant illæ aquæ, (operiebant enim montes cum tota terra.) 9. Sed propter tuam increpationẽ fugerunt, propter vocem tonitrui tui, quod excitasti, trepidarunt. i. trepidè festinarunt in locum, quem ipsis fundasti. i. in alueum, in quo hodie est mare, (idque in vsum animantium, & vt appareret arida.) to. Tum ascenderunt montes, emersérunt è terra, descenderunt valles, & campi, in terræ superficie planities constiterunt, iactæ sunt, & diffusè patuerunt in loco, quem eis fundasti. 11. Terminum eis (aquis) posuisti, quem non sunt superaturæ, vt iterum obruant & circunfundant terram. Alij ad communes & quotidianas maris exundationes, vt ferè nostri. Abysso sicut vestimento obruis terram, laxas abyssum siue mare è suo alueo, vt terrã inunder, vt in diluuio Noë, Ogygis, Deucalionis. Super montes stant aquæ, aquæ obtuunt etiam montes, sed propter tuam increpationem fugient. Placatus retrahis aquas in suum gurgitem, eas placas & compescis, vnde celeriter se ad sua recipiunt & trepidè. Tunc apparent montes in sua

altitudine, valles & campi in sua profunditate, declivitate, planitie, &c. Ego de vtroque statu. *Super montes.* Aliqui intelligunt de montibus maris, i. promontorijs, quæ tegunt maris vndis, virq́ue apparent.

9 *Ab*, propter increpationẽ tuam. Increpat mare Deus, quando est placatus. *A voce*: propter vocem tonitruorum, formidine & trepidatione current, & accelerabunt ad locũ suum, è quo eruperant. Per Prosopopœiam tribuit sensum aquis maris. *Formidabunt.* Heb. trepidabunt. i. trepidè properabunt.

10 Versus hic per Parenthesim intelligendus. Tunc. i. fugientibus aquis ascendunt montes, descendunt campi in locum, quem eis (montibus & campis) fundasti & stabiliuisti in terræ cuniculis & venis. Ita Anonymus sensu simplicissimo, vt subtiliores interpretationes missas faciã. Ascendunt & descendunt, i. apparent in suo loco, emergunt, quasi iam de nouo ascendissent montes, & descendissent campi & valles, qui antea confusi & mersi erant aquis, nec videbantur. Aliqui de mari exponunt, quòd vndæ instar montis eleuentur, & iterum descendant profundissimè.

11 *Transgredientur*, aquæ. Nam ad aquas redit. Terminus autem maris sunt littora, quæ Deus ei præfixit, & circumposuit, ne terras possit iterum obruere, dato ei deorsum versus nutu & pondere.

12 Fontes habent ferè originem in montibus, sed in valles defluunt & concauitates ad vsum animantium. *In conuallibus*, in conualles, vel in flumina, quæ è fontibus manant. נחלים enim vtrumque significat. Kimhi valles exponit cum Septuaginta. Fontes non per totam terram fluunt, sed per conualles montium, vt inde in riuos deriuentur.

13 *Potabunt.* Vsus fontium explicatur ad Dei prouidentiam & sapientiam commendandam. *In siti sua*, vt suam sitim illic extinguant, expectabunt haustum fontium. Meminit præcipuè Onagrorum siue Asinorum syluestrium, quoniam solitudines maximè persequuntur, & ideò ferè in locis arentibus commorantur & siticulosis.

14 *Super ea*, iuxta ea: super eos fontes, conualles, & montes, fontibus aßlutos. *Pecorum*: rupium in medio habitare solent & canere. עפאים, frondium, iuxta aliquos.

15 *De superioribus suis*, de nubibus tanquam de suis cœnaculis & fornicibus. *De fructu operum*: fructu, quem tu operatis, dans stirpibus & frugibus incrementum, formam & ornatum, repletur terra.

16 *Seruituti hominum*, ad vsum & victum hominum. Anonymus, ad seruitutem & culturam hominum. i. ad sationem & arationem. Producit quidem Deus herbam & fruges, sed accedente seruitute, & opera hominis, nempè aratione, satione, &c. Sic Kimhi, è. 3. Genes.

17 *Panem*, fruges, è quibus panis postea conficitur, per Metonym.

18 *Vt exhilaret*, vt nitefaciat, proprie, vt illuminet, lætiorem reddat, homo scilicet, vultum oleo, nedum nutriatur. *Confirmat*, corroborat, robustum reddit.

19 *Ligna campi.* Arbores syluaticæ. Heb. ligna Domini. Sic appellat arbores procerissimas. Respicit ad v. 12. Qui emittit fontes, ex Anonymo, vel 15. Rigans montes de superiori fontes, ex Anonymo, vel 15. Rigans montes de superioribus suis. Fontium, riuorum, imbrium, pluuiarum vi & beneficio arbores crescunt, vernant, fructificant. *Quas plantauit* Deus, non hominum industria. Syluas enim Deus solus plantat, dum vim locis indit, vt syluescant, & sponte sua illic ea arborum genera sine rastris hominum & cura producant: dat incrementum & formam, fœcundis imbribus irrigat, formosásque & virides conseruat. *Passeres*, auiculæ in genere.

20 *Herodij domus dux est eorum* passerum. i. Herodius præest passeribus, ducit auiculas ad illum locum, index est viæ. Vel iuxta Chrysostom. viam ad nidulandum ostendit, quia auium prima nidum struit. Videtur significare Herodiũ amari ab auiculis, & haberi pro duce & rege, vt proinde eum obseruent, ad nidos circùm construendos: fortasse quòd ipsas tueatur ab iniurijs rapacium. Herodium autem Ciconiam esse putat mansuetam volucrem Suidas, aut Ciconiæ genus. Est certè vox חסידה Ciconiam designat, à beneficentia & pietate. Nam est pia in parentes: vnde Græcis πελαργος dicitur, & ἀντιπελαργεῖν, cùm liberi parentes senes fouent & alunt, & νόμοι πελαργικοὶ aduersus ingratos liberos, quibus parentes egenos liberi alere cogebantur. Septuaginta ברושים acceperunt pro בראשם, in capite eorum. Ciconiæ, vel Herodij domus est

in eorũ capite : est eorum dux & princeps. Sic apud Esaiam esse in capite est præesse, esse in cauda subdi, seruire. Rabbini malunt Berosim sumere pro abietibus vel pinis. Ciconiæ domus pini. Ciconia in pinis vel abietibus ædificat & nidulatur. *Cervis*, refugium sunt, per Hypozeugma. Montes excelsi perfugio sunt ceruis, vel iuxta alios Damis, ibicibus: & rupes Erinaceis, vel cuniculis.

21 *In tempora*, ad discrimina temporum, temporum causa, vt menses, dies & annos notet ac describat, vt mensium varias vices efficiat. Denique fecit lunam certis modis & temporibus mutabilem, humores immutantem, tempora renouantem. Qui Moadim ad tempora dierum festorum & solennium, quòd illa ad lunæ cursum notarentur ex Exod. & Leuit. restringunt, errant. Nam vox significat in genere quælibet tempora certa & rata, vt sunt quatuor anni tempestates, Genes. 1. *Sol*. Sol nouit, quò ipsi sit currendum interdiu, vt perueniat ad occasum rectà sine vllo errore.

22 *Pertransibunt*, perrepent propriè, ob noctis silentia & obscuritatem : perambulabunt pro victu, oberrabunt quærentes pabula. De vtilitatibus, quas percipiunt animantia, è dierum & noctium vicissitudine.

24 *Et congregati sunt*, sese in sua lustra recipiunt, magna Domini prouidentia, ne hominibus noceant. *Cubilibus*, lustris, specubus, mandris & spelæis decumbent metu lucis & hominum percussi.

26 *In sapientia*, sapientissimè ad suum quæque vsum. *Possessione tua*, tuis rebus & operibus, tuis creaturis, tuis bonis.

27 *Manibus*, loco & extensione Metaphoricè. Sic Rabbini. Ego, Sinubus. Sic Latinè Sinus : Gallicè, Brachia maris, quibus amplectitur vniuersam terram & vestit, vt suprà loquebatur. *Reptilia*, natatilia. Pisces enim vel sunt sine pedibus, vel breuissimos habent, *Quorum non est numerus*. Nam pisces copiosiùs crescunt & multiplicantur, quàm terrestres vel aëreæ animantes, siue quia nascũtur cunctis anni temporibus, vt docet Aristot. lib. 6. de animal. cap. 17. siue ob humoris luxuriem, è Plinio lib. 9. cap. 2. vt proinde mare dominet fertile & præditum causis geniralibus.

28 *Draco*. Balæna, quæ Hebr. Leuiathan. Rectè autem Draco, quoniam immanes pisces & horridi sic etiam appellantur. *Ad illudendum ei*, Draconi, vt homines ei illudant

& insultent, cum captum in triumphum portent, iugulent, & partiantur : de eius horribili forma & magnitudine rideant & iocentur, qui cùm sit immani, nihilominus ipsorum capturæ cedat. Sic & Anonymus, לו interpretans לשחק בו, de eo, vt rideant de eo, inquit. Alij, vt Kimhi, vt ludat & saltet & rideat (Balæna) in eo (mari). i. vt cætera aquatilia contemnat, vt ea conculcet & deuotet, seque pro maris tyranno gerat : cuiusmodi sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis flumen Arabiæ intrasse scribit Plinius lib. 9. & 32. cap. 1. vide Iob. 39. & 40. Es. 27. Quò etiam nostra pertinere possint per Diæresim, *ad illudendum ei*, mari. i. ad ludendum in eo mari. *Omnia a te*. Epilogus Psalmi, per Epiphonema, de Dei prouidentia cunctis animantibus spiritum, vitam, victum largientis, vt sine eius misericordia & largitate interire ea necesse sit.

30 *Colligent*, pastum. *Bonitate*, bonis satiabuntur, fundente te copiam rerum omnium.

31 *Auertente te*. Vbi curam & conseruationem subduxeris, laborabunt angustia & penuria. *Auferes*, comprimes, ne possint respirare. Alij, colliges ad tete eorum spiritum atque animam, & expirabunt.

32 De orbis per indiuiduorum successionem renouatione, vel potiùs de humani generis per resurrectionem restauratione.

34 Qui aspectu suo. i. nutu solo terram concutit, & motu findit labefactatque. *Tangit*, tonitru, fulmine, terræ motu, hiatu, alióve modo ferit, & fumant, vt mons Sinai, Ex. 19. Vesuuius, Ætna. Hæc de mirabilibus meteoris dicuntur.

36 Antithesis. Mea oratio Domino placeat : peccatores autem, qui tanta beneficia Dei non considerant, neque eius operibus delectantur, aut iniquè eis abutuntur, pereant.

ARGVMENTVM.

Ad Deum laudandum vocat, qui Israëlitas multis bonis affecerit, conseruauerit, & in terram promissam perduxerit.

1 Hallelu-ia. CIIII. Hebr. 105.

2 COnfitémini dómino, & inuocâte nomen eius: annuntiâte inter Gentes ópera eius.

3 Cantâte ei, & psállite ei: narrâte ómnia mirabília eius.

4 Laudámini in nómine sancto eius: lætêtur cor quæréntium dóminum.

5 Quærite dóminum, & confirmámini: quærite fáciẽ eius semper.

6 Memẽtôte mirabílium eius, quę fecit: prodígia eius & iudícia oris ei⁹,

7 Semen Abraham, serui eius: filij Iacob elêcti eius.

8 Ipse dóminus Deus noster: in vniuêrsa terra iudícia eius.

9 Memor fuit in sẽculũ testamênti sui: verbi, quod mandâuit in mille generatiônes.

10 Quod dispósuit ad Abraham: & iuramênti sui ad Isaac.

11 Et státuit illud Iacob in præcêptum: & Israël in testamêntum ętêrnum.

12 Dicens, Tibi dabo terram Chanáan: funículum hæreditâtis vestrę:

13 Cùm essent número breui: paucíssimi, & íncolæ eius,

14 Et pertransiêrunt de gente in gentem: & de regno ad pópulum álterum,

15 Non réliquit hóminem nocêre eis: & corrípuit pro eis reges.

16 Nolîte tángere christos meos: & in prophêtis meis nolîte malignâri.

17 Et vocâuit famem super terram: & omne firmamêntum panis contrîuit.

18 Misit ante eos virum: in seruum vænúndatus est Ioseph.

19 Humiliauêrunt in compédibus pedes eius, ferrum pertránsiit ánimã eius: donec venîret verbum eius.

20 Elóquium dómini inflammâuit eum, misit rex & soluit eũ: prin-

ceps populôrum, & dimîſit eum.

21 Conſtítuit eum dóminum domus ſuæ: & príncipem omnis poſſeſſiônis ſuæ.

22 Vt erudîret príncipes eius ſicut ſemetîpſum: & ſenes eius prudéntiam docêret.

23 Et intrâuit Iſraël in Ægyptum: & Iacob áccola fuit in terra-Cham.

24 Et auxit pópulum ſuum vehemênter: & firmâuit eum ſuper inimîcos eius.

25 Conuêrtit cor eôrum vt odîrét pópulum eius: & dolum fácerent in ſeruos eius.

26 Miſit Moyſen ſeruum ſuum: Aaron, quem elêgit ipſum.

27 Pósuit in eis verba ſignôrum ſuôrum: & prodigiôrum in terra-Cham.

28 Miſit ténebras, & obſcurâuit: & non exacerbâuit ſermônes ſuos.

29 Conuêrtit aquas eôrum in ſánguinem:

guinem: & occîdit piſces eôrum.

30 Edidit terra eôrum ranas: in penetrálibus regnum ipſôrum.

31 Dixit, & venit cynómyia, & cínifes: in ómnibus fínibus eôrum.

32 Pósuit plúuias eôrum grándinem: ignem comburêntem in terra ipſôrum.

33 Et percûſſit víneas eôrum & ficúlneas eôrum: & contrîuit lignum fínium eôrum.

34 Dixit, & venit locûſta & bruchus: cuius non erat número.

35 Et comêdit omne fœnũ in terra eôrum: & comêdit omnem fructum terræ eôrum.

36 Et percûſſit omne primogénitum in terra eôrum: primítias omnis labôris eôrum.

37 Et edûxit eos cum argênto & auro: & non erat in tríbubus eôrum infîrmus.

38 Lætâta eſt Ægyptus in profe-

ctiône eôrum: quia incúbuit timor eôrum ſuper eos.

39 Expádit nubem in protectiône eôrum: & ignem, vt lucêret eis per noctem.

40 Petiêrunt, & venit cotûrnix: & pane cæli ſaturâuit eos.

41 Dirûpit petram, & fluxêrunt aquæ: abiêrunt in ſicco flúmina.

42 Quóniam memor fuit verbi ſancti ſui: quod hábuit ad Abrahá púerum ſuum.

43 Et edûxit pópulum ſuum in exultatiône: & elêctos ſuos in lætítia.

44 Et dedit illis regiônes Géntiũ: & labôres populôrum poſſedêrunt.

45 Vt cuſtódiant iuſtificatiônes eius: & legem eius requîrant.

1 Hallelu-ia poſito à Septuag. pro inſcriptione huius Pſalmi, Maſoretæ ſuperiorem concluſerunt. Septuaginta, ne hic eſſet ſine titulo, maluerunt ad hunc pertinere, quòd ad Deũ laudandum inuitaret à beneficijs populo ſuo collatis, quibus præcipue eum è populo exiguo ampliſſimum & portentiſſimum conſtituit. Hallelu ia enim, quòd hic primùm occurrit, duobus propriè vocabulis, *Laudate Deum cum iubilo, lætitia & cantu*, ſiue *Iubilate Deum*, ſonat. Vnde in cœlo auditur, vbi omnia cantica ſunt læta, & perpetuùm eſt Hallelu-ia, Apoc. 19. & in Eccleſia lætis duntaxat temporibus canitur iam ab Apoſtolico ſeculo, apud Auguſt. epiſt. quadam. Quod annoto, propter iſtos, qui ſimpliciter interpretantur, *Laudate Deum*. Nam Halal, vel potius Hillel in Piel, plus ſignificat, vt proinde Iuſtinus Martyr eleganter repræſentarit q. 50. ad Orthod. pag. 255 per ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὅν, & Hebræi הלל pleriſque locis exponant שמח, *lætatus eſt*, maximè veteres, vt Thalmudici, apud Kimhi in Pſal. ſequentem: Hillulá enim appellant lætitiam, gaudium, Bé Hillulá domum gaudij, domum genialem, & aliquando Thalamum, locum nuptialem ſponſi & ſponſæ, vt Leu. 19 הילולים gaudia. Quare Pſalmi huius inſcriptionis ſunt de rebus lætis, & reſpiciunt ad Meſſiam & Eccleſiam, vel alterutrũ: itaque maiores vocem primitiuam retinere maluerunt, quàm non ſatis emphaticè vno verbo exprimere. Maſoretas autem dixi, non Hebræos: quoniam illi non modò auctores punctorum vocalium extiterunt, verumetiam accentuum & notularum diſtinguentium, cùm ante eos vniuerſa ſcriptura vnus eſſet Paſuc, ſiue verſus. i. careret expreſſis diſtinctionum notis, ex Ramban & Elia, vt idcircò ſæpiùs hallucinati ſint, diſcedẽdo à rectiore Septuaginta, Chaldæi, Talmudicorum, & veterum Rabbinorum iudicio, quemadmodum quotidie fit, dum minores ſe ſapientiores & ingenioſiores eſſe maioribus autumant.

2 *Opera eius*, præcipuè ea, quæ perpetua hiſtorica narratione cõmemorabit, de mirabilibus Dei beneficijs erga ſuum populum, vt Deut. 29.

4 *Laudamini*, gloriamini eius nomine.

5 *Et confirmamini*, forti & conſtanti eſtote animo ad eum quærendum, vel more linguæ, Imper. pro Futuro, Et confirmabimini, robuſtique efficiemini. Scio Maſoretas legere ועזו Nom. per Holem, Veghuzzó, *& fortitudinem eius (quærite.)* Verùm Veghuzzú, per Shurec in Imperatiuo kal non minus quadrat.

7 *Semen Abrahæ*, Vocatiui caſus: O ſemen Abrahæ cultoris eius, ô filij Iacob, quem repudiato Eſau elegit.

8 *Ipſe*, eſt ſup. *Iudicia*, exempla & argumenta omnipotentiæ, ſapientiæ, bonitatis & veritatis ſiue fidei.

9 *Verbi*, teſtamenti, Appoſitorie verbi, vel rei. (Nam Dauar

est transcendens) quam in perpetuum esse iussit, quam promisit in mille. i. multas ætates.

10 *Disposuit*, quod pepigit cum Abraham, Genes. 12, 17, 18. *Et iuramẽti cũ Isaac*, memor fuit, per Zeugma. Genes. 26.

11 *Iacob, Israël*, sunt datiui casus, & pertinent ad personam Iacob siue Israël filij Isaac, cui renouatæ sunt promissiones de possidenda terra Chanaan, Genes. 27. & nascituro ex ipso semine, Genes. 28. Ne quis putet sumi patronymicè, vt sæpè aliàs, pro Iacobeis siue Israëlitis. *In præceptum*, pro lege & statuto, ne præter ipsum alium Deum colerent, & ipse viciſſim nullam gentem aliam haberet æquè charam & peculiarem.

12 *Dicens*, eorum trium Patriarcharum vnicuique. Nam singulis repetitæ sunt promissiones, vt suprà. *Funiculum*, Metonymicè, partem: quia hæreditates funiculis mensorijs diuidebantur. Tibi dabo, ô Abraham, ô Isaac, ô Iacob, terram Chanaan pro parte hæreditatis vestræ. Genes. 12, 26, &c.

13 *Numero breui*, exiguo & pauco numero. Verb. Viri numeri, viri quos facile erat numerare, vt qui definirentur Abraham, Isaac, Iacob, & septuaginta animabus, quę cum Iacob descenderunt in Ægyptum. Nam initio hæc tota fuit Patriarcharum familia, cum eorum vxoribus. *Et incolæ*, peregrini terræ Chanaan. Erant enim oriundi è Chaldæa & Mesopotamia.

14 *De gente in gentem*, de Chananæa in Palestinam, Ægyptum, &c. frequenter transmigrantes, Genes. 12, 20, &c. Heb. 11.

15 *Non reliquit*, non permisit eos à quoquam opptimi & Jędi. *Corripuit*, increpauit, castiganit propter eos reges Ægypti & Palestinæ Pharaonem & Abimelech, dicendo sup. quod sequitur.

16 *Christos meos*, reges & principes meos. i. à me constitutos, & quasi inunctos. Adde Patriarchas fuisse vnctos oleo inuisibili. i. Spiritu sancto, ob quam vnctionem & nos dicimur Christi, siue Christiani. Patriarchas inter exteros populos, Principes & magnos constituerat, adeò vt illi eorum ambirent affinitates & fœdera, atque si magni fuissent reges. Hinc enim Filij Heth Genes. 25 ad Abraham: Princeps Dei es apud nos: qualem & eum de cæde quatuor regum

reuertentem agnoscunt & prædicant Reges Sodomæ & Gomorrhæ, & Melchisedec, Genes. 14. & Abimelec rex Philistinorum cum eo fœdus in sempiternum iungens, Genes. 21. quod postea renouat cum Isaac filio, Genes. 26. Quantum ad Iacob, cùm ipse proficiscceretur de Vrbe Sichem, à filijs ditepta & vastata, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, nec sunt ausi persequi recedentes. Genes. 35. Ismaël autem & filij alij Abrahæ ex Cethura, itémque Esau nepos, solo respectu sanguinis & familiæ, sese per coniugia inseruerunt in principes familias Syriæ, Arabiæ, Æthiopiæ, ac earum rexerunt populos, relictis in multa sæcula filijs regibus & ducibus, Gen. 25 & 36. *In Prophetas*. Nam Abraham vocat Prophetam Deus, Genes. 20. Et Isaac de sua posteritate prophetat, Genes. 27. Et Iacob moriens mira vaticinatur de Christo, & posteris, Genes. 49. Denique hi omnes viderunt diem Christi & gauisi sunt, quod non contigit sine Prophetica facultate & dono. *Malignari*, malè facere.

17 *Omne firmamentum*, omnem baculum & virgam, robur omne. i. omnia legumina, vel omnem cibum, quo sustentatur & alitur homo, fregit & sustulit, vt maxima fames orbem inuaderet.

18 Præmisit illis Ioseph in Aegyptum, Genes. 37. & 41. Nam nullam periculum Ecclesiæ solet accidere, quin Deus antea prouiderit & procurarit modum conseruationis & salutis.

19 *Humiliauerunt*, afflixerunt propriè. *Ferrum*, ferreis vinculis eius personam tentauerunt, conijciendo in carcerem. Anima pro tota persona, per Synecdochen: vt alibi, Septuaginta animæ descenderunt in Aegyptum. *Verbum eius*, Passiuè. Verbum siue decretum Dei de eo euehendo. Vel etiam Actiuè, Verbum, quod ipse Ioseph dixerat, referens fratribus & patri somnia à se visa de futura sua magnitudine, Genes. 37. donec tempus veniret, quo verbum istud impleretur.

20 *Inflammauit eum*, veluti excoxit & igne explorauit eum verbum Domini. Nam eloquium siue oraculum Dei per insomnia causa fuit, vt probaretur & coqueretur igne tribulationis, dum propter illud Genes. 37. à fratribus est venditus, indeque passus cætera, quæ in Genesi memorantur per

annos tredecim, quousque anno ætatis trigesimo AEgypto præficeretur. Anno enim vitæ decimo septimo fuit venditus, apud Putipharem mansit annum vnum, in carcere duodecim, è Seder Olam. Vel, *Eloquium Domini* i. præceptum, lex diuina fuit causa cur probaretur, & veluti igne examinaretur. Nempè quia studiosus erat verbi Domini, & præceptorum eius, persecutionem est passus à fratribus, AEgyptijs, hero, &c. Si fuisset impius, nihil ei fortassis tale contigisset. Sed Dominus fecit cum tentatione prouentum. *Rex*, Pharao, Genes. 41. qui mox *Princeps populorum*, AEgypti scilicet.

21 *Possessionis suæ*, suarum rerum & ditionum gubernatorem. Gen. 41.

22 *Vt erudiret*, vt alligaret, castigaret, coërceret corruptelam aulicam, & reduceret ad moderationem atque virtutem, qua ipse erat præditus. Hoc enim significatur per, *sicut semetipsum*. Vt eos instar sui doceret, & virtutis, quæ erat in ipso, studiosos efficeret. Nam legerunt per כ, *sicut*. Rabbini interpretantur per ב. Metonymicè, in anima sua. i. pro sua ipsius voluntate & arbitratu principes cogeret, accepta etiá potestate illos in vincula conijciendi. *Senes eius*, senatores & magistratus.

23 *Israël, Iacob*, Patronymicè Israëlitæ & Iacobæi, Genes. 45. *Incola fuit*, peregrinatus est in terra Chã, patris Mizraim, à quo AEgyptij, Genes. 10.

24 *Auxit*, multiplicauit, fœcundauit, vt cùm initio descensus vix essent septuaginta, in exitu post quadringentos annos, vel iuxta alios, ducentos decem, sexcenta armatorum millia explerent, & totidem paruulos & mulieres secum in terram Chanaan ducerent. *Super*, præ, plusquàm. Eum supra ipsius hostes auxit & multiplicauit: fortiorem eum vel numerosiorem fecit (vtrumque vox Heb. patitur) inimicis ipsius AEgyptijs. Hìc incipit historia Exodi.

25 *Conuertit*: præ bonorum copia, quibus suum populum afficiebat, animos illorum ad suorum odium cõuertit. Non quidem infundendo malevolentiá & odium, sed multiplicando & ornãdo populum suum, cui AEgyptij inuidebant, sicque prouocando eorum inuidiam, sua erga populum beneficentia. Hoc enim pendet è superioribus. Itaque Deus hìc causa est odij per accidens, consecutionem, occasionem,

non per se & propriè. Hinc Augustin. ad hunc locum. In eo quòd populum suum multiplicauit, hoc beneficio suo malos ad inuidentiam conuertit. Et pòst: Non itaque cor illorum malum faciendo, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum (& inuidum) conuertit ad odium. Aliqui Rabbinorum præter verbi consuetudinem exponunt intransitiuè: Conuersum est cor eorum, &c. *Dolum facerent*, machinarentur, pernicioſa molirentur occidendo infantes, & nimijs operibus patres opprimendo.

27 *Posuit*, eos ornauit vi & dono miraculorum. Actio istorum miraculorum Mosi & Aaroni in Hebræo tribuitur. Posuerunt in eis (Israëlitis) verba signorum suorum. i. signa à Deo ipsis imperata. Sept. Propter explicationẽ maluerũt referre ad primum auctorem & causam, quòd miracula propriè fiant à Deo, vt Act. 19. Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli. *Verba signorum*. Verba vel res, quibus signa & prodigia ederent. Vel est Hypallage, signa & prodigia verborum suorum, signa & prodigia ab ipso mandata & iussa posuit in eis, Mose scilicet & Aarone.

28 *Et non exacerbauit*, nõ ægrè & difficulter perfecit. Hinc Hebræi, non variauit, non immutauit, non irritauit, non infideles & irritos fecit sermones suos, quos per Mosem Ægyptijs denuntiauerat. Nam fideliter eos impleuit, immissis multis plagis & calamitatibus. Hebræa & Græca (in quibus tamen pro ὅτι *quia*, legendum, οὔτε *neque*) etsi pluraliter enunnẽtur, idem pollent iuxta interpretationem R. Eleazar, & R. Dauid: & non variarunt sermones eius, plagæ scilicet, vel signa & prodigia, de quibus loquebatur v. 27. quasi dicat, Signa & prodigia non variarunt verba Dei, sed fideliter venerunt super eos, prout ipse dixerat. Hæc illi, contra sciolos, qui deteriora perpetuò eligunt, vt quoquo modo possint nostram editionem carpere. Vnde hìc quærunt suppositum remotius. Et non variarunt, Moses scilicet & Aaron, sermones eius. Mandata Dei non detrectarunt, eis non repugnarunt, quocunque mitterentur à Deo, proficiscentes, etiamsi comminaretur Pharao. Exacerbare autem Septuaginta solent accipere pro variare, detrectare, repugnare, amaro & acerbo animo facere, vt מרה & מרר, sicuti voce finitima, ita sint significatione. Gall. *N'a pas fait à regret ses parolet, ses promesses ou menaces.*

29 Exod.7.

30 *Edidit*, produxit magna copia. Exod.9. *In penetralibus*, in cubiculis.

31 *Cynomyia*, congregatio muscarum & insectorum propriè. Exod.10. *Cinifes*, pediculi.

32 *Posuit*, conuertit. Nam pluit eis grandinem. *Ignem comburentem*. Periphrasis fulminis.

33 *Lignum*, arbores & virgulta.

34 *Bruchus*. Ieiec, species est locustæ omnia lambentis.

36 *Primogenitum*, hominum & pecorum. *Primitias omnis laboris*, vel fortitudinis, & virtutis. Exod.12. Cur autem sic periphrastice vocentur primogenita, diximus Psal. 77. v.57.

37 Iudæos ex Ægypto eduxit diuites & incolumes, vt ne vnus quidem esset infirmus & imbecillus ad conficiendum iter in Palestinam. Viatico & firma valetudine ad iter instruxit. Exod.15. Nam ne vnus quidem illorum fuit Ægyptiacis plagis vexatus.

39 *In protectionem*, in vmbraculum, & tegumentum aduersus solem & ardores. *Ignem*, columnam igneam ad illustrandam noctem. Exod.13.

40 *Panem cœli*, Manna. Exod.16. quo pro pane vrebantur.

41 *Abierunt*. i. decurrerunt in loco siccitatis & squallo-ris, per locum siccum & desertum exundarunt aquæ copiosæ, quasi fluuius.

42 *Quod habuit*, quod sanctè promiserat Abrahæ seruo siue cultori suo.

43 *In lætitia*, cum laude & cantico.

44 *Labores*, opes, bona, quæ sibi multo labore populi Chanaeorum acquisierant, planrauerant, seuerant, coluerant, construxerant, ipsorum denique omnia veluti hæreditaria sunt consecuti.

45 *Iustificationes*: statura religionis & ceremonias requirãt. Heb. conseruent. Atque hæc causa generalis Dei erga nos beneficiorum, vt agnoscatur, colatur, ametur. vt Psal.77.

ARGVMENTVM.

Captiui Deo peccata sua, maiorumque suorum confitentur, & veniam salutémque poscunt.

1 Hallelu-ia. CV. Hebr. 106.

2 COnfitémini dómino quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

3 Quis loquêtur poténtias dómini: auditas fáciet omnes laudes eius?

4 Beâti qui custódiunt iudícium: & fáciunt iustítiã in omni témpore.

5 Memênto nostri dómine in beneplácito pópuli tui: vísita nos in salutâri tuo.

6 Ad vidêndũ in bonitâte electôrum tuôrum, ad lætândum in lætítia gentis tuæ: vt laudêris cum hæreditâte tua.

7 Peccáuimus cũ pátribus nostris: iniûstè égimus, iniquitãtẽ fécimus.

8 Patres nostri in Ægypto non intellexêrunt mirabília tua: non fuêrũt mémores multitúdinis misericórdię tuæ.

9 Et irritauêrunt ascendêntes in mare: Marc-rûbrum.

10 Et saluâuit eos propter nomen suum: vt notam fáceret poténtiam suam.

11 Et increpuit Mare-rúbrum, & exiccâtũ est: & dedûxit eos in abyssis, sicut in desêrto.

12 Et saluâuit eos de manu odiéntiũ: & redêmit eos de manu inimîci.

13 Et opéruit aqua tribulântes eos: vnus ex eis non remânsit.

14 Et credidêrunt verbis eius: & laudauêrunt laudem eius.

15 Citò fecêrunt, oblîti sunt óperum eius: & non sustinuêrunt consîlium eius.

16 Et concupiêrunt concupiscéntiam in desêrto: & tentauêrunt Deũ in inaquôso.

17 Et dedit eis petitiônẽ ipsôrum: & misit saturitâtem in ánimas eôrũ.

18 Et irritauêrũt Mosen in castris: Aaron sanctum dómini.

19 Apêrta est terra, & deglutîuit

Dathan: & opéruit super congregatiônem Abiron.

20 Et exârsit ignis in synagôga eôrum: flamma combûssit peccatôres.

21 Et fecêrunt vítulum in Horeb: & adorauêrunt scúlptile.

22 Et mutauêrunt glóriam suam: in similitúdinem vítuli comedêntis fœnum.

23 Oblîti sunt Deum, qui saluâuit eos, qui fecit magnália in Ægypto, mirabília in terra-Chã: terribília in Mari-rúbro.

24 Et dixit vt dispérderet eos: si non Moyses elêctus eius stetîsset in confractiône, in conspêctu eius,

25 Vt auérteret irã eius, ne dispérderet eos: & pro níhilo habuêrunt terram desiderábilem.

26 Non credidêrunt verbo eius, & murmurauêrũt in tabernáculis suis: non exaudiêrunt vocem dómini.

27 Et eleuâuit manum ſuam ſuper eos: vt proſtérneret eos in deſêrto.

28 Et vt deiíceret ſemen eôrum in natiónibus: & diſpérgeret eos in regiónibus.

29 Et initiâti ſunt Beél-phegor: & comedêrunt ſacrificia mortuôrum.

30 Et irritauêrunt eum in adinuétiónibus ſuis: & multiplicâta eſt in eis ruîna.

31 Et ſtetit Phinees, & placâuit: & ceſſâuit quaſſátio.

32 Et reputâtum eſt ei in iuſtítiam: in generatiône & generatiônem, vſque in ſempitêrnum.

33 Et irritauêrunt eum ad Aquas contradictiônis: & vexâtus eſt Moyſes propter eos, quia exacerbauêrunt ſpíritum eius.

34 Et diſtînxit in lábiis ſuis: non diſperdidêrunt gẽtes, quas dixit dóminus illis.

35 Et commîſti ſunt inter gentes,

& didicêrũt ópera eôrum, & ſeruiêrunt ſculptílibus eôrum: & factum eſt illis in ſcándalum.

36 Et immolauêrunt fílios ſuos: & fílias ſuas dæmóniis.

37 Et effudêrunt ſánguinem innocêntem, ſánguinem filiôrum ſuôrũ & filiârum ſuârum: quas ſacrificauêrunt ſculptílibus Chanáan.

38 Et infécta eſt terra in ſanguínibus, & contaminâta eſt in opéribus eôrum: & fornicâti ſunt in adinuentiónibus ſuis.

39 Et irâtus eſt furôre Dóminus in pópulum ſuum: & abominâtus eſt hæreditâtem ſuam.

40 Et trádidit eos in manus géntium: & dominâti ſunt eôrum, qui odêrunt eos.

41 Et tribulauêrunt eos inimîci eôrum, & humiliâti ſunt ſub mánibus eôrum: ſæpe liberâuit eos.

42 Ipſi autem exacerbauêrũt eum

in consilio suo: & humiliâti sunt in iniquitátibus suis.

43 Et vidit cùm tribularêntur: & audîuit oratiônem eôrum.

44 Et memor fuit testamênti sui: & pœnítuit eum secúndùm multitúdinem misericórdiæ suæ.

45 Et dedit eos in misericórdias: in conspêctu ómnium, qui céperant eos.

46 Saluos nos fac Dómine Deus noster: & cóngrega nos de natiónibus.

47 Vt confiteâmur nómini sancto tuo: & gloriêmur in laude tua.

48 Benedîctus Dóminus Deus Israël à século, & vsque in séculum: & dicet omnis pópulus Fiat, fiat.

1 Eadem hîc ratio huius tituli, ac superiore Psalmo.

2 Tres primos versus in sua persona refert. Iam quinto inducit captiuos loquentes de suo exilio, & sua peccata confitentes.

3 *Potentias*: admiranda & fortia eius facta, quibus populum suũ liberauit & muniuit, quis eloquetur & explicabit? q.d. nullus. Nam huic interrogationi vis negandi inest. *Auditas faciet*. (quis) audire faciet, quis fando exprimet omnes eius laudes, quis laudabilia eius opera enarrabit?

Nullus sanè id possit præ innumerabilitate.

5 Incipiunt captiui precari pro suo exilio, & peccata confiteri. Ex quo Septuaginta pronomina *Mei, me*, verterunt in *Nostri, nos*. *In beneplacito populi tui*, erga tuum populum, Actiuè. i. pro tua erga tuos bona voluntate & fauore: sicuti soles te præbere benevolum populo tuo electo.. *In salutari tuo*, per tuum Saluatorem Christum. Vel, tua salute nos visita, eius nos participes effice, vt Latinè præpositi. *In* redundet.

6 *Ad videndum*, vt videamus electorum tuorum bona. Verba sensuũ in hac lingua cõstruuntur cum præpositione. *Ad lætandum*, vt lætemur lætitia, qua solet gaudere & frui gens, quæ tibi chara est. *Vt laudetis*, vt glorificeris apud tuam hæreditatem. i. apud tuos. Vel, vt tu & hæreditas tua, siue populus tuus laudemini. Heb. *Ad gloriandum, ad laudandum se*. Quod aliqui, vt Septuag. Per secundam personam resoluunt, alij per primam, vt gloriemur cum tuis, vel apud tuos. Nam præpositio בְּ, *Cum*, etiam *apud* significat.

9 *Et increpauit*, rebellarũt cõtra te in ora maris Rubri, Ex. 14. *Rubrum*. Sinus Arabicus siue Ægyptius à profanis sic appellatur, à rubentibus arenis, vt putat Plinius, vel ab aqua iuxta alios propter mõtes & promontoria rubescente, quasi tota vicinia rubicunda illam ei speciem tribuat. Nam quod aqua illa rubra videatur, etsi talis non sit, apparet ex ipsismet Ægyptiis scriptoribus, vt Dionysio Alexandrino, qui apud Nicephorum lib. 6. cap. 19. scribit, Alexandriæ Nilum cæde Christianorum cruentatum præbuisse speciem maris Rubri. Hebræi appellant Mare Suph. i. caricis, siue carectosum, à copia caricum, & iuncorum siue papyrorum, è quibus postea cartæ vsus cœpit apud AEgyptios.

11 *Et increpuit*. Prosopopœia, vehementi admodum procella exagitauit. *In abyssis*, per abyssos & profunda maris sicut per desertum. i. perinde ac si fuissent in deserto & sicco loco, non in humido. Vel, perinde ac per deserta 40. annis eos deduxit, & tutos conseruauit.

12 *Odientium*. AEgyptiorum. *Inimici*, Pharaonis.

13 *Non remansit*, non superfuit saluus aut superstes vllus tribulantium eos. i. AEgyptiorum ex hoc naufragio.

14 *Et laudauerunt*. Cecinerunt Heb. de hymno siue cantico triumphali Mosis & Mariæ, Exod. 15.

15 *Citò fecerunt*, celeriter laudem eius peregerunt, statim ab eo laudando destiterunt, laudi citò finem imposuerunt. Sic Gallicè, *Ils ont eu bien tost fait*. Facere, pro perficere, finem imponere. Sic Heb. accelerarunt, obliti sunt. i. celeriter obliti sunt, nempè quia die tertio, postquàm mare transmiserant, cœperũt maledicere Mosi & Aaroni, quòd eos aqua defecisset. Exod. 15. *Non sustinuerunt*, non expectarunt, quousque perficeret suum cõsilium de illis in terrã promissam introducendis: non expectauerunt euentum prouidentiæ Dei, tempus & modum ipsi placentem.

16 *Concupiscentiam*, carnes, cõtempto Manna pane cœlesti & delicato, Numer. 11. Exod. 17. *In inaquoso*. Epithetum poëticum deserti horridi. In eo dubitarunt de præsentia & omnipotentia Dei. Exod. 17.

17 *Saturitatem*, Immisit eis repletionẽ, genus morbi, è quo sequitur tabes, nausea, cacochymia, atrophia, & alię ęgritudines, quas vno nomine Razon siue maciem Hebraïce appellat. Græcè 70. πλησμονὴν, repletionem, satietatem, vt vertit Fuchsius Aphor. 22. lib. 2. genus morbi apud Galenũ Aphor. 17. lib. 2. è quo sequitur macies. Est enim, inquit πλησμονὴ, πλεῖων τροφὴ τῆς σώματος φύσεως. Sic vox Hebræa est morbi genus. q.d. Dedit eis carnes pro ipsorum postulatis, quarum repletione consumerentur & macrescerent, hoc edulio cedente illis in repletionis & indigestionis morbum. Macies enim & Phthisis etiam oritur è nimia ingurgitatione & crapula. Nihil hîc habent moriones, vt incusent Septuagintã, quasi verterint è diametro veritatis Hebraicæ, in qua רזון *Razón*, maciem saturitati oppositam significat: sed vt eorum potius sapientiam & eruditionem mirentur, qui vsi sunt vocabulo medico ad aperiendam causam & fontem istius maciei, & docendum Maciem hîc fuisse genus corruptionis & pestis, qua sint Israëlitæ cõsumpti ex repletione concupiscentiæ. Misit ergo repletionis morbum in animas ipsorum. i. in ipsorum perniciem, vel ad ipsos, ex quo emaciati sunt, contrà quàm ipsi sperarent: vel misit eis maciem, quæ eis accidit è repletionis & saturationis morbo Num. 10. Hinc R. Abraham, R. Dauid, & omnes ferè Hebræi interpretantur *Razon* מיתת המתאוים mortem (aut potius mortalitatem & luem) appetentium, quam (addit Kimhi) appellauit Razon, siue maciem, quoniam existimabant se carnibus expleturos suam animam appetentem, eam pinguefaciendo, cùm illis contrarium contigerit, vt è nimia repletione & ingurgitatione macilenti, phthisici & hectici euaserint. Videtur ergo hic morbus esse Latinorum tabes, & Græcorum φθίσις, quam, quoniam in sepulchris his concupiscentiæ è repletione & ingurgitatione contingebat, non ex inanitione, πλησμονὴν dixerunt, i. repletionem emaciantem, attenuantem, tabefacientem, quòd carnes iusto Dei iudicio non possent satis digerere. Alijs est nausea & fastidium. Quicunque fuerit ille morbus, tum macies pro sagina, mors pro vita consecuta est, Num. 11.

18 *Irritauerunt*, concitando seditionem in ipsum & Dei sacerdotes, Numer. 16. *Sanctum Domini*, consecratum in Sacerdotium sacro oleo.

19 *Congregationem Abiron*. Socios conspirationis & seditionis.

20 *In synagoga*, in congregatione eorum. Nam multos habebant seditionis socios. Vnde ignis à Domino egressus consumpsit 250 viros, mortuique sunt 14700. seditiosi, Numer. 16.

21 *In Horeb*, Exod. 32. Hic autem mons vel est ipse Sinai in Arabia, vel alius monti Sinai contiguus è regione Madianitarum, Deut. 9.

22 *Gloriam suam*, Deum decus suum. Rom. 1. *Vitulo*. Hebr. bouis, contemptim, pascentis herbam.

23 *Magnalia*, magnas plagas & clades, Exod. 6, 7 8, 9, 10. *In terra Cham*. Respicit ad miracula edita in terra Gessen, in qua nihil omninò perijt eorum, quę pertinebant ad filios Israël, neque grando cecidit, &c. Exod. 9. *Terribilia*, miracula, Exod. 15.

24 Et dixit se disperditurum eos, & deleturum ad vnum omnes, Exod. 32. Et ita statuerat, nisi Moses stetisset in confractione, vt prohiberet eum aditu & perruptione. i. ex opposito rupti muri, quasi in ruptura muri, ad eum depellendum, ne per eam in vrbem irrumperet. Metaphora bellica. Nisi in ipsa muri perruptione se ei fortiter opposuisset, nisi intercessisset ad cohibendum eum. Gall. *en la breche*. Moses sua vehemẽti interpellatione est cõsecutus à Domino, qui

in ipsos impetum faciebat quasi feror quidam hostis, vt suam sæuitiam ab eorũ internecione retraheret. Num.14.

25 *Desiderabilem*, fluentem lacte & melle.i.rebus non tantùm necessarijs, sed etiam voluptarijs, Num.13,14.

26 *Non exaudierunt*, non obtemperarunt voci Domini. De murmure populi, redeuntibus exploratoribus.

27 *Et eleuauit manum suam*, leuata manu iurauit se eos prostraturum in deserto. Num.14. Heb.3. Solent enim iurantes eleuare manum. Sic Deuter. 32. Leuabo ad cœlum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum. Gen. 14. Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum. Alij, eleuauit manum suam ad eos percutiendos scilicet, non tam rectè, vt sit gestus iamiam percussuri.

28 *In nationibus*, inter nationes, per nationes. Sic *in regionibus*, inter, per, Num.15.

29 *Initiati sunt*, teligione coniuncti sunt Beel-phegor idolo Moabitarum, Num.25. ei sacrificando, & cum filiabus Moab scortando. *Mortuorum*. Epithetum idolorum & dæmoniorum, quæ mortua sunt quantum ad potestatem, & mortificant suos cultores: vt Dei epithetum est Viuus, quia & in se propriè, ac singulariter viuit, & alijs vitam tribuit. Alij, quoniam deorum, quos colebat antiquitas, sepulchra ostendebantur.

30 *Multiplicata est*. Vox Heb. violentiam includit. Perrupit copiosè in eos ruina.i.plaga & clades.

31 *Et placauit*, scilicet Deum iratum, sumendo supplicium de transgressoribus. Exorauit eum, suis precibus cohibuit cladem. Supplicia impiorum placant iram Dei. Palál, hoc significat. Vnde tephilla, precatio. Aliqui *Iudicauit*, iudiciũ exercuit, scortatoribus interfectis, & hasta trãsfossis, Num. 25. *Quassatio*. Heb. plaga, percussio, cædes, qua perierant de populo 24. hominum millia, & principes Israël fuerant suspensi. Ibid. Propter Phineem desijt cædes, quæ longiùs progressura videbatur.

32 *In iustitiam*. Iustitiæ & virtuti est ei datum à Domino in omnium sæculorum perennitatem, vt proinde eum constituerit principem sanctorum & gentis suæ, vt esset illi & semini eius dignitas sacerdotij in æternũ. Ibid. & Eccles. 45. vt qui remunerator sancti zeli & facti heroici esse soleat.

33 *Et vexatus est* à Domino. Ideò enim Mosem puniuit

Deus exclusione terræ sanctæ, quòd ad aquas cõtradictionis, Num.20. visus fuisset dubitare de Dei voluntate. Sic ei nocuit istorum culpa. Heb. Et malè fuit Mosi propter eos. *Exacerbauerunt*, perturbarunt, eius offenderunt animum, & rebellem propè reddiderunt, pusillanimem & incredulum. Peccauit scilicet ob perturbationem animi ex maledictis & assiduis clamoribus populi conceptam.

34 *Et distinxit*. i. hæsitauit, dubitauit, διέςολεν, diuisus fuit, dubius & anxius animo & labijs, hæsitabundis verbis promisit aquam de petra. Chrysost. Heb. Effutijt, protulit quicquid veniebat in buccam, temerè est locutus. Mosem contumelijs lacessentes compulerunt ambiguo quasi sermone vti, etiamsi Deus simpliciter promisisset, & incredulitas hominum non faciat veritatem Dei irritam, Rom. 2. Nam iussus petram alloqui, populum allocutus est, & ita quidem, vt videretur dubitare, num aqua inde esset elicienda. Num.20. *Non disperdiderunt*. Hic incipit historia Iosue.

35 *Et commixti sunt*, se miscuerunt, cùm eas iussisset exterminare, Deut.7. & 11. Nam verbum est coniug. Hithpaël & reciprocæ. *In scandalum*, in laqueum propriè, in ruinam & perniciem, causa interitus. Transit ad historiam libri Iudicum, post Iosue, nempè ad peccata & pœnas post occupatam terram Chanaan.

38 *Infecta est*. Rectè, etsi Græcè ἐφονοκτονήθη, interfecta est. *In sanguinibus*, sanguine filiorum suorum fuso & immolato idolis, cædibus polluta est terra per homicidia & infanticidia. Sic in libris Regum Achas & Manasse sanguinem filiorum suorum idolis effuderunt.

40 Vide historias Iudicum & Regum.

41 *Sub manibus eorum*, sub ipsorum inimicorum imperio & tyrannide, sæpè interim eos liberauit.

42 *In consilio suo*, in suo de eis liberandis & saluandis consilio, vt deinceps firmi essent in sui cultu: in hoc eius consilium de eis seruandis & protegendis rebellarunt & interuerterunt. *In iniquitatibus*, propter iniquitates suas repetitas depressi sunt, sua ipsorum culpa attenuati, post tot liberationes.

43 *Et vidit*, & nihilominus affectus est eorum ærumnis propter suam misericordiam & promissiones.

44 *Testamenti sui*, pacti, quod ipsi cum eis intercedebat.

Et pœnituit, reuocauit sententiam, retractauit consilium, rescidit suum iudicium more pœnitentium, reconciliatus est pro sua singulari clementia, & desijt punire eorum peccata. Scriptura loquitur de Deo ἀνθρωποπαθῶς, vt doceat hos affectus humanos, in Deo esse duntaxat effectus.

45 In *misericordias*, vt vel eos suauiter tractarent, vel etiam liberarent, vt Cyrus, Alexander Magnus.

46 Peroratio per breuem precationem, de collectione Ecclesiæ, respiciens ad Christum, qui Iudæos vnà cum gentibus in vnum ouile erat congregaturus.

47 Vt laudemus nomen sanctum tuum, & cantemus laudem tuam.

LIBER QVINTVS
Psalmorum.

ARGVMENTVM.

Deum laudandum, qui ex itinerum errore, carcere, morbo, nauigationum discriminibus, denique periculis omnibus se inuocantes liberet & bonis cumulet.

Hallelu-ia. CVI. Hebr. 107.

1 CONfitémini dómino quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

2 Dicant qui redêmpti sunt à Dómino, quos redêmit de manu inimíci: de regiónibus congregâuit eos.

3 A solis ortu & occâsu: ab aquilône & mari.

4 Errauêrunt in solitúdine in inaquôso: viam ciuitâtis habitáculi non inuenêrunt.

5 Furiêntes & sitiêntes: ánima eôrum in ipsis defêcit.

6 Et clamauêrunt ad dóminum cum tribularêntur: & de necessitátibus eôrum erípuit eos.

7 Et dedûxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitâtem habitatiónis,

8 Cõfiteântur dómino misericôrdiæ eius: & mirabília eius filiis hóminum.

9 Quia satiâuit ánimam inânem: & ánimam esuriêntẽ satiâuit bonis.

10 Sedêntes in ténebris & vmbra mortis: vinctos in mendicitâte & ferro.

11 Quia exacerbauêrunt elóquia Dei: & consílium Altíssimi irritauêrunt.

12 Et humiliâtum est in labóribus cor eôrum: infirmâti sunt, nec fuit

qui adiuuâret.

13 Et clamauêrunt ad dóminum cùm tribularêntur: & de neceſſitátibus eôrum liberâuit eos.

14 Et edûxit eos de ténebris & vmbra mortis: & víncula eôrum diſrûpit.

15 Cõfiteântur dómino miſericórdiæ eius: & mirabília eius fíliis hóminum.

16 Quia contrîuit portas æreas: & vectes férreos confrêgit.

17 Suſcêpit eos de via iniquitâtis eôrum: propter iniuſtítias enim ſuas humiliâti ſunt.

18 Omnem eſcam abominâta eſt ánima eôrum: & appropinquauêrũt vſque ad portas mortis.

19 Et clamauêrunt ad dóminum cùm tribularêntur: & de neceſſitátibus eôrum liberâuit eos.

20 Miſit verbum ſuum, & ſanâuit eos: & erípuit eos de interitiónibus

eôrum.

21 Confiteântur dómino miſericórdiæ eius: & mirabília eius fíliis hóminum.

22 Et ſacrificẽt ſacrificium laudis: & annúntient ópera eius in exultatiône.

23 Qui deſcêndunt mare in náuibus: faciêntes operatiônem in aquis multis.

24 Ipſi vidêrunt ópera dómini: & mirabília eius in profúndo.

25 Dixit, & ſtetit ſpíritus procêllę: & exaltâti ſunt fluctus eius.

26 Aſcêndunt vſque ad cælos, & deſcêndunt vſque ad abyſſos: ánima eôrum in malis tabeſcêbat.

27 Turbâti ſunt, & moti ſunt, ſicut ébrius: & omnis ſapiéntia eôrum deuorâta eſt.

28 Et clamauêruut ad dóminum cùm tribularêntur: & de neceſſitátibus eôrum edûxit eos.

29 Et ſtátuit procêllam eius in auram: & ſiluêrunt fluctus eius.

30 Et lætâti ſunt, quia ſiluêrunt: & dedûxit eos in portum voluntâtis eôrum.

31 Confiteântur dómino miſericórdiæ eius: & mirabília eius filiis hóminum.

32 Et exâltent eum in eccléſia plebis: & in cáthedra ſeniôrum laudent eum.

33 Pósuit flúmina in deſertum: & éxitus aquârum in ſitim.

34 Terram fructíferam in ſalſúginem: à malítia inhabitántium in ea.

35 Pósuit deſêrtum in ſtagna aquârum: & terram ſine aqua in éxitus aquârum.

36 Et collocâuit illic eſuriêntes: & conſtituêrunt ciuitâtem habitatiônis.

37 Et ſeminauêrunt agros, & plantauêrunt víneas: & fecêrũt fructum

natiuitâtis.

38 Et benedîxit eis, & multiplicâti ſunt nimis: & iumênta eôrum non minorâuit.

39 Et pauci facti ſunt: & vexâti ſunt à tribulatiône malôrum & dolôre.

40 Effûſa eſt cõtémptio ſuper príncipes: & errâre fecit eos in ínuio, & non in via.

41 Et adiûuit paúperem de inópia: & póſuit ſicut oues famílias.

42 Vidêbunt recti, & lætabûntur: & omnis iníquitas oppilâbit os ſuũ.

43 Quis ſápiens, & cuſtódiet hæc: & intélliget miſericórdias dómini?

Eadem ratio huius tituli, ac Pſal. 104. cuiuſmodi multi ſunt in hoc quinto libro, qui proinde ad Chriſtum & Eccleſiam ſpectant. Eſt enim huius libri argumentum magis varium & multiplex, quàm ſuperiorum.

2 In genere ad gratiarum actionem inuitat omnes è periculis & malis liberatos. Poſtea tranſibit ad ſpeciem. Nam verſ. 4. de errãtibus in deſertis & exilijs, 10. de vinctis, 17. de ægrotis, 23. de nauigantibus dicet, donec 31. ad genus reuertatur: quæ omnia quamuis ad omnes homines pertineant, ſunt tamẽ nõnulla, quæ præcipuè Dei erga Iſraëlitas beneficia deſignare videãtur. *Dicant*. Apoſiopeſis. Dicant confeſſionem ſcilicet & laudem. Anonymus aliter. Dicant

quod præcessit Domino, nempè quoniam bonus, & in sæculum misericordia eius.

3 *Et mari*. i. meridie, vt Psal.88. v. 13. Nam versus illam partem est locus Oceani propriè, quod maria vniuersa decumbant in illam mundi partem. Quin & Zona temperata alterius Hemisphærij illo occupatur mari, cùm in nostro tota sit continens vel terra.

4 Prima pars de misericordia Dei erga peregrinantes, siue exulãtes, siue errantes in desertis. R. Ataia refert ad statum populi exeuntis de Ægypto, & per deserta Saracenica in terram Chanaan traducti. *In inaquoso*, in solitudine non qualibet, sed arenosa, sicca, & aquis destituta, in qua nullum erat oppidum. Est autem periphrasis desertorũ Arabiç. *Habitaculi*, ad habitandum.

5 *Esurientes*. Possit construi cum verbo præcedenti *Inuenerunt*, vel erit Hebraismus, vt cadat in pronomen sequens *eorum*. Esurientium & sitientium anima apud ipsos defecit, vt qui essent præ rerum necessariarum inopia animo anxij. Sic exules sede certa carent, premuntur inopia, & animo cruciantur.

6 Locutio hypothetica. Si clamauerint ad Dominum in illa angustia, eos ille liberabit. Est autem versus intercalaris, vt & 8. infrà. Rationem pete è 13.

7 *Habitationis*. habitatam in ciuitatem, quæ rebus ad vitam necessarijs sufficere possit, vel in patriam.

8 *Confiteantur*. Versu hoc intercalari vtitur ad singularum ærumnarum narrationes, pro epilogo superiorum, & parasceue sequentium. Vnde & iam dicta breuiter repetit, & simul transit ad reliqua, per Zeugma, vel alium tropum. Rabbini ferè censent pertinere duntaxat ad conclusionem præcedẽtis loci. *Misericordiæ eius*, beneficia eius, τοὺ ἐλέους & Heb. חסדו in nominatiuo nostri accipiunt. Sic quod sequitur, *Mirabilia eius*, vt vel Metonymia sit, vel Prosopopœia. Meton. Homines misericordijs & miraculis Domini ornati & affecti, celebrẽt Dominum apud omnes. Prosopopœia è Chrisost. Laudibus celebrẽt Dominũ benefica & miranda eius opera hominibus præstita. Rabbini ferè (eodẽ tamen recidentibus omnibus) sumunt in accusatiuo. Confiteantur (homines illi) Domino misericordiam ipsius, & eius erga filios hominum mirabilia. Chald. per Eclipsim non

necessariã, *Propter misericordiam* laudibus celebrent Deum, & confiteantur *filijs hominum*, erga homines.

9 Anacephalæosis primæ partis. *Inanem*, sitientem. Hebr. appetentem, hominem qui appetebat potionem, hominem sitientem. Kimhi & R. Ataia, vt hoc epithetum referatur ad aquas, quarum penuriam suprà indicauerat.

10 *Sedentes*, *vinctos*. sup. satiauit bonis. Nam per Zeugma transit ad alteram partem de Dei erga vinctos & captiuos misericordia. Rabbini malunt esse nominatiui casus, vt construatur cum verbo, *Infirmati sunt*, v. 12. vel *confiteantur*, v. 8. *In tenebris & vmbra mortis*. i. in carcere, qui solet esse obscurus. *In mendicitate*. Vinctis enim necessaria non satis copiosè administrantur. Nouè recentiores exponunt עני, funes & vincula. Nam propriè sonat paupertatẽ, afflictionẽ, miseriã, & vt Septuag. mendicitatẽ. *Ferro*, ferreis vinculis.

11 *Exacerbarunt*. Variarunt propriè, rebellarunt. *Consilium*. Idem per Epexegesin dicit vtroque hemistichio. Consilium ergo æquipollet eloquijs Dei & præceptis. *Irritarunt*, irritum fecerunt, spreuerunt, quod exacerbare siue variare dixerat. Hic autem versus cadit in sequentem.

12 *Et*, expletiua particula, quæ in Heb. duntaxat conuertit futurum in præteritum. Quia eloquijs Domini & consilio auersati sunt, humiliatum est cor eorum laboribus & ærumnis, quo superbierant & contempserant Dominum. Cor pro mente & animo, in quo est sedes superbiæ & contemptionis. *Infirmati sunt*, Corruerunt propriè (in captiuitatem & vincula.)

13 Versus hic intercalatur 6, 13, 19, & 28. breuiter in singulis locis, quoniam in omni periculorum genere idem est modus euadendi, nempè clamor ad Dominum. i. pœnitentiæ luctus cum inuocatione. Sic versus 8. per intercalationem repetitur 15, 21, 31, quoniam eadem est in singulis liberationum generibus causa confessionis & laudis, nempè Dei misericordia & gratia.

14 Vmbra mortis & tenebræ carcer, vt suprà v. 10.

16 *Portas æreas*, ostia ærea. *Vectes*, clausura ferrea. Hyperbolicè, portas & vectes fortissimos, quos quis non facilè humana vi perruperit.

17 *Suscepit eos*, adiuuit, liberauit eos, de quibus postea scilicet. i. ægrotos, vt relatiuum more linguæ præponatur ante-

cedẽti vel sit sine antecedẽte. Adiuuit (inquã) eos de morbo, qui est via & effectus iniquitatis. Nã ad morbũ per iniquitatem peruentum est. Significat causa peccatorum morbos diuinitùs contingere. Via pro actione & effectu sæpiùs. Quia tertius locus hìc incipit de Dei erga ægrotos misericordia, Septuaginta immutarunt dicẽdi formam, & ex vno membro duo fecerunt. Sic enim tranſactio eſt facilior. Alioqui Heb. Stulti de via præuaricationis suæ, & propter iniustitias suas humiliati sunt, siue afflicti morbo.

18 *Portas mortis*, mortis articulum.

20 *Verbum suum*, gratiam suam, voluntatem, iussum. Sanat alio modo, quàm medici: isti opere, hic nutu & voluntate. *De interitionibus*, ne interirent, ne corrumperentur. Kimhi, de foueis. Nam vox שחית corruptionem significat, quando ת est radicale: aliàs foueam. In aliquibus exempl. *de interecionibus*.

22 *In exultatione*, cum cantico & laude.

23 Quartus locus de Dei erga eos, qui nauigando periclitantur, & in mari negotiantur, misericordia. *Facientes operationem*, negotiantes, negotiationem & mercaturam exercentes in aquis. Alij, vt Kimhi, per operationem intelligunt rem nauariam, vt remigationem, velificationem, & opera alia naualia, vt sit periphrasis nautarum, vel nautgantium.

24 *Mirabilia eius*, mira Dei opera, fremitum maris, vniones, ingentes pisces, vt Cete, &c.

25 *Dixit & stetit*. Ipsius dicto & nutu extitit, surrexit, emersit, & excitatus est ventus tempestuosus. *Fluctus eius*, maris, siue profundi.

26 *Ascendunt* nauigantes: alij, fluctus, non tam rectè. Hypotyposis tempestatis ingentis & affectus nauigantium.

27 *Deuorata est*, absumpta est, defecit in his periculis. *Sicut ebrius*. Nam non sunt tranquilla mente ob mortis metum.

29 *In auram*, in lenem ventum: vel potiùs, in tranquillitatem & silentium, vt Heb. *Et siluerunt*, vento cessante quieuerunt.

30 *In portum voluntatis eorum*, in portum optatum.

32 *In Ecclesia plebis*, in cœtu populoso inter plebeios. *In cathedra*, in consessu Senatorum & magistratuum, inter magistratus.

31 Transit ad vltimam partem. i. ad omnia in genere Dei beneficia & iudicia, vbi canit Deum pro suæ prouidentiæ arbitrio contraria in homines immittere, opes & inopiam, sterilitatem & fœcunditatem, honores & ignominiam. *In desertum*, in siccitatem: flumina exiccauit. *Exitus*, scatebras, fontes in loca siticulosa & arida. Idem dicit vtroque hemistichio. Exiccatis fluminibus fecit agros steriles: riuos fluuiorum fecit exarescere.

34 *In salsuginem*, in sterilitatem, in terram sterilem propter malitiam incolarum. Sterilitatis causa peccatum.

35 *In stagna aquarum*, in aquas stagnantes, & terram aridam & inaquosam in scatebras & fontes aquarum. Efficit terram rursus fœcundam.

36 *Ciuitatem habitationis*, ciuitatem, quæ habiteretur. Dei inuentum ciuitatum constructio, donum conseruatio.

37 *Fructum nativitatis*, fructum copiosè nascentem, prouentum fructuosum, vt Sap. 16. Non fructus nativitatis pascunt homines, sed sermo tuus. Hebr. fructum prouentus, fructum copiosè prouenientem. Vineæ & agri non amplius fuerunt steriles.

38 Et fortunauit eos, atque multis bonis affecit, sicque sunt valde aucti. *Non minorauit*, nõ minuit. i. auxit, per Liptotẽ.

39 Hunc versum Hebræi ferè exponunt per Antitheſin superioris. *Et*. Et vicissim, & è contrario, & rursum cùm Deus punire voluerit, pauci facti sunt, & diminuti, oppressique malorum necessitate & mœrore. *Paucos factos* opponit multiplicatis, *Vexatos*, benedictis. Possit exponi Hypothetìcè. *Et*, pro, *Etsi*, vt pendeat sententia. Et si pauci antea essent, multisque malis vexati. *A tribulatione*. עצר cum nostris Abbẽ Ezra docet significare angustiam, arctationem, restrictionem. Recentiores, vt à veteribus discedant, collectionem, multitudinem, vel cum Kimhi, absurdè, Dominium.

40 *Effusa*, copiosè sparsa est contemptio, ignominia, irrisio in principes, vt amissis vrbibus sese in solitudines abdere cogantur. Vel, vt nesciant se à negotijs & difficultatibus explicare, & à molestijs euadere. Obruit scilicet eos Dominus malis. *In inuio*, in deserto deuio. Et *non est via*. (vbi) non est via. Vastæ solitudinis periphrasis, per Eclipsim relatiui ritu linguæ. Eos pellit in solitudines, exilium, capti-

uitates, carceres. Eos regno expellit & deturbat infœlicitet. Pœna tyrannorum est contemptus & exilium.

41 Et. Antithesis, & contra, & è contrario subleuauit pauperem de inopia, eiusque familias multiplicauit, auxit, denique posuit sicut oues. i. numerosas. Ouis enim inter omnia animalia multum fœtificat, & prolem sæpiùs edit.

42 *Videbunt*, hæc. *Iniquitas*, iniqui omnes obstupescent, & præ stupore & admiratione nihil loquentur. *Oppilabit*, contrahet, occludet, obmutescet.

43 *Quis*. Conclusio epiphonematica. *Custodit hæc*, in suo corde scilicet. i. quis sapiens est adeò, vt hæc diligẽter obseruet, continenterque contemplerut, Deum in omnibus locis & periculis posse & velle iuuare inuocantes, in eósque se prouidentissimè gerere? Hæc autẽ interrogatio vim habet negandi, vel minuendi. Significat enim neminem, aut paucissimos satis cõtemplari & intelligere omnia in Dei esse manu, ac eum esse, qui euehat & deprimat, locupletet & ad inopiam redigat, percutiat & sanet. *Misericordias Domini*, quibus eos afficit, qui suæ voluntati obsequuntur. Nam quamuis videt in hoc mundo improbos rebus secundis vti, probos aduersis, tamen si diligenter notat mundi curriculum, cernit plurimùm & copiosè Deum esse veracem & iustum, ac vnumquemque remunerare pro suis factis. Ea autem pauca, quæ obseruat fieri extra hunc ordinem & regulam, reijcit in Dei abyssos, occulta iudicia & causas, ac suam agnoscens ignorantiam, cauet ne vllam iniustitiam & iniquitatem ei ascribat. Kimhi.

ARGVMENTVM.

Ecclesia precatur Deum sibi prosperum contra Moabitas, Palestinos, Idumæos (id est Maometanos.) Psal. est propheticus.

1 Canticum Psalmi ipsi Dauid. C V I I. Hebr. 108.

2 PArâtum cor meum Deus, parâtum cor meum: cantâbo,

& psallam in glória mea.

3 Exûrge psaltérium & cíthara: exûrgam dilúculo.

4 Confitêbor tibi in pópulis dómine: & psallam tibi in natiónibus.

5 Quia magna est super cęlos misericórdia tua: & vsque ad nubes véritas tua.

6 Exaltâre super cælos Deus, & super omnem terram glória tua: vt liberêntur dilêcti tui.

7 Saluum fac déxtera tua, & exaûdi me: Deus locût⁹ est in sancto suo.

8 Exultâbo, & díuidam Síchimam: & conuâllem tabernaculôrum dimétiar.

9 Meus est Gálaad, & meus est Manâsses: & Ephrâim susceptio cápitis mei.

10 Iuda rex meus: Moab lebes spei meæ.

11 In Idumæam extêndam calceamêntũ meũ: mihi alienígenæ amîci

facti sunt.

12 Quis dedûcet me in ciuitâtem munîtam? quis dedûcet me vsque in Idumæam?

13 Nónne tu Deus qui repulîsti nos: & non exîbis, Deus, in virtútibus nostris?

14 Da nobis auxílium de tribulatiône: quia vana salus hóminis.

15 In Deo faciêmus virtûtem: & ipse ad níhilum dedûcet inimîcos nostros.

1 *Canticum Psalmi*. i. canticum præstantissimum. Nam est compositum, quantũ ad sex primos versus, è fine Psalmi 56. & quantũ ad reliquos, è fine 59. tamen argumentum habet insignius, nẽpè nõ de Dauidis liberatione è Saulis manu, aut de eius victorijs cõtra Idumæos, & Ammonitas, sed de Christi & Ecclesiæ contra Mahometanos & Antichristum triumphis: vt & R. Dauid annotat. In hũc sensum cõiungunt syntacticè duo substantiua eiusdem significatus, vt de limo terræ, i. limo purissimo, de luto cœni, i. luto maximo.

2 *Paratum*, dispositum est cor meum ad Deum canendum, vel ad omnia, quæ mihi immiserit. Vox Heb. etiam significat cõstans & stabile. In *gloria mea*, in mearum rerum splendore, prosperitate, successu, potentia, honoribus, in meo fœlici statu. Alij. in mea anima, apud me, ex animo. Iam enim obseruauimus gloriam esse attributum animæ, vt quæ sit gloria, decus & ornamentum corporis, ac præcipua hominis pars. Qui in nominatiuo sine præpositione accipiũt, & construunt cum sequenti verbo, *Etiam gloria mea exurgo*,

non seruant leges distinctionem Masoreticarum, quarum alioqui tam sunt tenaces, quando agitur de configendis veteribus. Nam hîc Masoretæ cum Nostris Septuaginta distingunt per Soph pasue, & cum ijsdem versum alterum incipiunt ab *Exurge*. Mallem si sit ab hac versione discedendum, כבודי sumere in accusatiuo, vel vocatiuo, ac retinere distinctiones: Cantabo ore, & psallam instrumentis musicis gloriam meam, Deum, qui est mea gloria & decus: vel, te ô gloria mea, ô Deus meus, honos & decus.

3 *Exurgam*, Eclipsis particulæ כאשר, (quando) exurgam manè. Expergiscere psalterium & cithara mecum, siue quãdo expergiscar primo manè. Agite, estote mecum parata ad Dei laudes canendas summo manè. Possint psalterium & cithara induci respondentia per Prosopopœiam, se fore paratissima summo diluculo ad Deum personandum. Exurge psalterium: exurgam, inquit, idque summo manè. Per me non stabit, quin vel primo manè Deum canas.

4 Laudabo te publicè de Iudæis ad te conuersis, & canam tibi hymnos de Gentilibus ad te per Euangelium reductis. Rom. 15.

5 *Super*, plusquàm cœli. Maior est cœlis tua misericordia, & tua fides atque constantia in seruandis promissis nubes pertingit. Genus hyperbolæ.

7 *Dextera tua*, tua potentia & viribus. *Deus locutus*. Interpellat Deum ex promissis. Deus promisit in suo sanctuario, in loco oraculi, vel in medio templo, in media Ecclesia, palàm, publicè & solenniter, quæ sequuntur scilicet.

8 (Quòd) *Exultabo*. Nam sic debet iungi cum proximis. *Conuallem tabernaculorum*, in qua multa tensa sunt hostium tentoria, vel pastorum & nomadum tabernacula. Octo versus sequentes iam sunt è Psal. 59.

9 *Meus est*, ad me pertinebit. *Susceptio*, auxilium, robur, defensio.

10 *Rex meus*. Heb. Legislator meus. Alludit ad 49. Genes. vbi habemus, Dux de fœmore eius. Nam idem vtrobique est vocabulũ. Ecclesiæ & populi Domini, rex, dictator, dux, legislator est Iuda. i. Christus de tribu Iuda. *Moab*, Arabia. Lebes, quo spero me vsurum ad vilia, vt ad lauacra. Lege Psal. 59. de hoc versu & sequentibus.

11 *Extendam*, ὑπερβαλῶ, inijciam calceum meum. Mihi

eam subijciam humillimè.

13 *Et non exibis*,& (qui) non exis cum exercitibus & copijs nostris. Eclipsis relatiui linguæ vsitata.

14 Contra calamitatem fer opem, vt qui in te vno speramus, non in vllo homine.

15 *Virtutem*. δύναμιν, potentiam, res potentes & magnas geremus Dei ope & præsidio. *Ad nihilum deducet*, proculcabit propriè, proteret.

ARGVMENTVM.

Iudæ proditori cæterisque maleuolis dignas pœnas, sibi salutem Christus precatur. Act. 1. Ioan. 17 Prophetice contra Christi & bonorum eius proditores & profanos possessores.

1 In finem, Psalmus Dauid. CVIII. Hebr. 109.

2 DEus laudẽ meam ne tacueris: quia os peccatôris & os dolôsi super me apêrtum est.

3 Locûti sunt aduêrsum me lingua dolôsa: & sermónibus ódij circũdedêrunt me: & expugnauêrunt me gratis.

4 Pro eo vt me dilígerent, detrahêbant mihi: ego autem orâbam.

5 Et posuêrunt aduêrsum me mala pro bonis: & ódium pro dilectiône mea.

6 Cõstítue super eum peccatôrem: & diábolus stet à dextris eius.

7 Cùm iudicâtur, éxeat condemnâtus: & orátio eius fiat in peccâtũ.

8 Fiant dies eius pauci: & episcopâtum eius accípiat alter.

9 Fiant fílij eius orphâni: & vxor eius vídua.

10 Nutântes trãsferântur fílij eius, & méndicent: & eiiciântur de habitatiónibus suis.

11 Scrutêtur fœnerâtor omnem substántiam eius: & dirípiant aliêni labôres eius.

12 Non sit illi adiûtor: nec sit qui misereâtur pupîllis eius.

13 Fiant nâti eius in intéritum: in generatiône vna deleâtur nomen eius.

14 In memóriam rédeat iníquitas patrum eius in conspêctu dómini: & peccâtum matris eius nõ deleâtur.

15 Fiant contra dóminum semper,

& dispéreat de terra memória eôrũ:
pro eo quòd non est recordâtus fácere misericórdiam.
16 Et persecûtus hóminẽ inôpem & méndicum: & compûnctum corde mortificâre.
17 Et dilêxit maledictiônem, & véniet ei: & nóluit benedictiônem, & elongábitur ab eo.
18 Et índuit maledictiônem sicut vestimêntum: & intrâuit sicut aqua in interiôra eius, & sicut óleum in óssibus eius.
19 Fiat ei sicut vestimêntum quo operîtur: & sicut zona qua semper præcíngitur.
20 Hoc opus eôrũ qui détrahunt mihi apud dóminũ: & qui loquûntur mala aduêrsus ánimam meam.
21 Et tu dómine, dómine, fac mecum propter nomen tuum: quia suâuis est misericórdia tua.
22 Líbera me, quia egênus & pau-

per ego sum: & cor meum conturbâtum est intra me.
23 Sicut vmbra cùm déclinat, ablâtus sum: & excûssus sum sicut locûstæ.
24 Génua mea infirmâta sunt à ieiúnio: & caro mea immutâta est propter óleum.
25 Et ego factus sum oppróbrium illis: vidêrunt me, & mouêrunt cápita sua.
26 Adiuua me dómine Deꝰ meus: saluum me fac secûndùm misericórdiam tuam.
27 Et sciant quia manus tua hæc: & tu dómine fecísti eam.
28 Maledîcent illi, & tu benedîces, qui insûrgunt in me, confundântur: seruus autem tuus lætábitur.
29 Induântur, qui détrahunt mihi, pudôre: & operiântur sicut diplóide confusiône sua.
30 Confitêbor dómino nimis in

ore meō: & in médio multôrum laudâbo eum.

31 Quia áſtitit à dextris paúperis: vt ſaluam fáceret à perſequéntibus ánimam meam.

2 *Deus.* Elohe vnum è decem diuinis nominibus, vt D. Hieronym. ad Marcellam, & Cabbalici docent: ſed tunc eſt ſyntacticum pro abſoluto, non ſine Eclipſi (exercituum:) quòd hîc ſequuntur Septuag. vt Elohe & Elohim duo ſint diuina nomina diſtincta. Deus, aſſere meum honorem, quem inimici mei falſis calumnijs oppugnant. Alij conſtruunt ſyntacticè cū ſequenti: Deus laudis meę, vt תְּהִלָּתִי ſit genitiui caſus. Deus in quo glorior, vel quem laudo, qui eſt materia mearum laudum. Pſal. 119.

3 *Doloſa*, mendaci. *Expugnauerunt*, oppugnarunt me ſine cauſa.

4 *Pro eo vt me diligerent.* Hebræa & Græca ambigua ſunt propter affixum. Ad verb. pro dilectione mea, actiuè, vel mei, paſſiuè. Vnde reſolutio duplex. Actiua. Pro mea erga eos dilectione, pro eo quod ego eos diligebam. Et ſic ferè hoc loco intelligunt, vt Antitheſis ſit planior. Eos diligebam, ipſi verò mihi detrahebant: vel vt Hebr. inimicabantur. Paſſiua. Pro eorum erga me dilectione, pro eo quod me diligebant, vel diligere debebant ob quotidiana benemerita, pro eo vt me diligerent, vt Septuaginta. Eorum erat me diligere ob beneficia miraculorum & aliorum donorum, quibus eos affeceram: at mihi detrahunt & inimicantur. *Orabam*, pro eis. Eſt enim Apoſiopeſis Heb. Ego autem orationem ſup. fundebam pro eis. Vel. Ego vndique ab eis oppugnatus, ad te Domine per precem confugiebam. Oratio remedium contra odium & calumnias.

5 *Pro dilectione mea*, erga eos.

6 *Peccatorem*, impium, qui eum vexet, & malis premat. *Diabolus.* Heb. Satan. Satanas humani generis inimicus & hoſtis, in eum accipiat imperium, ſiue ſiat ei contubernalis. Theod. eum poſſideat, eius lateri adhæreat, nec priùs ab eo

diſcedat, quàm in exitium eum præcipitet, eum teneat captiuum ad ipſius voluntatem. Ioan. 13. Poſt buccelam introiuit in illum Satanas. Aliqui de ſimplici aduerſario intelligunt. Qui mihi tam vehementer aduerſatur, habeat & ipſe aduerſarium, qui nunquam ab eius latere diſcedat, ſed ſemper eum oppugnet, ac omni acerbitate exagitet. In his imprecationibus impium ſibi in genere proponit. At Spiritus ſanctus ſibi deſignabat certam perſonam. i. Iudam proditorem, & Iudæos reprobandos. Hinc docemur precari in genere contra totum corpus peccati. i. eos, qui illud fouent, ſuntque illius membra: relinquere autem Deo priuatam & ſingularem applicationem, qui his diris & imprecationibus dignos & obnoxios intelligit.

7 *Cùm iudicatur*, quando litem inſtituet, condemnetur, exeat impius ad verb cauſa excidat. Aliqui de diuino iudicio. Condemnentur à Deo omnia eius facta. *In peccatum.* Precatio eius ducatur peccato: non per ſe, ſed propter indignitatem perſonæ, & deteſtationem precantis. quo ſenſu victima impiorum abominabilis apud Salomonem in Prouerb. Non magis exaudiatur eius oratio, quàm ſi eſſet peccatum & ſcelus. Ex ea potiùs augeat peccata, quàm peccatorum ſupplicium depellat.

8 Præmatura morte intereat, ſit eius ætas breuis, vt contigit Act. 1. dum laqueo vitam ſibi corripuit. *Epiſcopatum*, פְּקֻדָּה, præfecturam. Dominum in genere ſignificat. Sed Prophetice Septuag. hoc ſelegerunt vocabulum inſpectionem ſignificās, primùm quòd iam eſſet ſacrum inter profanos, è Plutarcho in Numa, ſacrarum virginum cuſtodem appellante ἐπίσκοπον, & hîc ageretur de ſacra Iudæ proditoris præfectura atque Apoſtolatu. Deinde quòd eius futurus eſſet vſus in ſacra noui teſtamenti Hierarchia & Apoſtolicis ſcriptis. Epiſcopatum eius adeptus eſt alter, nempè D. Matthias Act. 1.

10 *Nutantes*, inſtabiles vagentur, errantes mendicent, fiant vagi & extorres. [illegible]. Heb. & quærant (panem) è deſolationibus ſiue ruinis ſuis, è domibus ſuis redactis in vaſtitatem & extremam inopiam: vel, poſtquàm eorum domus fuerint vaſtatæ, & in ſolitudinem redactæ victum quæritēt.

11 *Scrutetur*, illaqueet propriè, ſubriliter & ſtudiosè capiat creditor omnes eius facultates, quas auxit è ſacrilegio: eis

ne fruatur nec eius posteritas, sint Iudæ & liberis eius exitio. Habebat enim Iudas Christi loculos, eratque fur & latro. Ioan. 12. *Alieni*, extranei, qui non sunt veri & legitimi hæredes. Chaldæus hic vaticinatus est de Iudæ sectatoribus. Colligat fiscus omnia, quæ ipsius sunt. Sic Bernardus, Quæ non capit Christus, rapit fiscus.

12 *Adiutor*, extendens misericordiam, Heb. quam Periphrasim vnico vocabulo repræsentarunt.

13 *Nati eius*. Heb. posteremum eius. Posteremum autem, siue אחרית, significat & posteritatem siue liberos, vt Dan. 11. & finem siue exitum. Prius secuti sunt Septuag. posterius recentiorum aliqui non tam rectè. Sit eius exitus excidium, sit eius interitus. *In generatione vna*, vna ætate sua. q. d. Ne transeat in alteram ætatem ipsius memoria. Vnde Heb. in ætate altera. i. sequenti, in posterum. Nam est idem sensus, siue Septuag. אחר legerint per ר, siue per ד.

14 Imputat Deus filijs peccata parentum, Deut. 5. quantum ad pœnam præcipuè si sint impij, & patrum vestigijs insistant. Accedit non eis infundere gratiam, quam tribuisset, si parẽtes pietatem coluissent. Intereant liberi eius, quia succedunt in paterna scelera.

15 *Fiant*, iniquitas patris & peccatum matris scilicet, semper contra Dominum. i. coram Domino. Heb. & Græcè, ob oculos Domini, in conspectu eius. Sint perpetuò antè ipsius vultum, ea perpetuò videat, & nunquam in hoc impio homine vlcisci obliuiscatur. Quin & disperdat de terra memoriam eorum, paternorum peccatorum. i. ea grauissimè puniat in filijs, vt nihil puniendum deinceps supersit. Alijs suppositum verbi *fiant* sunt Patres & mater. *Memoria eorum*, Iudæ & parentum eius.

16 *Compunctum*, contritum, mœstum animo. *Mortificare*, ad mortificandum, vt occidat & morti tradat eum.

17 *Maledictionem*, infœlicitatem: *benedictionem*, fœlicitatem, gratiam Euangelicam, quæ vehit ad vitam æternam. Quasi eò vsque fuerit studiosus Iudas impietatis & omnium scelerum, vt videretur optare infœlicitatem & execrationem Dei.

18 Aliquot similitudinibus explicat infœlicitatem Iudæ & similium impiorum. *Sicut vestimentum*. i. firmiter, arctè, & omni ex parte se maledictione armauit. *Sicut aqua*, quam

quis haurit & bibit. *Sicut oleum*, quod facilè penetrat. Maledictio & infœlicitas ad ossa, medullas, & intima quæque ipsius penetrauit. Vestimẽtum continuæ adhæsionis est Symbolum: A qua, vehementiæ: oleum, durationis vix eluibilis. Chrysost.

19 *Fiat* maledictio. Eodem pertinent hæ similitudines ad exaggerationem imprecationis.

20 *Hoc opus*. Metonymia in hoc Epiphonemate. Opus pro mercede operis. Hæc sit eorum merces, hæc vltrix pœna & vindicta à Domino, qui inimicantur mihi. Ita fiat à Domino aduersarijs meis. Hæc retributio hostibus meis eueniat diuinitùs, ne eam humana vi possint depellere. *Animam*, vitam Metonym. vt Act. 20. Non facio animam meam pretiosiorem quàm me.

21 *Fac mecum*, bonum sup. vel misericordiam: & est Hyperbaton. Chrisost. *Suauis*, bona, benigna, benefica.

22 *Conturbatum est*, saucium, vulneratum.

23 *Ablatus sum*, abij, perij, è medio celeriter sublatus sum euanui ad similitudinem vmbræ, quæ vnà cum die inclinatur, & in tenebras noctis euanescit. *Excussus sum*, motus siue mutatus sum, loco migraui, sicut locusta. i. celeriter abij, celeriter euanesco ex hac vita, per Epexegesin de vitę suæ vanitate & miseria, vt locustæ comparari possim, quæ nunquam ferè quiescit, huc illuc saltitat, donec euanescat & ex oculis abeat, vel etiam à vẽto deijciatur: instar locustarum hac vita facilè eiectus sum.

24 *A ieiunio*, præ ieiunio. Descriptio maximæ inediæ. Ita præ virium defectu nutarunt & vacilarunt genua Christi, vt nec valeret supra pedes firmus consistere. Tam erat occupatus in his quæ Patris sui erant, atque adeò in sacris ieiunijs & precationibus, vt in tantis calamitatibus Deum sibi & nobis conciliaret. *Immutata est*, macruit, exaruit. *propter oleum* propter olei. i. pinguedinis defectum. Oleum, siue Shémen Hebræis significat quicquid vnctuosum est & pingue. Corpus meum defectu pinguedinis extabuit. Magis ad verb. vertissent, A pinguedine. i. ne esset pinguedo. Nam præp. *A* habet vim negandi Heb. Nisi fortasse respexerint ad ieiunia, in quibus propter vsum siccorum, oleo vtuntur, vt *propter oleum* idem sit, quod propter olei vsum, loco ciborum delicatiorum.

25 Gestus illudentium Christo, Psal. 21.

27 *Manus tua hæc.* Sciant hoc tuũ tam illustre & apertum auxilium, tuam esse manum & potentiam: & (quia) tu Domine fecisti eam (rem, siue liberationem) Sciant me non humanis præsidijs, sed potentia numinis tui esse liberatum. Vtuntur fœminei loco neutrorum, quibus carent, vt Psal. Vnam petij à Domino, hanc requiram: vnam rem, vnum, hanc rem, hoc.

28 *Maledicent.* Maledicere, siue קלל, neque hoc Psalmo neque alibi importat duntaxat maledicentiam, imprecationem, detestationem, blasphemiã, verumetiam omne infœlicitatis genus, vt supra v. 17. sicut benedicere ברך, benefacere, fortunare, fœlicitare. Est ergo sensus. Maledictis & maleficijs obruent me, tu verò ista omnia in mea commoda & fœlicitatem conuertes. Machinabuntur illi multa contra me & verbis & factis, at tu mihi è contrario verbis factisque fauebis.

29 *Sicut diploide,* sicut pallio duplicato, copiosè & largiter perfundantur ignominia, & coram omnibus sint execrabiles: fortissimo dedecore, quasi duplicato, afficiantur.

30 *In medio multorum,* in Ecclesia, coram fidelibus, qui multi sunt comparati ad Synagogam, & reliquas sectas. *Nimis,* plurimùm.

31 *Animam meam,* vitam meam, me à mortuis excitando. Hîc ad perspicuitatem immutarunt Pronomen tertiæ personæ in primæ. Vt saluum faceret à iudicatoribus siue condemnatoribus animę suæ. Sic autem vocat principes & magistratus Iudæorum, qui Christum condemnarunt.

ARGVMENTVM.

Christum ad Patris dexteram sessurum, regnum è Iudea auspicaturum, Sacerdotio Melchisedech perpetuo functurum, toto orbe victorem dominaturum.

1 Psalmus Dauid. CIX. Hebr. 110.

2 DIxit dómin⁹ dómino meo: sede à dextris meis.

3 Donec ponam inimîcos tuos: scabêllum pedum tuôrum.

4 Virgam virtûtis tuæ immîttet dóminus ex Sion: dominâre in médio inimicôrum tuôrum.

5 Tecum princípium in die virtûtis tuæ ín splendôribus sanctôrum: ex vtero ante lucíferum génui te.

6 Iurâuit dóminus, & non pœnitêbit eum: Tu es sacêrdos in ætêrnum, secûndùm órdinem Melchi-sedec.

7 Dóminus à dextris tuis: confrêgit in die iræ suæ reges.

8 Iudicâbit in natiónibus, implêbit ruînas: cõquassâbit cápita in terra multôrum.

9 De torrênte in via bibet: proptérea exaltâbit caput.

2 *Dominus*, Deus pater. *Domino meo*, Christo, qui meus est Dominus, nõ quatenus exiſtit è meo semine & posteris, verum quia Dei filius. Quinetiam ratione humanę substantiæ est Dauidis, atque adeò omnium dominus, tam patris cõcessu & munere, quàm acquisitionis & redemptionis iure ac merito. Hebræa hoc indicãt, in quibus priore loco scribitur Adonai per Camets, posteriore Adoni. Prius est vnũ è diuinis nominibus, vnde dicitur de Deo patre. Posterius humanum est vocabulum, vnde & respicit humanũ Christi

naturam, secundum quam, vt dictum est, duabus de causis omnium est Dominus. *Sede à dextris meis.* Iuxta me quiesce, præside, mecumque regna, fruere mea gloria, esto mihi proximus, particeps esto meorum bonorum, potentiæ & maiestatis: esto supra omnem virtutem & principatum, esto superior rebus omnibus creatis, esto prope me in loco celsissimo, potissimo, honoratissimo: regna æquali potentia mecum, si ad diuinitatem: simili & proxima, si ad humanitatem. Metaphoricè (alioqui Deus cùm sit incorporeus, nihil habet dextrum propriè, nihil sinistrum.) Sedere à dextris, siue ad dexteram Dei, multa complectitur, nempè vno verbo esse prope Deum ante omnia & super omnia, siue proximè accedere ad ipsius potestatem & gloriam. Quare aliqui de æqualitate Dei interpretantur: alij, quod rectius, de præcipuis & potioribus bonis Patris. Quoniam enim Christus propriè ratione humanitatis, secundum quam minor est Patre, sedet ad dexterã eius, Sedere ad dexteram eius, est sedere & versari in potioribꝰ bonis Patris & opibus, non in omnibus, ne homo æquetur Deo. Ita quãta quidem potuit excellentia, maiestate, potentia, perfectione humanitatem filij absoluit, at ipsam semper vno diuinæ essentiæ solio præcedit, quod illa transire non possit in diuinam substantiam & maiestatem, semperque intra naturæ creatæ meras permaneat. Qui exponunt Patrem hoc dicto filium sibi prætulisse, quemadmodum in humanis ad dexteram collocamus præstantiorem & honoratiorem, vel certè eum, quem in honore nobis præferre volumus, non aduertunt hanc propositionem, *Christus est maior Patre*, nullo sensu vnquam concessam fuisse. Nam ratione diuinitatis Christus Patri tantùm dicitur æqualis, ratione humanitatis minor. In eo nihil est tertium, cuius ratione maior censeatur. Sed nec Patrum quisquam sic locutus est.

3 *Donec*, etiam donec pedibus tuis subijciam cunctos tuos hostes, etiam vsque ad consummationem sæculi, quo tempore omnia tibi plenè subijciam. 1. Cor. 15. Heb. עד Emphaticè solet sumi pro ועד, *Etiam donec*, & continuitatem significare. q.d. Regna mecum etiam donec inimicos tuos tuis supponam pedibus. Etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum & contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequàm hostes tuos tuis pedibus

substernam, tuæque libidini subijciam: Diabolo, morte, impijs, peccatis funditus euersis & extirpatis. Nempè inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus & turbas Satanæ ac ministrorum eius regna. Nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Obserua ergo hac particula & similibus, Scripturam, atque adeò linguam Hebraicam affirmare, quod in dubitationem posset incidere. Psal. 122. Oculi nostri defixi in Dominum donec misereatur nostri, i. etiam donec misereatur, siue antequàm misereatur, nempè tẽpore difficili & alieno. Matth. 28. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, etiam vsque ad consummationem sæculi, ante quam multa in contrarium videntur posse contingere. Denique *Donec*, *vsque ad*, & similes particulæ in hac lingua continent Emphasim, vnde & aliquando expressum habent ו, Latinè *Etiam donec*, *etiam vsque ad*, *prius quàm*. *Inimicos tuos*. Principes & imperia aduersum te & tuum regnum insurgentia. Consule 1. Cor. 15. *Scabellum*, subsellium. Metaphora, ad extremam subiectionem.

4 *Virgam*. Sceptrum potentiæ tuæ, potentiam tuam regiam, sceptrum tuum potens (ferreum, Psal. 2.) in omnem terram emittet ex Sion, & è Iudæa (non ex Arabia, &c.) Illic regnum tuum incipiet, indeque ad reliquas orbis partes manabit. Gal. 4. Es. 2. Mich. 4. *In medio inimicorum tuorum*, inter inimicos tuos, velint nolint: inter Iudæos, Paganos, Turcas, hæreticos vel inuitos.

5 *Tecum principium*. Tecum principatus (ἀρχὴ hîc hoc significat vt apud Basilium, ho. 10. Hexamer.) tecum regnum & imperium (erit) in die hoc roboris & potentiæ tuæ cum splendoribus sanctitatum, cum sacratissima maiestate, gloria, splendore. Obtinebis principatum hoc die, quo tua potestas emicabit, splendidissimum sanctitate, sanctissimũ, splendore, gloria & veneratione plenissimum. *Tecum* עמך hymmechá, tecum, apud te. Sic lego per hiric cum Septuag. Nam Masoretæ legentes Hammechá per Pathah sententiã obscurant. Populus tuus voluntates (erit) die quo potentiam & copias conficies ad inimicos oppugnandos cum splendoribus sanctitatis. i. Populus tuus tibi obediet voluntariè, te sponte ad hoc bellum sequetur magna voluntate & propensione, cum summa obseruatione & reuerentia, vel

etiam sanctitate. נדבה & spontaneam voluntatẽ significat, & principatũ. vnde נדיבים, principes. quæ significatio loco magis quadrat, vt præter Septuag. Docet R. Selomo Hataiã. *Virtutis*, δυνάμεως, potestatis, roboris, exercitus. Heb. חיל. *In Splendoribus*, cum splendoribus. R. Selomo, propter splendores & claritates sanctitatis tuæ, merito tuæ splendide sanctitatis. *Sanctorum*, neutri generis: rerum sanctarum, sanctitatum. Sic sacram maiestatem dicimus. *Ex vtero*. Septuag. hîc duntaxat sequuti sunt sensum ad illuminandum mysterium diuinitatis Christi, & æternæ eius generationis, idque fidissimè & Propheticè non quod aliter legerint, quàm nunc habeat veritas Hebraica. Nam his Hebraicis, *Ex vtero, ab aurora tibi (est) ros adolescentiæ tuæ*, hæc nostra planè respondent, Ex vtero ante Luciferum (sellam Auroræ) *Genui te*. Ros enim Metaphoricè, vt docet R. Selomo, designat suauitatem, hilaritatem, dulcedinem, & hac metaphora vtuntur, vt nos floris, quando dicimus aliquem esse in flore ætatis. Est ergo sensus facilis & perspicuus. Ex vtero (meo, è mea substantia) ab aurora, ab auroræ ortu, quando scilicet auroræ stella, quam Luciferũ appellamus, producta est, tibi est ros adolescentiæ tuæ. Tu eras ex vtero meo & mea substantia in rore adolescentiæ ab ipso Luciferi ortu. Tu iam eras in flore iuuentutis, vel in suauitate & dulcedine adolescẽtiæ. Tu iam me oblectabas (Prou. 8.) cùm producerem auroram, laudabas coram me omni tempore. Tu denique iam eras natus mea magna voluptate. Si Christ. erat in flore adolescentiæ, in vigore & suauitate iuuentutis, quando stellæ procreatæ sunt, ergo erat iam genitus. Quis non igitur cernit has propositiones esse æquipollẽtes, *Ex vtero ab aurora tibi ros adolescentiæ tuæ*, &, *Ex vtero, ante Luciferum genui te*, ad illud Michææ 5. re præsentandum, Et egressus eius à diebus æternitatis. Mitor nostros Gnosticos à Rabbinis toto hoc Psalmo cæcutientibus fascinatos hæc non vidisse, vt proinde interpretationum varia portenta huc cõuenirent. Epiphanius hoc videtur odoratus, dum contra Paulum Samosatenum pag. 263. hunc locum vendicat à corruptelis impiorum diuinitatis Christi aduersantium, ac docet Aquilæ versionem, A vulua, ab aurora Oriente, siue apparente tibi ros pueritiæ tuæ, nihil sonare diuersum. Quinetiam R. Selomo è Thalmudicis nescio quid innuit de generatione facili & incorrupta, vt cùm per fenestram diebus conuiuij fructus proijciuntur. Alioqui hîc Rabbini & nostri Iudaizantes peregrinantur, quòd careant Spiritu sancto, per quem Septuaginta & fideles in viam diriguntur.

6 *Iurauit*. Non obstantibus persecutionibus & bellis inimicorum tuorum cum iureiurãdo promisit & statuit te non solùm futurum regem, verumetiam sacerdotem magnum, & sacrificaturum in æternum per tuos ministros & sacerdotes secundum purissimum ordinem & ritum Melchisedec. *Non pœnitebit*, non mutabit sententiam, statuit irreuocabiliter, dicendo sup. *Tu es &c.* Heb. 5, 6, 7. Tu es sacerdos ad meum numen & maiestatem placãdam. Tu is es, per quem perpetuo reconciliabor, quantumuis iratus humano generi. Tu me semper placabis. Hoc iuro solenniter & irreuocabiliter. Tua sacrificia, tuæ preces, tua vota mihi perpetuo erũt accepta. Sic authoritas Christi in sacerdotio ad Deum nobis pacandum & conciliãdum, magna consolatione stabilitur, & efficax in perpetuum fore cum iureiurando promittitur. *In æternum*. Etiam inter medias persecutiones & bella, tibi alius non succedet. Heb. 5, 7, 10. *Secundum ordinem*. i. secundum similitudinem, interprete Apostolo, Heb. 7. v. 15. κατὰ τὴν ὁμοιότητα. Hebr. על דברת, secundum negotium Melchisedec, Gall. *selon la chose de Melchisedec*, secundum ea quæ pertinent ad Melch. Genes. 14. Melchisedec fuit sacerdos altissimi, offerẽs panem & vinum, incruẽtũ sacrificium, inter Chananæos & Hebræos, eaque communicaturis solenniter dispensans. 2. benedicens vtrique populo ante legem datam, proque eis interpellans, seorsum Abraham & posteris eius. 3. ab eis decimas accipiens. 4. Rex Salem pacis & iustitiæ. 5. sine patre, sine matre, sine cognita genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, sacris literis aut etiam alijs expressam. Iuxta hunc ritum Christus pontifex assiduè pro nobis è Iudæis & Gentis & vini speciebus incruentè Deo offert, & fidelibus distribuit, in terris benedictionem vtrique populo affert, gratiam videlicet Dei, & peccatorum remissionem, regnat in Ecclesia, vera Salem siue Hierusalem, iustè & pacificè. In

terris natus sine patre, in cœlis sine matre, æternus à parte principij & finis, cuius generatio est ineffabilis & incomprehensa. Denique verus rex & verus sacerdos. Vt verus rex, legibus & armis salutem & pacem suorum aduersus hostes visibiles & inuisibiles tuetur & conseruat. Vt verus sacerdos, salutari religione, & diuinarum rerum notitia populum imbuit, illius peccata donis & sacrificijs iugibus expiat, Deum pro salute ipsorum continenter deprecatur.

7 Poëticè vsque ad finem describit victorias Dei de Gentibus & hostibus Christi. Dominus Pater ô Christe, assidet tuo lateri ad te iuuandum & roborandum, & regnum tuum stabiliendum: tibi pugnabit, ne dubites de ipsius promissionibus iureiurando confirmatis. *A dextris tuis.* A dextris *esse*, significat opitulari, adesse, succurrere, protegere. Dominus, ô Christe, est auxiliator tuus. *Sedere* autem, frui potioribus & præcipuis bonis, siue regnare maxima & proxima potentia. v.2. *Reges*, tyrannos hostes tuos.

8 *Iudicabit*, vlciscetur, supplicia sumet Dominus Pater de Gentibus tuum principatum detrectantibus, iudicia in eis exercebit, eas tibi subiget. *Implebit ruinas.* πτώματα, cadauera & strages perficiet. Implere hîc significat perficere, cõficere, multiplicare. Edet magnas ruïnas, implebit omnia cadaueribus. *Capita.* Heb. caput, per Synecdochen numeri. Vt enim restringatur ad Satanam caput & principem peccati, vel Tyrannum aliquem, nihil video necessarium, cùm cæteros præterea contriuerit Dæmonas per orbem cultos, & præcipua orbis imperia, donec reliqua Christo aduersantia penitùs aboleat. *In terra multorum*, populorum. Hinc Heb. super terra multa. Quibus verbis indicari putant excidium Romani imperij, alij Saracenorum & Turcarum: & fortasse rectiùs. Nam *Rabba* præter *Multam*, vrbs primaria erat Ammonitarum. i. Arabum.

9 Dicẽdo sup. per Mimesin linguæ familiarem, cuiusmodi multas iam notauimus. vt Psal. 2. 90. &c. Multas cruces & ærumnas in vita hausit meus Christus. De torrente afflictionis & malorum in via bibit, propterea exaltabit caput suum. Via vitæ curriculum. Torrens, symbolum calamitatum multarum & ingentium, vt Psal. 124. Torrentem pertransiuit anima nostra. Hunc locum sic videtur interpretari Apostol. Phil. 2. Humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem

mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illũ, &c. Heb. 2. Propter passionem mortis gloria & honore coronatus est. Alij, cruor tantus, quasi torrens, per vias emanabit, vt de eo libère Dominus transeundo, & victoriam persequendo possit: vt Numer. 23 Non accubabit (victor populus) donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Alij etiam aliter, sed prima interpretatio est simplicissima, linguæ & sententiæ Psalmi appositissima, & Apostolicæ simillima.

ARGVMENTVM.

Dominum laudat, qui tot beneficia in Ecclesiam contulerit.

Hallelu-ia. CX. Hebr. III.

1 COnfitêbor tibi dómine in toto corde meo: in concílio iustôrum & congregatiône.

2 Magna ópera dómini: exquisita in omnes voluntâtes eius.

3 Conféssio & magnificéntia opus eius: & iustítia eius manet in séculũ séculi.

4 Memóriam fecit mirabíliũ suôrum, misércors & miserâtor dóminus: escam dedit timéntibus se.

5 Memor erit in séculum testamênti sui: virtûtem óperum suôrum annuntiâbit pópulo suo.

6 Vt det illis hæreditâtem géntiũ:
ópera mánuum eius, véritas & iudícium.

7 Fidélia ómnia mãdâta eiùs, confirmâta in féculum féculi: facta in veritâte & æquitâte.

8 Redemptiônem misit dóminus pópulo suo: mandâuit in ætêrnum testamêntum suum.

9 Sanctum & terríbile nomen eius: inítium sapiéntiæ timor dómini.

10 Intellêctus bonus ómnibus faciéntibus eum: laudátio eius manet in féculum féculi.

1 Artíſmo acroſticho conſtat vt ſingula hemiſtichia ſingulas ex ordine Alphaberi litetas præferant. Quod excellentiam argumenti indicare docent Rabbini.

2 *In omnes*. In pro *intra*. Magna & incomprehenſa ſunt opera Domini, tam naturæ quàm gratiæ, quorum ratio exquiritur intra Domini voluntates, i. quorum ratio pendet è Dei voluntate. Sunt magna & incomprehenſa, quoniam vult. Tota ratio facti eſt voluntas facientis. Periphraſis operum creationis, prouidentiæ, redemptionis cõſeruationis, quæ nihil aliud ſint, quàm opera exquiſita in omnes voluntates ipſius: dum non ſeſe alligat creaturis, ſed omnia facit, quæ vult, etiam repugnante natura, pro ſalute hominum. Sic enim conſeruauit Iſraëlitas in deſerto, & c. *Eius*, Dei. Heb. *Eorum*, operum Dei, eodem ſenſu: & propius, *Eorum*, i. Dei vnius & trini, vt Pſal 10. v. 9. AEquitatem vidit vultus eius. Heb. eorum, i. Dei qui vnus eſt & trinus. Myſteriũ Trinitatis Gentibus occultabant Septuag. ne viderentur annuere polytheïtis. Rabbini ferè, etiam ſi notatio reclamet, malunt חפציהם eſſe participium, vel adiectiuum, exquiſita omnibus cupientibus ea. Quicunque ea cupiunt, illa ſcrutantur & contemplantur. Anonymus quidem ſubſtantiuè, ſed alio ſenſu. Exquiſita ad omnes voluntates eorum, i. vſus & neceſſitates hominum.

3 *Confeſſio*, laus, laudis & confeſſionis materia, Metonym. Opus eius eſt magnificum, & dignum confeſſione & laude, vel per Auxeſin, Maximè confitendum & magnificandum eſt opus eius. הדר pro gloria & maieſtate, nihil magni addit ad hanc ſententiam. *Iuſtitia eius*. i. virtus, bonitas, miſericordia, qua iuſtus eſt, iuſtè agit, iuſtificat, &c. nullo corrumpitur, minuitur, atteritur tempore. Iuſtitia in hac lingua omnem virtutem complectitur.

4 *Fecit*, reliquit in ſuo verbo & ſacramentis. *Eſcam*. Manna Hebræi intelligunt, tu Euchariſtiam. Vox Téreph prædam etiam ſignificat: vt loquatur de victo Satana & ſpolijs eius diſtriburis, vt de externo hoſte poëticè. Alioquin enim hæc pugna eſt ſpiritualis.

5 *Teſtamenti ſui*, fœderis & promiſſionum de rebus temporalibus & ſpiritualibus, terra Chanaã & Chriſto, doniſque Chriſti. *Virtutẽ*, vim, fortitudinem operũ ſuorũ, ſiue opera ſuæ potẽtię & fortitudinis diuinę reuelabit ac manifeſtabit.

6 *Hæreditatem gentium*, terram Chanaan, vel potius orbem terrarum, Pſal. 2. *Veritas & iudicium*, opera manuum eius ſunt vera & iuſta.

7 *Fidelia*, fida & ſine fuco. *Confirmata*, certa & fixa in æternum. Mandatis Dei niti poſſunt homines. Nam ſunt immota ac immutabilia. i. fidelia, & firmata in ſæculum ſæculi. Ne ergo dubitent de eis implendis. Eorum fructus eſt perpetuus. Nam etiam in cœlo percipitur.

8 *Redemptionem* ex Ægypto, vel potiùs è morte, peccato, Sathana, inferno. *Mandauit*, fecit in æternum teſtamentum ſuum mãdare in Deo eſt facere, vt Pſal. Qui mãdas ſalutes Iacob. Cõdit teſtamẽtũ nunquã reſcindendũ: ſanxit ſuũ fœdus de gratia & liberatione per Chriſtũ in perpetuũ.

9 *Terribile*, admirabile, venerandum, terroris plenum. *Initium*. Iſagoge, introductio ad ſapientiam eſt timor Domini. Aliqui, caput, ſumma, perfectio ſapientię eſt Domini timor.

Quicquid summatim habetur de sapientia, ad timorem Domini refertur.

10 *Eum*, timorem Domini. Heb. *ea*, mandata scilicet: sed quia antecedens erat remotius, nempè v. 7. seruierunt perspicuitati. Intellectus sanus & integer, sanum iudicium & sincerum inest his qui se exercent in timore Domini, & mandatis eius exequendis. Deus eos non sinit à salutari religione auerti & seduci per Pseudoprophetas & hæreticos.

ARGVMENTVM.

Religiosos & beneficos esse beatos, peccatores perituros.

Hallelu-ia, reuersionis Aggæi & Zachariæ.
CXI. Hebr. 112.

1 BEâtus vir qui timet dóminũ: in mandâtis eius volet nimis.

2 Potens in terra erit semen eius: generátio rectôrum benedicêtur.

3 Glória & diuítiæ in domo eius: & iustítia eius manet in séculum séculi.

4 Exôrtum est in ténebris lumen rectis: miséricors, & miserâtor & iustus.

5 Iucúndus homo qui miserêtur & cómmodat, dispônet sermônes suos in iudício: quia in ætêrnum non cómouébitur.

6 In memória ætêrna erit iustus: ab auditióne mala non timêbit.

7 Parâtum cor eius sperâre in dómino: confirmâtum est cor eius, non commouébitur, donec despíciat inimîcos suos.

8 Dispêrsit, dedit paupéribus, iustítia eius manet in séculũ séculi: cornu eius exaltábitur in glória.

9 Peccâtor vidêbit, & irascêtur, déntibus suis fremet & tabêscet: desidérium peccatôrum perîbit.

Huius autem Psalmi dimidij versus in Heb. ordine literarum incipiunt. Ad inscriptionem addiderunt, *Reuersionis Aggæi & Zachariæ*, vt docerent veritatem huius Psalmi apparuisse in reditu è captiuitate Babylonica, quando Aggeus & Zacharias, Ezræ 5. Zorobabelem principem, & Iosuè Pontificem excitabant ad restaurationem templi, vrbis, pietatis & legum diuinarum. Quin & summa ac argumentum Prophetiarum ipsorum est hoc, quod hoc Psalmo comprehenditur, reuerentes Domini beatos fore, & beneficentiam Domini per Christum experturos, cæteros perituros.

1 *Beatus vir.* Omnis generis bonis fœlicitabitur, animi, corporis, fortunæ gratiæ & gloriæ. Nam ista omnia præmia sigillatim persequitur: vt intelligamus quærentibus regnum Dei cætera adijci, Matth. 6 1. Tim. 4. *Volet*, se mirè delectabit mandatorum Dei obseruatione: ea perficere expetet vehementer. In eis sibi placet, vt ea opere compleat. Primus gradus beatitudinis, habere animum pium, & virtutis studiosum. *Nimis*, valdè, mira animi alacritate.

2 *Generatio.* דור, ætas, sæculum. Proborum sæculum for-

tunabitur, & fœlix erit: homines sæculo probotum, ætate quæ rectis abundabit, beneficentiam Dei experientur & sentient, eorum gratia atque merito. Tanta est probitatis fœlicitas, vt illa à viro probo in alios vel corruptos redundet. Contrà cùm sæculum est corruptum nimia impiorum abundantia, væ hominibus illius ætatis. Pauci hunc locum intelligunt, quoniam putant generationem hîc significare sobolem, liberos, genus, contra vim & vsum vocis Dór. Aliud est Dór, i. γενεὰ, aliud Toledà, i. γένεσις, quorum vtrumque Latinè *generatio* redditur.

3 *Gloria*, הון, abundãtia, opes, potẽtia. *Manet in sæculũ*, in futuro sæculo præstat. Kimhi iustitia & virtus eius perpetua est. Migrantem enim è corpore in cœlum sequitur. Idem iustitiæ Dei tribuebat superiore Psal. v. 3. Rabbini aliam etiam interpretationem afferunt. Iustitia eius manet ipsi & posteris eius in multa sæcula, Exod. 20. custodiens misericordiam in millia.

4 *In tenebris*, in rebus aduersis lumen rectis exoritur, nempè per Appositionem: Misericors, miserator, & iustus Deus, qui has tenebras dissipet & discutiat. In calamitatibus consolationem sentiunt Dei sibi propitij. Deus autem hîc appellatur lumen Metonymicè, quia luminis, i. gloriæ, prosperitatis, & bonorum omnium est auctor & largitor. Kimhi hunc locum peruertit, dum vel vltimum hemystichium in dativo interpretatur, *Misericordi videlicet miseratori & iusto*, vel *lumen*, in accusatiuo. Oriri fecit in tenebris lumen rectis Deus misericors & clemens & iustus. Nam verbum זרח in Kal est neutrum.

5 *Iucundus*. Beatus est ille homo, qui, &c. Hysterologia, qui miseretur, &c. (Est) iucundus homo, bonus & beatus: iucunditatem, lætitiam & beatitudinem consequetur. טוב הא commodus, vtilis, bonus: qui liberalis est, sibi vtilis & fœlix. טוב idem quod אשרי initio Psalmi, vt passim apud Chaldæos. Et sic Rabbini ferè intelligunt. Est enim altera pars Psalmi de beneficis & liberalibus. *Qui miseretur*, Sic participium חונן miserens, est resoluendum, vel subaudiendum relatiuum אשר, *qui*, è R. Abraham & R. Selomo. Contra istos qui prætermittunt relatiuum, bonus vir misereatur, vt à Septuaginta duntaxat dissentiãt, sententiam alienam con-

fingentes. *Et commodat*, mutuat propriè, dat mutuò. Beatus est, qui miseretur pauperum, & benignè facit indigentibus opera, pecunia, verbo & consilio. Nam Misereri ad opus, Commodare ad pecuniam & bona, quod sequitur, ad verba & consilia refertur. *Disponit sermones*, rectè dispensat, moderatur, cum iudicio loquitur & consulit alteri, nihil temerè perniciosè effundit: quicquid ait, verum, rectum, & consulenti fructuosum & salutare est. Sic & R. Abraham. At Kimhi in Rad. & Symmachus, quoniam Dauár est transcendens, & pro re vsurpatur: Dispensat (inquiunt) res suas cum iudicio. Liberaliter quidem egentibus largitur de suis rebus & opibus, sed adhibet iudicium in dando & prudentiam. R. Selomo, desideria sua dispensat, sibi aliquid detrahens, & prodigalitatem lucrumque fugiens, vt pauperibus largiatur. *Quia in æternum*. Hæc ratio fauet nostræ interpretationi. Ideò enim (inquit) est iucundus siue beatus, quia in æternum non commouebitur, nunquam euertetur sua fœlicitate, in perpetuum durabit status ipsius, opes, valetudo, & æterna erit eius memoria apud Dominum.

6 *Æterna*, apud Deum. *Ab auditione mala*, rumore malo, nuntio timorem incutiente, rei malæ & aduersæ auditu non terrebitur. Constans erit in vtraque fortuna, nec à Deo deficiet.

7 *Paratum*, in rebus aduersis & calamitosis. Heb. firmum cor eius & constans, vt non timeat (aduersarios) donec videat in inimicis suis (vltionem scilicet & vindictam) donec cernat hostium interitum.

8 *Dispersit*, libenter & liberaliter tribuit pecunias suas egẽtibus, omnibus prodesse studet. *Cornu*, robur & potẽtia.

9 *Videbit*, fœlicitatem & gloriam iusti in vtroque sæculo, ira & inuidia consumetur. *Desiderium*, vota, optata, bona quæ sibi cupiunt & desiderant, vel cupiditas delendi iustos extinguetur. Antithesis. Impijs contraria eueniunt.

ARGVMENTVM.

Deum laudandum, qui excelsus ima curet,

Hallelu-ia. CXII. Hebr. 113.

1 LAudâte púeri dóminum: laudâte nomen dómini.

2 Sit nomen dómini benedîctum: ex hoc nunc & vsque in sæculum.

3 A solis ortu vsque ad occâsum: laudâbile nomen dómini.

4 Excêlsus super omnes gentes dóminus: & super cælos glória eius.

5 Quis sicut dóminus Deus noster qui in altis hábitat: & humília réspicit in cælo & in terra?

6 Súscitans à terra ínopem: & de stêrcore érigens paúperem.

7 Vt cóllocet eum cum princípibus: cum princípibus pópuli sui.

8 Qui habitâre facit stérilem in domo: matrem filiôrum lætântem.

1 *Pueri*, O sequi, cultores Domini, Dominum celebrate. Verb. Serui Domini. Sed sic verterunt, quòd intelligerent Adonai esse repetendum, vel putarent ritu Syriaco & poëtico Synecdochicum pro absoluto poni, עבדי pro עבדים. *Dominum*, Christum qui est Dominus. Vnde inscriptio est Hallelu ia.

2 *Benedictum*, Laudetur, commendetur, sanctificetur, celebretur laudibus eius maiestas & gloria in omni æternitate.

3 *A solis*, per orbem totum. Nam habitatio terræ sumitur

secundum lineam æquatoris ab ortu in occasum. *Laudabile*, laudatum, celebratum (est) propriè. Vaticinium de gentium conuersione, vt proinde Kimhi conferat cum Mal. 1. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Qui sunt limites regni Christi.

4 *Super*, apud omnes gentes: vt idem dicat per Epexegesin. Apud eas extollitur, agnoscitur magnus & supremus, inuocatur. Aliqui non appositè, suprà, plusquàm. q. d. Est excelsior cunctis gentibus, superat laudes cunctarum gentium, eas omnes excellit. *Super cælos*, apud cœlos, in cœlis gloria eius est. Ibi enim Angeli gloriam Dei vsurpant & extollunt. Chrysost. Alij, Et gloria eius est cœlis superior. Nam ne quidem ab Angelis cœlestibus plenè comprehenditur.

5 Quis est Domino Deo nostro conferendus, qui in altis cœlis habitat? Hoc enim significat. Qui eleuat habitare siue habitationem (suam). Qui habitaculum habet eleuatum supra res omnes, etiam superas & cœlestes: *& humilia respicit*, curat, exaudit, agnoscit. Heb. & humiliat videre, se demittit vt videat humillima & tenuissima quæque in cœlo & in terris: q. d. Nihil est in vniuerso tam exiguum & humile, quò non se demittat prouidentia eius. Dignatur suæ prouidentia ima & minutissimæ quæque, siue in cœlis, siue in terris. Attingit duos effectus prouidentiæ, intueri res humanas & physicas, & eas disponere ad suos quamque fines. Etiamsi prouidentia apud Latinos tantùm dicat prænotionem, siue præuisionem.

6 *De stercore*, è fimo, ex infimo loco & abiectissima fortuna & conditione, vt Danielem, Ioseph, Psal. 104. Dauid 77. Immutat Deus rerum humanarum statum & rationem.

8 *Sterilem in domo*, eam quæ domi suæ est sterilis & sine filijs, facit fœcundam matrem liberorem, quibus gaudeat, vt Annam Samuelis, Saram, Rachel, Rebeccam, Elizabeth. Alij malunt esse Asyntheton, vt domus significet familiam, vt Exod. 1. habitare facit sterilem in familia: vt familiam & filios habeat, facit, quæ antea erat sterilis, & præterea vt sit læta mater familias, proleque gaudeat, quæ antea eorum orbitate mœrebat. Immutat scilicet Deus rerum physicarum & naturalium cursum in suorum gratiam.

ARGVMENTVM.

Recolit Dei miracula, Israëlem de Ægypto educentis. Deinde eum precatur, vt suam gloriam asserat, quòd caterarum gentium dij, simulachra sint vana. Ipse verò sit omnis generis piorum præsidiū. Apud Hebræos in duos scinditur.

Hallelu-ia. CXIII. Hebr. 114.

1 IN éxitu Israël de Ægypto: domus Iacob de pópulo bárbaro.

2 Facta est Iudęa sanctificátio eius: Israël potêstas eius.

3 Mare vidit & fugit: Iordânis cõuêrsus est retrôrsum:

4 Montes exultauêrunt vt aríetes: & colles sicut agni óuium.

5 Quid est tibi mare quòd fugîsti: & tu Iordânis, quia conuêrsus es retrôrsum?

6 Montes exultâstis sicut aríetes: & colles sicut agni óuium.

7 A fácie dómini mota est terra: à fácie Dei Iacob.

8 Qui conuêrtit petram in stagna aquârum: & rupem in fontes aquârum.

Hebr. 115.

1 NOn nobis Dómine, non nobis: sed nómini tuo da glóriam.

2 Super misericórdia tua & veritâte tua: néquando dicant Gentes, Vbi est Deus eôrum?

3 Deus autẽ noster in cælo: ómnia quæcûnque vóluit fecit.

4 Simulâchra géntium argêntum & aurum: ópera mánuum hóminũ.

5 Os habent & nõ loquêntur: óculos habent, & non vidêbunt.

6 Aures habent, & non aúdient: nares habent, & non odorâbunt.

7 Manus habent, & non palpâbũt, pedes habent, & non ambulâbunt: non clamâbunt in gútture suo.

8 Símiles illis fiant qui fáciunt ea: & omnes qui confîdunt in eis.

9 Dom⁹ Israël sperâuit in dómino:

adiûtor eôrum & protêctor eôrum eſt.

10 Domus Aaron ſperâuit in dómino: adiûtor eôrum & protêctor eôrum eſt.

11 Qui timent dóminum, ſperauêrunt in dómino: adiûtor eôrum & protêctor eôrum eſt.

12 Dóminus memor fuit noſtri: & benedîxit nobis.

13 Benedîxit dómui Iſraël: benedîxit dómui Aaron.

14 Benedîxit ómnibus qui timent dóminum: puſillis cum maióribus.

15 Adiiciat dóminus ſuper vos: & ſuper fílios veſtros.

16 Benedícti vos à dómino: qui fecit cælum & terram.

17 Cælum cæli dómino: terram autem dedit fíliis hóminum.

18 Non mórtui laudâbunt te dómine: neque omnes qui deſcêndunt in infêrnum.

19 Sed nos qui víuimus, benedícimꝰ dómino: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

1 *Domus.* (&) domus per Aſyntheton. Idem dicit in vtroque hemyſtichio. Iſraël enim & domus Iacob Iſraëlitæ ſunt & Iacobæi. *Barbaro*, impio, ſæuo, inhumano. Ægyptios eſſe barbaros, ſcribit R. Selo. quia lingua ſancta non loquuntur, etiamſi Herod. lib. 2. narrat ipſos ſe nolle dici barbaros, ſed potiùs cæteras nationes.

2 *Iudea*, Iudæorum gens. Iudaica natio. Iudæam, pro Iuda dixerunt, ne quis ſolam tribum Iuda ſignificatam exiſtimaret. Tunc autem in exitu præcipuè Deus Iudæos ſiue Iſraëlitas ſibi conſecrauit & elegit in populum, quem chariſſimum præ cæteris Gentibus haberet, & ſuo ſancto numine & prouidentia regeret. Exod. 19. Mea eſt omnis terra, at vos eritis mihi regnum ſacerdotale, gens ſancta, peculium de cunctis populis. Ergo *ſanctificatio eius*, ſancta eius poſſeſſio, hæreditas in qua ipſe ſanctificaretur, & quam ſanctificaret. Et Iſraël poteſtas eius, in qua ipſe regnaret & dominaretur per fidem, legem, benedictionem, beneficentiam.

3 *Mare vidit*, hoc ſcilicet. i. Iſraëlem eſſe ſanctificationem & dominationem Dei, & fugit. i. ſe ſecuit, retrocedendo & in ſe fugiendo, ſeque in arctum contrahendo, vt ſolent pauentes, per ſex totos dies vel octo. Nam latitudo maris rubri in loco tranſitus dicitur eſſe 10. milliatium Germanicorum, & 60. Gallicorum. Aqua liquida vbi ſenſit Deum præſentem, ſubitò inſtar murorum ſtetit conglobata & pauens. *Conuerſus*, reuolutus eſt in ſuos fontes. Ioſ. 3.

4 *Exultauerunt*, exilierunt, cùm tranſiret populus per deſertum. Altera poëtica Proſopopœia de Sinæ & vicinorum montium conquaſſatione, cùm Deus eò deſcenderet, Exod. 19. &c. ad legem ferendam, & per deſerta deduceret populum. Illi moti ſunt & tremuerunt ad Dei præſentiam, Deum præſentem reuerebantur, eum veluti ſentiebant, vt proinde nihil nocerent populo, feras non laxarent, æſtu & cæteris ſolitudinum incommodis non infeſtarent, ſed ei reuerentiam exhiberent.

5 Apostrophe simul & Prosopopœia poëtica, qua inanimatis sensum tribuit.

6 *Montes*, quid vobis, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Nam interrogatio continuatur. Quid vobis montes, cur colles arietum & agnorum ritu exiluistis? præ pauore. Alij, vt & in præcedentibus omnibus, præ gaudio præsentiæ Dei & populi eius: quod eius gloria illustrarentur.

7 Interrogationi per subiectionem respondet. *A facie Domini*, à præsentia. i. ad faciem & præsentiam Domini mota est terra. Hæc omnia facta sunt propter Dei præsentiam & conspectum, & quia ibi apparuit Deus. Deus Iacob istorum omnium causa fuit & auctor, qui contraria potest, vt sequenti versu docet. In Heb. Prosopopœia est magis Poëtica. A facie Domini torqueri (contigit) terram, ducta metaphora à mulieribus sua tormina patientibus. חולי enim est inf. cum paragoge Iod: vel si sit affixum, Meum torqueri, quasi terra respondeat. Meum torqueri, meum contremiscere, sit propter Domini præsentiam. Torqueor (inquit terra) contremisco ad Dei conspectum & præsentem maiestatem.

8 *Qui conuertit*, qui tanta est potestate, vt contraria possit, & contra rerum naturam. Rupes enim est durissima & siccissima, aqua mollissima & humidissima, & tamen effecit vt è caute & silice aquæ magna copia effunderentur & manarent, & petra durissima sorro cędi nescia stagnaret aquis, ictu virgæ Mosis, Exod. 17.

Heb. 115.

1 In vulgatis Hebræorum exẽplaribus hîc nouus Psalmus incipit. Tamen Kimhi iungit, vt Septuag. cum superiore, ac monet in aliquibus, i. emendatis exemplaribus ita continuari: vt intelligas hanc diuersitatem distinguendi & numerandi non esse in Nostris carpendam. Est enim ἀνεπιγραφος, & carpit infirmitatem idolorum, ea cum Deo vero conferens, cuius potentiam & maiestatem elegantet extulerat. *Non nobis*, quos tam honorificè & potenter eduxisti ex AEgypto & populo barbaro, de istis miraculis gloriosis da gloriam, sed tibi. Hæc nobis non sint glorioſa, sed tuo nomini. Non propter illa laudemur, sed tu ô Domine: nempe propter tuam misericordiam & fidem. Petit defendi

& conseruari propter Dei gloriam, non sua merita, à Gentibus impij & idololatris. *Sed.* כי pro כי אם, sed, verùm, frequens apud Hebr. Maximè poëtas. Simplex pro composito.

1 *Super*, propter misericordiam hanc tuam & fidem, qua iuxta promissiones factas patribus, nos ex AEgypto eduxisti.

3 Insignis locus de comparatione Dei & idolorum. Deus noster in cœlis & cœlestibus rebus agit quæcunque vult. Alij post Kimhi putant sententiam esse bimembrem, per Asyntheton. Deus noster (est) in cœlo (&) quæcunque vult facit, estque omniporens.

4 *Simulachra Gentium*, idola, Deorum simulachra.

5 *Os habent*. Rem quidem notam, sed tamẽ salubri remedio admonitionis inculcat, dicens, Os habent, & non loquuntur, &c. Hæc enim verba, quo magis aperta sunt, & populariter vera, eò magis incutiunt salubrem pudorem illis, qui talibus simulachris diuinum cum timore cultum exhibent, eaque viuentibus similia venerantes, adorãtésque contuentur, eisque veluti præsentibus preces allegant, victimas immolant, vota persoluunt, sicque afficiuntur omninò, vt ea sensu carentia existimare non audeant. Ne autẽ arbitrentur isti hoc solùm nostros libros sonare, quod huiusmodi affectus humano cordi ex idolis innascitur, apertissimè scriptum est (Psal. 95.) quoniam omnes dij Gentium dæmonia. Vnde non solùm Apostolica disciplina dicit, cauete à simulachris, sed etiam nolo vos fieri socios dęmoniorum. Augustin q. 3. ad Deogratias, Epist. 49.

6 & 7. Carent quinque sensibus exterioribus, mente, vita, siue motu interiore. Deut. 4.

8 *Similes*. Idololatræ sint statuis ratione & sensu carentibus similes. *Qui confidunt in eis*. Per Epexegesin explicat, in quo situm sit propriè Idololatriæ peccatum, nempè in cultu & veneratione idolorum, non in fabrica, in fide, spe, charitate, sacrificijs, similibusque eodem pertinentibus, non in externa affectione & cõspectu. Quod in Leuitico apertè ostenditur. Nam vbi Exod 20. Non facies tibi sculptile, neque vllam similitudinem. Non adorabis ea neque coles, Leuit. 26. v. 1 Non facies vt adores לתשתחות. Vnde Tertull. lib. 2. contra Marcionem. Similitudinem vetans Deus

fieri omnium, quæ in cœlo & in terra & in aquis, ostendit & causas, Idololatriæ scilicet substantiam cohibẽtes. Subijcit enim, *Non adorabitis ea neque seruietis eis.* Serpentis autẽ ahenei effigies postea præcepta Mosi à Domino, non ad Idololatriæ titulum pertinebat, sed ad remediandos eos, qui à serpẽtibus infestabantur: vt taceam de figura remedij (.i. cruce.) Sic & Cherubin & Seraphim aurea in arcę figuratum exemplum, certè simplex ornamentũ accommodata suggestui, longè diuersas habendo causas ab Idololatriæ conditione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi refragari, vt quæ non in eo simulachri statu deprehendantur, ob quem similitudo prohibetur. Hæc ille patrocinans Ecclesiæ, iam ab eius cunabulis, aduersus istos qui nesciunt distinguere inter idola & sacras imagines.

9 Quamobrem cùm tanta sit vanitas & imbecillitas idolorum, tam vanus cultus & confidentia. *Domus Israel speranuit in Domino*, non in illis: eoque lubentiùs, quia adiutor & protector eorum est, siue, vt Heb. auxilium eorum & clypeus. Placuit Masoretis בְּטַח nõ *Batáh* in præt. Kal legere, sed Betáh in 2. persona Imp. *spera, confide*: etiamsi mox sequatur, *Adiutor eorum*, non tuis, vel vester. An rectiùs, quiuis iudicet. Eodem iudicio deinceps hoc verbum legens in Imperatiuo.

10 *Speranit.* Masoretæ, Sperate. Aaronios ab Israële distinguit, quia Ecclesia perpetuò distincta fuit in duos status, laicum & clericum, siue populi & cleri.

11 *Qui timent Dominum.* De Gentibus nunc loquitur, vt superioribus duobus versibus de Iudæis. Significat Ecclesiam fuisse colligendam è duobus illis populorum generibus. *Speranerunt*, Masoretæ, Sperate, vt suprà.

12 *Et benedixit*, beneficia & fœlicitates cõtulit. Hebraica vox est quidem futuri temporis: sed quia præcedentia tempora in hac lingua concipiunt sequentia rectè Septuag. verterunt per præteritum, vt & v. seq. 13 & 14. Rabbini seruãt futuri significationem, per Eclipsin אשר *qui* Dominus (qui) memor fuit nostri, benedicet, vel benedicat (per modum Prophetiæ vel precis: vtrumque affert Kimhi) nobis, domui Israël, domui Aaron, timentibus Dominum, paruis iuxta ac magnis.

13 *Domui*

13 *Domui Israël*, Politiæ & reipub. *Domui Aaron*, clero & ordini Ecclesiastico.

14 De Gentibus, vt v. 11.

15 *Adijciat*, benedictionem sup. beneficentiam suam augeat in dies magis ac magis, nõsque seruet & posteros nostros, vt perpetuò sit aliqua gens, quæ ipsius numen colat & prædicet. Dicet Tephillà, siue per modum optandi & precandi, inquiunt Rabbini. Alij non tam rectè, *Adijciet*, per modum prædictionis, & Nebuá.

16 *Benedicti*, estote scilicet. Nam est precatio.

17 *Cœlum cœli*, Per Prolepsin, generale quod præcessit, in partes diuidit. Fecit cœlum & terram. Cœlum quidem Domino. i. sibi, vt suam illic gloriam communicet: vel Christo, vt in eo regnet pacatè ad suam dexteram. Terram autem dedit & assignauit hominibus, vt in ea regnent, tumultuentur, sua negotia gerant. *Cœlum cœli*: cœlum intimum & præstantissimum: Empyreum, in quo thronus gloriæ. Hebr. Cœlum, cœlum (inquam) Domino. Quod de cunctis cœlis enunciari possit. *Domino*, sibi Kimhi: vel Christo, vt respiciat ad realem personarum diuinarum distinctionem.

18 *Laudabunt te.* De solenni & publica prædicatione & celebratione, quod alibi vocat confiteri. Adijce Domine super nos benedictionem, nec nos interfectoribus dede. Nam mortui, & qui descendunt in infernum, vel sepulchrum (hic enim est Dumá, non Seôl) non te publicè & solenniter celebrabunt, non tuas canent laudes, quibus viuentes ædificentur & excitentur ad te colendum, & gratias tuas agnoscendas, sed nos qui viuimus, &c. Mortui apud viuos non habent orationem, neque loquuntur. Sic Psal. 6. Kimhi intelligit de impijs, qui vetè descendunt in Dumá. i. silentium, locum silentij infernum, & inferni intimum tabulatum, Gehennam. Alij de hostibus Ecclesiæ, qui peccatis & infidelitate mortui sunt. Si nos deleri permiseris, quis prædicabit laudes tuas? Num hostes, qui sanctissimum tuum numen vbique execrantur?

ARGVMENTVM.

Orat simul & gratias agit, quòd fuerit magno è periculo ereptus, Christo congruit.

Hallelu-ia. CXIIII. Hebr. 116.

1 DIlêxi, quóniam exaúdiet dóminus: vocem oratiônis meæ.

2 Quia inclinâuit aurẽ ſuam mihi: & in diêbus meis inuocâbo.

3 Circundedêrũt me dolôres mortis: & perícula infêrni inuenêrunt me.

4 Tribulatiônem & dolôrem inuêni: & nomen dómini inuocâui.

5 O dómine líbera ánimam meã: miſéricors dóminus, & iuſtus, & Deus noſter miſerêtur.

6 Cuſtódiens páruulos dóminus: humiliâtus ſum, & liberâuit me.

7 Conuértere ánima mea in réquiẽ tuam: quia dóminus benefêcit tibi.

8 Quia erípuit ánimam meam de morte: óculos meos à láchrymis, pedes meos à lapſu.

9 Placêbo dómino: in regiône viuôrum.

1 *Dilexi*, Dominum. *Vocem*. Sic & Anonymus, docens Iod in קולי eſſe paragogicum, nõ affixum. Kimhi mauult contrarium. Vocem meam (&) orationem meam. *Exaudiet*, exaudire ſolet. Vſu linguæ futura in rebus ſolitis & debitis.

2 *Et in*. *Et* expletiua particula, vt alibi ſæpè, vel emphatica. Quia me exaudire ſolet diebus meis, quandiu viuam, eum inuocabo: vel, etiam diebus meis, etiam quandiu viuam.

3 Dolores mortiferi & grauiſſimæ anguſtiæ, cuiuſmodi ſunt apud inferos, mala ingentia.

4 *Et nomen*. At nomen Domini, at Dominum inuocaui, dicendo ſup. quod ſequitur. *Et*, aduerſatiua particula.

6 *Paruulos*, ſimplices. *Humiliatus*, attenuatus ſum propriè, & me ſeruauit.

7 *Conuertere*, redi anima mea ad priſtinam tuam quietem & tranquillitatem, ne ampliùs perturbata eſto, iterum eſto æquo & pacato animo, quia tibi Dominus benefecit.

8 *Quia*. Hic verſus cadit in ſequentem. Claudatur igitur duntaxat virgula.

9 *Placebo*: quia eripuit me à morte, lachrymis & caſu ſtudebo vt placeam ei, quoad ero in viuis, quoad viuam & ſpitabo. *Placere* hîc, parere præceptis Dei, ambulare in eius mandatis, vt ex Hebræo patet, vbi, *Ambulabo coram Domino in terris viuentium*, vbicunque terrarum fuero. Vſurpat enim pluralem numerum, propter varia proborum exilia & captiuitates. Aliqui hoc referunt ad vitam ſempiternam.

ARGVMENTVM.

Pergit gratias agere Deo, à quo fuerit libertatus. Nam hic Pſalmus in Hebr. pars eſt altera ſuperioris.

Hallelu-ia. CXV.

1 CRédidit, propter quod locûtus ſum: ego autem humiliâtus ſum nimis.

2 Ego dixi in excêſſu meo: omnis homo mendax.

3 Quid retríbuam Dómino: pro ómnibus quæ retríbuit mihi?

4 Cálicem ſalutâris accípiam: & nomen dómini inuocâbo.

5 Vota mea dómino reddam coram omni pópulo eius: pretiôſa in conſpêctu dómini mors ſanctôrum eius.

6 O dómine! quia ego ſeruus tuus: ego ſeruus tuus, & fílius ancíllæ tuæ.

7 Dirupîſti víncula mea: tibi ſacrificâbo hóſtiam laudis: & nomen dómini inuocâbo.

8 Vota mea dómino reddam in cõſpêctu omnis pópuli eius: in átriis domus dómini, in médio tui Ierúſalem.

1 Credidi Deo, quare non timui loqui: propter perſecutiones nõ intermiſi dicerè omnem hominem eſſe fallacem. Particulam כי pro על כי acceperunt, & rectè, è 2. Cor. 4. Credidi Deo in meis malis & calamitatibus propter quod lœtus ſum, liberè confeſſus ſum & dixi, citra metum, ſumma cum fiducia, fidem meam ſum conteſtatus: vt intelligamus non tantùm corde eſſe credendum, verùm etiam ore confitendum. *Ego autem*, etiamſi vehementer ſim afflictus. Credidi quidem, ſed non deſij affligi & vexari.

2 *In exceſſu meo*, in fuga & diſceſſu meo. Vnde Heb. in trepidatione mea, & in præcipiti mea euaſione. *Mendax*, fallax. R. Selomo, & Apoſtolus Rom. 3. In homine non eſt ſperandum, ab eo ſalus non eſt expectanda. Fallit & mentitur eius auxilium Est infidus, fidem datam, rebus reflantibus, non ſeruans. Deus contrà verax. i. fidus, fidem & promiſſa in vtraque fortuna retinens. Significat ſe in periculis deſertum fuiſſe ab omnibus, iuxta illud,

Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

3 Cùm ergo hanc ſalutem ſim conſecutus à ſolo Deo, quid retribuam Domino pro tot tantiſque erga me meritis & liberationibus?

4 *Calicem ſalutaris*, calicem ſalutiferum, vel teſtem & indicem ſaluationis meæ accipiam, ſacrificabo ſcilicet & libabo Domino. Libabo Domino vinum gratiarum actionis pro vita & ſalute, ipſius beneficio, conſeruata. Alludit ad legis cerimoniam, in qua nulla oblatio ſine libatione, & nullum feſtum, celebritas, conuiuium, in quo calix vini non benediceretur, & in orbem non daretur conuiuantibus guſtandus in gratiarum actionis, charitatis, & communionis ſacræ ſymbolum, ad quem puto reſpectum Luc. 22. de ſecundo Chriſti calice: & accepto poſt cœnam calice gratias egit, & dixit, Accipite & diuidite inter vos. A modò enim dico vobis, quòd non bibam de hac generatione vitis, quouſque Dei regnum veniat. Chaldæus & R. Moſe videntur exponere *calicem*, partem, Metaphoricè: Calicem redemptionum & ſalutem feram in futuro ſæculo. Alientus alij martyrium, afflictiones.

5 *Coram*, in Eccleſia, publicè. Liberatus perſoluam quæ voui Domino. *Pretioſa*, rara, chara. Tanti ſuos æſtimat, vt eorum necem rariſſimè permittat. Tanti ſuos facit, vt eos non facilè ab impijs necari ſinat, vt iam ſum ſæpiſſimè expertus.

6 *O Domine*. Sententia cadit in ſequentem verſum. O Domine, En Domine, quia tuus ſum cultor, ac tuorum cultorum filius, dirupiſti mea vincula, mé que liberaſti è malis. Itaque אנה particula hîc exclamantis, vel iuxta Kimhi, confitentis, *O*, certè, non obſecrantis, *Obſecro, quæſo.*

7 *Hostiam laudis*, sacrificium pacificum, in gratiarum actionem.

ARGVMENTVM.

Inuitat omnes gentes ad Deum collaudandum, ob Christum exhibitum. Rom.15.

Hallelu-ia. CXVI. Hebr.117.

1 LAudâte dóminum omnes Gentes: Laudâte eum omnes pópuli.

2 Quóniam confirmâta est super nos misericórdia eius: & véritas dómini manet in ætêrnum.

1 De beneficijs Messiæ Psalmum intelligi etiam Hebræi confitentur, vt R. Dauid, inter quæ maximum, Gentium vocatio, vt ex sola misericordia illæ Deum honorent, Iudæi autem ex promissionibus.

2 Quoniam confirmata est, & ex Heb. roborata siue multiplicata est ipsius erga nos misericordia, quæ in vos ô Gentes, redundabit. *Veritas*, fides, promissorum constantia. q.d. Gentes de misericordia, Iudæi de veritate Deum laudent. Nam misericordia dicitur, quando nulla intercedit promissio: veritas, quando præstantur promissa. Gentes ergo pro misericordia glorificent Deum, quòd Christum nulla intercedente promissione & pacto sint consecutæ: Iudæi autem, quod ipsis ad confirmandas Patrum promissiones pro veritate Dei sit exhibitus. Ita hunc locum tractat Apostolus, Rom. 5.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Ecclesia, quòd post tot rerum discrimina,

salutem & Christum sit consecuta. Matth.21. & 22.

Hallelu-ia. CXVII. Hebr. 118.

1 COnfitémini dómino quóniam bonus: quóniam in séculum misericórdia eius.

2 Dicat nunc Israël quóniã bonus, quóniam in séculum misericórdia eius.

3 Dicat nunc domus Aaron: quóniam in séculum misericórdia eius.

4 Dicant nunc omnes qui timent dóminum: quóniam in séculum misericórdia eius.

5 De tribulatiône inuocâui dóminum: & exaudîuit me in latitúdinem dóminus.

6 Dóminus mihi adiûtor: non timêbo quid fáciat mihi homo.

7 Dóminus mihi adiûtor: & ego despíciam inimîcos meos.

8 Bonum est cõfídere in dómino: quàm confídere in hómine.

9 Bonum est sperâre in dómino:

quàm ſperâre in princípibus.

10 Omnes gentes circuiêrunt me: & in nómine dómini, quia vltus ſum in eos.

11 Circundântes circundedêrunt me: & in nómine dómini, quia vltus ſum in eos.

12 Circundedêrunt me ſicut apes, & exarſêrunt ſicut ignis in ſpinis: & in nómine dómini, quia vltus ſum in eos.

13 Impûlſus, euêrſus ſum vt cáderem: & dóminus ſuſcêpit me.

14 Fortitûdo mea & laus mea, dóminus: & factus eſt mihi in ſalûtem.

15 Vox exultatiônis & ſalûtis: in tabernáculis iuſtôrum.

16 Déxtera dómini fecit virtûtem, déxtera dómini exaltâuit me: déxtera dómini fecit virtûtem.

17 Non móriar, ſed viuam: & narrâbo ópera dómini.

18 Cáſtigans caſtigâuit me dóminus: & morti non trádidit me.

19 Apérite mihi portas iuſtítiæ, ingrêſſus in eas confitêbor dómino: hæc porta dómini, iuſti intrâbunt in eam.

20 Confitêbor tibi quóniam exaudîſti me: & factus es mihi in ſalûtem.

21 Lapidem quem reprobauêrunt ædificântes: hic factus eſt in caput ánguli.

22 A dómino factum eſt iſtud: & eſt mirábile in óculis noſtris.

23 Hæc eſt dies quam fecit dóminus: exultêmus, & lætêmur in ea.

24 O dómine ſaluum me fac, ô dómine bene proſperâre: benedícto qui venit in nómine domini.

25 Benedíximus vobis de domo dómini: Deus dóminus, & illûxit nobis.

26 Conſtitúite diem ſolênnem in condênſis: vſque ad cornu altâris.

27 Deus meus es tu, & confitêbor tibi: Deus meus es tu, & exaltâbo te.

28 Confitêbor tibi quóniam exaudîsti me: & factus es mihi in salûtem.

29 Cõfitémini dómino quóniam bonus: quóniam in sæculum misericórdia eius.

1 *Bonus*, benignus, beneficus. Dat enim & remittit.

2 *Israël*, de Laicorum ordine & politico.

3 *Domus Aaron*, familia sacerdotalis. Ea autem complectitur reliquos Leuitas & Clericos.

4 De Gentilibus sese ad religionem conuertentibus exponunt, quos Gherim siue proselytos appellant.

5 *In latitudine*, latè & amplè: in latum & spatiosum, ad quietem & securitatem. Opponit latitudinem tribulationi siue angustiæ. q. d. Exaudiuit me, & posuit me in locum latum & amplum, vt liberè & citra vllum metum posscm spatiari in tuto: ex angustijs in latum & amœnum campum eduxit. Me hilariter est consolatus, per Metalepsin.

6 *Mihi adiutor*. Vocem *adiutor* addiderunt ad perspicuitatem. Ad verbum, Mihi (est), meus (est.) Nam ל inseruit possessionibus. *Quid*, quicquid faciat mihi mortalis & infirma creatura.

7 *Despiciam*, aspiciam in inimicis meis (malum, vel interitum) propriè.

8 *Bonum est*, magis sup. i. melius. Alteram enim comparationis particulam omittere solêt. Sic seq. v. *Quàm in homine*: quia mutatur aut fortuna, aut voluntas, aut vita. Cuiusmodi mutatio in Deum non cadit.

10 *Circuierunt*, obsederunt, vndique oppugnarunt. Eodem sensu seq. v. 11. & 12. *Circundederunt*. *Et in*. Aduersatiua particula. At nomine Domini & auxilio factum est vt eas vlciscerer, pœnas de eis sumerem, & ex Heb. excinderem, siue

perimerem. *Quia*. vacat Latinè. Sic alibi sæpè expletiua est particula.

11 *Vltus sum*, excidi, vt superiore v.

12 *Sicut apes*, apum more cum aculeis aliquos obsidentiũ, circumuolantium, & furiosè impetentium. *Et exarserunt*. In me vehementer inflammati sunt, & sæuierunt vt solet ignis spinas combureos. Spinarum ignis, vt & Sarmentorum, est acerrimus, etsi breuissimus. Item magnum fragorem edit, & vicina quæque assumpturus videtur, etsi statim extinguatur. דוֹעֲכוּ, Dohachú in Pual, *extincti sunt*, propriè: sed hîc in contraria significatione, *Exarserunt*, vt plerisque verbis accidit è Kal & Niphal transeuntibus in Piel & Pual. Hoc enim est simplicius, Masoreticæ distinctioni Athnah accommodatius, duobus proximis versibus congruentius, in quibus Antitheſis cœpit in posteriore hemistychio, quàm si priore significatu exponas, quicquid nouitatis spiritu recentiores sentiant. Obsederunt me more apum. At celeriter extincti sunt sicut spinarum ignis, atque in nomine Domini excidi siue vltus sum eos. Nostris assentitur Chaldæus, vertens דלקין ardent, & R. Selomo, docens hoc verbum significare propriè insilire & transferri de loco in locum, de flamma in flammam.

13 *Impulsus* ab inimicis ea de causa emotus sum, vt caderem, vt prosternerer. In Hebr. est Apostrophe ad hostem, qui populum Domini acerrimè oppugnat. Impelleudo impulisti me (ô hostis) ad cadendum. *Et*. At, verùm Dominus succurrit mihi, adiuuit me suo præsidio.

14 *Et laus mea*, cantus, musica mea, propriè. *In salutem*, mihi fuit saluti.

15 *Exultationis*, iubilationis, cantus, vociferationis. *Salutis*, gratiarum actionis pro vita & salute conseruata: tabernacula iustorum voce iubilante & gratias agente, plausu & faustis clamoribus pro salute & liberatione ista, quæ sequuntur, & qualia Moses Exod. 15. in suo Epinicio personant. *Salutis*, partæ victoriæ.

16 *Dextera*. Hæc est vox Epinicij, quam audiri dixit in tabernaculis iustorũ, per Mimesim trium versuum, *Virtutem*, fortitudinem, fortia. Sic in seq. hemistychio, quod aliqui restringunt ad insigniem de morte & Satana victoriam. *Exaltauit me*. *Me* addiderunt Septuag. vt Eclipsim contex-

tus supplerent. רוממה enim est Piel Merubbá, vt nihil sit necesse relegare nos ad nomina Toar, vertereque, Dextera Domini excelsa. Quòd ab hostibus seruatus sit, & vitam retinuerit, Deo agit gratias.

17 *Sed*, rectè, nam כי אם pro כי, simplex pro composito poëticè, vt Psal. 115. v. 1. posterioris partis. Non moriar, vt verebar, præ malorum mole, sed adhuc viuam, & facta Domini celebrabo.

18 *Castigauit me*, non in perniciem. Correxit me paternum in modum, non hostilem, vt qui me diligat, nec velit perdere. Vnde Iasar, qua voce vtitur, est flagellare, virgis cædere apud Rabbinos, vt patres & præceptores solent pueros. *Et*. At, aduersatiua particula. Atque hic finit Mimesis. Nam de ea est etiam hic versus.

19 *Aperite*. Apostrophe ad sacerdotes & ædituos, vt sibi aperiant portas templi & Ecclesiæ quò publicè & solẽniter Domino agat gratias pro vita & salute conseruata ipsius beneficio. Portas templi appellat portas iustitiæ & virtutis, quoniam per eam iusti ingrediuntur ad laudandum & celebrandum Deum, exclusis cæteris. Vnde aditu templi in Ecclesia benè ordinata pœnitentes, lapsi, energumeni, profani denique prohibentur, ad id instituto Ostiariorum officio & gradu. Mal. 1. Illic enim dicitur, Canes foras. Prosper. Et sic mox mutato numero, Hæc porta Domini (est) per quam iusti intrabunt. i. intrare solẽt. *Porta Domini*, porta templi Domini, Meronym.

20 Summa precis in Ecclesia habendæ. *Confitebor tibi*, gratias agam tibi, quòd me in meis malis & calamitatibus exaudieris, & salutem attuleris.

21 *Lapidem quem*. Anastrophe. Quem lapidem (Christum, Metaphoricè) reprobauerũt & reiecerũt ędificantes (Iudęi, præsertim sacerdotes & Pharisæi structores Ecclesiæ veteris propter munus docendi eam & gubernandi hic factus lapis angularis illius Ecclesiastici. ædificij. Improbatus enim Christus, reiectus & expulsus, quasi lapis inutilis, & nulli rei aptus. Rex tamen euasit, & velut lapis angularis excelluit. Ecclesiam comparari ædificio non est nouum, vt 1. Cor. 3. De hoc loco Matth. 21. Marc. 12. Luc. 20. Act. 4. Rom. 9. 1. Pet. 2. *In caput anguli*, in potiorem ac digniorem ædificij locum. Appellatur Es. 28. Lapis angularis, vt qui

totum ædificium Ecclesiæ contineat, & duos parietes. i. Iudæos & Gentiles in vnum angulum. i. in vnum corpus Ecclesiæ, cuius ipse est caput coagmentauerit Ephes. 2.

23 *Istud*. Salus hæc nobis admiranda, à Deo facta est. Solum Deum habet auctorem & causam. Humana vi contingere non potuit, hominem à principibus, tanquam impium & pestiferum, in crucem sublatum, paulò pòst pro salutari Deo omnibus terrarum finibus coli, regnumque illius eò magis longè lateq; ac propagari, quo vehementiùs oppugnaretur. Vel iuxta Chrysostom. *Istud*, ista conciliatio diuersarum nationum in vnum Ecclesiæ corpus, non facta est humana ope.

24 *Hæc est dies*. De die exaltationis & glorificationis Christi, vel redemptionis nostræ, & salutis per Christum partæ. Nullus enim alius dies vnquam tam lætus, pulcher, & salutaris humano generi illuxit. Tum enim tyrannis Diaboli tristissima euersa est, peccatum sublatum, mortis aculeus extinctus, lachrymæ miserorum absterſæ, iustitia, gratia, gloria, vitaque sempiterna in vniuersum mundum introducta est.

24 *Saluum me fac*. Pronomen *Me*, nec habetur in Hebræo, nec in Græco, idque fortassè aptius. Hæc enim est vox populi in Euangelio, Hosanna filio Dauid. i. Saluum fac filium Dauidis. (Nam verbum Saluandi construitur in hac lingua cum dativo.) Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis. i. Saluum fac, inquam, ô Domine, qui es in excelsis, quique in cœlis habitas. Sic hoc loco, O Domine, saluum fac (lapidem hunc reprobatum. i. Christum) bene eum prospera, ne occumbat contra hostes suos & nostros. Benedictus & fœlix (sit) ille, qui quidẽ venit Dei nomine. Precatur enim populus Deum, vt hunc regem & ciuitatem conseruet, regnumque fortunet. Retinet interim potest hoc pronomen. Nam nõ alienè D. Hieronymus, Eusebius, Theophilactus putant, *Filio Dauid, Dauid*, hoc sensu: Dicebant populares filio Dauid Christo, Hosanna. i. Salua obsecro (nos ô Christe, ô rex.) *Saluum fac*. Heb. הושיעה נא, Hosiha ná. Salua obsecro. quod postea contractè dicitur, הושע נא, Hosanná non tantùm ritu Syriaco, verùm etiam Biblico. Sic enim contracta hæc vox

propter gutturalem reperitur Ierem.31.v.7. & suprà Psal. 86. (iuxta Hebræorum calculum.) v.2. ne quis censeat cum imperitis & impudentibus istis Caluino & Beza literam Euangelij esse corruptam. *Prosperare*, da prosperitatem. Deponēs actiuum, vt Græco εὐόδωσον, & Hebr. הצליחה respondeat. Bene prospera, bene fortuna, ô Domine, hunc lapidem Christum, vel me. *Benedictus*, fœlix sit, benè ei sit. Vel, collaudatus, celebratus: vtrumque enim declarat. Incommodè alij putant esse verba sacerdotum excipientium regem & populum intra fores templi. *In nomine*, mandato & potentia Dei ad tollendum hostes nostros, peccatum, mortem, Diabolum, eius denique opera.

25 A Deo vel Christo populus, siue Psalmographus persona populi se cõuertit ad Apostolos & discipulos Domini. Fœlicitatem optamus bene precamur vobis qui estis de domo Domini, qui estis eius domestici, vos laudamus. *Benedicere alicui*, collaudare aliquem, fœlicitatem ei optare, quando enuntiatur de rebus creatis. Nam Deus benedicit alicui alio sensu.i. fauet, beneficium confert, prosperitatem & fœlicitatem affert. Si verba populi continuentur ad Dominum Benedicimus vobis (Christo & Deo Patri) ex hoc templo: vel, Nos qui sumus de domo Domini, eius domestici. Nam Deus (est) Dominus, & illuxit nobis, apparuit nobis, nosque illustrauit suo aduentu, miraculis, doctrina, gratia, beneficentia & maiestate. Vnde apud Apostolos aduentus Domini ἐπιφάνεια. Rabbini putant esse verba sacerdotum ad populum se ad templi ostia offerentem.

26 *Diem solennem*, festum propriè. *In condensis*, in ramosis, in frondosis, ramis densis & perplexis. Die tam læto & fausto redimite atria templi, imò verò totam vrbem & loca, quę ipse vectus asina pertransibit, vsque ad templum ipsum, atque adeò vsque ad templi interiora, nempè cornu altaris: frõdibus iuxta morem festi tabernaculorum ornate vrbem & templum, vt festiuitas sit celebrior & magnificentior. Impletum Christi in Hierusalem ingressu, Matth. 21. & Ioan. 12. Rabbini Metonymicè exponunt, Alligate festum, i. festi hostias condensis funibus, constituite victimas ramosis carnibus, densisque frondibus vestitas ad vsque altaris angulos, vt Domino mactentur. Hoc dicendi genere inuitat ad colendum Dominum solenniter, externo etiam

apparatu, sacrificijs, honoribus, propter salutem & beneficia. עבות implexum & condensatam significat, & plerũque dicitur de folijs ramisque perplexis, vt Num.13. aliquando de funibus intricatis, vt Iud.15.

27 Populi Domini inuocatio, & gratiarum actio.

28 Et si hic versus non habeatur in Hebræo, non tamen incommodè repetitur è v.20. suprà, vt gratiarum actio sit ardentior. Beneficium enim aduentus Christi non satis potest recoli, nec memoria eius celebrari.

29 Repetit propositionem pro Epilogo.

ARGVMENTVM.

Domini legem, Verbum & præcepta laudat, quorum amantissimum & studiosissimum se conseruari optat ac precatur 22 octonariis. Insignis contra Pelagianos.

Hallelu-ia CXVIII. Hebr. 119.

ALEPH.

1 BEâti immaculâti in via: qui ámbulant in lege dómini.

2 Beâti qui scrutântur testimónia eius: in toto corde exquîrunt eum.

3 Non enim qui operântur iniquitâtem: in viis eius ambulauêrunt.

4 Tu mandâsti: mandâta tua custodîri nimis.

5 Vtinam dirigântur viæ meæ: ad custodiêndas iustificatiônes tuas.

6 Tunc non confúndar: cùm perſpéxero in ómnibus mandâtis tuis.

7 Confitêbor tibi in directiône cordis: in eo quòd dídici iudícia iuſtítiæ tuæ.

8 Iuſtificatiônes tuas cuſtódiam: non me derelînquas vſquequâque.

Scribitur ordine literarum, quæ ſingulæ ſingulorum octonariorum verſus inchoant. Quo artificio Iacobus Fornius Genuenſis Iuriſconſultus hunc Pſalmum tranſtulit Græco & Latino carmine, nempè vt Græci & Latini Octonarij ad ſimilitudinem Hebraicorum verſuum ab eadem littera Græcè & Latinè incipiant. Genus Acroſtichis ob argumenti excellentiam, & magnitudinem. Synonyma autem vſurpat pro diuina lege & ſapientia hæc vtroque numero, Legem, Mandata, Statuta, Viam, Iudicia, Teſtimonium, Præcepta, Iuſtitiam, Æquitatem, Iuſtificationes, Sermones, Verbum, Eloquium, Veritatem. Nam vel non differunt, vel cùm re idem ſint, eandemque Dei legem & doctrinam ſignificẽt, ratione & notatione duntaxat differũt, quatenus legis diuinæ qualitates, notæ, perfectiones, proprietates variæ ſunt & multiplices. Quas in Commentarijs R. Dauid explicat, & è noſtris Iuſtinus Martyr q. 92. ad Orthodoxos, Orig. hom 11. in Numeros. Hæc ſunt prænoſcenda, ne in horum vocabulorum notione hæreamus in ſingulis verſibus, qui vnum iſtorum ſemper habent, interdum duo & tria, ad copiam duntaxat & Epexegeſin.

1 *Immaculati.* Temimim, ſunt propriè integri, ſinceri, ſimplici corde & candido. Beati (inquit) qui vitam purè & integrè tranſigunt.

2 *In toto*, (&) toto corde. Per Aſyntheton ſubaudienda eſt particula copulatiua. Tota animi promptitudine.

3 Poteſt etiam verti, Et non operantur iniquitatem, (&) in vijs eius ambulauerunt. q.d. Beati etiam ſunt, qui recedunt à malo, & faciũt bonum. Aliquot alias explanationes affert

affert Kimhi. Sept. ſub. relatiuũ ש, vt ſæpè ſit in hac lingua. Quod aliqui in ſecundo membro reponunt Non enim operantur iniquitatem, (qui) in vijs eius ambulant.

4 *Nimis*, cum maxima diligentia & ſollitudine, vt Pſal. 93. Fingis laborem in præcepto. Moád, *Nimis, valde, vehementer, admodum, diligentiſſimè.*

5 *Dirigantur*, firmentur, aptentur, diſponantur viæ meæ, conſilia & actiones. Omnem iſtorum vim verbum כון includit. Optat ſuam vitam ſic inſtitui, vt nunquam à lege Dei abetret. Tunc omnia ſibi fœliciter ſucceſſura. *Iuſtificationes*, ſtatura propriè, dictata, decreta, iura. Et ſic deinceps. Hukkim ſtatuta eſſe docet Kimhi, quorum rationes ignorentur.

6 *Cùm perſpexero*, cùm intentus fuero ad ea.

7 *In directione*, in rectitudine, recto corde. *In eo quod didici*: vel, vbi didicero, gratias agam tibi in rectitudine cordis, mentéque ſincera, quod didicerim iudicia iuſtitiæ tuæ. i. tuam legem iuſtiſſimam, tua ira æquiſſima. Vel, cùm ea didicero. Nam בלמדי, *In diſciſſe me*, vtroque modo reſolui poteſt.

8 *Vſquequaque*, vſque nimis, vſque admodum, proprie. i. planè, omninò. Alij, ne me multum deſere. Anonymus exponit vſque in ſæculum. Ne me deſere vnquam. Kimhi iungit cum *Cuſtodiam*, vt ſit Hyperbaton: Iuſta tua cuſtodiã vſquequaque & diligenter, ne me modò deſeras.

BETH.

9 In quo córrigit adoleſcéntior viam ſuã? in cuſtodiêndo ſermônes tuos.

10 In toto corde meo exquiſiuit te: ne repêllas me à mandâtis tuis.

11 In corde meo abſcôndi elóquia tua: vt non peccem tibi.

12 Benedîctus es dómine: doce me iuſtificatiônes tuas.

13 In lábijs meis, pronuntiâui ómnia iudícia oris tui.

14 In via teſtimoniôrum tuôrum delectâtus ſum: ſicut in ómnibus diuîtiis.

15 In mandâtis tuis exercêbor: & conſiderâbo vias tuas.

16 In iuſtificatiónibus tuis meditâbor: nõ obliuîſcar ſermônes tuos.

9 *Corrigit*, purgat, purificat, proprie puram & rectam reddit. In quo poterit puras efficere vias ſuas adoleſcens, vt non peccet, & à teneris virtuti & pietati aſſueſcat? Cui interrogationi reſpondet, Exequendis mãdatis tuis. Si tuos ſermones exequatur & perficiat. *Adoleſcentior*. Heb. puer. Nam quia homo ab infantia ipſa propenſus eſt ad malum, Geneſ. 6. Docet, quo pacto, dum adhuc ætas tenera eſt & flexibilis, mores emendandi ſint, ne ferantur in deterius. Nempè ſi ad normam legis verbique Dei dirigantur. *Viam ſuam*, vitæ ſuæ inclinationem & propenſionem malam, corruptam ſuam originem. Figmentum Scriptura appellat.

10 *Ne repellas me*. Ne errare me facias, ne errare me ſinas: propriè, ex Anonymo: falſa doctrina ſcilicet, aut impia vita.

11 *Abſcondi*, altè cogitaui & repoſui in mente intima. Metaph. ab ijs, qui res pretioſas in theſauris recondunt.

13 Labijs meis narraui, ore meo annuntiaui.

15 *Exercebor*, meditabor, loquar, cum mandatis tuis colloquar.

16 *Meditabor*, oblectabo me, deliciabor proprie.

GIMEL.

17 Retríbue ſeruo tuo, viuífica me: & cuſtódiam ſermônes tuos.

18 Réuela óculos meos: & conſiderâbo mirabília de lege tua.

19 Incola ego ſum in terra: nõ abſcôndas à me mandâta tua.

20 Concupîuit ánima mea deſiderâre iuſtificatiônes tuas: in omni témpore.

21 Increpâſti ſupêrbos: maledîcti qui déclinant à mandâtis tuis.

22 Aufer à me oppróbrium & cõtêmptum: quia teſtimónia tua exquisîui.

23 Etenim ſedêrunt príncipes, & aduêrſum me loquebântur: ſeruus autem tuus exercebâtur in iuſtificatiónibus tuis.

24 Nam & teſtimónia tua meditátio mea eſt: & conſilium meum, iuſtificatiônes tuæ.

17 *Retribue*, beneficia tribue, benefac. Verbum Retribuēdi etiam de gratuitis vsurpatur in hac lingua: nec significat solùm beneficium reddere, sed etiam vltrò & liberaliter dare.

18 *Reuela*, retege, velum ab oculis meis auser. Orat pro intelligenda diuina lege, nedum exequenda. *Considerabo*, videbo, propriè. i. intelligam. *Mirabilia de lege tua*, mirabiles legis tuæ sensus, abstrusa & arcana legis tuæ, quæ non sunt exposita & explicata. Anonymus: Misteria quæ non sunt quibuslibet nota & perspecta.

19 *Incola*, peregrinus. Hodie viuus, cras moriturus. Vnde obiter hac vita vtor, ac in ea vnica consolatio est lex tua. *Mandata tua*, mandatorum tuorum notitiam & mysteria. Alij, mādatorum tuorum executionem ne abscondas mihi, vt ad vitam cœlestem perueniam, è qua hìc in terris peregrinor. Tali enim indigeo viatico ad illam vitam.

20 *Concupiuit*, fracta est, propriè, desiderando iudicia tua. Languet cupiditate iustæ tuæ legis.

21 *Increpasti*, perdidisti, per Metalepsin, iuxta Rabbinos. Simpliciùs, Comminatus es superbis & transgressoribus legum tuarum pœnam. *Maledicti* sunt. Aliqui in accusatiuo vertunt, Maledictos & detestabiles superbos, qui deerrant à tuis mandatis, disperdidisti, vt proinde meritò amem & colam præceptiones tuas, ne paria patiar.

22 *Contemptum*, quem abiistis superbis sustineo, quòd sim legum tuarum studiosus. *Exquisiui*. Heb. custodiui.

23 *Exercebatur*, meditabatur, colloquebatur cum tuis decretis. Sic me contra principum insectationem muniebam, sic me in rebus aduersis oblectabam, sic illa in rebus tristibus ac difficilibus in consilium adhibebam.

24 *Meditatio*, deliciæ propriè. *Iustificationes tuæ*. Hoc addiderunt, vt obscuritatem Appositionis Hebraicæ illuminarent. Etiam testimonia tua deliciæ meæ sunt, viri consilij mei. i. & mei consiliarij sunt, tua testimonia scilicet. Illa mihi sunt à consilijs, ea habeo pro consiliarijs meis. Nam ea in meis rebus & notionibus adhibeo in consilium. Lex Dei, magistra vitæ & consiliarius.

DALETH.

25 ADhæsit pauimênto ánima mea: viuífica me secûndùm verbum tuum:

26 Vias meas enũtiâui, & exaudîsti me: doce me iustificatiônes tuas.

27 Viam iustificatiônum tuârum ínstrue me: & exercêbor in mirabílibus tuis.

28 Dormitâuit ánima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.

29 Viam iniquitâtis ámoue à me: & de lege tua miserêre mei.

30 Viam veritâtis elêgi: iudícia tua non sum oblîtus.

31 Adhæsit testimóniis tuis dómine: noli me confúndere.

32 Viam mãdatôrum tuôrum cucûrri: cùm dilatâsti cor meum.

25 *Adhæsit*. Humi prostratus sum ob immìnens extremum vitæ periculum: depressa est & deiecta est in terram vita mea, sum in extremo vitæ periculo, & morti proximus propter principum persecutiones. Itaque conserua mihi vitam ex tuis promissis & miserationibus. *Pauimento*, puluere propriè. Terræ & puluerì allisa est, prostrata, humiliata.

26 *Vias meas*, mea negotia, facta, vitæ meæ necessitates explicaui tibi, Anonymus. Alij, peccata mea, mores meos.

27 *Instrue me.* Ad verb. Intelligere me fac, & colloquar cum mirabilibus tuis, vel, loquar de mirabilibus tuis.

28 *Dormitauit*, stillauit propriè. i. lachrymata est anima mea præ anxietate. Et sic legit Origenes, quasi Septuag. vertissent ἔσταξεν, non ἐνυστάξεν. *Confirma.* Heb. erige me secundum verba tua & promissa.

29 *Et de lege.* Sic Anonymus monet præpos. מן esse subaudiendam. De lege largire mihi, legem tuam misericorditer tribue mihi, gratiam legis perficiendæ da mihi, effice misericorditer vt legem tuam exequar. Latinè, De lege tua gratificare mihi, misericordiam fac mihi de lege tua. Chrysost. autem, Actiones iniquas abige à me, ac pro more tuo miserere mei.

30 *Non sum oblitus.* Ad verb. Posui iudicia tua (ante me.) Ea mihi seruanda proposui.

31 *Noli me confundere.* Ne permitte vt excidam spe consequendi fructum eorum. Ne sine, vt ea spes me fallat.

32 *Cùm dilatasti*, cùm ex angustijs explicuisti me, cùm me lætitia affecisti, Metaphoricè, vt Psal. 4. Tunc expeditè tua seruaui præcepta. Alij, cùm mihi tuam gratiam larè & copiosè impertiuisti, virelque suppeditasti: quando cor meum consolatione recreasti, quando es me consolatus, tum mandata tua alacriter præstiti. Nam citra Dei gratiam & auxilium, Dei præcepta non seruantur.

HE.

33 LEgem pone mihi dómine viam iustificatiônum tuárum: & exquîram eam semper.

34 Da mihi intellêctum, & scrutâbor legem tuam: & custôdiam illam in toto corde meo.

35 Deduc me in sémita mandatôrum tuôrum: quia ipsam vólui.

36 Inclina cor meum in testimónia tua: & non in auarítiam.

37 Auêrte óculos meos ne vídeant vanitâtem: in via tua viuífica me.

38 Státue seruo tuo elóquium tuũ: in timôre tuo.

39 Amputa oppróbrium meum quod suspicâtus sum: quia iudícia tua iucûnda.

40 Ecce concupîui mandâta tua: in æquitâte tua viuífica me.

33 *Legem pone mihi.* Vno verbo Hebraicè, Doce me. *Exquiram.* Verb. Et custodiam eam (ad) calcem, siue ad extremum vsque. i. semper: vt omittam alias interpretationes minus simplices.

34 *Da mihi intellectum* legis tuæ. Intelligere fac me propriè, legem tuam scilicet, per Hypozeugma. Nam hoc Octonario docet opus esse Dei gratia & spiritu ad intelligendas, amandas, & sequendas Dei leges, vt proinde D. Augustinus hoc sæpiùs vtatur contra Pelagianos.

35 *Deduc*, dirige me per viam tuorum præceptorum, dux esto mihi in obeundis tuis mandatis.

36 Inclinat Deus in testimonia sua & ad bonum efficienter & per se: Inclinat in auaritiam & mala deficienter & per accidens. i. quia permittit cadere, vel subducit suam gratiam. Sic gubernator sua præsentia est causa salutis nauis, sua absentia naufragij. *In auaritiam.* Chald. in Mammonam. i. pecuniam.

37 *Vanitatem*, doctrinæ & morum. *Viuifica me*, viuere fac me in tua lege & verbo, vel per tuam legem & verbum.

38 *Statue*, stabili, firma, imple, præsta tuum promissum mihi, qui seruus & cultor tuus sum, vt te timeam & reuereor.

Kimhi promissum intelligit de successione posterorum Dauidis in regno, vt hoc recidat in Christum Dauidis filium. Abben Ezra *Eloquium*, mauult significare decretum Domini. Confirma decretum tuum mihi, vt tu timearis. Alij, legem ipsam Dei. *In timore tuo*, vt te timeã, vel vt tu timearis.

39 *Amputa*, aufer opprobrium, quo me hostes mei afficiunt: ex Anonymo, falsa conuitia & probra. Alij, peccatum quod mihi est probro & dedecori. *Suspicatus sum*, timui, Heb. *Iucunda*, Heb. bona, vtilia, fructuosa, benigna sunt iudicia tua, quæ in pios decetnis. Nisi malis de legibus diuinis accipere.

40 *In æquitate*, pro tua æquitate & iustitia conserua mihi vitam.

VAV.

41 ET véniat super me misericórdia tua dómine: salutâre tuum secúndùm elóquium tuum.

42 Et respõdêbo exprobrántibus mihi verbum: quia sperâui in sermónibus tuis.

43 Et ne aúferas de ore meo verbũ veritâtis vsquequâque: quia in iudíciis tuis superspérâui.

44 Et custódiam legem tuã semper: in séculum & in séculum séculi.

45 Et ambulâbam in latitúdine: quia mandâta tua exquisiui.

46 Et loquêbar in testimóniis tuis

in conspêctu regum: & non confundêbar.

47 Et meditábar in mandâtis tuis: quæ dilêxi.

48 Et leuâui manus meas ad mandâta tua quæ dilêxi: & exercêbor in iustificatiónibus tuis.

41 *Salutare tuum*, salus tua, defensio. *Eloquium*, promissum tuum, vt v. 38.

42 *Verbum*, responsum dabo conuitiatóribus meis, quòd speraui in tuis promissis.

43 *Vsquequaque*, prorsus, vel vnquam in perpetuum. Vide suprà v. 8.

44 *In sæculum sæculi*, cunctis vitæ meæ diebus. Anonymus.

45 *Et ambulabam*, per futurum etiam verti possit. Sic sequentibus verss. *loquebar, confundebar, meditabar, leuaui*. *In latitudine*, in lætitia. Metaph. à corde se gaudio dilatante. latè & expeditè, in securitate & confidêtia, etiam inter persecutiones.

46 *Non confundebar*, non me pudebat.

48 *Leuaui*, manus admoui mandatis tuis, manus ad apprehendendas leges tuas extuli. Alij, summa alacritate ea perfeci.

ZAIN

49 MEmor esto verbi tui serui tui: in quo mihi spẽ dedísti.

50 Hæc me consolâta est in humilitâte mea: quia elóquium tuum vi-

uificâuit me.

51 Supêrbi inîquę agêbant vsquequâque: à lege autem tua non declinâui.

52 Memor fui iudiciôrum tuôrum à sęculo dómine: & consolâtus sum.

53 Defectio ténuit me: pro peccatóribus derelinquéntibus legē tuá.

54 Cantábiles mihi erāt iustificatiônes tuæ: in loco peregrinatiônis meæ.

55 Memor fui nocte nóminis tui dómine: & custodîui legem tuam.

56 Hæc facta est mihi: quia iustificatiônes tuas exquisîui.

49 *Seruo tuo*, quod verbum mihi seruo tuo promisisti, quo mihi spem fecisti, te salutem daturum ijs, qui custodiunt mandata tua. Chrys. q. d. Memento eorum, quæ mihi es pollicitus, per internam scilicet vocem, vel per scripturas, vel per Prophetas. Nam tot modis præcipuè nobiscum Deus loquitur.

50 *Hæc, vel*, hæc promissio. Fœmineum pro neutro, Latinorum more linguæ, vt Psal. 26. Hoc me est consolatum in mea afflictione, hæc mea est consolatio in mea miseria. Aliqui *hæc*, spes, è superiore versu. At Hebraicè illic legitur, In quo me sperare fecisti. Alij, hæc lex tua. *Viuificauit*, conseruauit. Iampridem me vita defecisset præ malorum magnitudine, nisi me eloquia tua conseruassent.

51 *Inîquè agebant*, deridebant me vehementer, Heb. Superbos autem appellat legis Dei & pietatis contemptores.

52 *A sæculo*, (quæ sunt) à sæculo: quæ quidem iudicia sunt sempiterna, & à rerum initio vsque in sæculum durant. Nam semper eodem modo te geris erga probos.

53 *Defectio*, ἀθυμία animi defectus, destitutio, & deliquium præ zelo, vehemens tristitia inuasit me. Heb. tremor, horror corripuit me. *Pro*, propter impios legem tuam deserentes. Quoties cogito impietatem eorum, qui legem tuam negligunt. Dolet Sanctus de impiorum interitu.

54 *Cantabiles*, carmina cātiones mihi erant tua iura & decreta in domicilio meæ peregrinationis, i. in hac vita, vel in hoc exilio & captiuitate: calamitates meas solabar cantandis tuis iustis præceptis & legibus. Hoc vnicum erat perfugium in tantis malis.

55 *Nocte*, tempore calamitoso, vel nocturno. Cùm cæteri dormiunt quietè & tranquillè, nomen tuum recolo, atque tuæ legi meditandæ vaco in hoc mundo, in quo peregrinor. Tanta est magnitudo voluptatis, quam de ea cogitans, capio.

56 *Hæc*, hoc, vt sup. v. 50. Hoc factum est mihi: hæc, quæ commemoraui, mihi contigerunt, quia mandata tua diligenter sum executus.

HETH.

57 Portio mea dómine: dixi custodîre legem tuam.

58 Deprecâtus sum fáciem tuam in toto corde meo: miserêre mei secûndum elóquium tuum.

59 Cogitâui vias meas: & conuêrti pedes meos in testimónia tua.

60 Parâtus sum, & nō sum turbâtus: vt custódiam mandâta tua.

61 Funes peccatôrum circumplêxi sunt me: & legem tuam non sum oblîtus.

62 Média nocte surgêbam ad confitêndum tibi: super iudícia iustificatiônis tuæ.

63 Párticeps ego sum ómnium timéntium te: & custodiéntium mandâta tua.

64 Misericórdia tua dómine plena est terra: iustificatiônes tuas doce me.

57 O Domine, portio mea (per Appositionem, qui es mea portio, thesaurus, seu pars mea hæreditaria) dixi me custoditurum legem tuam: hoc proposui, hoc decreui. Anonymus putat orationem esse inuersam: O Domine, dixi custodire legem tuam, portio mea est. Hoc mihi sumo, hoc accipio pro mea parte, patrimonio, peculio, possessione, dum alij sibi suas opes, honores & potentiam pro hæreditate constituunt ac habent. Alij diuidunt sententiam, non tam rectè Portio mea Dominus (est.) Dixi me custoditurum legem tuam.

58 *Eloquium*, promissum, vt suprà. Est enim distinguendum, vbi eloquium, verbum, sermo, Psalmo hoc significent verbum & doctrinam Dei, vbi promissionem.

59 *Vias meas*, mea facta expendi, vitæ meæ actiones considerans, & conuerti me ad legem tuam moribus exprimendum.

60 *Paratus sum, & non sum turbatus*, siue retardatus. Heb. festinaui, & non tardaui siue distuli: festinaui siue cunctatione ad obseruationem tuorum mandatorum.

61 *Peccatorum*, masculini generis Heb. impiorum. q.d. Insidiæ, tendiculæ, retia impiorum implicarunt: vel iuxta alios, deprædata sunt me, vt me perdant, vel certè abs te auellant: & tamen non sum oblitus legis tuæ. Funes Metonym. laquei funibus vel tensi, vel constantes: Chaldæo, cohortes & cateruæ, quasi colligationes & congregationes.

62 *Super*, propter iusta tua iudicia & statuta, vel de iustis tuis iudicijs. i. vt celebratem tuas leges & verba.

63 *Particeps*, socius. q.d. Sum vnus ex ijs, qui te timent & reuerentur: cum ijs me soleo coniungere. Nostri referunt ad societatem vitæ, & communionem bonorum omnium & gratiarum spiritualium.

64 *Terra*, terræ incolæ. Nullos terræ incolas patetis esse expertes misericordiæ tuæ. Hac tu vtere erga me, docendo tua iusta præcepta. Sine Metonymia, Etiam vbique terrarum & locorum Dei bonitas & misericordia lucet, vel in rebus rationis & vitæ expertibus.

TETH.

65 Bonitâtem fecîsti cum seruo tuo dómine: secúndùm verbum tuum.

66 Bonitâtem, & disciplînam, & sciéntiam doce me: quia mandâtis tuis crédidi.

67 Priúsquam humiliârer, ego déliqui: propterea elóquium tuum custodîui.

68 Bonus es tu: & in bonitâte tua doce me iustificatiônes tuas.

69 Multiplicâta est super me iní-

quitas ſuperbôrum: ego autem in toto corde meo ſcrutâbor mandâta tua.

70 Coagulâtum eſt ſicut lac cor côrum: ego verò legem tuam meditâtus ſum.

71 Bonum mihi, quia humiliâſti me: vt diſcam iuſtificatiônes tuas.

72 Bonum mihi lex oris tui: ſuper míllia auri & argênti.

65 *Bonitatem feciſti*, bene feciſti ſeruo tuo, bonis eum cumulaſti. *Secundum verbum*, prout es pollicitus, beneficijs tuis me affeciſti.

66 *Et diſciplinam*, & ſapientiam. Sic Anonymus. Rabbini, quia particula *Et* in Heb. deſideratur, nec eam per Aſyndheton ſubaudiunt, ferè interpretãtur in Genitiuo: Bonitatem diſciplinæ ſiue guſtus i. quicquid eſt præcipuum & excellens in tua lege, doce me. Guſtum appellant Metaphoricè ſapientiam, conſilium, diſciplinam. Ita guſtum animi mei affice, vt verorum bonorum ſuauitatem intelligam, cætera omnia amara iudicem.

67 *Deliqui*, errabam propriè. Aduerſa pijs proſunt, qui interdum ſecundis & proſperis efferrentur, & contra Dei legem peccarent.

68 *In bonitate tua*, pro tua benignitate, per tuam bonitatem. Heb. Et benefaciens doce me ſtatuta tua. Quod aliqui iungunt cum præcedentibus, Bonus es tu & beneficus.

69 *Multiplicata eſt*, connexa eſt, concinnata, cumulata, addita ex Anonymo. Concinnarunt contra me mendacium ſuperbi & arrogantes. *Scrutabor*, cuſtodiam Heb. Nempè ſcrutenda ſunt mandata Dei, non tam vt ſciantur, quàm vt impleantur.

70 *Coagulatum*, pinguefactum, incraſſatum præ adipe. Craſſitie obtuſum eſt cor eorum, ne tua verba intelligat, neque ijs delectetur. Vnde Chaldæus hîc fomitis meminit: neque ijs delectetur. Vnde Chaldæus hîc fomitis meminit: Incraſſatus eſt, ſicut adeps, fomes cordis eorum. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus. Chryſoſtom. refert ad hoſtes. Obduratum eſt cor eorum aduerſum me. Poſſit eſſe Antitheſis. Delicijs vacant & voluptatibus, ego verò legem tuam meditor. Hæ meæ ſunt deliciæ. *Sicut lac*. Maſoretæ חלב per quinque puncta legunt, ſicut adeps, Septuag. per geminum Camets, ſicut lac: Metaphora quidem diuerſa, ſed ſenſu eodem *Meditatus ſum*, in delicijs habui, propriè, Antitheſis. Ipſi ſe oblectant rebus pinguibus & delicatis, ego habeo in delicijs legem tuam.

71 *Humiliaſti*, vexaſti, afflixiſti.

72 *Super*, pluſquam aureorum, argenteorumque millia, vtilior meliorque eſt mihi oris tui lex, diſciplina, doctrina. *Lex*. Doctrinam ſic nominant, vt Pſal. 24. Legem dabit delinquentibus in via. Et ſanè טורה Torá, *Lex*, deducitur ab הורה *docuit*.

IOD.

73 Manus tuæ fecêrunt me, & plaſmauêrunt me: da mihi intellêctum, vt diſcam mandâta tua.

74 Qui timent te vidêbunt me, & lætabûntur: quia in verba tua ſperâui.

75 Cognôui dómine quia æquitas iudícia tua: & in veritâte tua humiliâſti me.

76 Fiat misericórdia tua vt consolêtur me: secúndum elóquium tuum seruo tuo.

77 Véniat mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua, meditátio mea est.

78 Confundântur supêrbi, quia iniûstè iniquitâtem fecêrunt in me: ego autem exercêbor in mandâtis tuis.

79 Cõuertântur mihi timêntes te: & qui nouêrunt testimónia tua.

80 Fiat cor meum immaculâtum in iustificatiónibus tuis: vt non confúndar.

73 *Plasmauerunt*, condiderunt, formarunt, aptarunt. Manus Dei, Anthropopatos, eius potentia, sapientia, bonitas: quæ etiam digiti appellantur. Psal. 8. Facere de animâ, Plasmare de corpore. *Da mihi intellectum*, intelligere fac me, erudi me.

74 *In verba tua superspe rani*, in tuis promissis speraui vehementer.

75 *Et in veritate*, & quia verè. i. rectè, iustè, iure & meritò afflixisti me, scio. Kimhi cum Septuag. subaudit ב, in.

76 Sit mihi misericordia tua consolationi, secundum eloquium tuum, quod promisisti seruo tuo, vt tu mihi seruo tuo es pollicitus. Tua misericordia mihi consolationem præstet.

77 *Meditatio*, deliciæ, propriè.

78 *Iniustè*, quia iniuria affecerunt me.

79 *Mihi*, ad me, mihi concilientur, ad me redeant, qui à me erãt alienati propter meas calamitates & miserias. Alij, Ad me colligantur pij, qui viram inopem & vagam degunt: sublatis de medio impijs, adiungant se mihi.

CAPH.

81 Defécit in salutâre tuum ánima mea: & in verbum tuum supersperâui.

82 Defecêrunt óculi mei in elóquium tuum: dicêntes, quando consoláberis me?

83 Quia factus sum sicut vter in pruîna: iustificatiónes tuas non sum oblîtus.

84 Quot sunt dies serui tui: quando fácies de persequéntibus me iudícium?

85 Narrauêrunt mihi inîqui fabulatiónes: sed non vt lex tua.

86 Omnia mandâta tua véritas: inîqui persecûti sunt me, ádiuua me.

87 Paulóminus consummauêrunt

me in terra: ego autem nō derelîqui mandâta tua.

88 ς ecûndùm misericórdiam tuā viuífica me: & custódiam testimónia oris tui.

81 *Defecit*, ardet, languet, ad salutem tuam. concupiscit ardētissimè salutarem tuam legem, vel tuam defensionem. *In verbum*, in promissō tuo spem habui.

82 *In eloquium*, prædesiderio & expectatione tui promissi. Deficere etiam hîc est animi deliquium pati, & languere præ ingenti desiderio. Non tam rectè aliqui, perire, consumi præ assiduo mœrore, & calamitatum mole.

83 *Sicut vter*, sicut pellis in exhalatione vel fumo factus sum.i. totus areo & contabesco, fractus calamitatibus & tentationibus, cutim habens similem vtri & lagenæ coriaceæ fumo in rugas contractæ. Septuag. doctè Κιτόν verterunt pruinam: & si vox generalis sit ad omnes siccas exhalationes in aërem sublatas, quoniam pruina à perutendo, inquit Festus. Perurit enim instar cineris, Psal. 147. Vnde & vtrem contrahit & corrugat præ reliquis exhalationibus. Deinde quia vtres solent rugari & contrahi pruinis & similibus aëris affectionibus potius quàm fumo, quòd cortí vsus sit in exportando & importando, non vt in ignem mittantur, torreantur, vel ad fumum suspendantur. Chrysost. Sicut vter in pruina.i. frigore constrictus. Sic immutabitur Hebraica Metaphora, sed non sententia. *Quia*, quamuis. כי hoc aliquando significat.

84 *Quot sunt dies servi tui*. Quandiu victurus sum in his malis & crucibus? *Iudicium*, supplicium. Ergo hoc Psalmo *Iudicium*, nunc pro iusta Dei lege, nunc pro iusto supplicio, nunc pro more & consuetudine sumitur.

85 *Fabulationes*, nugas, multasque ineptias, quæ non possunt comparari cum legis tuæ delicijs & suauitate. שיחות per ש siniſtrum significat verba, loquelas, fabulationes, fabulas. Masoretæ scribunt per ש dextrum, vt significet foueas, & perſistat in Metaphora. Foderunt mihi iniqui fo-

ueas contra tuam legem. Tunc enim hoc sonabit, *Quod non secundum legem tuam, siue, quod non vt lex tua*. Sententia nostrorum non minus est apposita, quanquam sensus non admodum variet. Dum enim impij suggerunt iusto sæculi vanitates & voluptates Dei legi repugnantes, quid aliud sunt hæ fabulationes, quàm foueæ, ac huiusmodi futilitates narrare, quid est nisi foueas fodere Dei legi contrarias?

86 *Iniqui*. Iniquè meliùs, nempè sine causa, iniuria & immeritò, vt congruat voci שקר sub. ב. & ἀδίκως.

87 *Paulominus*, ferè, pene consumpserunt. Paulnlum abfuit, quin perderent atque exitio afficerent, vt Chrysostom.

88 *Secundum*, pro tua misericordia conserua me in viuis.

LAMED.

89 In ętêrnum dómine: verbum tuum pérmanet in cælo.

90 In generatiône & generatiônem véritas tua: fundâsti terram, & pérmanet.

91 Ordinatiône tua perseuêrat dies: quóniam ómnia séruiunt tibi.

92 Nisi quòd lex tua, meditátio mea est: tunc fortè periîssem in humilitâte mea.

93 In ætêrnum non obliuîscar iustificatiônes tuas: quia in ipsis viuificâsti me.

94 Tuus sum ego, saluum me fac:

quóniam iuſtificatiônes tuas exquiſîui.

95 Me expectauêrunt peccatôres vt pérderent me: teſtimónia tua intellêxi.

96 Omnis conſummatiônis vidi finem: latum mãdâtum tuum nimis.

89 *Verbum tuum*, Decretum tuum in æternum permanet in cœlis. Cœli tuo decreto & verbo ſunt ſtabiles & firmi in perpetuum. His exemplis de perennitate cœli & terræ, docet legem Dei non poſſe antiquari, & quicquid ipſe conſtituerit, ratum eſſe ac fixum. Aliqui per cœlos, non cœleſtia corpora, ſed cœlites & Angelos, Metonymicè intelligunt.

90 *Veritas*, verum tuum verbum & decretum. Loquitur enim de rerum conditarum firmo ſtatu.

91 *Ordinatione tua*. Explicarunt hæc Hebræica, Secundum iudicia tua ſteterunt dies. Vbi *dies* eſt ſingularis numeri. Sed ſic loquuntur Hebræi in diſtributionibus. i. dierum quilibet dies ſinguli ex tua ſententia conſiſtunt, tuo decreto perſiſtunt. Hoc enim malo, quàm quod Rabbini: Secundum iudicia tua ſteterunt hodie (i. vſque ad hunc diem, cœlum ſcilicet & terra.) Alij, *Dies*, Metonymicè accipiunt pro ijs, quæ in diebus & temporibus accidunt. Quicquid ab initio creauiſti vſque in hodiernum diem, ita conſiſtit vt à te eſt conſtitutum.

92 *In humilitate*, afflictione, inopia, miſeria. *Forte*. Non habetur in Archetypo.

93 *Quia in ipſis*, quia per ipſa mihi vitam conſeruaſti.

95 *Me expectauerunt*, me expectantes obſeruauerunt, ut præſtolabantur ad perdendum, mihi inſidiabantur.

96 *Conſummationis*, rei quantumlibet conſummatæ & perfectæ vidi finem: at (nam eſt Antitheſis) mandatum tuum, ſiue lex tua, eſt valdè latum, nec habet finem. Nihil eſt tam abſolutum cuius nõ videam interitum, præter legem tuam, quæ ſe latiſſimè in omnia ſæcula extendit. Omnia in mun-

do tandem deficiunt & finiuntur, excepiis mandatis Domini. *Latum nimis*. i. infinitum, fine carens. Nam migrantem è corpore hominem in cœlum ſequitur. Ea nimis ſunt lata, quæ extremis carent. Alij Metonymicè latum, i. dilatans, latum reddens. Lex tua animi anguſtias & difficultates dilatat & diſcutit.

MEM.

97 Quómodo dilêxi legem tuam dómine? tota die meditátio mea eſt.

98 Super inimîcos meos prudêntem me fecîſti mandâto tuo: quia in ætêrnum mihi eſt.

99 Super omnes docêntes me intellêxi: quia teſtimónia tua, meditátio mea eſt.

100 Super ſenes intellêxi: quia mãdâta tua quæsîui.

101 Ab omni via mala prohíbui pedes meos: vt cuſtódiam verba tua.

102 A iudíciis tuis non declinâui: quia tu legem poſuîſti mihi.

103 Quàm dúlcia faúcibus meis elóquia tua: ſuper mel ori meo?

104 A mandâtis tuis intellêxi: pro-

ptérea odîui omnem viam iniquitâtis.

97 *Quo modo.* Ecquonam modo. Admiranter, vt Hebraicum מַה, quàm, quantum, quantoperè, quàm ardéter. Adeò tuam legem dilexi, vt illa sit mea quotidiana meditatio siue locutio, commentatio, occupatio. Hoc Octonario exponit fructum, quem ipse ex studio & obseruatione diuinæ legis perceperit.

98 *Super*, plusquàm, magis quàm. Sapientiorem me, quàm sint hostes mei, reddidisti in tua lege. *Mandato.* ἐσόφισάς με τὴν ἐντολήσου, docuisti me mandatum tuum. Noluerunt hunc Ablatiuum resolui per Præpositionem *per*, vel *propter*: quanquam Hebraica hanc resolutionem patiantur. *Quia in æternum mihi est*, mandatum tuum, siue lex tua: quia perpetuò eam habeo propositam, nec sino me ab ea auelli, quantumuis latrent contra me mei hostes, quia semper in animo meo infixa hæret. Kimhi paulò aliter. Quia in æternum mea est (lex,) quia in æternum seruare eam debeo. Nam est mihi fœdus salis, i. sempiternum. Num. 18. Ea de causa creasti me. Sic perpetuò sanxisti. Aliqui in genere intelligunt de quibuslibet disciplinis, ad quas plenùs percipiendas opus est Dei auxilio singulari, vt gratia naturam perficiat. Vnde Catholici cæteris paribus, etiam in humanis artibus & scientijs sunt doctiores hæreticis, paganis, &c. propter singularem Spiritus Dei præsentiam. Dan. 1.

99 *Super.* Vt superiore v. & sequenti 100. & 103. *Super mel*, plusquam mel. Ex legis Dei studio, vel in lege Dei non fictum factus est prudentior inimicis, verùm etiam sapientior doctoribus, & intelligentior senibus.

102 *Legem posuisti mihi*, docuisti me.

103 *Super mel.* Suauior mihi est legis tuæ meditatio, quàm ori mel.

104 *A mandatis*, ex præceptis tuis eruditus sum, & intelligentiam consecutus è tua lege didici, quid sit credendum, quid faciendum: vt mox, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Meditatione & scientia præceptionum tuarum intelligens & prudens factus sum. Quare & odio prosequor omnem semitam mendacij.

NVN.

105 LVcêrna pédibus meis verbum tuum: & lumen sémitis meis.

106 Iurâui, & státui: custodîre iudícia iustítiæ tuæ.

107 Humiliâtus sum vsquequâque dómine: viuífica me secúndùm verbum tuum.

108 Voluntária oris mei beneplácita fac dómine: & iudícia tua doce me.

109 Anima mea in mánibus meis semper: & legem tuam nõ sum oblîtus.

110 Posuêrunt peccatôres láqueũ mihi: & de mandâtis tuis nõ errâui.

111 Hæreditâte acquisîui testimónia tua in ætêrnum: quia exultátio cordis mei sunt.

112 Inclinâui cor meum ad faciêndas iustificatiônes tuas in ætêrnum: propter retributiônem.

105 *Lucerna.* Verbum Dei est lucerna, lux, lumẽ, quoniã ad Deũ dirigit in agẽdis, credẽdis, sperãdis, amandis, & ducatum præstat, ne vspiam offendamus, & labamur in vitæ huius tenebris, néve aberremus ab ea via quæ ducit ad vitam beatam. Est enim fidei & vitæ regula, monstrans viam in tenebris mundi ad vitam æternam. Esa. 8. 2. Pet. 1.

106 *Iurauí*, in circumcisione, baptismo, confirmatione, & reliquis fidei & religionis actionibus, tam solennibus quàm priuatis votis & professionibus.

107 *Humiliatus*, afflictus sum vehementissimè.

108 *Voluntaria.* Oblationes meas liberales & spontaneas acceptas habe & placitas. Spontanea sacrificia oris mei benè placeant tibi, Heb. Sic autem vocat hymnos suos & laudationes vltroneas, vel etiam sacrificia pacifica & votiua, quæ pro gratiarum actione fiebant, non ex præcepto legis.

109 *In manibus meis*, in manifestis periculis. Nam quod est in manu, est expositum & obiectum siue obnoxium externæ direptioni. Quo Hebraismo Iephtẽ Iud. 12. Posui animam meam (inquit) in manibus meis, transiuique ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. i. vitã meam omnibus periculis exposui. Hinc Hieronymus ad Suniam. Est breuiter hic sensus, Quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meum porro, & tamen legem tuam non obliuiscor. Hæc ille. Mendosi codices Græci legunt σου, de quo D. Augustinus. Nonnulli (inquit) codices habent, *in manibus meis*, sed plures, *tuis*. Et hoc quidem planum est. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt. *Anima verò mea in manibus meis*, quo modo intelligatur, oro. Quod explicat D. Hieronymus, ignorat D. Augustinus. Nempè multa ignorantur à linguarum, imperitis, quæ periti liquidò intelligunt. Vnde vitiosam lectionem dũtaxat interpretantur Augustinus, Cassiodorus, Theodoritus, &c. *Et legem* & tamen. Sic seq. v.

110 *Et de mandatis*, & tamen.

111 *Hæreditate acquisiui.* Vnico verbo Græc. ἐκληρονόμησα, hereditaui, hæreditate possedi, accepi in hæreditatem. Piorum patrimonium est lex Dei, non aurum, argentum, sæculi pompæ, &c. *Exultatio*, gaudium & lætitia.

112 *Propter retributionem*, propter mercedem quam promisisti, propter præmium vitæ æternæ & aliorum bonorum, quibus studiosos legum tuarum remuneras. עקב pro mercede etiam exponunt plerique Rabbini, quòd sit extremum operis. Alioqui proprie significat calcem, vestigium, plantam. Sic Heb. 11. Fide Moses elegit affligi Dei causa, quòd aspiceret in remunerationem. Causa prima per se & propriè, cur applicandus sit animus ad exequenda Dei mandata, est Deus, siue Dei voluntas & imperium, nempè quia sic vult & iubet: Secunda autem, retributio, siue remunerationis spes. Aliqui exponunt, *vsque ad calcem*. i. vsque ad finem & extremum dierum meorum. Non tam rectè: iam enim posuit, *in æternum*.

SAMECH.

113 INíquos ódio hábui: & legem tuam dilêxi.

114 Adiútor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum superspêrâui.

115 Declinâte à me malígni: & scrutâbor mandâta Dei mei.

116 Súscipe me secúndum elóquiũ tuum, & viuam: & non confúndas me ab expectatióne mea.

117 Adiuua me, & saluus ero: & meditâbor in iustificatiónibus tuis semper.

118 Spreuísti omnes discedêntes à iudíciis tuis: quia iniústa cogitátio eórum.

119 Prævaricântes reputâui omnes peccatôres terræ: ídeo dilêxi testimónia tua.

120 Cónfige timôre tuo carnes meas: à iudíciis enim tuis tímui.

113 *Iniquos*, cogitabundos, malè cogitantes, propriè.

114 *Adiutor & susceptor*, latebra & scutum, propriè per Metaph. *Superspérani*. Præpositio auget, vt Heb. conugatio Piel, Vehementer speraui in tua promissione.

115 *Scrutabor*. Hebr. custodiam: vt intelligamus legem Dei esse scrutandam, vt opere compleatur. Cognitionis enim finis est actio. Hîc nota malorum consortia legis Dei studio officere.

116 *Suscipe*, adiuua me, confirma, sustenta, fulci secundum tuum promissum. *Et viuam*. Viuere hîc videtur significare iustum esse, vt Gal 2. Ego enim per legem legi mortuus sum vt Deo viuam. Nam non loquitur de vita corporis. Sic Abacuk 2. Iustus ex fide viuit, vita scilicet spirituali, non sensibili. *Et non*. Deprecanter. Et ne frustraro me, ne me confundi sinas à mea spe. Hinc Heb. ואל Veál.

117 *Adiuua*. fulci me, vt conseruer. *Et meditabor*. Alij, Et delectabor. Alij, Et narrabo.

118 *Spreuisti*, conculcasti propriè, omnes errantes à statutis tuis, quia fallax est eorum calliditas.

119 *Prævaricantes*. A parte posteriore regitur. Heb. (tanquam) scorias deleuisti, abrasisti, sustulisti omnes impios terræ: vel, quasi rubiginem existimasti. Septuaginta videntur legisse שגים חשבתי, errantes cogitaui, reputaui. Non שגים השבת. Sensus parum differt. Omnes peccatores terræ reputaui prævaricantes, pro prævaricantibus & transgressoribus cêsui. i. pro nihilo, pro hominibus nihili, & nullius pretij, quorum interitus nihili æstimari debet, vt quorum vita sit Reip. noxia.

120 *Confige*, κατήλωσον, clauis transfige, doctè. Nam מסמרים sunt claui, Ec. 41. vt sit allusio ad mysterium crucifixionis Christi. Gal. 2. Christo confixus sum cruci. Et 6. Per

Christum mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. Et Rom. 6. Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt non vltrà seruiamus peccato. q. d. Transfige carnes meas timore tanquam clauis, vt caro sibi intereat, tibi viuat. Perfora & penetra. Timor tuus altè intret in corpus meum. Mortifica, vulnera, debilita timore tuo carnem meam, vt eius lasciuia coërceatur, néve per eam tibi peccem. Pro Semár, vel Semór, in Imp. Masoretæ maluerunt Samár in præterito, non tam rectè. Confixa est, vel iuxta alios, Horruit tui timore caro mea. *A iudiciis*, à decretis tuis, quibus comminaris te perditurum impios, à pœnis, quas dare ij solent, qui à tua lege desciscunt. Timor Dei comprimit animi cupiditates.

AIN.

121 Feci iudícium & iustítiam: non tradas me calumniântibus me.

122 Súscipe seruum tuum in bonum: nõ calumniêntur me superbi.

123 Oculi mei defecêrunt in salutâre tuum: & in elóquium iustítiæ tuæ.

124 Fac cum seruo tuo secúndum misericórdiam tuam: & iustificatiônes tuas doce me.

125 Seruus tuus sum ego: da mihi intellêctũ, vt sciam testimónia tua.

126 Tempus faciêndi dómine diſſipauêrunt legem tuam.

127 Ideo dilêxi mandâta tua: ſuper aurum & topázion.

128 Proptérea ad ómnia mandâta tua dirigêbar: omnem viam inîquâ ódio hábui.

121 *Non tradas.* Hebr. Ne derelinquas me oppreſſoribus meis, ne me eorum libidini permittas.

122 *Suſcipe*, adiuua, me in bonum, i. vt benè mihi ſit, vt bonum aſſequar. Ad verb. Dulceſce ſeruo tuo ad bonum. q. d. Dulcem & ſuauem te præbe ſeruo tuo, vt omnia bona, pro quibus orat, impetret & obtineat. Alij vertunt, Fideiube pro ſeruo tuo in bonum. Metaphoricè pro, Inclina cor meum ad bonum, accommoda, oblecta. Sic animum meum virtutis & pietatis ardore affice, vt omnes meas voluptates in eis conſtitutas habeam, eiſque oblecter. *Calumnientur*, opprimant propriè.

123 *Defecerunt*, ardenter concupierunt tuam ſalutem, tuum auxilium, & tua præcepta iuſta.

126 *Faciendi*, iudicium in impios ſup. tempus eſt, vt facias vindictam ſcilicet & vltionem de ijs, qui legem tuam violant & euertũt. Chryſoſt, Sed Theodori. ad auxilium refert. Chaldæus reſoluit hoc Gerundium per primam perſonam, *vt faciam*, videlicet legem tuam. Nam alij eam diſſipant. Sic enim vertit, Tempus eſt faciendi voluntatem Dei.

127 *Topazion*, obrizum propriè, genus auri puriſſimi, non lapidis pretioſi.

128 *Dirigebar.* Omnia mandata omnium rectificabam, propriè. i. defendebam vt recta ac iuſta: vel, rectè cuſtodiebam omnia præcepta omnium rerum, quas præcepiſti.

129 Mirabília teſtimónia tua: ídeo ſcrutâta eſt ea ánima mea.

130 Declarátio ſermônum tuôrum illúminat: & intellêctũ dat páruulis.

131 Os meum apêrui, & attrâxi ſpíritum: quia mandâta tua deſiderâbam.

132 Aſpice in me, & miſerêre mei: ſecúndùm iudícium, diligéntium nomen tuum.

133 Greſſus meos dírige ſecúndùm elóquium tuum: & non dominêtur mei omnis iniuſtítia.

134 Rédime me à calúmniis hóminum: vt cuſtódiam mandâta tua.

135 Fáciem tuam illúmina ſuper ſeruum tuum: & doce me iuſtificatiônes tuas.

136 Exitus aquârum deduxêrunt óculi mei: quia non cuſtodiêrunt legem tuam.

129 *Scrutata eſt*, ad perficiendum. Vnde Heb. cuſtodiuit.

130 *Declaratio*, apertio, patefactio, explicatio. Quando

sermones tui declarantur & docentur, illustrantur rudes. Cogitio dictorum tuorum rudes illuminat. Péthah etiam ostium significat: quod sic aliqui interpretantur. Etiam ostium & principium legis tuæ cœlesti quodam lumine illustrat mentes hominum, vt possint perspicere, quid sequendum, quid fugiendum, nedum eius penetralia & intima mysteria. Vel, limen verbi Dei illuminat mentes. Primus sensus, literæ cortex, prima lectio & vox. Quisquis attingit vel limen vel corticem scripturę, se sentit illuminari. *Parvulis* simplicibus & idiotis, nedum doctis & literatis.

131 *Os meum aperui*, magnopere desideraui. Gestus cupidè attipientis, vt famelici. *Et attraxi spiritum*, aërem. q.d. ingemui, suspiraui, anhelaui præ legis tuæ desiderio. Gestus hominum aliquid auidissimè expetentium. Nam hi aërem hianti ore hauriunt. Anhelaui, anhelitum duxi, vt solent qui aliquid vehementer cupiunt, præ desiderio cœlestis sapientiæ. Qui expectant aliquid, ferè sunt hiante ore. Vnde χασκάζω. i. hiare apud Aristoph. in Vespis, pro expectare: & apud Poëtam Latinum, Coruos pascit hiantes.

132 *Secundum iudicium*, morem, consuetudinem. q.d. vt soles misereri diligentium te.

133 *Dirige secundum*. Heb. firma, vel para gressus meos in eloquio tuo: in tuis dictis vestigia mea stabili, vt ab omni peccato & stelere purus sim, & ne vlla iniquitas me in seruitutem redigat.

134 *Redime*, libera, vindica me ab iniurijs hominum & oppressione.

135 *Facies*. Fauorem tuum ostende, & serenitatem vultus tui. Facies tetrica, odij & iræ signum: serena & lucida, fauoris ac beneuolentiæ.

136 *Exitus*. Accusatiui casus, διεξόδους: riuos aquarum, copiosissimas lachrymas profuderunt. *Deduxerunt*, i. κατεβίβασαν. At vt monet Ambrosius, legitur in alijs Exempl. κατέβησαν, descenderant, vt Heb. (in) riuos aquarum descenderunt oculi mei. Riui lachrymarum fluxerunt de oculis meis. In alijs etiam κατέδυσαν, subierunt. Quæ varietas indicat Septuaginta vetustate fuisse interdū corruptos. *Custodierunt*, sub. homines. Sic sæpè tertijs vtuntur impersonaliter, in vtroque etiam numero. Aliqui, *Oculi*

mei reperunt è superiori hemistichio. Vnde in nonnullis Exempl. Græcis ἐφύλαξα, *Custodiui*: Quia non custodiui ego legem tuam: quia peccaui oculis, & oculorum concupiscentia, per oculos satisfeci, copiosè lachrymando.

SADE.

137 IVstus es dómine: & rectum iudícium tuum.

138 Mandâsti iustítiam, testimónia tua: & veritâtem tuam nimis.

139 Tabéscere me fecit zelus meus: quia oblîti sunt verba tua inimîci mei.

140 Ignîtum elóquium tuum vehemẽter: & seruus tuus dilêxit illud.

141 Adolescéntulus sum ego & cõtêmptus: iustificatiônes tuas non sum oblîtus.

142 Iustítia tua, iustítia in ætêrnũ: & lex tua véritas.

143 Tribulátio & angústia inuenêrunt me: mandâta tua meditátio mea est.

144 Æquitas, testimónia tua in ætêrnum: intellêctum da mihi, &

viuam.

137 *Iustus es*, essentialiter & efficiẽter, dum nos iustificas. Rom. 3.

138 *Iustitiam testimonia tua*. Asyntheton. Præcepisti nobis iustitiam, & testimonia tua, & veritatẽ tuam studiosissimè. Est autem congeries nomen Synonymorum. Hæc enim tria nihil nisi legẽ Dei significant. Alij vertunt in Genitiuo, Iustitiam testimoniorum tuorum & veritatis tuæ. Sanxisti mandata iustissima & verissima, vt valde sollicitè seruarentur. Occasione literæ ע tsadé, quæ est symbolum iustitiæ, apud Heb. maximè Cabbalicos ex Elia in Thisbi, hoc Octonario commendat iustitiam Dei.

139 *Tabescere fecit*, succidit me, propriè. Sed est Metaphora. Conficiet zelo & indignatione, quòd inimici mei tuorum verborum sint immemores.

140 *Ignitum*, igne probatum & excoctum. i. purum, & sine scorijs, vt non fallat. Sic Psal. 11. & 17. Verba tua puriora & excellẽtiora sunt auro, quod artifex sæpè igne purgauit. Alij, efficax.

141 *Adolescentulus*, paruus & abiectus. *Iustificationes*. Et tamen sub Anonymus. Nempè אף על פי כן.

142 *Veritas*, vera vel firma, constans & permanens.

143 *Inuenerunt me*, euenerunt mihi. Sed sic loquuntur, qui calamitates videãtur fortuitò obtingere. *Meditatio*, delicia. Heb. Et sic ferè semper toto hoc Psalmo.

144 *Æquitas*, æquissima sunt.

COPH:

145 C Lamâui in toto corde meo, exaûdi me dómine: iustificatiônes tuas requîram.

146 C lamâui ad te, saluum me fac vt custódiam mandâta tua.

147 P ræuêni in maturitâte, & clamâui: quia, in verba tua supersperâui.

148 P ræuenêrunt óculi mei ad te dilúculo: vt meditârer elóquia tua.

149 V ocem meam audi secûndùm misericórdiam tuam dómine: & secûndùm iudícium tuũ viuífica me.

150 A ppropinquauêrunt persequêntes me iniquitâti: à lege autem tua longè facti sunt.

151 P ropè es tu dómine: & omnes viæ tuæ véritas.

152 I nítio cognôui de testimóniis tuis: quia in ætêrnum fundâsti ea.

145 *Requiram*. Etiam hîc Heb. Custodiam.

147 *In maturitate*, maturè, ante tempus: primum manè anteuerti. Vnde Heb. in crepusculo, in tenebris surgo, summo manè, antequàm reliqui surgant. *Superspe rauí*, vehementer speraui. Præpositio *Super*, id facit, quod Piel coniug. in Hebræo. i. auget significationes, vt iam dictum est.

148 *Ad te diluculo*, pro his omnibus vnica est vox Heb. *Vigiliæ*. Adeò, inquit, studiosus fui legum tuarum, vt totas noctes in earum meditatione consumpserim.

149 *Secundum iudicium tuum*, secundum morem tuum, pro tuo more, prout soles. Alij, pro tua æquitate. Alij, secundum promissiones verbi tui, sicut promisisti.

150 *Persequentes me*. Masoretæ non tam rectè legunt Rodephé syntacticè, pro Rodephai. Eorum autem sensus est, Appropinquarunt (contra me) qui persequuntur scelus &

flagitia, (At) tu propè es Domine. *Iniquitati*, dolo.

151 *Propè es tu*, præsto es tu colentibus legem tuam, eis ades.

152 *Initio*, iam ab initio, iam à multo tempore, iamdiu noui tua testimonia esse æterna, quodque, vt verrit D. Hieron. in æternum fundaueris ea: vt *Quia*, sit particula continuatiua Alijs est causalis. Antiquitùs scio legem tuam, quandoquidem est æterna, nec de nouo condita. Nec desunt, qui *initio* primùm omnium, ante omnia, in primis, interpretentur.

RES.

153 VIde humilitâtem meam, & éripe me: quia legem tuam non sum oblîtus.

154 Iúdica iudícium meum, & rédime me: propter elóquium tuum viuífica me.

155 Longè à peccatóribus salus: quia iustificatiônes tuas non exquisiêrunt.

156 Misericórdiæ tuæ multæ dómine: secûndùm iudíciũ tuum viuífica me.

157 Multi qui persequûntur me, & tríbulant me: à testimónijs tuis non declinâui.

158 Vidi præuaricântes, & tabescêbam: quia elóquia tua non custodiêrunt.

159 Vide quóniam mandâta tua dilêxi dómine: in misericórdia tua viuífica me.

160 Princípium verbôrum tuôrum véritas: in ætêrnum ómnia iudícia iustítiæ tuæ.

153 *Humilitatem*, afflictionem, miseriam.

154 *Iudicium meum*, causam meam age, & libera me: iudica meam causam, & me his malis absolue.

156 *Iudicium*, vt suprà v. 149.

157 *Multi*, sunt Multos habeo qui me insectantur & aduersantur, neque tamen à tuis legibus deflecto.

158 *Et tabescebam*, tædio afflictus sum, propriè: vel, iurgatus sum cum legis tuæ violatoribus, præ zelo.

159 *In*, pro tua misericordia, per tuam clementiam.

160 *Principium*. Heb. caput. i. summa, vel initium siue exordium. Vnde alij interpretantur, Summa verborum tuorum est veritas, veritatem tibi in omnibus pro scopo proponis. Alij, prima tua verba sunt vera, verba tua veritate ceu fundamento nituntur, & ab exordio veritatem loqueris. Non modò media & extrema, sed initium statim omnium verborum tuorum est veritas.

SHIN.

161 PRíncipes persecûti sunt me gratis: & à verbis tuis formidâuit cor meum.

162 Lętâbor ego super elóquia tua:

sicut qui inuênit spólia multa.

163 Iniquitâtem ódio hábui, & abominâtus sum: legem autem tuã dilêxi.

164 Sépties in die laudem dixi tibi: super iudícia iustítiæ tuæ.

165 Pax multa diligéntibus legem tuam: & non est illis scándalum.

166 Expectâbã salutâre tuum dómine: & mandâta tua dilêxi.

167 Custodîuit ánima mea testimónia tua: & dilêxit ea vehemênter.

168 Seruâui mandâta tua & testimónia tua: quia omnes viæ meæ in conspêctu tuo.

161 *Gratis*, immeritò, sine causa.

163 *Iniquitatem*, mendacium.

164 *Septies in die*, sæpiùs, quotidiè, de iudicijs tuis instituendis. Nam septenarius est numerus plenitudinis in hoc tempore. Nisi quòd respicere potuit ad horas orationis septenarias.

Super, propter vel, de.

165 *Pax*, tranquillitas animi, requies conscientiæ, & securitas. *Scandalum*, ruina, offensio. Non impingunt, non corruunt, ita vt pereant: non pereunt, quicquid accidat.

168 *In conspectu tuo*: quia meæ actiones omnes tibi sunt expositæ & cognitæ, teque habent inspectorem.

TAV.

169 Appropînquet deprecátio mea in cõspêctu tuo dómine: iuxta elóquium tuum da mihi intellêctum.

170 Intret postulátio mea in conspêctu tuo: secûndùm elóquium tuum éripe me.

171 Eructâbunt lábia mea hymnũ: cùm docúeris me iustificatiônes tuas.

172 Pronuntiâbit língua mea elóquium tuum: quia ómnia mandâta tua æquitas.

173 Fiat manus tua vt saluet me: quóniam mandâta tua elêgi.

174 Concupîui salutâre tuum dómine: & lex tua meditátio mea est.

175 Viuet ánima mea, & laudâbit te: & iudícia tua adiuuâbunt me.

176 Errâui sicut ouis quæ périit: quære seruum tuum, quia mandâta tua non sum oblitus.

169 *Deprecatio*, clamor, vociferatio, propriè, exaudienda ſuſcipiatur à te Domine. *Da mihi intellectum*, legis tuæ.

170 *In conſpectu*, in tuum conſpectum, ante te veniat mea obſecratio, & me defende, vt es pollicitus.

171 *Eructabunt*, fundent, copiosè cătabunt laudem tuam. *Cùm docueris*. Aliqui accipiunt Cùm, & Heb. כי, cauſaliter. Fundent labia mea hymnum. Docebis enim me præcepta tua. Sed nihil neceſſe.

172 *Pronuntiabit*, prædicabit, laudabitque legem tuam.

173 *Vt ſaluet*, vt auxilietur mihi, propriè. Sit mihi tua manus auxilio Adeſto mihi in ſalutem.

174 *Meditatio*, deliciæ, vt ſæpè antea.

175 *Viuet*. vel, Viuat, deprecanter. Viuat anima mea, vt te laudet: De vita corporea intelligunt, tamen ad litteram de ſpirituali, qua mortui ſumus peccato, viuimus autem Deo & iuſtitiæ, accipi poſſit, vt illud Abacuc 2. c. Iuſtus ex fide viuit. Et ſic toto hoc Pſalmo *Viuificandi* verbum, maximè v. 37. *In via tua viuifica me*. Viuere me fac in tuis præceptis & inſtitutis. Quoad viuam fac ea perſequar. Cum contrà, peccatorem ſcribat Apoſtolus, viuentem mortuum eſſe, ac eius opera eſſe mortua. Sic *adiuuabunt*, adiuuent me iudicia tua, leges tuæ, vel promiſſiones.

ARGVMENTVM.

Petit Eccleſia à maledicis & Cedarenis, id eſt, Mahometanis, à Cedar Iſmaëlis filio, inter quos verſatur, liberari. Canticum eſt propheticum, vt & ſequentia, quæ Graduum inſcribuntur.

1 Canticum graduum CXIX. Hebr. 120.

AD dóminũ cùm tribulârer, clamâui: & exaudîuit me.

2 Dómine líbera ánimam meam à lábijs inîquis: & à língua dolôſa.

3 Quid detur tibi aut quid apponâtur tibi: ad línguam dolôſam?

4 Sagîttæ potêntis acûtæ: cum carbónibus deſolatóriis.

5 Heu mihi, quia incolâtus meus prolongâtus eſt, habitâui cum habitántibus Cedar: multum íncola fuit ánima mea.

6 Cum his qui odêrunt pacem, eram pacíficus: cùm loquêbar illis, impugnâbant me gratis.

1 Cantica Graduum, vel potius aſcenſionum (Nam Maaloth vtrumque ſignificat) numero ſunt quindecim, quæ ſe ordine conſequuntur vſque ad Pſal. 134. Sic autem appellantur vel ab aſcenſione & eleuatione vocis è R. Saadia, quòd eorum concentus ſit eleuatiſſimus & altiſſimus: vel 2. iuxta Talmudicos, quòd canerentur in quindecim templi gradibus, tanquam in vmbone & conſcenſu ſuggeſti. Vel 3. quæ ratio eſt omnium optima, & argumentis iſtorum accommodatiſſima, ab aſcẽſionibus ab exilijs, vt Maaloth ſignificet aſcenſiones, non gradus, ſumpta alluſione è ſitu Hieruſalem, ad quam omni ex parte aſcendendum erat, quòd eſſet collocata in montibus. Et reuera hi omnes pertinent ad captiuitates populi, & è captiuitatibus liberationes. Sic Chald. Canticum pro aſcẽſionibus abyſſi (ex abyſſo, vt exilio, inferno, morte.) Et Suidas in voce ἀναβαθμοί. λέγεται δὲ καὶ ἀπὸ βαβυλῶνος τῆς λαῆς, ἐπάνοδον, quæ aſcenſio & reſtitutio erit perfecta & integra in conſummatione ſæculi, iuxta vaticinationes Danielis, cùm Deus deleuerit omnem principatum Saracenorum & reliquorum, inter quos Eccleſia exulat. Cãtica ergo gra-

duum sunt precationes & consolationes de ascensionibus siue liberationibus ab exilio & captiuitate. Quarum typo prædicitur reditus in cœlum ex hoc miserrimo vitæ statu.

2 *A labiis iniquis*, mendacibus propriè. Sic appellat blasphemias Idololatratum, hæreticorum, Alcorani, &c. Vel maledicta, quibus onerant probos, calumnias, conuitia, imposturas & fraudes.

3 *Quid detur*. Apostrophe ad hostem impium & Sycophantam. Quid ob linguam illam dolosam consequêris, ô impie & fraudulente? Sic facilia hæc Hebraica reddiderũt, *Quid dabit tibi, & quid addet tibi lingua dolosa?* Quem fructum, quódve emolumentum tibi afferet lingua fraudulẽta? Nullum, nisi plagas durissimas.

4 Per subiectionem respondet præcedenti interrogationi. Durissimæ plagæ, grauissimæ pœnæ, & incendia perniciosissima tibi dabuntur, tibique apponentur. Hæc enim verba sunt repetenda è superiore v. per Zeugma. Lues acerbissima & exquisitissima supplicia, ô impie, & hic, & apud inferos, quòd sic linguam tuam maledicam in populum Domini exeruetis. Pœnas illas comparat sagittis acutissimis, vt Psal. 44. & alibi, vibratis & contortis à potenti Deo, vel homine, quarum ictus propter iaculantis robur est acerrimus & potentissimus, & intima quæque penetrat. Item prunis Iuniperi & similium arborum, quæ vrunt vehementiùs, & ignem retinent diutiùs. Te potens transfiget & conficiet suis acribus telis, & cremabit igni inextinguibili. Illud pertinet ad cladem, quam in hoc sæculo passi sunt Babylonij, Persæ, Macedones, Romani, & patientur Saraceni, reliquique Ecclesiæ hostes: hoc autem ad supplicia æterna. Nam vt carbones desolatorij, siue ἐρημικοὶ, qui cõficiuntur ex arboribus crescẽtibus in desertis & eremis, incendio acriter concipiunt ob partium densitatem, & diu conseruãt, vt etiam eorum vrant cinetes: sic ignis gehennæ vehementissimus & diuturnissimus, vtpotè perpetuus. *Desolatorij*, vastatorijs, vel potius vt Græc. ἐρημικοῖς. i. arborum in desertis & solitudinibus nascentium. Heb. Iuniperorum, quarum prunæ dicuntur esse ardentissimæ, neque facilè extingui: adeò vt quo tempore extinctæ foris videntur, vel etiam redactæ in cinerem, interiùs ardeant. Septuaginta doctè per Synecdochen, per speciem arboris deserti & vastitatis intellexerunt similes omnes arbores in genere. Rabbini ferè construunt hunc versum cum, *linguam*, superioris, quasi in Hebræo sit Appositio. Quid dabit, quid proderit tibi lingua dolosa (quæ est) sagittæ potentis, &c. quæ & pungit vt sagitta, & vrit vt carbo. Vt comparet mendacia & calumnias sagittis ab homine valentissimo contortis, & ardentibus Iuniperi carbonibus.

5 *Incolatus*, peregrinatio, exilium. *Prolongatus est*. Rectè, ad sensum. Nam Heb. Hei mihi, quia peregrinatus sum (in) longitudine, siue longo tempore. Etsi aliqui vertant (in) Mesec. i. Cappadocia, Tartaria, vel Meschia, vt sit nomen loci, à Mesec Iapheti filio, Genes. 10. *Cum habitantibus*. Hebr. & Græc. Cum tabernaculis Cedar inter Cedarenos, Arabas, Nomades, & Ismaëlitas plaustrarios. His significantur barbari, omnis humanitatis, pacis & religionis expertes: præsertim autem Saraceni & Mahometani, ex Ismaële & Cedar orti, qui partem Arabiæ coluerunt & denominarunt. Cedar enim filius Ismaëlis feri & barbari, Gen. 25. *Multum*. Masoretæ incipiẽtes hîc versum, hæc iungunt cum sequentibus. Multum habitauit (i. interpretibus Septuag. incola fuit, siue peregrina) anima mea cum osoribus pacis. Sed nihil necesse. Multum peregrinatus sum & nimiùm diu inter Cedarenos. Nam exilium & captiuitas Ecclesiæ sub Cedarenis est diuturnissima. Instat enim iam annus ab ortu Mahometis millesimus. *Multum*, nimis diu peregrinatus sum. Diuturnum exilium Ecclesiæ inter barbaras gentes, præsertim Scythas & Arabas.

6 Magis sententiam quàm verba sequuntur ob Eclypses. Ad verb. *Ego pacis* (eram totus pacificus) *& cùm loquebar* (quę pacis erant) *ipsi ad bellum* (se parabant, aut quid simile.)

ARGVMENTVM.

Ecclesiam vbique esse tutam, quòd Dominum habeat custodem.

1 Canticum graduum. CXX. Hebr. 121.

LEuaui oculos meos in mõtes:
vnde véniet auxílium mihi.

2 Auxílium meum à dómino: qui fecit cælum & terram.

3 Non det in commotiônem pedé tuum: neque dórmitet qui cuſtôdit te.

4 Ecce nõ dormitâbit neque dórmiet: qui cuſtôdit Iſraël.

5 Dóminus cuſtôdit te: dóminus protéctio tua ſuper manum déxteram tuam.

6 Per diem ſol non vrer te: neque luna per noctem.

7 Dóminus cuſtôdit te ab omni malo: cuſtódiat ánimam tuam dóminus.

8 Dóminus cuſtódiat introîtum tuum & éxitum tuum: ex hoc nunc & vſque in ſéculum.

1 *Leuaui*, Heb. Leuabo, leuo, attollo, in hac valle exilij & miſeriarum poſitus. *In montes*, in cœlum, vel in montana Iudææ, præſertim Sionem & Moria, ſicunde auxiſium Dei affulgeat ad me liberandum ex hac captiuitate. Vt alludat ad ſitum Hieruſalem, verſus quam Iudæi peregrè Deum precabantur, ob templum illic poſitum, in quo ſe coli Deus iuſſerat. *Vnde*. Mimeſis, dicendo ſup. vnde veniet mihi opitulator.

2 *Auxilium meum*, erit. Sibi reſpondet, ſeque conſolatur ſpe futuri à Domino auxilij & liberationis. Auxilium meum erit à Domino, qui omnia & condidit, & habet in ſua ditione ac poteſtate.

3 *Non det*. Apoſtrophe ad ſeipſum. Suum enim animum alloquitur, conſolatur & confirmat vſque ad finem, in quo ſibi bene precatur. O mea anima, non ſinet te labi in exitium. Alij, in peccatum.

4 *Non dormitabit*. Non te deſpiciet, nõ abijciet tui curam, Dei Iſraëlis cuſtos. Adeò eſt vigilans, vt perpetuas pro ſalute tua agat excubias. Vnde in Zacharia ſeptem dicitur habere oculos: & apud Eſaiam, Angelos oculis antè & retrò coopertos.

5 *Protectio tua*. Tibi auxiliabitur à dextris, vt te ſcuto ſuo protegat. Chryſoſt. Vmbra tua ad manum dexteram tuam, Heb. per Metaphoram. Hærebit Dominus ſemper ad latus tuum, & inſtar vmbraculi defendet te ab omnium malorũ æſtu, vt nihil tibi neque interdiu neque noctu noceat.

6 Sol & Luna, quorum vnus nocet interdiu æſtu nimio, altera noctu nimio humore, ſymbola ſunt malorum & calamitatum exilij. Comparat pericula aperta ſolaribus radijs, clandeſtina lunaribus.

7 *Cuſtodit*, Cuſtodiet, futuri temp. Heb. Cuſtodiat. Aliqui pronuntiatiue per modum Prophetiæ exponunt, Cuſtodiet, tuebitur. Sic ſequenti verſu.

8 *Introitum tuum* in terram ſanctam: *& exitum tuum* de terra exilij & captiuitatis. Sic omnes profectiones appellãt. q.d. Te ſeruet in itinere redeuntem, vt turò domum peruenias. Siue domi, ſiue foris fueris, ſiue in patria, ſiue extra patriam, te quocunque proficiſcentem ſemper cuſtodiat. Aliqui *Introitum* referunt ad terram exilij. Te introëuntem in terram hoſtilem, vt illic exules, & ex ea redeuntem Deus ſeruet & tueatur.

ARGVMENTVM.

Eccleſiam laudat à concordia, pietate, iuſtitia, eique bene precatur.

1 Canticum graduum. CXXI. Hebr. 122.

LÆtâtus ſum in his quæ dicta ſunt mihi: in domum dómini íbimus.

2 Stantes erant pedes noſtris: in átriis tuis Ierúſalem.

3 Ierúſalem quæ ædificâtur vt cíuitas: cuius participátio eius idîpſum.

4 Illuc enim aſcendêrunt tribus, tribus dómini: teſtimónium Iſraël, ad confitêndum nómini dómini.

5 Quia illic ſedêrunt ſedes in iudício: ſedes ſuper domum Dauid.

6 Rogâte quæ ad pacem ſunt Ierúſalem: & abundántia diligéntibus te.

7 Fiat pax in virtûte tua: & abundántia in túrribus tuis.

8 Propter fratres meos & próximos meos: loquêbar pacem de te.

9 Propter domum dómini Dei noſtri: quæſíui bona tibi.

1 *Quæ dicta ſunt mihi*, per Prophetas. Vnde Heb. Lętatus ſum his, qui dicunt mihi. 1. Prophetis iubentibus me benè ſperare in exilio, & expectare diem viſitationis: quam Meſi exponit. *In domum Domini*, in Hieruſalem reuertemur de hac captiuitate. Hieruſalem autem cœleſtem toto hoc Pſalmo intelligũt Hebræi in Bereſchith Rabba, Geneſ. 28. ſuper ſcala Iacob, non terreſtrem.

2 *Erant.* (Ibi enim) ſtabant. Ratio cur lætatus ſit nuntio futuræ reſtitutionis Hieruſalem: quoniam in illa, dum ſtaret in ſua integritate ante exilium cuncta erãt præclara, pacis & ſuauitatis plena. Quare ſequitur fœlicitatum eius priſcarum enumeratio & catalogus *In atriis*, in portis Heb. Erant antẽ multa atria templi à Salomone ædificata: Atriũ ſacerdotum, vbi aliare holocauſti, atrium mundorum, vbi orabant puri, atrium immundorum, vbi reliqui. Sic multæ templi portæ, Orientalis, Septentrionales duæ, Meridionales totidem.

3 *Eius.* Vacat Latinè. *In idipſum*, in idem. Sic enim & ſumitur apud Suetoniũ, & Græcè τὸ αὐτό. Ait ergo Hieruſalem eſſe ciuitatem, cuius habitatio (quam participationẽ vocat) in idem velle & ſentire, hoc eſt, ad ſummam concordiam doctrinæ & charitatem vitę ſpectet, cuius participatio eſt communis, concors, & æqua omnibus, cuius communio eſt arctiſſima. Hinc Heb. Quæ coniuncta eſt ſibi pariter. i. concordiſſima. Ita primùm eam laudat à cõcordia & vnione, deinde à pietate & religione. Illuc enim conuenire omnes tribus ad Deum colendum & celebrandum. Mox à iuſtitia. Ibi enim iudicia exerceri, & ſolium regni conſtitutum eſſe.

4 *Teſtimonium Iſraël.* Iſraëlicæ, quæ ſe profitentur & teſtãtur eſſe de genere & ſtirpe Iſraël, quæ tanto patre, tamque ſancto & Dei familiari gloriãtur. Appoſitio poëtica. Tribus Domini, quę teſtãtur & iudicant Iſraëlis genus, quæ ſuam originem referunt ad Iſraëlem. Poſſit eſſe hyſterologia, *Ad confitendum nomini Domini teſtimonium Iſraęl*, i. religionem & legem Iſraëlicam q d. In Hieruſalem aſcenderunt tribus Domini, vt nomini Domini celebratẽt & profiterentur Iſraëlicam religionem, legem & fidem, vtque ſe populum, Domini monſtrarent. Ideo enim ter eò conuenire iubebantur in feſto Paſchæ, Pentecoſtes, & Tabernaculorum Exod. 23. & 34. Teſtimoniũ Pſ. 18 & 118. & alibi ſæpè hoc ſignificat. Recentiores cũ Rabbinis hũc locũ nõ intelligunt. Itaque vt ſe hinc expediant, Eclipſin inducunt Præp. *Ex*,

vel In, vel Coniunct. *Quia*, vel denique alterius vocabuli. Quinetiam *Israël* faciunt datiui casus, q. ל cum nominibus proprijs non sit articulus genitiui. Hinc istæ illorum interpretationes. *In* testimonium Israëli, vt celebrent Dei nomen. Et, *Quia* præceptum est Israëli. Et, *Ex* testimonio Israëlis, vt &c. Ex præcepto & mandato eò ascendebant, vt confiterentur nomen Domini.

5 *Sedes*, throni, tribunalia iudicialia, regiæ domus regis Dauid. Io *iudicio*, ad iudicium: vt iudicium cuique reddatur.

6 Apostrophe ad pios, vt orent pro collectione & restitutione Hierusalem, eique optent pacem, & bonorum omnium affluentiam: cùm olim eius tanta esset fœlicitas, & maiorem adeptura sit per Christum. *Quæ ad pacem sunt*, quæ ad liberationem & restitutionem, ad tranquillitatem & quietem eius faciũt. Hunc locum interpretatur Christus Luc. 19. de suo aduẽtu siue visitatione. Vtinam cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi sunt, ô Hierusalem. *Abundantia*, fœlicitas (sit). Vnde Heb. Sospitentur, fœlicitentur diligentes te.

7 *In virtute tua*, in tuo robore & exercitu. חיל etiam antemurale significat. Quare aliqui interpretantur, In tuo propugnaculo, in tuis manibus, in tuo antemurali sit pax. *Abundantia*, fœlicitas fiat, vel sit. *In turribus*, vel palatijs.

8 *Loquebar*: vel, loquar. *Pacem*. i. fœlicitatem & liberationem de te, vt tu libereris, & floreas precabor. Sunt autẽ verba Psalmographi prospera omnia & pacifica ciuitati sanctæ exoptantis, quod ea, salus & pax cæterarum ciuitatum nitatur.

9 *Propter domum*: quòd in te sit templum Domini, & area fœderis.

ARGVMENTVM.

Ecclesia precatur contra impiorum calumnias.

1 Canticum graduum. CXXII. Hebr. 123.

AD te leuâui óculos meos: qui hábitas in cælis.

2 Ecce, sicut óculi seruôrum: in mánibus dominôrum suôrum.

3 Sicut óculi ancîllæ in mánibus dóminæ suæ: ita óculi nostri ad dóminum Deum nostrũ, donec misereâtur nostri.

4 Miserêre nostri dómine, miserêre nostri: quia multum replêti sumus despectiône.

5 Quia multum replêta est ánima nostra: oppróbrium abundántibus, & despéctio supêrbis.

1 *Oculi*, sunt sup. ad victum & defensionẽ. Spem in Deum duobus similibus exponit. Sicut oculi seruorum respiciunt ad manus. i. nutus & significationes herorum suorum, vt eis promptissimè ministrent & seruiant: vel ad largitionem, dona, victum, vt ab eis aliquid accipiant: vel, ad fidem, defensionem, & præsidium dominorum suorum, vt oppressi à potentioribus, opem ab eis consequantur: Ira in hoc exilio vexati, te vnum intuemur, in te vnum spectamus, vt nostri misereare.

3 *Donec*, etiam donec. De hoc Hebraismo sup. Psal 109. Non tantùm dum miserebitur nostri, oculos in eum intendemus, sed etiam nunc in his nostris malis & exiliorum calamitatibus. Perpetuò oculos in eum habebimus intentos, vt nostri misereatur, neque more seruorum inertium vel infidorum ad oculum ei seruiemus.

4 *Repleti*, satiati sumus contemptu, dedecore, opprobrijs.

5 Sub. despectione, per Zeugma. Quia despectione & ignominia satiata refertaque est anima nostra in hoc exilio, opprobrium siue derisio (sit, vel iuxta Chrysost. repen-

datur) abundantibus i. opulentis, & despectio superbis & fastuosis nostris hostibus. Recidat ille contemptus & probrum in caput inimicorum nostrorum. Rabbini ferè exponunt in Ablatiuo, *Opprobrium & despectio.* Multũ (inquiunt) saturata est anima derisione opulentorum, & contemptu fastuosorum. Hebræa vtrumque casum patiuntur. Quare eorum aliqui sub. *Fuimus*, (quia) derisio opulentis & despectio superbis (fuimus) miserere nostri.

ARGVMENTVM.

Ecclesia gratias agit, quòd ab extremo periculo sit erepta.

1 Canticum graduum ipsi Dauid. CXXIII. Hebr. 124.

2 NIsi quia dóminus erat in nobis, dicat nunc Israël: nisi quia dóminus erat in nobis.

3 Cùm exúrgerent hómines in nos: fortè viuos deglutîssent nos.

4 Cùm irascerêtur furor côrum in nos: fórsitan aqua absorbuîsset nos.

5 Torrêntem pertransíuit ánima nostra: fórsitan pertransîsset ánima nostra aquam intolerábilem.

6 Benedîctus dóminus: qui nõ dedit nos in captiônem déntibus côrum.

7 Anima nostra sicut passer erêpta est: de láqueo venántium.

8 Laqueus contrîtus est: & nos liberâti sumus.

9 Adiutórium nostrum in nómine dómini: qui fecit cælum & terram.

2 *In nobis*; nobiscum, inter nos. Se enim hîc consolatur populus in exilio ob Dei tutelam præsentem, deinde ob spẽ liberationis futuræ. Nisi Dominus fuisset nobiscum, nisi nobis affuisset, ac pro nobis stetisset, vt Psal. 93. Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. i. Nisi Dominus adiuuisset.

3 *Fortè*. אז, tunc. Masoretæ aliter distingunt, sed ne Hebræi quidem se eorum distinctionibus & iudicio alligant.

4 *Forsitan*. Etiam hîc Hebræa habent Tunc, vt & v. sequenti. *Aqua*, copia & magnitudo malorum & persecutionum.

5 *Torrentem*, maximum periculum. Hypallagen explicarunt. Nam ad verb. Torrens pertransiuit animam nostram. Est autem torrens, vt aqua, mox, & superiore v. symbolum ingentium malorum. *Intolerabilem*, nimis altam, nulli penetrabilem euasit. Heb. superbam, elatam. Hîc autem etiã explicarunt hypallagen. Tunc pertransîsset animam nostram aqua elata & impotens. מים, vt & reliqua dualia, construuntur sæpè cum verbis & adiectiuis singularibus.

6 *In captionem*, prædam. Crudelitatem hostium impiorum comparat feritati belluarum.

7 Insidias impiorum, aucupum laqueis comparat: pios verò, simplices & imbecillos passeri, vel in genere ex Heb. auiculis, quæ tamen neque vi neque dolo capiuntur. Sic anima nostra erepta per Christum de laqueis Diaboli, peccati & mortis.

9 *Adiutorium*, sit: vel, est. Nobis auxilium est in nomine Domini, cœli terræque opificis, & ideò certum atque firmum.

ARGVMENTVM.

Ecclesiam eiúsque ciues esse tutissimos, impios autem perituros.

1 Canticum graduum. CXXIIII. Hebr. 125.

QVi confidunt in dómino, sicut mons Sion: non commouébitur in ætêrnum, qui hâbitat in Ierúsalem.

2 Montes in circúitu eius, & dóminus in circúitu pópuli sui: ex hoc nunc & vsque in seculum.

3 Quia non relînquet dóminus virgam peccatôrum super sortem iustôrum: vt non extêndant iusti ad iniquitâtem manus suas.

4 Bene fac dómine bonis: & rectis corde.

5 Declinântes autem in obligatiônes, addûcet dóminus cum operántibus iniquitâtem: pax super Israël.

1 Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion (erunt), nempè firmi, immobiles, stabiles, secuti. *Non commouebitur in æternum*, nunquam peribit, qui est membrum & ciuis Ecclesiæ. Subijcitur ratio sequenti versu, quoniam montes circum se habet Hierusalem inexpugnabiles. Propter negationem *Non*, R. Selomo hanc locutionem aliter solet accipere: Nõ semper commouebitur, qui habitat in Hierusalem Ecclesiæ matrice. q.d. Aliquando quidem iactabitur rebus aduersis, at id nõ erit perpetuum. *Qui habitat*. Rectè, vsu linguæ, subintellexerunt Relat. אשר, *qui*, & protenderunt sententiam ad principium sequentis versus. Nam *Hierusalem* est prima vox versus proximi. Quanquam nihil necesse fuit Masoretas sic separare, vel etiam referre ad sequens affixum לה.

2 *Eius*, Hierusalem. Est enim fœminini generis. Circum Hierusalẽ sunt montes. *Et Dominus*. Sic Dominus. Vau (Et) hoc loco è Kimhi est Hahasbaá. i. adæquationis & comparationis, vt sæpè in Prouerbijs, & semel in oratione Dominica. Vt montes sunt in circuitu Hierusalem ad eius defensionẽ, sic Dominus in circuitu populi sui in perpetuum. Possint iudicari duplicia Ecclesiæ bona, præsidia, benedictiones externæ & internæ, temporariæ & spirituales, visibiles & inuisibiles. Nam Deus eam instruxit rebus omnibus necessarijs, vt externis montibus & præsidijs ad eam tuendam contra externos hostes, & interiore sua præsentia, contra eosdem, simul ac inuisibiles.

3 *Non relinquet*, non diuturnam feret, neque sinet quiescere. *Virgam*, tyrannidem, sceptrum & potestatem super hæreditatem iustorum, super ea loca, quæ iustis velut diuina sorte obuenerint. q.d. Non dominabuntur impij in bonos. Nullus tyrannus diu iustis imperabit, ne hi fiant impij, exemplo & prosperitate istorum incitati. Vide Psal. 72. Heb. quia non residebit baculus impietatis super sorte iustorum. Aliqui Rabbinorum *Virgam*, plagas & flagella interpretantur. *Manus suas*, ne desperatione, vel illecebra impunitatis peccandi malè agant. 1. Cor. 10.

5 *Obligationes*. Heb. Obliquationes, tortuositates, prauitates. Periphrasis hypocritarum, qui foris benefici sunt, intus & corde malefici. q.d. Hypocritas & versutos homines ducet Dominus in damnationem & exitium cum operantibus iniquitatem. i. cum ijs qui apertè malefici sunt. Hypocritas perinde puniet, ac si essent apertè improbi. Matth. 24. Partem eius ponet cum hypocritis, vbi erit fletus & stridor dentium. Rabbini, Israëlitas, qui declinant ad suas prauitates, perdet cum Gentibus, quarum opera sunt

iniqua. Nostri, fideles peruersos damnabit cum dæmonibus, quorum actiones sunt iniquissimæ. *Pax super Israël*, sit, Precatur, vt cõsumptis impij, pax sit & fœlicitas pijs superstitibus.

ARGVMENTVM.

Ecclesia orat vt liberetur è captiuitate, videlicet per Christum. Congruit martyribus.

1 Canticum graduum. CXXV. Hebr. 126.

IN cõuertêndo dóminus captiuitâtem Sion: facti sumus sicut consolâti.

2 Tunc replêtum est gaúdio os nostrum: & lingua nostra exultatiône.

3 Tunc dicent inter Gêtes, Magnificâuit dóminus fácere cum eis.

4 Magnificâuit dóminus fácere nobîscum: facti sumus lætântes.

5 Conuêrte dómine captiuitâtem nostram: sicut torrens in Austro.

6 Qui séminant in láchrymis: in exultatiône metent.

7 Eûntes ibant & flebant: mittêntes sémina sua.

8 Veniêntes autem vénient cum exultatiône: portântes manípulos suos.

1 *In conuertendo.* Hebraismus sicut & Græcismus Quando cõuertit, quando reuocauit & reduxit Dominus in patriam suam nos captiuos, valde sumus consolati. *Consolati*, somniantes, propriè i. adeò consolati lætatique sumus nostra restitutione, vt videremur veriùs somniare reditum, quàm reipsa & oculis vsurpare. Cuiusmodi tropo apud Liuium lib. 33 de Græcis audientibus vocem præconis iubentis vt beneficio pop. Romani retinerent libertatem, & suis legibus viuerent: Maius gaudium (inquit) fuit, quàm quod vniuersum homines caperent. Vix satis credere se quisque audisse, alij alios intueri mirabundi, velut somnij vanam speciem. Act. 12. Petrus exiens sequebatur Angelum, & nesciebat verum esse, quod fiebat, existimabatque se visum videre.

2 *Gaudio*, verbis lætitiæ, risu propriè. *Exultatione*, cantu.

3 *Magnificauit facere*, magna & ingentia fecit ipsis, magnã & insperatam salutem contulit. Magnificis beneficijs eos affecit, magnificè & glorioſè liberauit eos.

5 *Conuerte*, reduc. Alij, tranquilla. Nam שוב vtrumque declarat. *Sicut torrens in Austro.* χειμαρρους, torrentes in Accusatiuo, faciliùs. Sicut torreos conuertitur, reducitur in terra sicca & siticulosa. O Domine, sicut torrentem in Austro reduc nostros captiuos. Sicut torrẽs in terra Australi & arida, est suauissimus, gratissimus, opportunissimus: ita hæc reductio nobis erit suauissima ac iucundissima. נגב non ventum meridionalem significat, sed meridiem siue meridionalem regionem, nempè terram siccam, desertam & squallentem. Ventum autem appellant Theman: quod qui non sequuntur, vt ferè Græci, sic explanant: Reduc nos Domine copioſè & potenter, vt imitemur torrentes flante Austro, qui pluuijs gignendis & niuibus liquefaciendis torrentes auget plurimum, & magno impetu impellit. Ad vnum omnes nos magna vi restitue. Alij, Reduc nos vt olim ex Ægypto, cùm quidẽ in meridionali & siticulosa regione

elicuisti patribus fontes & torrentes. Alij Sicut Iordanis ad Austrum situs conuersus est. Atqui Iordanis est ad terræ sanctæ Orientem.

6 *Qui seminant*, tum sup. Tunc quando nos reduces, qui serunt cum lachrymis, cum cãtu messuri sunt. *In lachrymis*, propter tempus miserum, & sationi incommodum: vel propter sterilitatem soli. In *exultatione*, ob magnam vim frugum ex agris præter spem perceptarum. Sic appellat lætitiam ab exilio in patriam redeuntium, & libertatem.

7 *Et flebant*, ob exiguam spem meliorum propter temporis malignitatem, vel soli infœlicitatem. Allegoria de profectione in exilium, & captiuitatem, ab agricultura.

8 *Cum exultatione*, cum cantu. Allegoria de reditu ab exilio.

ARGVMENTVM.

Nec familiam, nec vrbem custodiri, nec liberos haberi citra Dei fauorem & donum.

1 Canticum graduum Salomonis. CXXVI. Hebr. 127.

NIsi dóminus ędificáuerit domum: in vanum laborauêrunt qui ædíficant eam.

2 Nisi dóminus custodíerit ciuitátem: frustra vígilat qui custôdit eã.

3 Vanum est vobis ante lucem súrgere: súrgite postquam sedéritis, qui manducâtis panem dolôris.

4 Cùm déderit dilêctis suis somnum: ecce, hæréditas dómini, filij

merces, fructus ventris.

5 Sicut sagíttæ in manu potêntis: ita filij excussôrum.

6 Beâtus vir qui implêuit desidérium suum ex ipsis: non confundêtur cùm loquêtur inimîcis suis in porta.

1 *Salomoni*. Ad Salomonem filium meum ædificaturum domum Dei. Nam vt hic Psalmus sit Salomonis, non est probabile, etsi Origenes Cantica Graduum ad illum referri scribat lib. 3. Περὶ ἀρχῶν, cap. 1. ex hac duntaxat Psalmi inscriptione. *Domum*, rem familiarem, familiam, & vniuersa ad rem priuatam & domesticam pertinentia, vt liberos, honores, diuitias. Quo Hebraismo Exod. 1. Quia timuerũt obstetrices Deum, ædificauit eis domos. i. reddidit fœlices & opulẽtas. Genes. 30. Tempus est vt faciam mihi domum. 3. Reg. 2. Dominus fecit mihi domum. Gall. *Il m'a faict vne bonne maison*. Latinè, facere, locupletare, augere, curare, ampliare rem domesticam.

2 *Ciuitatem*, rem publicam, salutem populi, cum tota politia. Vt Hebræis Domus vniuersam rem familiarem & priuatam significat, ita ciuitas vniuersam rem rationemque publicam. Per domum templum, per ciuitatem Hierusalem, Kimhi nimis angustè intelligit. *Vigilat*, agit excubias.

3 *Vanum*. Pendet è superioribus: Nisi videlicet Dominus affuerit. Ex quo, Ironia sequitur. Surgite postquàm sederitis, requieueritis, dormiueritis apud vos, qui manducatis panem multò labore, dolore, & magna sollicitudine quæsitum, vt experiamini, an vobis tanta diligentia & anxietas sit profutura, Deo minus fauente & propitio. Hoc Schemate ista Hebraica elegantissimè expresserunt. Vanum est vobis diluculo præuenientibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panem dolorum. q. d. Vanum est vobis ante lucem surgere ad rem faciendam, in eo tardissimè perno-

ctare, & labores ad multam noctem protrahere, sicque panem multo dolore & labore comedere. Hęc enim omnia nihil vobis proderunt, nisi adsit Domini gratia & benedictio. Quantumcunque laboris & industriæ impenderitis, quantumuis rebus his comparandis studueritis sine Deo, frustra nitimini, inaniter laboratis priuatim & publicè, siue in rebus priuatis & publicis, nisi vos Dominus iuuet.

4 Antithesis superiorum. Contrà dilectis suis Dominus dat opes & liberos velut per somnum & quietem. i. sine multa molestia, ærumna & anxietate. Nempè vt quærant regnum Dei primùm, deinde sperent sibi summa cum facilitate cætera à Domino adijcienda. Leuit.26. Deut.28. Heb. *Sic dabit.* i. proinde dabit dilectis suis somnum & quietem. Cùm impios frustretur suis studijs & conatibus, ideò se conuertet ad pios & dilectos suos fœlicitandos atque prosperandos. כן pro על כן, Ita, pro *Itaque, ergo. Ecce hæreditas Domini*, bona diuinitùs concessa. (&) filij (&) merces siue luctũ, (denique) fructus vẽtris. i. fœcũditas & multiplicatio pecorũ. Consequẽtur vel dormiẽtes à Domino copiosam hereditatẽ, filios, mercedẽ, & pecudũ copiã. Omnia eorum multiplicabuntur & succedent. Asyntheton in singulis membris. Vulgus Rabbinorum per Appositionem exponit de liberis duntaxat. Dormientibus, parumque sollicitis & laborantibus dilectis Domini, ecce de repentè hæreditas Domini, nempè filij, merces, nempè fructus ventris. Filij eis dono Dei cõtingent, & per Epexegesin, fructus ventris. i. liberi, merces illis erunt ac munus eiusdem Dei. *Fructus*, Nominatiui casus. Quare in Græco pro καρπῦ legendũ καρπός.

5 *Sicut.* Sicut sagittæ in manu alicuius robusti sunt hostibus terribiles. *Excussorum* i. piorum vexatorum exagitatorum q. ventilatorum. Σκεπασμῶν, eorum qui sunt concussi & exagitati. i. crucibus quassati & expurgati. Piorum epithetum, quos Dominus probat. q.d Filij piorum etiam afflictorum, & in hoc mundo miserorum sunt fortes & valentes. Deus eos iuuat ac roborat, nec deserit. Eis propter patres, quantumuis concussos & quassatos calamitatibus fauet, adest, curat. Nehutim sic rectiùs exponitur, quàm *iuuentutum*, vel *puritiarum*. Nam frigidus est sensus, & verè Rabbinicus. Quales sunt in manũ viri sortis sagittæ, tales sunt iuuentutis nati. i. liberi in iuuentute susceptι, cùm illi sæpiùs maximas parentibus molestias creent, vt Ismaël, Cain, Ruben, &c.

6 *Desiderium suum*, Beatus qui bonos habet filios, & iuxta sua vota, his domum impleuerit, id est, benè curatis & institutis. Heb. *Pharetram suam.* i. domum suam. Nam pergit in Metaphora sagittarum. *In porta.* Palàm & publicè, vel in iudicio, in senatu & tribunali, quod in portis vrbium collocabatur. Defendetur à suis liberis in litibus, quæ solẽt in portis disceptari.

ARGVMENTVM.

Timore domini, beatitudinem huius etiam vitæ, conciliari.

1 Canticum graduum. CXXVII. Hebr.128.

BEâti omnes qui tíment dóminum: qui ámbulãt in viis eius.

2 Labôres mánuum tuârum quia manducâbis: beâtus es, & bene tibi erit.

3 Vxor tua sicut vitis abûndans: in latéribus domus tuæ.

4 Fílij tui sicut nouêllæ oliuârum: in circúitu mensæ tuæ.

5 Ecce sic benedicêtur homo: qui timet dóminum.

6 Benedîcat tibi dóminus ex Sió: & vídeas bona Ierúsalem ómnibus

diêbus vitæ tuæ.

7 Et vídeas fílios filiôrum tuôrum: pacem ſuper Iſraël.

2 *Labores.* Metonymia, bona labore manuum tuarum parta, fructus laborum tuorum.

3 *Abundans*, fructificans propriè. *In lateribus*, in interioribus & penetrahibus domus tuæ, intra domum tuam, non foris, more impudicarum mulierum, quæ vagæ & inſtabiles eſſe ſolent, Prouerb. 7. Sic Ionæ 1. v. 5. Ionas autem deſcenderat ad latera nauis, i. ad nauis interiora, vt doctè noſter tranſtulit.

4 *Sicut nouellæ*, ſicut germina, ſicut plantulæ pullulantes, ſemperque florentes: tanquam ſurculi oliuarum, qui non poſſunt neque inſeri, neque conſeri, quique perpetuò viridi folijs non abiectis. i. filij tui carebunt ſuſpitione ſpuriatus, erunt genuini, referent patrem vita, moribus, religione, ineamẽris: valebunt vigore & animi & corporis. *In circuitu*, circum tuam menſam, vt tibi miniſtrent & obſequantur, tuóſque nutus obſeruent.

6 *Et videas bona*, proſperitatem Hieruſalem, quando illa fuerit reſtituta. Hoc enim intelligunt Rabbini de redemptione & reſtitutione per Chriſtum. Vt hoc Pſalmo non tantùm conſoletur eos, qui in exilio labore ſuo viuunt, promiſſionibus, verumetiam precetur, vt reſtituantur, & fruantur patria.

7 *Filios filiorum.* Vt diutiſſimè viuas, quouſque cernas pacem tuæ gentis & populi. *Pacem*, (&) pacem Sic etiam Kimhi: etſi aliqui in nominatiuo vertant, Pax (ſit) ſuper Iſraël.

ARGVMENTVM.

Eccleſia gratias agit, quod domini ope tuta ſemper permaneat, precans, vt ſui hoſtes dent pœnas.

1 Canticum graduum. CXXVIII. Hebr. 129.

SÆpe expugnauêrunt me à iuuentûte mea: dicat nunc Iſraël.

2 Sæpe expugnauêrunt me à iuuentûte mea: étenim non potuêrunt mihi.

3 Supra dorſum meum fabricauêrunt peccatôres: prolongauêrunt iniquitâtem ſuam.

4 Dóminus iuſtus concîdet ceruîces peccatôrum: confundântur & conuertântur rétrorſum omnes qui odêrunt Sion.

5 Fiant ſicut fœnum tectôrum: quod priúſquam euellâtur exáruit.

6 De quo non implêuit manum ſuam qui metet: & ſinum ſuum qui manípulos cólliget.

7 Et non dixêrunt qui prætereûntes, Benedíctio dómini ſuper vos: benedíximus vobis in nómine dómini.

1 *A iuuentute*, à pueritia oppugnauerũt me, Heb. Pueritia autem Eccleſiæ ſumitur ab Ægypto. Alijs, ab initio, & temporibus Abel.

2 *Sæpè.* Anadiploſis ad exaggerationem. *Mihi*, contra me. Non me tamen potuerunt extinguere & delere, non tamen

mihi prævaluerunt.

3 *Fabricauerunt peccatores* iniquitatem, iniqua & grauia mera, per Hypozeugma. Imposuerunt dorso meo iniquas plagas, & impresserunt. Sic autem illustrarunt Metaphoram Hebraïcam, Ararunt aratores i. Tyranni. de iniquis contumelijs & verberationibus hostium, deque sui iniqua seruitute. *Iniquitatem suam.* Etiam hîc locutionem Metaphoricam in propriam conuerterunt. Nam ad verb. Sulcum suum. Dorsum meum arauerunt aratores, & produxerunt sulcum suum, (vt prolixior esset ærumna:) in longum tempus extenderunt iniquas suas oppugnationes. Sulcus Metaph. iniquitas, Tyrannis, & iniuria summa.

4 *Ceruices*, hostium potentiam comminuit, vt nos liberaret. Per Metaphoram Heb. lora, funes (bouum scilicet arantium.) E ceruicibus impiorum iuga abrupit, vt illa super dorsum meum exaratio desineret. Ceruices eorum inter se coniugatas & colligatas cum ipsorum iugis præscidit. Vulgò actiuè, funes impiorum, quos impij iniecerunt ceruicibus nostris. q.d. amouit eorum à nobis iugum. Nam continuatur tropus rusticus in Heb. *Confundantur*, excidant sua spe.

5 *Fœnum tectorum*, quod propter loci ariditatem, antequàm ad iustam magnitudinem perueniat, fructúmve ferat, ardore solis exaresçit. Sic illi tollantur de medio, & immatura morte intereant. Ita fiebat ferè in Palestina, vbi tecta erant plana, & ardor solis vehementissimus.

6 *De quo*, fœno. Quod fœnum ita exaruit, vt neque meti neque colligi possit, vel si colligatur, cõficere manus, sinûsve plenitudinem. i. quod planè perijt, quod tam est inutile & infœlix, vt neque metatur neque colligatur. Precatur vt osores Ecclesiæ celerrimè pereant & infœliciſſimè.

7 *Et non dixerunt*. Altera pars quarti versus. Conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion, & qui non dixerunt inter prætereundum, fauor Domini sit super vos, benedicamus precamur vobis per nomen Domini. q.d. Non tantùm pereant qui oderũt Sion, & apertas cum eo inimicitias exercent, sed etiam qui non dixerunt prætereundo, Benedictio &c. non solùm qui oderunt, sed etiam qui non amant. Vult, vt non modò non stemus contra Ecclesiam, verumetiam vt pro ea stemus. Contra tepidos & politicos.

ARGVMENTVM.

Peccatorum veniam magno ardore deposcit, redemptionem, per Christum videlicet, pollicens.

1 Canticum graduum. CXXIX. Hebr 130.

2 DE profûndis clamâui ad te dómine: dómine exaûdi vocem meam.

3 Fiant aures tuæ intendêntes: in vocem deprecatiônis meæ.

4 Si iniquitâtes obseruáueris dómine: dómine quis sustinêbit?

5 Quia apud te propitiátio est: & propter legem tuam sustínui te dómine.

6 Sustínuit ánima mea in verbo eius: sperâuit ánima mea in dómino.

7 A custódia matutîna vsque ad noctem: speret Israël in dómino.

8 Quia apud dóminum misericórdia: & copiôsa apud eũ redémptio.

9 Et ipse rédimet Israël: ex ómnibus iniquitátibus eius.

2 *De profundis*, de profunditatibus (aquarum, exiliorum) de locis calamitosis & infœlicibus. Valles, profunditates, abyssi, symbola ingentium calamitatum. Vbi nota elegantem Antithesin ad Psalmos Graduum siue ascensionum. Ascẽsiones sunt liberationes ab exilijs & crucibus, libertas, pax. Profunda autem, seruitus, captiuitas, persecutio & aliæ calamitates. Vt nesciant Hebraismum, qui interpretantur, E profundis animi sensibus, vel angustijs.

4 *Obseruaueris*, accuratè inuestigaueris & excusseris *Sustinebit*, consistet propriè, stabit. q.d. nullus. Noli igitur solùm esse iudex, sed etiam esto misericors. Nam spes vna est, quoniam apud te est propitiatio.

5 *Propter legem tuam*, propter legis tuæ promissiones לְמַעַן תּוֹרָתְךָ Torá, *Legem* legerũt, vt א ponatur pro ה ritu linguæ. Masoretæ malunt legere Tiuaté, à יָרֵא, *Vt timearis*. Apud te est indulgentia & propitiatio, vt te homines timeant, & venerentur. Timor enim est reuerentia & pietas erga Deum cum metu eius offendendi. Prius est rectius & simplicius. *Sustinuit te*, confidi in te, te expectaui. Hîc Masoretæ etiam differunt à Septuag. in distinctione. Ab hoc enim verbo incipiunt sequentem versum. Quin & 6,7,8, aliter paulò distinguunt. Vbi & si sententia minimè varietur, obseruatur tamẽ, vt omninò præstet sequi nostras distinctiones, incisa & periodos.

6 *Sustinuit*, confidit in eius dictis, & promissionibus de venia precantibus, & ad se confugientibus danda: expectauit patienter promissam pœnitentibus gratiam.

7 *A custodia*. Hîc sensum duntaxat sequuntur. Heb. Ab obseruantibus manè obseruantibus manè speret Israël in Domino. (Nam hîc Masoretarum Soph pasuc negligo.) Ab ipsis excubitoribus matutinis, à crepusculo quo excubitores incipiunt vigilare vsque ad alterum crepusculum matutinum quo alij succedunt, à vigilia matutina vsque ad alteram vigiliam matutinam: vel iuxta alios, præ excubitoribus matutinis. q.d. Magis speret in Domino, quàm in custodibus matutinis, quantumuis diligentibus & præuenientibus lucem. Nam ad hanc diligentiam ostendendam, Epizeuxin repetitione vsus est. Vim comparationis in re putarunt positam, quòd excubitores agant excubias vsque ad manè duntaxat, Israël autem debeat sperare ab ipso

manè vsque ad vesperam. i. perpetuò. Adde potuisse legere Shimmurim, non Somerim, excubias, Exod. 12. ijsdem literis, diuersis solùm punctis. Abben Ezra aliter. Magis quàm excubitores matutini siue vigiles nocturni, qui lucem auidissimè expectant, sperauit anima mea in Domino. Nam iuxta Soph pasuc Masoreticum, hæc cum antecedentibus Rabbini iungunt: vt *Speret Israël in Domino*, sit nouus versus.

8 *Redemptio*, liberatio, defensio, præsidium, saluatio.

9 *Redimet*, liberabit, eruet, purgabit ab omni vitio, impuritate & scelere. Ad pretium & meritum sanguinis Dominici, Nostri respectum docent, quantumuis Rabbini censeant redimere, vsu suæ linguæ, simpliciter sumi pro liberare, saluare, eruere. In Christo enim habemus redemptionem per sanguinem ipsius. Ephes. 1.

ARGVMENTVM.

Humilitatem & modestiam suam Deo offert & proponit. Sacrificium longe gratissimum.

1 Canticum graduum Dauid. CXXX. Hebr. 131.

DOmine non est exaltâtum cor meum: neque elâti sunt óculi mei.

2 Neque ambulâui in magnis: neque in mirabílibus super me.

3 Si non humíliter sentiêbam: sed exaltâui ánimam meam.

4 Sicut ablactâtus est super matre sua: ita retribútio in ánima mea.

5 Speret Israël in dómino: ex hoc

nunc & vsque in sæculum.

1 *Exaltatum.* De superbia animi, & interiore.

2 De superbia vitæ, operum & exteriore. *Super me*, præ me, supra meum captum & vires, plus quàm ego possim capere, comprehẽdere, efficere. Nam Ambulare in magnis, est gerere, tentare, conari res quę vires & statum excedant. In mirabilibus, scrutari arcana consilia Dei, vim ingenij superantia.

3 Discedunt à vocibus, vt sensum efficiant planiorem. Ad verb. Si non posui me vt silere facerem animam meam. i. si non animum meum ad silentium & modestiam composui, nisi animi summissionem semper colui, nisi animo demisso me gessi vt infantulus. Nisi velis, pro *Vedomamti* legisse *Veromamti*, quemadmodum ד & ר præ similitudine confunduntur.

4 *Sicut.* Refertur ad primam partem præcedentis versus, hyperbaton. Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus apud matrem suam, sicut infans, qui vix dum à mammis depulsus est, super matris gremio. Talis enim solet esse humilis & verecundus, totus in materna charitate conquiescere, & omnia ab ea expectare, quòd nondũ corpus curare, neque sine alterius adminiculo pedibus insistere valeat. *Super.* Sicut infans gremio matris superpositus qui ea fulcitur & nititur, qui in eius hæret sinu: Alijs *Super*, apud. ergo. Hoc autem simili vtitur, vt pij discant niti matre sua Ecclesia, & de mysterijs secundum eam modestè sapere. Quemadmodum infantulus non amplius vbera matris suggens, eam propterea non despicit, aut ab ea reliqua sperare desinit, sed totus à matre pendens, nihilque discernens, quod illa offert, promptè excipit. Ita *retributio in animam meam*, &c. Redditio enuntiationis hypotheticæ. Nisi talis fuerim, ita animæ meæ Deus, vt grauissimas arrogantiæ pœnas luam, faciat. Est hyperbaton. Si non demisse sensi, sicut infans lus à matre pendẽs, sed elato sui animo, verè mihi elationis mercedem Deus rependat. Chrys. Me Deus puniat, si humiliter & demisse de me senserim, tanquam nuper ablactatus: siue à lacte summotus puer, omnia à matre sua expectans, quòd ex se nihil possit. Quia autem huiusmodi formulæ asseuerandi & iurandi solent in hac lingua esse Ecliptica

Ecliptica, Masoretæ legerunt ijsdem quidem literis, sed diuersis punctis כגמול Caggamúl, non, Caggemúl, עלי halaí, non halé, vt præcesserat. Sicut, inquam, ablactatus, super me anima mea. Quod ænigma Rabbini postea Eclipsibus diluunt. Sicut ablactatus, (sic) super me anima mea (est): vel, (Si non est) sicut ablactatus, in me anima mea: vt sit repetitio, & veluti præcedentium expositio. Deinde vt absoluatur sententia, subaudiunt, frustrer spe mea penitus, malè peream, quidve simile.

5 Populum, vt exemplo suo omnem salutis suæ spem in Deo ponant, hortatur.

ARGVMENTVM.

Ecclesia Deum obtestatur, vt memor Dauidis, eiúsque voti, in Sione habitet, Christúmque exhibeat, quem ipsi magna verborum solennitate promisit.

1 Canticum graduum. CXXXI. Hebr. 132.

MEmênto dómine Dauid: & omnis mansuetúdinis eius.

2 Sicut iurâuit dómino: votum vouit Deo Iacob.

3 Si introíero in tabernáculum domus meæ: si ascêndero in lectũ strati mei.

4 Si dédero somnum óculis meis: & pálpebris meis dormitatiônem.

5 Et réquiem tempóribus meis: donec inuéniam locum dómino ta-

bernáculum Deo Iacob.

6 Ecce audíuimus eã in Ephrâta: inuénimus eam in campis ſyluæ.

7 Introíbimus in tabernáculũ eius: adorábimus in loco vbi ſtetêrunt pedes eius.

8 Surge dómine in réquiem tuam: tu & arca ſanctificatiônis tuæ.

9 Sacerdôtes tui induântur iuſtítiam: & ſancti tui exûltent.

10 Propter Dauid ſeruum tuum: non auêrtas fáciem Chriſti tui.

11 Iurâuit dóminus Dauid veritâtem, & non fruſtrâbit eum: De fructu véntris tui ponam ſuper ſedem tuam.

12 Si cuſtodíerint fílij tui teſtamêntum meum: & teſtimónia mea hæc quæ docêbo eos.

13 Et fílij eôrum vſque in ſéculum: ſedêbunt ſuper ſedem tuam.

14 Quóniam elêgit dóminus Sió: elêgit eam in habitatiônem ſibi.

15 Hæc réquies mea in ſéculum ſéculi: hîc habitâbo quóniam elêgi eam.

16 Víduam eius benedîcens benedîcam: paúperes eius ſaturâbo pánibus.

17 Sacerdôtes eius índuam ſalutâri: & ſancti tui exultatiône exultâbunt.

18 Illuc produ̇cam cornu Dauid: parâui lucêrnam Chriſto meo.

19 Inimîcos eius índuam confuſiône: ſuper ipſum autem efflorêbit ſanctificátio mea.

1 *Manſuetudinis.* עניתו Hanvathó legerunt ijſdem literis, quibus Maſoretæ, ſed alijs punctis. ענוה enim manſuetudinẽ ſignificat. Iſti autem Hunnuthó, *afflictionis eius*: quam pertulit, vt cultum tuum amplificaret & inſtauraret, deinde locum cultus tui ſtabiliret ac conſtitueret. Putant autem eſſe verba populi.

2 *Sicut*, Dauid ſcilicet. Memento etiam quemadmodum iurarit, & firmiter promiſerit. Hinc Hebr. *qui*, qui quidem (Dauid) iurauit Domino (&) vouit potẽti (Deo) Iacob, quod ſequitur, de æde ipſi conſtruenda. Votum illud 2. Reg. 7. 1. Par. 17. & 22.

3 Dicendo ſup. (iuxta conſuetas Mimeſes) id quod ſequitur vſque ad v. 8. *Si*. Proximè docuimus formulas iurandi ferè eſſe imperfectas, cuiuſmodi eſt hæc vſque ad 6. v. Eò enim vſque protẽditur. Si quieuero, donec reperiam aream tabernaculo Dei Iacob ædificando, peream, moriar, vel quid ſimile. q.d. Priùs non ingrediar limen domus meę, ue-

que corpus quieti tradam. Nam huius iuramenti sunt multæ partes, per Anadiplosin.

5 *Et requiem temporibus meis.* Totum istud est additum à Septuaginta, ad Auxesin. Erat enim ingens Dauidis ardor ad istud perficiundum. 2. Reg. 7. Qui cùm fuisset diuino oraculo prohibitus, testamento tamen reliquit locupletissimam materiam & exemplar, Ordinum Leuiticorum formam & rationem, ministeriorum fundationes & redditus, rei diuinæ solennia & ritus. 1. Par. 22, 23, 24, 25, 26.

6 Verba adhuc Dauidis per Mimesin. *Eam*, sedem, habitationem, ædem, mansionem: pro, eum locum, vt legit Theodor. vel, id tabernaculum. Enallage genetis, habita ratione æquipollentis substantiui. Nam sedes & locus, tabernaculum & habitatio idem valent, משכן & שכינה. Ita R. Kimhi. Chrys. autem ad arcam refert, Augustin. ad requiem Dei, vt sit relatiuum sine antecedente, vel præpositum antecedenti. *In Ephrata*, in regione Ephratea, & quasi feraci, fructuosa, quæ complectebatur aliquem terræ sanctæ tractum, Bethlehem, Hierusalem, & viciniam. Anonymus. Domum Dei, siue locum destinatum ædi ipsius audiuimus per Prophetas vel maiores esse in Ephratea regione, ædem statariam & immobilem illic Deo esse ædificandam, relicta Silo. Aliâs Bethlehem propriè dicitur Ephrata, Genes. 35. & 48. quod vocabulum potius delegit, quàm Hierusalem, tametsi templum in ea minimè excitãdum esset. Primùm, per Synecdochen poëticam, quòd vicinia duarum illarum vrbium faceret duntaxat duarum leucarum discrimen, & Hierusalem esset de agro Bethleemitico. Deinde vt sciretur templum extruendum in tribu Iuda. i. in illa Hierosolymorum regione, quę ad tribum Iuda pertineret, & ad Bethleem prospiceret. Alioqui Hierusalem ferè tota erat in tribu Beniamin. Præterea vt ad vocem Ephraim alluderet per paronomasiam. q.d. Relinquet Dominus Ephraim, & veniet Ephratam. Deseret Silo vrbem Ephraim, & commigrabit Ephratam tribus Iudæ. Denique propter Christum verum Dei templum, in Ephrata siue Bethlehem nasciturum. Vnde R. Ioseph & D. Hieronym. in Epitaphio Paulæ, locum, in quo Christus esset nasciturus, audiuimus esse in Ephrata. i. in Bethlehem. *In campis syluæ*, Hierosolymis, in area Arunnæ Iebusæi syluosa, & nemorosis arboribus consita. 2. Reg. 24. In agris eius syluestribus & nemorosis inuenimus locum ædis Domini Illic comperimus templum esse extruendũ in tribu Iuda, neglecta Ephraim Alij, *In Ephrata*, cùm Dauid esset in Ephrata siue Bethlehem, & in cãpis syluosis, comperit per reuelationem locum, in quo templum esset condendum.

7 *Introibimus.* Tum, vbi illic locus Domini fuerit extructus, introibimus in eius domicilium, & eũ adorabimus, dicendo quæ sequuntur. *In loco.* Heb. Eadem verba quæ suprà Psal. 98. v. 6. Adorate scabellum pedum eius. Quare ad verbum nunc ita verti potuit, Adorabimus scabellum eius. ideſt, vt Hebræi exponunt, Arcam fœderis, in qua ille sedebat edendo oracula, & patrando miracula: & apud quam suam præsentiam & opem pollicebatur inuocantibus. Eius enim circunductu ceciderũt muri Hiericho, victoria in bellis obtinebatur, prædicebatur, &c. Quæ erat typus Ecclesię, vel potius corporis Domini.

8 Resumit suam precem populus, ad cuius imitationem tres istos versus 8, 9, 10, in dedicatione templi vsurpauit Salomon, 2. Par. 6. Requiem autem vocat locum domus Domini, quietum, immobilem, statum & fixum. Qualis nõ erat ante templum conditum, quoniam tabernaculum Mosis erat motoriũ & portatile: deindequia vagum, in Silo, Nob, Gabaon, &c. sine certo domicilio. *Sanctificationis*, fortitudinis, ptoptiè. Relinque, Domine, Gabaon, teque recipe in hunc locum perpetuæ quieti tuæ destinarum.

9 *Iustitiam*, pietatem, sanctimoniam, vitamque suo gradu dignam. Chrysost. vt iustè & sanctè coram te ministrent, remque tuam diuinam purè faciant. *Sancti tui*, Leuitæ in suggesto & choro coram te canant ore, & psallant instrumentis musicis, hilariter ministrent.

10 *Propter Dauid*, propter promissionem factam Dauidi, item propter eius mansuetudinem, virtutes, cruces & merita, è principio Psalmi. *Non auertas*, ne repellas, ne repudies precem Christi tui. Rabbini ferè intelligunt Salomonem: sed nostri appositiùs & rectiùs Christum Dominum. Eum, ô Domine pro sua reuerentia, exaudi pro nobis interpellantem. Vel ex Chrys. Ne differas aduentum ipsius propter Dauidem, cui eum promisisti.

11 *Iurauit.* Enallage personæ. Iurasti enim Dauidi verita-

tem & non fruſtraberis eum, dicendo ſup. quod ſequitur, vſque ad finem Pſalmi. *Veritatem*, indubitatum promiſſum. *Non fruſtrabitur eum*, non fallet, non violabit, nec irritum faciet. *De fructu ventris*, de filijs tuis, vel aliquem de filijs tuis. i. Chriſtum. Nam מן *Min* Heb. *De* Latinè, inſeruit diſtributionibus. Hinc Theodorito, orant pij ne Dauidis genus & regnum extinguatur. Alijs, vt Deus promiſſum de Meſſia, propter Dauidem, impleat, Eccleſiæ faueat & eius miniſtris ex promiſſione, quam vſque ad calcem Pſalmi canit.

14 *Elegit eam*, deſiderauit. Eſt aliud verbum à ſuperiore in Hebræo.

15 *Hæc requies mea.* Sion locus in quo volo requieſcere, morari, ſtatam ſedem figere, loco ampliùs non mutato.

16 *Viduam eius.* Heb. venationem eius, eſcam, victum eius benedicam & multiplicabo. Sic Grec. θήραν, *venationem*. Sed Noſter legit inconſulta veritate Hebraica χήραν, *viduam*, vt & Apollinarius: quòd mox ſequerentur *Pauperes*. vtroſque enim ſolet Scriptura coniungere. *Benedicam*, copioſis, magniſque afficiam beneficijs, proſperabo. *Panibus*, abundantia rerum ad victum neceſſariarum.

17 *Salutari*, ſanctimonia & ſecuritate, Chryſ. Heb. ſalute. *Et ſancti eius*, (Leuitæ) iubilando iubilabunt. Salutem vocat, ſalutarem virtutem & pietatem. In his enim ſalus omnis noſtra poſita eſt. Hinc ſup. v. 9. Iuſtitiam dixit. Reſpondet enim Deus Eccleſiæ precibus in bonis corporalibus & ſpiritualibus.

18 *Producam*, oriri & germinare faciam, propriè. Vnde Chriſti cognomentum tſemah. i. germen. Hier. 23. *Cornu*, robur, regnum, decus & regiam maieſtatem Chriſti, Dauidi. *Dauid* enim eſt hîc datiui caſus. *Lucernam*, ſplendorem firmaui & gloriam, vt Pſal. 17. v. 32. ſi quidem Chriſtus hîc Dominum noſtrum ſignificet. Sin Dauidem, *Lucernam*. i. Chriſtum verum, qui omnem hominem illuminat ſua gratia, & donis Spiritus ſancti multiplicibus: vt 2. Par. 21. ſub Ioram, noluit Dominus diſperdere domum Dauid, propter pactum, quod inierat cum eo, & quoniam promiſerat ei dare lucernam, & filijs eius omni tempore. i. Chriſtum. Docet ſplendorem familiæ Dauidicæ, & regnum nunquam extinctum iri. Chryſ. per lucernam intelligit Ioãnem Baptiſtam, Proſper Prophetarum oracula, templum Solomonicum.

Hæc omnia præluxerunt Chriſto, eumque prænuntiarunt.

19 *Sanctificatio*, corona, diadema ipſius. q.d. Quotidie multiplicabitur magnitudo eius atque maieſtas. Sed ſic verterunt, primùm quia verb. Nazár dicitur de Nazaræis Domino ſeparatis & ſanctificatis. Num. 6. Deinde, vt hæc intelligerentur de vero Meſſia, qui eſt ſanctus ſanctorum, Dan. 9. & ſanctificatio, per quam ſancti iuſtique efficimur, paſſim apud Apoſtolos. q.d. inquit Chryſoſt. Chriſti tempore florebit templum meum.

ARGVMENTVM.

Eccleſiæ conſenſionem eſſe ſuauiſſimam, à Deo cumulatè benedictam.

1 Canticum graduum Dauid. CXXXII. Hebr. 133.

ECce quàm bonum & quàm iucúndum: habitâre fratres in vnum.

2 Sicut vnguêntũ in cápite: quod deſcêndit in barbam, barbam Aarõ.

3 Quod deſcêndit in oram veſtimênti eius: ſicut ros Hermon, qui deſcêndit in montem Sion.

4 Quóniam illic mandâuit dóminus benedictiônem: & vitam vſque in ſéculum.

1 *Fratres*, ſacerdotes, vt inter eos nulla ſit pugna doctrinæ & morum. Abben Ezra, fideles & homines eiuſdem ſanctæ religionis. R. Ioſeph, Principes politicos & Eccleſiaſticos, maximè Regem Meſſiam & ſummũ Pontificem. R. Dauid.

Tu in genere de omnibus fidelium ordinibus. *Habitare in vnum*, esse cõcordes, concordiam inter se colere. Nam concordia primùm fragranti balsamo suauior, deinde fertili & cœlesti rore vtilior. Per eam religio & spiritualia suauiter fragrant & latè sparguntur, Politia & temporalia vigent & prosperantur.

2 *Sicut vnguentum.* Similitudo è rebus factis & spiritualibus. Sicut vnguentum pretiosissimum, constans multis pretiosissimorum aromatum generibus, Exod. 30. Hinc Hebr. Sicut vnguentum bonum super caput. Cuiusmodi odoris sui fragrantia ipsum & præsentes mirificè oblectabat ac reficiebat. Præter Reges vngebantur ad ministerium sacerdotes & Leuitæ oleo siue chrismate sancto. *In capite.* Super caput eius fusum. Nam Moses Aaronis induti vestibus Pontificijs caput oleo sacro perfudit tanta copia, vt destillaret in barbã ipsius, indéque in suprema vestimentorum eius orã. Leuit. 8. *Aaron.* Patronymicè, pro *Pontifice*: vt Latinè Cæsares appellantur à primo Cæsare.

3 *In oram.* Heb. in os, in ostium & introitum. quod Kimhi interpretatur de colli theca siue strophio. Gall. *Collet.* Vulgò tamen intelligunt Aaronicum istud vnguentum ex capite in imos vsque pedes defluxisse. *Vestimenta.* Hebr. plurali numero, Vestimẽtorum eius. Nam sacerdos, siue Aaronius, siue vulgaris, multis ad solennitatem & splendorem diuini ministerij vtebantur ornamentorum generibus, Leuit. 16. & Ioseph. lib. 3. Antiq. cap. 8. *Sicut ros.* Altera similitudine è rebus profanis & naturalibus vnitatem & concordiam Ecclesiæ & membrorum eius comparat rori, qui montem Hermonem & loca montana Sionis feracia & fœcunda reddit, & rerum omnium parit affluentiam. Vt *ros* Hermonius, qui defluit in montes Sionis, vt ros è monte in montem, maximè humiliorem solet defluere, suauis est concordia. *In montem.* Hebr. Montes Sion. Nam vnus quidem erat mons radice, verùm iugis tres, i. erat triceps siue triiugus: Sion de nomine totius, vbi ædes regiæ siue ciuitas Dauid: Moria, vbi ædes Dominica siue templum: Acra secundum quem vrbs Hierusalem porrigebatur. Alij malunt intelligere montanã Sionis, i. totius Iudææ. Kimhi minus subtiliter repetit *Sicut ros*, vt sit tertia similitudo, hoc modo: Sicut ros Hermon (& sicut ros) qui descendit in montes Sion.

Existimauit fortassè Sionem esse editiorẽ Hermone, quem tamen collocat inter editissimos terræ sanctæ, è Psal. 88. Est autem Hermon mons prope Iordanem, Libano vicinus, perpetua niue conspersus, vnde perpetuus surgit vapor, roris origo & fons, Sionem fœcundissimè aspergentis.

4 *Illic*, in loco concordiæ, charitatis & vnitatis. Kimhi satis altenè, in montibus Sion. *Mandauit*, promisit, effecit. *Benedictionem*, bonorũ omnium copiam & vitam sempiternam.

ARGVMENTVM.

Ecclesia domini cultores ad Dei laudes hortatur.

1 Canticum graduum. CXXXIII. Hebr. 134.

2 Ecce nunc benedícite dómino: omnes serui dómini.

3 Qui statis in domo dómini: in átriis domus Dei nostri.

4 In nóctibus extóllite manus vestras in sancta: & benedícite dómino.

5 Benedîcat te dóminus ex Sion: qui fecit cælum & terram.

1 Præcedentium Gradualium conclusio & quasi epilogus, vt Dei ministri in templo morantes die nocteque Deum tantorum beneficiorum auctorem ritè colant, ac pro se & populo orent. Breue sacerdotum speculum.

2 *Serui*, Leuitæ. Vnde eorum sequitur Periphrasis, *Qui statis in domo Domini*, qui illic consistitis & moramini ad rem diuinam faciendam. Vnde Chald. Qui statis super custodia domus Sanctuarij Dei, & laudatis in nocte.

3 *In atrijs domus Dei nostri.* (Et) in atrijs. Totum hoc additum est à Septuaginta è Psalmo sequenti, vt non tantùm

de Leuitis ministtis templi hęc dicta intelligeremus, verùm etiam de Laïcis, qui dum res diuina fiebat à tẽpli ministris in sacerdotum atrio, consistebant in suis, viri in atrio virorum, fœmine in fœminarum. Quanquam initio vnicum vtriusque sexus erat atrium, quod in libris Regum atrium Israël appellatur.

4 *In noctibus*, quo tempore cęteri dormiunt. Hoc iungũt Masoretæ cum fine præcedentis versus. Sed nihil necesse, cùm præsertim Leuitæ interdiu ministerijs vacarent, quò pertinebant præcedẽtia, noctu verò custodijs, quò sequentia. Instruit igitur eos, quo pacto se in eis gerere debeant. Dum noctu custodijs templi vacatis, procul à populi conspectu, Deum sanctè collaudate, attollendo in sancta loca manus, adeò vt etiam pro absenti & dormiente populo precemini, dicendo quod sequitur, Benedicat te, &c. Nam laudatur etiam Deus, cùm inuocatur, & vsurpatur nomen ipsius ad alterius benedictionẽ, *In sancta*, in cœlum Heb. 9. Aut, versus eas templi partes, quarum vna vocatur Sancta. i. Hecal, altera Sancta sanctorum. i. Debir, vbi erat arca (typus corporis Domini) vbi se orationes exauditurum erat pollicitus: quanquam etiam illæ referebant cœlum. Ibid. Apostolus. Chald. Super ambonem, siue suggestum sanctum. Alij, ad sanctitatem, i. sanctè, ritè.

5 *Benedicat*. Mimesis consueta. O Leuitæ, dicite populo, Benedictione & fauore prosequatur te Dominus, cœli terræque conditor, qui vult & potest iuuare. Fortassis etiam verba sunt Psalmographi benè precantis ijs, qui suo consilio paruerunt. Si sic Deo benedixeris, si sic Deum collaudaueris ô Leuita, ô Laïce, te vicissim benedicat & fortunet Deus ille magnus orbis opifex. *Te*. Immutat constructionem ob immutatum significandi modum. Benedicere enim suprà significabat collaudare, celebrare, gratias agere, nunc verò benefacere, bonis & fœlicitate afficere, fauere, beneficia tribuere.

ARGVMENTVM.

Ad Deum celebrandũ inuitat, quòd Israëlem magnis beneficijs cumulauerit & Idola sint inutilia.

i Hallelu-ia. CXXXIIII. Hebr. 135.

LAudâte nomen dómini: laudâte serui dóminum.

2 Qui statis in domo dómini: in átriis domus Dei nostri.

3 Laudâte dóminum, quia bonus dóminus: psállite nómini eius, quóniam suâue est.

4 Quóniam Iacob elêgit sibi dóminus: Israël in possessiônem sibi.

5 Quia ego cognôui quòd magnus est dóminus: & Deus noster prę ómnibus diis.

6 Omnia quæcûnque vóluit dóminus, fecit in cælo & in terra: in mari, & in ómnibus abyssis.

7 Edûcẽs nubes ab extrêmo terræ: fúlgura in plúuiam fecit.

8 Qui producit vẽtos de thesaûris suis: qui percûssit primogénita Ægypti ab hómine vsque ad pecus.

9 Emîsit signa & prodígia in médio tui Ægypte: in Pharaônem, &

in omnes seruos eius.

10 Qui percûssit gentes multas: & occîdit reges fortes.

11 Sehon regem Amorrhæôrum, & Og regem Basan: & ómnia regna Chanâan.

12 Et dedit terram eôrum hæreditâtem: hæreditâtem Israël pópulo suo.

13 Dómine nomen tuum in ætêrnum: dómine memoriâle tuum in generatiônem & generatiônem.

14 Quia iudicâbit dóminus pópulum suum: & in seruis suis deprecábitur.

15 Simulâchra Géntium, argêntũ & aurum: ópera mánuum hóminũ.

16 Os habent & non loquêntur: óculos habent, & non vidêbunt.

17 Aures habent & non aúdient: neque enim est spíritus in ore ipsôrum.

18 Símiles illis fiant qui fáciunt ea:

& omnes qui confîdunt in eis.

19 Domus Israël benedícite dómino: domus Aaron benedícite dómino.

20 Domus Leui benedícite dómino: qui timêtis dóminum, benedícite dómino:

21 Benedîctus dóminus ex Sion: qui hábitat in Ierúsalem.

1 Hic & tres sequentes sunt coronis præcedentium Graduálium. Quare sunt de reditu è captiuitate.

2 O vos qui statis in domo, i. sacerdotes(&) in atrijs domus Dei nostri.i. O vos Israëlitæ, ô vos Laïci.R. Dauid. Domum Domini appellat sacerdotum conclaue, quod Chorum appellamus. Atria, loca Laïcorum, quæ nos Naum. Interpretes Latini & Græci vtraque Atrij nomine insigniuerunt,siue penuria vocabulorum, siue comparatione templi tecti & interioris. Hebræi rectè distingunt. Nam atrium sacerdotum vocat חצר *Hatser*. q. chorum, locũ canentium. Vnde חצוצרות hatsoseroth, tubæ, organa, quibus canebant Dei laudes. Populi siue Laïcorum עזרה, *Azara*. q. Adiutorium. Ratiùs *Hatser*.

3 *Quoniam suaue*. Psallere scilicet nomini Domini. vt referatur ad totum complexum. Vel, iuxta R. Dauid,ad solum Nomen, quoniam suaue est, nomen Domini. Anonymus masculinè, vt כי טוב, *Quia bonus Dominus*. Psallite nomini eius, quoniam suauis est (Dominus).

4 *Iacob*. Patronymicè Iacobeos, Israëlitas, non Esaïtas, siue Idumæos. Interim alludit ad electionem Iacob Patriarchæ,repudiato & reprobato Esau,de quo mysterio Malach.1. & Rom. 9.10.11. *In possessionem sibi*, in peculium, vt sit ei peculiaris & proprius populus. Exod.19.

5 *Quia ego*. Ad ista vos hortor & inuito, quia ego scio Dominum, Deumque nostrum omnium Deorum esse maximum. Alij malunt esse tertiam rationem, cur Deus sit honorandus & collaudandus, per Anaphoran. Prima fuit, qua bonus, secunda quia elegit Ecclesiam: nunc tertia, quia magnus virtute & maiestate præ omnibus dijs. i. quia omnipotens.

6 Ab effectis naturalibus, ordinarijs & extraordinarijs, superiorem propositionem probat de Dei incõparabilitate vsque ad 13. v. *Voluit*. Deus enim est agens liberrimum.

7 *Nubes*. Sic & Kimhi. Oritur à Meteoris, vt quæ sint perspicua omnipotentiæ Dei signa, dum causæ eorum latẽt. נשׂיאים, eleuationes propriè, exhalationes, vapores, Meteororum materiam & originem. *Ab extremo terræ*, ab extremis terris, ab vltimis terrarum oris, vt cœlum obducat, calores mitiget, pluuias fundat. Vel. è mari, siue Oceano, terræ extremitate vtrumque hemisphærium disterminante, vt 3. Reg. 18. & Amos 5. qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Hoc posterius sequitur Kimhi. Alij, è terræ visceribus. Alij, è superficie terræ, quæ est vltima pars mundi *In pluuiam*, in signum proximum pluuiæ, vt mox sequatur pluuia. Gen. 1. In tempora & annos. i. in signa temporum & annorum. Aliqui Rabbinorum, cum pluuia. *In*, pro *Cum*. Magnum miraculum, inquiunt, è nubibus, quæ aqueæ sunt, exilire flammas. Quin nec fulgura & coruscationes, igneæ quantumuis substantiæ, à pluuiarum vel nubium aquis extinguntur. Sic & Theodor. Alij retinent vim Præpos. Qui fulgura mutat in pluuiam, & coire facit.

8 *De Thesauris suis*, de locis & causis occultis: de receptaculis & quasi de promptuario suo, vbi eos tenet reclusos. Vnde Philosophi inter se rixantur de ventis. Materiam vidẽt esse exhalationem, flatum, & agitationem aëris circum latera mundi sentiunt, sed formam & modum nesciunt. Quin nec loca vnde incipiunt flare, satis explicant. Thesauros vocant cellas & loca, in quibus aliquid absconditur, loca abdita è quibus exire videntur venti. *Qui percussit*. Iam de priuatis Dei operibus & miraculis, ex Exod. 12. &c.

9 *Signa*. A miraculis & operibus extraordinarijs nunc Deum celebrandum docet. *In medio tui*, intra te, toram per

Ægyptũ, siue manifestè. Chrys. *In Pharaonẽ*, cõtra Pharaonẽ regẽ Ægypti. Pharao è Iosepho lingua Ægyptiaca erat nomen dignitatis Imperatoriæ, non propriæ: aut fortasse à primo Monarcha cæteri illic dicti sunt Pharaones, vt postea à primo Ptolomæo Ptolomæi, & Latinè Cæsares à primo Cæsare. *Seruos eius*. Aulicos, purpuratos & milites, vt eius stipendiarios. Seruos Regis Scriptura appellat ad discrimen populi, quem seruum Regis esse non vult, sed populum, ne herili & despotico imperio premendus existimetur. Consule præsertim libros & historias Regum.

10 *Fortes*. Alij, numerosos & multos. Nam Hatsumim vtroque modo accipitur. Tum autem terra Chanaan, imò verò vniuersa ante Monarchias quatuor, abundabat Regibus, vt Iosue vno die triginta vnum confeciisse memoretur. Reges appellabant prima illa sæcula, quotquot in suis regionibus summum tenebant imperium, tametsi angustè circumscriptis. Nec opponenda Assyriorum vetus Monarchia, quia eam esse fabulosam multis argumentis iam alibi ostensum est.

11 *Sehon*. Prolepsin explicat particulatim è cap. 21. Numer. Deut. 2. & 3. *Omnia regna*, scilicet triginta vnum, Ios. 12. Chanaan & Amorrhæus filij Cham, nepotes Noë, à quibus Chananæi & Amorrhæi. Genes. 10.

12 *Hæreditatem*. Anadiplosis: hæreditatem, inquam, Ios. 12. *Israël*, Israëli, dativo casu.

13 *Memoriale tuum*. Memoria tui, & recordatio tuorum mirabilium operum, his de causis semper erit celeberrima. Metaph.

14 *Iudicabit*, vlciscetur, vindicabit ab iniuria. Gall. *Fera iustice à son peuple*. Illum suo patrocinio tuebitur ac defendet. *Deprecabitur*. A seruis suis exorabitur, siue propter seruos suos. Chrys. Exorabilis erit eis, passiuè. Reconciliabitur, placabitur seruis suis, qui nunc gemunt in exilio. Græc. παρακληθήσεται, se cõsolabitur, cõsolationem accipiet. Quo pacto יתנחם Rabbini exponunt, præter aliquos, qui *Pœnitudine ducetur super seruos suos*, in morem pœnitentis se clementer deinceps cum eis geret ac ignoscet.

15 Antithesis, de qua Psal. 113. & Sap. 15. qua Deos Gentiles extremò extenuat, & per Sarcasmum deridet. Quocirca veræ religionis expertes, Athei, & sine Deo esse dicuntur,

Ephes.2. Rom.1.

19 *Domus*. Genus Israël celebrate & colite Dominum ob tãta & tam singularia erga vos beneficia. Hortatur ad gratiarum actionem.

ARGVMENTVM.

Ad Dei confessionem excitat propter ipsius in omnia, maximè in populum suum, prouidentiam atque beneficia.

1 Hallelu-ia. CXXXV. Hebr. 136.

COnfitémini dómino quóniam bonus: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

2 Confitémini Deo Deôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

3 Confitémini dómino dominórum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

4 Qui facit mirabília magna solus: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

5 Qui fecit cælos in intellêctu: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

6 Qui firmâuit terrã super aquas: quóniam

quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

7 Qui fecit luminária magna: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

8 Solem in potestâtem diêi: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

9 Lunam & stellas in potestâtem noctis: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

10 Qui percûssit Ægyptum cum primogénitis eôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

11 Qui edûxit Israël de médio eôrum: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

12 In manu potênti & bráchio excêlso: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

13 Qui diuîsit Mare-rûbrum in diuisiônes: quóniam in ætêrnum misericórdia eius.

14 Et edûxit Israël per médium eius: quóniam in ætêrnum miseri-

córdia eius.

15 Et excûſſit Pharaônem & virtûtem eius in Mari-rûbro: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

16 Qui tradûxit pópulum ſuum per deſêrtum: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

17 Qui percûſſit reges magnos: quôniam in ætêrnum miſericórdia eius.

18 Et óccidit reges fortes: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

19 Sehon regem Amorrhæôrum: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

20 Et Og regem Baſan: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

21 Et dedit terram eôrum hæreditâtem: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

22 Hæreditâtem Iſraël ſeruo ſuo: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

23 Quia in humilitâte noſtra memòr fuit noſtri: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

24 Et redêmit nos ab inimîcis noſtris: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

25 Qui dat eſcam omni carni: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

26 Confitémini Deo cæli: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

27 Confitémini dómino dominôrum: quóniam in ætêrnum miſericórdia eius.

1 Hallelu-ia iuxta Maſoretas, finis eſt ſuperioris Pſalmi. Sed maluerunt Septuaginta indicare argumentum huius, ne eſſet ἀνεπίγραφος: nempè vt hic titulus oſtenderet Pſalmum eſſe de diuinis laudibus & beneficijs. *Bonus*, beneficus, miſericors, benignus, fons bonitatis. Sibi enim ſufficit, nec alterius participatione indiget. Quia ergo creauit vniuerſum, Angelos & homines, id non contigit, quòd horum opera, miniſterium, ſubſiſtentia ipſi eſſent neceſſaria: ſed quia bonus, & in ſæculum miſericordia eius, vt eſſent res, quæ bonitate & miſericordia ipſius fruerẽtur. *Quoniam in æternum.* Hemyſtichium intercalare vicies ſepties interponitur, vt apud Virgilium, Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus. Docet miſericordiam Domini ſuperare omnia ipſius opera. Pſalm. 114. Eſ. 54. Verſus autem intercalaris (ſic enim Latini appellant) cantabatur & repetebatur à populo, vt fit in noſtris Litanijs, vel à Leuitis ſacerdotibus.

2 *Deorum*, diuorum, Angelorum, cœlitum. Quia eorum,

qui appellantur Dij. Sunt tamen idola vel dæmones, Deus est.

3 *Dominorum*, magnarum & principum terræ. Omnium magnatum & Regum summus est Dominus & præses.

4 *Solus*. Nam mirabilia Magorum & Dæmonum vel sunt præstigiæ, quòd eorum substantia non sit vera, sed vana & imaginaria, vel habent causam Physicam & naturalem, etsi latentem, occultamque vulgò, dum homo, vel dæmon subtilissimè seminales rationes vsurpat, & agentia applicat patientibus. Hìc autem habes breuiter, quis sit miraculorum effector propriè. Nempè *Deus Deorum*. Quæ sit effectionis causa, *Quoniam in æternum misericordia eius*. Quis finis. *Confitemini*, vt videlicet Dei benignitas, magnificentia, gloria, potestas æterna agnoscatur ac celebretur.

5 *In intellectu*, intelligenter & sapienter: summa sapientia & artificio.

6 *Firmauit*, expandit, extendit propriè & exporrexit. *Super aquas*. Terram superiorem aquis extendit, dum eam supra aquas latè & amplè apparere & eminere fecit, congregatis & demissis aquis, quibus initio circunfundebatur, in terræ concauitates & sinus. Genes. 1. Sic enim aquæ sunt infra terram quodam modo, quæ antea erant suprà, idque ad conseruationem terrestrium & aëreorum.

7 *Luminaria magna*, duo, Solem & Lunam. Epithetũ enim istud ad illa duo duntaxat pertinet. Nam stellas in numero luminarium magnorum non esse, Genes. 1. apertè affirmatur. Magna autem appellantur non solùm comparatione lucis, quàm ex se copiosiùs fundunt & spargunt, verùm etiã molis & corporis, vt docet Abben Ezra insignis Philosophus & Mathematicus, & D. Augustin. lib. 2. de Genesi ad literam, cap. 16. Quantumuis hodie Astronomi negent lunam esse post solem stellarum maximam.

8 *In potestatem*, ad moderationem & dominium diei. Vt præsit diebus, eos nõ tantùm efficiendo, verumetiam motu, lumine, influxu, calore, commodos & salutares animantibus & rebus naturalibus reddendo.

9 *In potestatem*. Hebr. pluraliter, in potestates & moderationes. Nam etiam stellæ præter lunam agunt in hæc inferiora motu, lumine, & influxu.

10 *Percussit*, admirandis plagis affecit.

11 Liberatio populi & defensio eius misericordiæ Domini tribuenda.

12 *Excelso*, extento propriè, & porrecto: vt cùm aliquem ferire volumus. Alibi, valido.

13 *In diuisiones*, in multas partes & sectiones, tanquam in muros multos: nempè duodecim pro numero tribuum, vt quæque suum haberet iter, & celeriùs traijceret. Hebræi in suis traditionibus & Epiph. hæresi 64. contra Origenem.

15 *Virtutem*, exercitum eius robustum excussit, extinxit & demersit.

16 *Per desertum*, per Arabiam desertam, destitutam necessarijs.

17 Sequẽtia vsque ad v. 23. explicata sunt Psalmo proximo.

23 *In humilitate nostra*, afflictione & miserabili conditione, Exod. 2. cùm magnis calamitatibus oppressi iaceremus.

24 *Redemit*, eripuit.

25 Reuertitur ad communem Dei nutrientis, curantis & conseruantis omnia, prouidentiam & beneficia, vt Psal. 103. 144. *Escam*. Panem, Heb. Sed panem appellant quicquid ad victum pertinet.

27 Hic versus etsi non sit in Hebræo, non incommodè tamen è 5. v. repetitus est, vt contemplemur hęc Dei beneficia ex eo proficiscì quòd Deus sit omnium Dominus, ideoque conditor & conseruator.

ARGVMENTVM.

Captiui lachrymantes restitui optant, pœnásque Idumæis & Babyloniis precantur. Congruit Ecclesiæ inter Maometanos exulanti.

Psalmus Dauid per Ieremiam. CXXXVI. Hebr. 137.

1 SVper flúmina Babylônis illic sedimus & fléuimus: dum recordarêmur tui Sion.

2 In salícib⁹ in médio eius: suspéndimus orgâna nostra.

3 Quia illic interrogauêrunt nos qui captîuos duxêrunt nos: verba cantiônum.

4 Et qui abduxêrunt nos: Hymnum cantâte nobis de cánticis Sion.

5 Quómodò cătábimus cánticum dómini: in terra aliêna?

6 Si oblîtus fúero tui Ierúsalem: obliuiôni detur déxtera mea.

7 Adhæreat língua mea faúcibus meis: si non memînero tui.

8 Si non proposúero Ierúsalem: in princípio lætítiæ meæ.

9 Memor esto Dómine filiôrum Edom: in die Ierúsalem.

10 Qui dicunt, Exinanîte exinanîte: vsque ad fundamêntum in ea.

11 Fília Babylônis mísera: beâtus qui retrîbuet tibi retributiônem tuam, quam retribuîsti nobis.

12 Beâtus qui tenêbit: & allîdet

párvulos suos ad petram.

Hanc inscriptionem præposuerunt (est enim Heb. anepigraphus) quia hoc argumẽtum tractatum fuerat & explicatum à Hieremia & Baruc.

1 *Super*, iuxta Babyloniæ flumina, terræ Chaldeæ & Babylonicæ. Babylon enim hîc nomen regionis. *Illic*, in exilio & captiuitate barbarica, extra ciuitates fleuimus largè, dum in mentem veniret nobis Sion desolata.

2 In salicibus, ad salices fluminum, Euphratis, Nehardeá, &c. quasi Babylonij captiuos ad loca inculta & palustria ablegassent. *Organa*, instrumenta musica, quæ in recordationem diuinæ pietatis colendæ conferebant. Chrysost. Quæ & lætitiæ erant organa. Citharas nostras, propriè. Sed est Sinecdoche, pro omnis generis musicis instrumentis, quorũ laude Iudæi erant celebres & clari per totum Orientem, quemadmodum perpetuò coluerunt artes & disciplinas omnes liberales, maximè Poëticam, Musicam & Mathemata.

3 *Interrogauerunt nos*, partim serio & curiosè, partim ironicè postulauerunt à nobis cantiones, siue irridendo & insultando calamitati nostræ, siue desiderando à nobis audire modulos illos, quibus carmina nostra modulari consueueramus. *Verba cantionum*, verba, quibus vtebamur in nostris cantionibus, Psalmos. Nam pulsando instrumenta ore simul canebant.

4 *Et qui abduxerunt nos*. Et qui spoliarunt nos, propriè: spoliatores & direptores nostri interrogauerunt nos, postulauerunt à nobis, per Zeugma, dicẽtes sc. id quod sequitur. תלל Chaldaicè, idẽ quod שלל Heb. vt Anonymus docet. Chaldæi enim ש Hebræorum commutant in ת. Hanc autẽ vocem vsurpauit, quia agebatur de captiuitate Babylonica, siue Chaldaica. Alij à ילל eiulauit, q eiulationis auctores. Cætetæ interpretationes frigent. *Hymnum*, lætitiam propriè, lætum carnem.

5 Respondent captiui se nolle res sanctas dare canibus, aut proijcere margaritas ante porcos, nec ad hostium Dei voluptatẽ velle canere. *Aliena*. Heb. alieni, populi scilicet, vel Dei. In terra extranea, vel impia & aliena à Dei veri cultu & religione.

6 *Obliuioni detur.* Rectè, cum Chald. & veteribus. Obstupescat mihi dextera, mihi excidat, fiat paralytica. Idē enim verbum in Kal, modò actiuè, modò passiuè reperitur. Adde posse legi Tisachah, non Tischáh, in Niphal. Kimhi & recentiores, vt præ Patribus sapere videantur, malunt exponere actiuè: obliuiscatur, obliuioni det, dextera mea opus suum, sup. artem suam psallendi, vel quid simile. Obliuiscatur & dediscat psallere dextera mea.

7 Sic hunc versum restringunt ad certam rem. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ne possim canere: elinguis fiam, muta fiat lingua mea.

8 *In principio,* super caput, Hebr. Caput autem appellat summam, præcipuum. q. d. Si non præposuero Hierusalem summæ lætitiæ, quæcunque mihi illa vnquam contingere poterit. Si non eam, eiusque instaurationem vel memoriam prætulero omni lætitiæ & delitijs huius vitæ. Illa erit summa & præcipuum gaudij mei, quoad viuam. Ecclesiam docet præ omnibus amandam.

9 *Memor esto.* Precatio contra hostes Ecclesiæ, quales fuerunt Idumæi posteri Esau. Chaldęus putat esse precem Michaëlis Archangeli Sinagogæ principis. Putabant ergo veteres Cælites precari pro nobis. *In die.* Ad verb. Cum die. Memento Idumæorum, quo die Hierusalem capiebatur & vastabatur. Precatur exitium Idumęis, qui incitauerant Babylonios contra se.

10 *Qui dicunt,* qui tum dicebant. *Exinanite,* nudate propriè, vastate, quousque defossum & retectum fuerit fundamentum. Eam funditùs euertite, è fundamentis ipsis eam conuellite & eruite. Theod. *In ea,* eius.

11 *Misera.* Heb. deuastata. i. quæ deuastanda es, Propheticè: præteritum pro præsenti, vel futuro. Prædicit enim exitium Babylonis per Darium Medum & Cyrum Persam. *Retributionem,* talionem istius calamitatis.

12 *Tenebit,* apprehendet, corripiet. *Suos,* eius Babylonis. Beatus qui correptos infantes Babyloniorum saxis allidet in vltionem calamitatum, quas nobis crudeliter & iniquè importarunt. Heb. & Græc. tuos. quod in aliquibus nostris exemplaribus retinetur. Vtut sit, Apostrophe Hebraica in simplicem locutionem, siue in tertiam personam mutari potest.

ARGVMENTVM.

Se Deum ob fauorem perpetuo confessurum & adoraturum. Optans vt cæteri quoque reges, hoc nomine idem faciant.

Ipsi Dauid. CXXXVII. Hebr. 138.

1 COnfitêbor tibi dómine in toto corde meo: quóniam audîsti verba oris mei.

2 In cōspêctu angelôrum psallam tibi: adorâbo ad templum sanctum tuum, & confitêbor nómini tuo.

3 Super misericórdia tua & veritâte tua: quóniam magnificâsti super omne, nomen sanctum tuum.

4 In quacúnque die inuocáuero te, exaûdi me: multiplicâbis in ánima mea virtûtem.

5 Cōfiteântur tibi dómine omnes reges terræ: quia audiêrunt ómnia verba oris tui.

6 Et cantent in viis dómini: quóniam magna est glória dómini.

7 Quóniam excêlsus dóminus: &

humília réſpicit, & alta à longè cognôſcit.

8 Si ambuláuero in médio tribulatiônis, viuificâbis me: & ſuper iram inimicôrum meôrum extẽdîſti manum tuam, & ſaluum me fecit déxtera tua.

9 Dóminus retríbuet pro me: dómine miſericórdia tua in ſéculum, ópera mánuũ tuârum ne deſpícias.

Inſcriptio Græca eſt amplior. Canticum Aggei & Zachariæ, cùm eſſent diſperſi. Nempè quia Ezræ 5. hortabantur populum ad templum vrbemque perficiundam. Item quoniam eorum prophetiæ ſunt de hac re.

1 *Quoniam audiſti verba oris mei.* Hoc Hemyſtichium interiectum eſt à Septuaginta.

2 *Angelorum*, coram Angelis. Heb. Deorum: quos eſſe hîc Angelos docet Abben Ezra. Frigidè Kimhi Iudices, & magiſtratus. Nam etiam Apoſtolus, 1. Cor. 11. Debet mulier (orans) velamen habere ſupra caput ſuum propter verecundiam & propter Angelos. *Ad templum.* in templo: vel, verſus templum.

3 *Super*, pro, propter. *Super omne*, ſupra omnem rem, ſupra omnia: Vel iuxta Chryſ. ſuper cuncta opera, ſiue in cunctis operibus magnificaſti, i. celebre & notum feciſti. Nomen tuum & maieſtatem tuam maiorem feciſti rebus omnibus, extuliſti ſupra omnia, celebrius reddidiſti nomen tuũ rebus omnibus. *Omne*, ſubſtantiuè, ne quis conſtruat cum *Nomen*. Vt intelligeremus hunc eſſe genuinum ſenſum loci, ſic verterunt. Alioqui Hebraica variè accipiũtur. Simpliciter cum Septuag. per Appoſitionem: Quia magnificaſti ſuper omnia nomen tuum, verbum tuum. i. nomen tuum verbo tuo ſanctificatum & celebratum: vel nomen tuum (quod eſt) verbum tuum ſanctum: nempè Chriſtum, λόγον σὰ. Subtiliùs cum Kimhi, per Hyſterologiam. Quia ſuper omne verbum tuum magnificaſti tuum nomen. i. ſuprà quàm dixeris & geſſeris, illud celeberrimum reddidiſti: vel per Aſyntheton. Super omnia, nomen tuum (&) verbum tuum: vel comparatiuè, Magnificaſti verbum tuum ſuper omne nomen tuum. i. magis quàm nomen tuum. Maiora tua promiſſa feciſti, quàm nomen tuum, multo plura nobis præſtitiſti, quàm promiſeris.

4 *Virtutem*, fortitudinem in me dilatabis, propriè augebis. De donis Spiritus ſancti.

5 *Confiteantur.* De futura Regum fide & pietate, quos per Euangelium Apoſtoli & Apoſtolici conuerterunt. Alij pronuntiatiuè, Confitebuntur, & v. 6. Cantabunt. q.d. Reges vicini excitabuntur ad te celebrandum, cùm te audierint oris tui promiſſa prolixè perſoluiſſe.

6 *In viis Domini.* Cantent vias Domini. i. facta & conſilia eius mirabilia.

7 *Humilia alta.* Aliqui maſculinè humiles, altos ſiue ſuperbos. Sed ſententia generalior præſtat. *A longè*, non propè, non familiariter: id eſt, ſuperba vel ſuperbos deſpicit, à ſe procul remouet, & à ſuo fauore & clementia: non amat, neque familiariter cognoſcit: eos non niſi emimus cognoſcit, vt perdat. Alta quidem & humilia omnia cernit, ſed hæc aſpiciens, illa proſpiciens, vt ex Opticis ſumatur ſimilitudo. Hinc Chald. Superbos à cœlo longè propellet. Alij, E longinquo eos perſpectos habet & cognitos: ſiue iuxta Chryſoſt. Magnifica eorum antequàm fiant, nouit.

8 *In medio tribulationis*, In rebus calamitoſiſſimis & deploratiſſimis. *Viuificabis me*, in vita me conſeruabis. *Extendiſti, ſaluum fecit.* In futuro Heb. Extendes, ſiue mittes: ſaluum faciet. Contra iram hoſtium meorum manum tuam mittes, manu tua compeſces furorem hoſtium meorum, eorum iræ manum tuam obijcies, ſicque me tua manu ſaluabis.

9 *Retribuet*, me vlciſcetur, rependet hoſtibus pro me. Sic & Chald. Dominus reddet malum illis pro me, ſiue mea cauſa. Alij, perficiet pro me (quod reliquum eſt). Dominus rem meam peraget, abſoluet quod cœpit in me. *Opera*, me qui ſum opus manuum tuarum ne deſpicias: ſiue, vt ex Hebr. ne dimittas, ne deſeras.

ARGVMENTVM.

Dei prouidentiam esse insignem erga nos ab vtero Materno, præsertim erga amicos. Nam impios perire, qui eam non satis credunt.

1 In finem, Psalmus Dauid. CXXXVIII. Hebr. 139.

2 DOmine probâsti me, & cognouîsti me: tu cognouîsti sessiônem meam & resurrectiônem meam.

3 Intellexîsti cogitatiônes meas délonge: sémitam meam & funículum meum inuestigâsti.

4 Et omnes vias meas præuidîsti: quía non est sermo in língua mea.

5 Ecce dómine tu cognouîsti ómnia nouíssima & ántiqua: tu formâsti me, & posuîsti super me manum tuam.

6 Mirábilis facta est sciéntia tua ex me: confortâta est, & non pótero ad eam.

7 Quò ibo à spíritu tuo? & quò à fácie tua fúgiam?

8 Si ascéndero in cælum, tu illic es: si descéndero in infêrnum, ades.

9 Si súmpsero pennas meas dilúculo: & habitáuero in extrêmis maris.

10 Etenim illuc manus tua déducet me: & tenêbit me déxtera tua.

11 Et dixi, Fórsitan ténebrę conculcâbunt me: & nox illumináti mea in delíciis meis.

12 Quia ténebrę non obscurabûntur à te, & nox sicut dies illumináb itur: sicut ténebræ eius, ita & lumen eius.

13 Quia tu possedîsti renes meos: suscepîsti me de vtero matris meæ.

14 Confitêbor tibi, quia terribíliter magnificât⁹ es: mirabília ópera tua, & ánima mea cognôscet nimis.

15 Non est occultâtum os meum à te quòd fecîsti in occûlto: & substántia mea in inferióribus terræ.

16 Imperfêctum meum vidêrunt

óculi tui: & in libro tuo omnes scribêntur, dies formabûntur, & nemo in eis.

17 Mihi autem nimis honorificâti sunt amîci tui Deus: nimis confortâtus est principâtus eôrum.

18 Dinumerâbo eos, & super arênâ multiplicabûntur: exurrêxi, & adhuc sum tecum.

19 Si occíderis Deus peccatôres: viri sánguinum declinâte à me.

20 Quia dícitis in cogitatiône: accípient in vanitâte ciuitâtes suas.

21 Nónne qui odêrunt te dómine, óderam: & super inimîcos tuos tabescêbam?

22 Perfêcto ódio óderam illos: & inimîci facti sunt mihi.

23 Proba me Deus, & scito cor meum: intérroga me, & cognôsce sémitas meas.

24 Et vide si via inquitâtis in me est: & deduc me in via ætêrna.

2 *Probasti*, probatum, exploratum, perspectumque habes, probè me nosti, quasi facto periculo. Chrysost. Quod mox ait, cognouisti, intellexisti, inuestigasti, præuidisti. *Sessionem, resurrectionem*, vitam meam totam. Euthym. Nosti quando & vbi sessurus sim & surrecturus. Metaph. ab arte venatoria, quam ferè toto Psal. continuat. Omnia tibi nota sunt, quæ sedens, stans, ambulans, cubans cogito atque gero.

3 *Cogitationes*, animi sensa eminus nouisti antequàm moueantur, Chrys. רעי hoc significat ex Chaldaica lingua, in qua רעא pro רצה ponitur. Et sic hîc ferè accipiunt Rabbini. Nam pauci sunt, qui vertant, amicos meos, siue singul. amicum meum. *De longè*, ab æterno, longè antequàm exoriantur, existant, ac incidant in meum animum: priusquàm cogitem aliquid, hoc nosti, vt non tantùm perspicias præsentes cogitationes, verumetiam futuras, idque ab omni æternitate: Tanta est tua perspicacia & animi acies. R. Emmanuel, cùm adhuc sunt longinquæ ab opere, cùm sunt adhuc in potentia, ac antequàm in actum exeant. *Semitam meam*, meas etiam actiones, opera & studia. *Et funiculum*, longum meum tractum, meam gyrationem, meos longos sinus & spiras perueſtigasti. Perstitit in venationis metaphora, quæ est expressior in Heb. Semitam meam & cubitum meũ cinxisti. Gall. *Ma trace & mon giste*. Sic indagare, inuestigare, cingere, vocabula sunt venatoria. Me gradiẽtem, cubantemque cinxisti, ne tuum conspectum effugerem: siue velim ambulare interdiu, siue noctu cubitum ire, tu semper es circum me, ac me veluti constrictum tenes vndique, ne tuæ prouidentiæ oculos euadam. Septuaginta fortasse pro, σχοινον, *Funiculum*, κοιτον, *Cubile* verterant. Quanquam nihil admodum refert, modò Metaphora percipiatur. *Funiculus* etiam sumi possit Poëticè pro vita, vt apud nostros filum, quod Parcæ dicuntur nere, deindeque præscindere.

4 *Præuidisti*. Rectè. Nam verbum Sachán è sermone Chaldaico est accipiendum, *Periclitari*. Omnes meæ vitæ rationes periclitatus es & expertus. Eas perueſtigatas & exploratas habes. Alij, Assuefeciſti, &c. vt actiones meas nondum opere præstitas intueare. *Quia*. Aposiopesis. Quia non est sermo in lingua mea, quem sup.tu non cognouerís.

Relinquebatur hoc tertium cognoscendum, vt notitia esset perfectissima: Sermones scilicet, cum cogitationibus & omnibus actionibus, quas significauit per semitam, funiculum, & omnes vias. Sine Aposiopesi. *Quia*, pro cùm, vt denotet tempus, sicuti aliàs sæpè, כי pro כאשר. Et sic intellexit Chaldæus: Et cùm non est eloquium in lingua mea. Nosti meas vias, etiam quo tempore nõdum eas enuntiaui. Masoretæ iungunt cum principio sequentis versus satis incommodè, & non sine Eclipsi particulę עוד, & alijs difficultatibus. Quia non est sermo meus (adhuc) in lingua mea, ecce Domine cognouisti totum illum. Nondum adhuc sum loquutus, quin tu illud noueris: ne prolatam quidem meæ lingua sentẽtiam pernoscis. Vnde quod sequitur, *Nouissima & antiqua*, accipiunt pro *Retrò & antè*, & construunt cum sequentibus. Retrò & ante formasti me. i. anteriora mea & posteriora, totum me, quantus quantus sim, & à tergo & à fronte: ne quis somniet cum Manichæis & aliquot alijs impijs, partem nostri à Deo, partem ab Angelis vel dæmonibus esse formatam.

5 *Nouissima & antiqua*, futura omnia ad extrema vsque temporum, & præterita antiquis & æternis sęculis. *Manum*. Manum admouisti super me ad me fingendum, & formandum. Metaph. à figulis. Chrys. ad conseruationem refert. Tua prouidentia gubernas & protegis.

6 *Ex me*, ex mei opificio & structura, scientia & cognitio tui est mirabilis. q.d. ex mei opificio intelligo & scio, quàm sis mirabilis & potens. Meipsum noscens, excellentiam tuæ sapientiæ nosco. Ita Basilius. Vulgò Rabbini, *Ex me*, præ me, supra me, extra meum captum, supra intelligentiam meam. Mirabilior est scientia & cognitio rerum tuarum, quàm vt ego eam consequar. Adeò est ardua & difficilis, vt eam ego consequi non possim. Mirabiliter captum meum superat tui cognitio. Chrysost. Mirum in modum excedit captum meum, eorũ quæ tu facis ratio. *Confortata*. Eleuata est, propriè. Per Epexegesin idem dicit alijs verbis. Robusta vel ardua facta est illa scientia tui, vt non possim ad eam (peruenire, vel attingere, sup.) Et sine Eclipsi, *Non potero ad eam*, non potero contra tuam scientiam, non ei præualebo. Adeò fortis, eleuataque est, vt frustrà ad eam comprehendendam nitar & coner. Maior & sublimior est, quàm vt

vt possim assequi.

7 Docet Deum esse essentialiter & actu vbique, non tantùm in cœlo, vt vulgus existimat, atque adeò Aristoteles De mundo ad Alexandrum. Nam de alijs modis non dubitant, vt qui laudent illa Poëtarum, Iouis omnia plena.

Quò fugis Encelade, quascunque acceſſeris oras,
Sub Ioue ſemper eris.

Per præsentiam quidem, quia Dei aspectus ad omnia clarissimè peruenit. Per potentiam, quoniam nullus locus, eius prouidentia, actione, vi, efficacitate, operatione vacat. Per essentiam verò, quod isti non capiunt: quoniam eius substantia est immensa, cuncta replet, per omnia infinitè patet atque funditur exactiùs & absolutiùs, quum rei finitæ cuiuslibet substantia certo loco terminetur & circunscribatur, quasi mundi anima, se totum per omnia actu & reipsa infundens, & quasi miscens. Nam in tantis mysterijs duntaxat balbutimus, deficientibus proprijs vocabulis.

8 Ita more feræ à venatoribus pressæ, quò me vertam, nescio: adeò obsessum & constrictum me tenes.

9 *Diluculo*. Diluculi, siue auroræ, magis Poëticè. Si sumptis auroræ pennis celeriter euolem in extrema maris loca, si volauero in extremum Occidentem, illinc tu me comitaberis: etiam illic mè tua manus tenebit, tuaque dextera comprehendet.

10 *Etenim*. Etiam. vide sup. Psal. 67. v. 21. Nam גם, vel אף, sic solent vertere.

11 *Conculcabunt me*, ne me videas. Vnde Heb. Obscurabunt me. Canit tenebras non impedire prouidentiam Dei, quia ei sunt lux. Et *nox*. At nox, atqui nox, particula aduersatiua, lucida est circa me. Atqui nox illuminabit me, clarum & perspicuũ exibebit me tibi cum meis delicijs & voluptatibus, quibus tutò in tenebris me frui putabo. Noctu præsertim vacatur voluptatibus & libidini, *In delicijs meis*. Doctè. Nam עדן *ëden*, & ἡ ὀσφὺς Græcè, voluptas, delectatio. Legerunt ergo בעדני, beadni, vt Nun sit radicale, non cũ Masoretis baadéni, *Super me*, *Circum me*, vt sit affixum, ijsdem quidem literis, sed variatis punctis.

12 *Non obscurabuntur à te*, non abscondent quicquam tibi. Tenebras ipsas, & quęcũque fiunt in tenebris, clare cernis,

& nox tibi tam est luminosa & lucida, quàm dies ipse. *Sicut tenebræ eius*, noctis, *ita & lumen eius*, dici tibi est. Aequè manifesta sunt tibi omnia. Euthymius rectè. Nam Caph similitudinis repetitum in hac lingua, absolutam & perfectam dicit similitudinem. q.d. Apud te tenebræ & lux pares sunt. Nullum discrimen tibi est inter noctis tenebras & dici lucem. Nox præbet tibi tantum luminis, quantum dies ipse. Sunt enim hoc ipsum apud te tenebræ, quod lux ipsa clarissima, vt nihil re latere queat. Noctis caligo Deo ipsissima lux est, & purus putus dies. Nihil itaque eius interest ad nostra pernoscenda siue in luce, siue in densissimis tenebris agamus.

13 *Possedisti*, habes in potestate, vel pernosti renes meos. i. affectus, cõsilia, studia penitissima, & adiuuisti à primordio. Sedes affectuum est in renibus, vt cogitationum in corde. Vnde principium consiliorum & cogitationum Scriptura solet tribuere renibus, perfectionem & complementum cordi. Anonymus: fecisti renes meos & intima quæque mea membra. Meminisse autem renum, quòd primùm formentur, veluti duo sphæræ poli. Medici tamen aiunt, primùm tres nobiliores partes in vtero formari, Cor, Cerebrum, & Iecur, ac figuram Embryonis primùm disponi in speciem formicæ, in qua cernimus tres partes, & quasi incisuras potissimùm eminere & protuberare. *Suscepisti*, adiuuisti, protexisti à prima mei origine. Vnde Heb. Obumbrasti ab vtero materno. Alij, texisti, & cooperuisti. i. composuisti: parum ad linguam accommodatè. Perspicacitatis Dei paradigma affert artificium illud mirabile, quo compingimur in obscurissimo matricis loco.

14 *Terribiliter*, mirificè admirãdo artificio. *Magnificatus es*, in mea formatione. Magnus effectus es & mirabilis in mei opificio & structura. Vnde Heb. Mirificatus sum, mirificè formatus sum. *Cognoscet* (id), agnoscet vehementer & studiosè. Admirabilia sunt opera tua: id quod animo meo probè recognosco. Aliqui sub. (quæ) mirabilia sunt opera tua, & anima mea (quæ) cognoscit valde, Itemque anima mea intelligentiæ particeps, notitię, rationis & intelligentiæ capax, est valde mirabilis.

15 *Os meum*, Ossium compactio. Synecdoche. Membra mea interiora, quibus compactus sum in abdito ventris materni, tibi non sunt ignota. *Quod fecisti*. Heb. quo factus

sum. *Et substantia mea*, non est occultata, per Zeugm. à re i. à tua notitia, in inferioribus terræ. i. in vulua, in viscеribus materni vteri, tanquam antro abdito terræ. In Heb. locutio est magis poëtica (Et quo) variegatus sum (variè contextus) in inferioribus terræ. Nam illud est verbum Rakám, quod ad illud Psalm. 44. *Circumamicta varietatibus*, vsurpatum est, de variis donis & excellẽtijs Ecclesiæ. Comparat opus creationis in neruis, ossibus, carne, cuti, operi Phrygionico, & aluum seu vuluam matris inferioribus terræ q.d. Variè effictus sum, & contextus, miro artificio distinctus sum membris, veluti acu pictus, textuſque, quo pacto pannus lineus pulchrè solet acu pingi, aut aulæa elegãti imaginum & colorum varietate. Rakam, acu texere, siue acu pingere. Gall. *Broder en tapisserie*. Secundum varias imagines & colores pulchrè, varietate artificiosissimè factus sum: de quo Galenus libris de vsu partium, Lactant. de Dei opificio, Cic. 1. de Natura, & Anatomici. Nam significatur inexpliçabile artificium, quo humanum corpus è tam diuersarum rationum membris mirabiliter componitur instar Phrygionicæ.

16 *Imperfectum meum*, Informe meum, massam meam informem, indigestamque, fœtum meum rudem, nondum in materno vtero cunctis suis membris & forma vltima absolutum, sed impolitum adhuc & incultum, temporis progressu per vim diuinam & generatricem perficiendum. q.d. Me in vtero duntaxat inchoatum oculis tuis vidisti, meique rudimenta spatio temporis cõformanda pernouisti, quantumuis in cæco vtero ignorarentur, vt ea quæ sub terra existũt. Gólem, embryonem, fœtum vteri imperfectum Hebræi appellant. *Et in libro tuo omnes*. Pulchra Antithesis ad sequentem versum, quam recentiores non intelligunt. Per eam autem transit ad Psalmi secundam partem de singulari & ptę-cipua Dei prouidentia erga probos, vltra illam generalem hactenus explicatã. In libro quidem tuo, i. in tua notitia & memoria, omnes homines scribentur, dies formabuntur, producentur, multiplicabuntur, multi fient, condentur, & trãsibunt, & nemo in eis, deficiet sup. à libro tuo. (Est enim Aposiopesis, quam Anonymus sic nobiscum absoluit. יחסר שלא יהיה ולא אחד מהם, nullus כתוב eorum deficiet, qui non scribatur.) At amici tui Deus nimis sunt honorati.

q.d. Omnes quidem in tua notitia scribentur, & nemo eorum à tua fugiet memoria & cognitione, quantumuis dies multiplicentur, augeantur, formentur: at amici tui peculiariter ea notitia & memoria tua honorãtur. Omnes quidem nosti, sed non omnes æquali benevolentia & honore prosequeris. Hic est simplex sensus, & ad verbum ex Heb. à Septuaginta expressus. Quem torquent Recentiores duobus modis. i. quoniam per neuttum, non masculinum, ita exponunt: In libro tuo omnia scribentur, dies formabuntur, & non vnum in eis (tibi erit ignotum, vel, extabat.) De membris humanis, quæ ita scribũtur in Dei prouidentia, vt (Luc. 12.) etiam capilli capitum omnes numerati sint, nec vnus ex eis pereat, quæque per dies formẽtur, temporis progressu, cùm nullum eorum adhuc extaret, sed tunc temporis tantùm esset embryo. Cùm informis adhuc essem fœtus, videbas me: cuncta membra, quæ per dies formantur, velut in libro habebas descripta, cùm adhuc ne vnum quidem extaret. 2. Quoniam contra authoritatem veterum, vt Septuag. Chaldæi, R. Selomonis, Thalmudicorum, Hieronymi רעין accipiunt, vt v. 2. pro cogitationibus, ex vsu Chaldaico, non pro amicis. Mihi quàm pretiosæ, præclaræ, stupendæ, mirabiles sunt cogitationes tuæ Deus! Quàm multæ, vel validæ summæ earum, vel excellentiæ! In *eis*, diebus, in tãta dierum multitudine nemo deficiet è tuo libro. Vel, *in eis*, ex eis hominibus. Nam Anonymus ב pro מן, *in* pro *ex*, hîc sumi indicat.

17 Altera pars Psalmi, præsertim erga amicos Dei vigere Dei prouidentiam. *Honorificati*, pretiosi, propriè. *Principatus*, excellentia & dignitas eorum quàm est potens & fortis, vel multiplex: quantum inualuit: Sic & Chald. Mihi quàm honorati & celebres sunt, qui amant te iusti, Deus, & quàm validi sunt principatus eorum. Heb. Capita eorum. Quoniam autem Ros siue caput Metaphoricè significat cacumẽ cuiuslibet rei, principem, siue principatum, præcipuum, summam ideò recentiores, vt tantum dissentiant à maioribus, pro vltimo sumunt, Quàm multiplicatæ, vel roboratæ sunt summæ eorum (cogitatuum.) Tuarum cogitationum tanta est summa, vt eam subducere non possim. Tuæ cogitationes ne quidem summatim mihi innotescunt, quanto minus particulatim.

18 *Dinumerabo*, per Concessionem rhetoricam. *Eos*, amicos tuos. Iuxta recentiores, Cogitatus tuos. Si eos amicos tuos velim numerare, perinde fecerim, ac si numerare conaretur arenam maris. Si surrexerim (ad eos numerandos) adhuc sum tecum (vt priùs.) Nihil amplius quàm anteà fecerim, siue promouerim. Sunt enim innumerabiles. Vaticinatur de plenitudine Gẽtium, & alludit ad promissionem factam Abrahę, Genes. 13, 17, 26. Rom. 4. Hinc Apoc. 4. Vidi turbam magnam, quam numerare nemo poterat ex omnibus tribubus & linguis, &c. *Exurrexi*, præueni diem, inuigilaui, ad eos siue amicos, siue cogitatus dinumerandos, subaudiunt Rabbini, *& adhuc sum tecum*, vt priùs, sub. ex ijsdem. Adhuc tecum hæreo, adhuc tuorum amicorum (vel, iuxta Recentiores, cogitatuum) numerum non pernosco. Si inuigilauerim enumerandis illis, luserim operam: idem ac priùs, cùm vellem numerare arenas maris, egero. Est enim alia concessio, *Exurrexi*, si exurrexerim. Esse adhuc cum Deo, est adhuc versari in eius, vel rerum ipsius contemplatione, nondum eas comprehendere. Gall. *Et ie y suis encore*, q.d. Quo diutiùs cõsidero cogitationum tuarum, vel amicorum tuorum potiùs numerum, multitudinẽ, summam, eo illam minùs comprehendo. Nostri & Chaldæus ad resurrectionem beatam referunt, *Exurrexi*, post mortem resuscitatus sum & resumpsi corpus, *& adhuc sum tecum*, iuxta illud Pauli: Siue viuimus, siue morimur, semper cum Domino erimus. q.d. Quid timeo mori? resurgam, & adhuc cum Domino ero. Vnde sequitur, Si occideris, Deus, peccatores (in illo resurrectionis die, morte æterna) viri sanguinarij discedite à me. Chald. Resurgam in mundo venturo, & adhuc ero tecum.

19 *Viri sanguinum*, ô viri sanguinarij, homicidæ, qui scilicet destruitis tantum Dei opificium, quod tanta arte conditum est. Eorum potius meminit, quàm alterius generis improborum, & quia homicidium est scelus maximum, & quia descripserat fabricationem hominis admirabilem. Tertia pars, impios qui eum contemnunt, & pro nihilo habent, perituros.

20 *Quia dicitis*. Immutarunt ad perspicuitatem personas, vt sententia continuaretur planiùs cum proxima Apostrophe. Ad verb. Qui, vel quia dicũt tibi in maligna cogitatio-

ne, Acceperunt in vanum ciuitates tuas (ô Deus.) Facessant à me homines sanguinarij, qui tibi dicunt in suis malignis cogitationibus, Accipient (amici tui) in vanũ ciuitates tuas. i. quas eis dederis, qui obtrectãt tuis erga probos beneficijs, ac aiunt te bona in eos frustrà conferre, quòd eos occisuri sint, & ab illis eos disturbaturi. Et planiùs cum Septuag. continuata Apostrophe: Viri sanguinum, facessite à me, quia malignè cogitatis, & apud vos dicitis, Accipient quidẽ illi (pij) ciuitates suas, ciuitates quas eis Dominus dederit: at in vanitate, vanè, frustrà, quòd illas eis simus eripturi, quòd eos simus necaturi, quasi Dei erga suos prouidẽtiam & beneuolentiam possitis interuertere. *Suas*, eius Dei. In aliquibus exemplaribus tuas. Sic Græcè σȣ. Est idem sensus. Frustrà ciuitates suas consequentur, frustrà eas recipient, frustrà restituentur. Nam eos inde excutiemus & deturbabimus: vel, frustrà ô Domine, in tuas ciuitates eos restitues: nam illas eis eripiemus. Vox impiorum Deo cum gigantibus bellantium. Posterius hemystichium studio duntaxat contradicendi hodie misserimè vertunt, *Eleuati sunt in vanum oſores tui*. Primùm, quoniam נשׂא est actiuum, vnde alij cogũtur sub *te*, vel *nomen tuum*. 2. quia incertum est, vtrum עריך harim octo illis locis, in quibus Masora notat significare Inimicos, non rectiùs significet ciuitates. 3. quia Kimhi ab illis istud excludit.

21 *Tabescebam*, pertæsus eram, propriè: vel, iuxta alios, contendebam, tixabar, infensus eram ijs, qui in te insurgebant. Hebræi hæc peculiariter intelligunt de Apostatis & Hæreticis.

22 *Perfecto*, capitali, consummato odio. Heb. perfectione odij. Maximo, & cui nihil accedere possit odio, illorum vitia, non naturam persequebar. Euthym.

23 *Interroga*, proba, propriè. *Semitas meas*, Ramos meos, Heb. per Metaphoram. Sic enim appellant cogitationes & sensa animi, quæ è mente fluunt, vt rami ex arbore.

24 *Iniquitatis*, afflictionis, irritationis, doloris, tristitiæ, propriè. Sic autem vocat viam viuendi prauam & iniquam. Perspice in me non esse iniustam actionem. Chrys. *In via æterna*, in via præceptorum tuorum, quæ ducit ad æternitatem. Chald. in via rectorum mundi. In via sæculi, ad verb. Deduc me in viam sæculo congruentem, quam quis tenere debet, in viam rectam, ex Anonymo. Nam recta & proba durant, cùm praua pereant Psal. 1. Regalem viam vocat Iacobus, quam quis sequi debet, nisi velit errare. Alij, vt Kimhi, Per viam sæculi deduc me. 1. mortem, quæ Ios. 23. & 3. Reg. 2. dicitur via vniuersæ terræ, qua scilicet gradiuntur omnes homines à sæculo. q. d. Vide an sim in peruersa viuendi ratione, qualis est impio, & me interfice. Si talis fuerim, patiar æquo animo, vt more aliorum impiorum me occidas. Non alienè etiam de vita æterna & cœlo.

ARGVMENTVM.

Vt se ab improbis & maledicis defendat, illósque puniat, deprecatur. Christo congruit.

1 In finem, Psalmus Dauid. CXXXIX. Hebr. 140.

2 ERîpe me dómine ab hómine malo: à viro iníquo éripe me.

3 Qui cogitauêrunt iniquitâtes in corde: tota die constituêbant prælia.

4 Acuêrunt línguam suam sicut serpêntes: venênum áspidum sub lábiis eôrum.

5 Custôdi me dómine de manu peccatôris: & ab homínibus inîquis éripe me.

6 Qui cogitauêrunt supplantâre gressus meos: abscondêrunt supêrbi láqueum mihi.

7 Et funes extendêrunt in láqueũ, iuxta iter scándalum posuêrũt mihi.

8 Dixi dómino, Deus meus es tu: exaûdi dómine vocẽ deprecatiônis meæ.

9 Dómine Dómine virtus salûtis meę: obumbrâsti super caput meum in die belli.

10 Ne tradas me dómine à desidério meo peccatôri: cogitauêrunt contra me, ne derelînquas me, ne fortè exaltêntur.

11 Caput circúitus eôrum: labor labiôrum ipsôrum opériet eos.

12 Cadent super eos carbônes: in ignem deiícies eos, in miséријs non subsístent.

13 Vir linguôsus non dirigêtur in terra: virum iniûstum mala cápient in intéritu.

14 Cognôui quia fáciet dóminus iudícium ínopis: & vindîctam paúperum.

15 Verúntamen iusti confitêbuntur nómini tuo: & habitâbunt recti cum vultu tuo,

2 *Iniquo*, violento propriè, & inhumano. Sic v. 5. & 15.

3 *Constituebant*, colligunt, congregant turmatim, ex Hebr.

6 *Supplantare*, sub plantis ponere & cõculcare, subuertere, me semel perdere. Heb. propellere ad lapsum, labefactare. *Mihi*, in meam perniciem.

7 *Scandalum*, offendicula, tendiculas, aucupia propriè, laqueos aucupum, & diuersas insidias intenderunt.

9 *Obumbrasti*, protexisti caput meum in die armorum, quandocunque sumenda fuerunt arma. Defendisti caput, & tanquam vmbraculo gratiæ tuæ texisti.

10 *A desiderio meo*, post meum desiderium. i. postquàm te desideraui, appetiui, amaui, inuocaui: vel propter meum desiderium, quia te desidero & expeto, ne me tradas peccatoris libidini & potestati. Præpos. enim *A* pro *Post*, *propter*, passim. Masoretæ מאוי legunt per Mem hecmanticum & Iod plurale, desideria. Ne tradas Domine desideria impij. q.d. Ne eius optata perfice, ne eum reddas voti compotem: vt deinde se explicet. Nam sequentia sic ad verb. Cogitationem eius (contra me) ne educas (in actum, vt) exaltentur. Non minus rectè Septuaginta per Mem Præpositionem & Iod affixum. Quin & Chrysostom. Passiuè Rabbinorum sensu exponit, à desiderio mei. i. aduersum me, & prout desiderat hostis. *Cogitauerunt*. Siue legerint Zemamó cum Masoretis, siue Zamemu, fideliter sententiã expressérunt. *Ne fortè exaltentur*, ne vnquam superbiant aut glorientur de me oppresso.

11 *Caput* ἡ κεφαλὴ τῆς κυκλώσεως, caput oppugnationis & obsessionis. Sumpserunt ergo in Nominatiuo casu, vt sit Appositio: & sic plerique Rabbinorum, vt Anonymus. Caput & principium circuitionis eorum, nempè labor labiorum eorum operiet eos, obruet, perdet: caput oppugnationis atque insidiæ potissimæ in labijs ipsorum positæ ipsos inuoluent ac perdent. q.d. Consequentur mercedem suam, laborem labiorum suorũ. i. à calumnia magno

labore structa, quæ quidem est caput, summa, præcipuum, quo circumeunt, vexant, & impetunt probos. Nam præcipuè eos vexât calumnijs, probris & maledictis. Calumniæ magno labore structæ & compositæ, sermones valde elaborati, artificiosè structi, criminationes in meum laborem structæ, vel in quibus commiiscendis plurimùm laborant, eis erunt pernicioſæ, etiamſi in eis plurimùm laborauerint: quemadmodum plus laboris est in mentiendo, quàm veris dicendis. Kimhi & recentiores alieniùs & obscuriùs malunt *Caput* esse accusatiui casus, & regi à parte posteriore, vt cadat in *Eos*, ritu linguæ, quo res demonstrata antecedit demonstratiuum. Labor, quem ipsorum labia moliuntur, operiet eos, nempè caput circũdantium me. i. caput & ipsos circundantes: calumnia ipsorum caput & principem cum vniuersis obsidentibus me perdet: ipsum principem cum suis turmis & comitibus & cõiuratis obruet. *Circuitus eorũ*, coronę & multitudinis impiorum, qui eum cingunt & stipãt contra me. Vnde Heb. circundantium me. si *caput* significet Principem, non summam, & præcipuum.

12 Grauissima supplicia Metaphoricè pingit, alludens ad ignem Sodomiticum, de quibus sic Chald. Cadent super illos carbones de cœlo, in ignem & gehennam præcipitabis eos, & in foueas illaqueationis, vt non resurgant ad æternam vitam *In miseriis*, miseria intolerabili afficientur, in qua durare non poterunt præ acerbitate, vel in qua non hærebunt nisi cum miserabili infœlicitate. Tali Hyperbole 2. Pet. 2. Angelos impuros non portare aduersum se execrabile iudicium, cùm tamen in perpetuum eos oporteat hoc acerbissimum malum cõcoquere. Aliqui vertunt, *In foueis*.

13 *Linguosus*, linguax, maledicus, mendax, impostor, calumniator, qui lingua abutitur ad mala, non prosperabitur. Vnde Heb. non stabilietur, non firmabitur. *Capient.* θηρεύσει, venabitur. Sic Heb. Hinc Chaldæus, Virum prauum & malignum venabitur Angelus mortis, & detrudet in gehennam. *In interitu*, vel in interitũ, donec intereat. Heb. in propulsiones, in ruinas. Homo violentus & iniquus agetur in ruinam. Ad ipsius perniciem sua euenient scelera.

14 Noui Deum causam inopum tutaturum, vindicaturum suo tempore, & eos liberaturum, impijs grauissimè punitis.

15 *Verumtamen*, verùm, at. Est enim Antithesis. Contrà

iusti te laudabunt de tempestiuo auxilio, & tuo fauore dirigentur siue prosperabuntur. *Cum vultu tuo*, cum tuo fauore & gratia, quæ in vultu cernitur, vel vt Psal. 15. v. 12. & 20. v. 7. Aspiritu vultus tui. Tuo vultu semper in cœlo perfruentur, beati erunt ex tuæ maiestatis & glorię visione.

ARGVMENTVM.

Orat, vt sit patiens in afflictionibus & ab aduersariis tutus. Congruit Christo.

1 Psalmus. Dauid. CXL. Hebr. 141.

DOmine, clamâui ad te, exaûdi me: intênde voci meæ, cùm clamáuero ad te.

2 Dirigâtur orátio mea sicut incênsum in conspêctu tuo: eleuátio mánuum meârum sacrifícium vespertînum.

3 Pone dómine custódiã ori meo: & óstium circunstántiæ lábiis meis.

4 Nõ déclines cor meum in verba malítiæ: ad excusândas excusatiônes in peccâtis.

5 Cum homínibus operántibus iniquitâtem: & non communicâbo cum elêctis eôrum.

6 Corrípiet me iustus in misericórdia, & increpâbit me: oleum autem peccatôris non impínguet caput meum.

7 Quóniam adhuc & orátio mea in beneplácitis eôrum: absôrpti sunt iuncti petræ iúdices eôrum.

8 Aúdient verba mea quóniam potuêrunt: sicut crassitûdo terræ erûpta est super terram.

9 Dissipâta sunt ossa nostra secus inférnum: quia ad te dómine dómine óculi mei, in te sperâui: non aúferas ánimam meam.

10 Custôdi me à láqueo quem statuêrunt mihi: & à scándalis operántium iniquitâtem.

11 Cadent in retiáculo eius peccatôres: singuláriter sum ego donec tránseam.

1 *Exaudi me*, festina ad me: propriè, exaudiendum scilicet. Putant autem nonnulli Dauidem hæc cecinisse in exilio, & loco thuris & hostiarum quæ fiebant in templo dedicasse, quod sacrificijs non posset interesse.

2 *Sicut incensum*, rectà, gratè: sicut thuris suffitus in venerationē tui excitatus, sicut thymiama singulis diebus manè & vesperi incensum. q.d. Preces meæ ad te sursum rectà ascendant instar thuris suffiti, neque ad modum nebulæ dispergantur, ac habeantur gratæ & acceptæ. *Sacrificium*, (sicut) sacrificium vespertinum, sicut fertum farinaceum vesperi sacrificatum & oblatum cum agno immaculato Christum adumbrante, quod legis statuto per singulos dies vesperi offerebatur. Exod. 29. Num. 28. Precatio mea cum expansis manibus dirigatur, sicut sacrificium vespertinum in conspectum tuum: tibi placeat vt vespertinum sacrificiū. Fortassè respicit ad S. Eucharistiam vespere institutam. Alioqui dicere poterat *Sacrificium matutinum*, quod erat celebrius. Chald. Dirigatur oratio mea sicut suffimentum aromaticum coram te, eleuatio manuū mearū in oratione, sicut munus suaue, quod offertur in vespere. כ *Sicut* similitudinis particula in hac lingua sæpe desideratur.

3 *Pone*, orat pro patientia. In his malis & crucibus serua me, ne quid egrediatur temere per impatientiam & desperationem ex ore meo. *Ostium circumstantiæ*, munitionis vel custodiæ, ostium custodijs munitum, ostium quod labia mea circumstet, obsideat, custodiat per circuitum, vt nihil possit per ipsa egredi impurum & vitiosum. Metaph. à custodibus & excubitoribus qui loca seruant, ne quis temerè exeat. Latinè, adhibere seram, frænum imponere ori. Heb. custodiam. (Alij in Imp. custodi, non tam rectè) super ostium labiorum meorum (pone.) fac ne aperiā labia mea temerè, inutiliter, &c. Da mihi gratiam, qua frænem & domem linguam meam, ne vllo pacto peccem. דל *Dal*, qui interpretantur eleuationem, vel tenuitatem, non ostium; non agnouerunt poëticam Apocopen, de qua Psal. 3. v. 8. pro דלת *Déleth*.

4 *Declines*, actiuè. Ne inclina animum meum ad verba mala, ne patiare vt declinem ad verba inania, vel etiam pernicioſa. Aliqui transcendenter, ad rem malam. *Ad excusandas*, vt peccata mea velim defendere, excusare, eleuare, sed potius agnoscam, & simpliciter confitear ad illorum remissionem consequendam, è doctrina Psal. 37. 50. 131. Quod secutus est Dauid 2. Reg. 12. vnde Nathan ingenuè confitenti, Peccaui Domino, dixit, Dominus quoque transtulit à te peccatum tuum, non morieris. Qui vertunt, *Ad*

operandum operationes in impietate, aut quid aliud, non intelligunt vim verbi עלל. Nã non significat operari simpliciter, sed cum occasione, prætextu, causa Ex quo Halilá, & apud Rabb. Hilla, causa, occasio, excusatio.

5 *Cum hominibus*, vt faciunt iniqui, vt solent se excusare impij. Nam cohæret cum proximis, vt ex distinctione Hebræorum patet, apud quos hic versus cum superiore est vnicus. *Et non communicabo*, & non communicem, vel, & tunc non cõmunicabo. *Cum electis*. Neutrius generis. Vnde Heb. Et non vescar delicijs eorum. Et tunc non fruar voluptatibus, quibus fruuntur impij: non fiam particeps eorũ, quæ ipsi putãt electa & delicioſa. Nihil mihi erit commune cum ijs, quæ ipsi tanti faciunt, neque indulgebo delicijs, quas isti studiosè persequuntur.

6 *Corripiet*, feriet proptiè, vel feriat, concessio corripiat me iustus, lubens hoc feram, & oleum peccatoris &c. Percutiet & verberabit me iustus misericorditer, sine inhumanitate. Proinde si me vis castigare, ô Domine, eius castigationem non auersor, eam summi beneficij loco ducam: at oleum peccatoris ne illinat caput meum, eius misericordia ne me inungat, eius suauitas, fauor, benevolentia, blanditiæ, humanitas ne me perfundant, aut mecum quicquam habeant negotij. Mihi enim est vtilius castigari, atque etiam vapulare à iustis, quàm à sceleratis vnguento quantumuis pretioso deliniri. Verbera enim illorum morbos animorum sanant, at istorum vnguenta siue deliciæ caput frangunt, i. mentem perdunt. Hanc Antithesin prætet Nostros agnoscunt R. Ioseph & R. Abraham. Nec tam rectè Recẽtiores putant idem dici vtroque hemistichio, vel certè posterius esse exaggerationẽ prioris, quòd Hebraicè loco *Peccatoris*, legatur ראש *Ros*, caput. quasi verò Ros non etiam significet venenum, fel, amaritudinem, quæ propriè inest serpentis capiti: & per translationem, peccatorem venenaris moribus. Sic interim illi interpretantur. *Oleum capitis non franget caput meum*. i. illa iustorum castigatio, quæ est vnguentum siue oleum pretiosissimum, non me lædet, neque meo capiti erit noxia. Vt oleum capitis fiet oleum primum, præcipuum & pretiosissimum, vt Exod. 30. Simpliciot est Antithesis. Vnguentum veneni. i. peccatoris, ne frangat, ne lædat, vel etiam ne obtundat caput meum, ne

meo capiti sit molestum. Sic Gall. *Il me rompt la teste*. Quod per impinguare, siue inungere & obliuere representarunt Septuag. Oleum siue vnguentum Metaphoricè, blanditiæ, quibus demulcentur corda peccantium, & in malis souentur, de quibus Rom. 16. per blandas benedictiones seducũt corda innocentium. Illæ blanditiæ ne pascant animum meum neque oblectent, ne eum capiant, & in peccatis foueant.

7 *Quoniam adhuc* (est). quoniam precor adhuc etiam inter mala eorum. i. inter medias eorũ persecutiones, nec tui in medijs malis & calamitatibus mihi ab ipsis importatis obliuiscor, absorbebuntur crudeliter saxis illisi. Hebræi tamen iungunt cum præcedẽtibus, oleũ peccatoris ne me inungat, quia etiam adhuc oro contra eorum malitiam & beneplacita, siue cupiditates. *In beneplacitis eorum*. רעה hoc loco acceperũt in significatione Chaldaica, de qua Psal. 138. v. 5. Proptiè, *In malis eorum*. Inter mala eorum, in quibus sibi placent, vel contra peccata, quibus delectantur. Nam Præpos. In, variè hîc accipitur. Quia adhuc etiam oratio mea (est) in malis eorum. i. pro, malis eorum vt scilicet conuertantur ab operibus malis, è Kimhi, & Theod. Vel, in malis eorum. i. ne in eorum mala incidam, è R. Selomone, & Chrysost. Vel, Pro malis eorum, vt eis mala eueniant, è R. Abraham. *Absorpti sunt*. Præter. pro futuro. Absorbebuntur, illisi petris & saxis principes istorum impiorum: crudeli supplicio interibunt hi, qui præsunt istorum studijs & persecutionibus: hi, à quibus isti incitantur contra me, illidentur in petras, inhumaniterque punientur. Vnde Heb. Dimissi sunt in manibus petræ iudices eorum: quod intelligunt de Saule & purpuratis eius. Inhumanum supplicium appellant iungi petræ, allidi ad rupes, dimitti in manibus saxi. *Iudices*, principes: vt liber Iudicum. i. Principum.

8 *Audient*. Hysterologia, quæ sic ordinanda, Audient quoniam verba mea potuerunt. Audient quòd preces meæ exauditæ sunt, vim magnam habuerunt, plurimum valuerunt apud Dominum, impetrando scilicet istam vindictam & iudicium. Sic Heb. Et audient verba mea, quoniam dulcia fuerunt: intelligent verba mea fuisse suauia, grata & accepta Domino, ei placuisse: quòd me exaudierit, eos vlciscendo, & me liberando. Grec. ὅτι ἠδυνήθησαν, quòd

fuerunt magnæ potestatis coram Domino, dum me exaudiuit. Alij, Audient verba mea fuisse suauia, pacifica & quieta, non, vt putant, conspiratoria & pertinentia ad perturbandam Rempub. & inuadendum regnum. Voces proborum ad Dominum contra impios tunc intelligimus fuisse efficaces, quando eos euertit, vel conuertit. *Sicut crassitudo.* Cadit hoc simile in primum hemystichium sequentis versus. Sicut crassa moles terræ, aratro discissa rumpitur in glebas: sicut crassa gleba erumpit per scissionem aratri, vel per terræ motum, & magna violentia è suo loco dispellitur, & exilit super terræ superficiem: sic dissipata sunt nostra ossa & vires ad inferni fauces, hostium nostrorum persecutionibus & bellis. Hieronym. Sicut agricola cum scindit terram, sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni. Hinc Heb. Sicut findens & proscindens terram. i. vt solet agricola findendo proscindendoque terram glebas dissipare, ita isti ossa & vires nostras infregerunt, nósque in eas angustias adegerunt, vt morti iam simus propinqui.

9 *Ossa nostra*, vires nostræ, per Metonym. Alij, membra nostra, per Synecdoch. Altera pars similitudinis. Quare in Hebræo, in hoc hemystichio versus clauditur. *Secus infernum*, iuxta sepulchrum, iuxta infernum, ad mortem ferè, prope orcum, ad orci fauces, ita vt propè sit infernus, ita vt status inferni, mors, vel sepulchrum nobis immineat. Hyperbole ingentium periculorum. Latinè, alterum pedem habere in sepulchro, vel in cymba Charontis. *Quia*, sunt sup. vel respiciunt. *In te*, (&) in te speraui. Asyntheton. Quia in te oculi mei sunt coniecti, & quia in te omnis spes mea posita est, ne auferas, & ex Heb. effundas (quasi aquam) vitam meam: ne quæso permitte me ab impijs vita spoliari.

10 *Statuerunt*, tetenderunt. *A scandalis*, à tendiculis & cassibus maleficorum & sceleratorum, ab insidiosis consilijs & operibus.

11 *Cadent*. Possit etiam verti deprecanter, cadant, decidãt. *In retiaculo*, in rete. Ablatiuus pro Accusatiuo: vel in reti, per rete eius (iniquitatis.) Cadent impij in retia iniqua, quæ mihi retenderunt, in ea mala, quæ mihi machinati sunt. Singulariter autem ego incolumis euadam. *Eius*. suo, vt sit singul. pro plural. vel iniquitatis. i. retis iniquo, iniquè structo & tenso. vel Dei iuxta Theod. reti eius, Dei scilicet, capientur, qui

qui alijs insidiantur & tendunt retia. *Singulariter*, κατα-μόνας, solitariè, solus, ab illo cœtu remotus sum, solus maneo, ab illorum societate me remouco & separo, donec transeam illorum retia, donec illorum casses & insidias euadam. De mortis transitu intelligit Chrysost. Solitarius & amotus ero ab eorum studio, donec obiero. ΠΠ' etiam simul, pariter significat. Ex quo nonnulli, Cadant in suos casses, dum pariter ego illos transgrediar: dum suis retibus capientur, ab ijsdem liberer. Dum simul sum cum ipsis, inter retia illorum, ipsi capientur: ego verò tua benignitate euadam.

ARGVMENTVM.

Humana ope destitus, contra insectatores auxilium implorat. Ecclesiæ congruit.

1 Intellectus Dauid, cùm esset in spelunca, oratio.
1. Reg 24. CXLI. Hebr. 142.

2 VOce mea ad dóminum clamâui: voce mea ad dóminum deprecâtus sum.

3 Effúndo in cõspêctu eius oratiônem meam: & tribulatiônem meam ante ipsum pronúntio.

4 In deficiêndo ex me spíritum meũ: & tu cognouîsti sémitas meas.

5 In via hac qua ambulâbam: abscondêrunt láqueum mihi.

6 Considerâbam ad déxteram, &

vidêbam: & nõ erat qui cognóſceret me.

7 Périit fuga à me: & non eſt qui requîrat ánimam meam.

8 Clamâui ad te Dómine: dixi, Tu es ſpes mea, pórtio mea in terra viuéntium.

9 Intênde ad deprecatiônem meã: quia humiliâtus ſum nimis.

10 Líbera me à perſequéntibus me: quia confortâti ſunt ſuper me.

11 Educ de cuſtódia ánimam meã, ad confitêndum nómini tuo: me expêctant iuſti, donec retríbuas mihi.

2 *Effundo*, multis expono. *Pronuntio*, indico apud ipſum hanc meam calamitatem.

4 *In deficiendo*. Pronuntio, inquam, quando deficit præ magnitudine mœroris & anxietatis animus meus, vt cogatur velut excedere è corpore. Ad verb. Inuolui & operui in me ſpiritum meum Metaphor. Quaſi animus præ angustia ſe implicaret corpori, & verſus illud contraheret. Hæc autem iungenda cum ſuperioribus. *Semitas*, vitam, vitæ meæ rationes, actiones, negotia, neceſſitates. Totidem modis accipitur Metaphora. Tibi eſt nota vita & innocentia mea, noſti me iniuriã, ſita ab inimicis meis pati.

5 *Laqueum*, inſidias exitiales ſtruxerunt mihi.

6 *Conſiderabam*, rectè. Nam etiam Rabbini monent חביט & ראה eſſe infinita pro præteritis, contra Hebraïculos in Imp. vertentes, Cõſidera, & vide. *Ad dextram*, ad auxiliũ, Metonym. Eſſe enim à dextris, vſu ſcripturæ eſt paratum ad opem aſſiſtere, vt Pſal. 15. 108. 109. Vel eſt geſtus hominum ſollicitè & anxiè in omnem partem ſe vertentium, vt videant, num ſibi alicunde auxilium veniat. *Et videbam*, & diligenter obſeruabam ſollicitè attendebam, & nullus me obſidentium & circunſtantium agnoſcebat, vt mihi opem ferret. Amici & noti me deſeruerunt, neque meis ærumnis affecti ſunt.

7 *Fuga*, effugium, fugæ locus, modus & poteſtas. Nam erat in ſpelunca ab hoſtibus obſeſſa. 1. Reg. 22. & 24. bis enim in ea latuit. *Requirat animam*, animæ meæ, ſiue vitæ per Metonym. ſalutem & liberationem: cui curæ ſit mea ſalus, qui curet vitam meam. Chryſ. Requirere animã ad ſaluandum & tuendũ intelligitur: non vt Pſal. 39. & 62. ad perniciem & exitium, vt ex Matth. 2. Defuncti ſunt, qui quærebant animam pueri. i. interitum & necem.

8 *In terra viuentium*, in hoc mundo & in mea patria: tu mea es hæreditas & ſors, non opes, honores, clientelæ, exercitus, præſidia, aliaque huiuſmodi. Hebræi cenſent terrã viuentium appellari terram patriam & Iſraëlicam, quòd eſſet ſalubertima, vtpotè poſita in medio climatum: quæ cœli inclinatio calore & frigore æqualiter participat, vt proinde regio ſit temperatiſſima, & valetudini atque vitæ accommodatiſſima. Malo terram ſanctam opponi deſertis, in quibus latitabat Dauid. q. d. Portio mea eris in terra patria, vbi homines viuunt: nam me reſtitues. Nec ſemper in his deſertis, vbi homines multa perpetiuntur, & quaſi pereunt inedia & ſqualore, vitam vagam & miſeram perſequar. Significat reliqua omnia ſibi eſſe erepta in illis locis, præter miſericordiam Dei.

9 *Deprecationem*, vociferationem propriè, querimoniam. *Humiliatus*, attenuatus propriè.

10 *Super me*, præ me. Quia ſunt me fortiores & potentiores.

11 *De cuſtodia*, de carcere, de clauſura Heb. de hac ſpelunca & obſidione. Poſſit transferri ad carcerem corporis huius mortalis, vel inferni & mortis. *Ad confitendum*, vt ego liberatus confiteat & celebrem tuum nomen. Aliqui aliter reſoluunt. Vt iuſti ob meam liberationem confiteantur & celebrent numen tuum. *Me expectant*, coronant propriè, cingunt, ſtipant, ſolliciti de mea ſalute & liberatione. Auidè

præstolantur, vt me liberes & opem feras: expectant sollicitè & anxiè meam liberationem & salutem: suspensi sunt: expectantes tuum in me beneficium ac retributionem. Chrys. *Donec retribuas*, donec benefacias, donec beneficio liberationis me afficias, donec de me benè merearis. Aliqui vertunt, Me coronabunt iusti, cùm retribueris mihi. Si mihi dederis hoc beneficium, iusti se mihi studio gratulandi circumfundent.

ARGVMENTVM.

Petit ne Deus ad suam iustitiam respiciat, sed ad miseriam & persecutionẽ, à qua se subleuet punitis hostibus. Congruit Ecclesiæ.

1 Psalmus Dauid, quando persequebatur eum Absalon filius eius. 2. Reg. 17. CXLII. Hebr. 143.

DOmine exaûdi oratiônem meam: aúribus pércipe obsecratiônem meam: in veritâte tua, exaûdi me in tua iustítia.

2 Et nón intres in iudícium cum seruo tuo: quia non iustificábitur in conspêctu tuo omnis viuens.

3 Quia persecûtus est inimîcus ánimam meam: humiliâuit in terra vitá meam.

4 Collocâuit me in obscûris sicut mórtuos séculi, & anxiâtus est super me spíritus meus: in me turbâtum est cor meum.

5 Memor fui diêrum antiquôrum, meditâtus sum in ómnib⁹ opéribus tuis: in factis mánuum tuârum meditâbar.

6 Expândi manus meas ad te: ánima mea sicut terra sine aqua tibi.

7 Velóciter exaûdi me dómine: defêcit spíritus meus.

8 Non auêrtas faciem tuam à me: & símilis ero descẽdêntibus in lacũ.

9 Audîtam fac mihi manè misericórdiam tuam: quia in te sperâui.

10 Notam fac mihi viam in qua ámbulem: quia ad te leuâui ánimam meam.

11 Eripe me de inimîcis meis dómine, ad te confûgi: doce me fácere voluntâtem tuam, quia Deus meus es tu.

12 Spíritus tuus bonus dedûcet me in terram rectam: propter nomen

tuum dómine viuífica me, in æquitâte tua.

13 Et dûces de tribulatiône ánimam meam: & in misericórdia tua dispêrdes omnes inimîcos meos.

14 Et perdes omnes qui tribulant ánimam meam: quóniã ego seruus tuus sum.

1 Propria inscriptio est *Psalmus Dauid*. A Græcis cætera sunt adiecta. Nam reuera argumẽtum est generalius quàm vt ad persecutionem vel Saülis vel Absalon coërceatur. In *veritate*, pro tua fide, secundum veritatem promissionum tuarum. *In tua iustitia*, per tuam iustitiam, secundum æquitatem iustitiæ tuæ, quæ postulat vt fidem præstes.

2 *In iudicium*, in ius, in iuris thronum ne mecum veniás, sed misericordiæ. Ne mecum iure agito. Mecum misericorditer agi obsecro, non ex summi & exacti iuris formula & præscripto. *Iudicium* enim hîc summum ius, iurisque seueritatem significat, quatenus opponitur æquitati siue ἐπιεικείᾳ. Quare cùm nemo sit perfectè iustus apud Deum, iusti & puri iudicij metus omnes terrere debet. *Quia non*. Non omnis, id est, nullus. Quia nullus hominum iustificabitur, absoluetur, iustus reperietur, aut erit, simpliciter & propriè: & iuxta Chrysost. insons æstimabitur corã te. Omnes enim peccauerunt, & indigent gratia Dei, nec quisquam est qui non aliqua macula peccati vel fuerit, vel sit inquinatus, vel sibi relictus, non possit inquinari. Quo sensu ne Angeli quidem iusti ac puri dicuntur, 4. & 25. Iob. Neque quisquam soli iustitiæ, non suppositã misericordia innitens, se possit iustum probare ante exactum Dei tribunal. Vnde ne saluati quidem nos dicimus ex operibus propriè, sed ex gratia & meritis. Qui saluandos saluas gratis, salua nos fons pietatis. Et Spes à Magistro lib. 3. definitur certa expectatio vitæ æternæ ex gratia & meritis. Est autem meritum, non opus

bonum simpliciter, sed cum gratia & per gratiam Dei factum atque acceptatũ, vt sic cuncta in Deum conferantur, qui in nobis sua dona coronat, dum bona nostra opera remunerat, ex August. ad Sixtum. Sunt enim gratuita ex parte gratiæ præuenientis & comitantis, tantùm nostra, ratione liberi arbitrij & obedientiæ. Lege hîc August. & serm. 49 de Tempore, & Bernard. primo serm. in festũ omnium Sanctorum, Chrysostom hîc. & Prosperum.

3 *Quia*. Vers. 3. & 4. poëtica hypotyposis hominis extremè afflicti. *Humiliauit*, depressit, deiecit in terram, humi affixit. Hebr. attriuit.

4 *In obscuris*, in tenebris, in obscuris locis, in speluncis & latebris. Ita ẽ Chrys. vocat calamitates & mala, quibus mẽs ipsius obtenebrabatur. *Sicut mortuos seculi*, ante multa secula: sicut iamdudum mortuos, & à sæculo longoque tempore in tenebris degentes, quorum nulla amplius est memoria. Vnde Hieron. vertit mortuos antiquos. Alij, mortuos in sæculum, siue in perpetuum. *Anxiatus est*, inuolutus est propriè, opertus anxietate: de quo Psal. 141. v. 4. *Super me*, in me, vel de me, pro me: vt sit sensus, Anxius est de me, ne scilicet ab inimicis comprehendar, & in mortem trahar. *Inmeturbatum est*. Ad verb. Intra me obstupefactum est, vel desolatum.

5 *Dierum antiquorum*, quibus antiquitùs de me benè meritis, meque singularibus bonis afficiebas. Ita Hebræi. Ego cum Nostris generaliùs, Antè acti temporis. Sæcula antiquitùs præterita recolo, quæ ab initio mundi fluxerũt, & monumenta misericordiæ, quot & quantis calamitatibus liberaueris maiores nostros, quanta benignitate eos perpetuò tutatus sis. Recogito dies æternitatis, antiquæ fœlicitatis, qua patres afficiebas: pristinæ denique gratiæ, qua eramus affecti in statu innocentiæ ante Adæ peccatum. Hæc omnia me ad implorandam misericordiam tuam hortantur. *Meditabar*, vel loquebar. Me consolabar Patrum exemplis & cogitatione priscorum factorum tuorum, quæ plena sunt humanitatis in eos qui te implorãt, inauditæque misericordiæ.

6 *Tibi* est, ad te est, ad te languet. Te sitit anima mea moesta, desiderat tuam gratiam, misericordiam, consolationẽ, auxiliũ, vt terra arida & sicca (Græc. γῆ ἄνυδρος,

inaquosa) nimio æstu fissa, auidissimè aquam pluuiam expetit, ad irrigationem anhelat & sitit.

7 *Defecit*, animus meus propè ærumnis extinctus est & petijt, nisi succurras. Vel defecit, petitione & expectatione longa tui diuini auxilij.

8 *Faciem tuam*, faciem tuæ misericordiæ ac benignitatis. *Et similis ero*. Vt similis sim, adeò vt talis fiam, quales qui descendunt in orcum. *Et* pro *Vt alioqui*, causaliter. Vau pro lemáan, vt Psal.140.v.6. Ne mihi tuum benignum vultum abde, alioqui ero similis descendentibus in lacum mortis, vel inferni, quasi vnus de eorum numero, alioqui assimilabor moribundis.

9 *Manè*, maturè, citò, tempestiuè. Per Metaph. Audire fac in corde meo, fac audiam interius tuam benignitatem, fac eam apud me sentiam. Nam Deus in cordibus pœnitẽtium & humilium loquitur verba cõsolationis, remissionis, spei, &c. Vel, audire, in genere, pro percipere, intelligere, cognoscere, experiri, sentire. Velociter mihi exhibe, & reipsa ostende misericordiam tuam, fac eam experiar.

10 *In qua ambulem*, qua ambulare debeam. i. viam bonam & rectam demõstrã mihi, per quam ad te rectâ perueniam: rege me tuis consilijs. *Leuaui*, extuli per precem.

11 *Ad te confugi*, vt scilicet apud te absconderer ab hostibus meis. Obscuritatem Archetypi perspicuè expresserunt. Ad te texi, siue occultaui (me) i. ad te latitaturus confugi, te posui pro meo operimẽto. vel iuxta Chald. redemptione. Sic enim interpretatur. Verbum tuum constitui in redemptorem. Vbi obseruabis Chaldæos Paraphrastas sæpè pro Deo, Verbum Dei transferre, quasi aliquid audiuissent de Dei Verbo increato, καὶ ὑφίστωμι. Sic & Philo, Midrashim & Cabbalici. *Doce me*. Vt precatꝰ fuerat pro salute corporis, ita nunc pro salute animi. Kimhi. Deus doctor iustorum, Spiritus autem sanctus doctor.

12 *Bonus*. De Spiritu sancto essentialiter bono, à quo omnis bonitas & virtus per communicationem procedit & deriuatur. *In terram rectam*, in solum planum, per viam planam & æquam, in qua non impingam, in viam præceptorum tuorum, quæ ducit ad te. Hinc in Psalt. Romano, in viam rectam. Et Chrys. in viam virtutis, in consilia & actiones tibi placentes. Vel, in Ecclesiam, præcipuè triumphantem & cœlestem, quæ ex Apoc.21. terra, propter æternitatis stabilitatem, recta, propter perfectam iustitiam, quia in ea nihil est coinquinatum & prauum. *In æquitate*, propter iustitiam & fidelitatem tuam. *Viuificabis*, in vita cõseruabis. Alij. Iustificabis (me iustitia) qua iustificas impios. De vita spirituali.

13 *In misericordia*, per tuam misericordiam, pro tua benignitate.

ARGVMENTVM.

Gratias agit, quòd pacato regno fruatur. Deindè orat, vt se ab externis hostibus, alioqui tumentibus defendat. Congruit Regibus contra Barbaros.

1 Psalmus Dauid aduersus Goliath. CXLIII. Hebr. 144.

BEnedîctus dóminus Deus meus qui docet manus meas ad pręlium: & dígitos meos ad bellum.

2 Misericórdia mea & refúgium meum: suscêptor meus & liberâtor meus.

3 Protêctor meꝰ & in ipso sperâui: qui subdit pópulum meum sub me.

4 Dómine quid est homo quia innotuîsti ei: aut filius hóminis, quia réputas eum?

5 Homo vanitâti símilis factus est: dies eius sicut vmbra prætéreunt.

6 Dómine inclína cælos tuos, & descênde: tange montes, & fumigâbunt.

7 Fúlgura coruscatiônem, & dissipâbis eos: emîtte sagîttas tuas, & cõturbâbis eos.

8 Emîtte manum tuam de alto, éripe me, & líbera me de aquis multis: & de manu filiôrum alienôrum.

9 Quorum os locûtum est vanitâtem: & déxtera eôrum déxtera iniquitâtis.

10 Deus cánticũ nouum cantâbo tibi: in psaltério decachôrdo psallam tibi.

11 Qui das salûtem régibus, qui redemîsti Dauid seruum tuum: de gládio malîgno éripe me.

12 Et érue me de manu filiôrum alienôrum, quorum os locûtum est

vanitâtem: & déxtera eôrum, déxtera iniquitâtis.

13 Quorum filij: sicut nouêllæ plãtatiônes in iuuentûte sua.

14 Fílię eôrum compósitę: circumornâtæ, vt símilitûdo templi.

15 Promptuária eôrum plena: eructántia ex hoc in illud.

16 Oues eôrum fœtôsæ, abundântes in egréssibus suis: boues eôrum crassæ.

17 Non est ruîna macériæ, neque transîtus: neque clamor in pláteis eôrum.

18 Beâtum dixêrunt pópulum cui hæc sunt: beâtus pópulus cuius dóminus Deus eius.

1 *Aduersus Goliath.* Hæc non incommodè adduntur Hebrææ inscriptioni, cùm argumentum Psalmi nõ abludat ab historia duelli Dauidis & Goliath, & Caldæus Paraphrastes significet v. 11. inde materiã carminis fuisse sumptã. Nam pro *Gladio maligno*, habet *Gladio Goliath. Benedictus.* Laudetur Deus, qui me victorem vbique efficit, qui me in bellis secundat.

2 *Misericordia mea*, Deus qui mei copiosissimè misereatur. *Susceptor.* Heb. arx mea.

3 *Qui subdit.* Qui extendit propriè. i. qui sternit & subigit,

qui obedientes reddit subditos, & flectit ad obsequendi studium.

4 *Quia innotuisti ei*, quia etiam ingrato tui notitiam præstitisti, Chrys. Quia agnoscis eum, Heb. quia eum curas: eadem penè sententia. Domine, quantus ego sum, vt sic mei habeas rationem. De se loquitur in tertia persona. *Reputas*, tanti facis.

5 *Vanitati*, inanitati, ipsi nihilo, sicut vmbra, quæ nullam habet subsistentiam, & est mera priuatio, vnde exoriente luce euanescit, ac si nunquam extitisset.

6 Vers. 6. & 8. precatur hipotyposi Poëtica, vt se iuuet, ac de medio tollat inimicos suos. *Inclina cælos*, inflecte in terras, vt adsis celeriter, & descende in meum auxilium, qui hîc in terris opprimor. *Tange*, percute, feri, fulmine, tonitru & alijs tuis cœlestibus telis. Vt 3. Catilinaria Cic. Tactus est ille, qui hanc vrbem condidit, i. fulminatus, crematus cœlesti igne, sideratus. Ostende præsentem iram & potentiam tuam. *Montes*. Ita vocat hostes suos barbaros & agrestes. *Fumigabunt*, ardebunt comburentur, vertentur in fumum, vt montes qui syderantur.

7 *Fulgura coruscationem*, diuinas vltiones. Aliqui ineptè vertunt, fulmina fulmen enim est spiritus è nube expressus sine inflammatione: fulgur autem siue coruscatio, cum inflammatione. i ברק. Nam hoc verbum significat, micare, coruscare. *Sagittas*. Dei tela, Metaph. appellat grandines, tonitrua & similia ignita meteora, quibus Deus vtitur ad terrendos & perdendos mortales. *Conturbabis*, disturbabis, disijcies.

8 *De alto*, de cœlo, manum siue potentiam tuam diuinam. *De aquis multis*, de ingentibus & multis periculis, quibus infixus sum atque immersus. Alij de confluxu hostium plurimorum: vt Metaphoræ variè accipiuntur. *Alienorum*, barbarorum & impiorum. Hinc Heb. Filiorum alieni, Dei scilicet, vel populi, patris, q. spuriorum, cuiusmodi solent esse improbi & noxij.

9 *Dextera*, potentia, robur, potestas, quæ tractat iniqua & flagitia.

11 *De gladio maligno*. Annectitur præcedentibus in Psalt. Romano, vt & Hebraico. Qui redemisti Dauid de gladio maligno. i. Goliæ, vt putat Chald. Alij, de potẽtia Satanæ.

Tu, in genere, hostium omnium meorum, eripe me & erue, vt iam versus incipiat. In vocabulo nulla est diuersitas, sed in sola distinctione: quod non rarò occurrit, vt finis præcedẽtis versus iuxta Masoretas referatur ad caput sequẽtis.

11 Mirum est Recentiores omnes carpendi voluptate ita fuisse cæcatos, vt non viderint Septuaginta nõ modò non discessisse à litera Hebraica, verùm etiam multò illustriorẽ & clariorem reddidisse, μίμησιν contextus mutando in propriam & simplicem narrationem, nec intellexerint mimeses in hac lingua fieri per Eclipsin לאמור, vt iam sæpiùs hoc opere obseruauimus. Quãquam & citra Eclipsin proximè præcessit, *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis*. Quin & dudum, nempè à v. 9. hanc Mimesin voluerat Dauid subijcere, dum hæc eadem verba intercalaret: sed abreptus cogitationis vbertate coactus est differre, deindeque per Epanalepsin repetere, *Quorum (inquam) os locutum est vanitatem?* Et quamnã vanitatem? nempè verba impiorum sese de fœlicitate sua temporaria effusè iactantium, quo quid dici possit vanius, cùm istorum duratio sit fluxissima, & possessio fallacissima! *Quod* (inquiunt) *Filij nostri sint pulcherrimi, filiæ elegantissimæ, omes fœcundissimæ*, & cætera vsque ad vltimam Psalmi clausulam sub prima persona. Quod alia nõ possit esse sententia in Hebræo quàm mimeseos, ac proponantur verba impiorũ prosperis rebus suis gloriantium, apparet. Primùm, quia præcessit proximè, *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis*. 2. quoniam mox subiungitur particula continuatiua אשר, *Quod*. 3. quia loquendi formula vltimi versus apertè est vox iusti contradicentis superiori sententiæ, *Beatus populus cui hæc sunt: (imò verò) beatus populus, cuius Dominus Deus eius*. 4. Quoniam Rabbini fatentur apud R. Selomonem hæc ad literam nunquam pijs contigisse, nisi sub Ezechia rege, cùm tamen Dauid hîc loquatur de suo tempore. 5. quia sensus Recentiorum est pinguis, & Epicureus, eos esse fœlices, qui affluant omni bonorum genere. De ijs præsertim, quæ hîc sollicitè enumerantur. Nam in ijs Scriptura non solet beatitudinem collocare, sed in paupertate, patientia, crucibus, persecutionibus. Matth. 5 &c. 6. quia neuter sensus, quem afferunt, cohæret vel linguæ, vel præcedentibus. Hic quidem, *Vt (sint) filij nostri*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut nouellæ plantationes, filiæ nostræ circumornatæ, vt templum, promptuaria nostra, &c. non cohæret linguæ. Nunquam enim reperias אשר *Quòd*, positum pro למען *Vt*, sine verbo fururi temporis expresso, cùm hîc duntaxat occurrant participia. Quin & rarissimè sumitur pro *Vt*. Iste verò, *Quòd*, vel, *Quoniam filij nostri (sunt) sicut nouellæ plantationes, filiæ, &c.* non cohæret præcedentibus. Inepta enim est ratio & ridicula: Erue me de manu alienorum, quoniam liberi nostri sunt pulchri, & cæteris omnibus externis bonis abundamus. Aliena etiam à more Sanctorum, qui solent dicere, Erue me, quia in te speraui, quia mandata tua custodiui, quia ad te clamo, ijsque similia, ad internam hominis conditionem & statum pertinentia. Rectè ergo nostri Interpretes, vt ambiguitatem tollerent, ac docerent de temporaria prosperitate impiorum, non autem iustorum, hæc debere intelligi, hæc omnia vsque ad extremam Psalmi clausulam verterunt per tertiam personam, quæ in Hebræo μιμητικῶς enunciabantur in prima. Hæc aduersum sciolos. *Quorum filij.* Ad verb. Quòd filij nostri sicut plantæ crescentes. Vbi *Quòd* est particula continuatiua ὅτι, vti iam dictum est, non causalis, vt aliqui Recentiorum, non finalis, vt alij.

14 *Compositæ*, eleganter decoratæ. Ad verb. Vt anguli incisi, siue dolati. i. affabrè compositi & constructi. In angulis præcipua est structura, vt nullus sequatur hiatus vel deformitas proportionis & coniunctionis. *Vt similitudo*, vt exemplar, propriè. Gall. *Comme le patron ou pourtraict d'vn Temple, ou Palais.* Nam Hecal, & Templum & Palatium significat. Describit autem venustissimè omnes prosperitates & commoda vitæ, quæ quis optare possit. Primò, numerosam & elegantem sobolem. 2. rerum domesticarum copiam. 3. pecorum multitudinem & fœcunditatem. 4. domum & vrbes munitas ab irruptione & hostilitate. 5. incolumitatem.

15 *Promptuaria*, penaria, conclauia. Anguli propriè, quoniam penaria solent collocari in angulis ædium. *Ex hyp. in illud.* Ad verb. de victu in victum, de annona in annonam: vt habeant scilicet veteres prouentus superuenientibus nouis. Kimhi, de specie in speciem. Aliquis putauerit Septuag. legisse מזו, non מזן. Sed nihil est opus, cùm vti sæpiùs docui, se duntaxat sententiæ alligauerint. Ex hoc in illud. i. ex hac parte in illam, vndique redundant & diffluunt. Alij, suppeditant vnum post aliud.

16 *Fœtosæ*, fœcundæ, multiparæ. Millecuplantes propriè, mille fœtus parientes & gignentes. Sic *abundantes*, multiplicantes partum, decies millecuplantes ad verb. siue myriadificantes, patientes per myriadas. Gall. *par milleines & millions.* Alludit autem ad Scytas, de quorum genere sunt Turcæ, & Arabas Saracenorum patres, qui sunt Nomades, ac viuunt ex pecore. Vnde & in Nomadibus semper habiti sunt à Geographis. *In egressibus suis*, in vijs, in viarum exitibus, in vicis eorum. *Suis*, pro eorum ἐν ταῖς ἐξόδοις αὐτῶν. Hebr. in vicis nostris, vel compitis: per vicos & compita impiorum decies millecuplos fœtus pariunt. Adeò sunt fœcundæ, vt etiam per vicos millecuplis fœtibus augeantur. Quo sensu pro compito Septuaginta vsi fuerunt suprà vocabulo ἔξοδος, vbi Noster, in exitu super summum, Psalm. 73. vers. 7. Eò recurre ob vtriusque loci Hebraismum paucis cognitum. *Crassæ*, pingues, benè habitæ, propriè oneratæ, onustæ (pinguedine & carne) obesæ. Alij, fortes, oneris ferentes. Vtrumque Kimhi.

17 *Ruina*, rima, ruptura propriè, per quam externi possint introire & irrumpere, eòsque sibi subigere. Gall. *Breche.* Sepibus omnia cinguntur, nullaque incursione violantur. *Transitus*, transmigratio in captiuitatem, excursio hostium, abactus pecorum ipsorum. q. d. Securè agunt, non lacessuntur ab hostibus, non veniunt in alterius potestatem & seruitutem, non perrumpuntur ipsorum mœnia. Ita Kimhi, nisi quòd putat יוצאת esse participium, cum Eclipsi, *Neque transiens*, sup. omnia. Simplicius vt participium degeneret in nomen, vt sæpè aliàs. *Clamor*, eiulatio, vlulatus, querimonia siue ob morbum, siue ob res alias aduersas. In compitis eorum non audiuntur lamenta vel iurgia.

18 Eleganter explicant Hebraismum, in quo erat Epanorthosis Beatus populus cui sic est, (imò verò) beatus populus, cuius Dominus eius est. Vulgò tales habentur

ac prædicantur fœlices & beati: sed verè beati sunt, qui etiã in egestate atque calamitate Deũ norunt, colunt & amant. q.d. Beatũ impij dixerunt populũ, cum quo sic agitur, metientes fœlicitatẽ cum Epicureis, rerum externarũ affluentia & voluptate. Atqui longissimè falluntur. Nam beatitudo sita est in Dei cultu, notitia, veneratione, & alibi: Mihi adhærere Deo bonum est: &, Beatus vir qui timet Dominum, &c. siue ista copiosè adsint, aut mediocriter, siue etiam omninò desint. Quamuis enim Deus veteri populo, atque adeò nouo, 1. Timoth. 4. Matth. 6. & alibi, promisisset bonorum copiam & affluentiam, si ipsi pareret, contráque morbos, famem, bellum, paupertatem, vrbium & agrorum vastationes, si rebellaret, sui testamenti violati pœnas repetens: tamen hæc non proposuerat pro certissimo & immutabili benevolentiæ suæ signo, multò minus pro beatitudine. Sed nec hîc distinguẽdum inter Iudaicum populum & Christianum. Primùm, quoniam Psalmi æqualiter omnibus editi sunt, ac eorum doctrina magis est Euangelica, quàm Mosaïca. Deinde, quoniam differentia in eo duntaxat consistit quantum ad bona, quod Euangelium polliceatur æterna & spiritualia primò & per se, temporaria autem secundario & quadam consecutione: lex autem primò temporaria, deinde æterna.

ARGVMENTVM.

Deum extollit vt regem, vt bonum, misericordem, omnia gubernantem, conseruantem, hominibus ingentia beneficia conferentem.

1 Laudatio ipsi Dauid. CXLIIII. Hebr. 145.

EXaltâbo te Deus meus rex: & benedîcam nómini tuo in séculum: & in séculum séculi.

2 per síngulos dies benedîcam tibi: & laudâbo nomẽ tuum in séculum, & in séculum séculi.

3 Magnus dóminus & laudábilis nimis: & magnitúdinis eius non est finis.

4 Generátio & generátio laudâbit ópera tua: & poténtiam tuam pronuntiâbunt.

5 Magnificẽtiam glórię sanctitâtis tuæ loquêntur: & mirabília tua narrâbunt.

6 Et virtûtem terribílium tuórum dicent: & magnitúdinem tuam narrabûnt.

7 Memóriam abundântię suauitâtis tuæ eructâbunt: & iustítia tua exultâbunt.

8 Miserâtor & misércors dómin⁹: pátiens & multum misércors.

9 Suâuis dóminus vniuêrsis: & miserationes ei⁹ super ómnia ópera.

10 Cõfiteântur tibi dómine ómnia ópera tua: & sancti tui benedîcant

tibi.

11 Glóriam regni tui dicent: & poténtiam tuam loquêntur.

12 Vt notam fáciant fíliis hóminum poténtiam tuam: & glóriam magnificéntiæ regni tui.

13 Regnum tuum regnum ómniũ seculôrũ: & dominátio tua in omni generatiône & generatiône.

14 Fidêlis dóminus in ómnibus verbis suis: & sanctus in ómnibus opêribus suis.

15 Alleuat dóminus omnes qui córruunt: & érigit omnes elîsos.

16 Oculi ómnium in te sperãt dómine: & tu das escã illôrum in témpore opportûno.

17 Aperis tu manum tuam: & imples omne ánimal benedictiône.

18 Iustus dóminus in ómnibus viis suis: & sanctus in ómnibus opéribus suis.

19 Propè est dóminus ómnibus

inuocántibus eum: ómnibus inuocántibus eum in veritâte.

20 Voluntâtem timéntium se fáciet, & deprecatiônem eôrum exaúdiet: & saluos fáciet eos.

21 Custôdit dóminus omnes diligêntes se: & omnes peccatôres dispêrdet.

22 Laudatiônem dómini loquêtur os meum: & benedîcat omnis caro nómini sancto eius in séculum, & in séculum séculi.

1 Constat artificio Alphabetico, vt 33. ob argumenti dignitatem.

3 *Laudabilis*, laudatus, vel laudandus valdè. *Finis*, inuestigatio propriè. Eius magnitudo est imperuestigabilis & inexplicabilis.

4 *Generatio & generatio*, singulæ generationes & ætates. Hinc Hebr. ætas ætati laudabit opera tua: scilicet creationis, redemptionis, gratiæ & gloriæ.

5 *Magnificentiam*, maiestatem. Magnificentissimam gloriam sanctitatis tuę vel glorioſissimam maiestatem tuæ sanctitatis. Huiusmodi enim substantiua sic debent resolui per adiectiua, vt filius perditionis, filius perditissimus. *Mirabilia tua*, mira tua facta. Hebr. res mirabilium tuorum, res tuas mirabiles.

6 *Virtutem*, potentiam, fortitudinem tuorum mirificorum operum, quæ hominibus meritò terrorem incutiant & stuporem.

7 *Abundantiæ*, abundantis & copiosæ tuæ bonitatis memoriam eructabunt, & copiosè loquentur. vt v. 5. Nam sua-

uitas hîc significat bonitatem, benignitatem. Græc. χρηστότητος. *In iustitia tua*, de tua iustitia. Vnde Hebr. iustitiam tuam iubilabunt siue decantabunt. De ea intelligunt, qua nos gratis iustificat per Christum.

8 *Patiens*, ad iram tardus. Verb. longus furore, longanimis.

9 *Suauis*, bonus, benignus, vt Græcè χρηστός. Hebr. טוב. *Super*, in omnia opera sua miserationes eius sunt, ad vniuersa sua opera misericordia eius pertingit, erga omnia misericordiam suam exercet. Vulgò Præp. *Super*, cõparationem declarat. Miserationes eius sunt maiores cunctis ipsius operibus: vt Iacob. 2. Superexaltat misericordia iudicium, quãtum ad effectus videlicet, non proprietatem & naturam, secundum quam omnes diuinæ attributiones sunt æqualiter magnæ.

10 *Confitentur*, laudent te palàm & publicè, hæc beneficia agnoscant & celebrent.

11 *Regni tui*, Ecclesiæ, præcipuè triumphantis & cœlestis.

12 *Magnificentiæ*, gloriã magnificam, Vel, glorioſam maiestatem, vt vers. 5.

14 In Hebræo non habetur, sed repetitur è v. 18. infrà, nisi quòd hîc *Fidelis*, illic *Iustus*. *Fidelis*, verus, certus, fidus, firmus. *Sanctus*, irreprehensibilis, inculpatus.

15 *Alleuat*, sustentat propriè, fulcit. *Elisos*, incuruatos propriè. Sic appellant miseros & afflictos.

16 *Opportuno*, tempore suo.

17 Aperire manum, est donare & largiri liberaliter, aperta manu tribuere. *Benedictione*. ad verb. beneplacito, bona voluntate. Beneuolè & vltrò omnia viuentia satias. Kimhi, iuxta cuiusque beneplacitum & voluntatem, prout vnumquodque eorum vult & expetit. Alij, benignitate, beneficis muneribus.

19 *In veritate*, seriò, ex cordis affectu, ex animo. Kimhi, citra fucum, vt cor ori respondeat & consonet, sine hypocrisi. Chrys. rectè ac vti decet.

20 *Deprecationem*, ad verb. clamorem.

22 *Omnis caro*, omnes homines.

ARGVMENTVM.

Non hominibus, non principibus, sed Deo fidendum, ac talem esse beatum.

1 Hallelu.ia, Aggæi & Zachariæ. CXLV. Hebr. 146.

2 LAuda ánima mea dóminũ, laudâbo dóminum in vita mea: psállam Deo meo quándiu fúero.

3 Nolîte confídere in princípibus: nec in fíliis hóminum, in quibus nõ est salus.

4 Exîbit spíritus eius, & reuertêtur in terram suam: in illa die perîbunt omnes cogitatiônes eôrum.

5 Beâtus cuius Deus Iacob adiûtor eius, spes eius in dómino Deo ipsíus: qui fecit cælum & terram, mare, & ómnia quæ in eis sunt.

6 Qui custôdit veritâtẽ in sæculũ, facit iudícium iniúriam patiéntibus: dat escam esuriéntibus.

7 Dóminus sóluit cõpéditos: dóminus illúminat cæcos.

8 Dóminus érigit elîsos: dóminus díligit iustos.

9 Dóminus custôdit aduênas pupîllum & víduam susćipiet: & vias peccatôrum dispêrdet.

10 Regnâbit dóminus in sécula Deus tuus Sion: in generatiône & generatiônem.

3 *Salus*, saluatio, potestas & facultas saluandi. Nolite hominibus confidere, quorum non est saluare, qui ne se quidem, nedum alios seruare possunt. Sic Psalm. 3. Domini est salus. i. saluare, salutem præstare.

4 *Exibit*, efflabit, migrabit è corpore anima principis Theod. *Reuertetur*, homo scilicet, idque secundum corpus. Nam nō refertur ad spiritum, quasi significetur spiritus siue animus humanus extingui vnà cum corpore, & in terram dissipari. Vnde Hebraicè ישוב est masculini generis, cùm רוח *spiritus*, sit fœminini. *In terram suam*, in humum suam. Hinc Heb. est *Adamà*, è qua primus homo dicitur sumptus. Genes. 3. Eò enim alludit. *Cogitationes*, consilia, conatus, studia omnia euanescent & fient irrita.

5 *Spes eius*, cuius spes est in Domino.

6 *Veritatem*, qui fidem seruat in promissis. *Facit iudicium*, reddit ius violentia & iniuria affectis, vindicat violatos.

7 *Compeditos*, vinctos, in carcerem coniectos. *Cæcos*, cæcatos infirmitate & vi morbi. Cæcis oculos aperit, & visum tribuit. Nam Heb. *Aperit*, pro, illuminat. Hos autem delegit præ cęteris ægris, vt Deum doceret curare morbos desperatos. Vel *Cæcos*, præ magnitudine calamitatum. Calamitas enim comparatur tenebris, vt salus luci. Vtrumque Hebræi, partim spiritualiter, partim temporaliter. Aliqui de illustratione mentis, & conuersione voluntatis, vt *illuminare* sit, sapientes facere.

8 *Elisos*, curuatos, collapsos. Lege sup. Psalm. v. 15.

9 *Suscipiet*, adiuuabit, defendet: in numerum peculiarium amicorum accēsebit. Chrysost. Subleuabit propriè, i. subleuare & sustinere solet. Futur. pro Præter. ritu linguæ in rebus solitis. Sic mox *disperdet*, & ad verb. peruertet, euertere solet. *Vias*, consilia & actiones.

10 *In generat.* in perpetuas ætates & sæcula.

ARGVMENTVM.

Laudandum Deum ex ipsius in populum suum prouidentia, & aliis operibus. Est propheticus de Ecclesiæ collectione.

1 Hallelu-ia. CXLVI. Hebr. 147.

Laudâte dóminum, quóniam bonus est psalm⁹: Deo nostro sit iucûnda decoráque laudátio.

2 Ædíficans Ierúsalem dóminus: dispersiônes Israëlis congregâbit.

3 Qui sanat contrîtos corde: & álligat contritiônes eôrum.

4 Qui númerat multitúdinē stellârum: & ómnib⁹ eis nómina vocat.

5 Magnus dóminus noster & magna virtus eius: & sapiéntiæ eius non est númerus.

6 Suscípiens mansuêtos dóminus: humílians autem peccatôres vsque

ad terram.

7 Pręcínite dómino in cõfeſſiône: pſállite Deo noſtro in cíthara.

8 Qui óperit cælum núbibus: & parat terræ plúuiam.

9 Qui producit in móntib⁹ fœnũ: & herbam ſeruitûti hóminum.

10 Qui dat iumêntis eſcam ipſórũ: & pullis coruôrum inuocántibus eum.

11 Non in fortitúdine equi voluntâtem habêbit: nec in tíbiis viri beneplácitum erit ei.

12 Beneplácitum eſt dómino ſuper timêntes eum: & in eis qui ſperant ſuper miſericórdia eius.

1 *Deo noſtro* Maſoretæ conſtruunt cum precedentibus. Ad verb. quoniam bonum eſt pſallere Deo noſtro, quoniam iucundum, decora laudatio. Sed hæc parui ſunt momenti. *Bonus*, vtilis, & bonorum cauſa. Theod. *Iucunda*, grata, accepta, placens Deo. Alij, ſuauis & læta exhibeatur laus.

2 Dei propria multa enumerat, quorum cauſa eum celebrare oporteat. *Ædificans*, qui ædificat. Cadit enim in verbum ſequens, tanquam ſuppoſitum. *Diſperſiones*, diſperſos ex Iſraël colliget. Sic appellat exules, & à via vera ſalutis aberrantes, filios Dei diſperſos, Ioan. 11. quos Chriſtus in vnam fidem, vnamque ſanctam Eccleſiam congregauit, è diuerſis vitijs & erroribus.

3 *Alligat* Metaphora à Chirurgis, ad verb. qui pharmaca imponit, & medetur doloribus eorum, qui alligat illorum vulnera. Contritiones dixerunt pro confractionibus & vulneribus: & Metaphor. peccatis. Qui remittit peccata, qui curat iniquitatum vulnera oleo ſuo & vino, Luc. 18.

4 *Qui numerat.* Alia Dei proprietas. In numerato habet ſtellas, quod cæteri non poſſunt præ innumerabilitate. Geneſ. 15. Suſcipe cœlum, & numera ſtellas, ſi potes. Prolom. quidem 8. Almageſti, numerat ſtellas, quæ faciunt ad propoſitum Aſtrologorum, & inſtrumentorum illius artis, propter notabiliorem conſpectum & influentiam, mille viginti duas, quas & illic deſcribit per magnitudines ſex, tã in parte Meridiana & Septentrionali, quàm in Zodiaco, quas & cæteri contrahunt in 42. imagines. Verùm quid hoc ad illarum infinities centies maiorem numerum, quem proinde Scriptura cum arena maris comparat? Hierem. 33. *Eis nomina vocat*, diſtinctè & ſigillatim pernoſcit illas, & illarum naturas, vires, influxus, vt poſſit appellare nominatim.

5 *Virtus*, potentia. *Numeri*, menſura, modus. Eſt omnipotens & ſapientiſſimus.

6 *Suſcipiens*, adiuuans. Erigens, ſubleuans propriè, vt ſup. Pſalm. verſ. 9. *Humilians*. Antitheſis, proſternens humi, mirificè deprimens.

7 *Prælcinite*, cantate cum gratiarum actione Domino. Compoſitum pro ſimplici. Græc. ἐξάρξατε, Incipite. quod ſic exponit Theodoritus, Incipite hymnorum canticum: & Apollin. ἀρχόμενοι βασιλῆα θοὴν κελαδήσατε μολπῇ, Incipientes regis laudes celeri reſonate cantu. quaſi horretur præcentores, vt hymnum inchoent, quem alij perſequantur.

8 *Qui operit*, obducit, velat, abſcondit.

9 *Et herbam ſeruituti hominum.* Interiectum è Pſalm. 103. vt ſint alimenta beſtijs homini inſeruientibus.

10 *Pullis coruorum*, deſtitutis parentum ſuorum ope. Pulli corvorum quoniam dum naſcuntur, candidi ſunt, ſiue quia implumes, ſiue quia plumas habent albicantes, negliguntur à matribus. Clamantibus autem præ fame Deus immittit muſcas, quæ eos, ſeſe in fauces inſinuando, alant. Ita Rabbini è Iob. 38. Corui oderunt pullos ſuos ingenita crudelitate, ſed Deus eos enutrit, dum hiando & crocitando ani-

malcula ex aëre venantur in cibum. Chrysost. Sunt qui dicunt eos pasci aura quadam roscida. Euthym.

11 & 12. In saluandis & beneficio afficiendis hominibus non attendit ad potentiam equorum quos habent, non ad cursus celeritatem qua vigent, non ad cætera externa præsidia quibus abundant, sed ad interiorem animi pietatem. Deus non iuuat suis viribus confidentes, sed in se sperãtes, Psal. 16. 90. &c. *In tibijs*, in celeritate vel robore tibiarum.

ARGVMENTVM.

Pergit Ecclesiam ad Dei laudes hortari, quòd ei abunde prouideat de omnibus cum tẽporarijs, tum spiritualibus. Hic enim Psalm. superiori in Hebræo annectitur.

Hallelu-ia CXLVII.

1 LAuda Ierúsalem dóminum: lauda Deum tuum Sion.

2 Quóniam cõfortâuit seras portârum tuârum: benedîxit fíliis tuis in te.

3 Qui póstuit fines tuos pacem: & ádipe frumênti sátiat te.

4 Qui emîttit elóquium suũ terræ: velóciter currit sermo eius.

5 Qui dat niuem sicut lanam: nébulam sicut cínerem spargit.

6 Mittit crystâllum suam sicut buccêllas: ante fáciem frigôris eius

quis sustinêbit?

7 Emîttet verbum suum, & liquefáciet ea: flabit spíritus eius, & fluent aquæ.

8 Qui annúntiat verbum suum Iacob: iustítias & iudícia sua Israël.

9 Non fecit táliter omni natiôni: & iudícia sua non manifestâuit eis. Hallelu-ia.

1 Hic duntaxat numerandi diuersitas, qua à Psalmo 9. Hebræi vnitate vna antecedebant Græcos & Latinos, terminatur, dum Masoretæ hunc faciunt superioris appendicem. Masoretas dixi, quoniam in nonnullis Hebræorum codicibus, vt è Kimhi notauimus Psal. 113. istorum distinctio negligitur.

2 *Confortauit*, roborauit, robustas fecit seras, vel ex Heb. vectes portarum tuarum, ne possit hostis perrumpere. *In te*, in medio tui, propriè. Intra te prosperauit filios tuos.

3 *Pacem*, ne eos quisquam infestet, pace muniuit, pacatos reddidit, vndique bella arcens. *Adipe frumenti*, tritici polline, tritico optimo & lectissimo: similagine siue flore tritici, Chrys.

4 *Terræ*, in terram tuam mittit eloquium suum i. pluuiam verbo ipsius descẽdentem. q. d. Eius iussu & mãdato decidit in terram tuam pluuia. *Velociter*, parent ei subitò omnia in tuum vsum & commoda.

5 *Sicut lanam*: qui niue quasi lana terram tegit ad eam fouendam & calefaciendam. Nix enim & si sit frigidissima, tamen dum halitus & expirationes terræ cohibet, ei caloré internum conciliat, & vim maximam fœcunditatis indit instar lanæ, quæ calefacit & fouet corpus: vnde dicitur lætare. i. fœcundare segetes apud Poëtam. Aliqui, Tam crebram & frequentem dat niuem, quàm lanam, cuius

pili sunt densissimi, & sibi proximi. Alij, Qui tribuit niuem similem lanæ (candidæ), vt præstantius intelligatur epitheton, vt Esa.1. Si fuerint peccata vestra quasi vermiculus, velut lana erunt: vbi *Alba* proinde noster Interpres rectè adiecit, explanationis causa. *Nebulam*. Rephor pruina propriè, expiratio scilicet illa, quæ descendit sub auroram diebus frigoris. Quia autem nebula frigida & humida ferè in pruinam resoluitur, vt nubes aquosa in pluuiam, non est dubium, quin etiam nebulam significet. Spargit ad fœcundandam terram siue nebulam, siue pruinam, sicuti cinerem. Nam instar cineris pruina exurit & consumit terram nimio humore diffluentem. Ita Deum celebrat à rebus producentibus effectus suæ naturæ contrarios Nix est frigida suapte natura, & tamen calefacit terram. Sic pruina, itemque nebula, & tamen terram adurit & exiccat: vt proinde Festus Pompeius pruinam à perurendo dictam existimet.

6 *Crystallum*, glaciem siue glacialem grandinem. Proijcit glaciem sicut fragmenta. Eam veluti iacit frustulatim, vt hyems sit acrior & vehementior. *Faciem*, asperitatem & vim *Sustinebit*, stabit propriè. q.d. eius frigus est intolerabile.

7 *Verbum suum*, decretum suum voluntatem suam i. ardorem solis vel pluuiam. *Ea*, glaciem, niuem, pruinam, crystallum & frigus. Illa, inquit, ipsius nutu liquescunt & soluuntur. *Spiritus*, ventus. Nam flante vento è parte maris oritur pluuia, quæ ista liquefacit. Vel, flabit super illa ventus, & fluent aquæ. Vbi enim à vēto dispersa sunt & distracta, liquescunt & fluunt in aquas. Vtrumque Kimhi. q.d. flabit ventus, & veniet pluuia. Chrysost.

8 Transit ad beneficia spiritualia, attingens tres legis partes. Verbum, ad moralia. Iustitiæ, siue vt habetur Hebraicè statuta, ad cæremonialia. Sunt enim *HuKKim*, præcepta de religione & ritibus, quorum ratio nescitur. Iudicia, ad iudicialia pertinent. Alij per verbum, promissiones de Christo intelligunt: per duo reliqua, legem Mosis & Euangelium. *Iacob Israël*, datiui casus.

9 Epiphonema. *Non fecit taliter omni*. i. nulli nationi sic fecit, vt eos bonis tantis afficeret, ac spiritualibus beneficijs eos æquè ornaret, ac temporalibus.

ARGVMENTVM.

Angelos omne hominum genus, cælestia terræstriáque omnia ad Deum laudibus afficiēdum adhortatur. Psalm. est propheticus.

1 Hallelu-ia. CXLVIII.

LAudâte dóminum de cælis: laudâte eum in excêlsis.

2 Laudâte eum omnes ángeli eius: laudâte eum omnes virtûtes eius.

3 Laudâte eum sol & luna: laudâte eum omnes stellæ & lumen.

4 Laudâte eum cæli cælôrum: & aquæ quæ super cælos sunt, laûdent nomen dómini.

5 Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandâuit, & creâta sunt.

6 Státuit ea in ætêrnum, & in séculum séculi: præcêptum pósuit, & non prætêribit.

7 Laudâte dóminum de terra: dracônes & omnes abyssi.

8 Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum: quæ fáciunt verbū eius.

9 Montes & omnes colles: ligna fructífera, & omnes cedri.
10 Béstiæ & vniuêrsa pécora: serpêntes & vólucres pennâtæ.
11 Reges terræ, & omnes pópuli: príncipes & omnes iúdices terræ.
12 Iúuenes & vírgines, senes cum iunióribus: laudent nomen dómini: quia exaltâtum est nomẽ eius sólius.
13 Conféssio eius super cælum & terrã: & exaltâuit cornu pópuli sui.
14 Hymnus ómnibus sanctis eius: fíliis Israël pópulo appropinquânti sibi. Hallelu-ia.

1 *De cœlu.* O vos qui estis de cœlis, ô cœlites, laudate eum. Sic quod sequitur, *In excelsis*, ô vos qui estis in excelsis, ô Angeli syderei. Doctè igitur Theod. & Chrysost. Vos qui in cœlestibus agitis, vos qui in altissimis degitis. Est enim Hebraismus, qualis in Euangelio, Hosanna in excelsis. i. Salua obsecto (ô Deus qui es) in excelsis, & cœlis: qualis & infrà v. 7. Inuitantur autem Angeli & corpora cœlestia ad celebrandũ Deum, contra idololatras, quasi ipsa nõ sint Deus, sed Dei opera, Deum sapientem, potentem & bonum testantia.

2 *Eius*, ab ipso Deo de nihilo creati & producti. *Virtutes*, copiæ militares cœlestium spirituum. Agelorum legiones, Exercitus propriè. Ita vocat omnes substantias separatas, quibus tanquam exercitibus circunfunditur ad iudicãdam suam maiestatem. Aliqui etiam extendunt ad omnia cœlestia siue spiritualia, siue corporalia, quæ Scriptura alibi

vocat militiam cœli. Quin & Kimhi ista duo sic distinguit, vt *Angeli* sint intelligentiæ cœlorum motrices, *Exercitus*, cœlorum sphæræ & corpora. Rectiùs *Angeli*, inferiores ordines Angelorum, quia ferè mittuntur. Nam superiorum ordinum missio aut nulla, vt Dionysio placet, aut rara & extraordinaria: Exercitus autem, siue *Virtutes*, superiores ordines & Hierarchiæ.

3 *Stellæ & lumen.* Heb. Stellæ luminis. i. stellæ luminosæ, & in firmamento lucentes. Hæ autem motu, luce, influentia, Deum celebrant: alioqui mente vacant & intelligentia. In duo distinxerunt 70, vt attollerẽt mentes nóstras ad regionem lucis, in qua lumen cœlo empyreo manãs fulgore superat lucem solis, lunæ, & stellarum in firmamẽto radiantiũ sicque significarent non omnem qualitatem lucidam ab huiusmodi stellis fluere.

4 *Cœli cœlorum*, cœli præstantissimi, nempè cœlum animarum, & empyreum, immobile, beatorum locus. *Aquæ*, aquæ cœlestes, cœlum decimum, aqueum, crystallinum, primum mobile, quod R. Ataia sic vocari putat, quia est æquabile & vnius modi. i. sine stellis, cùm nonum concipiatur esse cœlum signorum Zodiaci, quæ postea micent in firmamento: Octauum autem siue firmamentum sit totum stellatum, reliqui septem singuli singulas habeant stellas erraticas. Nostri malunt aquas, siue aqueum appellari ab aquea substantia, quæ in modum crystalli concreuerit & obduruerit. Quin & plerique eorum, vt & Hebræorum, putant esse primum quidem mobile, sed nonum cœlum, quoniam motum titubationis docent non nisi à quibusdã recentioribus Mathematicis mẽte titubantibus cõstitutum, propter quem illos oportuerit contra veterum sensa, rationem, experientiam, decimum cœlum introducere. Lege Ritium de motu octauæ sphæræ. Absurde aliqui nubes vel pluuias interpretantur. Nam prima hac parte Psalmi agit duntaxat de æternis, vt apparet è v. 6. & de meteoris separatim loquetur v. 8.

5 *Quia.* Ratio, quia Deus est eorum omnium conditor & cõseruator. *Dixit*, sola voluntate, dicto & præcepto ocyùs cœlestia omnia produxit, solo verbo & mãdato ea creauit. Prius autem hemistichium non est in Heb. sed adiectum perspicuitatis causa, è Psal. 32. in quo duæ hæ partes simul

iunguntur. Quam voluntatem vocabulo quidem *Dicendi* repræsentat ad designandum, λόγον τῦ θεῦ, Verbum Dei increatum, Christum Dominum nostrum, per quem omnia facta sunt, vt per Dei filium, & virtutem Dei consubstantialem, non vt per ministrum vel instrumentum aliquod: *Mandandi* autem, siue *Præcipiendi*, ad adumbrandum Spiritum sanctum, qui & ipse concurrit ad rerum productionem tanquam causa coëfficiens & connaturalis. Ita dixit per filium, mandauit per spiritum sanctum.

6 *Ea*, Angelos scilicet, solem, lunã, stellas, cœlos & aquas cœlestes. i. omnia cœlestia statuit in perpetuum, & vt essent æterna. Quare Angeli sunt incorrupti, & corpora cœlestia non nisi secundum qualitates mutabuntur, siue renouabũtur igne conflagrationis. 2. Pet. 3. *Et non præteribit*, præceptum scilicet. Præterire autem est irritum fieri, inane esse, non impleri, vt Matth. 5. Apex non præteribit de lege. Et 24. Verba mea non præteribunt. i. non erunt irrita, perficiẽtur. Præceptum Dei non fiet irritum, non erit inane, sed implebitur in cœlestibus rebus. Legem sibi præscriptam & impositam à Deo non violabunt cœlestia, sed diuinitùs cõseruata pro ipsius voluntate & decreto, perpetuò in suis officijs & substantijs consistent.

7 Altera pars Psalmi, per Apostrophen ad terrestres creaturas & sublunares. Terram enim vocat regionem mundi inferiorem & elementarem, vt antea cœlum, superiorem & ætheream. Et Genes. 1. In principio Deus creauit cœlum & terram. i. regionem mundi cœlestem & elementarem. *De terra*. O vos quæ estis de terra: ô terrestria, quæ in terra versamini, terrestres creaturæ. Suprà v. 1. *Dracones*, immanes pisces, ceti. *Abyssi*, maria altissima & profundissima.

8 *Ignis*, coruscatio, & ignita omnia meteora, vel etiam elementum igneum. *Glacies*. Hebr. kitor, expiratio ascendens in similitudinem fumi. 1. exhalatio ἀναθυμίασις, materia meteororum aridorum. Aliqui in genere de vtraque exhalatione humida & sicca, materia omnium meteororum. Interim Katar, suffire est, suffumigare, incendere. *Spiritus procellarum*, ventus procellosus, ventus turbinis. Non intelligit maris tempestatem & procellas, sed ventos ad discrimen aëris, qui simpliciter appellatur spiritus. Est enim ventus, aëris agitatio, & tanquam procella, quæ fertur per mundi latera. *Quæ faciunt verbum eius*, quæ eius arbitrio inseruiunt, ad hominum vtilitatem, præmia, vel supplicia: quæ mandatum eius exequuntur, terram variè afficiendo, arbores dejiciendo, &c. Non enim temerè feruntur, & vt fortuna dat, sed pro Dei arbitrio & voluntate. Chrysostom.

9 *Colles*, monticuli, qui & ipsi conditi sunt à Deo vt voluptatem spectantium oculis afferant, & copiam rerum crescentium adiuuent. *Ligna*, arbores fructuosæ. *Cedri*, arbores infructuosæ & steriles, per Synecdochen. Varietas specierũ infinitam Domini potentiam & incomprehensam sapientiam prædicat.

10 *Bestiæ*, feræ. Nam חיה *Haiya* de illis propriè vsurpantur. *Pecora*, bestiæ domesticæ & cicures. Hoc enim significat בהמה *Behemá*. *Serpentes*, nantia, reptilia, *Remes* reptile in genere, & dicitur de omnibus aquatilibus. Atque ita quatuor animantium genera, agrestia, domestica, aquatilia, volatilia ad collaudandum Deum opificem suum per Prosopopœiam extimulat.

11 *Iudices*, rectores gubernatores. Hortatur iam post inanima & belluas, homines omnis ordinis ad Dei sui agnitionem & prædicationem: vbi est tacita vaticinatio de Idolis labefactandis, vt vnus omnibus colatur Deus.

12 *Et Virgines*. In Hebræo est Emphasis. Et etiam Virgines, id est, inquit Kimhi, etiam hæ quæ totæ occupantur in se ornando & comendo, tribuant Deo gloriam, illisque relictis cultum Dei amplectantur. Respicitur ad statum virginum in Ecclesia. *Solùs*. Nam vera religio alias omnes abolebit, vt illis extinctis sol⁹ Deus colatur & prædicetur. 1. Cor. 15.

13 *Confessio*, *super*, laus, vel si ה sit radicale in vocabulo הוד, gloria, maiestas est superior cœlo, & latior terra. Hyperbole poëtica, pro, Maiestas eius patet in immensum. Alij *Super*, in cœlo & in terra. Laus eius est in hominibus & Angelis. Chrys. vel, magnificentia eius vbique relucet. *Et exaltauit*: quoniam extulit cornu populi sui. Regnum Dauidis per Christum intelligunt ferè Rabbini. Alij, potẽtiam simpliciter & robur. Populum suum dabit inexpugnabilem simul ac illustrẽ. Theodorit. *Et* pro *Quia*, sæpiusculè,

vt alibi notauimus.

14 *Hymnus*, laus Dei (sit).q.d. Omnes sancti, nempè filij Israël, qui populus est ei propinquus, cùm alij sint alieni ab ipso, ipsiusque gratia, habeant hymnum & laudem Dei in ore, illi canant & dent gloriam. Eum celebrent & collaudent pij Israëlitæ Deo proximi. Nam hæc omnia dicuntur per Appositionem. Israëlitas autem intellige non secundum carnem, sed secundum spiritum, nempè fideles omnes, quos Apostolus Gal.6. Israëlem Dei vocat. Kimhi maluit subaudire *Erit*. Hymnus erit omnibus sanctis eius, quia eum collaudabunt propter istud singulare beneficium. Israëlitæ propterea nunquam cessabunt eum celebrare. Alij *Esse debet*. Nihil est quidem, quod non debeat hymnos Deo canere, præcipuè tamen sancti Israëlitæ Deo proximi.i. quotquot illi sanctificati sunt & dedicati, qui sunt filij Israëlis veri secundum spiritum fidei, & adoptati ex Gentibus in domesticos per rectam fidem & vitam Deo gratam. Chrysost. Alij *Est* i. Sancti habent laudem, Psalm.149. in promptu, quia illum celebrent. Eclipsis verbi Substantiui his omnes peperit interpretationes. Indoctè quidam pro *Hymnus*, vertunt laudem: vt sit sensus, Euexit cornu populi sui ad suorum Israëlitarum laudem & gloriam. Nam תהילה *Tehillá*, propriè dicitur de laude diuina. Vnde Psalmi inscribuntur Tehillim, & per crasin Tillim, quasi hymni, laudes diuinæ. *Appropinquanti*, adhærenti sibi per fidem, cultum & religionem. Ad verb. propinquo suo.

ARGVMENTVM.

Regem Christum canendum esse, qui suos sit saluaturus, eisque in gentes vltricem potestatem daturus. Est propheticum de Ecclesiæ victoria.

1 Hallelu-ja. CXLIX.

CAntâte dómino cánticum nouum: laus eius in eccléſia ſanctôrum.

2 Lętêtur Iſraël in eo qui fecit eum: & fíliæ Sion exûltent in rege ſuo.

3 Laudent nomen eius in choro: in tympano & pſaltério pſallant ei.

4 Quia beneplácitum eſt dómino in pópulo ſuo: & exaltâuit manſuêtos in ſalûtem.

5 Exultâbunt ſancti in glória: lætabûntur in cubílibus ſuis.

6 Exultatiônes Dei in gútture eôrũ: & gládij ancípites in mánibus eôrũ.

7 Ad faciêndam vindíctam in natiónibus: increpatiônes in pópulis.

8 Ad alligândos reges eôrum in compédibus: & nóbiles eôrum in mánicis férreis.

9 Vt fáciant in eis iudícium conſcríptum: glória hæc eſt ómnibus ſanctis eius. Hallelu-ia.

1 Differt à ſuperiore, quoniam propriè inuitat Eccleſiam ad Dei collaudationem, non omnem creaturam. Deſcendit ergo à Theſi ad hypotheſin. q.d Eccleſia præcipuè celebret Deum, & hymnos de eo inſtituat. *Laus*, hymnus. Nam eſt vox *Tehillá*, eadem quæ priùs. Eſt autem Eclipſis verbi Subſtãtiui, *Sit*. Sanctorum congregatio eum collaudet. Alij *Eſt*. Collaudatur in Eccleſia, non à ſynagóga Satanæ.

2 *Lætetur.* Monet in cultu Dei requiri lętitiam. Deus enim præcipuè colitur fide, ſpe, & charitate, quarum comites & fructus ſunt iuſtitia, pax, gaudium, &c. Gal. 5. *In eo qui fecit eum.* In veritate Hebraica eſt apertum myſterium S. Trinitatis, *In factoribus ſuis*: vt Iob. 32. Vbi Deus Factores mei. & Eſa. 54. quia dominabuntur tui factores tui, Dominus exercituum. 44. v. 1. Hæc Dominus factores tui. & v. 14. Dominus factores tui. *Filiæ.* Heb. & Græc. filij. Nec mutatur ſenſus. De ciuibus, mẽbriſque Eccleſiæ & domeſticis Dei. *In rege ſuo*, Chriſto.

3 *In choro*, in publico concentu, Chryſ. Mahol aliqui putant eſſe nomen inſtrumenti Muſici, quo vtebantur in choris. Organa autem hæc Muſica Iudæis vſitata ad Dei laudem ſignificant omnibus viribus & membris ad Dei glorificationem vtendum eſſe. Chryſoſt.

4 *Quia.* quia Dominus benè vult populo ſuo, ſiue multa eum dignatur benignitate. Theodor. *Et exaltabit*, glorificabit propriè. Mites & humiles ornabit ſalute.

5 *In cubilibus*, in locis quietis, & manſionibus deliciarum omnium, Chryſ. in cœlo, vbi requieſcent: cæleſti quiete & tranquillitate perfruentur, quam *Gloriam* proximè nominarat. Hæc enim omnia vſque ad finem Pſalmi de gloria & exaltatione piorum in futuro ſæculo.

6 *Exaltationes*, ὑψώσεις, eleuationes encomía, prædicationes Dei in eorum lingua. Sic & Heb. Mendoſè igitur in aliquibus exemplaribus, *Exultationes*. Et *gladij ancipites*, duarum acierum, propriè, gladij qui vtrinquæ ſcindunt, vt de impijs capiant pœnas.

7 *Vindictam*. Abſurdè aliqui ad Machabæos torquent, quos conſtat nationes finitimas & multos principes ingentibus prælijs ſuperaſſe. Nam apertè loquitur de vltimo iudicio, de quo Mal. 4. Calcabitis impios, cùm fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum. Sap. 3. Iudicabunt iuſti nationes, & dominabuntur populis. Quare Dan. 7. throni multi ponuntur, quaſi etiam Sancti de hoc mundo iudicaturi ſint, & pœnas ſumpturi, vt 1. Cor. 6. Chryſ. refert ad Euangelij victoriam de Satana Gentilibus Iudæis. *Increpationes*, pœnas, ſupplicia Metaphor.

8 *In manicis*, catenis ſiue vinculis, in genere, vt ſuant acerbiſſima ſupplicia.

9 *Conſcriptum*, præſcriptum, definitum, decretum & determinatum à Deo vt ſit verbum forenſe. Kimhi. Vt Ioan. 18. Quod ſcripſi, ſcripſi, i. quod decreui, ſtatui, cautum eſto, maneat irreuocabile & ratum. Vel, ſcriptũ in lege, ſeorſum Deut. 32. Ezech. 38. & 39. Zach. 14. Deum ſumpturum ſupplicium de ijs, qui probos afflixerint. *Hæc eſt.* hoc iudicium, hic dies iudicij erit omnibus eius ſanctis gloriæ & decori. Ille dies erit glorioſus & honorificus cuncto Dei populo. Sic legit Chryſoſtomus ἔστι, *Eſt*, & è noſtris Arnobius, Auguſtinus, Caſſiodorus. At Theodoritus, & plerique Græci, tam codices, quàm Interpretes ἔσται, *Erit*. Hebræa vtrumque patiuntur.

ARGVMENTVM.

Omnem ſpiritum ad Deum omnis muſicæ genere laudandum inuitat.

1 Hallelu-ia. CL.

LAudâte dóminum in ſanctis eius: laudâte eum in firmamẽnto virtûtis eius.

2 Laudâte eum in virtútibus eius: laudâte eum ſecûndum multitúdinẽ magnitúdinis eius.

3 Laudâte eum in ſono tubæ: laudâte eum in pſaltério & cíthara.

4 Laudâte eum in tympano & choro: laudâte eum in chordis & orgâno.

5 Laudâte eum in cymbalis bene-

sonántibus, laudâte eũ in cymbalis iubilatiônis: omnis spíritus laudet dóminum. Hallelu-ia.

1 Hallelũ-ia non habetur ab Hebræis pro inscriptione, sed pro primo *Hallelú*, siue *Laudate*, aut *Iubilate* potius, è tredecim, quibus aiunt hunc Psalmum constare, & per Anaphoram repeti in singulis membris, pro symbolo & charactere tredecim proprietatum positarum. Exod. 34. v. 6. & 7. quibus Deus gubernat hunc mundum. Quid autem verbum hoc propriè significet, docuimus initio Psal. 104. vbi primùm compositè occurrit. Nec verò curiosiùs distinguendum cum Aristotele 1. Ethicorũ inter ista, quòd honor propriè sit Deorum, laus hominum, quoniã vtrumque Deo ritè tribuitur. In *sanctis eius*. Neutro genere. Hinc Heb. in sancto, siue sanctuario eius. Est enim Apostrophe ad cœlites, O vos qui estis in locis eius sanctis. i. in cœlo Angelico & animarum. Sic quod sequitur *In firmamento*, in expansione propriè: O vos qui estis in cœlis stellatis & mobilibus. De quo Hebraismo sup. Psal. 148. v. 1. Anonymus, In sanctitate eius, ob insignem eius sanctitatem. Nostri ferè propter sanctos suos de massa perditionis ereptos. Chald. In domo sanctuarij eius. Porrò hæc sancta dicuntur *Eius*, non tãtùm quia ab ipso sunt singulariter producta verumetiam quia in illis se familiariter, copiosè, aperteque per gloriam, non modò per gratiam, communicat. *Virtutis*, fortitudinis eius: in cœlo quod argumentum est potestatis eius eximiæ. Etiam hîc aliqui In sumunt pro *Ob propter*. Laudate Dominum ob mirabilem cœli structuram, in quo sedes est potentiæ ipsius. Et allegoricè, ob firmissimè stabilitam Ecclesiam, & expansam gloriam.

2 In *virtutibus*, in fortitudinibus, ἐπὶ ταῖς δυναστείαις, super potestatibus eius, ob fortissima eius facta, quia omnipotens. Heb. in potentijs eius, in potentibus eius factis. Præpos. In. Hîc aliter sumitur, quàm superiore v. aut sequenti. Quoniã illic significabat locum: Intra sancta eius, ô cœlites in sanctis cœlis habitãtes, laudate eum. Hîc verò materiam, laudate eum In. i. de super, virtutibus eius, propter virtutes, vires, potentias, potentia & fortia eius

facta. Quare mox sequitur, *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius:* propter immensam maiestatem: & Septuag. non iam ἐν, sed ἐπὶ ταῖς δυναστείαις. Sequenti autem v. modum vel instrumentum. In *sono tubæ*, Latinè sine Præpos. sono siue clangore tubæ.

4 In *sono tubæ*, clangore buccinæ. In *choro*. Mahhol non hîc significare videtur chorum siue cœtum canentium aut tripudiantiũ, sed instrumentũ aliquod in choris chorcisque vsurpatũ, cuius forma & musica nobis sit ignota. Nã est cõgeries instrumentorũ musicorũ, significãs omnibus viribꝰ & membris ad Dei cultum vtendum esse. In *chordis*, fidibus. Minnim dicitur potius genus esse instrumenti musici, cuius harmonia, ratio, vsus petierit, vt reliquorum ferè omnium cum tota vetere musica. Decem autem erant præcipua. נבל *Nébel*, *Psalterium*, ψάλτον etiam Græcè è Suida, Nablium fortassis Ouidio, non absimile citharæ, nisi quòd cithara chordas habet deorsum propẽdentes, psalterium verò in latus porrectas & supinas. כינורות *Cinnoróth*. q. canora, *citharæ*. מצלתים Metsaltáim, *cymbala*, ad resonandum, vt clarè crepitarẽt. שופר *Shophar*, *tuba cornea*, *cornu*. חצוצרת *hatsotsereth*, *tuba ductilis & metallica*, עשור *hashór*, *decachordum*, à fidium numero. עוגב *hugab*, *organum*, מנים *Minnim*. q. species, quòd constaret multis speciebus harmoniæ. Siue in quo plurima musicorum instrumentorum genera resonarent, vt in organis nostris, è R. Saadia. Duo autem hæc instrumenta ex Anonymo erant metallica, seque mutuò pulsabant, & magnum sonitum siue clangorem edebant. תוף Toph, *tympanum*. מחול, Mahhol, *choraule*, tibiæ genus. Chelis, vel Lyra. Atque hæc non tantùm forma & figura distinguebantur, verumetiam melodijs, harmoniæ generibus, modulis, tonis, cantionum siue vocum discriminibus, quæ Neghinoth vocabantur, Latinè modi. Primus enim modus erat *Neghinoth*, de nomine generis. Alter maskil, 3. Mictam, 4. Sigaion, 5. Nehhiloth, 6. Sig onoth, 7. Ghittilh, 8. Ghalmuth, quem nonnulli imam vocem exponunt. שמינית *Shminith*. q octaua. Ad cuius rei imitationem videntur postea Græci quatuor harmoniarum musicarum siue concentuum habuisse genera, Phrygium, Lydium, Ionium, & Do-

rium, quorum alterũ altero validius erat, vt liquet è Luciani Harmonide. Ionium erat genus harmoniæ ad iucunditatem & hilaritatem inuentum, Lydium incitabat ad insaniam & Bacchicum furorem, Phrygium generabat enthusiasmum. i. diuinum quendam impetum: Doricum, siue Dorium, grauitatem & modestiam inducebat. Vnde Pythagoras auctore D. Basilio, Boëtio, Cicerone, cùm obuiam habuisset adolescentem præ ebrietate bacchãtem & insanientem, iussit Psalten mutare genus cantionis, & cantare Doricum. Sic Terpander & Arion Methymneus Lesbios & Ionas, Ismenias Thebanus alios quãplurimos indecoris moribus veratos concentibus curarunt. Sic Dauid cithara malum spiritum à Saule fugauit. Nam ex Aristot. S. Polit. è diuersis harmonijs excitantur diuersi affectus & πάθη: vt proinde Pythagorici vesperi ad sedandos motus sonarent cithara, manè contrà ad excitandos, quasi musica contrarijs rebus inseruiret. Quamuis autem tantæ dicantur huiusmodi musicæ vires, laudes, tractus, ac eius plurimus esset vsus apud Sanctos, itémque Prophetas veteris testamẽti, de quo Hieronym. Epistola ad Dardanum, de instrumẽtis musicis, quæ in sacra Scriptura reperiuntur, & Psalmographi subinde ad his personandas diuinas laudes crebrò cohortentur: Iustinus tamen Martyr q. 107. ad Orthodox. illorum vsum reprehendit, quasi congruat tantum infantibus. Quod probari miror Theodorito lib. de Sacrificijs, vbi contra eos, qui argumentabantur instrumenta musica fuisse vsitata in templo Mosaïco, ergo posse vsurpari in Christiano, hoc vnum respondet, instar sacrificiorum fuisse abrogata. Nam hoc ei docendum fuerat, cùm non sint de figuralium genere, sed simplicium pietatis rituum: deinde satisfaciendum suæ Ecclesiæ Græcæ, quæ nõ modò ea semper coluit, verumetiam organa musica Gallis & Germanis incognita Pipino misit sub Copronymo Cæsare ann. 757. apud Amoinum lib. 4. hist. cap. 64. Auentinum lib. 3. Annalium, & Marianum Scotum.

5 *Benè sonantibus*, sonoris, vocalibus, altè sonantibus. Heb. Cymbalis auditionis. i. quæ è longinquo audiuntur ob clãgoris & tinnitus magnitudinem. Et mox, *in cymbalis clangoris*, vbi nos *iubilationis*. *Spiritus*, mens, anima rationis particeps. *Laudet*. Pro duodecima Anaphora hîc ponitur. Decima autem tertia, qua Psalmus clauditur, non est versa, sed in suo idiomate relicta Hallelu-ia: vt doceremur non tam pertinere hãc parænesin ad coronidem huius Psalmi, quàm omnium, vt sicut primus exhortationem ad studium & amorem legis diuinæ, ita vltimus ad gratiarũ actionem & prædicationem Dei contineret. Hîc miteris Recentiores, qui vt aliquid videantur dicere præter Septuag. vertunt, *omne quod spirat*, vel *omnia animantia*: Alij, *quicquid viuit*. Nam quamuis Kimhi videatur velle in libro Radicum, נשמה significare in genere omnem animam spirantem. i. sentientem & ratiocinantem, tamen hîc planè ad animãm rationalem restringit. Hoc tandem (inquit) Epiphonema subiunxit, quoniam laudatio animæ cæterarum rerum prædictarum laudationes antecellit. Ipsa enim percipit opera Dei Opt. Max. & notitiam eius, quatenus ferre possunt vires animæ in corpore existentis. Et R. Isaac in 7. Genes. Non inuenimus *Neshamá* de alia dici, quàm hominis anima, quæ & ita appellatur, quia est מן שמים. i. de cœlo. Illa igitur præcipuè collaudet Dominum conditorem & conseruatorem suum, ac ab eo beatitudinem expectet, qui est beatus benedictúsque in secula. Amen.

Laus Deo, honor & gloria.

PSALTERII
FINIS.

In Græcis exemplaribus extra hunc numerum reperitur Psalmus infrà positus, cuius meminit & Athanasius in Synopsi. *et in Arcadiis.*

ARGVMENTVM.

Se à Samuële inunctum, repudiatis fratribus, duello Goliath confecisse.

1 PAruus erã inter fratres meos: & minimus in domo Patris meî, pascêbam patêrnas oues.

2 Manus meæ fecêrunt orgânum, & dígiti mei aptârunt Psaltérium.

3 Ecquis annuntiâbit dómino? ipse dóminus, ipse exaûdit.

4 Ipse ángelum suum misit, & me è Patris mei óuibus abdûxit, méque vnctiônis suæ óleo inûnxit.

5 Fratres mei pulchri quidẽ & magni, at nõ in eis sibi plácuit dómin⁹.

6 Egrêssus sũ in occûrsũ alienígenę, qui me per sua ídola execrâtus est.

7 Ego autem, extrâcto ipsius ense caput ei ábscidi, & probrum è fíliis Israël ábstuli.

FINIS.

HYMNI

HYMNI ECCLESIASTICI.

Ambrosij iambicum dimetrum, ad Primam.

IAM lucis orto sydere,
Deũ precêmur súpplices.
Vt in diûrnis áctibus,
Nos seruet à nocéntibus.

Linguam refrænans témperet,
Ne litis horror ínsonet:
Visum fouêndo cóntegat,
Ne vanitâtes haúriat.

Sint pura cordis íntima,
Absîstat & vecórdia:
Carnis terat supérbiam,
Potus cibíque párcitas.

Vt cum dies abscésserit,
Noctémque sors redúxerit:
Mundi per abstinéntiam,
Ipsi canâmus glóriam.

Deo patri sit glória,
Eiúsque soli fílio:
Cum spíritu paraclêto,
Et nunc & in perpétuum. Amen.

Eiusdem ad tertiam.

NVnc sancte nobis spíritus
Vnum patri cum fílio:
Dignâre promptus íngeri
Nostro refûsus péctori.
Os, lingua, mens, sensus, vigor,
Confessiônem pérsonent:
Flammêscat igne cháritas,
Accêndat ardor próximos.
Præsta pater piíssime,
Patríque compar vnice:
Cum spíritu paraclêto.
Et nunc & in perpétuum. Amen.

Eiusdem ad sextam.

REctor potens, verax Deus,
Qui témperas rerum vices:
Splendôre mane ínstruis,

Et ígnibus merídem.
Extíngue flammas lítium,
Aufer calôrem nóxium,
Confer salûtem córporum:
Verámque pacem córdium.

Eiusdem ad nonam.

RErum Deus tenax vigor,
Immôtus in te pérmanens:
Lucis diûrnæ témpora,
Succéssibus detérminans.
Largíre clarum véspere,
Quo vita nusquam décidat:
Sed præmium mortis sacræ
Perênnis instet glória.

Die dominica ad vesperas, Gregorij iambicum dimetrum.

LVcis creâtor óptime,
Lucem diêrum próferens:
Primórdiis lucis nouæ
Mundi parans orígenem.
Qui mane iunctum vésperi

Diem vocâri præcipis:
Tetrum chaos illábitur,
Audi preces cum flétibus.
Ne mens grauâta crímine,
Vitæ ſit exul múnere.
Dum nil perênne cógitat,
Seſéque culpis ílligat.
Cælôrum pulſet íntimum:
Vitâle tollat præmium:
Vitêmus omne nóxium:
Purgêmus omne péſſimum.

Iambicum dimetrum.

O Lux beâta trínitas
Et principâlis vnitas,
Iam ſol recêdit ígneus,
Infûnde lumen córdibus.
Te mane laudum cármine
Te deprecêmur véſperi,
Te noſtra ſupplex glória.
Per cuncta laudet ſécula. Amen.

Iamb. dimetr. feria. 2.

IMmênſe cæli cónditor,
Qui mixta ne confúnderent,
Aquæ fluênta díuidens,
Cælum dedîſti límitem.
Firmans locum cæléſtibus,
Simúlque terræ ríuulis:
Vt vnda flammas témperet,
Terræ ſolum ne díſſipent.
Infûnde nunc piíſſime
Donum perênnis grátiæ:
Fraudis nouæ ne cáſibus,
Nos error átterat vetus.
Lucem fides inuéniat,
Sic lúminis iubar ferat:
Hæc vna cuncta térreat,
Hanc falſa nulla cómprimant.

Iamb. dimetr. feria. 3.

TEllûris ingens cónditor,
Mundi ſolum qui éruens:
Pulſis aquæ moléſtiis,
Terram dedîſti immóbilem.
Vt germen aptum próferens,

Fuluis decôra flóribus
Fœcûnda fructu sísteret:
Pastúmque gratum rédderet.
Mentis perûstæ vúlnera.
Munda virôre grátiæ,
Vt facta fletu díluat,
Motúsque prauos átterat.
Iussis tuis obtémperet,
Nullis malis appróximet:
Bonis replêri gaúdeat,
Et mortis actum néſciat.

Iamb. dimetr feria 4.

CÆli Deus sanctíſſimè,
Qui lúcidum centrum poli.
Candôre pingis ígneo:
Augens decôro lúmine.
Quarto die qui flámmeam
Solis rotam conſtítuens,
Lunæ minîſtras órdini
Vagos recûrſus ſyderum.
Vt nóctibus vel lúmini
Diremptiônis términum,

Primór-

Primórdiis & ménſium
Signum daret notíſſimum.
Illúmina cor hóminum,
Abſtêrge ſordes méntium:
Resôlue culpæ vínculum,
Euêrte moles críminum.

Iamb. dimetr. feria 5.

MAgnæ Deus poténtiæ
Qui ex aquis ortum genus
Partim remîttis gúrgiti:
Partim leuas in aëra.
Dimêrſa lymphis ímprimens,
Subuêcta cælis írrigans:
Vt vna ſtirpe pródita,
Diuêrſa râpiant loca.
Largîre cunctis ſéruulis
Quos mundat vnda ſánguinis,
Neſcîre lapſus críminum:
Nec ferre mortis tædium.
Vt culpa nullum déprimat,
Nullum leuet iactántia:
Elîſa mens ne cóncidat,

Elâta mens ne córruat.

Iamb. dimetr. eadem feria.

PLaſmâtor hóminis Deus,
Qui cuncta ſolus órdinans:
Humum iubes prodúcere
Reptântis & feræ genus.
Qui magna rerum córpora
Dictu iubêntis víuida,
Vt ſéruiant per órdinem
Subdens dedîſti hómini.
Repêlle à ſeruis tuis.
Quicquid per immundítiam
Aut móribus ſe ſúggerit,
Aut áctibus ſe intérſerit.
Da gaudiórum præmia,
Da gratiârum múnera:
Diſſólue litis víncula:
Aſtrînge pacis fœdera.

In aduentu. D. Ambroſij iambicum dimetrum.

COndîtor alme ſyderum
Ætêrna lux credéntium:
Chriſte redêmptor ómnium,
Exaûdi preces ſúpplicum.
Qui cóndolens intéritu
Mortis perîre ſéculum:
Saluâſti mundum lánguidum,
Donans reis remédium.
Vergênte mundi véſpere,
Vti ſponſus de thálamo,
Egrêſſus honeſtíſſima
Vírginis matris claúſula.
Cuius forti poténtiæ
Genu curuântur ómnia:
Cæléſtia, terréſtria
Fatêntur nutu ſúbdita.
Occâſum ſol cuſtódiens,
Luna pallôrem rétinens:
Candor in aſtris relûcens
Certos obſêruat límites.
Te deprecâmur Agie
Ventûre iudex ſéculi:
Conſêrua nos in témpore

Hostis à telo pérfidi.
Laus, honor, virtus, glória,
Deo patri cum fílio:
Sancto simul paraclêto
In sempitêrna sécula. Amen.

In natiuitate Domini & sequentibus festis. D. Ambrosius.

CHriste redêmptor ómnium
Ex patre patris vnice:
Solus ante princípium
Natus ineffabíliter.
Tu lumen, tu splendor patris,
Tu spes perênnis ómnium:
Intênde quas fundunt preces
Tui per orbem fámuli.
Memênto salûtis author,
Quòd nostri quondam córporis,
Ex illibâta vírgine
Nascêndo formam súmpseris.
Sic præsens testâtur dies,
Currens per anni círculum:
Quòd solus à sede patris

Mundi salus aduéneris.
Hunc cælum, terra, hunc mare,
Hunc omne quod in eis est,
Authôrem aduêntus tui
Laudans, exûltat cántico.
Nos quoque qui sancto tuo
Redêmpti sumus sánguine:
Ob diem natâlis tui.
Hymnum nouum concínimus.

Sedulij Iamb. dimetr.

A Solis ortus cárdine
Ad vsque terræ límitem:
Christum canâmus príncipem
Natum Maria vírgine.
Beâtus author séculi
Seruîle corpus índuit:
Vt carne carnem líberans
Ne pérderet quos cóndidit.
Castæ parêntis víscera
Cælêstis intrat grátia:
Venter puêllæ báiulat
Secrêta, quæ non nóuerat.

Domus púdici péctoris
Templum repênte fit Dei:
Intâcta néſciens virum,
Verbo concêpit fílium.
Enîxa eſt puérpera,
Quem Gábriel prædíxerat:
Quem matris aluo géſtiens,
Clauſus Ioânnes ſénſerat.
Fœno iacêre pértulit,
Præſêpe non abhórruit
Paruóque lacte paſtus eſt,
Per quem nec ales éſurit.
Gaudet chorus cæléſtium,
Et ángeli canunt Deo:
Palámque fit paſtóribus,
Paſtor, creâtor ómnium.
Glória tibi dómine,
Qui natus es de vírgine:
Cum patre & ſancto ſpíritu,
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Prudentius.

SAluête flores mártyrum,
Quos lucis ipſo in límine
Chriſti inſecûtor ſúſtulit:
Ceu turbo naſcêntes roſas.
Vos prima Chriſti víctima
Grex immolatôrum tener,
Aram ante ipſam ſímplices
Palma & corônis lúditis.
Glória tibi dómine.
AVDIT tyrânnus ánxius
Adêſſe Regum Príncipem,
Qui nomen Iſraël regat,
Teneátque Dauid Régiam.
Exclâmat amens núncio,
Succêſſor inſtat, péllimur,
Satêlles i, ferrum rape,
Perfûnde cunas ſánguine,
Quid próficit tantum nefas?
Quid crimen Herôdem iuuat?
Vnus tot inter fúnera
Impûne Chriſtus tóllitur.
Glória tibi dómine,
Qui natus es de vírgine:

Cum patre & ſancto ſpíritu,
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Prudentius.

O Sola magnârum vrbium
Maior Béthlehem, cui cõtigit
Ducem ſalûtis cælitus
Incorporâtum gignere.
Quem ſtella, quæ Solis rotam
Vincit decore, ac lúmine,
Venîſſe terris núntiat,
Cum carne terrêſtri Deum.
Vidêre poſtquam illum Magi,
Eoa promunt múnera,
Stratíque votis ófferunt,
Thus, myrrham, & aurum régium.
Regem deúmque annúntiant
Theſaûrus & fragrans odor
Thuris Sabæi, ac Myrrheus
Puluis ſepûlcrum prædôcet.
Glória tibi Dómine,
Qui apparuîſti hódie,
Cum Patre & ſancto Spíritu,

In ſempitêrna ſécula. Amen.

In Epiphania. Sedulius.

HOſtis Herôdes ímpie,
Chriſtum venîre quid times?
Non éripit mortália,
Qui regna dat cæléſtia.
Ibant Magi quam víderant,
Stellam ſequêntes præuiam:
Lumen requîrunt lúmine,
Deum fatêntur múnere.
Lauâcra puri gúrgitis
Cælêſtis agnus áttigit,
Peccâta quæ non détulit
Nos abluêndo ſúſtulit.
Nouum genus poténtiæ,
Aquæ rubêſcunt hydriæ:
Vinúmque iuſſa fúndere
Mutâuit vnda oríginem.
Glória tibi dómine,
Qui apparuîſti hódie:
Cum patre & ſancto ſpíritu,
In ſempitêrna ſécula. Amen.

In quadragesima. D. Ambrosius.

AVdi benîgne cónditor
Nostras preces cum flétibus
In hoc sacro ieiúnio
Fusas quadragenário.
Scrutâtor alme córdium,
Infírma tu scis vírium:
Ad te reuêrsis éxhibe.
Remissiônis grátiam.
Multum quidem peccáuimus,
Pœnásque comparáuimus:
Sed cuncta qui solus potes,
Confer medêlam lánguidis.
Sic corpus extra cónteri
Dona per abstinéntiam,
Ieiûnet vt mens sóbria
A labe prorsus críminum.
Præsta beâta trínitas,
Concêde simplex vnitas,
Vt fructuósa sint tuis
Ieiuniórum múnera. Amen.

Iamb. dimetr.

IAm ter quatêrnis tráhitur
Horis, dies ad vésperum.
Occâsu sol pronúntiat
Noctis venîre témpora.
Nos ergo signo dómini
Tutêmur claûstra péctoris:
Ne serpens ille cállidus
Intrândi tentet áditum.
Sed armis pudicítiæ
Mens fulta vigil líbere,
Sobrietâte cómite:
Hostem repêllat ímprobum.
Sed nec cibórum crápula
Tandem distêntet córpora,
Ne vi per somnum ánimas
Ludificâtus pólluat. Amen.

Sapphic. corruptum.

AD preces nostras deitâtis aures.
Deus inclîna pietâte sola,
Súpplicum vota súscipe, precâmur.
Fámuli tui.
Réspice clemens sólio de sancto

Vultu serêno, lámpades illûstra:
Lúmine tuo ténebras depélle
Péctore nostro.

Crímina laxa pietâte multa,
Ablue sordes, víncula disrûmpe,
Parce peccâtis, réleua iacêntes
Déxtera tua.

Te sine tetro mérgimur profúdo,
Lábimur alta scéleris sub vnda,
Bráchio tuo trahimur ad clara
Sydera cæli.

Christe lux vera, bónitas, & vita,
Gaúdium mundi, piétas immênsa,
Qui nos à morte róseo saluâsti
Sánguine tuo.

Insere tuum pétimus, amórem
Méntibus nostris, fídei refûnde
Lumen ætêrnum, charitâtis auge
Dilectiônem.

Tu nobis dona fontem lacrymârum,
Ieiuniórum fórtia minístra,
Vítia carnis míllia retûnde

Frámea tua.

Procul à nobis pérfidus absîstat.
Satan à tuis víribus confráctus,
Sanctus assîstat spíritus à tua
Sede demîssus.

Glória Deo sit ætêrno Patri,
Sit tibi semper genitóris Nate,
Cum quo æquâlis Spíritus per cũcta
Sécula regnat. Amen.

Theodulphi iambic. dimetr.

Vexîlla regis pródeunt,
Fulget crucis mystérium,
Quo carne carnis cónditor
Suspênsus est patíbulo.

Confíxa clauis víscera
Tendens manus vestígia
Redemptiônis grátia
Hic immolâta est hóstia.

Quo vulnerâtus ínsuper
Mucrône diræ lánceæ:
Vt nos lauâret crímine
Manâuit vnda sánguine.

Implêta ſunt quæ cóncinit
Dauid fidêlis cármine:
Dicens in natiónibus
Regnâbit à ligno Deus.

Arbor decôra & fúlgida,
Ornâta regis púrpura:
Elêcta digno ſtípite
Tam ſancta membra tángere.

Beâta cuius bráchiis
Prétium pepêndit ſéculi:
Statêra facta eſt córporis,
Prædámque tulit tártaris.

O crux aue ſpes vnica
Hoc paſſiônis témpore,
Auge piis iuſtítiam:
Reiſque dona véniam.

Te ſumma Deus trínitas
Collaûdet omnis ſpíritus:
Quos per crucis myſtérium
Saluas, rege per ſécula. Amen.

Paſchæ proſa.

VIctimę paſchâli laudes ímmolant Chriſtiâni.

Agnus redêmit oues, Chriſtus ínnocens patri recõciliâuit peccatôres.

Mors & vita duêllo, conflíxere mirândo: dux vitæ mórtuus, regnat viuus.

Dic nobis Marîa, quid vidîſti in via?

Sepûlchrum Chriſti viuêntis, & glóriam vidi reſurgêntis.

Dic nobis Marîa, quid vidîſti in via?

Angélicos teſtes, ſudáriũ & veſtes.

Surrêxit Chriſtus ſpes noſtra: præcêdet ſuos in Galilæam.

Credêndum eſt magis ſoli Marîæ verâci: quàm Iudæôrũ turbæ fállaci.

Scimus Chriſtũ ſurrexîſſe à mórtuis verè, tu nobis victor rex miſerêre, Hallelu-ia.

Iambic. dimetr.

AD cœnam agni próuidi,
Et ſtolis albis cándidi:
Poſt transîtum maris rubri
Chriſto canâmus príncipi.
Cuius corpus ſanctíſſimum
In ara crucis tórridum,
Cruôre eius róſeo
Guſtândo, víuimus Deo.
Protêcti paſchæ véſpere
A deuaſtânte ángelo,
Erêpti de duríſſimo
Pharaônis império.
Iam paſcha noſtrum Chriſtus eſt,
Qui immolâtus agnus eſt,
Synceritâtis azyma:
Caro eius oblâta eſt.
O vere digna hóſtia,
Per quam fracta ſunt tártara:
Redêmpta plebs captiuâta,
Redit ad vitæ præmia.
Conſûrgit Chriſtus túmulo,
Victor redit de barâthro:
Tyrânnum trudens vínculo,

Et réſerans paradîſum.
Quæſumus author ómnium.
In hoc paſchâli gaúdio:
Ab omni mortis ímpetu
Tuum defênde pópulum. Amen.

D. Ambroſij Iambic. dimetr.

IEſu noſtra redémptio,
Amor & deſidérium:
Deus creâtor ómnium,
Homo in fine témporum,
Quę te vicit cleméntia,
Vt ferres noſtra crímina:
Crudêlem mortem pátiens
Vt nos à morte tólleres?
Inferni clauſtra pénetrans,
Tuos captîuos rédimens:
Victor triûmpho nóbili
Ad dextram patris réſidens.
Ipſa te cogat piétas,
Vt mala noſtra ſúperes
Parcêndo, & voti cómpotes
Nos tuo vultu ſáties.

Tu esto nostrum gaúdium,
Qui es futûrus præmium:
Sit nostra in te glória,
Per cuncta semper sécula. Amen.

Iambic. dimetr.

AEtêrne rex altíssime,
Redêmptor & fidélium:
Quo mors solûta déperit,
Datur triûmphus grátiæ.
Scandens tribûnal déxteræ
Patris potêstas ómnium
Collâta est Iesu cælitus,
Quæ non erat humánitus.
Vt trina rerum máchina,
Cæléstium, terréstrium
Et infernôrum cóndita,
Flectant genu iam súbdita.
Tremunt vidêntes ángeli,
Versa vice mortálium:
Culpat caro, purgat caro,
Regnat Deus, Dei caro.
Tu Christe nostrum gaúdium,

Manens olympo præditum:
Mundi regis qui fábricam,
Mundâna vincens gaúdia.
Hinc te precântes quæsumus.
Ignôsce culpis ómnibus:
Et corda sursum súbleua,
Ad te supêrna grátia.
Vt cum repêntè cœperis
Clarêre nube iúdicis,
Pœnas repêllas débitas,
Reddas corônas pérditas.
Glória tibi dómine,
Qui ascendîsti ad æthera,
Cum patre & sancto spíritu
In sempitêrna sécula. Amen.

Die Pentecostes. D. Ambrosij
Iambic. dimetr.

VEni creâtor spíritus,
Mentes tuôrum vísita:
Imple supêrna grátia
Quæ tu creâsti péctora.
Qui paraclêtus díceris,

Donum Dei altíſſimi:
Fons viuus, ignis, cháritas,
Et ſpiritâlis vnctio.

Tu ſeptifórmis múnere,
Dextræ Dei tu dígitus:
Tu rite promîſſum patris,
Sermône ditans gúttura.

Accênde lumen ſénſibus,
Infúnde amórem córdibus:
Infírma noſtri córporis
Virtûte firmans pérpetim.

Hoſtem repêllas lóngius,
Pacémque dones prótinus:
Ductóre ſic te præuio
Vitêmus omne nóxium.

Per te ſciâmus, da patrem,
Noſcâmus atque fílium:
Te vtriúſque ſpíritum
Credâmus omni témpore.

Sit laus patri cum fílio,
Sancto ſimul paraclêto:
Nobíſque mittat fílius
Charíſma ſancti ſpíritus. Amen.

D. Hilarij.

BEâta nobis gaúdia
Anni redûxit orbíta:
Cum ſpíritus paraclêtus
Effûlſit in diſcípulos.

Ignis vibrânte lúmine
Linguæ figûram détulit:
Verbis vt eſſent próflui,
Et charitâte féruidi.

Linguis loquûntur ómnium,
Turbæ pauent gentílium:
Muſto madêre députant,
Quos ſpíritus repléuerat.

Parâta ſunt hæc myſtice
Paſchæ perâcto témpore:
Sacro diêrum número
Quo, lege fit remíſſio.

Te nunc Deus piíſſime,
Vultu precâmur cérnuo:
Illâpſa nobis cælitus
Largîre dona ſpíritus.

Dudum ſacrâta péctora

Tua replêsti grátia:
Dimîtte nunc peccámina,
Et da quiêta témpora. Amen.

In festo corporis Christi, D. Thomæ Aquinatis trochaicum.

PAnge lingua gloriôsi
Córporis mystérium,
Sanguinísque pretiôsi.
Quem in mundi prétium
Fructus ventris generôsi
Rex effûdit géntium.

Nobis natus, nobis datus
Ex intâcta vírgine,
Et in mundo conuersâtus
Sparso verbi sémine,
Sui moras incolâtus
Miro clausit órdine.

In suprêmæ nocte cœnæ
Recûmbens cum frátribus,
Obseruâta lege plene.
Cibis in legálibus:
Cibum turbæ duodênæ

Se dat suis mánibus.

Verbum caro, panem verum
Verbo carnem éfficit,
Fítque sanguis Christi merum:
Et si sensus déficit,
Ad firmândum cor syncêrum
Sola fides súfficit.

Tantum ergo sacramêntum
Venerêmur cérnui,
Et antîquum documêntum
Nouo cedat rítui,
Præstet fides supplemêntum
Sénsuum defféctui.

Genitôri, genitóque
Laus & iubilátio:
Salus, honor, virtus quoque
Sit & benedíctio,
Procedênti ab vtróque
Compar sit laudátio. Amen.

In transfiguratione. Prudentius.

QVicûnque Chriſtum quæritis
Oculos in altum tóllite:
Illic licêbit víſere
Signum perénnis glóriæ.

Illûſtre quiddam cérnimus,
Quod néſciat finem pati,
Súblime, celſum, intérminum,
Antíquius cælo & chao.

Hic eſt ille Rex géntium,
Pópuli Rex Iudaïci,
Promîſſus Abrahæ patri,
Eiúſque in æuum ſémini.

Hunc & Prophêtis téſtibus,
Iiſdémque ſignatóribus,
Teſtâtur & pater, iubet
Ipſum audîre, & crédere.

Glória tibi dómine,
Qui apparuîſti hódie
Cum Patre, & ſancto Spíritu
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Ad completorium, Gregorij Iamb. dimetr.

TE lucis ante términum,
Rerum creâtor póſcimus
Vt ſolîta cleméntia,
Sis præſul ac cuſtódia.

Procul recêdant ſómnia,
Et nóctium phantáſmata:
Hoſtémque noſtrum cómprime,
Ne polluântur córpora.

Præſta pater òmnípotens
Per Ieſum Chriſtum dóminum:
Qui tecum in perpétuum
Regnat cum ſancto ſpíritu. Amen.

In aduentu, exametrũ & pentametrũ.

VIrgo Dei génitrix quem totus
non capit orbis
In tua ſe clauſit víſcera factus homo.

Vera fides géniti purgâuit crímina mundi:
Et tibi virgínitas inuiolâta manet.

Te matrem pietâtis opem te clámitat orbis:

Subuénias fámulis ô benedîcta tuis.

Glória magna patri, compar tibi glória nate.

Cum sancto spíritu, glória magna patri. Amen.

In festo epiphaniæ, Sapphicum.

NVntiũ vobis fero de supêrnis
Natus est Christus dominâtor orbis
In Béthlem Iudæ : sic enim prophêta
Dixerat ante.

Hunc canit lętus chorus angelôrũ,
Stella declârat, véniunt eôi
Príncipes digno celebrâre cultu
Mystica dona.

Thus Deo, myrrham tribuunt humândo:
Brácteas regi chrysęas decênti:
Dum colunt vnum, meminêre trino
Tres dare terna.

Glóriam trinæ mónadi canâmus:
Cum Deo, diuæ genitæque proli:
Flámini necnon ab vtróque fuso
Corde fidêli. Amen.

In quadragesima, Iamb. dimetr.

CHriste qui lux es & dies,
Noctis ténebras détegis:
Lucísque lumen créderis,
Lumen beâtum prædicans.

Precâmur sancte dómine,
Defênde nos in hac nocte:
Sit nobis in te réquies,
Quiêtam noctem tríbue.

Ne grauis somnus írruat,
Nec hostis nos surrípiat:
Nec caro illi consêntiens,
Nos tibi reos státuat.

Oculi somnum cápiant,
Cor ad te semper vígilet:
Déxtera tua prótegat
Fámulos qui te díligunt.

Defênsor noster áspice,

Insidiântes réprime:
Gubêrna tuos fámulos,
Quos sánguine mercâtus es.
Memênto nostri dómine,
In graui isto córpore:
Qui es defênsor ánimæ,
Adêsto nobis dómine.
Amen.

D. Thoma Aquinatis, prosa trochaïca.

LAuda Sion saluatôrem,
Lauda ducem & pastôrem:
In hymnis & cánticis.
Quantum potes, tantum gaude,
Quia maior omni laude:
Nec laudâre súfficis.
Laudis thema speciâlis,
Panis viuus & vitâlis:
Hódie propónitur.
Quem in sacræ mensa cœnæ,
Turbæ fratrum duodênæ:

Datum non ambígitur.
Sit laus plena, sit sonôra,
Sit iucúnda, sit décora
Mentis iubilátio.
Dies enim solênnis ágitur,
In qua mensæ prima recólitur:
Huius institútio.
In hac mensa noui Regis,
Nouum Pascha nouæ legis:
Phase vetus términat.
Vetustâtem nóuitas,
Vmbram fugat véritas,
Noctem lux illúminat.
Quod in cœna Christus gessit,
Faciêndum hoc exprêssit:
In sui memóriam.
Docti sacris institûtis,
Panem, vinum, in salûtis
Consecrâmus hóstiam.
Dogma datur Christiânis,
Quod in carnem transit panis:
Et vinum in sánguinem.
Quod non capis, quod non vides,

Animôſa firmat fides,
Præter rerum órdinem.

Sub diuêrſis ſpeciêbus,
Signis tantum & non rebus:
Latent res exímiæ.

Caro, cibus, ſanguis, potus,
Manet tamen Chriſtus totus,
Sub vtráque ſpécie.

A ſumênte non conſcîſſus,
Non confrâctus, non diuîſus,
Integer accípitur.

Sumit vnus, ſumunt mille,
Quantum iſti, tantum ille:
Nec ſumptus conſúmitur.

Sumunt boni, ſumunt mali,
Sorte tamen inequâli:
Vitæ vel intéritus.

Mors eſt malis, vita bonis,
Vide, paris ſumptiônis
Quàm ſit diſpar éxitus.

Fracto demùm ſacramênto,
Ne vacîlles, ſed memênto,
Tantum eſſe ſub fragmênto,

Quantum toto tégitur.

Nulla rei fit ſciſſûra,
Signi tantum fit fractûra,
Qua nec ſtatus nec ſtatûra,
Signâti minúitur.

Ecce panis angelôrum,
Factus cibus viatôrum,
Verè panis filiôrum,
Non mittêndus cánibus.

In figûris præſignâtur,
Cùm Iſaac immolâtur,
Agnus Paſchæ deputâtur:
Datur manna pátribus.

Bone paſtor, panis vere,
Ieſu noſtri miſerêre,
Tu nos bona fac vidêre
In terra viuéntium.

Tu qui cuncta ſcis & vales,
Qui nos paſcis hic mortâles,
Tu nos ibi commenſâles,
Cohærêdes & ſodâles:
Fac ſanctôrum cíuium.

Amen.

Eiusdem rythmus ad speciem Asclepiadei choriambici.

SAcris solénnis iuncta sint gaúdia,
Et ex præcórdiis sonẽt præcónia:
Recêdant vétera, nota sint omnia:
Corda, voces & ópera.

Noctis recólitur cœna nouíssima
Qua Christus créditur agnum & azyma
Dedîsse frátribus, iuxta legítima
Priscis indûlta pátribus.

Post agnum typicum explêtis épulis,
Corpus domínicũ datum discípulis
(Sic totum ómnibus, quod totum singulis)
Eius fatêmur mánibus.

Dedit fragílibus, córporis férculũ:
Dedit & tristibus, sánguinis póculũ:
Dicẽs: accípite, quod trado vâsculũ:
Omnes ex eo bíbite.

Sic sacrificium istud instítuit
Cuius

Cuius offícium commîtti vóluit
Solis presbyteris: quib⁹ se cóngruit,
Vt sumant, & dent cæteris.

Panis angélicus fit panis hóminũ
Dat panis cælicus figûris términum
Ores mirábilis: mánducat dóminũ
Pauper, seruus, & húmilis.

Te trina déitas, vnáque póscimus,
Sic vt nos vísites, sicut te cólimus:
Per tua sémitas duc nos quò téndim⁹
Ad lucem quam inhábitas. Amen.

Iamb. dimetr.

VErbum supêrnum pródiens,
Nec patris linquens déxteram,
Ad opus suum éxiens:
Venit ad vitæ vésperam.

In mortem à discípulo
Suis tradêndus æmulis:
Prius in vitæ férculo
Se trádidit discípulis.

Quibus sub bina spécie
Carnem dedit & sánguinem:

Vt dúplicis ſubſtántiæ
Totum cibâret hóminem.
Se naſcens dedit ſócium,
Conuêſcens in edúlium:
Se móriens in pértium,
Se regnans dat in præmium
O ſalutâris hóſtia,
Quæ cæli pandis óſtium:
Bella premunt hoſtília,
Da robur, fer auxílium.
Vni trinóque dómino
Sit ſempitêrna glória,
Qui vitam ſine término
Nobis donet in pátria. Amen.

Proſa Euripidia.

VEni ſancte Spíritus,
Et emítte cælitus
Lucis tuæ rádium.
Veni pater paúperum,
Veni dator múnerum,
Veni lumen córdium.
Conſolâtor óptime,

Dulcis hoſpes ánimæ,
Dulce refrigérium.
In labôre réquies,
In æſtu tempéries
In fletu ſolátium.
O lux beatíſſima,
Reple cordis íntima
Tuôrum fidélium.
Sine tuo númine,
Nihil eſt in lúmine,
Nihil eſt innóxium.
Laua quod eſt ſórdidum,
Riga quod eſt áridum:
Sana quod eſt ſaúcium.
Flecte quod eſt rígidum,
Foue quod eſt frígidum,
Rege quod eſt déuium.
Da tuis fidélibus,
In te confidéntibus:
Sacrum ſeptenárium.
Da virtûtis méritum,
Da ſalûtis éxitum:
Da perênne gaúdium. Amen.

Hymni de sanctis, trochaïcum imperfectum.

AVe maris stella,
Dei mater alma,
Atque semper virgo
Felix, cæli porta.
Sumens illud aue,
Gabriêlis ore:
Funda nos in pace,
Mutans nomen Euæ.
Solue vincla reis.
Profer lumen cæcis,
Mala nostra pelle,
Bona cuncta posce.
Monstra te esse matrem,
Sumat per te preces
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.
Virgo singulâris
Inter omnes mitis,
Nos culpis solûtos
Mites fac & castos.

Vitam præsta puram,
Iter para tutum,
Vt vidêntes Iesum
Semper colletêmur.
Sit laus Deo patri,
Summo Christo decus:
Spirítui sancto,
Trinus honor vnus. Amen.

Dactylicum tetrametrum.

OQuàm glorífica luce corûscas,
Stirpis Dauídicæ régia proles:
Súblimis résidens virgo Maria,
Supra cælígenas ætheris omnes.
Tu cum virgíneo mater honôre
Angelôrum dómino péctoris aulã
Sacris viscéribus casta parâsti:
Natus hinc Deus est córpore Christus.
Quem cunctus vénerans orbis ádorat,
Cui nunc rite genu fléctitur omne
Aquo nos pétimus te veniênte

Abiêctis ténebris gaúdia lucis.
Hoc largîre pater lúminis omnis,
Natum per própriũ flámine, ſacro:
Qui tecum nítida viuit in æthera,
Regnans ac móderãs ſécula cuncta.
Amen.

Gregorij vel Fortunati.

QVem terra pontus, æthera
Colunt, adôrant, prædicant:
Trinam regêntem máchinam
Clauſtrum Mariæ báiulat.
Cui luna, ſol, & ómnia
Deſéruiunt per témpora:
Perfûſa cæli grátia
Geſtant puêlle víſcera.
Mirântur ergo ſécula,
Quòd ángelus fert ſémina:
Quòd aure virgo cóncipit:
Et corde credens partûrit.
Beâta mater múnere,
Cuius ſupêrnus ártifex
Mundum pugîllo cóntinens,

Ventris ſub arca clauſus eſt.
Beâta cæli núntio:
Fœcûnda ſancto ſpíritu:
Deſiderâtus géntibus
Cuius per aluum fuſus eſt.
O glorioſa dómina,
Excêlſa ſupra ſydera:
Qui te creâuit próuide,
Lactâſti ſácro vbere.
Quod Eua triſtis ábſtulit,
Tu reddis almo gérmine:
Intrent vt aſtra flébiles,
Cæli fenêſtra facta es.
Tu regis alti iánua,
Et porta lucis fúlgida:
Vitam datam per vírginem
Gentes redêmptæ plaúdite.
Maria mater grâtiæ,
Mater miſericórdiæ:
Tu nos ab hoſte prótege,
Et hora mortis ſúſcipe.
Glória tibi dómine,
Qui natus es de vírgine:

Cum patre & ſancto ſpíritu
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Sapphicum.

QVod chorus vatum venerândus olim
Spíritu ſancto cécinit replêtus:
In Dei factum genítrice conſtat
Eſſe María.

Hæc Deum cæli, dominúmque terræ
Virgo concêpit, peperítque virgo,
Atque poſt partum méruit manêre
Inuiolâta.

Quem ſenex iuſtus Símeon in vlnas
In domo ſumpſit dómini: gauîſus
Hoc, quòd optâtũ próprio vidêret
Lúmine Chriſtum.

Tu libens votis (pétimus) precántum
Regis ætêrni génitrix, fauêto:
Clara quæ celſi rénitens olympi
Regna petîſti

Sit Deo noſtro decus & potêſtas:
Sit laus perpes, ſit honor perênnis:
Qui poli ſumma réſidet in arce
Trinus & vnus. Amen.

Pauli Diaconi vel Hilarij, Sapphicum.

VT queant laxis reſonâre fibris
Mira geſtôrum fámuli tuôrũ
Solue pollûti lábij reâtum
Sancte Ioânnes.

Núntius celſo véniens olympo,
Te patri magnum fore naſcitûrum:
Nomen, & vitæ ſériem gerêndæ
Ordine promit.

Ille promîſſi dúbius ſupêrni,
Pérdidit prompte módulos loquêlę:
Sed reformâſti génitus perêmptæ
Orgâna vocis.

Ventris obſtrûſo póſitus cubîli,
Sénſeras regem thálamo manêntẽ:
Hinc parens nati méritis vtérque
Abdita pandit.

ANTRA DESERTI téneris sub annis
Cíuium turmas fúgiens petîsti:
Ne leui saltem maculâre vitam
Fámine posses.

Præbuit hirtum tégumen camêl⁹
Artubus sacris, stróphium bidêntes:
Cui latex hausstum, sociâta pastum
Mella locûstis.

Cæteri tantum cecinêre vatum,
Corde præsâgo iubar affutûrum:
Tu quidem mundi scelus auferêntem
Indice prodis.

Non fuit vasti spátium per orbis
Sanctior quisquam génitus Ioânne:
Qui nefas secli méruit lauântem
Tíngere lymphis.

ONIMIS Felix, meritíque celsi,
Néscions labem níuei pudôris:
Præpotens martyr eremíque cultor
Máxime vatum,

Serta ter denis álios corônant
Aucta cremêntis: duplicâta quosdã,
Trina centêno cumulâta fructu
Te sacer ornant.

Nunc potês, nostri méritis opîmis
Péctoris duros lápides repêlle,
Asperum planans iter: & reflêxos,
Dírige calles.

Vt pius mũdi sator & redêmptor,
Méntibus pulsa luuiône puris,
Rite dignêtur véniens sacrâtos
Pónere gressus.

Laúdibus ciues célebrant supêrni
Te deus simplex, paritérque trine:
Súpplices & nos véniam precâmur,
Parce redêmptis.

Glória patri geniteque proli,
Et tibi compar vtriúsque semper
Spíritus alme Deus vnus omni
Témpore secli. Amen.

Elpis vxor Boëthij.

AVrea luce & decôre róſeos
Lux lucis omne perfudîſti ſéculum:
Decôrans cælos ínclito martyrio
Hac ſacra die, quæ dat reis véniam.
Iánitor cæli, doctor orbis páriter:
Iúdices ſecli, vera mundi lúmina,
Per crucem alter: alter enſe triûmphans,
Vitæ ſenâtum laureâti póſſident.
O felix Roma, quæ tantôrũ príncipum
Es purpurâta pretiôſo ſánguine,
Non laude tua: ſed ipſôrum méritis
Excêllis omnem mundi pulchritúdinem.
Sit trinitâti ſempitêrna glória
Honor, potêſtas atque iubilátio
In vnitâte, cui manet impérium
Ex tunc & modo: per ætêrna ſécula.
Amen.

OLIVÆ binæ: pietâtis vnicæ
Fide deuôtos, ſpe robûſtos máxime,

Fonte replêtos charitâtis géminæ:
Poſt mortẽ carnis impetrâte víuere.

Hymnus.

IAm bone Paſtor Petre clemens áccipe
Vota precântum, & peccâti víncula
Reſôlue, tibi poteſtâte tradîta,
Quia cunctis cælum verbo claudis, áperis.

DOCTOR egrégie Paule mores ínſtrue,
Et mente polũ nos transfêrre ſátage,
Donec perfêctum largiâtur plénius,
Euacuâto quod ex parte gérimus.
Sit trinitâti ſempitêrna glória
Honor, potêſtas, atque iubilátio
In vnitâte, cui manet impérium
Ex tunc, & modo per ætêrna ſécula.
Amen.

Iambic. dimetr.

LAuda mater Eccléſia,
Lauda Chriſti cleméntiam:
Qui ſeptem purgat vítia.
Per ſeptifórmem grátiam.
María ſoror Lázari
Quæ tot commîſit crímina:
Ab ipſa fauce tártari
Redit ad vitæ præmia.
Poſt fluxæ carnis ſcándala.
Fit ex lebête phiâla:
In vas tranſlata glóriæ,
De vaſæ contuméliæ.
Ægra currit ad médicum,
Vas ferens aromáticum:
Et à morbo multíplici,
Verbo curâtur médici.
Surgêntem cum victória
Ieſum vidit ab ínferis.
Prima merêtur gaúdia:
Quæ plus ardêbat cæteris.
Contrîti cordis púnctio
Cum lachrymârum flúuio:
Et pietâtis áctio

Ream ſoluit à vítio.
Soli Deo ſit glória,
Pro multíplici grátia
Qui culpas & ſupplícia
Remîttit: & dat præmia. Amen.

Trochaïcum.

TIbi Chriſte ſplêndor patris
Vita, virtus córdium,
In conſpêctu angelórum
Votis vocis pſállimus,
Alternântes concrepândo
Melos damus vócibus.
Collaudâmus venerântes
Omnes cæli mílites,
Sed præcípue primâtem
Cælêſtis excércitus
Michaêlem: in virtûte
Conterêntem Zábulon.
Quo cuſtôde procul pelle
Rex Chriſte piiſſime
Omne nefas inimîci,
Mundo corde & córpore:

Paradîſo redde tuo
Nos ſola cleméntia.
Glóriam patri melôdis
Reſonêmus vócibus
Glóriam Chriſto canâmus,
Glóriam paraclêto,
Qui Deus trinus & vnus
Extat ante ſécula. Amen.

In feſto ſanctorum omniũ. Iamb. dimetr.

CHriſte redêmptor ómnium
Conſêrua tuos fámulos
Beâtæ ſemper vírginis
Placâtus ſanctis précibus.
Beâta quoque ágmina
Cæléſtium ſpirítuum,
Prætérita, præſéntia,
Futûra mala péllite.
Vates ætêrni iúdicis,
Apoſtolíque dómini:
Supplíciter expóſcimus
Saluâri veſtris précibus.
Mártyres Dei ínclyti,

Con-

Confeſſoréſque lúcidi:
Veſtris oratiónibus
Nos ferte in cæléſtia.
Chorus ſacrâtus vírginum
Monachorúmque ómnium,
Simul cum ſanctis ómnibus
Conſórtes Chriſti fácite.
Gentem aufêrte pérfidam
Credéntium de finibus:
Vt Chriſto laudes débitas
Perſoluâmus alácriter
Glória patri ingénito,
Eiúſque vnigénito:
Vnà cum ſancto ſpíritu,
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Iambic. Dimetr.

IEſu ſaluâtor ſéculi,
Redêmptis ope ſúbueni:
Et pia Dei génitrix,
Salûtem poſce míſeris:
Cœtus omnes angélici,
Patriarchârum cúnei:

Et prophetârum mérita,
Nobis precêntur véniam.

Baptîſta Chriſti præuius
Et cláuiger æthéreus
Cum cæteris apóſtolis,
Nos ſoluant nexu críminis.

Chorus ſacrâtus mártyrum
Confeſſio ſacerdôtum,
Et virginâlis cáſtitas:
Nos à peccâtis ábluant.

Monachôrum ſuffrágia,
Omnéſque ciues cælici:
Annuant votis ſúpplicum,
Et vitæ poſcant præmium.

Laus, honor, virtus, glória:
Deo patri & filio,
Vnà cum ſancto ſpíritu,
In ſempitêrna ſécula. Amen.

Hymni communes. Iamb. dimetr.

EXûltet cælum laúdibus,
Reſûltet terra gaúdiis:
Apoſtolôrum glóriam

Sacra canunt ſolénnia.

Vos ſecli iuſti iúdices,
Et vera mundi lúmina:
Votis precâmur córdium
Audîte preces ſúpplicum.

Qui cælum verbo claúditis
Serásque eius ſóluitis,
Nos à peccâtis ómnibus
Sóluite iuſſu quæſumus.

Quorum præcêpto ſúbditur
Salus & languor ómnium:
Sanâte ægros móribus
Nos reddêntes virtútibus.

Vt cum iudex aduénerit
Chriſtus in fine ſéculi,
Nos ſempitêrni gaúdij
Fáciat eſſe cómpotes. Amen.

Iambic. trimetrum.

ANnue Chriſte ſeculôrum dómine
Nobis per huius tibi chara mérita,
Vtquę te coram gráuiter delíquim⁹,

Huius ſoluântur gloriôſis précibus.
Salua redêmptor plaſma tuum
nóbile,
Signâtum ſancto vultus tui lúmine
Ne lacerâri ſinas fraude dæmonum:
Propter quos mortis exoluîſti pré-
tium.
Dole captîuos eſſe tuos ſéruulos,
Abſôlue reos, compedîtos érige:
Et quos cruôre redemîſti próprio:
Rex bone tecum fac gaudêre pér-
petim.
Sit tibi Ieſu benedîcte dómine.
Glória, virtus, honor, & impérium:
Vnà cũ patre, ſanctóque paraclêto,
Cum quibus regnas: Deus ante ſé-
cula. Amen.

Iambicum.

TRiſtes erant Apóſtoli
De nece ſui dómini,
Quam pœna mortis crudêli
Serui damnârunt ímpij.

Sermônes blando ángelus
Prædîxit muliéribus:
In Galilæam dóminus
Vidêndus eſt quantócyus.
Illæ dum pergunt concîtæ
Apóſtolis hoc dicêre,
Vidêntes eum víuere,
Oſculântur pedes dómini.
Quo agnîto diſcípuli,
In Galilæam própere
Pergunt vidêre fáciem
Deſiderâtam dómini,
Quæſumus auctor ómnium
In hoc Paſchâli gaúdio,
Ab omni mortis ímpetu
Tuum defênde pópulum.
Glória tibi dómine,
Qui ſurrexîſti à mórtuis,
Cum Patre & ſancto Spíritu
In ſempitêrna ſécula. Amen.

D. Gregorij iamb. dimetr.

DEus tuôrum mílitum
Sors & corôna præmium:
Laudes canêntes mártyris
Absôlue nexu críminis.

Hic nempe mundi gaúdia
Et blandimênta nóxia:
Cadûca rite députans
Peruênit ad cæléstia,

Pœnas cucûrrit fórtiter,
Et sústulit viríliter:
Pro te effûndens sánguinem,
Ætêrna dona póssidet.

Ob hoc precâtu súpplici
Te póscimus piíssime:
In hoc triúmpho mártyris
Dimîtte noxam séruulis.

Laus & perênnis glória
Deo patri, & fílio,
Sancto simul paraclêto
In sempitêrna sécula. Amen.

Prudentij iamb. dimetr.

BEâte martyr, próspera
Diem triumphâlem tuum,
Quo sánguinis merces tibi,
Corôna vincênti datur.

Hic te ex ténebris séculi,
(Tortôre victo & iúdice)
Euêxit ad cælum dies:
Christóque ouântem réddidit.

Nunc angelôrum párticeps
Collûces insîgni stola:
Quam testis indomábilis
Riuis cruôris láueras.

Adêsto nunc, & pércipe
Voces precântum súpplices
Nostri reâtus éfficax
Orâtor ad thronum patris.

Miserêre nostrârum precum,
Placâtus vt Christus suis
Inclînet aurem prósperam,
Noxas nec omnes ímputet.

Deo patri sit glória
Eiúsque soli fílio
Cum spíritu paraclêto:

Et nunc & in perpétuum. Amen.

Asclepiadeum cum Glyconio.

SAnctôrum méritis ínclyta gaúdia
Pangâmus sócij, gestáque fórtia:
Nam glíscit ánimus prómere cántibus
Victôrum genus óptimum.
Hi sunt, quos rétinens mundus inhórruit.
Ipsum nam stérili flore peráridum
Spreuêre pénitus téque secûti sunt
Rex Christe bone cælitus.
Hi pro te fúrias, atque ferócia
Calcârunt hóminum sæuáque vérbera.
Cessit his lácerans fórtiter vngula:
Nec carpsit penetrália.
Cædûntur gládiis more bidéntiũ,
Non murmur résonat, nec querimónia
Sed corde tácito mens bene cónscia,

Conséruat patiéntiam.
Quæ vox, quæ póterit língua retéxere.
Quæ tu martyribus múnera præparas
Rubri nam flúido sánguine laúreis
Ditântur bene fúlgidis.
Te summa déitas, vnáque póscimus.
Vt culpas ábluas, nóxia súbtrahas:
Des pacem fámulis: des quoque glóriam
Per cuncta tibi sécula. Amen.

Sapphicum.

ISte confêssor dómini sacrâtus,
Festa plebs cuius célebrat per orbem
Hódie lætus méruit secrêta
Scándere cæli.
Qui pius, prudens, húmilis pudîc⁹,
Sóbrius, castus fuit & quiêtus,
Vita dum præsens vegetâuit eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Córporis artus.
Ad ſacrum cuius túmulum, frequênter
Membra languêntũ modo ſanitâti,
Quólibet morbo fúerint grauâta
Reſtituûntur.
Vnde nunc noſter chorus, in honôrem
Ipſius hymnum canit hunc libênter:
Vt piis eius méritis iuuêmur
Omne per æuum.
Sit ſalus illi, decus, atque virtus,
Qui ſupra cæli réſidens cacûmen:
Tótius mundi máchinam gubêrnat
Trinus & vnus. Amen.

D. Gregorij iamb. dimetr.

IEſu corôna vírginum
Quem mater illa cóncipit,
Quæ ſola virgo párturit,
Hæc vota clemens áccipe.
Qui pacis inter lília,
Septus chorêis vírginum,

Sponſas decôrans glória,
Sponſíſque reddens præmia.
Quocûnque pergis vírgines
Sequûntur atque laúdibus
Poſt te canêntes cúrſitant,
Hymnóſque dulces perſônant.
Te deprecâmur lárgius
Noſtris adaûge ſénſibus,
Neſcîre prorſus ómnia
Corruptiônis vúlnera. Amen.

Sapphicum.

VIrginis proles, opiféxque matris,
Virgo quẽ geſſit, peperítque virgo
Vírginis feſtum cánimus: trophæũ
Accipe votum.
Hæc tua virgo dúplici beâta
Sorte dum geſtit frágilem domâre
Córporis ſexum, dómuit cruêntum
Córpore ſeclum.
Vnde nec mortem nec amîca mortis

Sęua pœnârum génera pauêſcens,
Sánguine fuſo, méruit ſecrêtum
Scándere cælum.

HVIVS obtêntu Deus alme noſtris
Parce iam culpis, vítia remîttens:
Quo tibi puri reſonêmus almum
Péctoris hymnum.

GLória patri, genitæque proli,
Et tibi compar vtriúſque ſemper
Spíritus alme: Deus vnus omni
Témpore ſecli. Amen.

Trochaïcum.

VRbs beâta Ierúſalem,
Dicta pacis víſio,
Quæ conſtrúitur in cælis
Viuis ex lapídibus,
Et Angelis coronâta,
Vt ſponſâta cómite.

NOua véniens è cælo
Nuptiâli thálamo,

Præparâta vt ſponſâta,
Copulêtur Dómino:
Pláteæ & muri eius
Ex auro puríſſimo.

POrtæ nitent margarîtis
Adytis paténtibus,
Et virtûte meritôrum
Illuc introdúcitur
Omnis qui ob Chriſti nomen
Hic in mundo prémitur.

TUnſiónibus, preſſûris,
Expolîti lápides
Suis coaptântur locis,
Per manum artíficis,
Diſponûntur permanſûri
Sacris ædificiis.

GLória, & honor Deo
Vſquêquo altíſſimo:
Vna Patri, Filióque,
Inclyto paraclêto,
Cui laus eſt & potêſtas,
Per immênſa ſécula.
Amen.

GRATIAS AGIT

Virgo, quod sit electa ad eum pariendum, per quem promissa patribus explcantur.

MAgníficat : ánima mea dóminum.

Et exultâuit ſpíritus meus: in Deo ſalutâri meo.

Quia reſpêxit humilitâtẽ ancíllę ſuæ: ecce enim ex hoc beâtam me dicent omnes generatiônes.

Quia fecit mihi magna qui potens eſt: & ſanctum nomen eius.

Et miſericórdia eius à progénie in progénies: timéntibus eum.

Fecit poténtiam in bráchio ſuo: diſpêrſit ſupêrbos mente cordis ſui.

Depóſuit potêntes de ſede: & exaltâuit húmiles.

Eſuriêntes implêuit bonis: & díuites dimîſit inânes.

Suſcêpit Iſraël púerum ſuum: recordâtus miſericórdiæ ſuæ.

Sicut locûtus eſt ad patres noſtros : Abraham & ſémini eius in ſécula.

Agit gratias Simeon, ob miſſum Saluatorem.

NVnc dímittis ſeruũ tuum dómine : ſecûndum verbum tuũ in pace,

Quia vidêrunt óculi mei: ſalutâre tuum

Quod parâſti:ante fáciem ómniũ populôrum.

Lumẽ ad reuelatiônem géntium: & glóriam plebis tuæ Iſraël.

Zacharias gratias agit Deo ob Chriſtum & eius præcurſorem mundo exhibitum.

BEnedîctus dómin⁹ Deus Iſraël: quia viſitâuit & fecit redêm-

ptiônem plebis ſuæ.

Et erêxit cornu ſalûtis nobis: in domo Dauid púeri ſui.

Sicut locûtus eſt per os ſanctôrũ: qui à ſéculo ſunt Prophetârum eius.

Salûtem ex inimîcis noſtris: & de manu ómnium qui odêrunt nos.

Ad faciêndam miſericórdiam cũ pátribus noſtris: & memorâri teſtamênti ſui ſancti.

Iuſiurândũ quod iurâuit ad Abraham patrem noſtrum: datûrum ſe nobis.

Vt ſine timôre, de manu inimicôrum noſtrôrũ liberâti: ſeruiâmus illi.

In ſanctitâte & iuſtítia corã ipſo: ómnibus diêbus noſtris.

Et tu puer, Prophêta altíſſimi vocâberis: præîbis enim ante fáciem dómini parâre vias eius.

Ad dandam ſciéntiam ſalûtis plebi eius: in remiſſiônem peccatôrum eôrum.

Per víſcera miſericórdiæ dei noſtri: in quibus viſitâuit nos óriens ex alto.

Illumināre his qui in ténebris, & in vmbra mortis ſedent: ad dirigêndos pedes noſtros in viam pacis.

Canticum Eſaiæ.

Confitêbor tibi Dómine, quóniam irâtus es mihi: conuêrſus eſt furor tuus, & conſolâtus es me.

Ecce Deus ſaluâtor meus: fiduciáliter agam, & non timêbo.

Quia fortitûdo mea, & laus mea dóminus Deus: & factus eſt mihi in ſalûtem.

Hauriêtis aquas in gaúdio de fóntibus ſaluatôris: & dicêtis in die illa,

Confitémini dómino: & inuocâte nomen eius.

Notas fácite in pópulis adinuentiônes eius: mementôte, quóniam excêlſum eſt nomen eius.

Cantâte dómino, quóniam magnífice fecit: annuntiâte hoc in vniuêrſa terra.

Exûlta, & lauda habitátio Sion: quia magnus in médio tui ſanctus Iſraël.

FINIS.

PSALMORVM INDEX.

AD dominum cùm tribularer.	Pſal. 119.
Ad te domine leuaui	24
Ad te domine clamabo	27
Ad te leuaui oculos meos	122
Afferte domino	28
Attendite populo meus	77
Audite hæc omnes gentes	48
BEati immaculati in via	118
Beati omnes qui timent	127
Beati quorum remiſſæ ſunt	31
Beatus vir qui non abiit	1
Beatus qui intelligit ſuper	40
Beatus vir qui timet dominum	111
Benedic anima mea	102
Benedic anima mea	103
Benedixiſti domine terram	84
Benedictus dominus qui docet	143
Benedicam dominum	33
Bonum eſt confiteri domino	91
CAntate domino	95
Cantate domino	25. 97
Cantate domino	149
Cæli enarrant gloriam Dei	18
Confitebimur tibi	74
Confitebor tibi domine	9
Confitebor tibi domine	110

Confitebor tibi domine 137
Confitemini domino & inuocate 104
Confitemini domino quoniam 105
Confitemini domino quoniam 106
Confitemini domino quoniam 117
Confitemini domino quoniam 135
Conserua me domine 15
Credidi,propter quod locutus 115
Cum inuocarem exaudiuit me 4
DE profundis clamaui 129
Deus auribus nostris audiuimus 43
Deus deorum dominus 49
Deus deus meus respice 21
Deus deus meus ad te de luce 62
Deus in nomine tuo saluum me 53
Deus in adiutorium meum 69
Deus iudicium tuum regi da 71
Deus laudem meam ne tacueris 108
Deus misereatur nostri,& benedicat 66
Deus noster refugium 45
Deus quis similis erit tibi 82
Deus repulisti nos & destru. 59
Deus stetit in synagoga deorum 81
Deus venerunt gentes in hæredit. 78
Deus vltionum dominus 93
Dilexi quoniam exaudiet dom. 114
Diligam te domine fortitudo 17
Dixi custodiam vias meas 38
Dixit dominus domino meo 109
Dixit iniustus,vt delinquat 35
Dixit insipiens in corde suo 13
Dixit insipiens in corde suo 52
Domine clamaui ad te exau. 140

Domine deus meus in te speraui 7
Domine deus salutis meæ 87
Domine dominus noster 8
Domine axaudi orationem meam, & clamor 101
Domine exaudi orationem meam auribus 142
Domine in virtute tua lætabitur 20
Domine ne in furore tuo arguas 6
Domine ne in furore tuo arguas 37
Domine non est exaltatum cor 130
Domine probasti me, & cog. 138
Domine quid multiplicati 3
Domine quis habitabit 14
Domine refugium factus es nobis 89
Domini est terra & plenitudo 23
Dominus illuminatio mea 26
Dominus regit me 22
Dominus regnauit decorem 92
Dominus regnauit, exultet 96
Dominus regnauit, irascantur 98
ECce nunc benedicite domino 133
Ecce quàm bonum 132
Eripe me de inimicis 58
Eripe me domine ab homine 139
Eructauit cor meum verbum 44
Exaltabo te domine quoniam 29
Exaltabo te Deus meus rex 144
Exaudiat te dominus in die 19
Exaudi Deus deprecationem 60
Exaudi deus orationem 54
Exaudi deus orationem meam 63
Exaudi domine iustitiam meam 16
Expectans expectaui dominum 39
Exultate deo adiutori nostro 80

Exultate iusti in domino, rectos 32
Exurgat deus, & dissipentur 67
FVndamenta eius in montibus sanctis 86

IN conuertendo dominus captiuitatem 125
Inclina domine aurem tuam 85
In domino confido, quomodo 10
In exitu Israël de Ægypto 115
In te domine speraui, non confundar 30
In te domine speraui, non confundar 70
Iubilate Deo omnis terra 65
Iubilate Deo omnis terra, seruite 99
Iudicia domine nocentes 34
Iudica me Deus, & discerne causam 42
Iudica me Domine quoniam 25
LAuda anima mea domin. 145
Lauda Ierusalem dominum 147
Laudate dominum de cælis 148
Laudate dominum in sanctis 150
Laudate dominum omnes gentes 116
Laudate dominum quoniam bonus 146
Laudate nomen domini 134
Laudate pueri dominum 112
Lętatus sum in his quæ dicta 121
Leuaui oculos meos in montes 120
MAgnus dominus & laudabilis 47
Memento domine Dauid 131
Misericordiam & iudicium 100
Misericordias domini in æternum 88
Miserere mei Deus secundùm 50
Miserere mei Deus quoniam 55
Miserere mei Deus, miserere 56

NIsi dominus ædificauerit 126
Nisi quia dominus erat in 123
Noli æmulari in malignantibus 36
Nónne Deo subiecta erit 61
Notus in Iudæa Deus, in Israël 75
OMnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo 46
PAratum cor meum Deus, paratum cor meum 107
QVare fremuerunt gentes 2
Quàm bonus Israël deus 72
Quàm dilecta tabernaeula 83
Quemadmodum desiderat ceruus 41
Qui confidunt in domino, sicut 124
Quid gloriaris in malitia 51
Qui habitat in adiutorio Altissimi 90
Qui regis Israël intende 79
SAluum me fac Deus, quoniam def. 11
Saluum me fac Deus, quoniam int. 68
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute 128
Si verè vtique iustitiam loquimini 59
Super flumina Babylonis illic 137
TE decet hymnus Deus in Sion; & tibi reddetur 64
VEnite exultemus domino 94
Verba mea auribus percipe 5
Voce mea ad dominum 76
Voce mea ad dominum 141
Vsquequo domine obliuiscris 12
Vt quid Deus repulisti in finem 73

Universidad de Deusto
Biblioteca

VESPERÆ OMNIVM DIERVM, CVM COMPLETORIO.

DIxit dominus domino meo 109
Confitebor tibi domine 137
Beatus vir qui timet dominum 111
Laudate pueri dominum 112
In exitu Israël de Ægypto 113

Feria secunda ad vesperas.

Dilexi quoniam exaudiet domi. 114
Credidi ptopter quod locutus 115
Laudate dominum omnes gentes 116
Confitemini domino quoniam bonus 117
Leuaui oculos meos in montes 120

Feria tertia ad vesperas.

Lætatus sum in his, quæ dicta 121
Ad te leuaui oculos meos 122
Nisi quia dominus erat in nob. 123
Qui confidunt in domino 124
In conuertendo dominus captiuitatem 125

Feria quarta ad vesperas.

Nisi dominus ædificauerit domum 126
Beati omnes qui timent dominum 127
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute 128
De profundis clamaui 129
Domine non est exaltatum 130

Feria quinta ad vesperas.

Memento domine Dauid 128
Ecce quàm bonum 132
Laudate nomen domini 134
Confitemini domino quoniam 135
Super flumina Babylonis 136

Feria sexta ad vesperas.

Confitebor tibi domine 137
Domine probasti me 138
Eripe me domine ab homine malo 139
Domine clamaui ad te 140
Voce mea ad dominum 141

Sabbato ad vesperas.

Benedictus dominus Deus meus, qui 143
Exaltabo te Deus meus rex 144
Lauda anima mea dominum 145
Laudate dominum, quoniam bonus est 146
Laudate Ierusalem dominum 147

Ad Completorium.

Cùm inuocarem exaudiuit me 4
In te domine speraui non confundar 70
Qui habitat in adiutorio 90
Ecce nunc benedicite 133

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HYMNORVM INDEX.

AD cœnam agni prouidi. pag.704
Ad preces noſtras deitatis aures 699
Æterne rex altiſſime, redemptor 706
Antra deſerti teneris ſub an. 730
Annue Chriſte ſeculorum do. 739
A ſolis ortus cardine 693
Audi benigne conditor 698
Audit tyrannus anxius 695
Aue maris ſtella 724
Aurea luce & decore roſeo 732

BEata nobis gaudia 709
Beate martyr proſpera 743

CÆli Deus ſanctiſſime 688
Chriſte qui lux es & 715
Chriſte redemptor omnium 692
Chriſte redemptor omnium, 736
Conditor alme ſiderum 691

DEu tuorum militum 742
Doctor egregie Paule 733
Xultet cælum laudibus 738

EHOſtis Herodes impie 697
Huius obtentu Deus alme noſtris 748

IAm bone paſtor 733
Iam lucis orto ſydere 683
Iam ter quaternis 699
Ieſu corona virginum 746

Ieſu noſtra redemptio 705
Ieſu ſaluator ſæculi, redemptis 737
Immenſe cæli conditor 687
Iſte confeſſor domini ſacratus 745

LAuda mater eccleſia 734
Lauda Sion ſaluatorem 716
Lucis creator optime 685

MAgnæ Deus potentiæ 689

NVnc ſancte nobis ſpiri. 684
Nuntium vobis fero de ſupernis 714

OLux beata trinitas 686
O nimis felix meritíque celſi 730
O quam glorifica luce coruſcas 725
O ſola magnarum vrbium 696

PAnge lingua glorioſi 710
Plaſmator hominis Deus 690

QVem terra pontus 726
Quicumque Chriſtum quæritis 712
Quod chorus vatum 728

REctor potens verax Deus 684
Rerum Deus tenax vigor 685

SAcris ſolenniis iuncta ſint gaudia 720
Saluete flores martyrum 695
Sanctorum meritis inclita gau. 744

TElluris ingens conditor 687
Te lucis ante terminum 713
Tibi Chriſte ſplendor patris 735
Triſtes erant apoſtoli 740

VEni creator ſpiritus 707
Veni ſancte ſpiritus 722
Verbum ſupernum prodiens, 721
Vexilla regis prodeunt 701

Universidad de Deusto
Biblioteca

conuenu & conuiendra faire pour mettre lesdictz liures en lumiere. A iceluy pour ces causes & autres à ce nous mouuans auons donné & octroyé, & de nostre grace speciale pleine puissance & authorité Royale donnons & octroyons par ces presentes priuilege, congé, licence & permission d'imprimer & faire imprimer en telle marge & caracteres que bon luy semblera, mettre en vente & distribuer lesdictz liures iusqu'au temps & terme de sept ans à compter du iour que lesdictz liures seront paracheués d'imprimer, inhibans & defendans à toutes personnes de quelque qualité qu'ils soient d'iceux liures imprimer & mettre en vente sans le consentement d'iceluy L'Huillier, sur peine aux contreuenans de confiscation desdictz liures & d'amende arbitraire, despens, dommages & interestz enuers ledict L'Huillier. Voulons & nous plaist qu'en mettant ou faisant mettre par ledict L'Huillier au commencement ou à la fin desdictz liures vn bref ou extraict sommaire de ces presentes, elles soiẽt tenuës pour suffisamment signifiées & venuës à la notice & cognoissance de tous, comme si expressément & particulierement elles leur auoient este signifiees. Si vous mandons & à chacun de vous endroit soy, & comme il appartiendra, que noz presentes priuilege, congé, permission, & de tout le contenu cy dessus vous faictes & laissez ledit L'Huillier & ceux qui auront droict de luy, ioüyr & vser plainement & paisiblement sans leur faire ou donner aucun empeschement au contraire, lequel si faict, mis, ou donné leur estoit, reparez & remettez, ou faictes incontinent & sans delay reparer & mettre au premier estat & deu. Et à ce faire souffrir & obeir, & contraignez & faictes contraindre par toutes voyes deuës & raisonnables tous ceux qui pour ce seront à contraindre. Car tel est nostre plaisir: Nonobstant oppositions ou appellations quelconques & sans preiudice d'icelles pour lesquelles ne sera differé, & quelques lettres à ce contraires. Donné à Paris le 24. iour de Iuing, l'an de grace Mil cinq cens quatre vingts, & de nostre regne le septiesme

PAR LE ROY,

Le Sr de BAVCQVEMARE Conseiller & Maistre des Requestes ordinaire de son Hostel present.

DE LAVNAY.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca